

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Жарко Браковић

**КОНТРОЛА НАСИЛНИЧКОГ
ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА**

Докторска дисертација

Ментор: проф. др Божидар Бановић

Крагујевац, 2017. година

ИДЕНТИФИКАЦИОНА СТРАНИЦА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

I Аутор
Име и презиме: Жарко Браковић
Датум и место рођења: 25. Новембар 1964. године, Приштина, Република Србија
Садашње запослење: Министарство унутрашњих послова Републике Србије
II Докторска дисертација
Наслов: КОНТРОЛА НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА
Број страница: 392
Број слика: 198 илустрација (98 графикана, 1 слика и 99 табела)
Број библиографских података: 411
Установа и место где је рад израђен: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
Научна област (УДК): 343.85:343.7
Ментор: Проф. др Божидар Бановић, Правни факултет у Крагујевцу
III Оцена и одбрана
Датум пријаве теме: 17. 12. 2012.
Број одлуке и датум прихватања теме докторске дисертације: Одлука стручног већа за друштвено-хуманистичке науке Универзитета у Крагујевцу, број: 249/13 од 08.05.2013.
Комисија за оцену научне заснованости теме и испуњености услова кандидата: проф. др Снежана Соковић , редовни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, ужа кривичноправна научна област проф. др Божидар Бановић , ванредни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, ужа кривичноправна научна област проф. др Горан Илић , ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду, ужа кривичноправна научна област
Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације: проф. др Снежана Соковић , редовни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, ужа кривичноправна научна област проф. др Бранислав Симоновић , редовни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, ужа кривичноправна научна област проф. др Горан Илић , редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, ужа кривичноправна научна област
Датум одбране дисертације:

САДРЖАЈ

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

1. ПРОБЛЕМ ИСТРАЖИВАЊА	2
2. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА	6
2.1. Дисциплинарно одређење предмета истраживања.....	8
2.2. Временско одређење предмета истраживања	8
2.3. Просторно одређење предмета истраживања	8
3. ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА	9
3.1. Научни циљ истраживања	9
3.2. Практични циљ истраживања	9
4. ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	10
4.1. Основна (општа) хипотеза	10
4.2. Посебне хипотезе	10
5. МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА.....	12
6. НАУЧНА И ДРУШТВЕНА ОПРАВДАНОСТ ИСТРАЖИВАЊА.....	14
6.1. Научна оправданост истраживања.....	14
6.2. Друштвена оправданост истраживања	14

ПРВИ ДЕО

ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ КОНТРОЛЕ КРИМИНАЛИТЕТА

1. ГЕНЕЗА ДРУШТВЕНОГ РЕАГОВАЊА НА КРИМИНАЛИТЕТ	17
1.1. Девијантно понашање и девијације	17
1.2. Дефинисање криминалитета, теоријско методолошки приступи	18
1.3. Реакција друштва на криминалитет	19
2. ПРЕВЕНЦИЈА И РЕПРЕСИЈА	21
2.1. Превенција као вид реаговања друштва на девијантна понашања и криминалитет	21
2.2. Репресија као вид реаговања друштва на девијантна понашања и криминалитет	24
3. КОНТРОЛА КРИМИНАЛИТЕТА	27
3.1. Појам контроле криминалитета	27
3.2. Друштвено-историјски контекст контроле криминалитета.....	29
3.3. Савремене тенденције у контроли криминалитета	33
4. КОНТРОЛА КРИМИНАЛИТЕТА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	37

ДРУГИ ДЕО

НАСИЛНИЧКИ ИМОВИНСКИ КРИМИНАЛИТЕТ И НОРМАТИВНО ОДРЕЂЕЊЕ КРИВИЧНИХ ДЕЛА РАЗБОЈНИШТВА, РАЗБОЈНИЧКЕ КРАЂЕ И ИЗНУДЕ

1. ПОЈАМ И ОБЕЛЕЖЈА НАСИЛНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА.....	40
1.1. Насиље – схватања и карактеристике.....	40
1.2. Узроци насиља.....	42
2. НАСИЛНИЧКИ ИМОВИНСКИ КРИМИНАЛИТЕТ – – ПОЈАМ, ОБЛИЦИ И КАРАКТЕРИСТИКЕ.....	44
2.1. Теоријско одређење појма насилничког криминалитета и његове карактеристике.....	44
2.2. Типологија насилничког криминалитета	45
2.3. Насилнички имовински криминалитет – појам и облици.....	47
3. НОРМАТИВНО ОДРЕЂЕЊЕ КРИВИЧНИХ ДЕЛА РАЗБОЈНИШТВА, РАЗБОЈНИЧКЕ КРАЂЕ И ИЗНУДЕ – КОМПАРАТИВНИ ОСВРТ.....	49
3.1. Уводна разматрања	49
3.2. Савезна Република Немачка.....	50
3.2.1. Разбојништва	50
3.2.2. Разбојничка крађа	51
3.2.3. Изнуда.....	51
3.3. Шведска.....	52
3.4. Швајцарска.....	53
3.5. Руска федерација	53
3.5.1. Разбојништва	53
3.5.2. Изнуда.....	54
3.6. Република Албанија	56
3.7. Канада.....	58
3.8. Француска	59

3.9. Босна и Херцеговина.....	61
3.9.1. Федерација Босне и Херцеговине.....	61
3.9.1.1. Разбојништва.....	61
3.9.1.2. Разбојничка крађа.....	61
3.9.1.3. Изнуда.....	61
3.9.2. Република Српска.....	62
3.9.2.1. Разбојништва.....	62
3.9.2.2. Разбојничка крађа.....	62
3.9.2.3. Изнуда.....	63
3.10. Република Хрватска.....	63
3.10.1. Разбојништва.....	63
3.10.2. Разбојничка крађа.....	64
3.10.3. Изнуда.....	64
3.11. Специфичности нормативног одређења кривичних дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде у упоредном законодавству.....	65
4. НОРМАТИВНО ОДРЕЂЕЊЕ КРИВИЧНИХ ДЕЛА РАЗБОЈНИШТВА, РАЗБОЈНИЧКЕ КРАЂЕ И ИЗНУДЕ У АКТУЕЛНОМ КРИВИЧНОМ ЗАКОНИКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	67
4.1. Уводна разматрања.....	67
4.2. Разбојничка крађа.....	67
4.3. Разбојништва.....	69
4.4. Изнуда.....	72
4.5. Преглед извршених кривичних дела насилничког имовинског криминалитета у Републици Србији.....	74

ТРЕЋИ ДЕО

ПОЛИТИКА КОНТРОЛЕ НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

1. ПОЛИТИКА СУЗБИЈАЊА КРИМИНАЛИТЕТА.....	79
1.1. Основна начела политике сузбијања криминалитета.....	80
1.2. Начело правне државе као основно начело савременог друштва.....	81
2. КРИВИЧНО ПРАВО И ПОЛИТИКА КОНТРОЛЕ НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА.....	83
2.1. Превентивна функција кривичног права.....	83
2.2. Генерална и специјална превенција.....	85
2.3. Значај и могућности кривичног права у сузбијању насилничког имовинског криминалитета.....	87
2.4. Савремена криминално политичка кретања у сузбијању криминалитета.....	88
3. ПОЛОЖАЈ И УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У КОНТРОЛИ НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА.....	91
3.1. Превентивна делатност полиције у контроли криминалитета.....	91
3.2. Законска овлашћења полиције.....	93
3.3. Модели полицијског рада.....	94
3.3.1. Традиционални модел.....	95
3.3.2. Полиција у заједници.....	97
3.4. Превентивна функција полиције у контроли насилничког имовинског криминалитета.....	99
3.4.1. Криминалистичка контрола у функцији контроле криминалитета.....	101
3.5. Репресивна функција полиције у контроли насилничког имовинског криминалитета.....	104
3.6. Савремене стратегије полицијског деловања у контроли насилничког имовинског криминалитета.....	107
4. ПОЛОЖАЈ И УЛОГА ПРАВОСУДНИХ ОРГАНА И КАЗНЕНИХ УСТАНОВА У КОНТРОЛИ НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА.....	111
4.1. Значај тужилаштва у сузбијању кривичних дела насилничког имовинског криминалитета.....	111
4.2. Судови и изрицање кривичних санкција учиниоцима кривичних дела насилничког имовинског криминалитета.....	114
4.2.1. Кривични суд као субјект сузбијања насилничког имовинског криминалитета.....	115
4.2.2. Кривичноправне санкције које се примењују на учиниоце кривичних дела насилничког имовинског криминалитета.....	117
4.3. Казнене установе у контроли насилничког имовинског криминалитета.....	124
5. ДРУГИ ДРЖАВНИ ОРГАНИ И ЊИХОВА УЛОГА У КОНТРОЛИ НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА.....	127

6. МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА У ФУНКЦИЈИ КОНТРОЛЕ НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА	129
6.1. Глобалне тенденције контроле криминалитета у савременом свету	129
6.2. Нормативни оквири међународне сарадње у области контроле насилничког имовинског криминалитета.....	130
6.3. Међународна кривичноправна сарадња као инструмент контроле насилничког имовинског криминалитета.....	132
6.3.1. Међународна полицијска сарадња у контроли насилничког имовинског криминалитета.....	133
6.3.1.1. Међународна организација криминалистичке полиције – Интерпол.....	134
6.4.1.2. Европска полицијска канцеларија - Европол.....	135
6.4.2. Међународна правосудна сарадња у области супротстављања насилничком имовинском криминалитету.....	139
6.4.2.1. Евроџаст – <i>Eurojust</i> (European body for the enhacement of the judicial cooperation) ..	141

ЧЕТВРТИ ДЕО

ПРЕВЕНЦИЈА НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

1. ЗНАЧАЈ НОРМАТИВНОГ РЕГУЛИСАЊА ПРЕВЕНЦИЈЕ КРИМИНАЛИТЕТА.....	145
1.1. Нормативно уређење превенције криминалитета у Европи.....	145
1.2. Нормативно уређење превенције криминалитета у Републици Србији	147
1.3. Нормативно регулисање превенције насилничког имовинског криминалитета	148
2. ОБЛИЦИ ДРУШТВЕНЕ ПРЕВЕНЦИЈЕ КРИМИНАЛИТЕТА.....	151
2.1. Општа социјална превенција.....	152
2.2. Посебна социјална превенција	155
2.3. Индивидуална социјална превенција.....	155
2.4. Субјекти социјалне превенције криминалитета	156
3. СИТУАЦИОНА ПРЕВЕНЦИЈА КРИМИНАЛИТЕТА	158
3.1. Теорија рутинских активности.....	161
3.2. Теорија рационалног избора.....	164
4. ПРЕВЕНТИВНА ДЕЛАТНОСТ НЕДРЖАВНИХ СУБЈЕКТА У КОНТРОЛИ НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА.....	169
4.1. Појам, место и улога недржавних субјеката у систему безбедности.....	170
4.2. Корпоративна безбедност	172
4.3. Приватна безбедност.....	174
4.4. Законска овлашћења службеника обезбеђења.....	176
4.5. Облици делатности недржавних субјеката	179
4.5.1. Физичко обезбеђење.....	180
4.5.2. Техничко обезбеђење	180
4.5.3. Детективска делатност	181
4.6. Задаци, место и улога недржавног сектора безбедности у контроли криминалитета.....	183
4.6.1. Превентивна делатност	183
4.6.2. Репресивна делатност.....	184
4.7. Сарадња државних и недржавних субјеката безбедности у контроли криминалитета.....	185

ПЕТИ ДЕО

ВИКТИМОЛОШКИ АСПЕКТ КОНТРОЛЕ

НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

1. ВИКТИМОЛОШКИ ПРИЛАЗ НАСИЛНИЧКОМ ИМОВИНСКОМ КРИМИНАЛИТЕТУ	191
1.1. Виктимолошки прилаз криминалитету	192
1.2. Виктимолошки прилаз насилничком имовинском криминалитету.....	193
2. ФЕНОМЕНОЛОШКИ АСПЕКТ ВИКТИМИЗАЦИЈЕ НАСИЛНИЧКИМ ИМОВИНСКИМ КРИМИНАЛИТЕТОМ.....	195
2.1. Стопа виктимизације.....	195
2.1.1. Општа стопа виктимизације насилничким имовинским криминалитетом	195
2.1.2. Посебна стопа виктимизације.....	197
2.2. Динамика виктимизације	198
2.3. Просторна дистрибуција виктимизације.....	199
2.4. Временска дистрибуција извршења виктимизације.....	200
2.5. Средства за извршење виктимизације	204
2.6. Тамна бројка виктимитета	206

3. ЗНАЧАЈ САГЛЕДАВАЊА УЛОГЕ ЖРТАВА НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА ЗА КОНТРОЛУ КРИМИНАЛИТЕТА	209
3.1. Појам и типологија жртава криминалитета	209
3.2. Жртве насилничког имовинског криминалитета.....	211
3.3. Виктимолошке карактеристике жртава	214
3.4. Карактеристике учинилаца.....	218
3.5. Типологија виктимизације.....	223
3.5.1. Специфичности интеракције између жртве и учиниоца	224
3.5.2. Ефекти примарне виктимизације на жртве насилничког имовинског криминалитета ...	227
4. ПРЕВЕНЦИЈА ПРИМАРНЕ ВИКТИМИЗАЦИЈЕ ЖРТАВА НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА	232
4.1. Значај примарне виктимолошке превенције у контроли насилничког имовинског криминалитета	233
ШЕСТИ ДЕО	
РЕЗУЛТАТИ ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА	
1. КОНЦЕПТУАЛНИ ОКВИР И ДИЗАЈН ИСТРАЖИВАЊА	238
2. ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА	241
2.1. Дескриптивни приказ социодемографских карактеристика испитаника	241
2.2. Криминолошки фактори од значаја за извршење кривичног дела	246
2.3. Криминална каријера анкетираних лица	272
2.4. Карактеристике начина припремања извршења кривичног дела.....	286
2.5. Карактеристике начина извршења уличног разбојништва	308
2.6. Карактеристике начина извршења кривичног дела разбојништва.....	313
3. ЗАКЉУЧЦИ О РЕЗУЛТАТИМА ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА	350
СЕДМИ ДЕО	
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА И ПРЕПОРУКЕ	
1. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	355
2. ВЕРИФИКОВАЊЕ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА	362
3. ПРЕДЛОЗИ.....	363
ЛИТЕРАТУРА	367
ПРИЛОЗИ.....	381

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

1. ПРОБЛЕМ ИСТРАЖИВАЊА

Организоване државе у прошлости, садашњости и будућности имале су, имају и имаће, поред осталих, и једну важну заједничку потребу, која се огледа у одбрани друштва од криминалитета.

Криминалитет је појава која се јавља у свакој културно-историјској и друштвено-економској формацији и један је од најозбиљнијих облика угрожавања безбедности друштвене заједнице, било да се безбедност одређује као безбедност државе или као људска (индивидуална) безбедност. Зато не чуди чињеница да је интересовање за овај феномен константно у сфери различитих друштвених наука и да је он увек актуелна тема. Криминалитет је, пре свега, комплексна појава која је изазвана разним криминогеним утицајима међусобно повезаним и условљеним.¹

Присутност криминалитета у свакој држави, без обзира на друштвено-политичко уређење, степен економског развоја и друге друштвене околности, неспорна је чињеница. Сходно томе, сузбијање криминалитета, ван сваке сумње, предуслов је нормалног функционисања и развоја сваке државне заједнице.

Два су основна погледа на то шта се под криминалитетом заиста подразумева, односно какву врсту појава, то јест понашања, он представља у својој суштини. Према првом схватању, под криминалитетом се подразумева свако девијантно понашање. То је широко схватање, које под појам криминалитета подводи све противправне радње за које је друштво прописало неку санкцију. Критике које се упућују овом схватању свде се на то да је оно прешироко и у великој мери неодређено. Друго схватање одређује криминалитет као противправно понашање које се санкционише као кривично дело. Дакле, криминалитет се схвата као друштвена појава која се манифестује кроз вршење радњи кривичноправним прописима одређених као кривична дела. Кривична дела су у законодавству држава одређена као друштвено опасна дела која су законом прописана као кривична дела и чија су обележја (елементи) њиме строго одређена. Ово схватање се у истраживачкој пракси и научној теорији назива и правним појмом криминалитета.

Крајњи циљ свих теоријских схватања о криминалитету било је изналажење најефикаснијег начина за његово спречавање и сузбијање.

Теорија и пракса класификују криминалитет по више критеријума. Једна од познатијих подела разврстава криминалитет на природни и вештачки. Критеријум за овакву поделу налази се у чињеници да су одређена противправна понашања (нпр. убиство, силовање, крађе итд.) инкриминисана у свим државама, па се зато сматрају природним облицима криминалитета, док су друга одређена за криминална да би се заштитиле специфичне друштвене вредности друштвене заједнице. Постоје и друге поделе које за критеријум узимају различите факторе, нпр. врсту заштитног објекта, учиниоце и сл.

Једна од типологија криминалитета разврстава криминалитет на насилнички, имовински, политички и саобраћајни.²

Појам насилнички криминалитет користи се за означавање оних кривичних дела која карактерише брутално убиство и агресивно поступање њихових извршилаца (дела код којих извршилац ради постизања одређеног циља користи напад на жртву или

¹Милутиновић, М., *Криминологија*, Савремена администрација, Београд, 1988. Игњатовић, Ђ., *Криминологија*, Номос, Београд, 1996. Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., *Криминологија*, Правни факултет, Ниш, 2003.

²Игњатовић, Ђ., *Криминологија*, Београд, 2008., стр. 142–164.

њиме прети), односно дела у којима елемент насиља има доминантан карактер, без обзира да ли је део радње извршења или представља неки други битан елемент конкретног кривичног дела. Насилнички криминалитет карактеришу масовност, дрскост приликом извршења дела, организовани приступ извршењу, професионалност, повратништво итд. У литератури се израз *насиље* најчешће везује за агресивност и у том смислу схвата се као испољавање нападачког (lat. *aggressio* – напад, насртај) понашања.³ Јокота и Томпсон (Yokota and Thompson) насиље дефинишу као „намеран акт предузет са циљем да се некоме нанесе повреда, како би се то лице на нешто принудило, или из забаве, и то тако што агресор или учинилац остварује физички контакт који за последицу потенцијално може имати повреду или штету за неко лице“.⁴ Оваква дефиниција адекватна је када је човек објект напада. Међутим, објект насиља поред човека могу бити и друга жива бића и ствари, односно материјална добра. Бриџис и Ваис (Bridges and Weis) термин насиље дефинишу као акт који за последицу има наношење повреда неком или уништавање имовине.⁵

Облици насилничког криминалитета су традиционални и нови. У традиционалне облике спадају: убиство и наношење телесних повреда, силовање и као специфична кривична дела која имају обележја насилничког али и имовинског криминалитета разбојништва и разбојничке крађе.⁶ У погледу претходног схватања шта представља традиционални насилнички криминалитет, ми сматрамо да бисмо у поменути могли убројати и кривично дело изнуде, због специфичног начина извршења овог кривичног дела. Нови облици ове врсте криминалитета јесу насиље у породици и насиље међу партнерима.⁷

У насилнички криминалитет убрајамо кривична дела против живота и тела и поједина кривична дела против имовине и против слободе и права човека и грађанина. У ширем смислу, у насилнички криминалитет могу се убрајати и друга кривична дела код којих се у начину извршења примењује сила или озбиљна претња. Сходно томе, у насилнички криминалитет спадала би и кривична дела против полне слободе, против брака и породице и кривична дела против јавног реда и мира. Неоспорно је да инкриминације кривичних дела које спадају у ову врсту криминалитета имају различите заштитне објекте.

Кривична дела насилничког криминалитета су у великом броју случајева дела са високим степеном друштвене опасности. а то се посебно односи на насилнички имовински криминалитет.

Насилнички имовински криминалитет обухвата оне инкриминације којима се штити имовина. Као што смо навели, типични примери су инкриминације кривичних дела изнуде, разбојништва и разбојничке крађе. Ова кривична дела подразумевају облике противправних делатности који су уперени против имовине, којима учиниоци ових дела настоје да себи или другом прибаве противправну имовинску корист, с тим да је употреба силе или претње приликом извршења ових дела усмерена на

³Игњатовић, Ђ., Појам и етиологија насилничког криминалитета, *Crimen* (II), 2/2001., стр. 180.

⁴Yokot, F., Thompson, M. K., Резултати анализе двомесечног видео маратона о присутности аката насиља,. Наведено према: Ђурђевић З., *Кривичноправни и криминалистички аспекти насилничког криминалитета*, (необјављена докторска дисертација), Библиотека Правног факултета у Београду, Београд, 2008., стр. 71.

⁵Bridges, S. G., Weis G. J., *Violent Crime and Violent Criminals*, Thousand Oaks et. al., Sage Publications, 1990, p. 18.

⁶Игњатовић, Ђ., *Криминологија*, Београд, 2008., стр. 147.

⁷*Ibidem*

савладавање отпора неког лица, објекта кривичног дела. Управо се по овом обележју разбојништво, разбојничка крађа и изнуда разликују од других кривичних дела имовинског криминалитета (нпр. тешке крађе). Приликом извршења ових дела, поред материјалних добара, у великом броју случајева угрожени су и животи људи. Из тог разлога, кривична дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде јесу дела са високим степеном друштвене опасности, те је интерес друштва да се та дела, ако је могуће, спрече у настајању, односно да се успешно сузбију, а њихови учиниоци неутралишу и примерено санкционишу.

Међутим, када се говори о спречавању и сузбијању, треба истаћи чињеницу да се у последње време научна, али и лаичка јавност све више опредељује за појам контроле криминалитета, уместо за класичне појмове спречавање и сузбијање криминалитета. Мора се рећи да се ту ради о садржински истим појмовима,⁸ али је суштинска разлика у начину организовања различитих субјеката који спроводе те активности.

Да бисмо се ближе одредили у погледу садржинског одређења контроле криминалитета, морамо се вратити на чињеницу да је сузбити и искоренити криминалитет тежак и у пракси неостварив задатак, па друштвена акција у борби против криминалитета има за циљ његово свођење у подношљиве границе, односно његово контролисање. Са друге стране, контрола криминалитета никако не треба да означава ни најмањи степен толеранције према неком облику криминалитета.

У свом суштинском одређењу, спречавање и сузбијање криминалитета подразумевало је два облика реаговања друштва на криминалитет – превенцију и репресију.

Превенција је обухватала систем мера и активности усмерених на отклањање свих непосредних, објективних и субјективних услова и околности које погодују настанку свих облика криминалитета. Велики потенцијал у превенцији криминала и криминалних понашања поред државе имале су породица, образовне, верске и културне институције. За успешну превенцију криминалитета се као неопходност истицала потреба сарадње између државе и друштвених група и слојева.

Репресија је представљала друштвено реаговање на конкретне појаве криминалитета, односно механизам репресије ступао је на сцену по извршеном кривичном делу. Циљ репресије је био откривање и разјашњавање кривичних дела, а после законито спроведеног поступка, изрицање одговарајуће санкције од стране суда његовом учиниоцу. Према томе, репресивно деловање спроводила је првенствено полиција, а затим и тужилаштво и суд. Одређене елементе репресивног поступања могли су примењивати и инспекцијски и други органи.

Контрола криминалитета подразумева све оне мере које се спроводе у циљу спречавање и сузбијање криминалитета, односно превентивне и репресивне активности, али на другачији начин организоване и хијерархијски постављене.

На овоме месту неупутно је бавити се расправљањем о томе да ли је контрола криминалитета у суштини ужи или шири концепт деловања на криминалитет од спречавања и сузбијања, или је у односу на њих прагматичнији и амбициознији, а у сваком случају савременији. Такође, није потребно полемисати да ли се контрола криминалитета, као нови модел реаговања на криминалитет, мање бави узроцима криминалитета, а више контролом криминалног понашања, ризиком и вероватноћом, односно управљањем ризиком кроз контролу и затварање извршилаца кривичних дела.

⁸Соковић, С., Савремене глобалне тенденције у контроли криминалитета (карактеристике, перспективе и осврт на домаће прилике), *Crimen* (II), Бр. 2, 2011., стр. 213–226.

Ипак, мора се приметити да се и у нашим условима глобалистичке тенденције везане за контролу криминалитета огледају у расту броја лица осуђених на затворске казне, као и кроз поштравање казнене политике. То опет, по нашем мишљењу, не значи, односно не треба да значи, одустајање од тога да се утиче и на узроке криминалних појава, односно да друштвена реакција на криминалитет, то јест контрола криминалитета, не обухвати и деловање на услове који доводе, односно који су у вези са криминалним понашањем појединаца.

Закључак који се намеће јесте да контрола криминалитета захтева здраво и релативно развијено друштво, способно да одговори на изазове које носи криминал. Колика је способност сваког друштва да се избори са овим обликом угрожавања безбедности, питање је које се процењује у сваком конкретном случају. Углавном, друштвеној реакцији на криминалитет треба да претходи његова свеобухватна анализа, у којој ће се подједанко третирали његови класични и специфични облици.

Један од таквих специфичних облика криминалитета јесте и насилнички имовински криминалитет. Међутим, постоји јасан проблем – **на који начин организовано приступити контроли овог облика криминалитета, како на теоријском тако и на практичном плану?**

2. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања третиран у овом раду сложен је и вишестран. Кључни појмови предмета истраживања које треба дефинисати у расправи јесу: криминалитет, контрола криминалитета, насилнички криминалитет и насилнички имовински криминалитет.

Пажња научне и стручне јавности све више је усмерена ка криминалитету и њему сродним појавама, а посебно према стратегијама супротстављања и могућности контроле како обима тако и облика испољавања криминалних понашања. Криминалитет је тема и чест предмет изучавања одређених научних дисциплина, али пре свега је тема науке кривичног права и уопште кривичноправних наука. Ради се о феномену прилично „неухватљивом“ за дефинисање, пре свега због врло хетерогених форми испољавања, односно великог броја кривичних дела и других девијантних понашања који га чине. Постоје само парцијални радови који овај многозначан проблем одређују са извесних аспеката, било да су они нормативне или феноменолошке природе.

Појам криминалитета обухвата широк спектар деловања и активности појединаца и организованих група у неком друштву. Он представља социјално најтежу девијацију која се по правилу испољава кроз кршење законских прописа и легалног поретка. Ширење криминала у друштву угрожава функционисање свих важнијих друштвених институција, те је из тог разлога криминалитет најтипичнији показатељ друштвене дезорганизације.

Криминалитет је друштвени феномен који има своје карактеристичне особености. Најчешће се као карактеристике криминалитета наводе: разноврсност, висок степен друштвене опасности, обим и тзв. „тамна бројка криминалитета“, итд.

Разноврсност криминалитета подразумева да се у склопу овог феномена појављују различите садржине противправних понашања људи. Облици криминалитета су бројни и разноврсни, а отуда су различити и његови видови, тј. врсте (класични, привредни, организовани итд.).

Неспорна карактеристика криминалитета јесте висок степен друштвене опасности овог облика угрожавања безбедности. Криминализовано друштво не може да оствари потребну стабилност и заједништво, тако потребно за остваривање сваког облика безбедности. Друштвена опасност криминалитета подједнако угрожава и државу и грађане.

Различити облици криминалитета имају своје специфичне или појединачне услове или узроке. Организовано друштво настоји да својим активностима делује на те услове и узроке и тако смањи могућност за испољавање криминалитета и осталих девијантних понашања. Ако пођемо од тога да објашњење сваке појаве, па и криминалитета, нужно подразумева усвајање одређеног теоријског знања, које је од значаја за разумевање криминалитета уопште, а самим тим и контроле криминалитета, биће неопходно познавање различитих криминолошких теорија. Методе криминологије посебно ће се користити у оном делу који се односи на давање објашњења како окружење утиче на стварање услова за вршење кривичних дела насилничког имовинског криминалитета.

У савременом свету постоји низ различитих приступа и модела контроле криминалитета, међутим, ни за један досада примењени модел не може се рећи да је дао очекиване резултате. Стога се пред сваког озбиљног истраживача ове појаве поставља нимало лак задатак, а то је да се ухвати у коштац како са постојећим

моделирањем контроле криминалитета, тако и да осмисли своју визију у складу са оним што се испољава у друштвеној пракси.

Полазећи од наведених разлога, предмет истраживања овог рада обухвата теоријске и практичне аспекте концепта контроле насилничког имовинског криминалитета, односно њен значај као новог модела реаговања на криминалитет. Водиће се рачуна и о условљености савремених токова у сфери социјално-економских и политичких односа, које карактеришу различите глобалне тенденције у развоју модерног друштва и државе, а које су погодивале његовом настанку.

Упознајући се са проблемом истраживања наилазимо на неке недоумице у погледу терминолошког одређења појма контроле криминалитета. По нашем мишљењу, контрола криминалитета у садржинском смислу обухвата све оно што се до пре неколико година подразумевало под појмовима спречавања и сузбијања криминалитета, али сада значајно унапређенији систем организације надлежних институција одговорних за њену реализацију.

Контрола криминалитета посматра се и схвата као систем могућих мера које се предузимају у циљу смањења криминалитета. Првенствено се превентивна компонента контроле истиче као неопходан услов успешног супротстављања свим облицима криминалитета путем предвиђања могућих друштвених процеса, односа и услова који могу погодивати настанку криминалних и уопште девијантних понашања појединаца. Такође, под контролом криминалитета подразумева се и репресивно реаговање на криминално и девијантно понашање појединаца и друштвених група кроз активности полицијских и правосудних органа.

Усмереност на контролу криминалитета, односно на њену превентивну и репресивну компоненту, као део предмета рада треба да резултира конкретним предлозима и препорукама како да се на практичном плану побољша ефикасност и успешност органа формалне социјалне контроле у борби против криминалитета.

Са друге стране, предмет истраживања усмерен је на насилнички криминалитет, односно насилнички имовински криминалитет, који се манифестује кроз кривична дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде. При томе, у одређивању појма насилничког криминалитета опредељујемо се за гледиште да у њега спадају она кривична дела код којих се ради постизања одређеног циља користи напад на жртву или се њиме прети. Ова врста криминалитета сагледава се на начин да се усваја становиште да је чине традиционални и нови облици. Традиционални облици насилничког криминалитета јесу убиства, телесне повреде, силовања, али се у ову групу морају сврстати и кривична дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде као специфична дела, која су до сада класификована као деликти имовинског криминалитета. Међутим, ова три кривична дела чине посебну групу дела насилничког имовинског криминалитета, јер се сила или претња силом која је непосредно усмерена према животу или телу неког лица користи у циљу долажење у посед одређених добара или у циљу њиховог задржавања.

У основи сваке врсте насилничког криминалитета, па и насилничког имовинског криминалитета, доминира насиље. Корени насиља су различити и могу се објашњавати на разне начине. Биолошки и психолошки приступ повезује насиље са чиниоцима као што су структура мозга, генетске предиспозиције, ниска интелигенција и сл. Инстинктивистички приступ насиљу повезује га са људским нагонима, док субкултурни приступ указује на значај социјалних чинилаца који детерминишу људску агресивност. По нашем мишљењу, истина је негде на средини – корени насиља насилничког имовинског криминалитета садржани су у свим наведеним факторима и не може се моделирати један заувек дат профил учиниоца ове врсте криминалитета, а по коме би се усмеравала и контрола тог насиља.

Полазећи од тога, рад за предмет истраживања има контролу насилничког имовинског криминалитета третирану као нови концепт друштвене реакције, који подразумева све оне мере и активности које се предузимају у оквиру спречавања и сузбијања ове врсте криминалитета, али уважава и савремене приступе у третирању криминалних понашања, те у област друштвене реакције на криминалитет уводи и отвара нека нова питања.

2.1. Дисциплинарно одређење предмета истраживања

Овако постављени предмет истраживања оригиналан је и својствен искључиво дисциплинама из области кривичног права, али и другим дисциплинама из области друштвених наука. Неспоран је однос овог предмета истраживања са кривичним правом, кривичнопроцесним правом, криминологијом, криминалистиком, виктимологијом и пенологијом. Међутим, с обзиром на то да је овде реч о једној врсти контроле једног дела криминалитета, предмет истраживања је сродан и у директној вези са другим дисциплинама из области безбедносних наука, пре свега основама безбедности, безбедносној превентиви, међународној безбедности и сл. Предмет истраживања је сродан и са дисциплинама које нису уско сродне кривичноправним и безбедносним наукама (нпр. социологијом), када су у питању истраживања друштвених узрока насилничког имовинског криминалитета. На овај начин дефинисани предмет истраживања свакако је повезан и са другим наставним и научним дисциплинама, што му даје карактер мултидисциплинарности и интердисциплинарности.

2.2. Временско одређење предмета истраживања

Предмет истраживања временски је одређен за период последњих деценија XX и прве деценије XXI века, пре свега из разлога јер се о контроли криминалитета као облику друштвеног реаговања на криминалитет говори тек у новије време. Говорећи о предмету истраживања, истакли смо да је овај концепт у ранијем третирању криминалитета обухватао спречавање и сузбијање криминалитета. Сматрамо да ће овако постављен временски оквир истраживања омогућити правилно сагледавање свих аспеката контроле насилничког имовинског криминалитета, односно кривичних дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде.

2.3. Просторно одређење предмета истраживања

Предмет истраживања односио се на простор у коме је било неопходно сагледати аспекте контроле насилничког имовинског криминалитета. У ужем смислу то је простор Републике Србије, а у ширем смислу предметом истраживања обухваћено је подручје земаља Европске уније, као и земаља у окружењу Републике Србије, ради компаративне анализе података о насилничком имовинском криминалитету. Кривична дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде због свог високог степена друштвене опасности, али и због (у великом броју случајева) учешћа учинилаца са различитих подручја у извршењима тих дела, не могу се посматрати изоловано, односно у уском просторном одређењу једне државе.

3. ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање је имало за циљ да утврди и научно верификује теоријска и емпиријска сазнања о контроли насилничког имовинског криминалитета. Прикупљање података о кривичним делима разбојништва, разбојничке крађе и изнуде представља полазну основу и битан предуслов за његову успешну контролу од стране свих надлежних институција. Свеобухватни циљ који се жели постићи израдом овог докторског рада јесте теоријско и емпиријско истраживање насилничког имовинског криминалитета као кривичноправног, безбедносног, криминолошког и криминалистичког проблема, као и проучавање контроле ове врсте насилничког криминалитета, односно ефикасних метода у његовом супротстављању.

3.1. Научни циљ истраживања

Научни циљ истраживања састојао се у прецизном дефинисању начина и обима контроле насилничког имовинског криминалитета, тј. у стицању сазнања на нивоу научне дескрипције и класификације, с тежњом да се потреба дефинисања контроле насилничког имовинског криминалитета истражи до нивоа научног објашњења. То би омогућило и давање конкретних предлога у будућој свакодневној пракси рада државних органа на плану контроле криминалитета и *de lege ferenda*.

3.2. Практични циљ истраживања

Практични циљ истраживања састојао се у давању доприноса и долажењу до сазнања у којој мери научна обрада контроле насилничког имовинског криминалитета користи укупном процесу контроле криминалитета у нашим условима, али и у којој мери утиче на побољшање ефикасности државних органа у активностима којима се контрола спроводи. Циљ истраживачког рада јесте и допринос у решавању неких практичних проблема у овој области, а пре свега у едукацији оних који се на практичан начин суочавају са одабраном проблематиком, као и усавршавању и коришћењу научних метода, што указује на нужност повезивања науке са праксом.

4. ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

На основу теоријског модела, односно дефинисања кључних појмова, операционализован је предмет истраживања по коме се непосредно изводи систем хипотеза. Имајући то у виду, у овом и оваквом истраживању хипотезе су у непосредној вези са операционалним одређењем предмета, то јест, симетричне су одређењу предмета.

4.1. Основна (општа) хипотеза

У складу са достигнутим нивоом развоја демократије и људских права крајем XX века, у многим земљама почиње да се рађа идеја о потреби за променама у области друштвеног реаговања на криминалитет. У свету се полако, али сигурно, рађала нова пракса контроле криминалитета која је директна последица глобалних социоекономских и културолошких промена. У исто време, у структури криминалитета се, поред осталог, запажа пораст и кривичних дела насилничког криминалитета, посебно насилничког имовинског криминалитета. Полазећи од тога, ово истраживање заснива се на општој хипотези да: *Организационо и садржинско утемељење контроле насилничког имовинског криминалитета кроз одређивање конкретних активности превентивног и репресивног карактера, као и свих других активности и поступака који имају за циљ супротстављање овој врсти и облицима криминалитета, утиче на смањење, учесталост и њихову трансформацију у облике нижег степена друштвене опасности.*

4.2. Посебне хипотезе

1. Контрола криминалитета као концепт друштвеног реаговања на криминалитет мора бити садржински и теоријски потпуно одређена и применљива кроз практичне активности усмерене на контролу криминалних понашања.
2. Организационе форме држава морају бити адекватно конципиране потребама праксе и људским и материјалним ресурсима.
3. Инкриминације кривичних дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде, као дела која чине насилнички имовински криминалитет, потребно је у теоријском смислу сагледати и анализирати како у упоредном, тако и у домаћем законодавству, као предуслов успешне контроле криминалитета.
4. Предузимање превентивних мера и активности од стране друштвених субјеката, државних и недржавних, неопходне су за спровођење контроле криминалитета.
5. Мере и активности превенције насилничког имовинског криминалитета, јасно и адекватно нормиране у складу са потребама праксе, доприносе успешној контроли криминалитета.
6. Примена репресивних мера према учиниоцима кривичних дела, са циљем примене санкција у односу на већ учињено кривично дело и његовог учиниоца, сегмент је контроле криминалитета у оквиру кога је важна улога полиције, тужилаштва и суда у откривању, разјашњавању и доказивању кривичних дела и примени санкција на учиниоце.
7. Теоријски и практични приступ жртвама насилничког имовинског криминалитета усмерен на мере и поступке контроле криминалитета, у складу

са савременим трендовима у виктимологији, има за циљ смањење обима ове врсте криминалитета.

8. Успешна контрола насилничког имовинског криминалитета која прати и уважава решења постигнута на међународном плану, уз развој и примену превентивних програма и остваривање међународне сарадње на овом пољу, превентивно делује на смањење ове врсте криминалитета.

5. МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

Методе истраживања биле су условљене комплексношћу дефинисаног проблема истраживања, теоријским одређењем предмета истраживања, циљевима и хипотезама истраживања, као и објективним могућностима да се прикупи одговарајућа теоријска и емпиријска грађа. Такође, сложеност и значај контроле насилничког имовинског криминалитета као предмета истраживања налагао је примену мултидисциплинарног приступа у коме се налазе бројни методолошки поступци.

Употреба конкретних метода и техника истраживања указује на чињеницу да истраживања оваквог типа морају бити заснована на извесном плурализму поступака и концепција. Већина истраживања данас користи тзв. вишеструки прилаз (посматрање из различитих углова) предмету истраживања. Разлози таквог поступања и приступа јесу вишеструки, што јасно указује на концептуалну ограниченост сваког од метода у хуманистичким наукама, а која се покушава отклонити њиховим комбиновањем.⁹

Анализа садржаја коришћена је за теоријско истраживање када је било неопходно проучавање обимне домаће и стране литературе која се са различитих аспеката бави истраживањима у вези са актуелном проблематиком криминалитета, имајући у виду рестриктивност писаних извори о контроли криминалитета, а готово потпуно одсуство писаних извора када је реч о насилничком имовинском криминалитету. То у је у сваком случају представљало тешкоћу приликом израде овог рада.

Аналитичко-синтетички метода коришћена је за истраживање теоријских ставова домаћих и страних аутора који се баве проучавањем контроле криминалитета и контроле насилничког имовинског криминалитета, тј. њеног значаја и улоге у савременом друштву.

Индуктивно-дедуктивна метода коришћена је приликом извлачења закључака из теоријских ставова и мишљења других аутора, који су били у функцији проактивне и реактивне функције различитих формалних и неформалних субјеката, а који се могу имплементирати у њиховој адекватној организованости у контроли криминалитета.

Метода испитивања коришћена је за непосредно или посредно добијање информација, података, вредносних судова, ставова и мишљења од већег броја лица, а која се односе на контролу криминалитета и контролу насилничког имовинског криминалитета. У оквиру емпиријског истраживања основни скуп чинила су лица која су се налазила на издржавању казне затвора у казнено-поправном заводу у Сремској Митровици.

Анкета као један од облика испитивања коришћена је за проверавање ставова и добијање вредносних судова који се односе на предмет истраживања.

Компаративна метода коришћена је приликом сагледавања и упоређења законских решења и искустава из праксе у области контроле насилничког имовинског криминалитета у неким страним земљама, као и у поређењу праксе у Републици Србији. Ширење примене компаративне метода у истраживањима овог типа последица је процеса јачања глобализације у свету. Поред карактеристика које су детерминисане националним и локалним, односно државним срединама, криминалитет поседује и заједничке особине на регионалном и светском плану.

⁹Игњатовић, Ђ., *Методологија истраживања криминалитета са методиком израде научног рада*, Правни факултет, Београд, 2009., стр. 107.

Статистичка метода примењивана је приликом прикупљања, представљања, анализирања, обраде и интерпретације квантитативних параметара који се односе на кривична дела и појаве, а у вези су са насилничким имовинским криминалитетом. Извори статистичких података тежишно су били Министарство унутрашњих послова и Републички завод за статистику.

Метода моделовања, као метода која се користи за представљање различитих појава и резултата, коришћена је за представљање резултата емпиријских истраживања.

6. НАУЧНА И ДРУШТВЕНА ОПРАВДАНОСТ ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање које ће бити операционализовано у овом раду поседује своју научну и друштвену оправданост јер доприноси научној и стручној верификацији одређених појава и чинилаца који су и до сада обрађивани, али се овде третирају и потврђују унеколико другачије. На овај начин се стиче и друштвена оправданост истраживања јер се имплементацијом предложених решења и препорука даје допринос решавању актуелних друштвених проблема у контроли насилничког имовинског криминалитета.

О контроли криминалитета, на начин како се она третира у овој расправи, и о истраживању у нашим условима тек од скора се писало у научним радовима, а на плану практичног деловања у супротстављању појединим облицима криминалитета није учињено пуно напора, бар по нашем скромном гледању. Другим речима, теоријско изучавање контроле криминалитета и, сходно томе, насилничког имовинског криминалитета није у довољној мери заступљено у правној и криминалистичкој теорији и пракси, те је свакако оправдан један овакав приступ истраживању ових појмова.

6.1. Научна оправданост истраживања

Научна оправданост истраживања у овом раду огледа се у проширивању и продубљивању научних знања са нивоа научне дескрипције и класификације у домену контроле криминалитета и контроле насилничког имовинског криминалитета.

Истраживањем у области контроле насилничког имовинског криминалитета можемо доћи до нових сазнања везаних за примену савремених метода у спречавању, откривању и доказивању кривичних дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде. Описивањем, тј. дескрипцијом (стварањем дескриптивних концепата), затим прикупљањем, сређивањем и обрадом у циљу класификације података до којих се дошло истраживањем, научна, стручна, али и сва остала јавност може имати јасан увид у могућност примене модела контроле насилничког имовинског криминалитета, што би дало добру полазну основу за нека будућа истраживања у овој области, поготово из разлога што је оно једно међу првима на просторима Републике Србије, али и у земљама окружења, које предузимају озбиљне напоре на плану борбе против криминалитета, а посебно његових најтежих облика.

Сагледавање са становишта науке теоријског, кривичноправног, криминолошког и криминалистичког аспекта контроле насилничког криминалитета помоћи ће у организовању свих структура друштва, који ће, надамо се, овај модел контроле криминалитета сагледати и развијати његово место, улогу и ефекте у оквиру укупне контроле криминалитета.

6.2. Друштвена оправданост истраживања

Друштвена и научна оправданост овакве врсте истраживања налазе се у блиској вези. Друштвена оправданост и друштвени значај истраживања огледа се у следећем: добијени резултати истраживања послужиће у стицању потпуне и јасне слике о

контроли насилничког имовинског криминалитета, односно о спречавању и сузбијању кривичних дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде.

Резултати истраживања који ће бити презентовани у овом раду у значајној мери могу допринети у спровођењу стратегије супротстављања оваквој врсти криминалитета, односно могу бити у функцији обављања делатности свих државних субјеката и других организација, институција, као и самих грађана у контроли криминалитета.

Друштвени значај овог рада имаће своју потврду и ако буде иницирао покретање других радова који ће се бавити овом или сличном темом, јер ће то значајно утицати и на образовање оних у чији домен спадају послови који се тичу контроле криминалитета, односно директно ће помоћи у усавршавању полицијских службеника који раде на пословима спречавања, откривања и доказивања кривичних дела.

ПРВИ ДЕО
ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ
КОНТРОЛЕ КРИМИНАЛИТЕТА

1. ГЕНЕЗА ДРУШТВЕНОГ РЕАГОВАЊА НА КРИМИНАЛИТЕТ

Комплексност и озбиљност супротстављања криминалитету током историје по природи ствари изазивала је посебну пажњу, превасходно што се њиме угрожавају основне вредности сваког друштва. Различита функционално организована друштва су од најранијих периода историје различито реаговала на таква понашања у намери да својим мерама остваре контролу над том појавом. У зависности од степена развоја друштва зависила је и његова реакција на тај феномен. У најранијем периоду је реакција на криминалитет била махом неуређена и односила се пре свега на емоционално и инстинктивно реаговање. Развојем заједнице, развијали су се и њени одговори на таква понашања. Настанком и еволуцијом уређења државе, реакција на криминалитет постаје правно уређена, како у смислу криминализације одређених друштвено штетних понашања, тако и у надлежностима различитих субјеката државе у реакцији на таква понашања.

1.1. Девијантно понашање и девијације

Друштвене девијације и девијантност као социолошке категорије увек су будиле посебну пажњу теоретичара, пре свега због разлике у виђењима која су то људска понашања нормална, а која патолошка, девијантна. Које су то границе између конформизма и девијантности? Да ли девијантно понашање обухвата не само оно што појединац чини, његову делатност већ и оно што мисли, његове ставове као и његова осећања? Из свега наведеног можемо закључити да девијантност није константна категорија. У истом друштву се у различитим периодима различито посматрало на одређена понашања. Оно што је у неком периоду сматрано као недопустиво понашање, у неком другом је било третирано као друштвено оправдано.¹⁰

Свако друштво има одређене норме понашања и одређене санкције за оне припаднике који прекрше те норме. Одступања у понашању могу бити позитивна и негативна. Природно, позитивна могу бити награђена, а негативна санкционисана. Норме понашања могу бити моралне и легалне. Моралне одређују шта се сматра добрим, а шта лошим понашањем у заједници. Легалне норме су оне које закони дефинишу као дозвољено или недозвољено понашање. Те норме (закони) се појављују у писменој форми, али могу се појавити и у форми обичајног права. У складу са тако дефинисаним нормама постоје и санкције које могу бити моралне и легалне. Моралне се састоје у моралној осуди и у основи су приватна ствар сваког члана заједнице. Легалне су нормиране за одређена понашања и о њима се брину посебне институције друштвене заједнице које су овлашћене за то.¹¹

У реалности се девијантно понашање и девијантност доводи у везу са понашањима која резултирају санкцијама. Одређени теоретичари се залажу да се девијантност ограничи само на понашања која се одвијају у недопустивом смеру. Ова размишљања се односе на ону врсту понашања која прелазе праг толеранције друштвене заједнице у оквиру које се таква понашања дешавају.¹²

¹⁰На пример, хомосексуализам.

¹¹Zvonarević, M., *Socijalna psihologija*, Školska kniga, Zagreb, 1978., стр. 755–756.

¹²Shoemaker, D., *Theories of Delinquency*, Oxford University Press, New York, 1984., pp. 3–4.

Дакле, девијантно понашање је свако индивидуално неприлагођено понашање које одступа од друштвеног стандарда и изазива негативну друштвену реакцију саме заједнице. Оваква одступања од друштвених норми свакодневна су појава. Међутим, како она у већој мери не наносе штету и нису опасна за друштво, друштво на њих не реагује на организован начин који је својствен реаговању када се крше законске норме. С друге стране, делинквенцију можемо дефинисати као укупност понашања која представљају одступање од друштвено прихватљивих и постављених норми понашања која су санкционисана правним санкцијама, односно казнама. Под делинквенцијом можемо подразумевати све кажњиве радње – било да се ради о кривичним делима, прекршајима или о одређеним преступима.¹³

1.2. Дефинисање криминалитета, теоријско методолошки приступи

Најозбиљнији облик реаговања друштва на негативне друштвене појаве јесте реаговање на криминалитет. Као што смо видели, криминалитет је ужи појам од девијантног понашања и он представља део делинквенције. Друштво на њега реагује кривичном санкцијом.

Због друштвене опасности коју производи и своје распрострањености, различита друштва су кроз историју тражила различите модалитете његовом супротстављању и они су били примерени како њиховим особеностима, тако и нивоу и особеностима свих инкриминисаних кажњивих понашања.

Етимолошки посматрано, термин злочин – *crimen* – најпре су употребљавали Римљани и он је означавао судске одлуке, пресуде, неосновану оптужбу, окривљење или прекор. Касније се његов смисао односио на појединости на које се жалио тужилац у старом Риму, али се његово значење испрофилисало и на само злочиначко понашање.¹⁴ Од корена латинске речи *crimen*, који је обухватао све форме кажњивих понашања, настаје појам криминал или криминалитет. У савременим кривичноправним системима под појмом злочин подразумевају се најтежа и најопаснија кривична дела инкриминисана одредбама кривичног законика.

Схватања различитих аутора о криминалитету доста су хетерогена и базирана на различитом погледу на његове узроке. Ако се криминалитет посматра са правног аспекта, онда се може говорити о правном дефинисању, али ако се он посматра као реална појава која се догађа у друштву, што он заправо и јесте, онда се он може дефинисати и са социолошке стране.

Полазећи од тога да ли се радњом крше позитивно правне норме кривичног законодавства, Ханс Фон Хентинг (Hans von Henting) је „под злочином подразумевао чињења или нечињења појединаца, која је организовано друштво забранило у једној посебној, озбиљној форми“.¹⁵ За Едвина Сатерленда (Edwin Sutherland) „злочин представља ништа друго до кршење кривичног закона“.¹⁶

Како је криминалитет друштвена појава која се манифестује као индивидуално понашање у самом друштву, он има и социјални карактер, па га аутори социолошке

¹³Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., *Основи виктимологије*, Сириус, Ниш, 1992., стр. 14.

¹⁴Опширније о томе видети: Horvatić, Ž., *Elementarna kriminologija*, Školska knjiga, Zagreb, 1993., стр. 3–7.

¹⁵V. Hentig, H., *Zločin – uzroci i uslovi*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1959., стр. 13. Наведено према: Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., *Основи виктимологије*, Сириус, Ниш, 1992., стр. 10.

¹⁶Опширније о томе видети: Sutherland, H. E., *Principles of criminology*, J.B. Lippincott Co, Chicago – New York, 1955., pp. 8–12.

провинијенције дефинишу „као акт једног лица који осуђују чланови групе којој особа припада, а ова одредба директно зависи од аксиолошке и етичке свести те друштвене групе“.¹⁷ За америчког криминолога Џонсона (Johnson) „криминалитет представља оно дело које нарушава фундаменталне интересе једне групе, а само криминално понашање подразумева напад појединих лица на вредности групе којој они припадају. Тим чином престаје да важи њихова лојалност према тој друштвеној групи“.¹⁸

Полазећи од ова два приступа може се закључити да је дефинисање криминалитета, у ствари, само различито сагледавање једне исте појаве. Сличног становишта је и Кривокапић који под криминалитетом подразумева све оне облике понашања појединаца или група које на било који начин подлежу третману кривичног законодавства, зато што се таквим понашањем наноси штета појединцима, институцијама или друштву у целини. Према томе, да би се нека криминална радња догодила, у њој мора да су садржани следећи чиниоци: повређена законска норма, извршилац криминалне радње и жртва – у виду појединца, групе или институције којој је нанета штета извршењем криминалне радње.¹⁹

Евидентно је да је криминалитет као друштвену појаву скоро немогуће потпуно сузбити, те се у новије време из више разлога (о којима ће бити речи) предузимају мере како би се он контролисао, пре свега да би се обезбедило да његово испољавање остане у разумним оквирима. Дакле, у циљу конципирања различитих превентивних стратегија у контроли криминалитета, приступ разматрању овог проблема мора бити мултидисциплинаран. Такође, то подразумева квалитативна и квантитативна истраживања криминалитета која треба да нам дају одговоре на то колика је фреквенција, врста и интензитет кажњивих понашања, као и одговоре на то који фактори погодују његовом дешавању.

1.3. Реакција друштва на криминалитет

Имајући у виду да је криминалитет један од најозбиљнијих облика угрожавања вредности сваког друштва и да је његово сузбијање предуслов за нормално функционисање друштва, свако друштво је још од најранијих стадијума свога развоја настојало да различитим средствима, методама и организацијом утиче на његово сузбијање. С обзиром на комплексност те појаве, друштвена реакција има за циљ његово свођење у подношљиве границе. Различита друштва карактеришу и различите културолошке разлике, али је свако од њих настојало да обликује прописе и институције надлежне за њихово спровођење које би биле у стању да овакве појаве идентификују, процесуирају и адекватно санкционишу. Оно што је неспорно јесте то да је карактеристика свих облика друштвене реакције на криминалитет еволуција метода реаговања, од несавршенијих ка савршенијим.

Реакција савременог друштва подразумева два приступа. Први подразумева организовано научно фундирано деловање стручњака из различитих области (криминолога, социолога итд.), чији је задатак да на бази квалитативних и квантитативних емпиријских података о броју и феноменологији криминалних појава идентификују узроке настанка, појавне облике, законитости јављања и понуде валидна решења за контролу ове друштвене појаве.

¹⁷Lagache, D., *Crimnology and Penology*, New York, 1965., p. 9.

¹⁸*Ibidem*

¹⁹Кривокапић, В., *Превенција криминалитета*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 3.

Други приступ је базиран на ресурсима државе, која је и најодговорнија за институционално реаговање, функционалну организацију свих субјеката друштва, и која треба да омогући правовремено и адекватно супротстављање овом друштвеном феномену. Свакако, најдоминантнију улогу у томе имају државни органи у чијој надлежности је законодавни оквир, који треба нормативно да уреди све односе међу и унутар државних органа, као и правну регулативу којом се санкционишу сви облици криминалног понашања у друштву. Полазећи од тога да једино држава има легитимну могућност коришћења принуде у спровођењу мера превенције и репресије, утицај свих процесних субјеката (полиције, судова и тужилаштва) јесте од прворазредног значаја. Одговорност за поступање у овом правцу јесте и на осталим субјектима формалне и неформалне социјалне контроле.

2. ПРЕВЕНЦИЈА И РЕПРЕСИЈА

Од настанка човечанства, против учинилаца кривичних дела предузимане су строге казне, често сурове и нељудске. Казна је представљала средство застрашивања других, одмазду и задовољење освете, а често и елиминисање учиниоца кривичног дела, ради искључења опасности коју би он представљао у будућности.

Крајем XVIII века јављају се прва мишљења о томе да је боље спречити кривична дела него лечити њихове последице, а да то треба чинити општом и посебном превенцијом. Та мишљења са протоком времена све више јачају и добијају нове присталице у научним круговима.

По завршетку Другог светског рата, криминално политички покрет Нове друштвене одбране наглашава да је казна само једно од средстава у борби против криминалитета. То истовремено значи да кривично правосуђе није више једини орган друштва за ту сврху, већ да се у борби против криминалитета морају ангажовати и друге институције друштва. Дакле, у својој политици сузбијања друштвено негативних појава, друштво мора да узме у обзир и све друге снаге које могу да буду у тој функцији и да их организује и на подручјима социјалне заштите, културе, здравства, економије итд.

Тиме се савремена криминална политика почиње делити на политику превентиве и политику репресије. Сврха политике превенције јесте да уклони узроке и услове у којима настају друштвено негативне појаве, односно криминалитет. То се може постићи разним мерама: социјално-педагошким, културно-васпитним, социјално-политичким, социјално-економским итд. Основни смисао тих мера јесте да онемогуће зло још у зачетку. То би требало да буде најсврхисходнији облик сузбијања кривичних дела, који је вероватно и најјефтинији, највише демократски и најмање болан. Криминална политика заснована на репресији, односно сузбијању и застрашивању, није ефикасна и иманентна данашњем степену развоја мисли и технологије, мада постоје и другачија мишљења. Иако таква размишљања често у прилог истичу констатацију да је криминал вечит као што је вечито и друштво,²⁰ па је, следствено томе, вечита и потреба за претњом казном, не треба губити наду да се превентивним средствима и мерама уопште у одређеном смислу могу заменити преовлађујућа средства репресије у сузбијању криминалитета.

Можемо закључити да је крајем XX века дошло до пребацивања тежишта борбе против криминала на шире организовану друштвену превенцију. Спречавање криминалитета и других социјално-патолошких појава постаје основни елемент савремене криминалне политике.

2.1. Превенција као вид реаговања друштва на девијантна понашања и криминалитет

Од најранијих научних размишљања о социјално-патолошким појавама и борби против њих, у схватању те друштвене борбе присутна су два приступа – репресиван и превентиван. Изворно репресија значи потискивање²¹ и у основи означава друштвену

²⁰Weinberger R., *Vorbeugende, Verbrechensbekämpfung, Illustrierte Rundschau der Gendarmerie*, 1964., No.10., p. 9.

²¹Lat. *reprimere* – потиснути, ограничити. Према: Rush, E.G., *The Dictionary of Criminal Justice – Second Edition*, Connie Estrada, Ireland, 1986., p. 26.

реакцију на криминалитет која се одвија *post delictum*. Реч превенција (*praeventio*) значи предупредивање, предупредјење, спречавање, предухитривање, побијање примедба за које се претпоставља да би супротна страна могла навести, предубеђење, предрасуда, раније учињена опомена.²² Сам термин је преузет из медицинског речника и подразумева интервенцију на одређене појаве прописаним средствима као примарном формом превенције. Сам префикс *pre* означава адекватну реакцију на одређену појаву пре него што се она деси.

За разлику од репресије, превенција је усмерена на узроке криминалитета и обухвата све мере које држава и разне државне институције и организације предузимају у циљу да отклоне или бар ублаже деловање узрока криминалитета, односно друштвено негативних појава.

Ако тражимо одговор на питање шта подразумевамо под превенцијом, могли бисмо рећи да се превенција односи на примену теоретског и практичног професионалног знања у планирању и остваривању програма сузбијања нових случајева социјално-патолошких појава, програма спречавања криминала и могућности лечења и рехабилитације учинилаца кривичних дела, као и помоћи и подршке жртвама кривичних дела. Такође, под превенцијом: „подразумевамо употребу свих мера и средстава за мобилизацију, појединаца, друштвених група, организација и институција усмерених на спречавање оних појава које нису у складу са кривичним законодавством, а које по својој суштини наносе штету појединцима, друштвеним групама или друштву у целини“.²³

Уобичајена је подела на опште и посебне облике превенције. У спровођењу општих облика или мера учествују сви друштвени и државни органи, почевши од породице, образовних институција, органа социјалне заштите, друштвених организација и носилаца законодавних функција. Посебне облике или мере превенције предузимају државни органи који врше функцију супротстављања друштвено негативним појавама.

Са друге стране, превенција криминала има двоструко значење: спречавање криминалне делатности уопште и потискивање асоцијалног и антисоцијалног понашања оних који су већ стигматизовани као делинквенти.

Специфичност превенције криминалитета у односу на опште социјалне мере јесте у предодређености за отклањање конкретних криминогених фактора појединих врста кривичних дела и типова криминалног понашања. При том се пажња нарочито посвећује сферама друштвеног живота у којима се формира човек, социјалним групама са особеним криминогеним показатељима (повратници, малолетници), а посебно место у склопу ових мера заузимају кривичноправна средства борбе против криминалитета (тзв. генерална и специјална превенција).

Превентивна делатност у друштву, односно превенција, јесте подручје друштвеног живота у коме се интереси појединца и државни интереси изједначавају са друштвеним интересима. Адекватно вођење политике превенције подразумева социјално подржан и потпуно утемељен концепт различитих активности, који несумњиво представља најсвеобухватнији и најхуманији приступ супротстављања криминалитету. Дакле, превентивно поступање обухвата неколико нивоа:

- Најсвеобухватнији је ниво друштвене превенције *ante delictum* – обухвата мере које предузима најшири спектар субјеката, а које су усмерене на спречавање кажњивих понашања или смањење њиховог броја;

²²Вујаклија, М., *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1975., стр. 757.

²³Кривокапић, В., *Opus citatum*, стр. 32.

- Превенција кривичноправним средствима *post delictum* – подразумева превенцију применом кривичног законодавста и примењује се након што је кривично дело извршено;
- Превенција која се постиже извршењем изречених кривичних санкција *post judicem* – подразумева пенолошки третман учиниоца;
- Превенција која је усмерена на учиниоце и предузима се након извршења или примене кривичних санкција „постпенална помоћ“.²⁴

Концепт предузимања превентивних мера које су усмерене на спречавање извршења кажњивих понашања (*ante delictum*), поступање према осуђеним лицима за време издржавања казни (*post judicem*) и деловања у оквиру постпеналне помоћи подразумева укључивање што ширег круга субјеката формалне и неформалне социјалне контроле.

Такође, норме кривичног законодавства и њихова доследна примена у пракси правилно усмерене могу имати значајан превентивни карактер на криминалитет:

- Инкриминисањем одређених радњи и понашања кривичним законима и прописивањем одређених санкција за таква понашања, свакако има превентивни карактер на потенцијалне учиниоце таквих дела јер их самим тим одвраћају од предузимања таквих радњи;
- Покретање и вођење кривичног поступка, одређивање притвора и сл., могу имати превентивни утицај на криминалитет;
- Значајан превентивни утицај може имати и доследна казнена политика судова;
- Извршење кривичних санкција има веома битан превентивни ефекат не само на санкционисане учиниоце већ и на све грађане.

Превенција може бити усмерена на различите аспекте феномена криминалитета – учиниоца, жртву, ситуацију или законски акт који дефинише криминалне радње. Она подразумева мере превенције које предузимају различите државне институције, разноврсне невладине организације и удружења грађана, верске заједнице, средства јавног информисања, образовне институције и породица као фундаментална ћелија сваког друштва.²⁵

Успешно бављење превенцијом подразумева и могућност предикције могућих криминалних радњи и процену адекватних мера интервенције на све факторе те радње.

У савременим друштвима се већ дуги низ година примењују различити програми превенције криминалитета који су усмерени на сузбијање појединих форми криминалитета. Разрађени су разноврсни инструменти истраживања и њихове евалуације како би се на време уочиле одређене несагласности са предвиђеним ефектима и омогућила одређена корекција или отклонили одређени недостаци још у току саме реализације програма.

У нашој земљи однос према превенцији је само декларативан. Она није институционализована како нормативно (садржински), тако ни организационо. Дневно политички однос према проблему криминалитета, несхватање њеног значаја, недостатак адекватних кадровских потенцијала, свакако онемогућавају адекватан приступ превенцији криминалитета. Такође, несхватање нужности конституисања одговарајућих организационих целина у надлежним државним институцијама, које би се приоритетно

²⁴Horvatić, Ž., Cvitanović, Ž., *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Policijska akademija, MUP R. Hrvatske, Zagreb, 1999., стр. 97.

²⁵Кривокапић, В., *Opus citatum*, стр. 33.

бавиле овим проблемом, свакако онемогућавају посвећивање дужне пажње овом фундаменталном проблему нашег друштва које прети да га потпуно разори.

2.2. Репресија као вид реаговања друштва на девијантна понашања и криминалитет

Када већ дође до кршења законске норме, односно кажњивог понашања, други вид деловања надлежних органа, као што смо претходно нагласили, јесте репресија. Основни смисао репресивног деловања није у отклањању узрока који доводе до кажњиве радње, већ у отклањању последица те радње, што је дефинише као реактивни начин деловања на криминалитет. Мило Бошковић репресију дефинише „као облик реаговања друштва применом казни и других санкција на извршене криминалне, прекршајне и друге преступне деликте“.²⁶

Историјски посматрано, потреба друштва да предузима мере на сузбијању криминалитета обезбедила је репресивној оријентацији примат у односу на било који други вид реаговања друштва на ову појаву. Суштина мера из репертоара репресивних инструмената односила се превасходно на кривичне санкције, пре свега на казне, као апсолутној и ретрибутивној категорији која је имала примаран значај према кривцима након извршеног дела.

И кажњавање и награђивање као модели људског понашања у значајној мери представљају психолошку категорију интеракције међу људима. Стога се и казна употребљавала са намером да оствари два циља. Први – да се, колико је то могуће, онемогући или смањи вероватноћа за настајање или продужење криминалних активности учиниоца. Други – да се казном у свести потенцијалног учиниоца изазове одређено предвиђање сопственог положаја након извршеног дела, да би их мотив да такав положај избегну одвратио од криминалног понашања у функцији тежине казне и њене учесталости.²⁷

У савременом свету, репресија је добила другачије значење и садржаје:

- Сврха кажњавања није више у одмазди;
- Казна више није једина кривична санкција, а посебно није ексклузивни криминално политички механизам;
- Реакција на кривично дело или друго кажњиво понашање јесте индивидуализована (води се рачуна о личности учиниоца);
- Упркос чињеници да казна садржи извесно зло за учиниоца, што је у основи и њена суштина, као и суштина репресије уопште, простор репресије се поступно сужава доследним настојањем на заштити основних људских права и слобода, што се остварује на законодавном плану, и то у плану извршења казне и примени других санкција кривичног права;
- Традиционални концепт казне редефинише се увођењем и применом нових тзв. адмонитивних санкција упозорења, као и увођењем алтернативних кривичних санкција;
- Иако се регистар кривичних санкција обогаћује, регистар изречених санкција се своди превасходно на казну затвора и новчану казну;

²⁶Бошковић, М., *Криминолошки лексикон*, Матица српска, Нови Сад, 1999., стр. 302.

²⁷Кривокапић, В., *Opus citatum*, стр. 40.

- Релативна строгост законодавца компензује се релативно блажом казеном политиком судова, који по правилу изричу казне ближе законском минимуму, прибегавају примени поменутих санкција упозорења, односно алтернативних санкција, ублажавању казне итд., а све у контексту опште тенденције разумевања посебне ситуације учиниоца кривичног дела. Полазећи од тог аспекта, уместо о репресији, данас би се требало више говорити о кривичноправној и криминално политичкој реакцији на кажњива понашања.²⁸

Рекло би се да преовладава мишљење да репресију треба поистовећивати са санкцијама. То је у основи потпуно исправан закључак, међутим, поставља се питање шта је са читавим дијапазоном активности и мера које спроводе надлежне државне институције које, такође, у основи имају репресивни карактер када је у питању криминалитет. Јер, извршење кривичних санкција представља завршну фазу чијој реализацији претходне три фазе: *откривање и пријављивање, кривично гоњење и пресуђење кривичне ствари.*

Политика репресије спроводи се одређеним мерама које имају репресивни карактер јер подразумевају мере принуде или притиска, које надлежни државни органи предузимају према одређеној категорији грађана у циљу постизања одређених циљева, одржавања постојећег или успостављања новог правног стања у одређеним областима живота и рада. Мере репресије институционалног карактера предузимају законом дефинисани државни органи и институције. Свакако, најодговорнији за предузимање реактивних мера у држави јесу полиција, царина, инспекцијске службе у чијој је надлежности сузбијање криминалитета, тужилаштво, кривични суд и органи за извршење кривичних санкција. Ако мере које они предузимају (кривичне, прекршаје, административне и др.) резултирају откривањем кривичног дела и ефикасним процесуирањем њихових учинилаца, оне могу имати значајан превентивни ефекат како на самог учиниоца, исто тако и на потенцијалне учиниоце.²⁹

Законодавна политика репресије је од суштинског политичког и правног значаја. Она би у својој основи требало да буде умерена, рационална, економична и хумана у прописивању свих врста санкција за различите преступе, водећи рачуна о пожељном нивоу и садржају прописаних репресивних норми. Репресија би по својој суштини требало да подразумева политику рационалне примене силе, чија је сврха сузбијање кажњивог понашања када до њега дође. То подразумева различите активности усмерене у неколико праваца: законодавном, судском, извршном и правцу који је усмерен на идентификовање и хапшење учинилаца кажњивих понашања.³⁰

Савремена кривична законодавства остављају све више простора преваспитавању и ресоцијализацији делинквената (остављајући могућност предузимању васпитних, социјалних и других мера), тиме што прописују све разноврсније облике непеналног реаговања (мере безбедности и васпитне мере), које, иако садрже елемент принуде, ипак имају превентивни карактер. Овакав приступ сам по себи доводи до тога да казна све више губи свој репресивни смисао, што јој је била основна карактеристика у претходном периоду.

Превенција и репресија као две компоненте криминалне политике паралелно развијају поступања на сузбијање криминогених детерминанти, а све у циљу адекватног супротстављања криминалитету. Иако је у савременој криминалној

²⁸Horvatić, Ž., Cvitanović, Ž., *Opus citatum*, стр. 94.

²⁹Кривокапић, В., *Opus citatum*, стр. 43.

³⁰Horvatić, Ž., Cvitanović, Ž., *Opus citatum*, стр. 95.

политици тежиште на репресији, мере које би требало да проистичу из те политике свакако би требало да дају примат мерама превенције у односу на репресију, пре свега због веће могућности утицаја на криминогене факторе који производе ову друштвену појаву. Међутим, однос репресије и превенције у циљу успешног одговора на феномен криминалитета подразумева потпуно компатибилан приступ том проблему, иако је ефекат који се може пружити превенцијом несумњиво адекватнији и квалитетнији у скоро свим аспектима. Овакав однос је једино могућ, пре свега јер нема превенције да у њој, мање или више, није садржана и репресија, као што нема ни репресије, а да ефекти њених мера у значајној мери немају и превентивни ефекат.

3. КОНТРОЛА КРИМИНАЛИТЕТА

Од почетка седамдесетих година XX века број извршених кривичних дела бележи тренд континуираног раста. Упркос чињеници да криминал има неједнаку социјалну диференцијацију и да постоји висок ризик виктимизације, криминалитет се доживљава као изражена чињеница савременог живота. Нажалост, за већину људи криминалитет више није одступање или неочекивани, ненормални догађај. Уместо тога, опасност од криминала постала је стандард и рутински део модерне свести, свакодневни ризик, исти као и сви други ризици који оптерећују савремену људску заједницу.

Висока стопа криминалитета постала је нормална друштвена чињеница у већини савремених западних друштава. Стопе имовинског и насилничког криминалитета достигле су историјски преседан у модерном периоду и постали су призната и општа карактеристика друштвеног искуства.³¹

Аутори откривају бројне разлоге и околности које су допринеле оваквом стању: повећање одређених ризичних категорија становништва; смањење делотворности социјалних регулаторних механизма; смањење осталих облика самоконтроле. Неформална друштвена контрола је попустила, посебно у породици и школи. Потрошачко друштво са поплавом различите робе нудило је више могућности за извршење кривичних дела и заправо смањило физичке препреке за долазак до те робе.³² Институционализоване мере превенције и репресије криминалитета све мање су биле ефикасне, и из објективних и из субјективних разлога, о чему ће касније бити више речи. Због свега тога је било неопходно на другачији начин организовати ширу друштвену заједницу како би могла ефикасније да се супротстави овом друштвеном феномену. Управљање криминалитетом као и свим другим ризицима савременог друштва чинила се као најреалнија опција у датим околностима.

3.1. Појам контроле криминалитета

Различити приступи криминалитету, као и одговорима на њега, природно је да се мењају у складу са особеностима друштвено-историјских услова у којима се и дешавају. Обично се дешавају када друштво закључи да има значајног одступања од уобичајеног, било у његовом расту или паду. Следећи, још значајнији фактор који може да утиче на промену односа јесте осећај страха од криминалитета, без обзира на то колико је он реалан. Свакој промени у криминалној политици претходе дубинске анализе овог феномена, а иза тога следи адекватна друштвена реакција.

Налазимо се у времену преласка са реактивног на проактивно друштво, када је у питању однос и реакција на криминалитет. На друштво у којем је креирање адекватних могућности за смањивање ризика полако постало примарно у односу на реаговања која су карактеристична за ситуације када дође до извршења кривичног дела. И усмереност кривичне правде је у складу са тиме. Оваква промена поставља значајна питања о

³¹Garland, D., *The Limits of the Sovereign State: Strategies of Crime Control in Contemporary Society*, *The British Journal of Criminology*, Vol. 36, Issue 4, Autumn 1996., pp. 445–471.

³²Šelih, A., *General Trends of Crime Policy in Europe and Slovenia*, In: Meško, G., Kury, H., (eds.), *Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention – Slovenian Perspectives*, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia, 2009., pp. 43–58.

будућности криминологије. Ако криминолошки проактивно друштво не жели да буде посткриминолошко, свакако први задатак је да мапира координате ових промена и идентификује језгровите концепте, које би општа теорија безбедности требало да осветли.³³

У претходном времену, нарочито у последњим деценијама деветнаестог века, државни субјекти су заједно са институцијама цивилног друштва (као што су породица, социјално окружење, цркве, синдикати и добровољна удружења) имали значајног успеха у смањењу криминалитета и одржавању високог степена реда; успех који је помогао да се учврсти слика ефикасне суверене државе.³⁴

Нажалост, након тог периода примат је имао реактивни приступ проблему криминалитета. Тек од почетка 90-их „превенција криминала“ је постала тема од већег значаја за криминологе, људе који осмишљавају политику, и кривичноправне стручњаке у западноевропским земљама. Нарастајућа дискусија о превенцији, репресији и одговорима на страх од криминалитета водила је ка једноставним решењима на те изазове, који су у основи имали пријатељски приступ према народу.³⁵

Схватајући како је немогуће да се криминалитет искорени, појавила се алтернатива која је нудила шири друштвени консензус о потреби да се криминалитет контролише и на тај начин држи у друштвено прихватљивим оквирима. Кључна порука овог приступа јесте да сама држава није у могућности да искључиво буде ефективно одговорна за превенцију и контролу криминала.³⁶ Власници различитих добара, становници, трговци, произвођачи, урбанисти, школске власти, менаџери, послодавци, родитељи и поједини грађани – сви они би требало да препознају и своју одговорност у том погледу и потребу да се увере у неопходност промена своје праксе, како би се смањиле криминалне могућности и повећала неформална контрола. У ствари, надлежни државни органи у овој области, као и у неким другим, раде по јасно утврђеним границама које одвајају приватну од јавне сфере, захтевајући да се постигне сагласност о правилном државном односу у налажењу одговора на питања која захтевају адекватан однос према криминалитету.³⁷

Тај нови приступ подразумева много ширу координацију како превентивних тако и репресивних активности у односу на традиционалан начин њихове примене. Шта представља контрола криминалитета и да ли је то исти појам који обухвата превенцију и репресију? Контрола криминалитета је реконфигурисани комплекс узајамно зависних структура и стратегија које су саме по себи састављене од старих и нових елемената, при чему је стари контекст ревидиран и преоријентисан новим оперативним комплексом.³⁸ Дакле, контрола криминалитета подразумева исти скуп мера које се предузимају у превенцији и репресији, али на другачији начин

³³Zedner, L., Pre – crime and post – criminology, *Theoretical Criminology*, Vol.11, No. 2, May 2007., pp. 261–281.

³⁴Gatrell, C.A.V., Crime Authority and the Policeman-State, in F.M.L. Thompson, (ed), *The Cambridge Social History of Britain 1750–1950.*, Vol. 3, Social Agencies and Institutions, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1992., pp. 243–310.

³⁵Meško, G., Kury, H., Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention – Slovenian Perspectives, In: Meško, G., Kury, H., (eds.), *Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention – Slovenian Perspectives*, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia, 2009., pp. 5–16.

³⁶Croft, J., Foreword, in R. Clarke, P. Mayhew, (eds), *Designing Out Crime*, London: HMSO, 1980. Наведено према: Garland, D., *The Limits of the Sovereign State: Strategies of Crime Control in Contemporary Society*, *The British Journal of Criminology*, Vol. 36, Issue 4, Autumn, 1996., pp. 445–471.

³⁷ Опширније о томе видети: Garland, D., *Opus citatum*, стр. 453.

³⁸ Видети више: Garland, D., *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*, University of Chicago Press, Chicago, 2001., p. 23.

организоване. Доминира водећа улога надлежних државних структура у организовању и координацији активности различитих субјеката, подела одговорности и потпуна децентрализација превенције криминалитета. Овакав приступ у основи означава интервенцију према одређеним појавама унапред прописаним средствима, тачније реакцију пре него што се манифестује нежељена појава. Превенција криминала треба да постане „део рутинске свакодневне праксе и културе свих агенција и појединаца“.³⁹

Контрола криминалитета не подразумева преношење државних функција на остале субјекте ангазоване у његовој контроли, већ само регулисану дисперзију овлашћења на што шири круг тих субјеката, уз задржавање водеће улоге државних структура у њеном планирању и координисаном спровођењу.

То је нови начин управљања криминалитетом у коме се користе сви ресурси научних сазнања о криминалитету, техникама и инструментима његове контроле, у циљу његове редукције.⁴⁰

3.2. Друштвено-историјски контекст контроле криминалитета

Под „доласком најновије савремености“ пре свега мислимо на друштвену, економску и културну реконфигурацију друштвених односа која се догодила под утицајем различитих и у доброј мери међусобно повезаних фактора. Они пре свега укључују:

1. Трансформацију динамике капиталистичке производње и размене робе, услуга и капитала (појава масовног конзумеризма, глобализација, промена структуре тржишта рада, нова несигурност у погледу запошљавања итд.);

2. Секуларне промене у структури породице и домаћинства (жене су постале плаћена радна снага, повећање стопе развода и раздвајања породица, опадање бројности/величине просечног домаћинства, тинејџери су постали одвојена и често не надзирана старосна категорија становништва итд.);

3. Промене у социјалној екологији и демографији (увећање расположивог времена и достигнуг простора до којег је довела употреба и развој аутомобилске индустрије, децентрализација градова и преношење тежишта живота у градским предграђима, повећање времена потребног за одлазак и долазак са посла, развој информационих технологија);

4. Друштвени утицај масовних електронских медија (генерализација очекивања и страхова, смањена важност локалних културних образаца и пораст утицаја генералног културног обрасца, промене услова политичких говора);

5. Демократизација друштвеног и културног живота („престанак подређености“ ниже класе и мањинских група, промене у расподели моћи између мушкарца и жене, довођење у питање ауторитета, пораст моралног индивидуализма итд.).⁴¹

³⁹Home Office, A Practical Guide to Crime Prevention/or Local Partnerships, produced for the Home Office by Crime Concern, Home Office, London, 1993. Наведено према: Garland, D., The Limits of the Sovereign State: Strategies of Crime Control in Contemporary Society, *The British Journal of Criminology*, Vol. 36, Issue 4, Autumn, 1996., p. 454.

⁴⁰Rose, N., Miller, P., Political Power Beyond The State: Problematics Of Government, *British Journal of Sociology*, Vol. 43, Issue 2, June 1992., pp. 173–205.

⁴¹Garland, D., Sparks, R., Criminology, Social Theory and the Challenge of Our Times, *The British Journal of Criminology*, Vol. 40, Issue 2, 2000., pp. 189–204.

Глобализација и промене које она са собом доноси, пре свега у светској економији, довеле су до квалитативно нових односа у друштву који се манифестују у слободном протоку људи, капитала, добара и услуга. И поред несумњиво доста добрих страна таквих односа, како у светској економији тако и у одређеним државама, поједини продукти глобализације имају деструктивни утицај на криминалитет. Појачане везе и опште повезивање различитих привредних субјеката произвело је ерозију националних суверенитета у свим областима, а нарочито у економској сфери. Профити мултинационалних корпорација су примаран циљ како радног тако и свих других законодавстава у државама, што је отворило могућност да се манипулише локалном радном снагом и услугама, против њихове воље. Повећана мобилност грађана омогућила је много већу флексибилност у потрази за послом, што је у крајњем произвело и значајно већу упосленост чланова породица, која је неминовно водила ка дехомогенизацији и све већој дисфункционалности породица као фундаметалног фактора социјализације људи. Живот у предграђима великих урбаних средина има за последицу слабљење претходно стабилних и трајнијих социјалних веза међу људима подређујући их новим, краткотрајним и неконзистентним везама, што је претходница „моралном индивидуализму“ којим се жели нагласити лична слобода.⁴² Створена је велика разлика у малом броју људи са великим приходима и великом броју „оних са релативно малим приходима“. Не показује се довољно одговорности према радницима и широким народним масама, што је у супротности са класично уређеним државама из претходног периода које су биле у функцији социјалне заштите становништва и по цену спровођења економског национализма и протекционизма.

Неколико приступа у криминологији наглашава да нарастајућа незапосленост подстицајно делује на мотивацију да се изврши имовинско кривично дело. Неокласичне теорије економског избора посматрају кривично дело и рад као алтернативне форме активности које генеришу приход и доступне су рационалном и на максимизацију корисности усмереном појединцу.⁴³ Неомарксистичке теорије истичу да је извршење кривичног дела релативно нормалан одговор на услове тржишних економија које често остављају велики број радника економски недовољно самосталним.⁴⁴

Многи економисти у дужем временском периоду упозоравају да ће неједнакост прихода вероватно бити узрок повећању криминалитета, пре свега насилничког и имовинског. Природно, већа неједнакост подразумева и већу концентрацију економског богатства у поседу мањег броја људи, што их даље чини лакшим метама за потенцијалне учиниоце кривичних дела и омогућава већи материјални добитак од укључивања у насилнички или имовински криминалитет.⁴⁵

⁴²Соковић, С., Савремене глобалне тенденције у контроли криминалитета (карактеристике, перспективе и осврт на домаће прилике), *Crimen* (II), Бр. 2, 2011., стр. 212–226.

⁴³Према: Becker, S. G., Crime and punishment: An economic approach, *Journal of Political Economy*, Vol. 76, No. 2, 1968., pp. 169–217. Block, K. M., Heineke, M. J., A Labor Theoretic Analysis of the Criminal Choice. *American Economic Review*, Vol. 65, Issue 3, 1975., pp. 314–325. Ehrlich, I., Participation in Illegitimate Activities: Theoretical and Empirical Investigation, *Journal of Political Economy*, Vol. 81, Issue 3, 1973., pp. 521–565., Kleck, G., Chiricos, T., Unemployment and property crime: A target – specific assessment of opportunity and motivation as mediating factors, *Criminology*, Vol. 40, No. 3, 2002., pp. 317–332.

⁴⁴Видети више: Gordon, M. D., Capitalism, class and crime in America, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 19, Issue 2, 1973., pp. 163–186.

⁴⁵Опширније о томе видети: Kelly, M., Inequality and Crime, *Review of Economics and Statistics*, Vol. 82, Issue 4, 2000., pp. 530–539.

Многи аутори су дошли до сличних закључака – „неједнакост прихода, мерена Гини индексом, има робустан, значајан и позитиван ефекат на учесталост насилног криминала“.⁴⁶ Анализирајући упоредне узроке насилничког криминалитета, Светска банка у својој студији закључује да постоји велика корелација између случајева насилничког криминалитета и високог степена неједнакости.⁴⁷

Приход по глави становника има нелинеаран ефекат на насилнички имовински криминалитет. Повећање у приходима води до повећања у насилничком имовинском криминалитету изнад распона прихода, али са опадајућом стопом. Позитивна веза изнад распона нивоа прихода може да буде због тога што већи приход подиже вредност доступних добара које је могуће противправно отуђити, чинећи насилнички имовински криминалитет атрактивнијим.⁴⁸

Недостатак кохерентних односа како у породици, тако и у суседству ствара утисак социјалне неорганизованости те микросредине. Поред идентификовања социјалне неорганизованости као централног фактора који објашњава криминалитет у угроженим насељима, поједини истраживачи су идентификовали и узроке који доводе до тога. Закључак је да постоје три специфична узрока: сиромаштво, мобилност и расно-етничка хетерогеност.⁴⁹ Иако није у директној вези са високим стопама криминалитета, сиромаштво неминовно ремети развој социјалне контроле. На пример, због оскуднијих средстава и других потребних ресурса за заштиту колективних интереса у сиромашнијим насељима, тинејџерске групе које се баве криминалом функционишу без икаквог надзора. Мобилност је теоретски дефинисана као ометање способности суседа да успоставе стабилне и јаке социјалне мреже које су неопходне за ефикасну социјалну контролу. Такође, расно-етничка хетерогеност је предодређена да игра важну улогу. Ометањем ефикасне комуникације и разумевања међу становницима у суседству, расна или етничка хетерогеност је предодређена да смањи утицај социјалних веза и тиме битно смањи могућност надзора на суседском нивоу.⁵⁰

Социјалне везе су од кључног значаја за друштвену контролу јер представљају механизам кроз који појединци у суседству упознају једни друге, успостављају заједничке вредности и спроводе неформалну друштвену контролу.⁵¹ Такође, социјалне везе су од виталног интереса у дистрибуцији и приступу социјалном капиталу и

⁴⁶Видети више: Di Tella, R., Galiani, S., Schargrotsky, E., *Crime Victimization and Income Distribution*, Inter-American Development Bank, Washington, 2002., p. 4. Преузето са сајта: idbdocs.iadb.org/wsdocs/getdocements.aspx дана 17.03.2015. године.

⁴⁷Van Dijk, J., 2003., A Criminal Divide: The Unequal Burden of Victimization Across the Globe, lecture at the XI International Symposium on Victimology, University of Stellenbosch, 17 July (<http://www.unodc.org>). Наведено према: Neumayer, E., Inequality and Violent Crime: Evidence from Data on Robbery and Violent Theft, *Journal of Peace Research*, Vol. 42, No. 1, 2005., pp. 101–112.

⁴⁸Neumayer, E., Inequality and Violent Crime: Evidence from Data on Robbery and Violent Theft, *Journal of Peace Research*, Vol. 42, No. 1, 2005., pp. 101–112.

⁴⁹Shaw, R. C., McKay, H., *Juvenile Delinquency and Urban Areas*, University of Chicago Press, Chicago, IL, 1942. Наведено према: Triplett, A. R., Gainey, R. R., Sun, Y. I., Institutional strength, social control and neighborhood crime rates, *Theoretical Criminology*, Vol. 7, Issue 4, November, 2003., pp. 439–467.

⁵⁰Bursik, J. R. Jr., Grasmick, G. H., *Neighborhoods and Crime: The Dimensions of Effective Community Control*, Lexington Books, San Francisco, CA, 1993. Наведено према: Triplett, A. R., Gainey, R. R., Sun, Y. I., Institutional strength, social control and neighborhood crime rates, *Theoretical Criminology*, Vol. 7, Issue 4, November 2003., pp. 439–467.

⁵¹Видети више: Kasarda, D. J., Janowitz, M., Community Attachment in Mass Society, *American Sociological Review*, Vol. 39, No. 3, 1974., pp. 328–339.

социјалној подршци.⁵² Без приступа овим ресурсима, могућност интервенције је смањена, јер не постоји ефикасан механизам који би наградио напредак у прилагођавању или казнио девијантност.⁵³

У циљу смањења трошкова, држава у многим областима редукује ангажовање својих ресурса који су традиционално били у њеној надлежности и одговорност у обављању послова све више преноси на приватне агенције. Само по себи, то не би требало да представља сметњу квалитетном обављању тих послова. Међутим, непринципијелна расподела обављања истих послова који су у надлежности више субјеката доводи до немогућности кохерентног наступа у њиховој реализацији, што неминовно умањује могућност утврђивања одговорности када има потребе за тиме.⁵⁴

Свакако, не би се смела занемарити експанзија наркоманије и њен утицај на повећање криминалитета. Деструктивни утицај коришћења дроге на особе које је конзумирају и њихове породице опште је позната чињеница. Међутим, мислимо да није довољно истражен утицај овог феномена на повећање броја извршених кривичних дела. Анализирајући криминалитет са аспекта употребе дроге крајем осамдесетих и почетком деведесетих година XX века, Кројцер, Ромер-Клес и Шнајдер (Kreuzer, Romer-Kless i Schneider) закључили су да је уживаоцима потребно између 100 и 150 ДМ свакога дана. Две трећине новца они обезбеђују извршењем кривичних дела – из тих разлога извршили су 173.000 кривичних дела, пре свега имовинских, међу којим је више од половине тежих дела (разбојништва, уцене).⁵⁵

Убрзани техничко-технолошки развој погодовао је и убрзавао све ове процесе који су имали утицај на повећање криминалитета. Посредно, његов утицај је имао обрнуто пропорционалан ефекат на повећање или смањење потреба за послом. Та неминовност доводи до лакшег губитка посла иако је могућност брже промене занимања (преквалификације) требало то да компензује. У условима слабљења социјалне државе, државе благостања, немогућност обезбеђења адекватних социјалних програма грађанима који се нису довољно брзо или на адекватан начин адаптирали на ове промене отвора пут за могућност да се та структура људи за обезбеђење своје егзистенције сналази и на други начин, криминалом.

Сви ови разлози сами по себи доводе до тога да страх од криминала буде све израженији код већине грађана. Међутим, нека новија истраживања показују да је страх од криминала редовно прецењен.⁵⁶ Софистицираније анализе, укључујући и мерење варијабли као што су „страх од криминала“ и „кажњивост“, последњих година показали су да страх од криминала веома често није само страх од криминала, него „страх од ризика“, што значи да у овом истраживању ми заправо меримо мешавину различитих „страхова“ које збирно зовемо „страх од криминала“.⁵⁷ Страх се јавља када

⁵²Опширније о томе видети: Bursik, J. R. Jr., *The Informal Control of Crime through Neighborhood Networks*, *Sociological Focus*, Vol. 32, Issue 1, 1999., pp. 85–97.

⁵³Triplett, A. R., Gainey, R. R., Sun, Y. I., *Institutional strength, social control and neighborhood crime rates*, *Theoretical Criminology*, Vol. 7, Issue 4, November 2003., pp. 439–467.

⁵⁴Соковић, С., *Opus citatum*, стр. 214.

⁵⁵Према: Дворшек, А., *Значај криминалистичке стратегије за превенцију криминалитета, У: Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање, могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 75–88.

⁵⁶Опширније о томе видети: Faral, S., et al., *Questioning the Measurement of the Fear of Crime*, *The British Journal of Criminology*, Vol. 37, Issue 4, 1997., pp. 658–679.

⁵⁷Sessar, K., *Warum man abends nicht das Haus verlässt*, *Kriminologische Ergebnisse aus einem europäischen Forschungs projekt zu Unsicherheiten in Großstädten*, In: Obergfell-Fuchs, J., Brandenstein, M., (eds.), *National*

грађани постану забринути што механизми за остваривање социјалне контроле више нису ефикасни, а вредносни стандарди који су у прошлости карактерисали понашање грађана на микронивоу више нису на снази.⁵⁸

3.3. Савремене тенденције у контроли криминалитета

За разлику од ранијих криминолошких приступа који су били базирани на претпоставци да је извршење кривичног дела или неке друге кажњиве радње подразумевало одступање од нормалног цивилизованог понашања и елаборирано индивидуалном патологијом или неадекватном социјализацијом учиниоца те радње, нове криминологије свакодневног живота виде криминал као наставак нормалне социјалне интеракције и објашњавају га упућивањем на стандарде мотивационе шеме. Свакако, криминалитет постаје ризик који се прерачунава (и од стране учиниоца и од потенцијалне жртве) или несрећа коју треба избегавати,⁵⁹ пре него морално одступање која треба посебно објашњавати.

Као што смо видели, све сложенија природа криминалитета у свету јесте таква да конвенционални одговори често нису адекватни. Криминалитет је све софистициранији, а одговори на њега су као и увек мање или више повезани са економским могућностима држава и одрживошћу њихових социјалних система. Дакле, изазови савременог криминалитета несумњиво изискују функционално нов приступ и проналазак додатних организационих облика којим би се остварила његова контрола.

Ове нове организационе форме неће нужно бити неопходне само у институцијама у јавном сектору. Могућност предузимања најефикаснијих мера против конвенционалног криминалитета превасходно лежи у култивацији неформалних институција социјалне контроле, као што су породица, школа и социјално окружење, али и у обезбеђењу довољног институционалног простора различитим субјектима које можемо назвати невладиним актерима у супротстављању и контроли криминалитета.

Већ извесно време је препозната чињеница да надлежних структура за спровођење закона не може бити свуда. Више него икад њима је потребна сарадња и помоћ заједнице у циљу контроле криминалитета. Ово је нарочито случај у клими фискалне штедње која ће бити свакодневна чињеница у блиској будућности. Ови трендови идентификују различите могућности и начине на који невладине институције могу да допринесу кривичном правосуђу. Такав приступ свакако није без ризика, међутим, може омогућити спровођење закона и другим агенцијама кривичног правосуђа да постигну више уз мање трошкове.⁶⁰ Због своје стратешке позиције и јединственог знања, неки стручњаци су често на идеалном месту које им омогућује

und international Entwicklungen in der Kriminologie, Festschrift für Helmut Kury zum 65. Geburtstag, 2006., pp 265–293.

⁵⁸Видети више: Lewis, D. A., Salem, G., *Fear of crime: Incivility and the production of a social problem*, Transaction, New Brunswick, NJ, 1986., p. 10.

⁵⁹Poyner, B., A Model for Action, in K. Heal, G. Laycock, (eds), *Situational Crime Prevention: From Theory to Practice*, London, UK: HMSO, 1986. Наведено према: Garland, D., The Limits of the Sovereign State: Strategies of Crime Control in Contemporary Society, *The British Journal of Criminology*, Vol. 36, Issue 4, Autumn, 1996., pp. 449–450.

⁶⁰Grabosky, N. P., The future of crime control, *Trends & issues in crime and criminal justice*, Australian institute of criminology, No 63, November 1996., pp. 1–6.

спречавање, откривање и обелодањивање незаконитости у име својих клијената.⁶¹ Стога у одређеним ситуацијама надлежни извршни и законодавни органи могу закључити да одређене функције могу бити поверене и неким другим институцијама које ће имати адекватну могућност супротстављања криминалитету, пре него да дуплирају ресурсе јавног сектора⁶².

Нужност другачијег организовања друштва, пре свега у преношењу и подели одговорности када су у питању адекватни одговори у контроли криминалитета, развили су нове стратегије и технике проистекле из тог оквира. Из свега тога се развио нови начин управљања свим ресурсима усмереним на његову контролу, коју можемо окарактерисати као стратегију одговорности.⁶³ Такав однос подразумева другачији приступ извршних државних органа у поступању према криминалитету – не само директно, користећи ресурсе државних органа (полиција, правосудје, пенитенцијарне установе, социјалне службе итд.), већ и посредно, активирајући све остале недржавне органе и организације. Ово је суштина новог приступа превенцији криминала у којој су кључне премисе „партнерство“, „међуагенцијска сарадња“, „мултиагенцијски приступ“, „активирање заједнице“, „помоћ за самопомоћ“ итд. Суштина овог приступа је у преносу одговорности за превенцију криминалитета на различите агенције, организације и појединце који су сасвим изван државних структура.⁶⁴

Овакав приступ укључује велики број нових техника и метода којим држава настоји да укључи различите недржавне структуре и појединце, профилишући и стимулишући нове облике односа и понашања.⁶⁵ Овакав однос не искључује надлежне државне институције од институционалног бављења криминалитетом; напротив, све њихове традиционалне обавезе остају исте, проширује се утицај у домену помоћи у профилисању, координацији, подршци, размени неопходних информација и потребног финансирања нових структура. Дакле, суштина је у повећању капацитета и централизовану утицаја надлежних државних институција у функцији контроле криминалитета.

Основни предуслов имплементацији ових идеја јесте образовање централног државног тела у чијој надлежности је израда и промоцији превентивних стратегија; координација; промоција високог нивоа сарадње и активности између субјеката на различитим нивоима власти, како хоризонтално тако и вертикално; успостављање локалних, државних и недржавних структура ради реализације пројеката превенције и помоћи у управљању проблемима криминалитета путем међуагенцијске сарадње и активирањем локалних иницијатива. У складу са променом у приступу превенцији криминалитета, неопходна је и организациона промена самих државних агенција која би обезбедила промоцију стратешког приступа овом проблему, међуагенцијској сарадњи и неопходности доношења заједничких одлука у оквиру различитих организационих делова саме институције.⁶⁶ Овакав приступ намеће и потребу за

⁶¹Опширније: Краакман, R. H., Gatekeepers: The anatomy of a third-party enforcement strategy, *Journal of Law, Economics & Organization*, Vol. 2, No 1, Spring, 1986., pp. 53–104.

⁶²Grabosky, N. P., *Opus citatum*, p. 3.

⁶³Опширније о томе видети: О'Malley, P., Risk, Power, and Crime Prevention, *Economy and Society*, Vol. 21, Issue 3, 1992., pp. 252–275.

⁶⁴Engstad, P., Evans, L. J., Responsibility, Competence and Police Effectiveness in Crime Control, in R. Clarke, M. Hough, (eds), *The Effectiveness of Policing*, Aldershot: Gower, 1980. Наведено према: Garland, D., *The Limits of the Sovereign State: Strategies of Crime Control in Contemporary Society*, *The British Journal of Criminology*, Vol. 36, Issue 4, Autumn, 1996., p. 452.

⁶⁵Видети више: Riley, D., Mayhew, P., *Crime prevention Publicity: An Assessment*, Home Office Research Study No. 63, Home Office, London, 1980., p. 15.

⁶⁶Garland, D., *Opus citatum*, p. 453.

обезбеђењем стручног кадра различитих специјалности која подразумева и различите интердисциплинарне способности.⁶⁷

Ради реализације ових идеја од суштинског је значаја идентификовање појединаца и организација које имају надлежност да ефикасно смање криминалне могућности, као и процена њихових обавеза у том домену и начини преношења одговорности за реализацију тих послова.⁶⁸ Стручна помоћ, подршка и широка медијска кампања (или неки други вид масовног информисања грађана) треба да обезбеде приступ до сваког грађанина, потенцијалне жртве или учиниоца кривичног дела и омогуће да се створи осећај нужности у промени праксе свог понашања и тиме подигне свест о превенцији криминалитета.⁶⁹

Само повећање одговорности подразумева да државне структуре самостално, али и преношењем својих овлашћења на приватне агенције много амбициозније приступају решавању различитих тешкоћа. У свему томе примаран значај имају социјалне и ситуационе форме превенције криминалитета. Иако су многи од ових пројеката скромни, суптилни и локализовани у својим циљевима, програм је у принципу много шири и амбициознији него што је пројекат реформе преступника. Некада је стратегија државе као примаран циљ у превенцији имала интензивну трансформацију девијантног понашања. Међутим, овим новим односом, када је у питању контрола криминалитета, тежиште се помера ка ефикасним променама у норми, рутини и свести свих грађана.⁷⁰

Децентрализација превенције је битан предуслов успешне имплементације мера контроле криминалитета. Она почива на идеји да је потребно ојачати заједницу, што је блиско повезано са другом идејом или веровањем у функционисање неформалне друштвене контроле коју би заједница требало да врши ефикасно.⁷¹ Неформална друштвена контрола се односи на „спремност становника једног суседства да се активно укључе у активности које имају за циљ спречавање кривичног и девијантног понашања у локалној области“.⁷² Дакле, њена суштина је у спремности суседа да преузму део одговорности један за другог, што се такође помиње као реципроцитет и спремност да се интервенише за опште добро.⁷³

Перцепција спремности суседа да спречи криминално и девијантно понашање и социјална кохезија требало би да имају инхибиторски ефекат на страх од криминала.⁷⁴ Када становници снажно осећају да њихови суседи подржавају скуп заједничких очекивања и да ће вероватно да интервенишу у кривичним или делинквентним

⁶⁷Опширније о томе видети: Hope, T., *Implementing Crime Prevention Measures*, Home Office Research Study No. 86, Home Office, London, 1985., p. 42.

⁶⁸Видети више: Hough, M., Clarke, R., Mayhew, P., Introduction, In: Clarke, R., Mayhew, P., (eds), *Designing Out Crime*, HMSO, London, 1980., p. 16.

⁶⁹Jones, T., Newburn, T., Smith, J. D. *Democracy and Policing*, London: P.S.I. Publications, 1994. Наведено према: Garland, D., *The Limits of the Sovereign State: Strategies of Crime Control in Contemporary Society*, *The British Journal of Criminology*, Vol. 36, Issue 4, Autumn, 1996., pp. 452–453.

⁷⁰Garland, D., *Opus citatum*, p. 454.

⁷¹Видети више: Crawford, A., *The Local Governance of Crime* (extract), In: Wasik, M., Gibbons, Th., Redmayne, M., (eds.), *Criminal Justice*, Longman, London, UK, 1997., pp. 70–78.

⁷²Опширније о томе видети: Silver, E., Miller, L. L., *Sources of informal social control in Chicago neighborhoods*, *Criminology*, Vol. 42, Issue 3, 2004., pp. 551–583.

⁷³Видети више: Taylor, B. P., *Fear of crime, social ties, and collective efficacy: Maybe masquerading measurement, maybe déjà vu all over again*, *Justice Quarterly*, Vol. 19, Issue 4, 2002., pp. 773–792.

⁷⁴Видети више: McGarrell, F. E., Giacomazzi, L. A., Thurman, C. Q., *Neighborhood disorder, integration, and the fear of crime*, *Justice Quarterly*, Vol. 14, Issue 3, 1997., pp. 479–500.

инцидентима, њихов страх од криминала ће бити низак.⁷⁵ Социјална кохезија свакако има лековито дејство на страх. Коришћењем „модела троструке ендogene варијабле“, закључено је да „кохезија смањује поремећај који има утицаја на повећање страха, а повећање страха смањује кохезију“.⁷⁶

Становници који осећају кохезију, поверење и дељење вредности међу својим суседима показују мање страха од криминала. И сама перцепција социјалне кохезије може имати инхибиторски ефекат на страх од криминала међу становницима у најугроженијим насељима. Зато покушај да се изгради повезаност заједнице чак и у најугроженијем суседству не треба посматрати као фантазију. Неопходно је пронаћи интерактивне и инклузивне начине за изазивање осећаја заједништва и кохезије међу становницима.⁷⁷

Утицај породице на правилну социјализацију својих чланова, а нарочито деце, јесте од фундаменталног значаја. Неприхватање девијантног или криминалног понашања појединца од стране породице, рођака или пријатеља, за највећи број социолога веома су важне последице таквог понашања. Ове последице су у обичним околностима довољне да произведу његову послушност, али када реакције породице и пријатеља изгубе моћ да контролишу понашање појединца, појединац је слободан да почне да се понаша девијантно.⁷⁸

Као катализатор повећане девијантности нуде се различити модели утицаја породице, школе, суседства итд. Суштина је у укључивању што ширег круга појединаца у позитивном реформисању како појединаца тако и дисфункционалних породица. Уредбе о поправљању заједнице имају за циљ да осигурају допринос учиниоца „заједници“ и да га, кроз овај процес, ставе под утицај субјеката социјализације.⁷⁹

Овакав приступ проблему криминалитета не смањује одговорност деловања свих субјеката формалне социјалне контроле. Напротив, он пред њих поставља нове изазове. Основни изазов јесте да развијају нове модалитете који ће бити ефикаснији пре свега у реактивној функцији надлежних државних процесних субјеката. Оно што би требало да буде доминантно у наредном периоду садржано је у новим обавезама које произилазе из принципијелне одговорности у превенцији криминалитета. Али не само у извршавању својих законом дефинисаних обавеза, већ и у нужности да као носиоци државних функција у контроли криминалитета омогуће функционисање ефикасног система који треба да обезбеди делотворну координацију у предузимању свих потребних мера и активности, као и адекватну одговорност како државних, тако и недржавних чиниоца контроле криминалитета. Све ово подразумева повећану одговорност и надлежност не само на нивоу функционисања различитих субјеката, него и на исто такву дисперзију одговорности на различите нивое спровођења тако дефинисаних мера.

⁷⁵Опширније о томе видети: Renauer, C. B., Reducing Fear of Crime: Citizen, Police, or Government Responsibility? *Police Quarterly*, Vol. 10, No. 1, March 2007., pp. 41–62.

⁷⁶Markowitz, E. F., Bellair, E. P., Liska, E. A., Liu, J., Extending social disorganization theory: Modeling the relationships between cohesion, disorder, and fear, *Criminology*, Vol. 39, Issue 2, 2001., pp. 293–319.

⁷⁷Renauer, C. B., op. cit., p. 55.

⁷⁸Gottfredson, R. M., Hirschi, T., National Crime Control Policies, *Society*, Vol. 32, Issue 2, January/February, 1995., pp. 30–36.

⁷⁹Brown, P. A., Anti – Social Behaviour, Crime Control and Social Control, *The Howard Journal*, Vol. 43, No. 2, May, 2004., pp. 203–211.

4. КОНТРОЛА КРИМИНАЛИТЕТА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Појам контрола криминалитета у Србији, нажалост, постоји само у теоријским радовима појединих криминолошких теоретичара. У пракси, превенција је најзаступљенија у политичком аспекту сагледавања криминалитета, али само у његовом декларативном делу. У осталим доменима практично не функционише ни превенција криминалитета, а о његовој контроли као форми и као суштини нема ни наговештаја.

Контрола криминалитета кроз различите појавне форме функционисања позната је доста дуго на нашим просторима. До почетка деведесетих година XX века одређена форма концепта „полиције у локалној заједници“ функционисала је кроз секторски начин организовања рада полиције. Његова суштина се односила на значајно већу меру друштвене контроле саме заједнице, пре свега у домену повећања осећаја сигурности и безбедности њених чланова. Овакав начин рада показао се као веома делотворан и веома га је лако било трансформисати у било коју другу форму, укључујући и садашњи тежишни концепт рада полиције, познатог као „рад полиције у локалној заједници“. Нажалост, распад државе и ратови који су је пратили девастирали су и тај део рада државних институција.

Истовремено, утицај осталих субјеката формалне социјалне контроле био је на знатно вишем нивоу како организованости тако и одговорности, што је тежишно опредељење контроле криминалитета. Неформална социјална контрола остваривала је суштински утицај на све појединце шире друштвене заједнице. Понашати се девијантно значило је озбиљну стигматизацију таквих појединаца од стране заједнице, не мање од стигматизације која је била последица реакције формалне социјалне контроле на криминално понашање. Утицај породице и социјалног окружења, како у проактивном тако и у реактивном понашању, био је многоструко већи.

Нажалост, сва дешавања у нашој земљи у протеклих 25 година, од поменутих ратова па закључно са тајкунско-пљачкашким приватизацијама, чија је суштина била само у транзицији богатства, односно у преносу друштвеног, заједничког капитала на приватни, потпуно су руинирала све позитивне вредности друштва, а као идеал промовисала су потпуно негативне вредности како појединаца тако и шире. Надлежне државне структуре, с обзиром на то да су биле у функцији промовисања оваквих вредности, нису се ни трудиле да одрже претходни ниво организовања друштва на сузбијању криминалитета, а нарочито не да га реформишу на постулатима правих вредносних стандарда, користећи позитивна искуства и савремене светске тенденције – наравно, прилагођене нашим културолошким особеностима.

Различите политике контроле криминалитета садрже знатно више од пуких технологија пракси и стратегија. Оне су, у ствари, интегрисани концепти који се појављују у одређеном институционалном окружењу, правним оквирима и јавној култури превенције криминалитета на националним и локалним нивоима. Специфичне вредности и симболични контекст превентивних и репресивних пракси једнако су важни као и институционални ниво ових контролних активности. Проблеми се појављују када одређени концепт преводимо дословно, од речи до речи, што доводи до тешкоћа у погледу модернизације, импорта и експорта, или са другим речима које се преводу у нову културу и враћају у развијено западно друштво. Кључни проблем у погледу овога јесте у разумевању и примени тих идеја. Неке концепције и термини звуче атрактивно у енглеском, док потпуно губе своје значење и општу поруку када се преведу на друге језике. Политика контроле криминалитета има своју сопствену терминологију; постоје одређене дебате и дискусије после спровођења одређене политике, што води до специфичне реторике и употребе специфичне терминологије. У пракси, трансфер политике контроле криминалитета и прихватање одређених концепата имплементиран је

са политичком реториком и специфичним праксама.⁸⁰ Идеје политике и праксе ретко се преносе директно из једне земље у другу. Важну улогу у таквим трансферима играју професионална удружења, неформалне мреже, сарадња међу владама и наднационалне организације као што је Европол. Европа се суочава са бројним изазовима у стандардизацији и унификацији криминалних политика и пракси.⁸¹

У нашој земљи врше се одређене реформе које би биле у функцији контроле криминалитета искључиво у домену кривичног законодавства и то, пре свега, у оном делу који се односи на специјалну превенцију. Иако су промене вероватно конципиране да имају и генерални превентивни карактер, без реформе свих процесних субјеката које би биле у тој функцији те реформе у том домену нису одрживе. Јер ако нема „безизузетне примењивости“⁸² (извесности) запређене казне, губи се њен смисао као основног инструмента у контроли криминалитета. Кривично право се проширује, иако на оним подручјима у којима се већ дуго налази није остварило задовољавајуће резултате, тако да уместо кривичноправног минимализма имамо кривичноправни експанзионизам.⁸³ Суштина је у новим инкриминацијама, малом броју декриминализација, строжој казненој политици, без одговарајућих решења у процесном и извршном законодавству.⁸⁴ Кривичнопроцесно законодавство је у реформама правосуђа врло често у супротности са реформом законодавства, неодговарајућим капацитетима система за извршење кривичних санкција, који не могу да подрже овакву динамику инкриминисања.⁸⁵

Несумњиво, без целовите, компатибилне реформе свих субјеката контроле криминалитета, њени ефекти биће веома оскудни. Реформе треба да створе неопходне предуслове за нормално остваривање своје функције у оквирима сваког чиниоца тог система понаособ како би се могао образовати одржив компатибилан систем који ће моћи да се носи са свим изазовима савременог криминалитета.

Имајући у виду да ће одређене промене и реформе бити део пута који ћемо проћи у приближавању Европској унији, биће неопходно ускладити све подсистеме јединственог система који се зове држава. Стога је неопходно проучити проблеме кроз које су прошле друге земље у периоду транзиције. Компаративне студије су показале да су институције и пракса у транзиционим државама усвојили имена и концептуалне карактеристике САД и Велике Британије. Упркос идентичним именима постојала је значајна разлика у садржају ових институција на организационом и функционалном нивоу. Концептуални проблеми су се појавили на пољу активности у превенцији криминалитета и разумевању фундаменталних концепата као што су: заједница и безбедност, превенција криминала и осигурање јавне заштите, што показује осетљиву природу разлика између одређених идеја (посебно важно је питање разумевања ових разлика у друштвеној пракси) и њихова импликација.⁸⁶

⁸⁰Meško, G., Transfer of Crime Control Ideas – introductory Reflections, In: Meško, G., Helmut K., (eds.), *Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention – Slovenian Perspectives*, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia, 2009., pp. 19–41.

⁸¹Loader, I., Policing, securitization and democratization in Europe, *Criminology and Criminal Justice*, Vol. 2, Issue 2, May, 2002., pp. 125–153.

⁸²Beccaria, C., *Dei delitti e delle pene*, 1764. Наведено према: Игњатовић, Ђ., *Криминологија*, Београд, 2008., стр. 92.

⁸³Видети више: Стојановић, З., Кривичноправни експанзионизам и законодавство Србије. У: *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања – IV део*, Београд, 2010., стр. 32–48.

⁸⁴Соковић, С., *Opus citatum*, стр. 223.

⁸⁵Видети више: Табароши, С., Неолиберализам, кривично право и транзиција. У: *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања – I део*, Београд, 2007., стр. 133–149.

⁸⁶Crawford, A., Contrasts in Victim/Offender Mediation and Appeals to Community in Comparative Cultural Contexts: France and England and Wales, in D. Nelken, (ed), *Contrasting Criminal Justice*, Aldershot: Dartmouth, 2000., pp. 3–38.

ДРУГИ ДЕО
**НАСИЛНИЧКИ ИМОВИНСКИ
КРИМИНАЛИТЕТ И НОРМАТИВНО ОДРЕЂЕЊЕ
КРИВИЧНИХ ДЕЛА РАЗБОЈНИШТВА,
РАЗБОЈНИЧКЕ КРАЂЕ И ИЗНУДЕ**

1. ПОЈАМ И ОБЕЛЕЖЈА НАСИЛНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

1.1. Насиље – схватања и карактеристике

Појам насиља је по нашем мишљењу веома тешко садржински тачно и прецизно одредити. Но, није ово једини појам који је свима познат, а задаје озбиљне потешкоће када га треба дефинисати, односно садржински одредити. Такав је случај, рецимо, и са појмовним одређењем права, нарочито када је реч о његовом поимању у светлу идеалистичких теорија или појмом времена у филозофији Т. Аквинског.⁸⁷

Међутим, оно што је неспорно јесте то да насиље прати људско друштво од његовог настанка. Друго, насиље је обележено силом, односно насиље и сила су нераскидиво појмовно и садржински повезани. Сила и насиље присутни су кроз све друштвено-економске формације све до данас. Наравно, насиље је неизоставно праћено и различитим облицима друштвене реакције.

Насиље је негативна и неприхватљива друштвена појава на коју друштво мора реаговати на одређени начин.⁸⁸ Друштвена реакција на насиље има своје исходиште у кажњавању лица које врши насилнички акт и то тако да се том лицу ограничавају слобода и права гарантоване правним поретком. Дакле, таква реакција друштва и државе није ништа друго до репресија усмерена ка носиоцима насиља, легитимна али у својој суштини такође, насилна према прекршиоцима правним норми.

Поред евидентних тешкоћа да се насиље дефинише као облик људског понашања, треба рећи да такво дефинисање зависи од научног аспекта са кога се овај феномен посматра. Тако се чини најприкладнијим да се у овој расправи говори о општем и кривичноправном појму насиља.

Теоријско одређење насиља је само једна страна проблема; много значајније је оно што се одвија у друштвеној пракси, то јест чињеница да се поједини облици насиља доживљавају и постају симболи, односно део понашања нарочито млађе популације становништва. Присуство насиља на различитим нивоима, преко глобалног, регионалног, локалног, па и институционалног, уз испољавања у свакодневном животу људи, јесте чињеница са којом функционише људско друштво. Пре него што покушамо да се одредимо према различитим схватањима насиља, чини нам се важним да истакнемо да оно представља сваки негативан утицај на животе људи и њихове потребе, односно напад на физички интегритет, достојанство личности и угрожавање основних права и слобода човека.

У литератури се израз „насиље“ најчешће везује за агресивност и у том смислу схвата се као испољавање нападачког (lat. *aggressio* – напад, настргај) понашања.⁸⁹ Овакво схватање је адекватно уколико се прихвати да је насилнички акт у суштини нападачки акт према неком добру. Једна од дефиниција одређује насиље као употребу физичке силе да би се изнудило одређено понашање људи.⁹⁰ Међутим, насиље може

⁸⁷ Видети више: Митровић, М. Д., Вукадиновић, Г., Идеалистички појам права, *Годишњак Правног факултета у Источном Сарајеву*, Година III, бр. 1, 2012., стр. 29–59 и Аквински, Т., *Изабрана дјела*, Глобус, Загреб, 2005.

⁸⁸ Лазаревић, Љ., Деликти насиља – кривичноправни аспект, У: *Деликти насиља: кривичноправни и криминолошки аспект*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2002., стр. 11–22.

⁸⁹ Игњатовић, Ђ., Појам и етиологија насилничког криминалитета, *Crimen (II)*, Бр. 2., 2011., стр. 179–211.

⁹⁰ *Социолошки лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1982., стр. 256.

бити и психичка присила, теже психичко малтретирање, изазивање трајнијег и јачег осећаја личне несигурности, узнемирености.⁹¹ Покушавајући да допринесе разрешењу овог проблема, Светска здравствена организација је дефинисала насиље као намерно коришћење физичке снаге и моћи претњом или акцијом према самој себи, према другој особи или према групи људи или читавој заједници, што би могло резултирати или резултира повредом, смрћу, психолошким последицама, неразвијеношћу или депривацијом.⁹²

Научна теорија у својој свеукупности дефиниције насиља сврстава у две основне групе. Према првој групи објект радње насиља може бити само човек, а према другој објект радње насиља поред човека може бити и друго живо биће и ствар (материјално добро).

Поборници првог гледишта Јокот и Томпсон (Yokot and Thompson) указују да се инциденти и несреће попут земљотреса или олуја не могу по овој дефиницији укључити у акте насиља. Самим тим, оно што је релевантно за право јесте то да акт насиља може бити предузет само од стране човека. Поред овог појма, са ове тачке гледишта у литератури се даје и објашњење појма „инцидент насиља“ који се одређује као непрекинуто испољавање особина или групе особина ангажованих у акту насиља или чији је резултат насилно спроведена акција. Аутори ове дефиниције признају чињеницу која се односи на непрецизност субјективног одређења карактеристика насиља: „било то светло (или забава), мрак (или зла коб), природно или нека комбинација од тога“, како сами кажу. Суштински, овако дефинисање „насиља“ веома је широко, пре свега што намера за вршење насиља није прецизно одређена – било да се под њом подразумева намера да се неко повреди или чак акт који је за своју последицу имао повреду нанету нападачу од стране нападнутог лица, како би се од себе отклонио противправни напад.⁹³ посебну подгрупу ових схватања могу се класификовати она која под насиљем подразумевају не само насилне акте усмерене према другом већ и према себи (аутодеструктивно насиље). Поједини аутори под насиљем не сматрају само насилне акте усмерене према другим лицима већ и оне насилне акте који су усмерени према себи (аутодеструктивно насиље). Елизабет Станко (Elizabet Stanko) сматра да: „насиље означава сваки облик понашања појединца који намерно прети или наноси физичку, сексуалну или психичку повреду другима или самом себи“.⁹⁴

У другој групи схватања насиља можемо издвојити два правца дефинисања. Први – по којем објект насиља поред човека могу бити и друга жива бића; и други – који поред човека, као објект радње укључује и ствари, односно материјална добра. У складу са првим начином дефинисања који подразумева и проширење објекта кривичноправне заштите на животиње у наше кривично законодавство, по први пут као кривично дело против животне средине инкриминисано је убијање и мучење животиња (члан 269), чији основни облик чини свако лице које кршећи прописе убије,

⁹¹ Сингер, М., *Криминологија*, Глобус и МУП Републике Хрватске, Загреб, 1996., стр. 367.

⁹² *Социолошки лексикон, Opus citatum*, стр., 257

⁹³ Yokot, F., Thompson, M. K., Резултати анализе двомесечног видео маратона о присутности аката насиља. Наведено према: Ђурђевић З., *Кривичноправни и криминалистички аспекти насилничког криминалитета*, (необјављена докторска дисертација), Библиотека Правног факултета у Београду, Београд, 2008., стр. 71–72.

⁹⁴ Stanko, E., Violence – In: Sage Dictionary of Criminology, London, 2001., pp. 35–318. Наведено према: Игњатовић, Ђ., Криминолошки аспект деликата насиља, У: *Деликти насиља: кривичноправни и криминолошки аспект*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2002., стр. 259–288.

повреди или мучи животињу.⁹⁵ Међутим, поставља се питање да ли животиње уопште могу бити објект кривичноправне заштите и ако могу, у којим то случајевима? Према мишљењу појединих аутора, за кривично право је неприхватљиво да штити права животиња. Штите се осећања које човек има према животињама, али и подиже одговорност коју он треба да има према њима. Дакле, животиње могу бити објект радње, али не и објект кривичноправне заштите, иако се у правној теорији у новије време говори и о праву животиња.⁹⁶

Заступници другог правца размишљања термин „насиље“ дефинишу као акт који за последицу има наношење повреда неком или уништавање имовине.⁹⁷ По мишљењу Смита (Smith) насиље је форма физичког напада у чијој основи је намера да се друга особа физички повреди или да се тим нападом уништи туђа имовина.⁹⁸ Према Милу Бошковићу „насиље је употреба принудних средстава и метода према некоме, против његове воље и права, или примена физичке силе према објектима и материјалним средствима“.⁹⁹

Кривичноправни појам насиља изражава се двосмерно: с једне стране, насиље је инкриминисано као кривично дело (реч је о тзв. деликтима насиља), а са друге стране, насиље је од значаја за кривичну одговорност када је неко извршио кривично дело под утицајем силе или претње.¹⁰⁰

Узимајући све наведено у обзир, можемо се сагласити са схватањима насиља којима се оно одређује као агресивно понашање усмерено ка другом лицу, животињи, ствари или неком другом друштвеном добру са намером повређивања или уништења. У кривичноправном смислу насиље се инкриминише, пре свега, кроз деликте насиља.

1.2. Узроци насиља

Покушавајући да открију корене насиља многи аутори су их тражили у људској природи. Међутим, сама тврдња да су људи по природи добри или зли још ни изблиза не указује на узроке појаве која нас интересује.

Питање узрока, односно фактора који доводе до насиља јесте једно од најчешће разматраних криминолошких питања. На тај начин, постављено је мноштво теорија о узроцима насиља. Новији радови из ове области наводе следеће теорије о факторима које појединце воде у агресивно понашање, а то су:

- биолошке;
- психодинамичке;
- теорије учења;
- когнитивне;
- друштвене теорије.¹⁰¹

⁹⁵Ђурђевић, З., *Opus citatum*, стр. 74.

⁹⁶Стојановић, З., Перић, О., *Кривично право – посебни део*, Правна књига, Београд, 2009., стр. 215.

⁹⁷Опширније о томе видети: Bridges, S. G., Weis, G. J., *Violent Crime and Violent Criminals*, Thousand Oaks et.all.: Sage Publications, 1990, p. 18.

⁹⁸Детаљније: Smith, M. D., *Violence and Sport*, Butterworth & Co, Toronto, 1983, p. 6.

⁹⁹Видети више: Бошковић, М., *Криминолошки речник*, Матица Српска, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, 1999., стр. 202.

¹⁰⁰Лазаревић, Љ., *Opus citatum*, стр. 16.

¹⁰¹Игњатовић, Ђ., Појам и етиологија насилничког криминалитета, *Crimen (II)*, Бр. 2, 2011., стр. 184.

Биолошке теорије покушавају да човекову агресивност повежу са неким биолошким факторима. Као фактори агресивности наводе се на пример: структура мозга, ниво тестостерона, поседовање одређене врсте холестерола, генетски недостаци и други чиниоци. Биолошке теорије факторе насиља уочавају у наслеђеним и биофизиолошким структурама са којима се појединци рађају и које их нужно гурају у насиље.¹⁰²

Психодинамичке или инстинктивистичке теорије за своју основу узимају учење Фројда (Freuda) по коме понашањем човека управљају нагони. Најзначајнији нагони који утичу на људско понашање, па и оно агресивне природе, јесу полни нагон (*libido*) и нагон смрти (*thanatos*). На овој теорији никло је и објашњење које је дао Конрад Лоренц (Konrad Lorenz) да човек поседује исте агресивне инстинкте као и животиње, али се од њих разликује по томе што не поседује кочнице које би спречиле фатално насиље према припадницима сопствене врсте.¹⁰³

Теорије учења као факторе насиља означавају процесе награђивања у оним ситуацијама када се настоји остварити унапред постављени циљ, нпр. остварење материјалне добити. Агресивно понашање се учи непосредним или посредним поткрепљивањем, посебно ако је такво понашање награђено.¹⁰⁴

Когнитивне теорије указују да искривљена сазнања о жртвама имају утицај на појачавање агресије, док, са друге стране, морална евалуација својих поступака може водити смањењу агресије.¹⁰⁵

Друштвене, односно социјалне теорије истичу значај социјалних чинилаца на испољавање насиља код људи. Постоји више варијанти ових теорија. Теорије о социјалној структури објашњавају агресију као покушај да се изађе из беде и сиромаштва, а теорије социјалног процеса тврде да социјализација кроз контакте са институцијама и друштвеним организацијама појединца води у насиље, итд.¹⁰⁶ Само друштво подстиче агресивно понашање људи кроз различите садржаје, а првенствено кроз филмове, телевизију, литературу и друго.

Поред наведених фактора, узроке насиља треба тражити и у другим многобројним појавама, као што су нпр. економске, у које се најчешће убраја сиромаштво оличено у недостатку хране, посла, ниском животном стандарду и слично.

Мишљења смо да баш као и код покушаја одређења појма насиља и у настојањима да се сагледају и поброје сви узроци ове негативне друштвене појаве постоји опасност да се у доброј мери остане недоречен, а било какав дефинитиван став може бити у сваком случају на овај или онај начин предмет оправдане научне критике.

¹⁰²Гудовић, З., *Социо-антрополошке основе насиља*, Београд, 1996., стр. 29–32.

¹⁰³Према: Игњатовић Ђ., *Криминологија*, Београд, 2008. стр. 145.

¹⁰⁴Јанковић, С., Деликти насиља у војсци, У: *Деликти насиља: кривичноправни и криминолошки аспект*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 2002., стр. 115–126.

¹⁰⁵Игњатовић, Ђ., Насилнички криминалитет – концептуална и етиолошка питања, У: *Међународна научностручна конференција: Насилнички криминалитет – етиологија, феноменологија, сузбијање*, Бања Лука, 2011., стр. 5–31.

¹⁰⁶Игњатовић, Ђ., Појам и етиологија насилничког криминалитета, *Crimen (II)*, Бр. 2., 2011., стр. 185.

2. НАСИЛНИЧКИ ИМОВИНСКИ КРИМИНАЛИТЕТ – ПОЈАМ, ОБЛИЦИ И КАРАКТЕРИСТИКЕ

Насилнички имовински криминалитет у својој садржини обухвата деликте насиља, тј. она инкриминисана људска понашања (кривична дела) којима се употребом силе или озбиљне претње повређују или угрожавају правно заштићена добра. Деликти насиља у својој свеукупности имају једну заједничку карактеристику која их и чини забрањеним понашањима, а то је њихова противправност. Употреба силе или претње (принуда) код деликата насиља према другом лицу или према ствари мора да се врши противправно. При томе, треба имати у виду да је насиље увек противправно понашање, осим у случајевима када је противправност изричито искључена.¹⁰⁷

Код кривичних дела насилничког имовинског криминалитета, као што ћемо видети у наредном излагању, насиље представља конститутивни елемент њиховог бића, односно за ову врсту деликата заједничко је да обухватају примену силе или претње, али се од других деликата насиља разликују по неким другим обележјима.

Кривично право као објект заштите код деликата насиља одређује различите вредности, односно различита правно заштићена добра. Код деликата насилничког имовинског криминалитета правно заштићено добро је имовина, односно нека имовинска вредност, и то је једно од обележја које ове деликте одваја од других насилничког карактера.

2.1. Теоријско одређење појма насилничког криминалитета и његове карактеристике

Криминал насиља, односно насилнички криминалитет, уз тешке облике криминалних понашања какви су тероризам, корупција и слично, спада у врсту криминалитета који непосредно погађа и угрожава грађане сваке друштвене заједнице, па самим тим и ту заједницу у целини. Деликти насилничког криминалитета увек изазивају посебну пажњу јавности, нарочито медија и средстава масовне комуникације, те и на тај начин лако улазе у жижу интересовања просечних грађана.

Но, насилнички криминалитет није само предмет интересовања лаичке јавности већ је он већ дуги низ година сталан предмет проучавања стручњака различитих профила и интересовања. При томе, сматрамо да у третирању насилничког криминалитета треба поћи од самог његовог појмовног одређења, односно од одговора на питање шта јесте криминалитет насиља, тј. насилнички криминалитет, који су његови облици и карактеристике.

У покушајима теоријског одређења појма насилничког криминалитета, у складу са циљем овог рада, предност ћемо дати кривичноправним и криминолошким покушајима његовог дефинисања, уз уважавање чињенице да је насиље феномен који се може различито схватати.

Пре свега треба истаћи чињеницу да насилнички криминалитет представља део општег (класичног) криминалитета и то онај његов део са највишим степеном друштвене опасности.

¹⁰⁷Лазаревић, Љ., *Opus citatum*, стр. 13.

Појам насилнички криминалитет се користи за означавање оних кривичних дела које карактерише брутално и агресивно поступање њихових извршилаца (дела код којих извршилац ради постизања одређеног циља користи напад на жртву или њиме прети), односно дела у којима елемент насиља има доминантан карактер, без обзира да ли је део радње извршења или представља неки други битан елемент конкретног кривичног дела. Насилнички криминалитет карактеришу масовност, дрскост приликом извршења дела, организован приступ извршењу, професионалност, повратништво итд.

Облици насилничког криминалитета су традиционални и нови. У традиционалне облике спадају: убиство и наношење телесних повреда, силовање, и као специфична кривична дела која имају обележја насилничког, али и имовинског криминалитета разбојништво и разбојничке крађе.¹⁰⁸ Сматрамо да у традиционалне облике насилничког криминалитета треба убројати и кривично дело изнуде због специфичног начина извршења кривичног дела. Нови облици ове врсте криминалитета јесу насиље у породици и насиље међу партнерима.¹⁰⁹

Дакле, у насилнички криминалитет убрајамо кривична дела против живота и тела и поједина кривична дела против имовине и против слобода и права човека и грађанина. У ширем смислу, у насилнички криминалитет могу се убрајати и друга кривична дела код којих се у начину извршења примењује сила или озбиљна претња. Сходно томе, у насилнички криминалитет спадала би и кривична дела против полне слободе, против брака и породице и кривична дела против јавног реда и мира. Насилнички криминалитет, односно инкриминације кривичних дела које спадају у ову врсту криминалитета, дакле, имају различите заштитне објекте.

Кривична дела насилничког криминалитета су у великом броју случајева дела са високим степеном друштвене опасности, а то се посебно односи на насилнички имовински криминалитет.

У одређивању појма насилничког криминалитета опредељујемо се за гледиште да у њега спадају она кривична дела код којих се ради постизања одређеног циља користи напад на жртву или се њиме прети.¹¹⁰

2.2. Типологија насилничког криминалитета

Кривична дела, криминална понашања и криминалитет уопште могу бити и јесу предмет различитих класификација и типологија извршених по различитим критеријумима. У свакој од таквих класификација постоји једно или више заједничких обележја (елемената) по којима се нека понашања сврставају у исту категорију. Упркос таквој хетерогености, може се рећи да се криминално понашање, на основу издвајања посебних типичних обележја, пре свега етиолошког карактера, може делити на разне класе и типове.¹¹¹ У ранијој криминолошкој литератури чешће су биле изражене поделе по класама, док се у савременијим издањима појављују поделе по типовима.

Типологија насилничког криминалитета подразумева тражење и давање одговора на питање која кривична дела чине ову врсту криминалитета. Чињеница је да кривични закони не садрже типологије кривичних дела према критеријуму употребе силе. На немачком језичком подручју често налазимо појам деликата агресије, а на

¹⁰⁸Игњатовић, Ђ., *Криминологија*, Београд, 2008. стр. 145–147.

¹⁰⁹*Ibidem*, стр. 147.

¹¹⁰*Ibidem*, стр. 145.

¹¹¹Милутиновић, М., *Криминологија*, Савремена администрација, Београд, 1981., стр. 203.

англосаксонском језичком подручју појам *criminal violence*.¹¹² Криминологија и криминална политика, уважавајући изузетну друштвену опасност ових деликата која потиче пре свега од начина њиховог извршења, последњих деценија поклањају оправдану пажњу тим деликтима.

Најчешће се у насилнички криминалитет убрајају одређени облици убистава, разбојништва, разбојничка крађа, телесне повреде, изнуда, отмица, насилничко понашање, угрожавање сигурности, противправно лишење слободе, изнуђивање исказа и сл.¹¹³ Клинард, Квини и Вилдеман (Clinard, Quinney i Wildeman) у својој књизи „Системи криминалног понашања – Типологија“ као дела насилничког криминалитета наводе следећа: убиство, наносење тешких повреда, силовање и покушаје вршења ових дела; затим, киднаповање и разбојништва.¹¹⁴ Међутим, нема никакве дилеме да принуда представља најопштији деликт насиља, односно насилничког криминалитета. Принуда се исцрпљује самом употребом насиља, тј. употребом силе или претње. Ово кривично дело представља и начин извршења других деликата насилничког криминалитета и улази у њихово биће.

Према горе датој дефиницији насилничког криминалитета, сматрамо да њега чине традиционални и нови облици. Традиционални облици насилничког криминалитета јесу убиства, телесне повреде, силовања, али се у ову групу морају сврстати и кривична дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде као специфична дела, која су класификована и као деликти имовинског криминалитета. Међутим, ова три кривична дела чине посебну групу насилничког имовинског криминалитета јер је сила која се користи приликом њиховог извршења усмерена на долажење у посед одређених добара или на њихово задржавање, о чему ће касније бити више речи.

Дакле, као традиционални облици насилничког криминалитета наводе се убиства и наносење телесних повреда. Када је реч о убиствима, најчешћа питања која се обрађују у вези са овим деликтима јесу она везана за узроке и врсте убистава, затим типове извршилаца (серијске и масовне убице), типове серијских убица, проучавање претходног односа убице и жртве и увек актуелан проблем кажњавања за убиство (адекватна висина казне лишења слободе и дилеме везане за смртну казну). Када је реч о угрожавању телесног интегритета, последњих година се посебна пажња усмерава на дела узнемиравања, односно прогањања, којима се угрожавају слобода и право на приватност жртве – телефонско узнемиравање, праћење, слање порука, изазивање осећаја несигурности код жртве, оштећење њене имовине и слично.¹¹⁵ У традиционалне облике насилничког криминалитета спада и силовање које је увек занимљива тема за криминолошка истраживања јер само по себи отвара питања као што су однос учиниоца и жртве, виктимизације жртве и трауме жртве.

Новији облици насилничког криминалитета везани су углавном за деликте насиља у породици, међу партнерима и насиља према деци. Нажалост, процеси који се одвијају у модерном друштву породицу чине све мање основном друштвеном организацијом у којој се одвија или би требало да се одвија процес социјализације личности. Насиље у породици није и никада не може бити резултат деловања само

¹¹²Сингер, М., *Opus citatum*, стр. 368.

¹¹³Јанковић, С., *Opus citatum*, стр. 117.

¹¹⁴Clinard, M., Quinney, R., Wildeman, J., *Criminal Behavior Systems – A Typology*, Cincinnati, 1994. Наведено према: Игњатовић, Ђ., Криминолошки аспект деликата насиља, У: *Деликти насиља: кривичноправни и криминолошки аспект*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2002., стр. 265.

¹¹⁵Игњатовић, Ђ., *Криминологија*, Београд, 2008. стр. 146.

једног фактора. Оно је резултат спреге егзогених (спољашњих) чинилаца, на страни друштва, и ендогених (унутрашњих) чинилаца, на страни насилника. Као што смо већ истакли, постоје различити типови насиља у породици: брачно насиље, насиље над децом, насиље над родитељима, насиље над браћом и сестрама и насиље над другим члановима породице. Углавном се у овим случајевима ради о физичком и психичком (емоционалном) злостављању, но постоје и други облици као што су: грубо занемаривање, сексуално, социјално и економско насиље. Карактеристика насиља у породици јесте да временом ескалира, односно добија на учесталости и бруталности.

2.3. Насилнички имовински криминалитет – појам и облици

Имовински криминалитет представља другу основну врсту криминалитета. Ту спадају сва она дела која су уперена против имовине, а њихов извршилац настоји да себи или другом прибави корист или да неком проузрокује штету.¹¹⁶ Међутим, међу делима упереним против имовине има и оних код којих је насиље према људима средство којим се долази до противправне имовинске користи. Такав је случај са кривичним делима разбојничке крађе, разбојништва и изнуде код којих је насиље веома изражено кроз примену силе или претње према жртви. Иако су по строгој типологији ово дела имовинског криминалитета, по нашем мишљењу је итекако оправдано формирање једне посебне форме криминалитета између насилничког и имовинског, то јест насилничког имовинског криминалитета.

У основи сваке врсте насилничког криминалитета, па и насилничког имовинског криминалитета доминира насиље. Корени насиља су различити и могу се објашњавати на разне начине. Биолошки и психолошки приступ повезује насиље са чиниоцима као што су структура мозга, генетске предиспозиције, ниска интелигенција и сл. Инстинктивистички приступ насиље повезује са људским нагонима, док субкултурни указује на значај социјалних чинилаца који детерминишу људску агресивност. По нашем мишљењу, истина је негде на средини – корени насиља насилничког имовинског криминалитета садржани су у свим наведеним факторима и не може се моделирати један заувек дат профил учиниоца ове врсте криминалитета, а по коме би се усмеравала и контрола тог насиља.

Насилнички имовински криминалитет обухвата оне инкриминације којима је заштитни објект имовина. Типични примери су инкриминације кривичних дела изнуде, разбојништва и разбојничке крађе. Ова кривична дела подразумевају облике противправних делатности који су уперени против имовине, којима извршиоци ових дела настоје да себи или другом прибаве противправну имовинску корист. Друга квалификаторна околност која опредељује ова кривична дела јесте та да су извршена уз употребу силе или претње усмерене на непосредно угрожавање живота или тела неког лица. Дакле, сила или оваква врста претње треба да буде усмерена ради савлађивања отпора субјекта кривичног дела. Управо се по овом обележју разбојништво, разбојничка крађа и изнуда разликују од других кривичних дела имовинског криминалитета (нпр. тешке крађе). Ћ. Игњатовић разбојништво и разбојничку крађу сматра специфичним кривичним делима који имају елементе насилничког, али и имовинског криминалитета.¹¹⁷ Стога су у великом броју случајева приликом извршења ових дела, поред материјалних добара, угрожени и животи људи. Из тог разлога,

¹¹⁶*Ibidem*, стр. 150.

¹¹⁷*Ibidem*, стр. 147.

кривична дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде јесу дела са високим степеном друштвене опасности, те је интерес друштва да се та дела, ако је могуће, спрече у настајању, односно да се успешно сузбију, а њихови учиниоци неутралишу и примерено санкционишу.

Уважавајући и друга мишљења, нема сумње да су разбојничка крађа, разбојништво и изнуда специфична кривична дела и по много чему сродна. Насиље и противправна имовинска корист код ових кривичних дела јесу у каузалном односу, те се у оквиру насилничког, али и имовинског криминалитета оправдано може типолошки установити категорија насилничког имовинског криминалитета.

Треба истаћи да убиство из користољубља не би спадало у ову врсту криминалитета из разлога што је намера учиниоца код овог кривичног дела усмерена првенствено на лишавање живота пасивног субјекта, па је у складу са тиме његов заштитни објект живот или тело човека.

3. НОРМАТИВНО ОДРЕЂЕЊЕ КРИВИЧНИХ ДЕЛА РАЗБОЈНИШТВА, РАЗБОЈНИЧКЕ КРАЂЕ И ИЗНУДЕ – КОМПАРАТИВНИ ОСВРТ

3.1. Уводна разматрања

Правна теорија ова кривична дела у највећем броју случајева систематизује у права, природна, општа или тзв. атавистичка кривична дела, позната свим кривичноправним законодавствима, односно систематизује их у кривична дела општег криминалитета, поред неких дугих кривичних дела.

У кривичноправним системима других држава, као и у нашем кривичном законодавству, кривична дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде махом су сврстана у групу кривичних дела против имовине. Самим тим, имовина је опредељена као заштитни објект. Објект радње ових кривичних дела јесте туђа покретна ствар.

Међутим, иако по дефиницији спадају у кривична дела против имовине, правна конструкција разбојништва, разбојничке крађе и изнуде приближава ова дела и групи кривичних дела против слобода и права човека и грађанина, па и групи кривичних дела против живота и тела.¹¹⁸

И у упоредном законодавству ова кривична дела су сложене правне конструкције и представљају најтежа кривична дела из групе кривичних дела против имовине. Њихова специфичност у односу на друга кривична дела против имовине управо је у њиховој сложености. Разлике у законодавствима постоје у одређивању дела из којих се састоје ова кривична дела: крађе и принуде.¹¹⁹ Као што ћемо видети, у неким законодавствима су разбојништво и разбојничка крађа одређени као посебни облици крађе.

Такође, нормативно одређење квалификованих облика ових кривичних дела у упоредном законодавству извршено је по различитим критеријумима, као што су на пример: висина прибављене имовинске користи, степен повреде лица, временска спреченост за рад лица, знатна штета, коришћење опасног оруђа или оружја при извршењу дела, извршење дела од стране групе лица, врста објекта који је предмет напада и слично.

Како би се уочиле сличности и разлике са одређењем кривичних дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде у нашем праву, определили смо се да у наредном делу излагања изложимо нека мање или више специфична законска одређења ових кривичних дела у страним законима. Основ за одабир земаља које ћемо обрадити била је припадност одређеном правном систему. Из континенталног правног система обрађена је Француска, Немачка, Швајцарска, Шведска, Русија и суседне земље – Босна и Херцеговина и Хрватска. Нормативно одређење ових кривичних дела у кривичном законодавству Албаније узели смо у разматрање због најниже стопе извршења у претходном периоду.¹²⁰ Англосаксонски правни систем представљен је кроз Канаду.

¹¹⁸Јовановић, С., Лукић, М., Упоредноправни аспект разбојничке крађе и разбојништва, *ПКК*, Vol. 41, бр. 1, 2003., стр. 199–210.

¹¹⁹*Ibidem*, стр. 201.

¹²⁰*European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2014.*, European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, Publication Series No. 80., Helsinki, 2014.

3.2. Савезна Република Немачка

Кривична дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде инкриминисана су важећим кривичним закоником СР Немачке. Нису сврстана у заједничку групу кривичних дела јер немачки законик није груписао сва имовинска кривична дела у једну групу кривичних дела, већ их је посебно разложио у неколико поглавља (од XIX до XXI) у оквиру различитих кривичних дела чији је заштитни објекат имовина.

3.2.1. Разбојништва

Важећи Кривични законик СР Немачке¹²¹ у посебном поглављу инкриминише ово кривично дело. У XX поглављу, које носи назив „Разбојништво и изнуда“, одређује у чл. 249, основни облик кривичног дела разбојништва. Под разбојништвом се подразумева употреба силе или претње непосредном опасошћу по живот или тело неког лица са циљем одузимања туђе покретне ствари у намери њеног присвајања, за шта је предвиђена казна затвора од најмање годину дана.¹²² Дакле, према законском одређењу разбојништво је сложено кривично дело које се састоји од принуде и крађе.

Предвиђен је и лакши облик разбојништва за који је прописана казна затвора у временском распону од шест месеци до пет година.

Немачко законодавство предвиђа¹²³ и теже случајеве разбојништва одређене као кривично дело тешког разбојништва (чл. 250). Тешко разбојништво, за које је прописана казна од најмање пет година затвора, постоји у следећим случајевима:

- када учинилац или неко од више њих при себи носи ватрено оружје;
- када учинилац или неко од више њих приликом извршења разбојништва има оружје или друго оруђе или средство ради спречавања или одбијања отпора других употребом силе или претње;
- када је учинилац или неко од учесника у разбојништву довео другог у животну опасност или у опасност да задобије тешку телесну повреду;
- када је учинилац дело учинио као члан банде која је створена за вршење кривичних дела разбојништва или крађе, уз учешће неког од других чланова банде.

Дакле, као квалификаторне околности закон је прописао само ношење оружја од стране извршиоца разбојништва или неког од саучесника у извршењу дела, затим поседовање оружја, оруђа или другог средства ради спречавања или одбијања отпора других употребом силе или претње, довођење другог лица у животну опасност или опасност од задобијања тешке телесне повреде. Такође, као квалификаторна околност предвиђено је вршење разбојништва у оквиру групе (банде).

Предвиђен је и лакши случај тешког разбојништва за који је прописана казна затвора од једне до пет година.¹²⁴

¹²¹Кривични законик немачког Рајха од 15.5.1871. (RGBL.S.127) и Закон о изменама кривичног законика од 27.1.1987. (BGBl.IS.475).

¹²²Фајфрић, Ж., Савезна Република Немачка, Устав – Кривични законик – Привредни кривични законик, Флеш, Нови Сад, 1996., стр. 182.

¹²³Крылова, Н., Серебренникова, В. А., Уголовное право зарубежных стран (Англии, США, Германии), Зерцало, Москва 2000., стр. 259–263.

¹²⁴Здравковић, Љ., Разбојништво – кривичноправни и криминалистички аспект, Ниш, 2009., стр. 98.

Најтежи случај разбојништва предвиђен је у члану 251, као кривично дело разбојништва са смртном последицом, а постоји када лице извршењем кривичног дела разбојништва лакомислено проузрокује смрт другог лица. Прописана казна за ово дело је доживотни затвор или затвор у трајању од најмање десет година.¹²⁵

У XIX поглављу¹²⁶, под називом „Крађа и утаја“, прописана су два посебна облика кривичног дела разбојништва, као кривично дело оружане пљачке и кривично дело пљачке од стране банде, као и посебан облик тешког разбојништва извршен од стране банде.

Трећи посебан облик разбојништва предвиђен је у XXII поглављу¹²⁷, које носи назив „Превара и неверност“, и то као кривично дело разбојнички напад на возача моторног возила. Дело чини лице које ради извршења разбојништва, разбојничке крађе или изнуде нападне на тело, живот или слободу одлучивања возача моторног возила или његовог сувозача користећи посебне односе уличног саобраћаја. За ово дело предвиђена је казна затвора до пет година. За тежи облик овог кривичног дела могуће је учиниоцу изрећи доживотни затвор. За лакши облик овог дела предвиђена је затворска казна до годину дана. Законом је прописана и могућност ублажавања казне или ослобођења од кажњавања ако починилац добровољно одустане од дела.

3.2.2. Разбојничка крађа

Кривична дела разбојничке крађе и изнуде, систематизована су, као и основни облик разбојништва и тешко разбојништво, у XX поглављу Кривичног законика. Разбојничка крађа (чл. 252) постоји када је учинилац на делу крађе затечен, па у намери да украдену ствар задржи употреби силу или претњу непосредном опасношћу по живот и тело неког лица. За разбојничку крађу предвиђена је казна као за основни облик разбојништва.¹²⁸

3.2.3. Изнуда

Кривично дело изнуде у немачком кривичном законодавству има два облика – изнуду (основни) и разбојничку изнуду (посебан облик).

Основни облик изнуде (чл. 253) чини лице које у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист противправно силом или претњом значајним злом принуди другог да на штету своје или туђе имовине изврши, трпи или не изврши неку радњу. За изнуду је прописана казна затвора до пет година или новчана казна, а у посебно тешким случајевима затвор од најмање годину дана. Посебно тежак случај изнуде постоји ако је учинилац дело учинио из заната или као члан банде основане ради трајног вршења изнуда.¹²⁹

Противправност изнуде је посебно законом одређена и постоји када је, у односу на сврху која се жели постићи, примењена сила или претња злом била недостојна и за осуду.

¹²⁵*Ibidem*

¹²⁶Фајфрић, Ж., *Opus citatum*, стр. 180.

¹²⁷*Ibidem*, стр. 186.

¹²⁸*Ibidem*, стр. 182–183.

¹²⁹*Ibidem*, стр. 183.

Закон посебно прописује кажњавање за изнуду.

Посебан облик изнуде предвиђен је као кривично дело разбојничке изнуде (чл. 255), а постоји када је изнуда извршена употребом силе или претње непосредном опасношћу по живот или тело неког лица. За разбојничку изнуду учинилац ће се казнити као за основни облик разбојништва.¹³⁰

3.3. Шведска

Систематизовање кривичних дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде у Кривичном законнику Шведске извршено је на интересантан и оригиналан начин, с тим да овај законик експлицитно познаје само кривична дела разбојништва и изнуде.

У Кривичном законнику Шведске разбојништво (чл. 5) је предвиђено у глави VIII („О кривичним делима против имовине“) и постоји у случају вршења крађе употребом насиља против другог лица или претњом непосредне опасности, или у случају примене насиља или претње којима се учинилац супротставља ономе који настоји да натраг одузме украдену ствар после извршења крађе, када је био затечен приликом исте.¹³¹

Лако је уочити да је законодавац у истој инкриминацији обухватио два кривична дела – разбојништво и разбојничку крађу. Разлика је између ова два дела одређена је само моментом примене принуде, која се код разбојништва предузима пре извршења крађе, а код разбојничке крађе после извршења исте у намери да се украдена ствар задржи.¹³² За разбојништво, односно разбојничку крађу прописана је казна затвора од једне до шест година.

Кривични законик у чл. 6 предвиђа и тешко разбојништво, за које је предвиђена казна од четири до десет година затвора. Разбојништво се сматра тешким ако је примењено насиље представљало опасност за живот другог, или је учинилац нанео тешку телесну повреду жртви, односно тешко нарушио здравље, испољио нарочиту окрутност при извршењу дела, односно безобзирно искористио беспомоћни или изложени положај жртве.¹³³

Треба истаћи да је посебно прописано (чл. 12) кажњавање за предузимање припремних радњи за извршење разбојништва и разбојничке крађе.¹³⁴

Кривично дело изнуде систематизовано је у глави IX¹³⁵, која носи назив „О превари и другим актима непоштења“ (чл. 4), као коришћење противправне принуде у циљу навођења другог да нешто учини или не учини, што подразумева прибављање користи за учиниоца, односно наношење штете жртви или њему блиском лицу, а предвиђена је казна затвора до две године, а ако је дело ситне природе, онда следи новчана казна. Предвиђен је и тежи облик изнуде за који се може изрећи казна затвора од шест месеци до шест година.

¹³⁰*Ibidem*

¹³¹Bishop, N., *The Swedish Penal Code*, Stockholm, 1999., p. 38.

¹³²Здравковић, Љ., *Opus citatum*, стр. 105.

¹³³*Ibidem*, стр. 106.

¹³⁴Златарић, Б., *Кривични законик Шведске*, Институт за криминолошка и криминалистичка истраживања, Београд, 1967. стр. 45.

¹³⁵*Ibidem*, стр. 35.

3.4. Швајцарска

Као и у претходном случају, швајцарско кривично законодавство је *de lege lata* предвидело само кривична дела разбојништва и изнуде.

У оквиру инкриминације кривичног дела разбојништва (чл. 139),¹³⁶ у глави II, која носи назив „Кривична дела против својине“, швајцарски законодавац предвидео је обележја бића кривичних дела разбојништва и разбојничке крађе. Дакле, разбојништво постоји ако лице у намери да учини крађу или затечено на месту извршења крађе употреби силу према другом лицу или прети предстојећом опасношћу за живот или телесни интегритет, или на други начин онеспособи то лице за отпор. За ово дело предвиђена је казна строгог затвора или затвор од најмање шест месеци.¹³⁷

Тежи облик разбојништва постоји ако је извршилац при извршењу дела претио неком лицу или нанео лицу телесну повреду, ако је учинилац извршио разбојништво у оквиру банде организоване ради вршења разбојништва или крађа, или ако околности приликом извршења разбојништва указују на посебну опасност учиниоца.

Најтежи облик разбојништва постоји ако је приликом извршења дела услед употребљене силе са умишљајем проузрокована смрт неког лица или ако је учинилац приликом извршења разбојништва испољио нарочиту окрутност.

Кривично дело изнуде предвиђено је у ставу 1, чл. 156¹³⁸ и састоји се у употреби силе или озбиљне претње према неком лицу, или пошто је то лице на неки начин онеспособљено за одбрану, па од тог лица или неког другог прибави противправну имовинску корист. Специфичност законског решења је у томе што су кривична дела изнуде и уцене одређена истим законским чланом.¹³⁹

3.5. Руска федерација

Руско кривично законодавство по извршеним друштвено-економским променама умногоме је изменило дотадашња кривичноправна решења доношењем новог Кривичног законика 1996. године, који је ступио на снагу 01.01.1997. године.¹⁴⁰

Специфичност нормативних решења, у односу на наше поље интересовања, јесте у томе што руско кривично законодавство не познаје посебно кривично дело разбојничке крађе.

3.5.1. Разбојништва

Кривично дело разбојништва (чл. 162) предвиђено је у глави XXI, под називом „Кривична дела против имовине“. Основним обликом кривичног дела инкриминисан је

¹³⁶Лазаревић, Љ., *Кривични законик Швајцарске од 21. децембра 1937. године са изменама и допунама у Федералном закону о измени и допуни Кривичног законика од 5. октобра 1950. године, који је ступио на снагу 5. јануара 1951. године*, Институт за упоредно право, Београд, 1957. стр. 47.

¹³⁷Germann, O. A., *Schweizerisches Strafgesetzbuch: vom 21. Dezember 1937 in Kraft seit 1. Januar 1942.*, Schilthess Polygraphischer Verlag, Zurich, 1974., pp. 238–240.

¹³⁸Лазаревић, Љ., *Opus citatum*, стр. 52.

¹³⁹Germann, O. A., *Opus citatum*, pp. 271–273.

¹⁴⁰Стаменковић, П., *Кривични законик Руске федерације од 1. јануара 1997. године – званични текст*, Досије, Београд, 1998.

напад са циљем одузимања туђе имовине, под условом да је извршен уз примену силе опасне по живот или здравље или уз претњу да ће се таква сила предузети.¹⁴¹ Дакле, специфичност радње извршења је у употреби силе или у претњи употребе силе, с тим што је претња квалификована. За разбојништво је предвиђена казна од три до осам година затвора, а специфичност у кажњавању огледа се у могућношћу да се учиниоцу изрекне и конфискација имовине.

Тежи облик разбојништва постоји у случају да је оно извршено од стране лица уз претходни договор, или вишеструко, као и уз незаконито продирање у стан, просторије или другу просторију. Такође, тежи облик постоји уколико је учинилац приликом извршења разбојништва користио оружје или предмете који могу да се искористе као оружје.¹⁴²

Најтежи облик разбојништва постоји у случајевима да је исто извршено од стране организоване групе с циљем прибављања имовине у великом обиму, проузроковањем тешке штете по здравље жртве, или од стране лица које је два или више пута осуђивано за разбојништво или изнуду.¹⁴³ Предвиђено је више квалификаторних околности, па и ранија осуђиваност (две или више осуда) за разбојништво, али и за изнуду.

3.5.2. Изнуда

Изнуда (чл. 163) се састоји у захтевању да неко лице преда своју имовину или право на имовину или извршење других радњи имовинског карактера уз претњу примене силе, односно уништења или оштећења туђе имовине, као и претњом ширења података који осрамоћују жртву или њему блиска лица или других података који могу да проузрокују велику штету правима или законским интересима жртве или њему блискимима.¹⁴⁴ Очигледно је да се у бићу кривичног дела изнуде овако дефинисаним садржи и кривично дело уцене.

Тежи облик изнуде постоји ако је она извршена од стране групе лица уз претходни договор, вишеструко или уз примену насиља.

Најтежи облик изнуде, постоји (као и код разбојништва) у случају када је извршена од стране организоване групе, с циљем прибављања имовине у великом обиму, проузроковањем тешког оштећења здравља жртве, или од стране лица два или више пута осуђиваног за разбојништво или изнуду.¹⁴⁵

Уз затворску казну, за кривично дело изнуде, у свим облицима, учиниоцу се може изрећи мера конфискације имовине.

У глави XXIV истог закона у групи кривичних дела против друштвене безбедности предвиђено је и неколико кривичних дела чија је једна од могућих радњи извршења дела изнуда. Ова законска решења представљају специфичност овог законодавства и нису предвиђена законцима других земаља.

¹⁴¹Федосова, И., Скуратова, Т., *Уголовный кодекс Российской Федерации*, Гарант, Москва, 2005., pp. 178–179.

¹⁴²*Ibidem*, pp. 179–180.

¹⁴³Скуратов, И. Ю., Лебедев, М. В., *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*, Инфра-М-Норма, Москва, 2000, стр. 258.

¹⁴⁴*Ibidem*, p. 260.

¹⁴⁵*Ibidem*, pp. 260–261.

Кривично дело незаконито одузимање или изнуда радиоактивног материјала (чл. 221) кажњава се новчаном казном од седам стотина до једне хиљаде минималних износа цене рада, или личног дохотка или другог дохотка осуђеног од седам месеци до једне године, или лишењем слободе до пет година.¹⁴⁶

Тежи облик дела постоји ако је дело извршено:

- од стране групе лица уз претходни договор;
- вишеструко;
- од стране лица искоришћавањем свог службеног положаја;
- насиљем које није опасно по живот или здравље, или претњом примене таквог насиља.¹⁴⁷

У овим случајевима учиниоци се кажњавају лишењем слободе од четири до седам година.

Најтежи облик ових дела постоји када су она извршена:

- од стране организоване групе;
- насиљем које је опасно по живот или здравље, или претњом примене таквог насиља;
- од стране лица два или више пута осуђиваног за одузимање или изнуду.¹⁴⁸

У овим случајевима учиниоци се кажњавају лишењем слободе од пет до десет година уз конфискацију имовине или без ње.

Израз вишеструко у оваквом законском одређењу подразумева извршење кривичног дела коме је претходило извршење једног или неколико кривичних дела која су предвиђена у члановима 226 и 229, као и у члановима 158–164 и 209 законика¹⁴⁹.

Специфичан облик изнуде је и квалификација кривичног дела одузимање или изнуда оружја, муниције, експлозивних супстанци и експлозивних направа (чл. 226).

Дело се састоји у одузимању или изнуди ватреног оружја, његових саставних делова, муниције, експлозивних супстанци или експлозивних направа и кажњава се лишењем слободе од три до седам година.¹⁵⁰

Тежи облик подразумева одузимање или изнуду нуклеарног, хемијског, биолошког или других врста оружја за масовну борбу, као и материјала или опреме који могу бити искоришћени при прављењу оружја за масовну борбу и кажњава се лишењем слободе од пет до десет година.¹⁵¹

Посебно тежак облик представљају дела (основни и тежи облик) извршена:

- од стране групе лица уз претходни договор;
- вишеструко;
- од стране лица искоришћавањем свог службеног положаја;
- насиљем које није опасно по живот или здравље, или под претњом примене таквог насиља.¹⁵²

У овим случајевима извршилац се кажњава лишењем слободе од пет до дванаест година уз конфискацију имовине или без ње.

¹⁴⁶*Ibidem*, pp. 360–361.

¹⁴⁷*Ibidem*, p. 361.

¹⁴⁸*Ibidem*

¹⁴⁹*Ibidem*

¹⁵⁰*Ibidem*, p. 371.

¹⁵¹*Ibidem*, p. 371.

¹⁵²*Ibidem*, p. 372.

Најтежи облици дела јесу она извршена:

- од стране организоване групе;
- насиљем опасног по живот или здравље, или претњом примене таквог насиља;
- од стране лица два или више пута осуђиваног за одузимање или изнуду. Она се кажњавају лишењем слободе од осам до петнаест година уз конфискацију имовине.¹⁵³

Глава XXV руског закона у групи кривичних дела против здравља становништва и друштвеног морала (чл. 229) предвиђа кривично дело одузимање или изнуда наркотичких средстава или психотропних супстанци чија је једна од могућих радњи извршења дела изнуда.¹⁵⁴

Дело постоји у случајевима одузимања или изнуде наркотичких средстава или психотропних супстанци и кажњава се лишењем слободе од три до седам година.

Иста дела извршена:

- од стране групе лица уз претходни договор;
- вишеструко;
- од стране лица искоришћавањем свог службеног положаја;
- насиљем које није опасно по живот или здравље, или претњом примене таквог насиља – представљају тежи облик и кажњавају се лишењем слободе од шест до десет година уз конфискацију имовине или без ње.¹⁵⁵

Најтежи облик јесу дела извршена:

- од стране организоване групе;
- у погледу наркотичких средстава или психотропних супстанци у великом обиму;
- насиљем које је опасно по живот или здравље, или претњом примене таквог насиља;
- од стране лица два или више пута осуђиваног за одузимање или изнуду, за која је прописана казна затвора од осам до петнаест година уз конфискацију имовине.¹⁵⁶

3.6. Република Албанија

Кривични закон Републике Албаније¹⁵⁷ предвиђа кривично дело разбојништва и то у глави III, делу I, којим су одређена кривична дела против имовине и кривична дела из економске области. Разбојништво је предвиђено одредбама чл. 139, 140 и 141, којима су предвиђена три облика испољавања овог дела.

Основни облик разбојништва подразумева крађу (одузимање туђе покретне ствари) уз употребу силе, за шта је предвиђена казна затвора од пет до петнаест година.

Посебан облик – разбојништво уз употребу оружја и муниције – постоји у случају када се разбојништво врши уз употребу ватреног оружја и муниције за које

¹⁵³*Ibidem*, p. 372.

¹⁵⁴*Ibidem*, p. 384.

¹⁵⁵*Ibidem*

¹⁵⁶*Ibidem*

¹⁵⁷*Kodi penal i Republikes se Shqiperise Nr. 7895. date 27.01.1995*, Преузето са интернет адресе: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/47.pdf>, приступљено: 01.09.2012.

учинилац поседује дозволе, односно уз употребу ватреног оружја и муниције за које се не поседује дозвола. У том случају, предвиђена је казна затвора од десет од двадесет година.

Други посебан облик – разбојништво са смртном последицом – квалификован је тежом последицом по жртву, односно постоји у случају када је употребљена сила имала за последицу смрт жртве.¹⁵⁸ Предвиђена казна је затвор од петнаест до двадесет и пет година, односно доживотни затвор.

Законско одређење разбојништва, односно начин како је то решено у албанском кривичном законодавству, чини се недовољно прецизно, па и само прописивање посебних облика као посебних кривичних дела разбојништва делује сувишно. Са историјског аспекта, Република Албанија је очигледно ово кривично дело дефинисала у складу са својом традицијом и обичајима, где се поред употребе силе за извршење овог кривичног дела у веома много случајева употребљавало и ватрено оружје, нарочито оно у илегалном поседу.

Оно што свакако представља битну разлику у односу на друга кривична законодавства јесте висина прописане казне за кривично дело разбојништва. Може се заузети становиште да је то резултат промена у самој држави током деведесетих година, па је било неминовно да се успоставе оштрије санкције за ово кривично дело конвенционалног криминалитета, које је у том периоду било у експанзији.

Усвојеним амандманима од 24. јануара 2001. године, Скупштина Републике Албаније прописује теже санкције за извршење кривичног дела разбојништа. Тако, граница казне за ово кривично дело износи пет година затвора, а у тежим облицима и двадесет пет година или доживотни затвор.¹⁵⁹

Кривични законик Албаније није прописао посебно кривично дело разбојничке крађе, што није необично, јер, како се може видети, и нека друга кривична законодавства не прописује дело са таквим називом.

Међутим, албански законодавац не прописује као посебно кривично дело изнуде, односно бар не прописује кривично дело са таквим називом. Ипак, обележја бића кривичног дела изнуде, онако како је она прописана у нашем кривичном праву, могу се у албанском законнику наћи под кривичним делом принуда застрашивањем или силом на давање имовине (чл. 109/б).

Принуда застрашивањем или силом на давање имовине постоји у случају када неко лице принудом, присилом, застрашивањем или силом утиче да се чињењем или нечињењем неке радње постигне зацртани ефекат/дејство којим се на незаконит начин стиче имовина (богатство) или било која друга врста добити за себе или другог, за шта је прописана казна затвора од две до осам година, као и новчана казна у износу од 600.000 до 3.000.000 лека. Дакле, у овом кривичном делу лако је препознати обележја изнуде, а оно што је такође занимљиво то је прописивање казне затвора, али уз њу и новчане казне за ово дело.

Прописан је и квалификовани облик овог кривичног дела у случају када је оно учињено уз претњу употребе ватреним оружјем, тортуром, нељудским актом и понижавањем, чиме је учињена штета по здравље људи. У том случају, извршилац се кажњава затвором од седам до петнаест година, као и новчаном казном од 2.000.000 до 5.000.000 лека.

¹⁵⁸Elezi, I., Kaqipi, S., Naxhia, R. M., *Komentari i kodit penal të Republikës së Shqipërisë (pjesa e përgjithshme): azhornuar e plotësuar me shtesat e ndryshimet e bëra me reformat ligjore të viteve 2001, 2003, 2004, 2007, 2008, 2012, 2013 e 2014 si dhe me praktikën gjyqësore*, Tiranë, 2014., p. 122.

¹⁵⁹*Ibidem*, pp. 223–225.

Најтежи облик дела постоји када је извршењем овог кривичног дела наступила смртна последица, а извршилац се кажњава доживотним затвором и новчаном казном од 5.000.000 до 10.000.000 лека.

3.7. Канада

У канадском кривичном законодавству, као и у законодавству неких америчких држава, нема посебне поделе на разбојништво и разбојничку крађу, док је кривично дело изнуде посебно кривично дело.

Кривични законик Канаде¹⁶⁰ у IX поглављу, које чине кривична дела против имовине у одељку под називом „Пљачка и изнуда“, садржи у појединим одредбама обележја бића кривичних дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде.

У чл. 343 поменутог законика прописано је кривично дело пљачке, које у себи садржи препознатљива обележја разбојништва и разбојничке крађе. Пљачку чини лице које у сврху извршења крађе или задржавања предмета који је украден, у циљу спречавања или превазилажења отпора крађи, употребљава насиље или прети насиљем лицу или имовини. Квалификовани облици пљачке постоје у случају када лице у тренутку крађе, непосредно пре крађе или непосредно после крађе рани, претуче, удари или примени било какву врсту насиља над другим лицем, односно нападне лице са намером да од њега украде или краде од лица наоружан офанзивним оружјем или имитацијом таквог оружја. Дакле, језичким и логичким тумачењем, можемо закључити да су обележја разбојништва и разбојничке крађе у овом законском пропису предвиђена како у основном тако и у квалификованим облицима пљачке у квалификацији чл. 343 (а–д), нпр. под (ц): „нападне лице са намером да од њега украде“, и сл.

Специфичност кривичног поступка у Канади (као и у другим државама у којима је на снази обичајно право) одредила је и различито кажњавање за учиниоце кривичног дела пљачке. За лакше облике кривичног дела пљачке, а то процењује суд у сваком конкретном случају, лицу се може изрећи максимална казна од шест месеци затвора или 5.000 долара или обе казне кумулативно. У тежим случајевима, за које се после прелиминарног саслушања пред судом подиже оптужница, лицу се у судском поступку може изрећи:

- ако је употребио забрањено ватрено оружје приликом извршења дела или ако је било које ватрено оружје употребљено у извршењу дела и дело је учињено ради стицања користи за, по налогу или у сарадњи са криминалном организацијом, на доживотну казну затвора, стим да минимална казна затвора може бити: у случају раније неосуђиваности 5 година, у случају поновљеног кривичног дела 7 година, у сваком другом случају у коме је употребљено ватрено оружје при извршењу дела, најмање пет година а највише доживотна казна затвора;
- у сваком другом случају доживотна казна затвора.¹⁶¹

Кривично дело изнуде предвиђено је чл. 346. Лице чини изнуду (основни облик) ако, без оправданог разлога или изговора и са намером да оствари добит, путем претње, оптужбе или насиља наведе или покуша да наведе друго лице, без обзира на то

¹⁶⁰*Criminal Code, Canada, R. S. C., 1985, c. C-46., 2013.* Преузето са интернет адресе:

<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/pdf>. Приступљено: 01.09.2012.

¹⁶¹Члан 344.1. *Criminal Code, Canada, R. S. C., 1985, c. C-46., 2013.* Преузето са интернет адресе: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/pdf>. Приступљено: 01.09.2012.

да ли је и он сам под претњом, оптужбом или трпи насиље, да учини нешто или изазове да нешто буде учињено.

У тежим случајевима за које се подиже оптужница, после прелиминарног саслушања, лице ће бити осуђено:

- ако је у извршењу изнуде употребљено забрањено ватрено оружје или ватрено оружје ограничене примене или ако је у извршењу дела употребљено било које ватрено оружје и ако је дело учињено ради остваривања користи за, по налогу или у сарадњи са криминалном организацијом, на максималну казну доживотног затвора, почев од минималне затворске казне од: 5 година, у случају да раније није вршио кривична дела, 7 година, у случају другог или неког следећег кривичног дела, на најмању затворску казну у трајању од 4 године а максимално доживотним затвором у сваком другом случају у коме је ватрено оружје употребљено у извршењу кривичног дела;
- у сваком другом случају на доживотну затворску казну.¹⁶²

3.8. Француска

Француско кривично право није инкриминисало разбојништва и разбојничку крађу као засебна кривична дела, већ су одређена као посебни облици кривичног дела крађе, која у појединим одредбама садрже сва обележја бића кривичних дела разбојништва и разбојничке крађе. Такође, изнуда је инкриминисана као посебно кривично дело у групи кривичних дела против имовине.

Кривични законик Француске (*Code Penal*)¹⁶³, у поглављу I, одељак I, који се односи на крађе и тешке крађе, предвиђа кривично дело разбојништва и разбојничке крађе као облик тешке крађе, али без посебног издвајања по називима инкриминација.¹⁶⁴ У чл. 311–4, ст. 4, крађа се кажњава петогодишњим затвором и новчаном казном од 75.000 евра, између осталог: када је пре, током или након извршења дела употребљено насиље¹⁶⁵ према другим лицима које за последицу није имало потпуну неспособност за рад. У формулацији *потпуна неспособност за рад* очигледно је садржан став да приликом разбојништва лицу није нанета телесна повреда или му је нанета телесна повреда лакшег степена.

Француско законодавство према висини запрећене казне предвиђа и више тежих облика крађе (разбојништва и разбојничке крађе). Казном од 7 година затвора и новчаном казном од 100.000 евра казниће се лице које пре, током или након извршене крађе употреби насиље према другим лицима које за последицу има тоталну неспособност за рад од максимално осам дана. Десетогодишњим затвором и казном од 150.000 евра кажњава се извршилац који је пре, током или након крађе употребио насиље које је за последицу имало тоталну неспособност за рад дуже од осам дана. Ако

¹⁶²Члан 346.1. *Criminal Code, Canada, R. S. C., 1985, c. C-46., 2013.* Преузето са интернет адресе: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/pdf>. Приступљено: 01.09.2012.

¹⁶³*Penal Code*, Преузето са интернет адресе:

<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/pdf>. Приступљено: 01.09.2012.

¹⁶⁴Vauzelle, M., *Nouveau Code penal, Mode d'emploi*, Edition Documents, J.C. Zylberstein, Paris, 1993., pp. 301–303.

¹⁶⁵Ђорђевић, М. Ђ., Кривично дело разбојничке крађе у савременом кривичном праву, *Архив*, 1–2/2002., стр. 37–66.

је употребљено насиље имало за последицу сакаћење или трајну неспособност, учинилац се кажњава затвором од 15 година и казном од 150.000 евра.

Квалификовани облик разбојништва постоји и када је крађа почињена уз употребу или уз претњу употребе оружја за које је потребна дозвола или чије је ношење забрањено, а учинилац се кажњава десетогодишњим затвором и новчаном казном од 150.000 евра. Ако је крађу извршила организована банда која је пре, током или након крађе употребила насиље према неком лицу, учиниоцима се може изрећи 20 година затвора и новчана казна од 150.000 евра. Затвором од 30 година и новчаном казном од 150.000 евра казниће се учинилац крађе почињене уз употребу или уз претњу употребе оружја (разбојништво), или када је крађу извршило лице које је при себи имало оружје за чије је ношење потребна дозвола или чије је ношење забрањено.¹⁶⁶

Најтежи облик разбојништва и разбојничке крађе кажњава се доживотним затвором и новчаном казном од 150.000 евра уколико је услед употребљеног насиља пре, током или након крађе наступила смрт другог лица или је извршен чин мучења, односно дивљаштва.¹⁶⁷

Посебним обликом разбојничке крађе сматра се и крађа након које следи чин насиља почињен да би се потпомогло бекство или обезбедило избегавање казне учиниоца или саучесника.

Специфичност француског кривичног законодавства представљају и одредбе по којима се кривично гоњење за крађу (сви облици) не може покренути уколико је њу починило лице:

- на штету свог претка или потомка;
- на штету свог супружника, осим ако су супружници раздвојени или имају одобрење за раздвојен живот.¹⁶⁸

Покушај сваког облика крађе према овом законодавству је кажњив.

Према одредбама француског законика, поред наведених казни које се могу изрећи за кривично дело крађе и тешке крађе, тј. разбојничке крађе и разбојништва, могуће је кумулативно изрицање и казни као што су: губитак грађанских права, одузимање предмета, протеривање и др.¹⁶⁹

Странац осуђен за кривично дело разбојништва или разбојничке крађе може бити протеран са француске територије трајно или на период од 10 година.

Знатан број кривичних одредби француски законодавац посветио је одређењу кривичног дела изнуде. Изнуда (чл. 312–1) је чин прибављања користи путем насиља, претње насиљем или принудом стављања потписа, обавезивања или одрицања, или откривања тајне, или предавања новчаних средстава, вредносних папира или било какве друге имовине. Изнуда се кажњава седмогодишњим затвором или новчаном казном од 100.000 евра. Као и код кривичних дела разбојништва и разбојничке крађе, предвиђено је више квалификованих облика изнуде. Такође, покушај неког од облика кривичног дела изнуде је кажњив.¹⁷⁰

¹⁶⁶Jeandidier, W., *Code penal*, Paris, 2000., p. 281.

¹⁶⁷Vauzelle, M., *Opus citatum*, pp. 302–303.

¹⁶⁸Члан 311.12 до 311-13. *Penal Code*, Преузето са интернет адресе:

<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/> pdf. Приступљено: 01.09.2012.

¹⁶⁹Члан 311.14 до 311-16. *Penal Code*, Преузето са интернет адресе:

<http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/> pdf. Приступљено: 01.09.2012.

¹⁷⁰*L'EXTORSION, DRCPN/INFPN/DOC*, juin 2011., pp. 1–6. Преузето са интернет адресе:

<http://qcmtest.com/PDF2/coursPolice/EXTORSION.pdf>. Приступљено: 05.09.2012.

3.9. Босна и Херцеговина

У складу са својом државном организацијом, на територији БиХ егзистирају три кривична законодавства: БиХ, Федерације БиХ и Републике Српске. Кривичним законом БиХ¹⁷¹ прописане су само неке кривичноправне одредбе које се тичу заједничке надлежности ентитета. Група имовинских кривичних дела прописана је законима Федерације БиХ, Републике Српске и Дистрикта Брчко.

3.9.1. Федерација Босне и Херцеговине

Казнени закон Федерације Босне и Херцеговине у глави XXV, „Казнена дела против имовине“, поред осталих предвиђа и кривична дела разбојничке крађе (чл. 288), разбојништва (чл. 289) и изнуде (чл. 295).

У правним конструкцијама сва три кривична дела нема готово никакве разлике у односу на наше позитивно законодавство и то, без обзира, да ли је реч о основном или тежим облицима ових дела.

3.9.1.1. Разбојништва

Разбојништво је одређено као употреба силе или претње да ће се директно (изравно) напасти на живот или тело ради одузимања туђе покретне ствари с циљем њеног присвајања у намери прибављања имовинске користи себи или другом лицу. Тежи облик подразумева да је приликом извршења разбојништва неко лице са умишљајем тешко телесно повређено, односно ако је разбојништво извршено у групи или употребом опасног оруђа или оружја. Најтежи облик разбојништва постоји ако је приликом његовог извршења неко лице са умишљајем усмрћено.¹⁷²

3.9.1.2. Разбојничка крађа

Разбојничка крађа одређена је као затицање неког лица приликом извршења крађе, па са циљем да украдену ствар задржи употребљава силу против неке особе или претњу да ће директно (изравно) напасти на живот или тело тог лица.¹⁷³ Све изнето за тежи и најтежи облик разбојништва односи се и у квалификованим облицима разбојничке крађе.

3.9.1.3. Изнуда

Изнуда у свом основном облику обухвата прибављање противправне имовинске користи себи или другоме уз примену силе или озбиљне претње према другом лицу с циљем да то лице нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине.

Предвиђен је и тежи облик изнуде у случају ако је приликом извршења изнуде употребљено оружје или опасно оруђе, или је прибављена знатна имовинска корист,

¹⁷¹ „Службени гласник БиХ“, бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10.

¹⁷² Бабић, М., и др. *Коментари Кривичних/Казнених закона у БиХ*, Савет/Вијеће Европе и Европска комисија, Сарајево, 2005, стр. 1148.

¹⁷³ *Ibidem*, стр. 1147–1148.

или је кривично дело учињено у саставу групе људи или злочиначке организације. Према схватању Кривичног одељења ВС Федерације БиХ, знатна имовинска корист постоји када вредност имовинске користи прибављене извршењем дела прелази износ од 15.000 КМ.¹⁷⁴

3.9.2. Република Српска

Кривични закон Републике Српске у глави XXIII, поред осталих имовинских кривичних дела из ове групе, предвиђа разбојништво (чл. 233), разбојничку крађу (чл. 234) и изнуду (чл. 242).

3.9.2.1. Разбојништва

Разбојништво или насилна крађа постоји када се употребом силе против неког лица или претњом да ће се непосредно напасти на живот или тело одузме туђа покретна ствар у намери да се њеним присвајањем прибави себи или другом противправна имовинска корист.¹⁷⁵ Дакле, намера прибављања противправне имовинске користи постоји чак и онда када се ствар прибавља за другога.

Тежи облик разбојништва постојаће у случају када је при извршењу дела неком лицу са умишљајем нанета тешка телесна повреда, или је дело учињено од стране више лица, или је употребљено какво оружје или опасно средство, или у случају када вредност одузетих ствари прелази износ од 50.000 КМ.¹⁷⁶ Ако је тешка телесна повреда нанета из нехата, не постоји тежи облик разбојништва, већ стицај између разбојништва и тешке телесне повреде учињене из нехата.¹⁷⁷

Ако је приликом разбојништва неко лице са умишљајем лишено живота, постоји најтежи облик разбојништва за који ће се учинилац дела казнити затвором од најмање десет година или дуготрајним затвором. Код овог облика ради се о убиству извршеном из користољубља, али се законодавац, с обзиром на то да се лишење живота у овом случају појављује као средство за извршење крађе, због повезаности ових дела, одлучио да такав случај квалификује на описани начин.¹⁷⁸

3.9.2.2. Разбојничка крађа

Разбојничка крађа постоји у случају да учинилац затечен на делу крађе, у намери да украдену ствар задржи, употреби силу против неког лица или претњу да ће непосредно напасти на живот или тело тог лица.¹⁷⁹ За основни облик дела предвиђена је затворска казна у размаку од једне до десет година. Као што се може видети, правна

¹⁷⁴*Ibidem*, стр. 1151–1152.

¹⁷⁵*Ibidem*, стр. 1666.

¹⁷⁶Sinanović, E., *Krivičnopravni aspekti razbojništva u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, Kriminalističke teme*, Godište XV, Broj 1–2, 2015., стр. 35–62.

¹⁷⁷Бабић, М., и др. *Opus citatum*, стр. 1667.

¹⁷⁸*Ibidem*

¹⁷⁹Јовашевић, Д., *Кривична дела разбојничке крађе и разбојништва у теорији, пракси и упоредном праву, Безбедност*, Година 44, Бр. 2, 2002., стр. 247–267.

конструкција овог кривичног дела идентична је његовим одређењем у другим законодавствима.¹⁸⁰

Тежи облик разбојничке крађе постојаће у случају када је при извршењу дела неком лицу са умишљајем нанета тешка телесна повреда, или је дело учињено од стране више лица, или је употребљено неко оружје или опасно средство, или у случају да вредност украдених ствари прелази износ од 50.000 КМ.¹⁸¹

Најтежи облик разбојничке крађе, као и у случају разбојништва, постоји ако је при извршењу дела неко лице са умишљајем лишено живота. Идентична је и казна – десет година затвора или дуготрајни затвор.¹⁸²

3.9.2.3. Изнуда

Кривично дело изнуде састоји се у принуђивању другог употребом силе или озбиљном претњом да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине, а све у намери да се на тај начин себи или другом прибави противправна имовинска корист. Такође, у основном облику предвиђено је да изнуда обухвата и утеривање дуга у случају да се то чини принудом. Радња извршења се састоји у принуђивању другог на чињење или нечињење, тј. у примени силе или озбиљне претње.¹⁸³

Законодавац је прописао и више тежих облика изнуде. Тежи облик дела постоји у случају ако је делом прибављена имовинска корист у износу који прелази 10.000 КМ, затим ако тај износ прелази 50.000 КМ, као и у случају да се неко лице за награду бави вршењем овог кривичног дела. У последњем случају прописана је и најтежа казна – затвор од три до петнаест година.¹⁸⁴

3.10. Република Хрватска

Казнени закон Републике Хрватске¹⁸⁵, као и већина других закона са простора бивше СФРЈ, предвиђа у свом посебном делу, у групи имовинских кривичних дела, кривична дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде.

3.10.1. Разбојништва

Разбојништво је одређено као употреба силе против неке особе или претња да ће се директно напасти на живот или тело те особе, уз одузимање туђе покретне ствари, са циљем њеног противправног присвајања.¹⁸⁶ Казна за разбојништво је затвор од једне до десет година.

Квалификовани облици разбојништва прописани су слично као и у другим законодавствима.

¹⁸⁰Бабић, М., и др. *Opus citatum*, стр. 1669.

¹⁸¹*Ibidem*

¹⁸²*Ibidem*, стр. 1669.

¹⁸³*Ibidem*, стр. 1683.

¹⁸⁴*Ibidem*, стр. 1684.

¹⁸⁵*Kazneni zakon Republike Hrvatske, br. 71-05-03/1-11-2* od 21. listopada 2011., Narodne novine br. 125/11 i 144/12.

¹⁸⁶Brkić, B., *Kaznena djela razbojništva i razbojničke krađe, Hrvatska pravna revija*, Broj 11, 2002., стр. 96–106.

Тежи облик постоји у случају да је извршењем дела прибављена знатна имовинска корист или је употребљено неко оружје или опасно оруђе при извршењу дела.¹⁸⁷ Интересантно је да закон није предвидео као тежи облик nanoшење тешке телесне повреде неком лицу приликом извршења разбојништва.

Најтежи облик разбојништва постоји када је приликом разбојништва неко лице лишено живота (проузрокована смрт особе). Из израза „проузрочена“, може се извести закључак да се као и у другим законодавствима захтева да је лице лишено живота са умишљајем. За најтежи облик учинилац се кажњава затвором у трајању од најмање пет година.¹⁸⁸

3.10.2. Разбојничка крађа

Прописивање кривичног дела разбојничке крађе не разликује се од других нормативних решења у правној конструкцији овог кривичног дела.¹⁸⁹ Разбојничку крађу и овде врши лице које затечено на делу крађе, са циљем задржавања украдене ствари, употреби силу против неке особе или претњу да ће непосредно напасти на живот или тело те особе.¹⁹⁰ Казна за разбојничку крађу је затвор од једне од десет година.

Тежи облик разбојничке крађе постоји само у случају када је приликом извршења дела учинилац употребио какво оружје или опасно оруђе, у ком случају се кажњава затвором од три до дванаест година.

За постојање најтежег облика разбојничке крађе потребно је да приликом извршења дела неко лице буде са умишљајем лишено живота. За најтежи облик разбојничке крађе учинилац ће се казнити казном затвора у трајању од најмање пет година.

3.10.3. Изнуда

Изнуду чини лице које у циљу да себи или другом прибави противправну имовинску корист силом или озбиљном претњом присили друго лице да нешто учини, не учини или трпи на штету своје или туђе имовине¹⁹¹, у ком случају се кажњава затвором у трајању од шест месеци до пет година.

Хрватски законодавац је прописао више квалификованих облика изнуде.¹⁹²

Тежи облици постоје у случајевима када је приликом извршења дела учинилац прибавио знатну имовинску корист или проузроковао знатну имовинску штету, затим ако је употребио силу против особе или претњу да ће непосредно напасти на живот или тело особе. Тежи облик изнуде постоји и у случајевима када извршилац приликом извршења дела употребљава какво оружје или опасно оруђе, прибави знатну

¹⁸⁷Dujmović, Z., i dr. Struktura razbojničkog kriminaliteta u Republici Hrvatskoj i postupanje policije, *Kriminologija i socijalna integracija*, Br. 1, 2003., стр. 13–23.

¹⁸⁸Član 230. *Kazneni zakon Republike Hrvatske, br. 71-05-03/1-11-2* od 21. listopada 2011., Narodne novine br. 125/11 i 144/12.

¹⁸⁹Član 231. *Kazneni zakon Republike Hrvatske, br. 71-05-03/1-11-2* od 21. listopada 2011., Narodne novine br. 125/11 i 144/12.

¹⁹⁰Brkić, B., *Opus citatum*, стр. 100.

¹⁹¹Maršavelski, A., Komentar sudske prakse, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Vol. 18, Br. 2, 2011., стр. 817–824.

¹⁹²Član 243, st. 2–6. *Kazneni zakon Republike Hrvatske, br. 71-05-03/1-11-2* od 21. listopada 2011., Narodne novine br. 125/11 i 144/12.

имовинску корист или проузрокује знатну штету. Такође, тежи облик дела постоји и у случају да извршилац запрети другом да ће изравно напасти на живот или тело већег броја особа или да ће тешко оштетити објекте великог друштвеног значаја.

Најтежи облик изнуде подразумева да је приликом извршења дела неко лице са умишљајем лишено живота, у ком случају се учинилац кажњава затвором у трајању од најмање пет година.

3.11. Специфичности нормативног одређења кривичних дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде у упоредном законодавству

Један уопштен осврт на кривичноправна решења у упоредном законодавству, која смо напред изложили, указује на неколико закључака:

- У свим кривичноправним системима који су били предмет нашег интересовања предвиђена су кривична дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде.
- У кривичноправним системима анализираних држава, кривична дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде сврстана су у групу кривичних дела против имовине, односно заштитни објект ових кривичних дела јесте имовина. Ипак, то није случај, рецимо, у СР Немачкој где кривична дела против имовине нису сврстана у посебну групу кривичних дела, већ су посебно прописана у неколико одељака, али је притом јасно да је заштитни објект ових кривичних дела имовина. Такође, у Руској федерацији кривично дело изнуде садржано је не само у глави која се односи на кривична дела против имовине већ и у другим главама чији заштитни објект није имовина већ друштвена безбедност и здравље становништва и друштвеног морала, у зависности од тога шта је објект радње овог кривичног дела.
- Сва три кривична дела су и у упоредном законодавству сложене правне конструкције, а то их и чини различитим у односу на друга кривична дела из групе кривичних дела против имовине.
- Одређене специфичности и разлике у законодавном прописивању ових дела присутне су у одређивању дела из којих се састоје разбојништво, разбојничка крађа и изнуда: крађе и принуде. Тако је учињено у француском законодавству где су разбојништво и разбојничка крађа одређени као посебни облици крађе.
- Велики број страних законодавастава не прописује као посебно кривично дело разбојничке крађе. Тако је, на пример, учињено у немачком, руском, шведском, канадском и швајцарском кривичном законодавству. С тим што, рецимо, албански законодавац осим што не прописује као посебно дело разбојничку крађу, оно што је посебно интересантно не прописује ни посебно кривично дело изнуде. Но, то никако не значи да у поменутиим законодавствима кривично дело разбојничке крађе није обухваћено постојећим законодавним решењима кроз обележја бића кривичног дела разбојништва.
- Нормативно одређење квалификованих облика сва три кривична дела у упоредном законодавству извршено је по различитим критеријумима. Негде је то висина прибављене имовинске користи (Босна и Херцеговина), степен повреде лица или нарушеност здравља (Шведска), временска спреченост за рад лица (Француска), знатна штета, коришћење опасног оруђа или оружја при извршењу дела (Хрватска), извршење дела од стране групе лица (Република Српска), врста објекта који је предмет напада и слично.

- У одређеним кривичним законодавствима ова кривична дела се не појављују под тим називима. Такав је случај у кривичном законодавству Канаде где се прописује изнуда, али нема разбојничке крађе и разбојништва као посебно прописаних дела, већ су она одређена кроз прописивање кривичног дела пљачке.

4. НОРМАТИВНО ОДРЕЂЕЊЕ КРИВИЧНИХ ДЕЛА РАЗБОЈНИШТВА, РАЗБОЈНИЧКЕ КРАЂЕ И ИЗНУДЕ У АКТУЕЛНОМ КРИВИЧНОМ ЗАКОНИКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

4.1. Уводна разматрања

Наше кривично законодавство је још одавно, инкриминисању разбојничке крађе, разбојништва и изнуде поклонило посебну пажњу и изградило одредбе којима се нормативно одређују поменута кривична дела.

Иако се приликом извршења ових кривичног дела као основна људска права угрожавају право на имовину, право на живот, телесни интегритет и здравље човека, наше законодавство их је ипак сврстало у групу кривичних дела против имовине. Основни заштитни објект код ових кривичних дела јесте имовина. Општи и групни заштитни објект ових кривичних дела јесте основно добро човека, а то је право на имовину, док је објект радње код разбојништва, разбојничке крађе и изнуде превасходно туђа покретна ствар.¹⁹³

Инкриминације разбојничке крађе, разбојништва и изнуде налазе се у Кривичном законнику Републике Србије,¹⁹⁴ у глави XXI, која носи назив „Кривична дела против имовине“, и довољно су разрађене, тако да омогућавају адекватно реаговање на плану кривичноправне заштите од ових кривичних дела. У односу на ранија законодавна решења приметно је одсуство инкриминисања као посебног кривичног дела тешких случајева разбојничке крађе и разбојништва. Такође, у чл. 114 КЗ (т. 4) предвиђен је посебан облик тешког убиства у случају да учинилац лиши живота друго лице при извршењу кривичног дела разбојништва или разбојничке крађе.

Мишљења смо да су постојећа решења тренутно адекватна ономе што се догађа у пракси, односно да ма колико стварне животне ситуације носиле са собом непредвиђене околности кривичноправног карактера, одредбе Кривичног законика омогућавају органима кривичног гоњења да ефикасно реагују у свакој конкретној ситуацији. Сматрамо оправданим и изостављање кривичног дела тешки случајеви разбојничке крађе и разбојништва јер већ постојеће инкриминације разбојничке крађе и разбојништва омогућавају кривичноправну заштиту у довољном обиму.

4.2. Разбојничка крађа

Кривични законик РС прописује (чл. 205) да разбојничку крађу врши лице затечено на делу крађе, па у намери да украдену ствар задржи употреби силу против неког лица или претњу да ће непосредно напасти на живот или тело. За разбојничку крађу прописана је казна затвора од једне до десет година.

Разбојничка крађа је сложено кривично дело, тј. врста крађе, које се састоји из крађе и принуде. Радња извршења се састоји у употреби силе или претње да ће се

¹⁹³ Стојановић, З., *Кривично право – општи део*, Правна књига, Београд, 2008., стр. 129.

¹⁹⁴ *Кривични законик*, „Службени гласник РС“, бр.85/2005.

непосредно напасти на живот или тело у намери да се украдена ствар задржи.¹⁹⁵ Значи, услов је да је крађа већ извршена, односно да је дошло до одузимања туђе покретне ствари, у намери да се присвајањем те ствари себи или другом прибави противправна имовинска корист, а учинилац је затечен на делу крађе. Разбојничка крађа почиње вршењем крађе.¹⁹⁶ Сматра се да је учинилац затечен на месту извршења крађе када се налази на месту извршења, односно када односи украдену ствар. Дакле, крађа траје све док извршилац није дошао у мирни посед украдене ствари.¹⁹⁷ Став судске праксе је да „код кривичног дела разбојничке крађе сила може бити употребљена све док оптужени не дође у миран посед одузетих ствари.“¹⁹⁸

Сила код овог дела може бити апсолутна и компулзивна, док претња мора бити квалификована и односити се на живот или тело лица које је затекло извршиоца на делу крађе. Она се може различито применити од стране извршиоца, о чему сведочи и судска пракса. Тако, Првостепеном пресудом оптужени је оглашен кривим што је затечен у крађи у намери да украдену ствар задржи употребио силу према продавцу на тај начин што је искористио тренутак кад је продавац износио амбалажу и из посуде са пазаром одузме новац у намери да његовим присвајањем прибави себи противправну имовинску корист, па је затечен од стране продавца, који му је рекао да остави новац, истог одгурнуо шакама и побегао из продавнице.¹⁹⁹

Према томе, извршилац примењује силу или претњу према лицу које га је затекло у вршењу крађе, што не мора бити нужно бити власник ствари или лице у чијем притежању се украдена ствар налази. Значи, сила или претња се могу применити према сваком лицу које затиче извршиоца крађе на месту извршења. Такође, сила или претња, која се употребљава да би се украдена ствар задржала, може бити управљена не само према лицу које спречава извршиоца крађе да задржи украдену ствар већ и према лицу за које извршилац крађе претпоставља да би га у томе могло спречити.²⁰⁰

Објект радње извршења је материјални, физички предмет, то јест, у овом случају, туђа покретна ствар. У погледу вредности украдене ствари став судске праксе и теорије јесте да се разбојничка крађа може извршити и у погледу ствари које су предмет ситног дела крађе.²⁰¹ У том погледу, занимљиве су пресуде Врховног суда Србије Кж. 843/03 од 12. јуна 2003. и пресуда Окружног суда у Београду К. 614/02 од 31. јануара 2003, у којима је заузето становиште да примењена сила у циљу задржавања одузете ствари – мобилног телефона чија је вредност мања од 8.000 динара – не доводи у питање постојање кривичног дела из члана 167 КЗ Србије, јер је за ово кривично дело небитна вредност одузете ствари. Такође, и у случају када је оптужени у мини-маркету одузео са гондола пет чоколада, што је продавачица приметила, па је у бекству оптужени одгурнуо и побегао, учинио је кривично дело разбојничке крађе.²⁰²

¹⁹⁵ Стојановић, З., Перић, О., *Кривично право – посебни део*, Правна књига, Београд, 2009, стр. 144.

¹⁹⁶ Лазаревић, Љ., *Кривично право – посебни део*, Савремена администрација, Београд, 1992., стр. 247.

¹⁹⁷ *Пресуда Врховног суда Војводине, КЗ 988/63.*

¹⁹⁸ *Пресуда Окружног суда у Београду К. 374/00* од 2. новембра 2000., и *Пресуда Врховног суда Србије Кж. 158/01* од 13. априла 2000. године.

¹⁹⁹ *Пресуда Врховног суда Србије Кж. 370/01* од 3. маја 2001., и *Пресуда Окружног суда у Београду К. 148/00* од 12. септембра 2000. године.

²⁰⁰ *Пресуда Врховног суда Србије Кж. 92/97* од 3. априла 1997. године.

²⁰¹ Стојановић, З., Перић, О., *Opus citatum*, стр. 144.

²⁰² *Пресуда Окружног суда у Београду К. 150/03* од 4. априла 2003., и *Пресуда Врховног суда Србије Кж. 1353/03* од 26. фебруара 2004. године.

Извршилац разбојничке крађе може бити свако лице, а на страни истог потребан је умишљај који обухвата свест да се одузима туђа покретна ствар и да се ради њеног задржавања употребљава сила или претња. Ако су у крађи учествовала два или више лица, разбојничка крађа ће постојати и онда када једно од њих које поседује ствар, исту односи, док друго применом силе или претње задржава власника или држаоца штитећи овоме одлазак.²⁰³

Дело је свршено када је учинилац дошао у миран посед украдене ствари, односно када је после извршене крађе употребљена сила или претња у циљу задржавања украдене ствари. Међутим, није неопходно да је учинилац и успео да на овај начин задржи украдену ствар.²⁰⁴ Рецимо, у случају када су оптужени оглашени кривим да су извршили кривично дело разбојничке крађе на тај начин што су из фрижидера на улици покушали да изваде кутију са сладоледом, па су били затечени у покушају извршења кривичног дела крађе, те су у намери да ове ствари задрже употребили силу према оштећеној. Теза одбране да сила није била примењена да би се узете ствари задржале, већ у самоодбрани, јер је оштећена напала оптужене, не може да се прихвати. Када је приметила оптужене да покушавају да одузму сладолед, оштећена продавачица је била одгурнута, па су окривљени тада побегли.²⁰⁵

Поред основног облика законом су прописани и квалификовани облици разбојничке крађе.

Тежи облик постоји у случају да вредност украдених ствари прелази износ од 1.500.000 динара, у ком случају се учинилац може казнити затвором од две до дванаест година.

Најтежи облик разбојничке крађе постоји ако су основни и квалификовани облик извршени од стране више лица или је неком лицу са умишљајем нанесена тешка телесна повреда. У овим случајевима учинилац се може казнити затвором од три до петнаест година.

4.3. Разбојништва

Кривична дела разбојништва су специфична кривична дела и то како због значаја заштићеног добра (објекта заштите), односно учесталости, тако и због обима и интензитета проузрокованих последица, као и начина и средстава њиховог извршења. Она представљају „брутални акт насиља из користољубља и најгрубљи вид одузимања туђе имовине“²⁰⁶. Иако спадају у имовинска кривична дела, правна конструкција тих дела приближава их кривичним делима против живота и тела. Друштвена опасност им суштински није само у прибављеној имовинској користи која се стиче овим делима већ и понашању извршиоца који у њиховом извршењу користи принуду или претњу са циљем стицања имовинске користи.

²⁰³ Јовановић, Љ., Јовашевић, Д., *Кривично право 2 – посебни део*, Полицијска академија, Београд, 1995, стр. 304.

²⁰⁴ Лазаревић, Љ., *Opus citatum*, стр. 247.

²⁰⁵ *Пресуда Врховног суда Србије Кж. 1008/03* од 4. марта 2004., и *Пресуда Округног суда у Београду К. 351/01* од 31. јануара 2003. године.

²⁰⁶ Бановић, Б., *Криминалистичко-криминолошки аспекти кривичног дела разбојништва*, У: *Деликти насиља: кривичноправни и криминолошки аспект*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2002., стр. 271–288.

Кривично дело разбојништва (чл. 206) поред основног облика има и квалификоване (теже), односно лакши облик.

Основни облик кривичног дела разбојништва прописан је као одузимање, употребом силе против неког лица или претњом да ће се непосредно напасти на живот или тело, туђе покретне ствари у намери да се њеним присвајањем прибави себи или другом противправна имовинска корист.²⁰⁷ У односу на разбојничку крађу принуда је код разбојништва усмерена не на задржавање већ украдене ствари, него на одузимање исте, односно принуда код разбојништва претходи крађи.

Разбојништво је двоактно кривично дело за чије постојање је неопходно да су кумулативно предузете обе радње извршења: принуда и крађа, где принуда претходи крађи и представља средство и начин њеног извршења. Став судске праксе говори у прилог томе, препознајући разбојништво као сложено кривично дело које се састоји од крађе и принуде, код кога је објекат напада не само имовина већ и личност – интегритет оштећеног, те се оваква дела не могу квалификовати као продужено кривично дело, при утврђеним чињеницама да она нису извршена искоришћавањем истих прилика и истих околности ни према истом оштећеном.²⁰⁸

Код разбојништва се, такође, ради о кривичном делу које има двојако одређену правну природу јер се одређује истовремено и као имовинско, али и као насилничко кривично дело. Ипак, према врсти објекта заштите, а то је имовина, сва савремена законодавства систематизују разбојништво у имовинска кривична дела.

Објект напада код кривичног дела разбојништва јесте туђа покретна ствар (предмет). Да би одређени предмет могао да се сматра као објект напада код овог кривичног дела, потребно је да испуњава следеће услове:

- Предмет дела је покретна ствар.
- Ствар треба да је туђа.
- Ствар треба да има новчану вредност.

Туђа покретна ствар се мора налазити у туђем притежању. То може бити у притежању власника ствари или другог лица које није власник, али на њој има притежање.²⁰⁹

Предмет кривичног дела разбојништва може бити и путничко возило које је одузето од оштећеног лица, а околност да је возило након три дана пронађено и враћено оштећеном без утицаја је на правну оцену дела.²¹⁰ Није неопходно да је одузета ствар однета са места на коме се налазила, нити да је намера прибављања противправне имовинске користи остварена да би разбојништво постојало. За појам свршеног кривичног дела разбојништва није неопходно да је одузета ствар однета са места на коме се налазила, нити да је намера прибављања противправне имовинске користи и остварена.²¹¹

²⁰⁷ Кривични законик, „Службени гласник РС“, бр.85/2005.

²⁰⁸ Пресуда Врховног суда Србије Кж. 1499/01 од 14. маја 2002., и Пресуда Округног суда у Београду К. 81/01 од 6. септембра 2002. године.

²⁰⁹ Ђорђевић, Ђ., Кривично дело разбојништва и улога полиције у његовој превенцији, У: Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање могућности и перспективе, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 381–394.

²¹⁰ Пресуда Врховног суда Србије Кж. 482/92, од 9. априла 1993. године.

²¹¹ Пресуда Врховног суда Србије Кж. 1502/05 од 19. октобра 2005., и Пресуда Округног суда у Београду К. 684/05 од 30. јуна 2005. године.

Последица код кривичног дела разбојништва јесте заправо проузроковање имовинске штете за друго лице. Дакле, последица кривичног дела разбојништва наступа у моменту одузимања туђе покретне ствари од оштећеног лица.

Извршилац разбојништва може бити једно лице, али исто тако разбојништво може бити извршено од стране више лица (саизвршилаштво).

Разбојништво је свршено када употребом принуде буде извршено одузимање туђе покретне ствари, тј. крађа. Покушај разбојништва је могућ и постоји када је започето са принудом у циљу одузимања туђе покретне ствари, али до тога није дошло из неког разлога (нпр. пасивни субјект није имао новац код себе и сл.).

Радња извршења кривичног дела састоји се од одузимања туђе покретне ствари употребом силе или претње. Циљ употребе силе или претње јесте спречавање или савлађивање отпора.²¹² Сила мора бити управљена против лица од кога се одузима ствар или неког другог лица. За постојање кривичног дела према судској пракси довољно је да се започело са применом силе, односно нема утицаја на постојање дела изостајање друге фазе извршења дела – одузимање ствари.²¹³

Са кривичноправног аспекта, од битног утицаја је да се сила примењује ради савлађивања пруженог или спречавања очекиваног отпора. Под силом која се при извршавању овог кривичног дела примењује против лица од кога се одузима ствар подразумева се, пре свега, употреба физичке, механичке или друге снаге, али и примена хипнозе и омамљујућих средстава у циљу да се то лице доведе у несвесно стање или да се онеспособи за отпор.²¹⁴ Као примена омамљујућих средстава уперених према онеспособљавању пасивног субјекта за отпор сматра се и употреба спреја неутврђене врсте којим је учинилац попрскао очи оштећеном и тако проузроковао његово привремено заслепљење.²¹⁵ Употреба силе може се састојати и у онеспособљавању оштећеног за отпор сипањем бенседина у кафу, који је оштећени попио и после тога био доведен у несвесно стање.²¹⁶

Претња треба да је квалификована – да се лицу од кога се одузима ствар прети непосредним нападом на живот или тело. Такође, претња која се код кривичног дела разбојништва упућује ради спречавања отпора одузимању ствари треба да буде таква да је нападнути озбиљно схвати, а без значаја је да ли је извршилац стварно намеравао да претњу реализује као и то да ли је уопште било могуће да је оствари.²¹⁷ За постојање претње као битног елемента кривичног дела разбојништва, није од утицаја да ли сила може бити остварена или не, битно је да лице коме се прети има основ да према конкретним околностима схвати претњу као озбиљну и могућу.²¹⁸

Претња треба да је непосредна, односно да је страх код оштећеног изазван таквом претњом, па је, на пример, да би избегао батине, немајући други избор, оштећени предао учиниоцу тражену ствар. Када је страх код оштећеног изазван непосредном претњом, па

²¹²*Ibidem*

²¹³Пресуда Врховног суда Србије Кж. 269/03 од 24. априла 2003., и Пресуда Округног суда у Београду К 265/02 од 4. новембра 2002. године.

²¹⁴Пресуда Врховног суда Србије Кж. 689/92 од 23. септембра 1992. године.

²¹⁵Бановић, Б., Крушић, С., Неки кривичноправни и криминалистички аспекти кривичног дела разбојништва, *Безбедност*, Година 38, Бр. 4, 1996., стр. 435–462.

²¹⁶Пресуда Округног суда у Београду К. 216/99 од 2. јула 1999., и Пресуда Врховног суда Србије Кж. 1536/99 од 30. децембра 1999. године.

²¹⁷Пресуда Врховног суда Србије Кж. 465/91 од 13 септембра 1991. године.

²¹⁸Пресуда Врховног суда Србије Кж. 689/99 од 27. марта 2001., и Пресуда Округног суда у Београду К 37/99 од 11. марта 1999. године.

оштећени, да би избегао батине, није имао другог избора сем да преда учиниоцу тражену ствар, ради се о кривичном делу разбојништва, а не изнуде.²¹⁹

И сила и претња не морају нужно бити усмерене према лицу од кога се одузима ствар; оне могу бити усмерене и према неком другом притежаоцу ствари, блиском лицу, чије би га остварење погодило.²²⁰ Дакле, радњом извршења, тј. применом силе или претње, учинилац одузима туђе ствари или му их лице код кога се налазе само предаје.²²¹

Поред основног облика разбојништва законик је предвидео неколико тежих облика и привилеговани (лакши) облик овог кривичног дела. Према законском опису, постоје три квалификована, тежа облика за које је прописано строже кажњавање.

Као квалификаторна околност у првом тежем облику захтева се да вредност украдених ствари прелази износ од 1.500.000 динара. Дакле, тежа последица, изражена у новчаној вредности, извршеног дела је квалификаторна околност.

Други тежи облик постојаће у случају када је разбојништво учињено од стране више лица (три или више лица). За постојање овог облика разбојништва неопходно је да умишљај учиниоца садржи свест да се дело врши од стране више лица.

Трећи тежи облик постојаће у случају да је при предузимању радње извршења неком лицу са умишљајем нанета тешка телесна повреда у било ком облику. Умишљајем учиниоца треба да је обухваћена тежа последица. Уколико приликом извршења разбојништва неком лицу буде нанета тешка телесна повреда из нехата, неће постојати тежи облик разбојништва, већ стицај између разбојништва и овог кривичног дела.

За теже облике разбојништва законик је прописао казну затвора од три до петнаест година.

Лакши облик кривичног дела разбојништва (тзв. ситно разбојништво) постојаће у случају да је вредност украдених ствари у време предузимања радње извршења мања од 10.000 динара и ако је умишљај учиниоца обухватао овако малу имовинску корист. Оба ова услова морају бити испуњена кумулативно. За лакши облик разбојништва учинилац се може казнити затвором до три године.

4.4. Изнуда

Изнуда (чл. 214) постоји када лице у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист, силом или претњом, принуди другог да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине. За изнуду је прописана казна затвора од једне од осам година.²²²

Заштитни објект код кривичног дела изнуде јесте имовина у целини, како ствари тако и имовинска права и интереси.²²³ Радња кривичног дела је принуђивање другог, то јест употреба силе или озбиљне претње, што значи да су могуће и апсолутна и компулзивна сила, као и примена хипнозе и омамљујућих средстава.²²⁴ Различитост радње кривичног дела изнуде показују и примери из судске праксе. На пример, одлажење окривљеног у трговачку радњу оштећеног и претње оштећеном и његовом

²¹⁹ Решење Врховног суда Србије Кр. 141/97 од 4. фебруара 1997. године.

²²⁰ Стојановић, З., Перић, О., *Opus citatum*, стр.146.

²²¹ Јовановић, Љ., Јовашевић, Д., *Opus citatum*, стр. 305.

²²² *Кривични законик*, „Службени гласник РС“, бр.85/2005.

²²³ Стојановић, З., Перић, О., *Opus citatum*, стр. 159.

²²⁴ Лазаревић, Љ, *Opus citatum*, стр. 253.

сину да ће их побити и да ће им бацити у радњу бомбу ако му не плате рекет и захтев да му дају износ страног новца – представља радњу кривичног дела изнуде.²²⁵

Радња кривичног дела изнуде може се састојати и у томе што окривљени позива телефоном оштећеног и уз претње захтева од оштећеног да купи већи број допуна за мобилни телефон, а затим да му издиктира бројеве допуна, да би окривљени на овај начин могао да користи допуне за мобилни телефон као противправну имовинску корист.²²⁶

Затим, када окривљени преко интернета на имејл предузећа „Кока-Коле“ шаље претеће поруке да ће у малопродајним објектима подметнути затроване флаше „Кока-Коле“ уколико му се не исплати 300.000 DEM – извршио је кривично дело изнуде.²²⁷

Кривично дело изнуде постоји само у оном случају када на страни учиниоца постоји намера да се за себе или другог прибави противправна имовинска корист. Противправна имовинска корист при извршењу кривичног дела изнуде може се састојати и у употреби силе или озбиљне претње да оштећени одустане од наплате дуга од учиниоца.²²⁸

Уколико се принуда према пасивном субјекту примењује неком другом намером, не постоји изнуда, али ће постојати неко друго кривично дело (нпр. принуда). За постојање кривичног дела изнуде није нужно да је ова намера и остварена.²²⁹ Међутим, ако је учинилац применио силу или претњу, али пасивни субјект није поступио по захтеву, односно није предузео ништа на штету своје или туђе имовине, или је предузео неко чињење или нечињење, али из неког разлога није наступила штета по имовину, постоји покушај кривичног дела изнуде.

Извршилац дела може бити свако лице, а за постојање кривичне одговорности потребан је директни умишљај.²³⁰ На страни учиниоца, поновимо, потребна је и намера прибављања противправне имовинске користи.

Стицај између изнуде и разбојништва није могућ, јер се ради о алтернативитету.²³¹ Дакле, постојаће само разбојништво или само изнуда, а не оба дела истовремено, но треба подвући да је разлика између ова два дела у неким случајевима спорна. Елемент који чини разлику јесте карактер примењене силе или претње, али разлика се може налазити и на објекту на којем се дело врши, односно у начину како се врши прибављање противправне имовинске користи.

Битна разлика између кривичних дела разбојништва и изнуде састоји се и у томе што код разбојништва извршењу крађе претходи савлађивање отпора нападнутог, употребом силе или озбиљне претње да ће нападач непосредно напасти на живот и тело нападнутог, а тек после долази до одузимања ствари, док се код изнуде принудом извршено на сличан начин утиче на другу особу да она сама донесе одлуку да изврши

²²⁵Пресуда Округног суда у Београду Кж. 323/04 од 12. фебруара 2004., и Пресуда Петог општинског суда у Београду К 1399/02 од 19. јануара 2003. године.

²²⁶Пресуда Округног суда у Београду Кж. 607/04 од 29. марта 2004., и Пресуда Четвртог општинског суда у Београду К. 1655/03 од 12. јануара 2004. године.

²²⁷Пресуда Округног суда у Београду Кж. 1759/04 од 20. септембра 2004., и Пресуда Четвртог општинског суда у Београду К. 265/02 од 24. марта 2004. године.

²²⁸Пресуда Округног суда у Београду Кж. 2780/04 од 9. децембра 2004., и Пресуда Петог општинског суда у Београду К. 1342/03 од 1. априла 2004. године.

²²⁹Јовановић, Љ., Јовашевић, Д., *Opus citatum*, стр. 315.

²³⁰*Ibidem*, стр. 316.

²³¹*Ibidem*

предају ствари.²³² Такође, учинилац кривичног дела разбојништва служи се употребом силе или претње пре или за време трајања одузимања ствари, док се код кривичног дела изнуде употреба силе или претње не ставља у изглед оштећеном непосредним нападом на његов живот или тело, већ у толикој мери ослабљује воља оштећеног да овај услед употребљене силе или озбиљне претње сам одлучује да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине, како би отклонио опасност за заштићено добро.²³³

Тежи облик кривичног дела постоји када је изнудом прибављена имовинска корист у износу који прелази 450.000 динара. У овом случају учинилац се може казнити казном затвора од две до десет година.

Други тежи облик постоји када је изнудом прибављена имовинска корист у износу који прелази 1.500.000 динара. У овом случају учинилац се може казнити казном затвора од две до дванаест година.

Трећи тежи облик постоји у случају ако се учинилац бави вршењем овог кривичног дела или је изнуда извршена од стране групе. У том случају, учинилац се може казнити затвором од пет до петнаест година. Бављење вршењем овог кривичног дела постоји ако извршилац понавља вршење овог кривичног дела или испољава намеру да се тиме бави.²³⁴ Такође, кривично дело изнуде извршено је од стране групе ако је извршено уз учешће више лица која су се удружила за вршење кривичних дела.

Као најтежи облик изнуде предвиђено је извршење овог дела од стране организоване криминалне групе. У овом случају предвиђена је казна затвора од најмање пет година. Под организованом криминалном групом подразумева се група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела, за које је предвиђена казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања посредно или непосредно финансијске или друге материјалне користи.²³⁵

4.5. Преглед извршених кривичних дела насилничког имовинског криминалитета у Републици Србији

Као и у другим земљама, и код нас кривична дела насилничког имовинског криминалитета спадају у учесталије вршена кривична дела.²³⁶ Имајући у виду друштвену опасност, фреквенција извршења ових кривичних дела веома је висока, без обзира на који начин се посматра и приказује у бројкама.

Анализа и сублимирање статистичких података које је обављено у функцији овог рада обухватило је више сегмената везаних за ова кривична дела. Подаци о распрострањености, карактеристикама и трендовима кривичних дела насилничког имовинског криминалитета су сакупљени, систематизовани и анализирани на начин

²³²Пресуда Врховног суда Србије Кж. 352/96 од 26. априла 1996., и Пресуда Округног суда у Београду К 297/94 од 22. септембра 1995. године.

²³³Пресуда Врховног суда Србије Кж. 1612/05 од 5. октобра 2005., и Пресуда Округног суда у Чачку К. 115/04 од 14. октобра 2004. године.

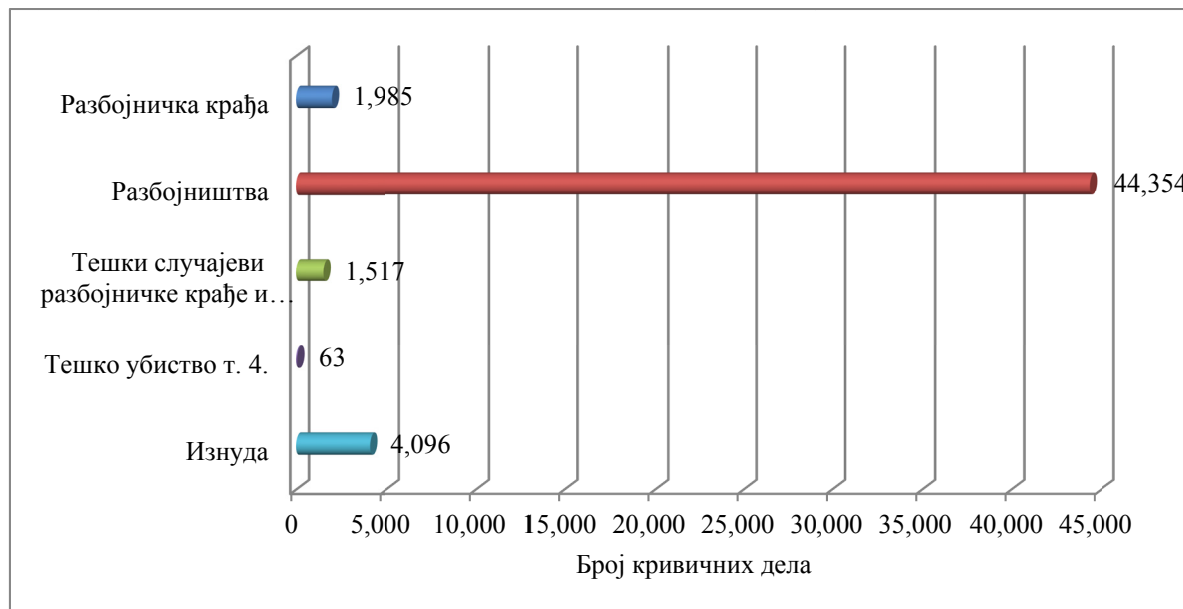
²³⁴Ђорђевић, Ђ., *Кривично право – посебни део*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011., стр. 107.

²³⁵Закон о организацији и надлежности државних органа за сузбијање организованог криминала, „Службени гласник РС“, бр. 42/2002.

²³⁶Кривично дело разбојништва у Европи спада у једно од учесталије вршених кривичних дела. Видети више: Браковић, Ж., Упоредна анализа разбојништва у неким земљама Европе и Републици Србији, *Европско законодавство*, Бр. 42., 2012., стр. 69–92.

који, по нашем мишљењу, може дати слику о учесталости вршења ових кривичних дела у изабраном временском периоду.

Основни квантитативни параметар који нам омогућава да сагледамо дистрибуцију појединачних кривичних дела насилничког имовинског криминалитета јесте укупан број извршених кривичних дела (графикон 1).

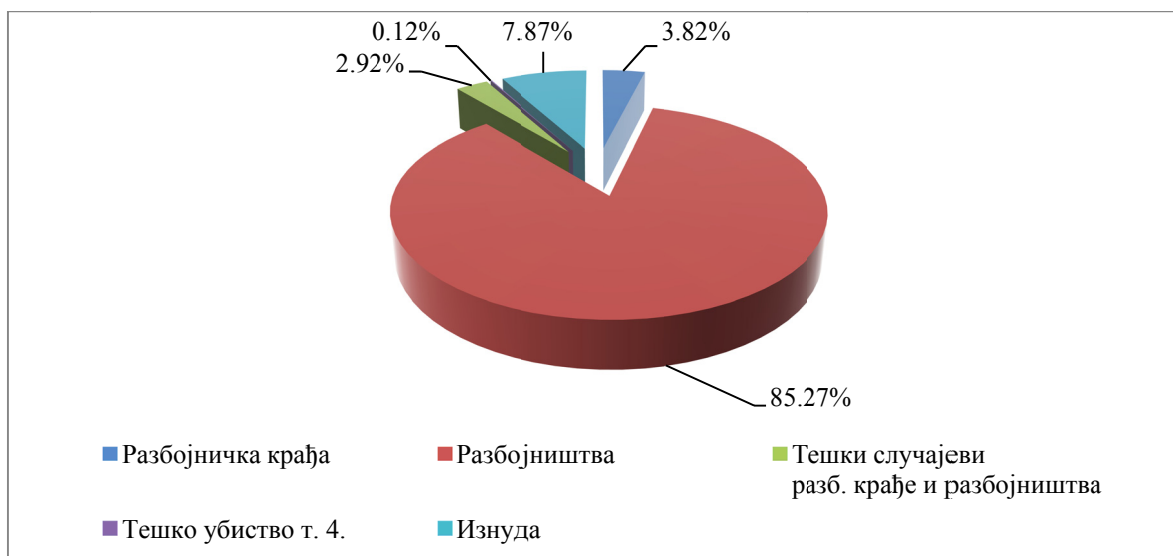
Графикон 1: Број извршених кривичних дела насилничког имовинског криминалитета у периоду 2001–2013. године²³⁷

Анализирајући квантитативне податке уочавамо да је кривично дело разбојништва значајно најзаступљеније дело у структури кривичних дела насилничког имовинског криминалитета. У посматраном периоду извршено је укупно 44.354 дела, што је процентуално 85,27% од укупног броја кривичних дела насилничког имовинског криминалитета (графикон 2). Изнуда је заступљена са 4.096 извршених дела (7,87%) а разбојничка крађа са 1.985 кривичних дела (3,82%). Тешки случајеви разбојништва и разбојничке крађе до 2005. године²³⁸ са 1.517 (2,92%), док је тешко убиство из тачке 4 заступљено са 63 кривичних дела (0,12%). Можемо уочити да је број извршених дела тешки случајеви разбојничке крађе и разбојништва израженији од саме разбојничке крађе, имајући у виду да се подаци за то дело односе само на период до 2005. године. Наиме, у истом периоду извршено је 1.517 ових дела, за разлику од 718 кривичних дела разбојничке крађе.

²³⁷Подаци Управе за аналитику МУП-а Републике Србије, прибављени за потребе израде овог рада. (У даљем тексту: Извор МУП)

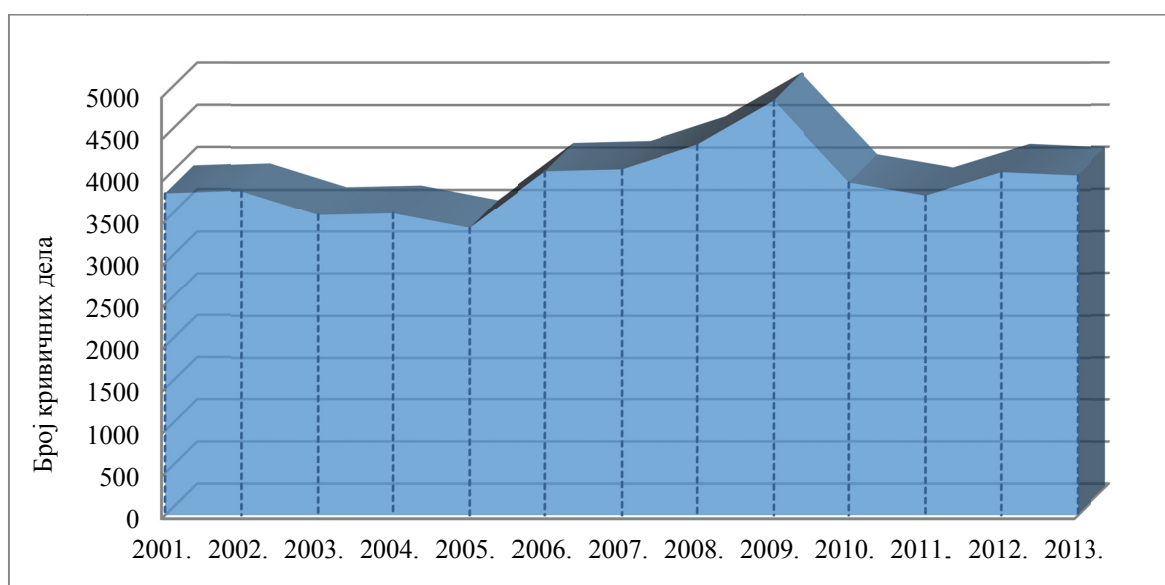
²³⁸Одредбама Кривичног законика Републике Србије из 2005. године укинута је кривично дело тешки случајеви разбојничке крађе и разбојништва, а предвиђен је посебан облик кривичног дела тешког убиства у случају када учинилац лиши живота друго лице приликом извршења разбојништва или разбојничке крађе. Имајући у виду различиту конструкцију инкриминација кривичних дела тешки случајеви разбојничке крађе и разбојништва и тешког убиства из т. 4. у односу на кривична дела разбојничке крађе и разбојништва у тим законима, сматрали смо да је исправније да се у разматрање статистичких параметара укључе и ова дела. Стога се сви квантитативни подаци у даљем раду за ово дело, закључно са 2005. годином, односе на тешко убиство из тачке 4 (почев од 2006 године).

Сублимирајући све ове параметре, можемо констатовати да је неопходно да се посебна пажња обрати на све превентивне стратегије које у свом фокусу имају спречавање извршења разбојништва, не занемарујући притом посвећеност осталим делима из ове групе кривичних дела.

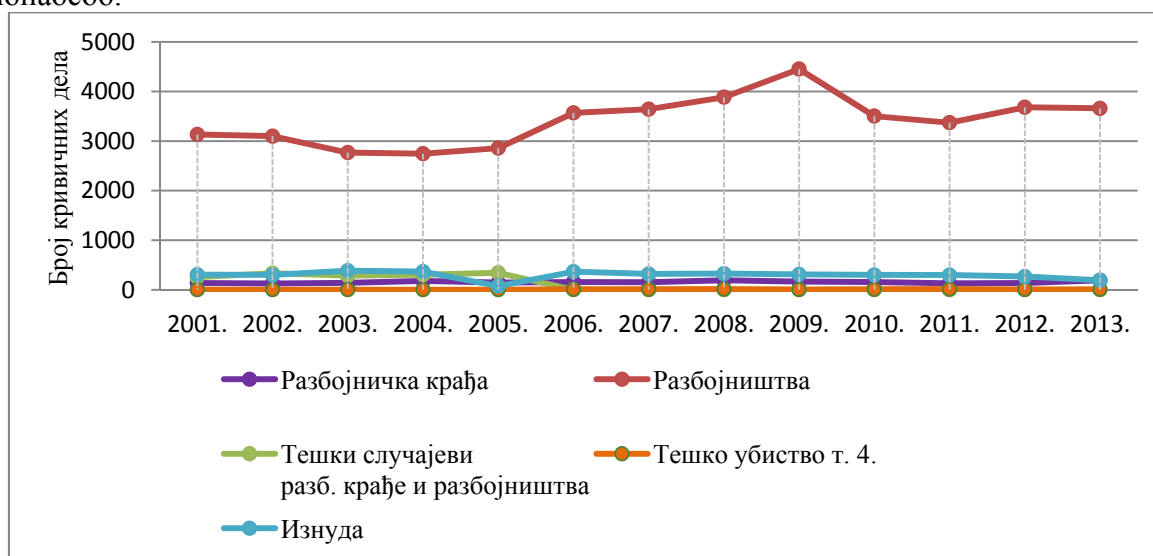
Графикон 2: Процентуална заступљеност кривичних дела насилничког имовинског криминалитета у периоду 2001–2013. године (Извор МУП)

Анализирајући трендове у броју извршених дела насилничког имовинског криминалитета по годинама, видећемо да нема значајнијег одступања у броју извршених кривичних дела задње четири године посматраног периода (креће се око 4.000). Уочљиво је повећање броја дела 2008. и 2009. године али је фреквенција извршења ових дела у овом периоду у приближно истим границама (графикон 3).

Графикон 3: Трендови извршења кривичних дела насилничког имовинског криминалитета у периоду 2001–2013. године (Извор МУП)

Референтна вредност за кривично дело разбојништва у истом периоду (графикон 4) детерминише и укупну аритметичку вредност изражену за насилнички имовински криминалитет, посматрајући трендове извршења у односу на свако дело понаособ.

Графикон 4: Трендови извршења насилничког имовинског криминалитета по кривичним делима у периоду 2001–2013. године (Извор МУП)

ТРЕЋИ ДЕО
**ПОЛИТИКА КОНТРОЛЕ НАСИЛНИЧКОГ
ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА**

1. ПОЛИТИКА СУЗБИЈАЊА КРИМИНАЛИТЕТА

Сама реч *политика* има огроман број уобичајених и приближан број лингвистичких значења у различитим језицима, културама и идеологијама. Тако се ова реч употребљава у различитим сферама друштвеног живота, а једна од тих сфера је и област супротстављања, сузбијања или контроле криминалитета. Ту се овај термин најчешће везује за сузбијање криминалитета, односно за напоре које друштво чини како би се успешно супротставило овој штетној појави и свим њеним последицама.

Идеја о политици сузбијања криминалитета може се пронаћи у делима просветитеља, а касније је њена присутност редовна у свим правцима развоја мисли о друштву. Код просветитеља, Монтескје (Montesquieu) наглашава да „изналажење средстава за изградњу најбољег могућег законодавства указује на логичну реакцију друштва на злочин“, при чему овај појам означава свако оно законодавство које ће спречавати и сузбијати криминалитет уз осигурање основних права грађанима.²³⁹ Током историјског развоја људске заједнице мењало се и схватање проблематике сузбијања и спречавања оваквих појава, па су се у складу с том чињеницом појавила и нова, различита средства и мере сузбијања у појединим друштвима на различитом степену њиховог развоја.

Но, иако се идеја о политици сузбијања криминалитета јавила, како смо видели, релативно рано, сам термин *политика сузбијања криминалитета* први употребљава Ансел Фојербах (Anselm Feuerbach), оснивач класичне школе кривичног права, који под овим појмом подразумева законодавну и државну мудрост у функцији остварења сврхе кривичноправних законодавних решења. Употреба овог термина од стране поменутог теоретичара представља почетак утемељења политике сузбијања криминалитета као самосталне научне дисциплине. Настанак ове научне дисциплине је само један од производа либералног концепта грађанског друштва, поред других правних и друштвених стандарда, који се градио у периоду од XVII до краја XIX и почетка XX века.²⁴⁰ Доктрина либералног капитализма промовисала је слободу појединца као врхунско начело, настојећи да ограничи моћ државе. Да би се слобода појединца могла штитити као таква вредност, била је потребна једна посве нова, напреднија политика заштите друштва од криминалних понашања истих тих појединаца.

Семантички појам *Crimina Politica* означава криминалну (антикриминалну) политику и помиње се у делима већине оних аутора који под тим појмом подразумевају углавном практичну делатност у борби против криминалитета и девијантних понашања уопште.²⁴¹ Посебан значај унутар такве практичне делатности имају државни органи који располажу инструментима репресије, односно полиција и правосуђе. Међутим, још у доба појаве политике сузбијања криминалитета било је мишљења и код аутора који су заступали различите теоријске концепте о томе да ли држава и у којој мери треба да се ослања на репресију као вид борбе против криминалитета. Један поглед на схватања Фридриха Ничеа и Емила Диркема, који су готово у сваком погледу на људско друштво супротстављени, указује на то да оба филозофа истичу чињеницу да јаки политички режими немају потребу да се ослањају

²³⁹Horvatić, Ž., Cvitanović, Ž., *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Policijska akademija, MUP R. Hrvatske, Zagreb, 1999., стр. 3.

²⁴⁰*Ibidem*

²⁴¹Bavcon, Lj., *Kriminalna politika i njene tendence u socialistični družbi*, Ljubljana, 1958., стр. 13–40.

на интензивне казнене санкције. Наиме, кажњивост се може представљати као симбол снаге, али би требало да се тумачи као симптом слабе власти и неадекватне контроле.²⁴²

Дакле, већ тада преовлађују ставови који ће се касније развити у савремена схватања друштвене реакције на криминалитет, а који подразумевају знатно дубљи приступ од саме казнене политике. У складу с овим претпоставкама, криминална политика у свом садржајном одређењу подразумева синтезу казнене политике и политике сузбијања и спречавања криминалитета.

Упоредо са модернизацијом друштва развијали су се и нови концепти и приступи у политици сузбијања криминалитета. У последњих неколико деценија, контрола криминалитета и превенција постале су све значајнија тема у западној криминологији и политици контроле криминалитета. Криминал и посебно страх од криминала постали су политички важна тема. Методологија емпиријских истраживања друштвених наука има све већи утицај на криминолошка истраживања, што само по себи доводи до квалитетнијих резултата различитих анкета које су усмерене не само на мерење виктимизације, тамне бројке криминалитета већ, такође, и на ставове о кажњавању и улози кривичноправних агенција, страха од криминалитета и страха од виктимизације.²⁴³

1.1. Основна начела политике сузбијања криминалитета

Иако се уз појам политике често исказују тврдње да у политици не важе никаква правила, принципи, начела и слично, опет свака врста политичког делања у некој сфери друштвеног живота почива на одређеним претпоставкама. Како се то наглашава, политика сузбијања криминалитета настоји да друштвену стратегију супротстављања овој појави постави на одређене принципе који међусобно не би требало да су противречни, без обзира на то што сами по себи садрже различите сегменте друштвене стварности²⁴⁴.

Циљ политике сузбијања криминалитета на првом месту јесте настојање да се у целини сагледају различита схватања и приступи криминалитету, а потом да се та схватања и теоријски уобличе. У таквој врсти приступа, од старта се полази од филозофских и социолошких знања и становишта о проблему криминалитета. Потом се у покушајима те врсте узимају у обзир знања која су плод истраживања других научних дисциплина чије је поље трагања за научном истином проучавање криминалитета као друштвене појаве, његових узрока, услова који му погодују и средстава за његово ефикасно елиминисање.

Задатак начела политике сузбијања криминалитета јесте да на потпун и свеобухватан начин, на научно утемељеним основама, омеђе криминалну политику одређене државе. Тако се, на синтетички начин, у оквиру политике сузбијања криминалитета примењују следећа основна начела:

- начело законитости;

²⁴²Nietzsche, F., *The Genealogy of Morals*, Anchor, New York, 1887/1956., p. 205. Durkheim, E., *Moral Education*, Free Press, New York, 1973. p. 199.

²⁴³Meško, G., Kury, H., Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention – Slovenian Perspectives, In: Meško, G., Kury, H., (eds.), *Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention – Slovenian Perspectives*, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia, 2009., p. 7.

²⁴⁴Кривокапић, В. *Превенција криминалитета*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 87.

- начело легитимности;
- начело индивидуализације;
- начело превенције;
- начело хуманости;²⁴⁵
- начело правне државе.

Ова начела свакако представљају свеукупна достигнућа, сублимирана развојем друштвене заједнице. Као што се може закључити, нека од набројаних начела својствена су неким другим научним дисциплинама која заједнички сублимирају научни ресурс политике сузбијања криминалитета.

1.2. Начело правне државе као основно начело савременог друштва

Начело правне државе представља основно начело правног поретка савременог друштва. Концепт савремене правне државе у фокус свог интересовања поставља слободног члана друштвене заједнице (грађанина) и правне норме које му не само омогућавају већ и афирмишу слободно учешће у свим сегментима друштвеног живота. Оно подразумева да свака активност усмерена у правцу контроле криминалитета мора бити у складу са законом. Другим речима, свака интервенција у том правцу мора имати утемељење у нормативном поретку државе. Та правна норма подразумева обавезујући карактер како на све субјекте контроле криминалитета тако и на сваког члана друштвене заједнице, који такође мора да се понаша и поступа у складу са њима.

Основни предуслов за одрживост оваквог концепта правне државе свакако почива на основним постулатима поделе власти, која дефинише судску власт као гаранта заштите тих вредности. Европска традиција правне државе постављена је на следећим основама:

- уставна државност;
- политички плурализам;
- монопол силе;
- позитивна комуникација између државе и јавног мњења (тзв. контролна функција јавног мњења);
- рационализација државне власти;
- заштита интереса појединаца од државне принуде гарантованом независном судском контролом.²⁴⁶

Идеја о правној држави подразумева скуп норми које ограничавају, односно дисциплинују државу, то јест њено право на употребу силе. Предмет регулисања употребе силе као инструмента моћи да се појединац ограничи у својим правима или принуди на одређено понашање огледа се кроз следећа четири задатка:

- одредити услове под којима се принуда може или мора применити;
- дефинисати институције и појединце којима је држава нормативно делегирала могућност да примене принуду;

²⁴⁵Радуловић, Љ., *Криминална политика, политика сузбијања криминала*, Правни факултет у Београду, Београд, 1999. стр. 30–43.

²⁴⁶Horvatić, Ž., Cvitanović, Ž., *Opus citatum*, стр. 99.

- нормирати процедуре и ситуације у којима може бити примењена принуда од стране појединаца из претходно дефинисаних институција;
- нормирати интензитет делегиране принуде институцијама или појединцима, који поштујући прописане процедуре могу применити.²⁴⁷

Ово начело је најзначајнији правно-политички постулат политике сузбијања криминалитета. Оно подразумева уређени правни систем државе који је сачињен од скупа систематизованих и тако уређених правних норми, односно правила понашања која уређују односе међу људима, чије поштовање обезбеђује држава својим мерама принуде, а све те норме представљају заокружену целину. Самим тим, кривично право је један од најзначајнијих инструмената политике сузбијања криминалитета. Стога, уређена правна држава не значи само апстиненцију државе од претераних захвата који се односе на грађанске слободе, већ је, такође, то императив њене активности усмерен на позитивном деловању.

²⁴⁷ *Ibidem*

2. КРИВИЧНО ПРАВО И ПОЛИТИКА КОНТРОЛЕ НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

2.1. Превентивна функција кривичног права

Садржина кривичног права у друштву усмерена је пре свега на заштиту друштвених односа који су неопходни за нормално функционисање државе. У зависности од интензитета друштвено негативних понашања зависи и степен друштвене реакције на њих. Друштво на њих одговара различитим мерама – ако су негативна понашања већег значаја, неопходно је применити кривичноправне мере. С обзиром на то да се материјална карактеристика кривичног права састоји у његовој заштитној функцији, у духу остварења те улоге нужно је да тежња законодавца буде изражена у форми правних прописа, којима ће се одредити објект заштите као и начин те заштите у случају напада на то добро. Тада се кривичноправне мере остварују применом принудних мера. У овим ситуацијама друштвена реакција на таква понашања јесте примена правних санкција као најозбиљнијем виду реакције друштва.

Кривично право и политика сузбијања криминалитета у самом свом предмету интересовања имају заједнички именитељ, а то су кривична дела. Начин реакције државе на криминалитет изражава се у материјалном кривичном праву, који је извор самог појма кривичних дела, јер се у њему одређују инкриминације, кривичноправне санкције и услови за њихову примену, у објективном смислу, те стога и самог феномена криминалитета. Са друге стране, политика сузбијања криминалитета директно је усмерена на изналажење путева и начина на које друштво реагује на криминалитет са циљем да га сведе на друштвено прихватљиву меру.

Кривично право у субјективном смислу подразумева овлашћења која произлазе из права у објективном смислу. Ово право се манифестује као право државе на кажњавање лица која се не понашају у складу са законским прописима. То кажњавање лица која су прекршила кривичноправне норме значајан је сегмент политике сузбијања криминалитета, али се иста у кажњавању не исцрпљује.

Кривично право одређује нормативне оквири за практичну реализацију циљева криминалне политике, и то пре свега оних који се темеље на репресивним и превентивним мерама кривичноправног карактера, јер је основни смисао постојања и функционисања кривичног права у превенцији криминалитета. Међутим, ради остваривања ове функције неопходни су нормативни оквири који отелотворују запрећеност казном као основним инструментом кривичноправне заштите,²⁴⁸ јер претња да ће она бити примењена у случају извршења кривичног дела представља својеврсну психолошку принуду на потенцијалне учиниоце, која се манифестује у страху од стигматизације и губитка социјалног статуса оних који нису починили кривична дела.²⁴⁹ Међутим, евидентно је да се кажњавањем постижу одређени превентивни ефекти и самим изрицањем казне. Поједини теоретичари кривичног права сматрају да се изречена казна за извршено кривично дело у односу на осуђено лице поставља двојачко. Она у себи садржи оба аспекта сврсисходности кажњавања –

²⁴⁸Бејатовић, С., Сарадња полиције и других државних органа у превенцији криминалитета, У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање, могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 53–63.

²⁴⁹Стојановић, З., *Границе, могућности и легитимност кривичноправне заштите*, Савремена администрација, Београд, 1987., стр. 14.

репресију и превенцију.²⁵⁰ Према овом концепту, превентивни ефекти у вези са казном могу се постићи и у току њеног извршења самом ресоцијализацијом учинилаца. Ово само по себи потврђује тезу да су кажњавање или награђивање психолошке категорије у интеракцији међу људима. Сврха казне је увек требало да има двоструку намену. Прво – смањити вероватноћу настајања криминалног понашања, претњом казном на потенцијалне учиниоце, и друго – инпутирати у његову свест предвиђање сопственог положаја након извршеног кривичног дела. Управо би тежина казне и њена учесталост требало да имају пресудни утицај на потенцијалног учиниоца да га одврате од криминалног понашања.²⁵¹

Превентивна функција кривичног права не огледа се превасходно у строгости прописане кривичне санкције, већ у неминовности њене примене према сваком учиниоцу кривичног дела.²⁵² Јер преоштра и преширока кривичноправна репресија неминовно води до слабљења кривичноправног система, а нема значајнији допринос превенцији криминалитета. Већи ефекат се постиже применом сразмерне казне што већем броју санкционисаних учинилаца, јер што је прописана казна строжа, смањује се могућност да ће она бити и примењена и обрнуто.²⁵³

Превентивна функција кривичног законодавства у контроли криминалитета јесте мултидимензионална. У том смислу, она остварује неколико функција: заштитну (самом инкриминацијом одређеног понашања и прописивањем кривичних санкција које ће се примењивати према онима који се тако понашају), гарантну (која обезбеђује правну сигурност, јер се само за дело које је у време његовог извршења било прописано законом може применити прописана казна), социјално-етичку функцију којом се обезбеђује формирање свести код грађана о томе која су понашања друштвено непожељна и неприхватљива са аспекта етичких принципа.²⁵⁴

У зависности од приступа постоје и различити прилази овом проблему. Функционисање кривичног права, које прати теоријске смернице класичне криминологије, фокусира се на мотивисаног, у основи рационалног и егоистичног учиниоца чији *passage a facto* мора бити спречен. У овом смислу, позитивистичка криминологија је направила значајан корак напред. Њен циљ је, *grosso modo*, формулисан на следећи начин: прво морамо да откријемо разлоге криминалног понашања и друго – морамо покушати да их уклонимо или ограничимо, углавном уз посвећену асистенцију политичке власти. Позитивистички програм је очигледно веома амбициозан. Наиме, он је, где год је могуће, усмерен на кључне факторе који стварају и одржавају криминалне склоности, што ће сигурно имати утицаја на смањење броја мотивисаних учинилаца и, следствено томе, свих кривичних дела у друштву.²⁵⁵ Али, изгледа да се утицај модерне позитивистичке криминологије суштински смањило, јер се актуелна превентивна политика више бави смањењем штетних последица криминалитета него елиминисањем његових узрока.

²⁵⁰Милутиновић, М., *Криминална политика*, Савремена администрација, Београд, 1984., стр. 429.

²⁵¹Младеновић, Р., *Криминологија*, Факултет криминалистичких наука, Сарајево 2001, стр. 44–45.

²⁵²Бејатовић, С., *Opus citatum*, стр. 54.

²⁵³Стојановић, З., Превентивна функција кривичног права, *Crimen (II)*, Бр. 1., 2011., стр. 3–25.

²⁵⁴Радуловић, Љ., *Opus citatum*, стр. 89.

²⁵⁵Видети више: Kanduč, Z., On Various Aspects of Prevention in the Post-Modern Society, In: Meško, G., Kury, H., (eds.), *Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention – Slovenian Perspectives*, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia, 2009., p. 75.

2.2. Генерална и специјална превенција

Суштина превентивне функције кривичног права у контроли криминалитета садржана је пре свега у утицају генералне и специјалне превенције, јер свако друштво реагујући на криминалитет обично комбинује инклузију и ексклузију.²⁵⁶

Кад се разматрају превентивне перформансе кривичноправног система, обично се мисли на четири основна начина спречавања извршења кривичних дела, генералну и специјалну превенцију, које могу бити позитивне и негативне.²⁵⁷

Како утилитаристички, тако и ретрибутивистички оријентисани филозофи кажњавања сматрају да се најнепосреднији ефекат деловања механизма кривичног права, управо огледа у генерално превентивном ефекту његових норми, јер они сматрају да је одвраћање (заstraшивање) основна сврха постојања и функционисања кривичног правосуђа у држави.²⁵⁸ Да ли ће одређено понашање нормативно бити проглашено криминалним и који је могући распон прописаних казни, то је криминално политичка одлука која је одређена генералном превенцијом. Стога је и специфичност генералне превенције управо у томе што се она остварује скоро искључиво казном.²⁵⁹ Дакле, сврха генералне превенције јесте да се прописивањем кривичних санкција утиче на потенцијалне учиниоце кривичних дела како би се они одвратили од њиховог извршења.

Генерална негативна превенција се заснива на одвраћању потенцијалних учинилаца, који се претњом кривичном санкцијом заstraшују од испуњења своје жеље да изврше кривично дело. За разлику од позитивне генералне превенције чија је суштина у интегрисању дејству на све грађане, негативна генерална превенција односи се само на потенцијалне учиниоце кривичних дела, а не на све грађане.²⁶⁰ С обзиром на то да се нико не кажњава због поступака других него искључиво својих, кривичноправни систем настоји да промени користољубиву структуру криминалног понашања потенцијалног учиниоца, смањивањем његове користи од таквог понашања или кажњавањем као негативном последицом за откривеног и касније осуђеног учиниоца.²⁶¹ Дакле, кривична санкција је усмерена на инструменталну рационалност сваког појединца, јер она има примарну улогу у одмеравању сврсисходности одређених понашања, за које је законом одређено да су недозвољена, односно кажњива. Ефекат генералне негативне превенције расте и биће максималан ако је изречена санкција пропорционална криминалном понашању, јер се само тако може послати адекватна порука потенцијалним учиниоцима о исплативости таквог понашања.

Генерална позитивна превенција је ефекат који кривичноправни систем постиже посредним ојачавањем или заштитом друштвених интеграција, омогућавањем стабилности система јачањем друштвеног реда. Њен основни садржај је усмерен на

²⁵⁶Braithwaite, J., *Crime, Shame and Reintegration*, Cambridge University Press, 1989. Наведено према: Bock, M., *Позитивна специјална превенција и нове тенденције у криминалној политици*, *Crimen (I)*, Број 2, 2010., стр. 139–167.

²⁵⁷Опширније о томе видети: Niggli, A. M., *Rational Choice and the Legal Model of the Criminal*, In: Newman, G., Clarke, V. R., Shoham, G. S., (eds), *Rational Choice and Situational Crime Prevention*, Ashgate, Aldershot, 1997., pp. 25–46.

²⁵⁸Видети више: Игњатовић, Ђ., *Криминалитет и реаговање државе*, *Часопис Безбедност*, Год. 45. бр. 4, 2003., стр. 499–520.

²⁵⁹Стојановић, З., *Opus citatum*, стр. 3. и 8.

²⁶⁰Стојановић, З., *Opus citatum*, стр. 10.

²⁶¹Kanduč, Z., *Opus citatum*, p. 70.

јачање моралних норми и колективне свести грађана. У овом случају, пракса кажњавања није упућена потенцијалним учиниоцима кривичних дела него моралној већини грађана, који углавном живе и понашају се у складу са законским нормама, при том пратећи културолошки дефинисане обрасце понашања, својствене средини у којој живе.²⁶² Значај постојања и примене кривичних закона јесте у томе што уобличује лични вредносни систем сваког грађанина, јер се многи уздржавају од извршења кривичних дела пре свега због тога што су социјализовани да верују како је такво понашање погрешно.²⁶³ Укратко, кривично право симболички потврђује неупитну ваљаност темељних друштвених вредности и норми, или осигурава да исправни појединци не створе осећај да је нормативно очекивано понашање бесмислено. У том смислу, кажњавање је инструмент задржавања дугорочне вредносне рационалности на макросоцијалном нивоу. Поштовање друштвених норми не би имало никаквог смисла ако би учиниоци кривичних дела остали некажњени. Дакле, применом кривичних санкција грађанима се поручује да поштују законске норме, јер се само тако понашање исплати, али само ако се санкционишу они који крше те норме. Стога, мислимо да извесност, пропорционална строгост и брза реализација кривичне санкције имају најпресуднији васпитни учинак на обликовање моралних норми о неисплативости криминалног понашања.

Специјална превенција као облик превенције проистиче из кривичноправне репресије. Њена основна функција је да изолацијом у казнено-поправним установама спречи осуђена лица, учиниоце кривичних дела, да не наставе са криминалним понашањем док се налазе на издржавању казне и тиме омогући да се индивидуалним програмима ресоцијализације одвикну од таквог понашања. Евидентно је да она не може бити основни механизам функционисања кривичноправне заштите,²⁶⁴ пре свега јер је њено примарно дејство усмерено на учиниоце кривичних дела којима је изречена кривична санкција, али не и према потенцијалним учиниоцима кривичних дела.

Специјална негативна превенција има два аспекта. С једне стране, заснована је на застрашивању већ осуђеног учиниоца изреченом кривичном санкцијом, која треба да му да лекцију о непромишљености његовог криминалног понашања и покаже му да се такво понашање заиста не исплати јер ће пре или касније морати да одговара за своје криминално понашање. Логика одвраћања у овом случају иста је као код генералне негативне превенције, с тим што се у овом случају примењује на конкретном појединачном учиниоца.²⁶⁵ С друге стране, специјално превентивни ефекат специјалне негативне превенције потиче од једноставне чињенице да осуђеник који издржава казну затвора не може, барем не током њеног трајања, да понови извршење кривичног дела, јер је физички одвојен од нормалног друштвеног окружења. Ова димензија превентивне функције кривичноправног система названа је онеспособљавање јер апсолутно и неопозиво искључује сваког појединца, учиниоца криминалног понашања из свакодневног „нормалног“ друштвеног окружења.

Специјална позитивна превенција заснована је на програму рехабилитације, чији је основни циљ да се осуђеном лицу пенално-корективним третманом пружи могућност поновне интеграције у друштво. Успешност спроведеног третмана, који је базиран на редукацији радних навика, едукацији друштвено корисних вештина, самоконтроле и конструктивном решавању проблема, треба да резултира друштвено

²⁶²*Ibidem*, p. 71.

²⁶³Игњатовић, Ђ., *Opus citatum*, стр. 502.

²⁶⁴Стојановић, З., *Opus citatum*, стр. 6–7.

²⁶⁵Kanduč, Z., *Opus citatum*, p. 71.

корисном ресоцијализацијом осуђеног лица. Такве третманске мере су обично засноване на позитивистичким криминолошким теоријама, које су усмерене на елиминисање, смањење или макар неутралисање учиниоцевих криминалних и антисоцијалних предиспозиција, и њихова замена друштвено прихватљивим понашањима, позитивним вредносним судовима, вештинама и ставовима. Суштина модела рехабилитације је промена квалитативних структуралних веза између учиниоца и његовог екстерног и интерног окружења. Дакле, усмерен је на побуђивање рационалности лица према коме се спроводи, у смислу промене његове вредносне скале, не доводећи притом у сумњу да је претходна била вредносно неприхватљива, те према томе и нецелисходна, и да баш због тога треба да је се одрекне.²⁶⁶ Иако је дискутабилан допринос ресоцијализације остваривању заштитне функције кривичног права, она не умањује значај примене кривичних санкција. Јер, када ће и да ли ће доћи до корекције у понашању одређеног лица према коме се примењује програм ресоцијализације, зависи и од особености личности сваког од њих понаособ. У сваком случају, све корективне мере које се предузимају у циљу њихове ресоцијализације, неминовно је да неће имати ефекта већ у првој активизацији. Да ли је неко непоправљив може се видети тек на крају његовог живота, али не сигурно на његовој средини или на самом почетку када први пут изостану ефекти мера које се примењују према њему.²⁶⁷

2.3. Значај и могућности кривичног права у сузбијању насилничког имовинског криминалитета

Криминалитет представља појаву стару колико и само људско друштво, а толико су стари и покушаји да се изнађу адекватни одговори на све изазове криминалних појава. И поред тога што супротстављање криминалитету има дугу егзистенцију, актуелност и интензитет, борба против различитих појавних облика криминалитета не јењава. Насупрот томе, изазови постају све већи, с обзиром на то да му је уз повећање његовог обима пратећа и појава нових, некад и изузетно тешких облика. Тако је и када је реч о насилничком имовинском криминалитету.

Ефикасно супротстављање насилничком криминалитету подразумева познавање услова и идентификовање различитих криминогених фактора који доприносе и погодују његовом настанку и развоју. На основу тога се планира и остварује како превентивна тако и репресивна делатност, што омогућава одређену контролу настанка и развоја ове врсте криминалитета и спречавање појаве нових облика.

Имајући у виду негативне последице насилничког криминалитета на националном плану, неспорно је да мора постојати експлицитна, јасно изражена воља и одлучност свих одговарајућих друштвених фактора да се свесно и плански, на превентивном и репресивном плану, дугорочним и средњорочним активностима, енергично, у складу са позитивноправним прописима државе, спрече и открију до границе прихватљивости учиниоци кривичних дела из ове области криминалитета.

У структури позитивноправних прописа посебно место припада кривичноправним нормама, па се поставља питање колики је њихов стварни домаћај у сузбијању насилничког имовинског криминалитета. У одговору на ово питање, пре свега, треба истаћи да се ради успешније и ефикасније контроле ове врсте

²⁶⁶*Ibidem*

²⁶⁷Bock, J., *Kriminologie*, 2007., p. 101. Наведено према: Bock, M., *Opus citatum*, стр. 160.

криминалитета предузима низ акција, радњи и мера како на домаћем тако и на међународном плану када је у питању кривичноправна област законодавних решења.

Кривично право јесте репресивног карактера, но такав карактер, као што смо видели, итекако има своју превентивну функцију. Како се то често истиче, кажњава се не само зато што је учињено кривично дело већ и зато да се не би вршила нова кривична дела.²⁶⁸ Ипак, мора се признати да је кажњавање у првом плану и да једно сасвим превентивно кривично право не би имало никаквог смисла. Са друге стране, таква тврдња не угрожава и никако не потискује већ истакнуту превентивну компоненту кривичног права.

Два су комплементарна аспекта кривичног права: оно је нормативна техника социјалне контроле са елементом државне принуде, али је, такође, и нормативни систем заштите одређених добара и вредности.²⁶⁹ Оба аспекта су у доброј мери присутна када је реч о могућностима кривичног права у сузбијању насилничког имовинског криминалитета. Нужна реакција на његову појаву јесте употреба државне принуде, а са друге стране битно је кривичноправним нормама заштитити вредности и добра која су овом врстом криминалитета на удару.

Још једно питање се често провлачи када се дотакне тема о могућностима кривичног права у борби против насилничког имовинског криминалитета. То је питање да ли ће кривично право постати „комодитет“, с обзиром на либерални и неолиберални концепт друштва. Ризик од тога се може умањити уз наглашавање јавне природе приватне делатности. Већина професија већ имају етичке кодексе који се позивају на јавни интерес, као фундаментални принцип, али и најагресивнији заговорници неолибералног концепта препознају осећај грађанске обавезе и друштвене одговорности. Да ли је јавни или приватни сектор који спроводи примену закона значајнији, у модерно доба постаје помало запостављено питање. Човек се сада мора запитати који институционални облик, или која мешавина институционалних облика, најбоље одговара датом задатку контроле криминалитета. Дизајн и усмеравање хибридних система за примену закона неопходан је задатак за државе у овом веку²⁷⁰.

Оно што је свакако неспорно јесте то да не треба глорификовати значај кривичног права у супротстављању свакој врсти криминалитета, па и овог. Ипак, потребно је критички и са научног становишта прићи овом проблему и покушати да се емпиријски докаже и укаже на могућа решења. На овоме месту, само је дотакнут овај проблем, јер ни обим ни структура рада не дозвољавају ширу и темељнију анализу, но његово помињање јесте потреба која је незаобилазна и сврсисходна за даљи ток расправе.

2.4. Савремена криминално политичка кретања у сузбијању криминалитета

Историја сузбијања криминалитета је дуга и кроз њу се преплићу различити методи којима је друштво покушавало да се одбрани од његових негативних последица. Како смо већ истакли, као примарно средство у борби против

²⁶⁸ Видети више: Стојановић З., *Opus citatum*, стр. 3–5.

²⁶⁹ Padovani T., *Ala ricerca di una razionalita penale*, *Rivista italiana di diritto e procedura penale*, Fasc. 3, 1087–1092.

²⁷⁰ Grabosky, N. P., *The future of crime control*, *Trends & issues in crime and criminal justice*, Australian institute of criminology, No 63, November 1996., pp. 1–6.

криминалитета уопште првенствено се истичу кривичне санкције у форми казне, са својом принудном и репресивном природом.

Према старој теорији одвраћања, казна која пледира да буде исправна требало би да буде сразмерно строга, извесна и брза. Строгост лежи у домену правних норми, док извесност казне у многоме зависи од ефикасности кривичноправног система, што се исто може рећи и за брзину изрицања и примене казне. Иако су нека истраживања показала да строгост казне има најмањи, а извесност највећи одвраћајући утицај на криминалитет, чини се да јавност није уважила такве ставове.²⁷¹ Данашња казнена јавност се само фокусира на „тражење криваца“ и позитивно реагује само на „захтеве за строжим казнама“.²⁷²

У савременом друштву, које настоји да заштити светски прихваћене вредности, као што су слобода, демократија и владавина права, превенција криминалитета је основни механизам којим друштво третира проблеме у овој области. Ипак, постоје и другачији примери у примени закона. Очигледно је да су законске процедуре донеле ренесансу затворских казни у САД. Број осуђених лица или број лица која се налазе у различитим затворима у тој земљи толико је висок да се пореди са бројем затвореника у некадашњим совјетским гулазима. По некима, затвор у постмодерном добу функционише као једна врста система „елиминације“ и помаже да се створи друштво које данас многи сматрају ексклузивним.²⁷³

Суочавајући се са овим трансформацијама сведоци смо дубоке реконструкције начина на који се доживљава правни поредак, односно његова суштина. Снага правног поретка у савременом смислу се сада не мери, као у раном модернизму, у оквиру његове способности да укине вољу за осветом, него се дефинише управо његовом способношћу да пласира насиље. Заиста, ова воља за насиљем сада постаје мера зрелости, а показатељ успеха мери се бројем осуђених и затворених учинилаца кривичних дела, временском дужином казни итд.²⁷⁴

За разлику од тога, морамо додати да су неки европски континентални правосудни системи (на пример, у Холандији), упркос повећаној репресији, успоставили свесну поделу криминала на две области: „опасног“ криминала, против кога се треба борити кажњавањем, и „безопасног“ криминала, који покушавају да искључе из правосудног система различитим инструментима.²⁷⁵

Поред државног система, оличеног у полицији, тужилаштву, кривичном суду, као и затворском систему, развио се и јак приватни сектор обезбеђења. Пренос извршења неких алтернативних облика кривичних санкција на локалну заједницу (тзв. кругови одговорности), ангажовање заједнице у осигурању сопствене безбедности, пренос одређених активности из ове области на приватну сферу („приватно обезбеђење“), подршка јавно-приватног партнерства са превентивним активностима у

²⁷¹Опширније о томе видети: Pogarsky, G., Identifying „Deterrable“ Offenders: Implications for Research on Deterrence, *Justice Quarterly*, Vol. 19, Issue 3, 2002., pp. 431–452.

²⁷²Видети више: Peřak, N., Contemporary Crime Prevention: Some Popular Myths and Conceptual Contradictions, In: Meřko, G., Kury, H., (eds.), *Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention – Slovenian Perspectives*, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia, 2009., pp. 97–119.

²⁷³Šelih, A., Preprečevanje kriminalitete – razvoj in dileme, In: Meřko, G., (ed.), *Preprečevanje kriminalitete – teorija, praksa, dileme.*, Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri Pravni Fakulteti, 2004., pp. 19–30.

²⁷⁴Hallsworth, S., Rethinking the Punitive Turn: Economies of Excess and the Ciminology of the Other, *Punishment & Society*, Vol. 2, No. 2, April 2000., pp. 145–160.

²⁷⁵Šelih, A., General Trends of Crime Policy in Europe and Slovenia, In: Meřko, G., Kury, H., (eds.), *Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention – Slovenian Perspectives*, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia, 2009., pp. 43–58.

локалној заједници, све ове активности помогле су да се у западним земљама реакција на криминал развије не само у јавности већ у извесној мери и у тим агенцијама, које су такође високо професионализоване.²⁷⁶

²⁷⁶Šelih, A., Preprečevanje kriminalitete – razvoj in dileme, In: Meško, G., (ed.), *Preprečevanje kriminalitete – teorija, praksa, dileme*, Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri Pravni Fakulteti, 2004., p. 26.

3. ПОЛОЖАЈ И УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У КОНТРОЛИ НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

3.1. Превентивна делатност полиције у контроли криминалитета

Еволуцијом правне уређености државе друштвена реакција на криминално понашање добија свој јасан смисао. Уређеност норми кривичног законодавства постаје обавеза законодавне власти, откривање кривичних дела и њихових учинилаца обавеза извршне власти, а судске – њихово процесуирање. С обзиром на то да се њихови субјекти појављују у одређеној фази кривичног поступка зовемо их процесни субјекти. Полиција као процесни субјект, у чијој надлежности је спречавање и откривање кривичних дела и њихових учинилаца, јавно тужилаштво као субјект надлежан за њихов кривични прогон и кривични суд као субјект надлежан да пресуди у одређеној кривичној ствари и изрекне адекватну кривичну санкцију.

Међусобна, мериторна и на закону заснована сарадња свих процесних субјеката јесте гарант ефикасног кривичног поступка, који је примарни инструмент контроле сваке врсте криминалитета, укључујући и насилнички имовински криминалитет. Само брзо откривање кривичних дела и њихових учинилаца, а затим њихово брзо и ефикасно процесуирање, може бити у њеној функцији.²⁷⁷ Из свега тога произилази и обавеза читавог друштва, државних органа и других друштвених субјеката да јасно дефинишу начине, методе и средства за успешну контролу криминалитета. У противном, друштвена реакција биће осуђена на неуспех.

И у нашој земљи, устав је вршење кривичног правосуђа поверио судовима, али да би они могли да буду у функцији, кривичне ствари треба да доспеју до њих. Тако се јавља потреба за обављањем једне специфичне делатности која поводом извршења кривичног дела треба да омогући покретање судског поступка, јер не представља део кривичног поступка и не могу га обавити остали субјекти осим полиције.²⁷⁸ Стога се неретко у научној и стручној јавности полиција посматра као најодговорнији државни субјект у области криминалитета.²⁷⁹

У семантичком смислу, појам полиција потиче од грчке речи *politeia* (лат. *politia*), што у преводу означава државну управу и орган задужен за одржавање јавног поретка, реда и мира, те личне и имовинске сигурности грађана.²⁸⁰ Садржај појма полиције упућује нас на закључак да је реч о државној служби која обавља различите врсте послова, који се међусобно разликују према методима и облицима деловања. Њена функција је пре свега одређена заштитном функцијом коју она има у друштву и делегираним овлашћењима да ту функцију може остварити и принудним средствима.

У савременом друштву полиција има четири темељне функције:

- Управну функцију, коју остварује обављањем управних активности;
- Кривичну функцију, коју остварује превенцијом и сузбијањем криминалитета;

²⁷⁷Бејатовић, С., *Opus citatum*, стр. 54.

²⁷⁸Грубач, М., Превентивна и репресивна функција полиције и нови законик о кривичном поступку, У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање, могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 23–32.

²⁷⁹Јовашевић, Д., Кривичноправни аспекти и улога полиције у превенцији имовинског криминалитета. У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање, могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 357–379.

²⁸⁰Вујаклија, М., *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1975, стр. 747.

- Прекршајну функцију, коју остварује спречавањем, откривањем и процесуирањем различитих прекршаја;
- Нормативну функцију – да обављањем полицијских послова, тумачи и испитује ефикасност прописа из свог делокруга рада.²⁸¹

Она своју функцију остварује обављајући полицијске послове у:

- кривичном поступку;
- прекршајном поступку;
- управном поступку.²⁸²

Суштину друштвене функције полиције као службе чини њено реаговање на друштвено негативне појаве и криминалитет, односно конкретно деловање полиције (превентивно и репресивно), уз примену полицијских и кривичнопроцесних овлашћења према учиниоцима кривичних дела и друштвено негативних понашања.

Иако су судови носиоци кривичне функције у свакој држави и иако у остваривању те заштитне функције државе полиција, користећи своја овлашћења у кривичној процедури, учествује само делимично, њен допринос је веома значајан. Отуда и теза да ефикасна полиција води смањењу криминалитета, што је утопистичка идеја која је напуштена средином прве половине прошлог века,²⁸³ и неминовно доводи до неоправдано великог истицања њене друштвене одговорности. Дакле, кривична функција полиције је делимична, насупрот њеној управној функцији која је потпуна. То значи да полиција, вршењем управних овлашћења, започиње и завршава самостално сваку врсту управне активности. Полазећи од тога, а имајући у виду да су кривична дела насилничког имовинског криминалитета специфична, најчешће због своје бруталности, узнемирење јавности по извршењу ових дела је у многим случајевима веома велико, па је стога важно истаћи чињеницу да већина грађана због неупућености сматра да је полиција „орган“ који и лишава слободе учиниоце кривичних дела, суди им и пушта их на слободу, те тако поистовећује полицијску организацију са тужилаштвом и судовима.

Ипак, оно што је најбитније за функцију коју полиција има у контроли криминалитета свакако је могућност да ефикасно делује према учиниоцима кривичних дела. Својим ефикасним деловањем она ће сигурно смањити страх од криминалитета, што је најпресуднији елемент у субјективном осећају задовољства грађана радом полиције. Такав утицај неминовно доводи до повећања квалитета живота свих грађана, што би свакако требало да буде идеал у раду полиције. Јер, где је стопа криминалитета висока и где је висок степен страха од њега, јавља се и ниже поверење у полицију, што значи да поверење у полицију и страх од криминалитета имају узајамни однос реципроцитета.²⁸⁴ Ово је рутински део „сазнајног пејзажа“ грађана који живе у високо криминализованим срединама,²⁸⁵ па је веома значајно да перцепција полицијске

²⁸¹Милетић, С., *Полицијско право*, Полицијска академија, Београд, 2003., 66–88.

²⁸²Јовичић, Д., *Јавна безбједност*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2011., стр. 243–254.

²⁸³Опширније о томе видети: Милетић, С., О неким регулаторним аспектима превенције криминалитета, У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање, могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 65–73.

²⁸⁴Видети више: Skogan, G. W., Concern About Crime and Confidence in the Police: Reassurance or Accountability? *Police Quarterly*, Vol. 12, No. 3, September, 2009., pp. 301–318.

²⁸⁵Детаљније о томе: Sampson, R. J., Jégum-Bartusch, D., Legal cynicism and (subcultural?) tolerance of deviance: The neighborhood context of racial differences, *Law and Society Review*, Vol. 32, No. 4, 1998., pp. 777–804.

ефикасности код грађана буде на задовољавајућем нивоу јер је она значајан инхибитор страха од криминала.²⁸⁶ Овакав однос ће сам по себи бити делотворан и на полицију јер постоји веровање да је друштвена контрола снажнија тамо где „полиција води главну реч“.²⁸⁷

Имајући све то у виду, неопходно је утицати на све факторе који имају утицаја на повећање степена ефикасности полиције, а пре свега односе на:

- повећање подршке грађана;
- квалитативно бољу кадровску оспособљеност полиције;
- побољшање техничке опремљености;
- смањење степена унутрашње корупције;
- континуирану едукацију и специјализацију;
- потребну организациону устројеност;
- међународну сарадњу;
- адекватну сарадњу са недржавним субјектима безбедности.²⁸⁸

3.2. Законска овлашћења полиције

Полазећи од тога да је полиција један од кључних субјеката контроле криминалитета, од суштинског је значаја да њено деловање буде детерминисано адекватном нормативном регулативом.

Општи законски оквир (*lex generalis*) за рад свих процесних субјекта у нашој земљи јесте устав државе, док су унутрашње устројство, надлежност и остала питања неопходна за њихов нормалан рад регулисана *lex specialis* законима.

Место, улога и задаци полиције у контроли криминалитета проистичу из Закона о полицији.²⁸⁹ Одредбама члана 3 овог закона прописано је да је полиција централна организациона јединица у обављању полицијских послова, чији је задатак да „штити и унапређује безбедност грађана и имовине, поштујући Уставом зајамчена људска и мањинска права и слободе и друге заштићене вредности у демократском друштву, уз могућност на Уставу и закону засноване употребе средстава принуде“. Овлашћења полиције²⁹⁰ предвиђена су чланом 64 истог закона и она су у функционалној вези са остваривањем њених задатака. Примена овлашћења треба да је у духу начела

²⁸⁶ Видети више: Renauer, C. B., Reducing Fear of Crime: Citizen, Police, or Government Responsibility? *Police Quarterly*, Vol. 10, No. 1, March 2007., p. 54.

²⁸⁷ Опширније о томе видети: Bahn, C., The reassurance factor in police patrol, *Criminology*, Vol. 12, Issue 3, November 1974., pp. 338–345.

²⁸⁸ Стојановић, З., *Политика сузбијања криминалитета*, Правни факултет, Нови Сад, 1991., стр. 82–83.

²⁸⁹ *Закон о полицији*, „Службени гласник РС“ 06/2016, од 28.01.2016. године.

²⁹⁰ Полицијска овлашћења су: упозорење и наређење; провера и утврђивање идентитета лица и идентификација предмета; позивање; довођење; задржавање лица и привремено ограничење слободе кретања; прикупљање обавештења; привремено одузимање предмета; преглед простора, објеката, документације и контрадиверзиони преглед; заустављање и прегледање лица, предмета и саобраћајних средстава; обезбеђење и преглед места догађаја; употреба туђег саобраћајног средства и средства везе; утврђивање присуства алкохола и/или психоактивних супстанци; вршење безбедносних провера; пријем нађених ствари; употреба средстава принуде; и друга овлашћења предвиђена законом.

сразмерности. Међутим, његова примена јесте озбиљан задатак који захтева јасно одређење и реалне критеријуме.²⁹¹

У остваривању своје кривичне функције полиција своју примарну улогу остварује у фази предистражног поступка, предузимајући потребне мере и радње у циљу разрешења конкретног кривичног догађаја. Овлашћења и дужности за њено поступање прописана су Закоником о кривичном поступку.²⁹² Одредбама члана 286 став 1 овог законика предвиђено је да: „ако постоје основи сумње да је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности, полиција је дужна да предузме потребне мере да се пронађе учинилац кривичног дела, да се учинилац или саучесник не сакрије или не побегне, да се открију и обезбеде трагови кривичног дела и предмети који могу послужити као доказ, као и да прикупи сва обавештења која би могла бити од користи за успешно вођење кривичног поступка“. У циљу остваривања ових задатака, ЗКП је ставовима 2 и 3 истог члана прописао и адекватна овлашћења.

Нормативно уређење надлежности и сарадње свих кривичнопроцесних субјеката у поступку расветљавања кривичних дела и њихових учинилаца, прикупљања доказа, како материјалних тако и личних, свакако су гаранција успешног и законитог окончања сваке кривичне ствари.²⁹³

3.3. Модели полицијског рада

Новина у третирању криминалитета и других друштвено негативних појава, која се у последњих неколико деценија примењивала и примењује у развијенијим државама у свету, утемељена је на битно другачијем приступу у обављању полицијских послова, што има за циљ пре свега повећање ефикасности полицијског деловања. Напуштен је традиционални модел полицијског рада и деловања који је у себи укључивао реактивно поступање утемељено на кривичном законодавству и примену закона. Захтев за проактивним поступањем полиције јасно је истакнут уз деловање на бази кривичног, грађанског и полицијског законодавства. Превенција, а не репресија као раније, стављена је у фокус полицијског деловања, уз усмереност на широку палету криминалних и других девијантних понашања, смањивање страха од криминала и побољшање квалитета живота.

Полицијска организација је са новим приступом у решавању друштвених проблема, пре свега оним који се тичу суочавања са криминалним појавама, фокусирана на факторе који утичу на стварање услова и узрока који погодују тим појавама. Односно, полиција настоји да у сарадњи са грађанима на свим нивоима превентивно делује како би идентификовала проблеме уз учешће и акцију заједнице.

У било којој области друштвеног живота, намера да се нешто промени на боље, односно преуреди на нов начин, изражава се кроз процес реформи. У политици, праву, економији, аграру, војним, верским питањима, итд., кроз различите друштвено-историјске периоде реформе су неизоставна садржина друштвених процеса. Полиција

²⁹¹Radović, T., Braković, Ž., Harmonization of the Police Law of the Republic of Serbia with the European Standards of Human Rights Protection, *Varstvoslovje/Journal of Criminal Justice and Security*, Vol. 17, No. 2, 2015., pp. 243–257.

²⁹²Законик о кривичном поступку, „Службени гласник РС“ бр. 72/2011 и 101/2011; 121/2012; 32/2013; 45/2013 и 55/2014.

²⁹³Кривокапић, В., Жарковић, М., Симоновић Б., *Криминалистика тактика*, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2005., стр. 367.

у савременом друштву пролази кроз стални процес реформи, заједно са својим окружењем. Усавршавање нових облика реаговања на традиционалне врсте криминалитета, као и на појавне облике различитих врста криминалног понашања, несумњиво да је најважнији део тих реформи. Када се говори о превентивним активностима полиције, најчешће се помињу нове развијене методе деловања, које се често називају стратегијама полицијског деловања.

3.3.1. Традиционални модел

Сваки концепт, односно модел полицијске организације директно зависи од друштвено-политичког система у коме се формира и делује. То практично значи да је развој било којег модела полицијског рада и полицијске организације у уској вези са укупним развојем и степеном демократизације, традицијом и културолошким особеностима једног друштва.

Традиционални модел, који се још назива класичним моделом полицијског рада, познат је и као реактивни приступ контроли криминалитета, пре свега због времена и начина реакције на њега. Заснован је на претпоставци да генеричке стратегије смањења криминалитета могу бити свуда примењене, без обзира на ниво и природу криминалитета.²⁹⁴ По овом моделу, контрола криминалитета се јавља кроз строгу примену свих законских прописа.²⁹⁵ Полицијска организација је фокусирана на реакцију након криминалног догађаја, те су јој стога примарни задаци расветљавање кривичних дела и њихових учинилаца и прикупљање неопходних доказа за њихово процесуирање од стране надлежних правосудних органа. Одржавање јавног реда и мира, обезбеђење лица, простора и објеката, те надзор и регулисање саобраћаја, такође су задаци који су примарни у овом моделу. Због тога што настоји да пружи општи ниво полицијске делатности, њен фокус је на обезбеђивању ресурса за обављање полицијске делатности, укључујући и овлашћења полиције у спровођењу закона, а не на ефективности полицијске делатности у смањивању криминалитета, нереди и страха.²⁹⁶ Овакав начин функционисања полиције обезбеђује се сталним оперативним покривањем територије пре свега униформисаним полицијским службеницима, организованих у класичне територијалне патроле и редовну позорничку делатност. Основ реакције је пре свега пријава криминалног догађаја и брза интервенција службеника који су распоређени на терену. Превентивна функција полиције се углавном сматра само присуство полиције на терену.

И део полицијске организације задужен за откривање и расветљавање кривичних дела (и осталих делинквентних понашања) активира се такође реактивно, односно већина мера и поступака примењује се по извршеном кривичном делу. Тежиште њиховог рада је усмерено на спровођењу криминалистичких обрада, већ извршених кривичних дела и привођење учинилаца надлежним процесним субјектима. Дакле, тај концепт приоритетно наглашава репресивну компоненту полицијске

²⁹⁴ Видети више: Weisburd, D., Eck, E. J., What can police do to reduce crime, disorder, and fear, *The annals of American Political and Social Science*, Vol. 593, No. 1, May, 2004., pp. 42–65.

²⁹⁵ Детаљније о томе видети: Sampson, J. R., Cohen, J., Deterrent effects of the police on crime: A replication and theoretical extension, *Law & Society Review*, Vol. 22, No. 1, 1988., pp. 163–190.

²⁹⁶ Goldstein, H., Improving policing: A problem - oriented approach, *Crime and Delinquency*, Vol. 25, Issue 2, 1979., pp. 236–258.

функције и контролну улогу полиције у друштву, што у јавности изазива nelaгодна осећања код већине грађана и формира њихов негативан одијум према полицији.

Овакав приступ контроли криминалитета доводи до развијања различитих стратегија које свој фокус стављају на: увећање полицијских агенција; великом броју насумичних патрола; брзим одговорима на позиве за помоћ; генерализовању истрага о извршених кривичним делима; и широко примењену политику интензивног спровођења закона, укључујући и хапшења.²⁹⁷ Поставља се питање какви су резултати ових стратегија.

Истраживања о утицају повећања полицијске организације јесу контрадикторна. Највећи број проучавања је закључио да промене у величини полиције током времена не утичу на стопу криминалитета,²⁹⁸ али има и истраживања која указују да су и маргинална повећања полиције повезана са смањивањем стопе криминалитета.²⁹⁹ Полазећи од тога да већи број припадника полицијских агенција свакако доводи до већег присуства полиције на терену, мишљења смо да овакве стратегије само на кратак рок могу да имају резултата ако се усмере само на поједине облике криминалитета или на смањење укупне стопе криминалитета, а да немају значајног утицаја на смањење стопе криминалитета на дужи временски период.

Постоје студије које указују да превентивне насумичне патроле могу имати утицаја на криминалитет.³⁰⁰ Међутим, далеко је шире и убедљивије схватање да стандардна пракса превентивних патрола не редукује криминалитет, нареди или страх од криминалитета.³⁰¹

Претпоставка смањења криминалитета, која произилази из мишљења да ће брза реакције полиције на позив за помоћ обезбедити генерално уздржавање од криминалитета, такође не утиче значајно на стопу смањења криминалитета.³⁰² Међутим, мишљења смо да код одређеног броја објеката у којима се врше кривична дела насилничког имовинског криминалитета (комерцијални објекти) брза реакција може да повећа вероватноћу хватања њихових учинилаца на месту извршења дела, или у његовој близини.

Иако не постоје истраживања која се баве утицајем полицијских истражних техника на редукацију стопе криминалитета, логично је да већа извесност од идентификовања и хапшења учинилаца кривичних дела има значајан утицај на њихову

²⁹⁷Weisburd, D., Eck, E. J., *Opus citatum*, p. 49.

²⁹⁸Опширније о томе видети: Chamlin, B.M., Langworthy, R., The police, crime, and economic theory: A replication and extension, *American Journal of Criminal Justice*, Vol. 20, Issue 2, 1996., pp. 165–182.

²⁹⁹Видети више: Levitt, D. S., Using Election Cycles in Police Hiring to Estimate the Effect of Police on Crime, *The American Economic Review*, Vol. 87, No. 3, 1997., pp. 270–290.

³⁰⁰Видети више: Dahmann, S. J., Examination of Police Patrol Effectiveness, McLean, Mitre Corporation, VA, 1975. Наведено према: Weisburd, D., Eck, E. J., *Opus citatum*, p. 49.

³⁰¹Детаљније: Симоновић, Б., *Рад полиције у заједници*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2006., стр. 99. Kelling, G., et al., The Kansas City preventive patrol experiment: Technical report., DC: Police Foundation, Washington, 1974. Наведено према: Weisburd, D., Eck, E. J., *Opus citatum*, p. 49.

³⁰²Највише кривичних дела (око 75 процената у време проучавања) открије се извесно време након што буду извршена. У складу са наведеним, учиниоци су у таквим случајевима имали пуно времена да побегну. У мањем броју извршених дела, где учинилац и жртва имају неки контакт, грађани одлажу позивање полиције, без обзира шта би маргинални напредак у одговору могао да обезбеди. Spelman, W., Brown, K. D., Calling the police: A replication of the citizen reporting component of the Kansas City response time analysis, DC: Police Executive Research Forum, Washington, 1981. Наведено према: Weisburd, D., Eck, E. J., *Opus citatum*, p. 50.

превенцију. У сваком случају, појединачно најважнији чинилац који повећава ту извесност јесте постојање сведока или физичких доказа.³⁰³

3.3.2. Полиција у заједници

Полиција у заједници је нови концепт рада и организовања полиције, који подразумева сарадњу полиције и заједнице са циљем да се конкретни проблеми у једној заједници решавају уз партнерски однос полиције и те заједнице. Практична сарадња полицијских службеника и чланова заједнице представља срж овог концепта.

Овај концепт је настао на критици неефикасног и због сопствене бирократизоване организације превазиђеног модела рада, који је резултирао да се полиција практично одвоји од грађана, усмеравајући своју основну функцију према већ извршеним кривичним делима, што је суштина традиционалног схватања полиције.³⁰⁴

„Полиција у заједници је нова филозофија полицијског деловања утемељена на идеји да полицијски службеници и грађани раде заједно и да на различите креативне начине решавају актуелне проблеме на нивоу локалне заједнице који су везани за криминал, страх од криминала и друге различите облике друштвених поремећаја. Ради се о филозофији која у својој основи има веровање да постизање тих циљева захтева од полиције развој нових квалитетнијих односа са грађанима који поштују законе у склопу којих ће онда ти исти грађани добити прилику да дефинишу приоритете и да се укључе у различите делатности у циљу унапређења укупног квалитета живота на подручјима где станују. Дакле, полиција у заједници помера фокус полицијског деловања са реаговања на пријаве грађана на решавање проблема“.³⁰⁵

Ова промена трансформише полицијске службенике који се баве истрагама извршених кривичних дела у катализаторе самопомоћи заједници. Услуге које полиција пружа грађанима постају прилагођене заједници и више нису стандардизоване.³⁰⁶

У имплементацији и спровођењу ове стратегије међу активностима које се најчешће помињу издвајају се:

- супротстављање узроцима криминалитета;
- смањење прилика за извршење кривичних дела;
- бављење специфичним проблемима криминалитета;
- помоћ жртвама;
- смањење страха од криминалитета.³⁰⁷

Овакав приступ у прилажењу и решавању проблема несумњиву корист доноси и полицији и грађанима:

Полиција:

- има већу подршку локалне заједнице;

³⁰³Eck, E. J., *Solving crime: A study of the investigation of burglary and robbery*, DC: Police Executive Research Forum, Washington, 1983. Наведено према: Weisburd, D., Eck, E. J., *Opus citatum*, p. 50.

³⁰⁴Симоновић, Б., *Opus citatum*, стр. 1.

³⁰⁵Trojanovicz, R., Bucqueroux, B., *Community Policing: How to Get Started*, Anderson Publishing, Cincinnati, 1998., p. 5.

³⁰⁶Osborne, D., Gaebler, T., *Reinventing Government*, Penguin, New York, 1993., p. 174.

³⁰⁷Morgan, R., Newburn, T., *The Future of Policing*, Oxford, 1997. Наведено према: Игњатовић, Ђ., *Криминологија*, ЈП Службени гласник, Београд, 2005., стр. 344–345.

- дели одговорност за криминалитет и нереди са грађанима;
- има знатно већу сатисфакцију за свој рад, јер су у могућности да виде резултате својих настојања да реше проблем;
- има виши ниво координације, сарадње и комуникације између различитих организационих делова полиције;
- има неопходност преиспитивања организационе структуре и праксе руковођења.³⁰⁸

Локална заједница:

- полиција се обавезује да спречи криминалитет, а не само да реагује на њега;
- јавно надгледање рада полиције је на вишем нивоу, јер више грађана зна шта и зашто полиција ради;
- полицијски службеници су за своје поступке одговорни и грађанима, а не само својим старешинама;
- услуге које полиција пружа прилагођене су специфичним потребама сваког насеља;
- већим учешћем грађана у активностима полиције заједница ће постати организованија и ефикаснија у реаговању на проблеме.³⁰⁹

Овакав приступ доноси много бенефита полицијској организацији. Транспарентан рад са грађанима јача поверење у полицију; њен рад постаје видљив и то само по себи увећава њену популарност у друштву. Полицијски службеници присуствују јавним састанцима, укључују се у пројекте сарадње са јавношћу и другим градским структурама и тиме постижу много бољи третман у штампи, што је у претходном моделу била основна слабост.³¹⁰ Такође, позитивна перцепција грађана о раду полиције по овом моделу има и значајну позитивну везу са индивидуалним смањењем страха од криминалитета.³¹¹

Проактивни рад полиције, који је суштина овог модела полицијске организације, у неколико аспеката има значајног утицаја на контролу насилничког имовинског криминалитета. Он има такав ефекат да утиче на перцепцију потенцијалних учинилаца, да је вероватноћа од откривања и хапшења за учињено дело знатно већа. Ефекат застрашивања који овај вид рада производи на извршење кривичних дела разбојништва, као стуба ове групе кривичних дела, веома је видљив, јер значајно редукује стопу извршења ових дела.³¹²

³⁰⁸Brown, P. L., *Community Policing: A Practical Guide for Police Officials*, Perspective on Policing, No. 12, D.C. National Institute for Justice, Washington, 1989. Наведено према: Roberg, R., Crank, J., Kuykendall, J., *Policija i društvo*, (Превод Dalibegović, M.) Office of Public Affairs of the United States of America, Sarajevo, 2004., стр. 93.

³⁰⁹*Ibidem*

³¹⁰Опширније о томе видети: Skogan, G. W., Concern About Crime and Confidence in the Police: Reassurance or Accountability? *Police Quarterly*, Vol. 12, No. 3, September 2009., pp. 301–318.

³¹¹Renauer, C. B., *Opus citatum*, p. 47.

³¹²Опширније о томе видети: Kubrin, E. Ch., et al., Proactive Policing and Robbery Rates Across U.S. Cities, *Criminology*, 48, Issue 1, February 2010., pp. 57–97.

3.4. Превентивна функција полиције у контроли насилничког имовинског криминалитета

Већина аутора истиче да су превенција и репресија основни видови делатности надлежних органа у контроли криминалитета, односно да су и једна и друга основни метод рада полиције, чија је друштвена функција спречавање и сузбијање криминалитета.³¹³

Полиција као један од најзначајнијих субјеката који има заштитну антикриминалну функцију у друштву, самим тим има и велику улогу у превенцији криминалитета. Превенција је свакако најзначајнија полицијска функција у контроли криминалитета. Спроводи се предузимањем превентивних мера и активности које су усмерене на спречавање извршења како кривичних дела тако и прекршаја. Дакле, ради се о скупу мера које полиција предузима пре извршења криминалне радње потенцијалног учиниоца кривичних дела или прекршаја, са циљем да се онемогући у извршењу те радње.

Основни предуслов за успешно превентивно поступање свакако је озбиљан и систематичан аналитички приступ, коме претходи квалитетан оперативни рад и аналитичко-синтетичка истраживања свих појава, на које је неопходно деловати. Њиме треба обухватити услове и узроке који погодују насилничком имовинском криминалитету, осталим облицима, али и факторима у друштву који повољно утичу на ову негативну друштвену појаву у целини.

Најзаступљеније полицијске активности које имају превентивни карактер јесу:

- патролна и позорничка делатност;
- надзор и обезбеђење објеката и одређених личности;
- обезбеђење јавних скупова;
- мере контрадиверзионе заштите;
- легитимисање и провере идентитета;
- контрола јавног саобраћаја;
- извођење одређених оперативно тактичких радњи (рације, заседе, блокаде и итд.);
- обрада података и аналитичко-статистичко истраживање;
- информисање грађана и рад у заједници;
- неформално посредовање у решавању конфликта;
- појачан надзор повратника;
- сарадња унутар међународних полицијских организација.³¹⁴

У оквиру позорничке и патролне делатности као најзаступљеније форме полицијске делатности, поред осталих, обављају се и следећи послови који могу бити у функцији контроле насилничког имовинског криминалитета:

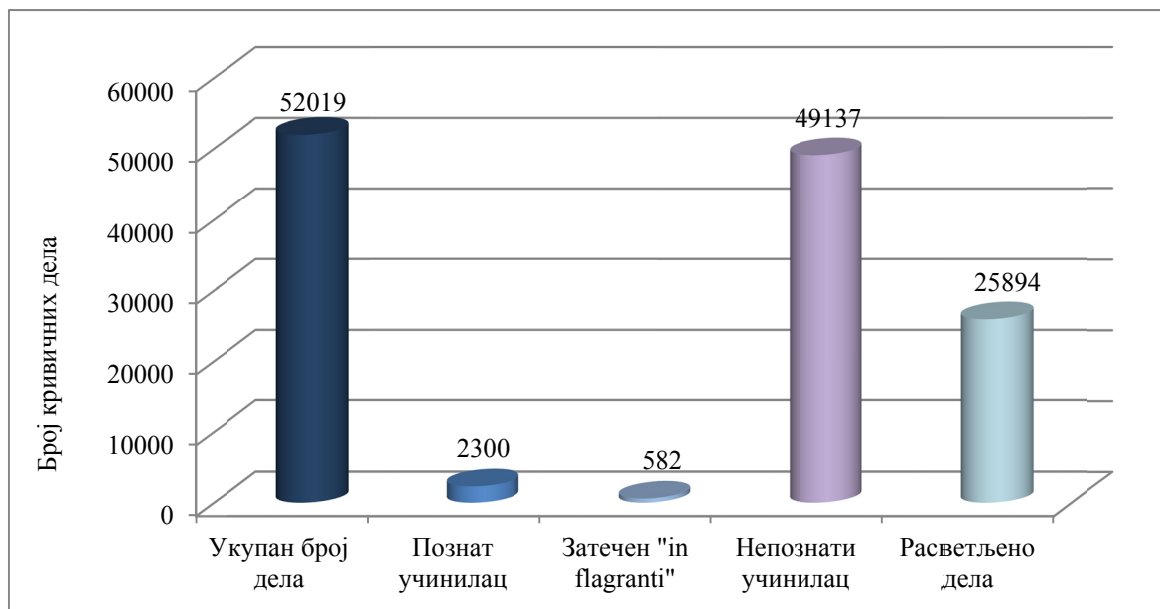
- послови који се односе на спречавање и откривање кривичних дела и учинилаца;
- проналажење и хватање учинилаца кривичних дела;
- појачан надзор и локална контрола одређених категорија делинквената, што има искључиво превентивни значај;

³¹³Кривокапић, В., *Криминалистичка тактика 1*, Полицијска академија, Београд, 1996, стр. 25–26 и Бошковић М., *Организовани криминалитет и корупција*, Бања Лука, 2004., стр. 35.

³¹⁴Стојановић, З., *Opus citatum*, стр. 80.

- прикупљање свих обавештења и информација од значаја за безбедност и заштиту лица и имовине.³¹⁵

Према квантитативним статистичким параметрима МУП-а, у Републици Србији једина превентивно мерљива категорија која се статистички прати јесте број учинилаца који је затечен на месту извршења кривичног дела – *in flagranti* (графикон 5).

Графикон 5: Структура извршених и расветљених к.д. насилничког имовинског криминалитета у периоду 2001–2013. године (Извор МУП)

Од укупног броја (52.019) регистрованих кривичних дела насилничког имовинског криминалитета, приликом извршења 582 дела учинилац је затечен у току извршења самог дела, што би изражено у процентима било 1,12%. Међутим, ако анализирамо како се тај проценат креће код појединачних кривичних дела, можемо закључити да је приликом извршења разбојничке крађе учинилац затечен *in flagranti* у 5,4% случајева, док је релативно мали број забележен приликом извршења разбојништва 0,78%. Овакви резултати могу да нам укажу да је припрема за извршење разбојништва адекватнија у односу на остала дела из ове групе, али такође и непосвећеност полиције у предузимању превентивних полицијских мера према објектима и местима која су потенцијално интересантна учиниоцима. У сваком случају, адекватније предузимање превентивних мера од стране полиције свакако би утицало како на смањење броја извршених дела, тако и на знатно већи број дела у којима су учиниоци затечени за време извршења дела, а и касније ухапшени.

³¹⁵Кривокапић, В., Превенција криминалитета од стране грађана и полиције на локалном подручју (сектору). У: Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање, могућности и перспективе, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 223–239.

3.4.1. Криминалистичка контрола у функцији контроле криминалитета

Превенција и репресија се у радовима криминалиста везује за појмове криминалистичка контрола и криминалистичка обрада.³¹⁶ При томе се криминалистичка превенција везује за криминалистичку контролу, а криминалистичка репресија за криминалистичку обраду.³¹⁷

Криминалистичка контрола је општа, пре свега превентивна делатност полицијских службеника и у суштини представља надзор над одређеним појавама, местима и лицима. Предузима се у односу на објекте или уже просторе, на основу учесталости и обима кривичних дела, окупљања криминалних и делинквентних лица, нарочито повратника, или постојања друштвено опасних појава које могу да продукују извршење тежих кривичних дела. Криминалистичка контрола као „систем оперативнотактичких и техничких мера, радњи и поступака које предузима полиција има за циљ добијање или проверу сазнања о опасним, криминогеним појавама које у првом реду прете да угрозе имовину, имовинска права и интересе грађана, односно правних лица, са факторима који доводе до појаве и ширења појединих криминалних и социјалнопатолошких појава, као и о срединама, миљеима или појединцима посебно интересантним категоријама ових лица, као што су малолетни делинквенти, повратници, професионални делинквенти и слично“.³¹⁸

Да би се могла применити, неопходно је постојање опште сумње да би одређено лице или да би на одређеном месту могло доћи до понашања које би се у крајњем манифестовало извршењем кривичног дела или прекршаја. Облици спровођења су различити, пре свега кроз сарадњу са грађанима, личним запажањима полицијских службеника и коришћењем специфичних средстава и метода. Претходи јој темељита криминолошка анализа криминалитета на одређеном подручју. У зависности од начина извођења и примењених средстава може бити:

Општа криминалистичка контрола – спроводи се свакодневно обављањем редовне полицијске делатности свих полицијских службеника, који своју делатност обављају на терену. Карактерише је квантитативно велики број индиција, којима је поузданост и оперативна вредност на ограниченом нивоу.

Посебна криминалистичка контрола – организују је и спроводе специјализоване службе надлежних агенција, применом свих законски доступних средстава и метода. Квалитативно је на вишем нивоу од опште, што произилази из поузданости индиција до којих се на овај начин долази.

У односу на кога се спроводи, криминалистичка контрола се може реализовати као:

- криминалистичка контрола усмерена ка лицима (стварним и потенцијалним учиниоцима);
- криминалистичка контрола усмерена на криминогена жаришта (објекте и простор).

За превенцију насилничког имовинског криминалитета велики значај има криминалистичка контрола лица, због великог броја повратника, а такође и због одређеног броја лица која су извршила тежа кривична дела или прекршаје са

³¹⁶Детаљније о томе видети: Симоновић Б., Појам и врсте полицијске превентивне и репресивне делатности, *Ревизија за криминологију и кривично право*, Вол. 48, бр. 3, 2010., стр. 87–105.

³¹⁷*Ibidem*, стр. 89.

³¹⁸Јовашевић, Д., *Opus citatum*, стр. 377.

елементима насиља, што је једна од битнијих предиспозиција учинилаца ових кривичних дела.

Криминалистичка контрола лица је делатност организованог надзирања лица склоних криминалном и другим облицима девијантног понашања. Њеним вршењем непрестано се прикупљају подаци о преткриминалним стањима и ситуацијама, као и о активностима и међусобним везама лица са криминалним склоностима.³¹⁹ Поседовање мноштва поузданих информација те врсте на једној страни омогућава реалнију прогнозу и успешнију превенцију, а на другој страни – ефикасније расветљавање извршених кривичних дела.

Циљ предузимања ове мере је остваривање потпуног увида у намере и активности лица, јер се само благовремено прикупљеним сазнањима може остварити основна сврха ове мере, а то је да ли се надзирано лице припрема или намерава да изврши кривично дело, а ако и поред свих предузетих мера контроле и изврши дело, онда треба да омогући његово ефикасно доказивање.

За правилно и ефикасно успостављање и вођење контроле треба веома пажљиво вршити избор лица и при том треба имати у виду неколико битних фактора:

- јасно дефинисане критеријуме за избор лица;
- утврђивање најадекватнијег начина обављања контроле;
- правилна аналитичка процена о предиспозицији лица на криминалне активности (прогноза не треба бити базирана искључиво на повратништву).

Основне претпоставке за предузимање контроле лица:

- да је особа учинилац тежег кривичног дела, а преваходно ако се ради о повратницима код одређених деликата (разбојништва, разбојничких крађа, тешких крађа, крађа, изнуда, итд.);
- да је особа извршилац више тежих прекршаја против јавног реда и мира, нарочито прекршаја са елементима насиља;
- моралне предиспозиције за извршење кривичних дела насилничког имовинског криминалитета;
- поседовање посебних склоности (познавање посебних вештина, поседовање одређених навика, склоност ка оружју и др.);
- трошење већих количина новца и понашање преко економских могућности лица;
- припремање, набавка и поседовање средстава погодних за извршење кривичних дела насилничког имовинског криминалитета и др.;
- дружење са лицима која су познати учиниоци најтежих кривичних дела са елементима насиља.

Предузимање мера контроле лица и прикупљање података о њима може се вршити само на законом предвиђен начин. Конспиративност у раду агенција надлежних за њихово спровођење мора се одвијати искључиво уз поштовање законитости у раду.

Подаци који се током процеса криминалистичке контроле прикупљају о одређеном лицу, као потенцијалном учиниоцу кривичног дела, треба да буду различите садржине. Тако се прикупљају подаци о темпераменту, карактерним цртама, интелигенцији, склоностима и навикама, као и други подаци личне природе. Посебна

³¹⁹Кривокапић В., Жарковић М., Симоновић Б., *Криминалистика тактика*, ВШУП, Београд, 2003., стр. 178–179.

пажња поклања се подацима о девијантним понашањима потенцијалног учиниоца (алкохолизму, наркоманији, коцкању, ремећењу јавног реда и мира и сл.). Од значаја за криминалистичку контролу лица јесу и информације о томе где потенцијални учинилац живи, то јест станује, са ким и како проводи слободно време. На његово кретање треба обратити посебну пажњу, као и на локале које посећује, односно са ким се састаје током боравка у њима.

У циљу ефикаснијег и благовременог прикупљања свих релевантних сазнања, потребно је предузети и друге облике криминалистичке контроле. Подаци морају бити неоспорно утврђени, без импровизација и субјективизма, јер је једино тако могуће прикупљене податке објективно аналитички обрадити и сачинити што вернију процену криминалних могућности контролом обухваћеног лица.

Криминалистичка контрола лица се може реализовати као: локална контрола, појачан надзор и међународна контрола.³²⁰

Локална криминалистичка контрола лица успоставља се и спроводи над лицима која стално бораве на ужој територији, а претпоставља да ће испољити своје криминално понашање.

Појачани надзор се врши над лицима за која се претпоставља да ће вршити кривична дела на широј територији или над лицима која врше кривична дела на ужој територији, а немају стално место пребивалишта.

Међународна криминалистичка контрола лица спроводи се над лицима чија се криминална активност одвија на подручју више држава. Овај вид контроле се спроводи преко Интерпола у циљу веће ефикасности, а уједно и ради остваривања боље заштите личности над којим је контрола успостављена.

Криминалистичка контрола криминогених жаришта предузима се као самостална мера у односу на потребне објекте и просторе, а може и у комбинацији са криминалистичком контролом лица, када је то неопходно ради потпуног сагледавања и провере криминалних предиспозиција одређених лица за које је и успостављена.

Организована је и усмерена на контролу објеката или простора, на које је због повишене друштвене опасности концентрисана криминалистичка активност. Битна претпоставка је да друштвена опасност може проистећи због учесталости и тежине извршених кривичних дела лица која се окупљају у њима. Такође, продаја предмета проистеклих вршењем кривичних дела или испољавање користи проистекле тим делима дефинише те објекте и просторе као криминогена жаришта.

Основна специфичност извршења насилничког имовинског криминалитета јесте у томе да се она врше како на јавним местима (улицама, парковима итд.) тако и у комерцијалним и приватним објектима. Приликом њиховог извршења прибављене материјалне вредности су најчешће у новцу, односно у драгоценостима (златни ланчићи, прстење и разне врсте драгоцености). Зато је од посебног значаја константно спровођење криминалистичке контроле над објектима и местима на којима се може очекивати препродаја предмета прибављених извршењем ових дела. Овде пре свега мислимо на јувелирнице и друге објекте (продавнице половне техничке робе и слично), чији власници или запослени могу у договору са учиниоцима нелегално продавати украдене ствари. Стање у пракси говори у прилог оваквој тези, јер није мали број случајева у прошлости да су се предмети прибављани извршењем ових дела продавали на овај начин. Стога је од изузетне важности остварити добре контакте са власницима јувелирских радњи и других објеката у којима може доћи до нелегалне продаје ових предмета.

³²⁰ *Ibidem*, стр. 181.

3.5. Репресивна функција полиције у контроли насилничког имовинског криминалитета

Као што смо претходно нагласили, полиција као државни орган, који је по закону овлашћен за спречавање и откривање кривичних дела, своје послове обавља кроз два облика рада или делатности. Док је у превенцији функција полиције заједно са осталим субјектима спречавање криминалитета, код репресије се она огледа у откривању учинилаца кривичних дела заједничким деловањем са осталим процесним субјектима, што је директно у функцији генералне превенције криминалитета.

Расветљавање кривичних дела обухвата мере и радње које се предузимају након извршења кривичног дела, а у циљу откривања дела, односно његовог учиниоца, као и обезбеђивања трагова и предмета који могу послужити као доказ у кривичном поступку. На то полицију обавезује и важећи Законик о кривичном поступку.

Ефикасно расветљавање кривичних дела има генерално превентивно деловање на све потенцијалне учиниоце кривичних дела, док супротно (неефикасно) поступање може представљати подстицај за све будуће учиниоце. Ово је посебно видљиво у срединама које имају високу стопу криминалитета, а где полиција због недостатака у људству, материјалним и техничким средствима није у могућности да адекватно приступи расветљавању свих кривичних дела са непознатим учиниоцем. Треба истаћи да ефикасно расветљавање кривичних дела доприноси и генерално превентивном учинку саме казне.

Сведоци смо да код многих дела, па и кривичних дела насилничког имовинског криминалитета, претња самом казном није довољна да одврати могуће учиниоце од противзаконитог поступања. Да би казна остваривала такво дејство, потребно је да буде извесна, брза, па тек онда и строга.³²¹ Према томе, за превенцију је поред ефикасног расветљавања потребна и брза и ефикасна примена казне према учиниоцу, па тек онда њена строгост.

Полазећи још од Бекаријиних тврдњи, који у свом делу „О злочинима и казнама“ указује на то да је потребно да казна, да би била корисна, задовољи следеће услове: да буде нужна, сразмерна злочину, применљива, хитна, јавна и да има лични карактер, основни предуслов за њихово остваривање јесте ефикасност полиције у расветљавању кривичних дела. По његовом мишљењу неизбежност казне, макар и благе, увек ће на човека деловати снажније него страх од теже казне ако је праћен надом да се она може на неки начин избећи.³²²

Питање строгости казне у надлежности је оних који доносе законе, док је судови одмеравају у кривичном поступку; њена извесност и брзина зависе од ефикасности рада свих органа кривичног правосуђа, а понајпре полиције.

Ефикасан рад полиције на расветљавању кривичних дела насилничког имовинског криминалитета подразумева квалитет обезбеђених доказа, као и успешно откривање и обезбеђивање присуства њихових учинилаца у кривичном поступку. Чињеница је да је полиција, као што су и судови и тужилаштво, преоптерећена предметима у кривичним поступцима, што знатно умањује ефекте генерално превентивног утицаја казне, јер од извршења кривичног дела и изрицања санкције често прође дуг период, чиме она губи хитност која је за превенцију криминалитета од изузетног значаја.

³²¹ Опширније о томе видети: Стојановић З., *Opus citatum*, стр. 54

³²² Видети више: Игњатовић Ђ, *Криминолошко наслеђе*, Београд, 1997., стр. 44-47

Репресивна делатност полиције и примена казне подстичу друге механизме и средства социјалне контроле која делују генерално превентивно. Предузимање законитих репресивних мера може изазвати и моралну осуду уже друштвене заједнице (ближег окружења, родбине, пријатеља, суседства итд.), док, са друге стране, несметано стицање имовинске користи континуираним вршењем кривичних дела без реакције полиције може изазвати незаинтересованост и пасивност грађана у реакцији на криминално понашање, па чак и на прихватање таквог обрасца понашања.³²³

Репресивно деловање полиције у контроли насилничког имовинског криминалитета односи се пре свега на реактивно поступање након извршења кривичног дела. Суштина оваквог поступања је у предузимању свих неопходних мера које би довеле до откривања и процесуирања њихових учинилаца.

Основне репресивне активности полиције јесу:

- откривање кривичног (или другог противправног) дела;
- откривање учиниоца тог дела;
- обезбеђење присутности учиниоца;
- указивање на доказе од значаја за кривични поступак;
- осигурање неких од доказа.³²⁴

След активности полиције могао би се приказати и на следећи начин:

1. извршење кривичног дела;
2. иницијални контакт;
3. истрага;
4. привођење учиниоца;
5. притвор.³²⁵

Активност припадника полиције у репресивној функцији у контроли насилничког имовинског криминалитета приказана је у графиконима 6 и 7.

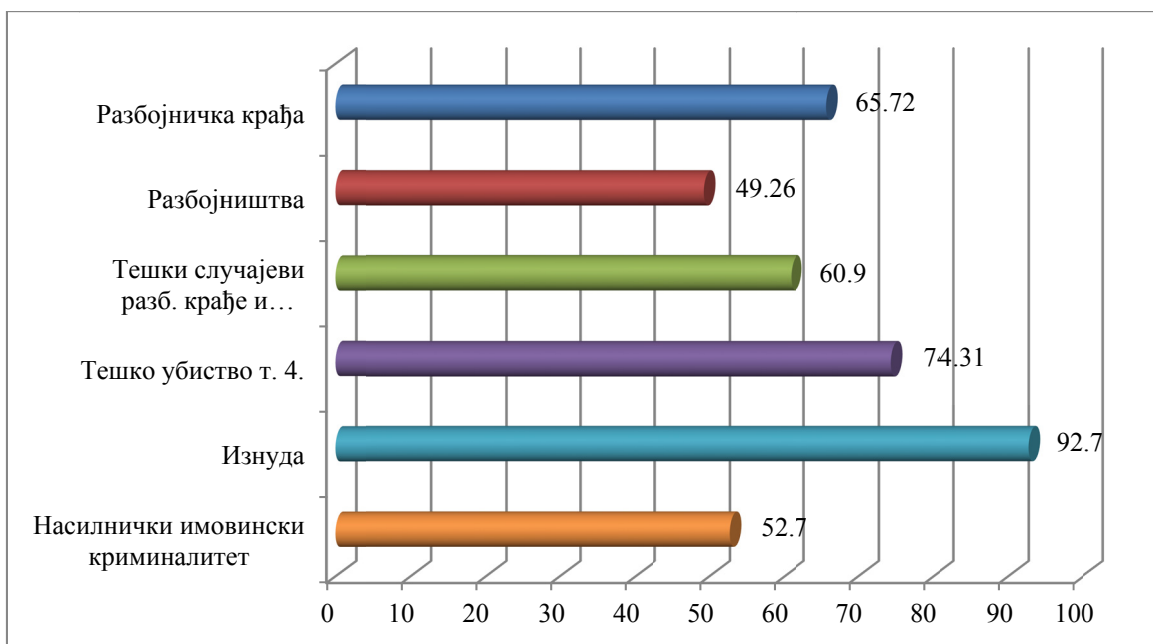
Према доступним квантитативним параметрима расветљено је 52,7% извршених кривичних дела код којих је у моменту самог извршења учинилац био непознат. Највећи проценат расветљавања је код изнуде (92,7%), разбојничке крађе (65,72%) и разбојништва (49,26%).³²⁶

³²³Вуковић, С., *Превенција криминала*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010., стр. 189.

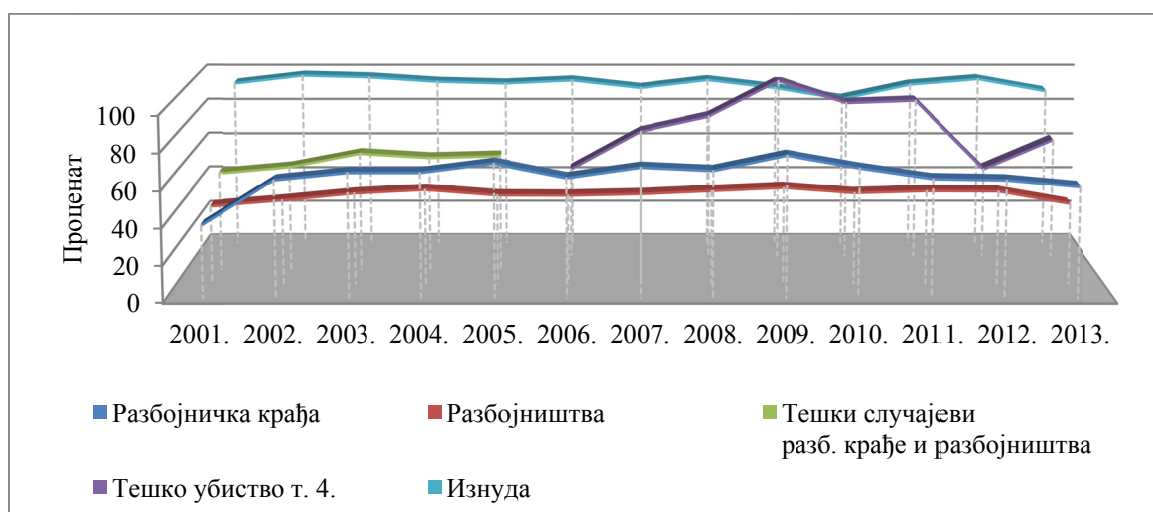
³²⁴Стојановић З., *Opus citatum*, стр. 81.

³²⁵Siegel, J.L., *Criminology*, Thomson Learning, London, 2006., стр. 498.

³²⁶С обзиром на могућност креирања резултата рада полиције у овом домену, неопходно је ове резултате прихватити са резервом.

Графикон 6: Процент расветљавања кривичних дела насилничког имовинског криминалитета у периоду 2001–2013. године (Извор МУП)

Графикон 7: Трендови расветљавања кривичних дела насилничког имовинског криминалитета у периоду 2001–2013. године (Извор МУП)

Кривична дела насилничког имовинског криминалитета по својим последицама могу бити тешка, па је расветљавање и привођење учиниоца ових дела правди, као и њихово адекватно кажњавање, под условом да је ефикасно и брзо, од нарочитог значаја за њихову превенцију. Координација између полиције и других органа кривичног правосуђа мора бити на највишем нивоу по питању хитности поступања, како би била смислена и друштвено корисна.

3.6. Савремене стратегије полицијског деловања у контроли насилничког имовинског криминалитета

Промена приступа организовања полицијске делатности у контроли насилничког имовинског криминалитета подразумева коришћење проактивних стратегија поступања у односу на доминантно реактивни приступ који је био обележје полицијског приступа проблему ове врсте криминалитета у Републици Србији.

Оне са собом носе низ специфичности и посебних захтева чија садржина мора бити усмерена ка практичним решењима како би се ови деликти предупредили. С обзиром на то да се ради о специфичној врсти криминалитета, који се примарно врши у дефинисаној врсти објеката (комерцијални објекти) и простору, потребно је посебну пажњу посветити предузимању мера које ће допринети бољој превенцији. Због тога је неопходно тактику полицијских активности фокусирати на концентрисање полицијских ресурса на нарочито угрожена места. Дакле, веома значајан облик рада који би могао унапредити проактивни приступ овој врсти криминалитета јесте и полицијски рад усмерен на криминогена (криминална) жаришта (*hot spots policing strategies work*³²⁷). У условима када је потребно ограниченим ресурсима супротставити се извршењу ових дела, њихова концентрација на места и у време када је то најпотребније битан је предуслов сваке превенције.

Имплементација могућих полицијских активности у оваквом приступу као основу има потпуну криминолошку анализу просторне и временске дистрибуције криминалитета. Таргетирање специфичних места извршења постиже се коришћењем фокусираног географског приступа проблемима криминалитета и мапирању као његовом најсофистициранијем виду. Идентификација места на којима се најчешће врше ова кривична дела (вруће тачке) и времена њиховог извршења ствара битне предуслове за квалитетан одабир полицијских мера и алокацију полицијских ресурса на такође фокусиран начин. Ефикасност оваквог приступа има емпиријску подршку. У истраживањима која су рађена није забележено премештање криминалитета.³²⁸ Напротив, евалуација решавања проблема криминалитета на врућим тачкама сугерише њихову ефикасност у смањењу стопе криминалитета.³²⁹ Неке од тактика поступања полиције могу бити:

1. *Распоређивање видљивих усмерених патрола.*³³⁰ Усмерене патроле могу имати превентивне и репресивне елементе у зависности од начина и вида њиховог

³²⁷Стратегија полицијског рада усмерена на криминогена (криминална) жаришта. Видети више: Weisburd, D., *Ideas in American policing, Place-based policing*, Police Foundation, Washington D.C., 9/2008., p. 12.

³²⁸Видети више: Weisburd, D., Eck, E. J., *Opus citatum*, p. 54.

³²⁹Детаљније о томе видети: Braga, et al., *Problem-Oriented Policing in Violent Crime Places: A Randomized Controlled Experiment*, *Criminology*, Vol. 37, Issue 3, 1999., pp. 541–580.

³³⁰Позитиван пример за овакву активност јесте полицијска акција предузета у Батерсију, из 1986. године. Пошто су идентификоване области са највећим бројем инцидената на подручју једне полицијске станице на годишњем нивоу, формиран је вод од 20 полицајаца, чији је задатак био да смање број уличних пљачки, односно уличног криминала уопште. Вод се усмерио на локације са учесталим инцидентима и појединце који су идентификовани као активни улични пљачкаши, уз присуство униформисане полиције у неким областима како би се заплашили и уклонили потенцијални учиниоци, док су у другим областима распоређени полицајци у цивили. Полицајци у цивили су отворено осматрали познате појединце и пратили их у мери у којој је то било потребно. Вод је такође имао задатак да побољша службу подршке жртвама. Радећи то, надали су се да ће охрабрити пријављивање кривичних дела и тако омогућити кривично гоњење учинилаца. У току две године оваквог рада, број извршених кривичних дела смањен је за 58%, а стопа расветљавања кривичних дела повећана са 5 на 22,5%.

упућивања. Када се шаљу видљиве патроле, онда им је основна функција превенција, а када су прикривене, онда имају репресивни карактер. Познато је да присуство полиције има један од најзначајнијих превентивних ефеката на потенцијалне учиниоце кривичних дела. Усмеравање униформисаних припадника полиције или припадника полиције у обележеним полицијским возилима као засебних усмерених патрола на одређене „врше тачке“ или као део ширег специјалног тима који је усмерен на превенцију ове врсте криминалитета требало би да буде фокусиран на проактивни, високо видљив приступ који се бави смањењем извршења ових дела и не би требало да се бави позивима грађана који нису у вези са овим делима. Свакако, ове патроле могу имати снажан превентивни утицај на извршење ових кривичних дела.³³¹ Овакав приступ полиције је значајан и због очување достигнућа полиције у очима јавности јер видљива патрола гради поверење у полицију и истовремено смањује забринутост због криминалитета.

2. *Распоређивање прикривених усмерених патрола.* Ефекат ових патрола је пре свега репресивног карактера. Полицијски службеници се на задатак упућују обучени као и радници за опсервацију објеката и лица (у грађанској гардероби), а када се упућују и са возилима, потребно је да она не буду видно полицијски обележена. Њихов циљ је обезбеђење полицијског присуства у критично време и на критичном месту, ради идентификовања и хватања учиниоца кривичних дела пре, за време или непосредно након извршења дела (*in flagranti*).

3. *Распоређивање симулованих полицијских патрола.* Ове врсте патрола се распоређују када је неопходно створити општи утисак о масивнијем присуству полиције на терену. Тај утисак се ствара тако што се сви видљиви полицијски ресурси распоређују на начин да оставе утисак да су присутни на сваком месту. Није неопходно да на таквим местима буду присутни полицијски службеници (видно обележена полицијска возила се без присуства људи паркирају на одређеним местима „врше тачке“ и на одређено време). У неким случајевима могуће је користити и прикривене и видљиве усмерене патроле ради одвраћања и хватања учинилаца. Полиција Велике Британије је комбиновала ове стратегије ради смањења разбојништава у станицама метроа. Прво, лондонска Метрополитен полиција распоредила је високо видљиве униформисане службенике по улицама које окружују подручје које је мета, ради одвраћања потенцијалних учинилаца. Друго, полицијски службеници у цивилу су за мету имали опсервиране познате осумњичене за разбојништва и одговорили су на разбојништва чим су се она догодила. Ова стратегија је повећала број лица оптужених за улична разбојништва за 30% после једне године.³³² Симуловане патроле се могу применити на овакав начин и у комбинацији са осталим врстама патрола када је потребно остварити превентивни ефекат на одређеном месту у одређено време.

4. *Распоређивање реактивних патрола.* Основни задатак им је интервенција након дојаве да је извршено кривично дело. Патролирају у близини потенцијалних места или објеката извршења кривичних дела. Распоређени су тако да могу релативно брзо да се

Barker, M., et al., *The prevention of street robbery*, Crime prevention unit series, London, No. 44, p. 28. Преузето са интернет адресе: <http://library.college.police.uk/docs/hopolicers/fcpu44.pdf>, приступљено: 01.02.2012.

³³¹ Видети више: Monk, M. M., Heinonen, A. J., Eck, E. J., *Street Robbery*, Problem-Specific Guides Series No. 59, U.S. Department of Justice of Community Oriented Policing Services, USA, 2010., p. 35. Преузето са интернет адресе: http://www.popcenter.org/problems/pdfs/street_robbery.pdf, приступљено: 21.06.2014.

³³² Burney, E., *Putting Street Crime in Its Place: A Report to the Community/Police Consultative Group for Lambeth*, Center for Inner-City Studies, Goldsmiths College, University of London, London, 1990. Наведено према: Monk, M. M., Heinonen, A. J., Eck, E. J., *Opus citatum*, p. 36.

појаве на месту извршења дела или на правцу удаљавања (бекства) учинилаца након извршења. Могу се користити и за обављање других интервентних полицијских послова у зони у којој обављају своју делатност.

5. *Коришћење полицијских мамаца.* Ова проактивна полицијска техника је један од облика прикривених усмерених патрола. Она укључује прикривене полицијске службенике који се прерушавају као карактеристичне жртве и претварају да су потенцијалне жртве, у подручјима са високом стопом ових кривичних дела. Ова техника је комплекснија за извођење због тога што је неопходно распоређивање и полицијских службеника који су у функцији подршке мамаца. Погодна је за извођење на отвореним просторима, на местима која су препозната као „вруће тачке“, где се врши пресретање лица над којима се изводе ова дела

6. *Коришћење обавештајног рада за циљање вишеструких повратника.* Подразумева формирање базе података о вишеструким учиниоцима ових кривичних дела, који би садржао психолошки и професионални профил ових лица, нарочито њихов *modus operandi*. Она омогућава усвајање логике вођења обавештајних операција у криминалном миљеу као методичког инструмента њихове контроле. У зависности од обавештајне процене они се на различите начине обавештајно „покривају“ и тиме стварају оперативне могућности за њихово спречавање или брзо процесуирање.

7. *Нарушавање тржишта украдене робе.*³³³ Основни смисао ових полицијских активности садржан је у смањењу могућности за продају украдене робе извршењем ових дела. Оне могу имати двоструки ефекат, демотивацију за извршење криминалних радњи, смањењем могућности да се брзо дође до готовог новца, што је основни мотив извршења ових дела³³⁴, а такође и повећава могућност идентификовања и процесуирања њихових учинилаца.

8. *Коришћење информација о условном отпусту и условној осуди ради циљања повратника.* Овакав вид полицијских активности подразумева висок ниво координације са службеницима који обављају послове, који се односе на условне отпuste и условну осуду. Потребно је да они обавесте територијално надлежну полицијску станицу, када установе за извршење кривичних санкција отпuste вишеструке учиниоце у заједницу. Овакве информације се могу користити ради покретања криминалистичке контроле лица, али и за одређене усмерене патроле које су фокусиране на потенцијалне учиниоце кривичних дела.³³⁵

9. *Унапређивање метода идентификације учинилаца.* Поред унапређења различитих реактивних метода и техника идентификације учинилаца кривичних дела насилничког имовинског криминалитета, неопходно је усавршавати различите методе које је могуће предузети пре, у току или непосредно након извршења ових дела. Подразумева инсталирање CCTV на просторима који су дефинисани као „вруће тачке“. Инсталирање овог система у неозначеним возилима која су постављена на различите локације или се користе као мобилна возила.³³⁶ На овај начин се прикупљају и значајни

³³³*Ibidem*, p. 37.

³³⁴Опширније о томе видети: Matthews, R., *Armed Robbery, Crime and Society Series*, Willan Publishing, Devon, UK, 2002., p 37.

³³⁵Gloucestershire Constabulary, Forest and Gloucester Division: ROBBERY SARA Project and GCDRP Prioritized Robbery Action Plan, Submission for the Tilley Award for Problem-Solving Excellence, 2003. Наведено према: Monk, M. M., Heinonen, A. J., Eck, E. J., *Opus citatum*, p. 39.

³³⁶За више од 6 месеци коришћења оваквих возила број извршених уличних рабојништава смањен је за 20%. Burrows, J., et al., *Tackling Personal Robbery: Lessons Learnt From the Police and Community Safety Partnerships*, No. 5, Home Office, London, 2003. Наведено према: Monk, M. M., Heinonen, A. J., Eck, E. J., *Opus citatum*, p. 38.

обавештајни подаци и докази који се касније могу користити у процесуирању учинилаца. Коришћење мобилних ДНК и форензичких комплета за брзо узимање свежих трагова са места извршења ових кривичних дела такође може бити једна од мера за унапређење.³³⁷

³³⁷Burrows, J., et al., Tackling Personal Robbery: Lessons Learnt From the Police and Community Safety Partnerships, No. 5, Home Office, London, 2003. Наведено према: Monk, M. M., Heinonen, A. J., Eck, E. J., *Opus citatum*, p. 38.

4. ПОЛОЖАЈ И УЛОГА ПРАВОСУДНИХ ОРГАНА И КАЗНЕНИХ УСТАНОВА У КОНТРОЛИ НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

4.1. Значај тужилаштва у сузбијању кривичних дела насилничког имовинског криминалитета

Тужилаштво је посебно значајан субјект у кривичном поступку, односно у доказивању и гоњењу учинилаца кривичних дела, па следствено томе и када је реч о кривичним делима насилничког имовинског криминалитета.

Уставом Републике Србије дефинисано је да је јавно тужилаштво „самостални државни орган који гони учиниоце кривичних и других кажњивих дела и предузима мере за заштиту уставности и законитости“.³³⁸ Јавно тужилаштво врши своју функцију на основу устава, закона, потврђених међународних уговора и прописа донетих на основу закона. Поред кривичног поступка који је веома битан за контролу криминалитета, јавни тужилац поступа и у парничном, управном, извршном, ванпарничном и другим поступцима, вршећи при томе радње у складу са овлашћењима из посебних закона.³³⁹ Одредбама чланова 156–165 Устава Републике Србије дате су основне одреднице надлежности и рада јавног тужилаштва као самосталног државног органа.

Законом о јавном тужилаштву³⁴⁰ уређено је оснивање, организација, надлежност и друга питања од значаја за његов рад. Тужилаштво је у свом раду независно и законом је забрањен сваки утицај на његов рад. У погледу уређења и организације, то је специфичан државни орган који функционише у складу са начелом хијерархијског уређења, које се огледа у подређености нижих тужилаца вишим. Као последица овог начела непосредно произилазе начело деволуције (право вишег тужиоца да преузима послове из надлежности нижег тужиоца) и начело супституције (право вишег тужиоца да преузме и повери послове једног нижег тужиоца другом нижем тужиоцу).³⁴¹

Тужилац у кривичном поступку поседује знатна законска овлашћења. Одредбе Законика о кривичном поступку омогућују му руководећу улогу у предистражном поступку. Најважнија функција, основно право и основна дужност тужиоца свакако је гоњење учинилаца кривичних дела, у складу са начелом законитости. Осим тога, овлашћен је да улаже правна средства ради заштите уставности и законитости ако се питања уставности и законитости појаве у његовом раду. За кривична дела која се гоне по службеној дужности јавни тужилац је дужан:

- да предузима неопходне мере за откривање кривичних дела и њихових учинилаца;
- да захтева спровођење истраге и усмерава ток поступка;
- да подиже и заступа оптужницу пред надлежним судом;
- да изјављује жалбе против неправоснажних судских одлука и да подноси ванредне правне лекове против правоснажних одлука;

³³⁸Члан 156 Устава Републике Србије, „Службени гласник РС“ бр. 98/2006.

³³⁹Рад јавних тужилаштава на сузбијању криминалитета и заштити уставности и законитости у 2013. години, Републичко јавно тужилаштво, Београд, 2014., стр. 10. Преузето са интернет адресе: <http://www.rjt.gov.rs/assets/Izvestajza2013.pdf>, приступљено: 16.09.2016.

³⁴⁰Закон о јавном тужилаштву, „Службени гласник РС“ бр. 116/2008; 104/2009; 101/2010; 78/2011; – др. Закон 101/2011; 38/2012; – одлука УС: 121/2012; 101/2013, 111/2014; – одлука УС: 117/2014; 106/2015; 63/2016.

³⁴¹Стевановић, Ч., *Кривичнопроцесно право*, Научна књига, Београд, 1994., стр.126–128.

- да врши и друге радње одређене законом о кривичном поступку (ЗКП).³⁴²

Као кривично процесни субјект има најдужи процесни континуитет јер се појављује у свим фазама поступка – од предистражне, што значи од самог сазнања да је извршено кривично дело, па све до подношења ванредних правних лекова против правоснажних судских одлука. На плану расветљавања кривичних дела и њихових учинилаца, јавни тужилац може наложити полицији предузимање одређених радњи које би требало да доведу до њиховог откривања. Таква улога тужилаштва подразумева и нека овлашћења која би требало да имају утицаја на квалитетнију делатност полиције у проналажењу и обезбеђивању доказа. Ово је нарочито важно када је реч о кривичним делима насилничког имовинског криминалитета јер су брзина и оперативност у примени криминалистичких метода откривања, разјашњавања и доказивања ових кривичних дела од посебног значаја.

Иако законска овлашћења налажу тужилаштву да активно учествују у предистражном поступку, у пракси се то дешава ретко и спорадично. Нажалост, тужилаштво се у великом броју случајева ослања на самосталне радње које предузима полиција, у прикупљању неопходних доказа који треба да доведу до откривања учинилаца ових дела. Полиција самостално прикупља чињенице и предмете за које сматра да су неопходни. Таква врста самосталности може да доведе до тога да се игноришу други докази за које полиција сматра да су непотребни. При прикупљању доказа она мора поступати у складу са законом, а дешава се, нажалост, да се у даљем току кривичног поступка установи да су прикупљени докази неупотребљиви јер су незаконито прибављени. Стога их и тужилаштво не може употребити у сврху оптужења учинилаца и суочено са таквом ситуацијом приморано је да одустане од кривичног гоњења. Међутим, ниједна радња предузета од стране полиције не би смела да остане непознаница за тужилаштво.

Тужилачка функција има своју специфичност у томе што је тужилац као државни орган обавезан да води рачуна и о интересима друге стране³⁴³ у поступку који води; он штити јавни интерес, али је при томе везан уставним и законским нормама у свом раду.

Јавно тужилаштво као државни орган који врши функцију гоњења учинилаца, обављајући ефикасно ту своју функцију, истовремено обавља врло значајну превентивну делатност.³⁴⁴ Полазећи од тога да тужилаштво уз полицију располаже најквалитетнијим подацима о криминалитету, иако су његови главни потенцијали усмерени на његову основну функцију, та чињеница обавезује га да те параметре искористи и у пословима које могу имати превентивни карактер.

Основне надлежности тужилаштва које могу имати и превентивне елементе јесу:

- праћење и анализа одређених пре свега криминогених појава у друштву, које својим манифестацијама прете да угрозе друштвена добра и вредности, односно да доведу до криминалног испољавања;

³⁴²*Ibidem*, стр.130.

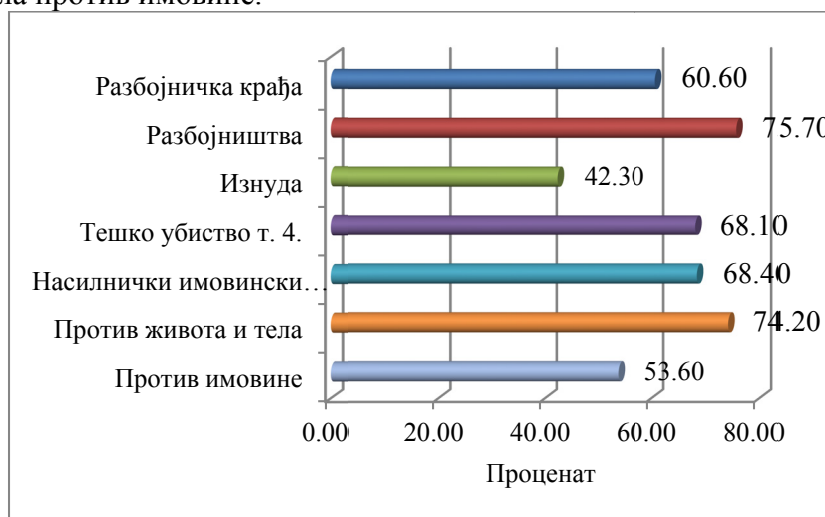
³⁴³Јавни тужилац може изјавити жалбу како на штету, тако и у корист оптуженог. Члан 433 *Законика о кривичном поступку*, „Службени гласник РС“ бр. 72/2011 и 101/2011; 121/2012; 32/2013; 45/2013 и 55/2014.

³⁴⁴Видети више: Алексић, Ж., Превенција криминалитета и криминалистика, У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање, могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 35–51.

- да квалитативне и квантитативне аналитичке садржаје настале вишестраним сагледавањем криминалитета, као и тенденције које га прате усмери према надлежним субјектима криминалне политике;
- давање конструктивних предлога и сугестија ради превенције одређених криминалних трендова и криминогених фактора.³⁴⁵

Поред наведених функција, коришћењем својих законских овлашћења тужилаштво може значајно да утиче и на казнену политику. Осим директног коректива садржаног у коришћењу редовних и ванредних правних лекова, јавни тужилац може посредно да креира казнену политику ефикасним коришћењем својих процесних овлашћења, затим активнијим и креативнијим учешћем на главном претресу, предлагањем квалитетних доказа, променом оптужног акта у складу са измењеним чињеничним стањем, опозивом условне осуде када су за то створени законски услови итд.

Квалитет и ефикасност тужилаштва у гоњењу учинилаца најбоље се може сагледати анализом квантитативних параметара који се односе на исход кривичног поступка (графикон 8). Из графикона се може уочити да је број осуђених лица за дела насилничког имовинског криминалитета код пунолетних лица 68,4% у односу на број пријављених лица, што наводи на закључак да је „губитак злочина“³⁴⁶ доста велики. Најмањи број осуђујућих пресуда је код изнуде – само 42,3% а највећи код разбојништва – 75,7%. Као разлог томе свакако је квалитет и релевантност прикупљених и презентованих доказа, што свакако одражава квалитет рада тужилаштва. Ако бисмо упоредили параметре који се односе на кривична дела против имовине (53,6%), кривична дела против живота и тела (74,2%), можемо констатовати да је квалитет рада тужилаштва на већем нивоу код дела против живота и тела због саме специфичности ове групе кривичних дела. Стога је квалитет рада надлежних тужилаштва код насилничког имовинског криминалитета ближи овој групи дела у односу на дела против имовине.

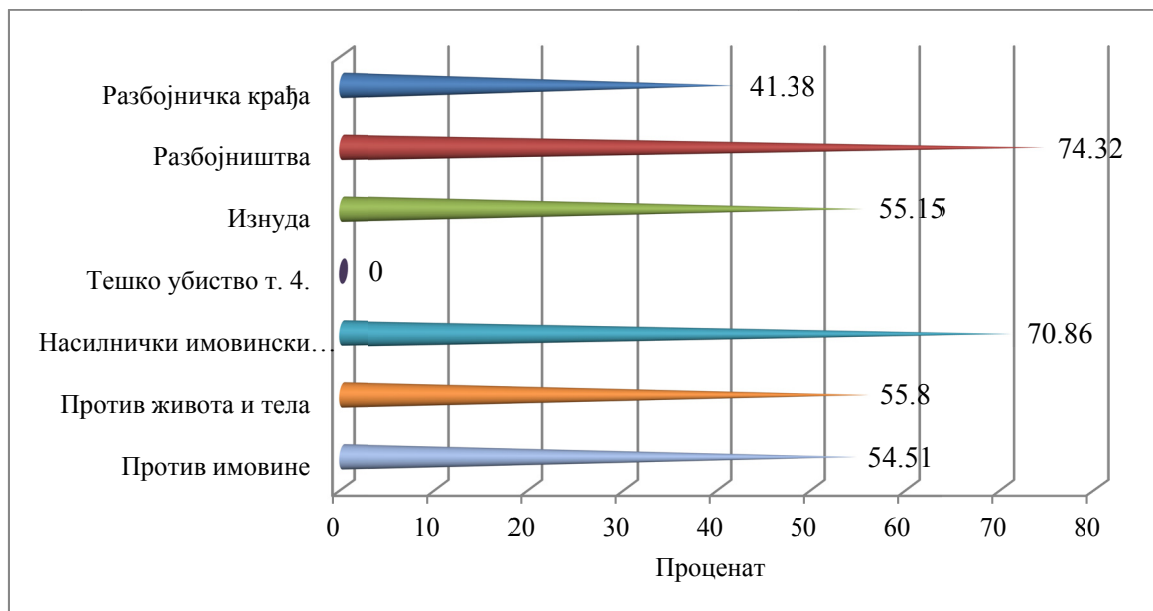
Графикон 8: *Исход кривичног поступка за пунолетна лица (левак) у периоду 2007–2012. године*³⁴⁷

³⁴⁵Кривокапић, В., *Превенција криминалитета*, Полицијска академија, Београд, 2002. стр. 171.

³⁴⁶Sutherland and Cressey 1960. Наведено према: Игњатовић, Ђ., *Криминологија*, Београд, 2008., стр. 78.

³⁴⁷Статистички параметри Републичког завода за статистику, прибављени за потребе истраживања у вези са изразом овог рада. (У даљем тексту, Извор: РЗСС)

Слични статистички параметри су и за малолетна лица (графикон 9). Осуђујућом пресудом окончан је кривични поступак у 70,86% код кривичних дела насилничког имовинског криминалитета. Најмањи проценат реализације је у овом случају код разбојничке крађе (41,38%), изнуде (55,15%) а највиши код разбојништва (74,32%). Такође, доста нижи је код дела против живота и тела (55,8%) и приближно исти код групе кривичних дела против имовине (54,51%).

Графикон 9: *Исход кривичног поступка за малолетна лица (левак) за малолетна лица у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)*

У задњем периоду, могућност утицаја јавног тужиоца на казнену политику проширена је и изменама и допунама процесног законодавства, применом института одлагања кривичног гоњења, као алтернативног начина за ефикасно окончање кривичног поступка, а посебно кроз примену института споразума о признању кривице, који би требало значајно да убрза окончање кривичног поступка, кроз избегавање суђења и смањење трошкова, а уз очување начела законитости и правичности.³⁴⁸

4.2. Судови и изрицање кривичних санкција учиниоцима кривичних дела насилничког имовинског криминалитета

Рад полиције и тужилаштва на сузбијању насилничког имовинског криминалитета своју валоризацију може да доживи једино кроз наставак кривичног процеса у судском поступку који треба да да коначан одговор на питање јесу ли у конкретним случајевима прекршене кривичноправне норме. Стога је ефикасан правосудни систем, уз избалансирану казнену политику, основ сваке успешне активности на плану сузбијању криминалитета.

³⁴⁸Рад јавних тужилаштва на сузбијању криминалитета и заштити уставности и законитости у 2013. години, Републичко јавно тужилаштво, Београд, 2014. стр. 65. Преузето са интернет адресе: <http://www.rjt.gov.rs/assets/Izvestajza2013.pdf>, приступљено: 16.09.2016.

4.2.1. Кривични суд као субјект сузбијања насилничког имовинског криминалитета

Откривање кривичних дела и њихових учинилаца основна је надлежност и функција полиције; њихово гоњење је у надлежности тужилаштва, а друштвену реакцију на тако кажњиво понашање, које представља кривично дело, утврђује кривични суд, изричући кривичну санкцију.

Кривични судови су један од главних кривичнопроцесних субјеката чија је основна функција суђење. Према одредбама Устава: „Судови су самостални и независни у свом раду и суде на основу Устава, закона и других општих аката, када је то предвиђено законом општеприхваћених правила међународног права и потврђених међународних уговора“.³⁴⁹ Основна функција им је да штите слободе и права грађана, законом утврђена права и интересе правних субјеката и обезбеђују уставност и законитост“.³⁵⁰ Кривични суд представља део судске власти, као независан од остале две гране власти.

Немерљив је допринос суда у утврђивању истине у кривичном поступку. Пред судом као арбитром одвија се контрадикторни поступак две стране у спору. Када нађе да је чињенично стање довољно утврђено и да се може изјаснити да ли конкретни догађај може бити подведен под општу норму на коју је тужилац указао, суд приступа доношењем одлуке у којој се изјашњава о постојању кривичног дела, кривици оптуженога и опредељује се за кривичну санкцију коју према њему треба применити.³⁵¹

Судови су важни државни субјекти у реализацији криминално политичких циљева сваког друштва. Они своју улогу у контроли криминалитета остварују изрицањем адекватне, законите, кривичне санкције учиниоцу кривичног дела.³⁵² Следствено томе и у контроли насилничког имовинског криминалитета судови јесу битан чинилац. Своју функцију у друштву остварују пресуђењем и изрицањем кривичних санкција.

Применом репресивних мера у кривичном поступку, а потом преко институција за извршење кривичних санкција судови изолују учioniоце кривичних дела насилничког имовинског криминалитета, чиме дају ефикасан допринос сузбијању ове врсте криминалитета.

Зато је од великог значаја казнена политика судова и њен утицај на сузбијање сваке врсте криминалитета у оквиру мера савремене криминалне политике. У склопу судске делатности на сузбијању насилничког имовинског криминалитета значајна је примена кривичноправних и кривичнопроцесних норми пред изазовима насилничког имовинског криминалитета. Веома је важно напоменути да су судови, па и други органи правосуђа, изузетно важни субјекти на плану примене средстава и метода криминалне политике друштва, као научне и практичне делатности.³⁵³

Поред осталог, њихов суштински битан допринос у контроли насилничког имовинског криминалитета огледа се у његовој ефикасности и адекватно вођеној

³⁴⁹Члан 142 став 2 Устава Републике Србије, „Службени гласник РС“ бр. 98/2006.

³⁵⁰Закон о уређењу судова, „Службени гласник РС“ бр. 116/2008; 104/2009; 101/2010; 31/2011; – др. закон 78/2011; – др. закон 101/2011; 101/2013; 40/2015; 106/2015; – др. закон 13/206.

³⁵¹Игњатовић, Ђ., *Криминологија*, ЈП Службени гласник, Београд, 2005., стр 365.

³⁵²Опширније о томе видети: Надрљански, С., Место и улога судова у контроли криминалитета, У: *Контрола криминалитета и европски стандарди: стање у Србији*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2009., стр. 133–144.

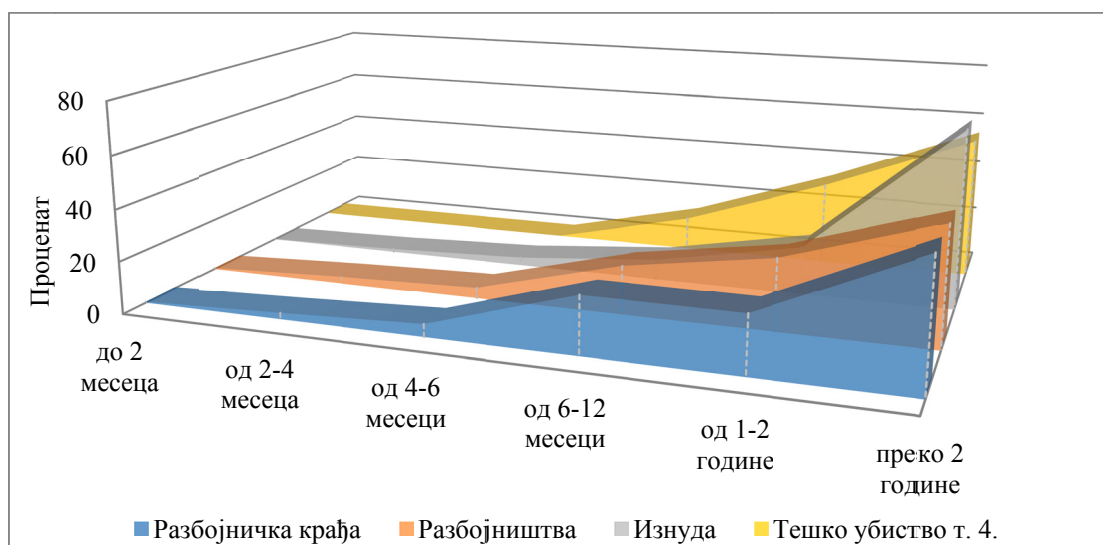
³⁵³Поповић, Н., Казнена политика судова и њен утицај на превенцију криминалитета, Врховни суд Србије, *Билтен судске праксе*, бр. 3/03, Службени гласник РС, Београд, стр. 19–32.

казненој политици, за шта сматрамо да би тебало да буде основни постулат рада судова у овом домену. Уопште посматрано, делатност судова се увек покушава вредновати кроз питање постоји ли ефикасна формула судског система. Потврдан одговор на то питање теоријски би се можда и могао бранити, али смо ближе практичном одређењу које нас упућује да 100% ефикасно правосуђе није могуће. Можда је најближи и најефикаснији европски стандард правосуђа способног да одговори интересима грађана и интересима државе у којој влада право, а не политички волунтаризам.

Судови својим одлукама креирају казнену политику. Према односу прописаних и изречених санкција та казнена политика се оцењује као блага или строга. Она свакако треба да буде добро вођена да би била у функцији контроле криминалитета. Колико блага казнена политика не може да буде у њеној функцији, толико и оштрим и прекомерним кажњавањем вођена казнена политика неће донети позитивне ефекте. Такође, кроз свој рад у значајној мери могу утицати на одлуке потенцијалних учинилаца кривичних дела о будућим криминалним активностима.

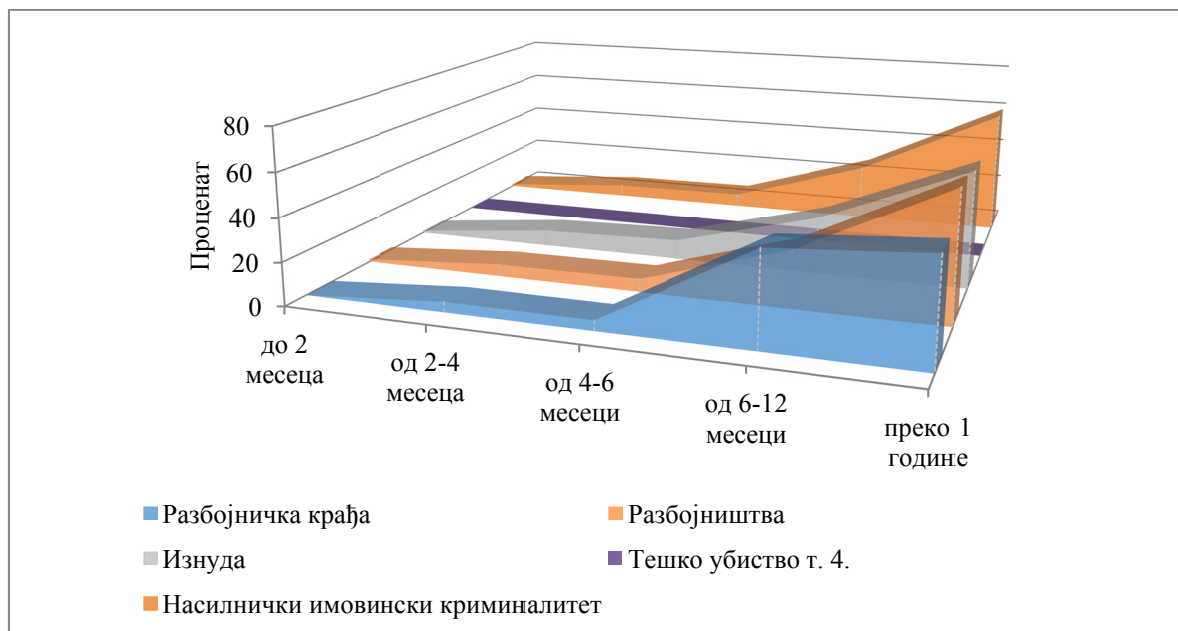
Судске одлуке, у којима се суд изјашњава о санкцији коју ће применити у конкретном случају за кривична дела из области насилничког имовинског криминалитета, јесу инструменти којим се суд као државни орган ставља у позицију једног од кључних носилаца политике сузбијања криминалитета. Дакле, кривична санкција има изузетан криминално политички значај као инструмент суда којим се остварује друштвена улога у креирању казнене политике, односно политике сузбијања криминалитета.

Када је у питању насилнички имовински криминалитет, а нарочито када је реч о тешким кривичним делима разбојничке крађе и разбојништва (са људским жртвама), као и тежих појавних облика изнуде, поступање судова је под сталном лупом јавности. Јавност је заинтересована за брзо откривање и хватање учинилаца ових дела, а још више за ефикасно изрицање кривичних санкција учиниоцима. Статистички параметри о трајању поступка према овим учиниоцима нису охрабрујући (графикон 10). У периоду од 2007 до 2012. године поступак према учиниоцима разбојништва чак у 45,71% случајева трајао је дуже од две године. Још је већи проценат када је реч о разбојничким крађама (48,16%) и изнудама (68,63%). Оно што је још обесхрабрујуће јесу проценти случајева у којима је од пријаве до правоснажности изречене пресуде протекло до два месеца – разбојништво (0,42%), разбојничке крађе (0,41%), изнуда (0,13%).

Графикон 10: Трајање поступка од подношења кривичне пријаве до правоснажности одлуке за пунолетна лица у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)

Подаци о трајању поступка према малолетницима (графикон 11) који су извршили неко од кривичних дела насилничког имовинског криминалитета показују да у више од половине случајева ти поступци трају преко године дана (59,59%). Тако је за разбојништво поступак у 60,42% случајева трајао више од годину дана, а за изнуду 55,08%. За разбојничку крађу поступак је премашио временски период од године дана у 47,62% случајева.

Графикон 11: Трајање поступка од подношења кривичне пријаве до правоснажности одлуке за малолетна лица у периоду 2007–2012. године (РЗСС)

Реформски процеси у нашем правосудном систему управо имају за крајњи циљ стварање таквог судског система који ће у законитом поступку, поштујући сва начела кривичне процедуре, брзо изрицати казне за учињена кривична дела, без одуговлачења и непотребне спорости која је, нажалост, у прошлости била карактеристика судских поступака код нас.

4.2.2. Кривичноправне санкције које се примењују на учиниоце кривичних дела насилничког имовинског криминалитета

Осуђујућим пресудама лицима се одузимају или ограничавају гарантована људска права и слободе, односно нека од њих. Тиме се остварује репресивна функција суда као државног органа. Међутим, осуде имају и своју превентивну компоненту јер свака изречена кривична санкција³⁵⁴ мора бити у складу са прописаном сврхом кажњавања. Сврха кажњавања остварује се како према учиниоцу, тако и према ужем и ширем окружењу.

Кривичне санкције су реакција државе на криминално понашање и оне представљају принудне мере заштите друштва од таквог понашања. Састоје се у

³⁵⁴Семантички реч „санкција“ потиче од латинске речи *sanctio* која је означавала део римског закона који је предвиђао правне последице као одговор на законских норми. Видети више: Врањанац, Д., Дајовић, Г., *Основи права*, Правни факултет Универзитет Унион, Београд, 2009. године, стр. 74.

одузимању или ограничавању слобода или права, или упозорење учиниоцу да ће му слобода или право бити одузети или ограничени ако поново изврши кривично дело, и које у случајевима и под условима одређеним законом суд изриче учиниоцима кривичног дела.³⁵⁵

Као што смо нагласили, изреченим кривичноправним санкцијама треба остварити две димензије утицаја на друштво. Прва димензија тиче се учиниоца, јер се изреченом санкцијом учинилац спречава да настави са вршењем кривичних дела. Такође, санкција је према учиниоцу усмерена и у погледу његове ресоцијализације, односно поправљања. Друга димензија се односи на друштво, односно друге чланове друштвене заједнице. На њих изречена санкција треба да утиче тако да створи осећај поштовања правног система и друштвеног реда. Другим речима, изречене санкције према учиниоцима насилничког имовинског криминалитета и криминалитета уопште треба да утичу на друге да не врше кривична дела.

Казнена превенција која се у великој мери ослања на конвенционални систем казнене контроле има такав друштвени ефекат да спречава потенцијалне учиниоце кривичних дела. Иако је ефекте општег застрашивања тешко утврдити, њихова потреба је неупитна.³⁵⁶

Од свих кривичних санкција, према нашем кривичном законодавству, свакако је најстрожа затвор. Криминолошка теорија оперише са пет главних образложења за затварање преступника. Они укључују потребу да се исправи понашање учиниоца кроз његову ресоцијализацију, подстицањем да почне да поштује законске норме.³⁵⁷ Све то да би се обесхрабрило будуће криминално понашање, изазивањем страха од друштвене реакције у виду кривичне санкције и код учиниоца (специјална превенција) и код других грађана (генерална превенција). Одмазда или казна према заслуги, што се може окарактерисати као доктрина „око за око, зуб за зуб“. Потреба да се учинилац физички уклони из заједнице како би му се ускратила могућност од наставка криминалног понашања.³⁵⁸ Такође, она треба да обезбеди и „окајавање греха“ према друштву кроз реституцију, која је представљена патњом коју изазива казна затвора.³⁵⁹

Сврсисходност мера кривичноправне принуде има утицаја на контролу криминалитета само ако се изриче она кривична санкција која је по врсти и мери сразмерна криминалном понашању учиниоца. Овакав приступ обезбеђује да се оствари један од основних принципа политике сузбијања криминалитета, а то је индивидуализација кривичне санкције.

Квантитативном анализом статистичких података, у периоду од 2007 до 2012. године, у структури изречених казни за кривична дела насилничког имовинског криминалитета доминира казна затвора – 88,97% (графикон 12). Највиши проценат изречених казни затвора јесте у случајевима разбојништва (93,16%), разбојничких крађа (88,64), те изнуда (59,23). Занемарљиви су проценти када је реч о другим врстама

³⁵⁵Соковић, С., Бејатовић, С., *Малолетничко кривично право*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2009., стр. 64.

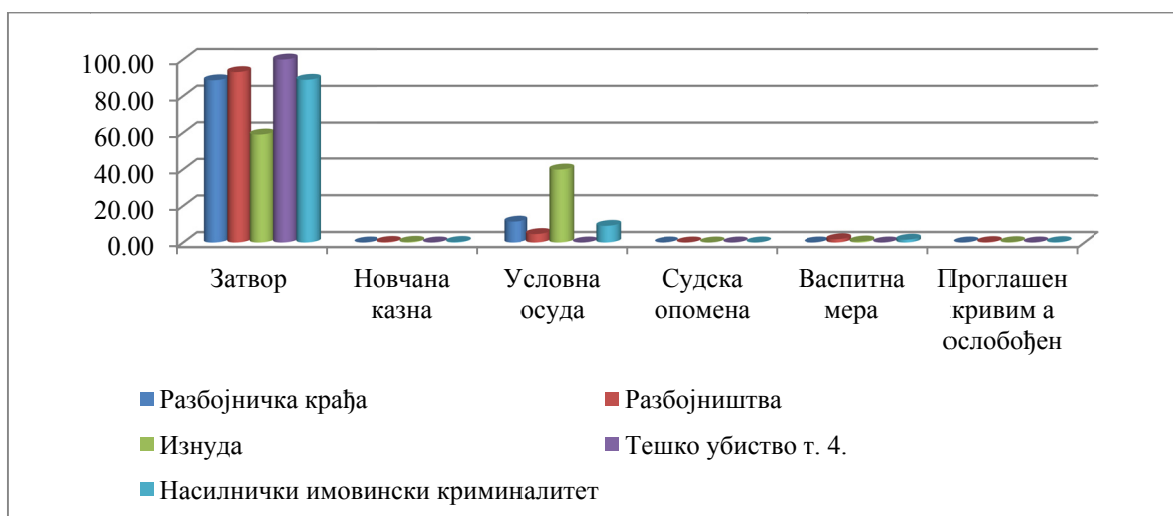
³⁵⁶Илић, З., Полиција и превенција малолетничке делинквенције у локалној заједници (едукација, планирање и програмирање). У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање, могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 241–252.

³⁵⁷Видети више: О' Sullivan, J., The capital question, *National Review*, Vol. 52, Issue 13, 2000., pp. 42–45.

³⁵⁸Детаљније: Casper, J., Imprisonment – United States, *Journal of Criminal Law & Criminology*, Vol. 85, Issue 3, 1995. p. 836. Наведено према: Mbuba, M. J., Lethal Rejection: Recounting Offenders' Experience in Prison and Societal Reaction Post Release, *The prison Journal*, Vol. 92, No. 2, June, 2012., pp. 231–252.

³⁵⁹Опширније о томе видети: McDermott, D., A retributivist argument against capital punishment, *Journal of Social Philosophy*, Vol. 32, Issue 3, 2001., pp. 317–333.

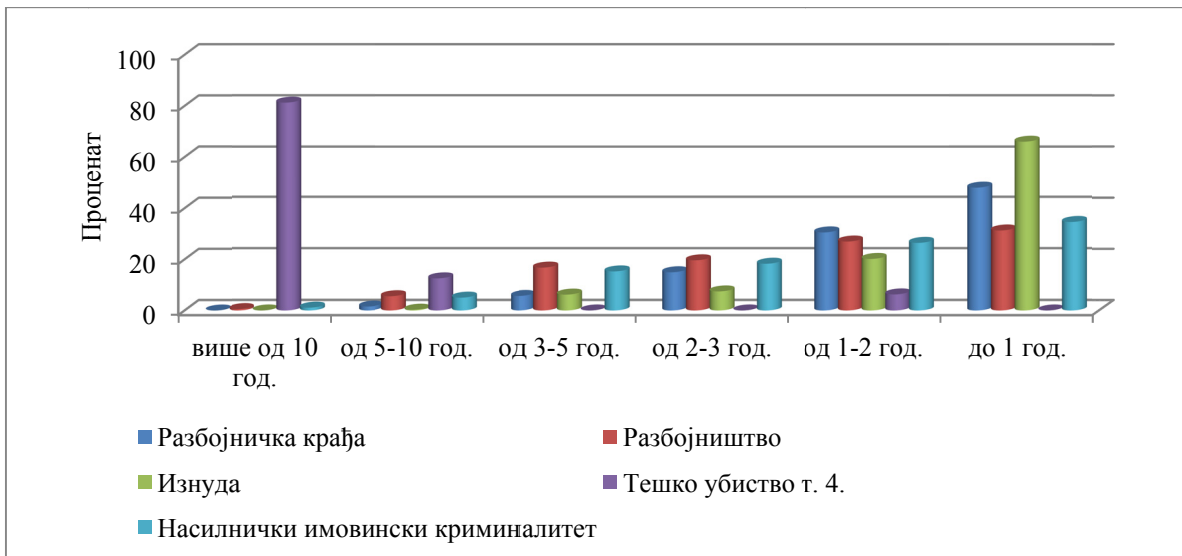
казни (новчана казна, условна осуда и др.). Интересантно је да у овом периоду суд није изрекао ниједну судску опомену, а учинилац је проглашен кривим и ослобођен у 0,21% разбојништва и 0,18% изнуде.

Графикон 12: Структура изречених казни за пунолетне учиниоце у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)

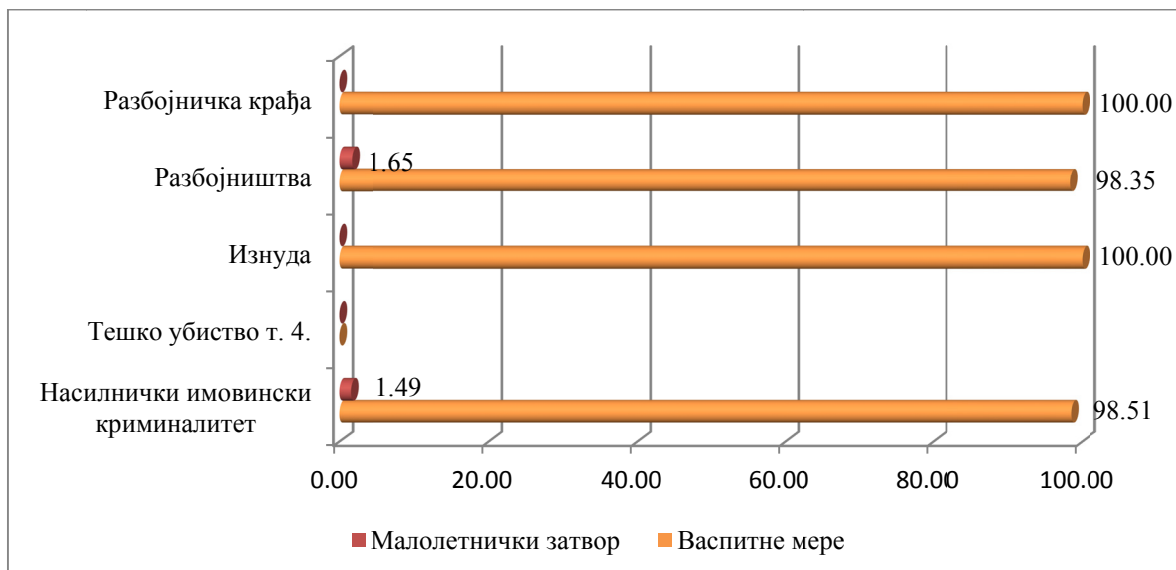
У истом периоду, у структури изречених казни затвора (графикон 13) највише је оних до једне године (34,32%), затим од 1 до 2 године (26,19%), од 2 до 3 године (18,2%), од 3 до 5 година (15,2%), од 5 до 10 година (4,99%) и више од 10 година (1,1%). Ови подаци указују на благу казнену политику,³⁶⁰ имајући у виду законом забрањену казну. Још је то очитије ако се погледају изречене казне за разбојничку крађу (до 1 године затвора – 47,69%) и изнуду (до 1 године – 66,05%).

³⁶⁰ Користећи званичне статистичке параметре, Исак Ерлих (Ehrlich I.) закључио је да вероватноћа затворске казне и просечно време издржавања казне имају значајан утицај и да застрашују учиниоце седам кривичних дела која се налазе на списку ФБИ-ја (разбојништво, провала, пљачка, крађа возила, напад, силовање и убиство), уз изузетак дужине одслужене казне у случају убиства. Видети више: Ehrlich, I., Participation in Illegitimate Activities: A Theoretical and Empirical Investigation, *Journal of Political Economy*, Vol. 81, No. 3, May–Jun, 1973., pp. 521–565.

Графикон 13: Структура изречених затворских казни за пунолетне учиниоце у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)

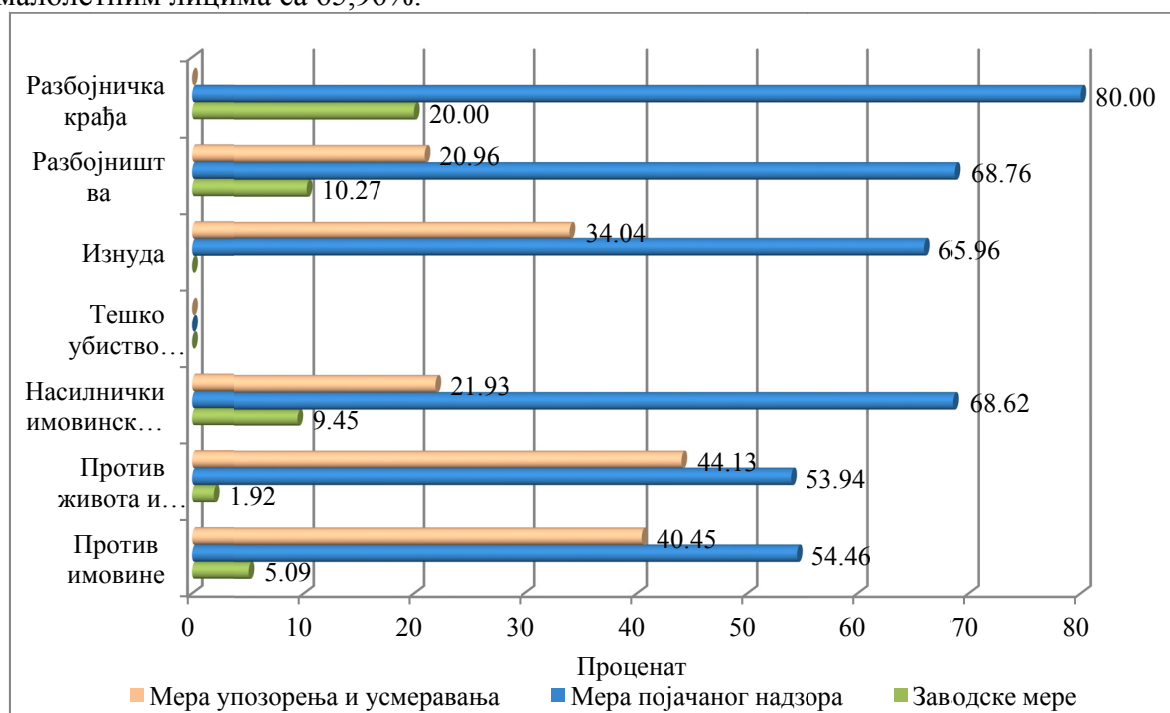
Статистички посматрана структура изречених казни за дела насилничког имовинског криминалитета старијим малолетницима за период 2007 до 2012. године такође показује благу казнену политику наших судова (графикон 14). Највише је примењивана васпитна мера – за разбојништва (98,35%), разбојничка крађа (100%), изнуду (100%). Забрињавајући је низак проценат изречених заводских мера према овим лицима – за разбојништва (10,27), разбојничка крађа (20%) и изнуда (0%).

Графикон 14: Структура изречених казни старијим малолетницима у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)

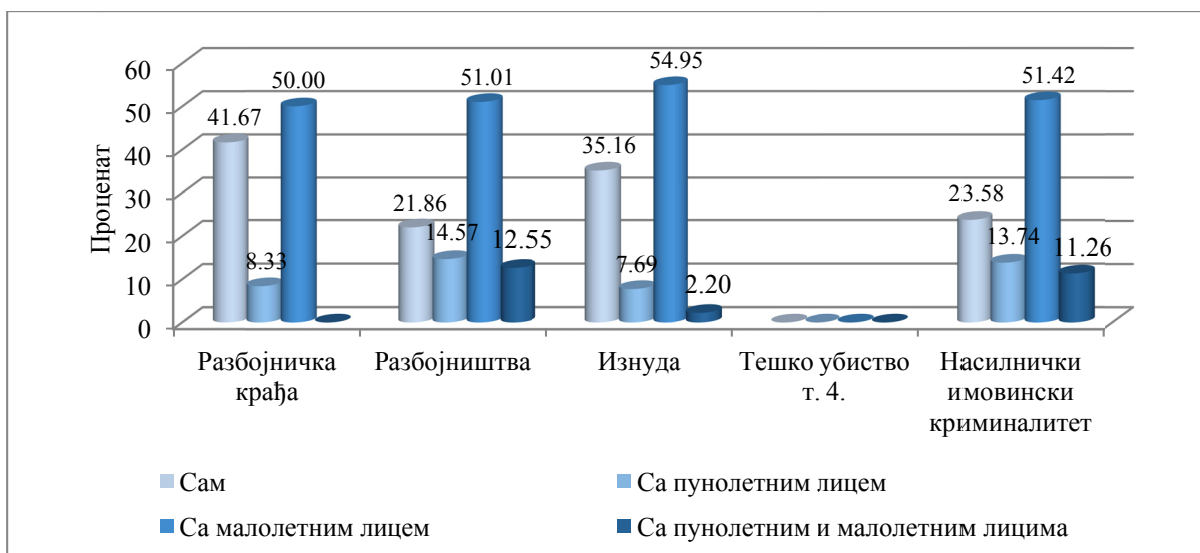
Интересантно је погледати структуру изречених васпитних мера старијим малолетницима осуђеним за ова кривична дела у истом периоду (графикон 15). У чак 68,76% овим лицима је за извршено кривично дело разбојништва изречена васпитна мера појачаног надзора, васпитне мере заводског карактера изречене су у 10,27% случајева, а мера упозорења и усмеравања у 20,96%. Код осуда за разбојничке крађе према овим лицима, мера појачаног надзора изречена је у 80% и заводске мере у 20%.

Мера појачаног надзора доминира и у структури изречених казни за изнуду према малолетним лицима са 65,96%.

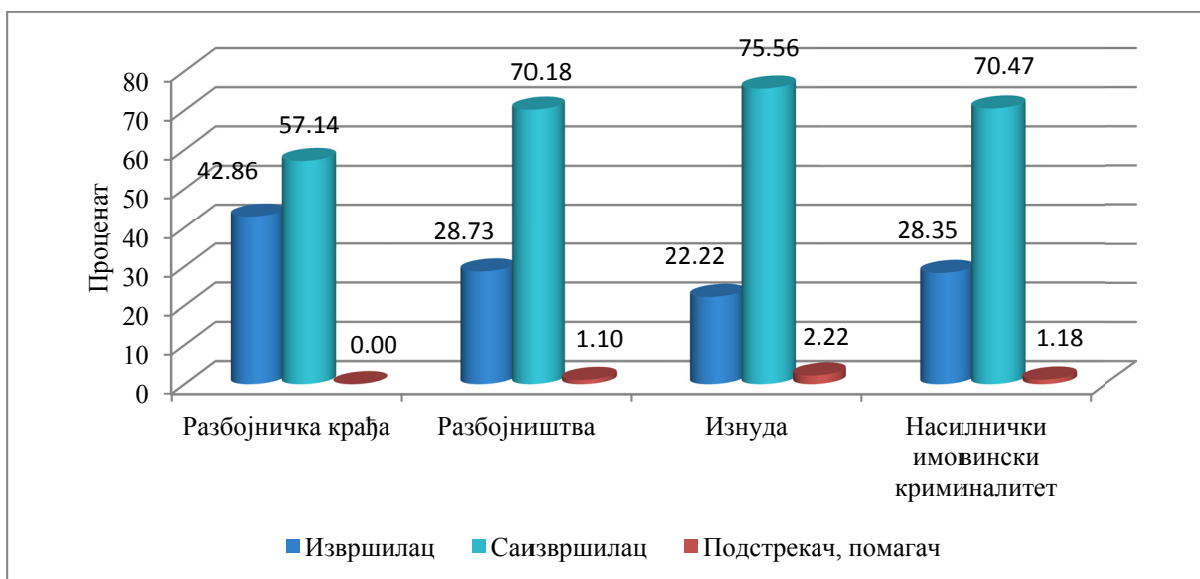
Графикон 15: Структура изречених васпитних мера старијим малолетницима у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)

Овде бисмо се више задржали на анализи квантитативних параметара који се односе на малолетне учиниоце. Иако се не односе на анализу казнене политике судова, мишљења смо да би било корисно пре свега због каснијег генерисања извршења великог броја кривичних дела. Статистички подаци о извршеним кривичним делима насилничког имовинског криминалитета од стране малолетника у саучесништву са другим лицима показују да су само у 23,58% малолетницима сами извршили неко од кривичних дела насилничког имовинског криминалитета (разбојништво 21,86%, разбојничке крађе 41,67%, изнуда 35,16%) (графикон 16). Подаци показују да су малолетна лица чак у 51,01% случајева разбојништво извршила у саучесништву са другим малолетним лицима, у саучесништву са пунолетним и малолетним лицем извршено је 12,55% ових кривичних дела, а само у саучесништву са пунолетним лицем 14,57% разбојништва. У погледу извршених разбојничких крађа у саучесништву од стране малолетних лица, у 50% случајева реч је о саучесништву са другим малолетним лицима, а код изнуда је тај проценат и нешто већи 54,95%.

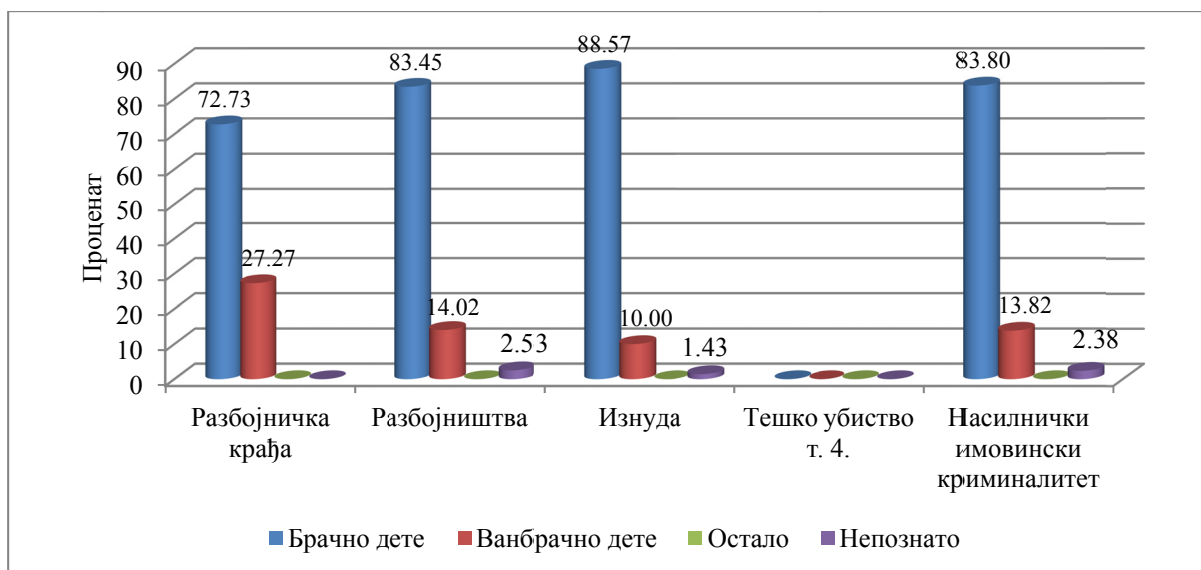
Графикон 16: Облици саучесништва малолетних учинилаца у односу на старосну структуру у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)

Што се облика саучесништва тиче (графикон 17), највише кривичних дела насилничког имовинског криминалитета извршено је у саизвршилаштву (разбојништво 70,18%, разбојничка крађа 58,14%, изнуда 75,56%), док су остали облици присутни у занемарљивом проценту.

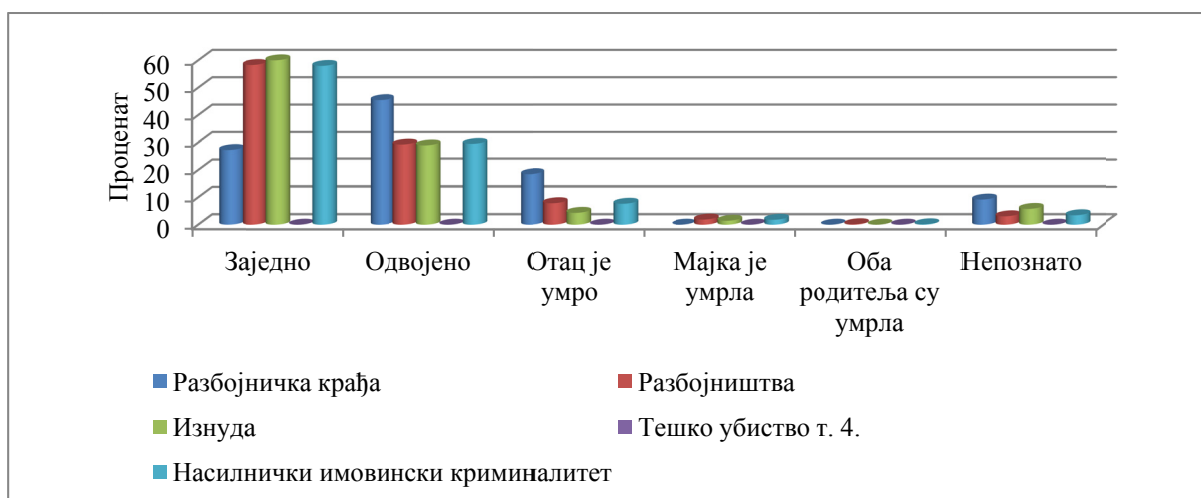
Графикон 17: Облици саучесништва малолетних учинилаца у односу на своју улогу у извршењу кривичних дела насилничког имовинског криминалитета у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)

Квантитативном анализом породичних прилика и функционалности породице малолетника који су извршили кривична дела насилничког имовинског криминалитета, можемо закључити да је у највећем броју случајева реч о малолетницима који су брачна деца (графикон 18), али чак 45,45% малолетних учинилаца разбојничких крађа јесу малолетници чији родитељи живе одвојено (графикон 19).

Графикон 18: Функционалност породице малолетних учинилаца у време њиховог рођења, правоснажно осуђених у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)

Такође, у 18,18% случајева разбојничких крађа извршених од стране малолетника (разбојништва 7,77%) реч је о малолетницима чији је отац преминуо (графикон 19).

Графикон 19: Функционалност породице малолетних учинилаца у време извршења актуелног кривичног дела, правоснажно осуђених у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)

Сви изнети подаци указују на благу казнену политику наших судова и то како према пунолетним тако и према малолетним учиниоцима ових кривичних дела. То свакако није добро, имајући у виду друштвену опасност дела насилничког имовинског криминалитета. Наравно, у изрицању кривичних санкција судови треба да буду независни од сваког спољног утицаја, али статистика и чињенице јасно указују на изречену оцену о казненој политици код нас.

Трендови казнене политике у свету све су пооштренији. Савремени ретрибутивни приступи се више не усмеравају на тежину кривичног дела, него су усмерени на то да код учиниоца произведу што је могуће више штете и деградације.³⁶¹ Због тога је скоро цела Западна Европа, а пре тога САД, од 90-их година па надаље, усвајала прописе који су засновани на погрешној премиси да стриктније казне, чешће кажњавање затвором и друге још оштрије казнене мере, доводе до смањења стопе криминалитета.³⁶² То је за последицу имало знатно већи број осуђених лица на казну затвором. Између 1925. и 1973. године постојала је врло мала флукуација осуђених лица, између 110 и 120 осуђених лица на 100.000 становника, и никад није варирао више од 30% горе или доле од тог средњег нивоа. Након ниске стопе од 93 осуђена лица на 100.000 становника 1972. године, стопа затварања је расла током следећих 26 година са 93 на 452 осуђена лица на 100.000 становника, односно она се готово упетостручила за четврт века.³⁶³ Као што се може закључити, овај претходни период представља период „казног благостања“ или као доба „поправљања“ учинилаца кривичних дела.³⁶⁴

4.3. Казнене установе у контроли насилничког имовинског криминалитета

Поред ових државних субјеката одговорних за контролу криминалитета, казнене установе, односно установе за извршење кривичних санкција имају своје значајно место и улогу. Иако се формално баве извршењем кривичних санкција, оне у својој процедури имају најмањи број учинилаца кривичних дела који пролазе ову фазу формалне друштвене реакције на криминално понашање. Међутим, како се у њима извршавају најтеже мере (казне затвором), оне имају велики значај у специјалној превенцији криминалитета. Њихова функција је да одстрањивањем учиниоца из друштва спрече да не врши кривична дела док се налази у њима, али њихова значајнија функција садржана је у специјалној позитивној превенцији криминалитета, а то је ресоцијализацији учиниоца.

Основни смисао идеје да се непосредним утицајем на учиниоца, док се налази на извршењу кривичне санкције, индивидуалним програмима постигне његова ресоцијализација, трајна је тековина кривичног права као конститутивног елемента криминалне политике. То се може постићи само под следећим условима:

- Ресоцијализација не сме бити главна сврха казне;
- Може се предузимати само уз пристанак осуђеног;
- Институционализација (нарочито код примене казне затвора).³⁶⁵

Нажалост, затвор као део институција за извршење кривичних санкција у постмодерном друштву у основи функционише само за раздвајање и онеспособљавање

³⁶¹ Видети више: Hallsworth, S., Rethinking the Punitive Turn: Economies of Excess and the Ciminology of the Other, *Punishment & Society*, Vol. 2, No. 2, April, 2000., pp. 145–160.

³⁶² Šelih, A., *Opus citatum*, p. 50.

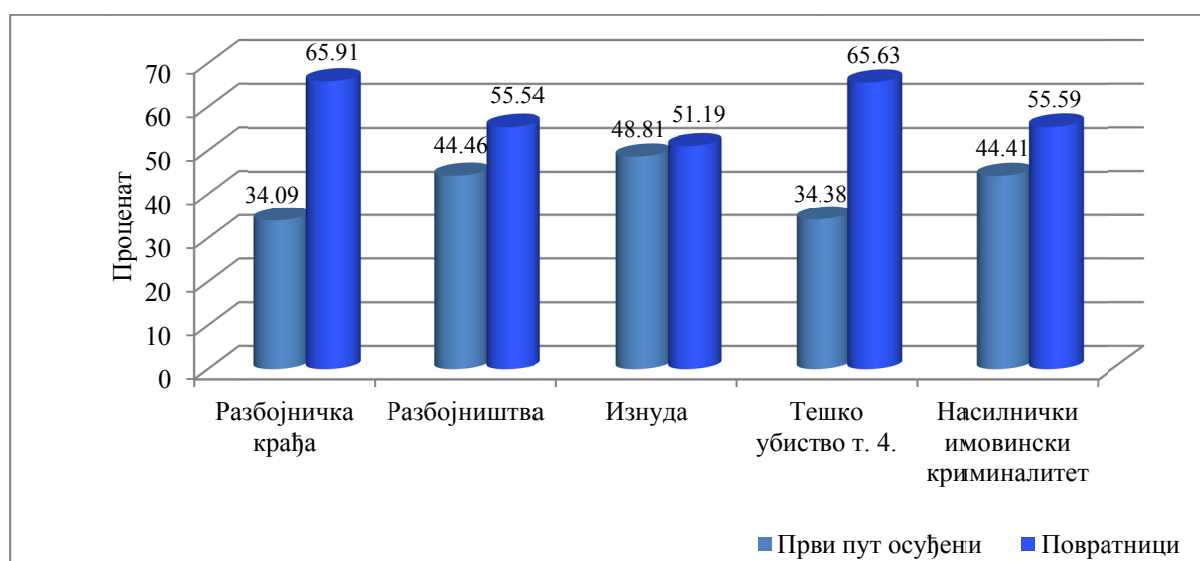
³⁶³ Zimring, E. F., Imprisonment rates and the new politics of criminal punishment, *Punishment & Society*, Vol. 3, No. 1, January, 2001., pp. 161–166.

³⁶⁴ Опширније о томе видети: Garland, D., *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*, University of Chicago Press, Chicago, 2001., p. 34.

³⁶⁵ Стојановић З., *Opus citatum*, стр. 89.

криминалним понашањем оптерећених особа; дакле, само на нивоу ефеката специјалне негативне превенције. О ефектима генералне негативне превенције и специјалне позитивне превенције скоро да нема ни речи. Стога, можемо видети да је затвор, након релативно дугог развоја пуног континуираних реформских прегнућа и оптимистичких очекивања, завршио у својој најосновнијој функцији безбедног смештања и локализовања учинилаца, санкционисаних у законитом кривичном поступку.³⁶⁶ Затвор постаје место само за чување проблематичних особа јер по новој теорији онеспособљавања, онеспособљавање обећава да ће смањити ефекте криминала у друштву не мењајући ни учиниоца ни друштвени контекст, већ само преуређује дистрибуцију преступника у друштву. Јер ако затвор не може да уради ништа друго, теорија онеспособљавања сматра да он може, бар за време у којем се налази у затвору, онемогући учиниоце да наставе своје криминалне активности у друштву.³⁶⁷ Дакле, иако није имала резултате који су се очекивали, скоро да су напуштене идеје позитивистичке школе о потреби ресоцијализације. Отуда и не чуди велики број поврата у извршењу кривичних дела насилничког имовинског криминалитета.

Повратништво код кривичних дела насилничког имовинског криминалитета (графикон 20) није никаква новост. Према статистичким параметрима, повратници у извршењу ових дела јесу 55,59% учинилаца. Од укупно осуђених 3.815 лица, 2.119 су повратници када је реч о кривичном делу разбојништва (55,5%). Још је већи проценат повратника код кривичних дела разбојничке крађе (65,91%), а и нешто више од половине кривичних дела изнуде извршено је од стране повратника (51,19%).

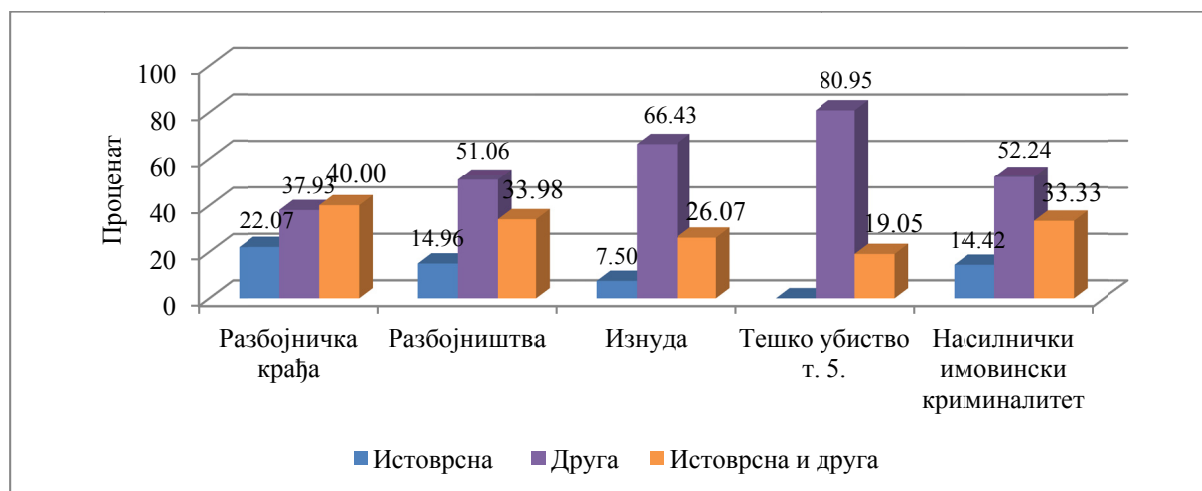
Графикон 20: Повратништво у извршењу кривичних дела насилничког имовинског криминалитета, правоснажно осуђених у периоду 2007–2012. године (Извор РЗСС)

Интересантно је извршити анализу структуре извршених кривичних дела пре извршења актуелног кривичног дела насилничког имовинског криминалитета (графикон 21). Према квантитативним статистичким подацима 52,24% је извршило друго кривично дело, 33,33% је извршило истоврсна и друга кривична дела, а 14,42% истоврсна дела. Највећи проценат истоврсних и других дела извршили су учиниоци

³⁶⁶Детаљније о томе: Young, J., *The Exclusive Society*, Sage, London, 1999., pp. 121–147.

³⁶⁷Видети више: Feeley, M., Simon, J., *Actuarial justice: The emerging new criminal law*, In: Nelken, D., (ed.), *The future of criminology*, Sage, London, 1994., pp. 173–200.

разбојничке крађе 40%, других дела учиниоци тешког убиства из т. 5 (80,95%) и истоврсних кривичних дела учиниоци разбојничке крађе.

Графикон 21: Структура претходно извршених кривичних дела повратника, правоснажно осуђених у периоду 2007–2012. године

С обзиром на то да ће према најавама у наредном периоду казнена политика бити поштрена, видећемо како ће утицати на смањење насилничког имовинског криминалитета и на све околности које га прате. Већ смо истицали да смањење или повећање неког од облика криминалитета зависи од много фактора, а казнена политика је само један од њих. Поред тога, не треба губити из вида и неке изјаве самих затвореника, као што је и следећа: „Затвор ме није научио ништа осим како да боље урадим неке лоше ствари; једина ствар коју је затвор урадио, одвојио ме од моје породице на дуже време; пропушташ дечје рођендане и њихове кошаркашке утакмице; пропушташ породичне свадбе, чланови породице умиру, а ти не можеш да се поздравиш са њима; не можеш да помогнеш својој мајци, то боли...”³⁶⁸

Такође, треба имати у виду да навикавање на живот после затвора није лак задатак за бивше осуђенике. Посебно је то случај са онима који су били осуђени на дуже затворске казне. Неки су постали тако зависни од институције да нису могли да се снађу на слободи, као у случају једног мушког учесника који је објаснио своје искуство по изласку³⁶⁹. Он је рекао да се у затвору сналазио одлично, те да на слободи отприлике нема никакву визију свога живота.

³⁶⁸Mbuba, M. J., *Opus citatum*, p. 240.

³⁶⁹*Ibidem*, p. 242.

5. ДРУГИ ДРЖАВНИ ОРГАНИ И ЊИХОВА УЛОГА У КОНТРОЛИ НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Ослањати се само на полицију, тужилаштво и судове у сузбијању криминалитета, па следствено томе и насилничког имовинског криминалитета, јесте неопходно, али је у тај процес такође неопходно укључити и друге државне институције и службе. Литература показује да је затварање скупо.³⁷⁰ Према доступним подацима судова у САД³⁷¹, дневни трошкови чувања затвореника у федералном затвору у 2008. били су 70,75 УСД и 65,25 УСД у поправним установама, док живот у затвору кошта око 62 УСД дневно по затворенику. Држава не плаћа целодневне трошкове затвореника сем хране, основне здравствене заштите и преноћишта. Према томе, у борби против криминалитета треба изнаћи друге, јефтиније методе од постојећих.

Но, вратимо се основном питању – какву улогу у сузбијању насилничког имовинског криминалитета могу да одиграју други државни органи поред полиције, тужилаштва и судова и који су то органи и службе?

На првом месту реч је о органима социјалног старања, односно Центрима за социјални рад. Из података које смо презентовали у претходном одељку, јасно се може видети да се учиниоци кривичних дела насилничког имовинског криминалитета „регрутују“ још у млађој животној доби. Такође, може се уочити и њихов социјални статус, породичне прилике и слично. Посебно је важно истаћи чињеницу да већина пунолетних учинилаца кривичних дела насилничког имовинског криминалитета већ у малолетничком добу има на терету извршење лакших или сличних кривичних дела. То је период у њиховом животу када им друштво мора јасно ставити до знања да је њихово понашање друштвено неприхватљиво. Тада је првенствено на органима социјалног старања и помоћи да реагују у правцу опсервације њиховог понашања, када је већ очигледно да је то на нивоу породице измакло контроли.

Наравно, поред органа социјалног старања постоје и други државни органи који на посредан или непосредан начин могу бити инволвирани у сузбијање насилничког имовинског криминалитета. Ту, пре свега, мислимо на разне инспекцијске органе, затим царину, војску, обавештајне службе и све друге државне субјекте који располажу таквим овлашћењима да могу бити укључени у неки од облика борбе против криминалитета. Сви ти органи, у складу са својим законским овлашћењима, могу бити значајна подршка сузбијању насилничког имовинског криминалитета. Поред њих, и други друштвени субјекти, као што су: друштвене, невладине, верске организације, удружења грађана, образовне установе, средства информисања и др., имају своје место у остваривању заштитне функције државе у борби против криминалитета.

Ако се политика сузбијања криминалитета схвати као друштвена активност усмерена на постизање одређених циљева у контроли криминалитета, онда је јасно да на друштвеном плану у њој, поред органа формалне социјалне контроле, морају учествовати и други органи. Планирана и координирана активност свих органа створиће предуслове и дати резултат у процесу заштите друштва од криминалитета.

³⁷⁰Ristad, J., A stark examination of prison culture and prison ministry, *Dialog – A Journal of Theology*, Vol. 47, Issue 3, 2008., pp. 292–303.

³⁷¹U.S. Courts, 2009. Наведено према: Mbuba, M. J., *Opus citatum*, p. 239.

Практична, свакодневна активност полиције, тужилаштва, судова, али и свих других државних органа, брана је криминалним појавама и свим облицима њиховог испољавања.

На овоме месту нећемо даље развијати расправу у правцу детаљнијег одређивања улоге и значаја ових органа и служби у процесу сузбијања насилничког имовинског криминалитета, али то не значи да је утицај тих државних органа занемарљив.

6. МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА У ФУНКЦИЈИ КОНТРОЛЕ НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

6.1. Глобалне тенденције контроле криминалитета у савременом свету

Криминалитет је глобални феномен, па се са правом може поставити питање да ли се на глобалном нивоу може одговорити адекватним кривичноправним механизмима на његове старе и нове појавне облике. Поготово зато што се за разлику од неких других правних сфера област кривичног права још увек највећим делом остварује у националним оквирима. Та специфичност јесте и основно обележје контроле криминалитета на међународном плану.

Међутим, националне државе нису у могућности да ограниче његове штетне утицаје. Напротив, познато је да се криминалне структуре, у односу на све друге познате начине организовања, најбрже међусобно повезују у циљу стицања што веће материјалне добити. Притом, у истом циљу организатори криминалних активности изналазе нове начине деловања, при чему користе и најсавременије изуме и технологију. Држава и друштво настоје да спречавају све врсте и облике криминалитета, а нарочито његове организоване облике који превазилазе националне оквире. Једном речју, као што се криминалци међусобно удружују на националном и међународном нивоу, тако и државе прате овако профилисане криминалне организације удруживањем и закључивањем билатералних и мултилатералних конвенција о сарадњи у сузбијању различитих облика криминала.³⁷²

Правни оквир за успостављање и деловање на пољу међународне сарадње и координације представљају међународни инструменти (декларације, конвенције, споразуми о сарадњи итд.).³⁷³

Поред институционалних облика међународне сарадње у спречавању криминалитета, изградња новог и безбеднијег поретка у свету одвијала се и кроз процес доношења и усвајања конвенција, споразума и препорука. Први корак у таквој врсти сарадње представљало је усвајање Конвенције о заштити људских права и основних слобода 1950. године. Потом су усвојени и други слични међународни документи као што су: Европска конвенција о екстрадицији из 1957. (са допунским протоколима из 1975. и 1978. године), Европска конвенција о узајамној судској помоћи у кривичним стварима из 1959. године и др. У сваком случају, интензитет и квалитет сарадње шири се на нова подручја борбе против криминалитета, а број релевантних правних аката који то омогућава из године у годину се увећава.

На европском плану, сарадња у контроли криминалитета одвија се како кроз рад европских институција, тако и билатералним активностима самих држава чланица ЕУ. Такође, у сарадњу су укључене и државе које нису чланице Европске уније, али се налазе у процесу придруживања или остварују сарадњу са органима ЕУ на други начин.

Процес европских интеграција, започет после Другог светског рата, деведесетих година прошлог века добио је снажан замах. Након Мастрихтског споразума 1991.

³⁷²Јоксић, И., Међународна и национална сарадња и координација у супротстављању криминалитету, У : *Међународна и национална сарадња и координација у супротстављању криминалитету*, Vol. 3, бр. 1, Бања Лука, 2010., стр. 61–73.

³⁷³*Ibidem*

године и формалног оснивања ЕУ³⁷⁴, започело се са значајном и интензивнијом сарадњом на пољу борбе против криминалитета. У својој суштини, та сарадња је требало да промовише идеју развијања јединственог европског судског простора. Он је институционализовао неформалну међувладину сарадњу која је постојала у оквиру TREVI групе (*Terrorism, racism, Extremism, Violence Internationale*), у периоду 1975–1992, и Комитета CELAD (*Comite Europeen de la Lutte Antidroque*, 1989.), чије су активности биле усмерене као реакција на тероризам седамдесетих година прошлог века, као и на борбу против трговине дрогом.³⁷⁵

Да закључимо – криминалитет је глобални феномен чије последице осећају сва друштва без обзира на своје специфичности, облике владавине, идеологију, државну структуру и сл. Глобалне тенденције у контроли криминалитета, и поред свих напора, остале су на већ постављеним, традиционалним, институционалним оквирима међународног организовања. Уз спровођење мање или више усвојених конвенција и споразума, није до сада нађен глобални одговор усмерен на контролу криминалитета, а тај одговор и није могућ у потпуности, већ се он мора парцијално градити кроз деловање надлежних националних институција и њихову међународну сарадњу у сваком конкретном случају у коме криминалне активности превазилазе оквире једне државе.

6.2. Нормативни оквири међународне сарадње у области контроле насилничког имовинског криминалитета

Правни оквир за успостављање међународне сарадње између полицијских агенција појединих држава и њихових правосудних институција представљају потписане и ратификоване међународне конвенције. Посебан значај међу њима припада *Конвенцији УН против транснационалног организованог криминала*.³⁷⁶ Ступањем на снагу овог документа створене су могућности за успостављање и проширење међудржавне сарадње, нарочито на пољу сузбијања међународног организованог криминала у који свакако можемо сврстати и организоване облике насилничког имовинског криминалитета. Ови облици криминалитета препознати су од стране држава као проблем који превазилази могућности домаћих полицијских организација, уколико оне не делују заједно са безбедносним структурама других држава. Стога је поменута конвенција поставила оквире за мере и поступке који ту сарадњу међу полицијским и другим организацијама који третирају ову проблематику уобличавају.

Иако се у оквиру ЕУ поштују национални идентитети држава чланица, читав европски поредак осмишљен је ради стварања и очувања основних вредности, јединства и слобода. Све то у крајњој линији зависи од безбедности. Борба против тероризма и организованог криминала у Европи последњих година је у центру пажње више него икада до сад у њеној историји. Стога се наставља са покушајима да се учврсти сарадња полиције и правосуђа и да се нарочито, са заостравањем мигрантске кризе, заштите спољне границе ЕУ. Свакако да остварење таквих задатака захтева

³⁷⁴*Treaty on European Union*, OJ C 191, 29.07.1992., ступио на снагу 1.11.1993.

³⁷⁵Опширније о томе видети: Соковић, С., Контрола криминалитета у систему права ЕУ, *Ревизија за европско право*, Vol. 7, бр. 2–3, 2005., стр. 51–69.

³⁷⁶Видити више: *Закон о потврђивању Конвенције УН против транснационалног организованог криминала и допунских протокола* („Службени лист СРЈ – Међународни уговори“ бр. 06/01).

усавршавање аутохтоног правног оквира ЕУ. Правни оквир за активности ЕУ у области контроле криминалитета чине одредбе о полицијској и правосудној сарадњи у оквиру различитих уговора, а нарочито Лисабонским уговором заједничка спољна и безбедносна политика ЕУ, као и сарадња полиције и судства у кривичним предметима добиле су још више на значају.³⁷⁷ Наведени документи, као стратешки циљ правосудне и полицијске сарадње, имају обезбеђивање стабилног и високог нивоа заштите грађана у оквиру јединственог европског простора слободе, безбедности и правде. То се остварује путем заједничких активности држава чланица у области полицијских и правосудних послова у кривичним стварима. Овај циљ подразумева превенцију и борбу против свих тежих облика испољавања криминалитета.³⁷⁸ Овим уговорима предвиђене су и основне активности у сарадњи надлежних органа, пре свега правосудних и полицијских међу државама чланицама. Присутан је и процес усклађивања, у мери у којој је то потребно, кривичног законодавства држава чланица. Заједничка делатност полицијских, царинских и других специјализованих органа репресије одвија се кроз директну сарадњу држава чланица или посредством специјализованих агенција ЕУ. Сарадња се односи на предузимање оперативних активности у циљу превенције, откривања и истраживања кривичних дела и њихових учинилаца, прикупљању, обради, анализи и размени релевантних информација различитог карактера које су у вези са тиме, коришћењу одређених криминалистичких истраживања и специфичних истражних техника примењивих у откривању озбиљнијих облика криминалитета.³⁷⁹ Правосудна сарадња предвиђа олакшавање, усклађивање и убрзавање заједничких активности између надлежних министарстава, правосудних и структура држава чланица. Та сарадња највише је везана за поступке и спровођење одлука у вези са поступцима екстрадиције између држава чланица, осигуравање усклађености прописа када је то потребно ради унапређивања ове сарадње и на предупређење сукоба надлежности између држава чланица.³⁸⁰

Као и многе друге негативне друштвене појаве које угрожавају светску заједницу и криминалне појаве уз друге безбедносне претње угрожавају и европске тековине мукотрпно створане последњих пар деценија. Стога је било потребно да се у оквиру европских институција оформе и такве које би за циљ имале сарадњу држава чланица ЕУ у супротстављању различитим облицима криминалитета. Тренутно постоји више институционалних оквира поменуте сарадње међу државама чланицама ЕУ, као што су:

- Европска полицијска канцеларија – мрежа (*Europol*);
- Европска судска мрежа (*European Judicial Network*);
- Европско одељење за судску сарадњу (*Eurojust*);
- Европско одељење за сузбијање превара (*OLAF – European Anti-Fraud Office*).

³⁷⁷Borhart, D. K., *Abeceda prava Evropske unije*, Kancelarija za publikacije Evropske unije, Luksemburg, стр. 15. Преузето са интернет адресе: http://euinfo.rs/files/Publikacije-srp/10_Abeceda_prava_EU.pdf?rs=lat, приступљено: 25.05.2014.

³⁷⁸Соковић, С., *Opus citatum*, стр. 54.

³⁷⁹Видети више: Соковић, С., Искуства ЕУ у сузбијању тешких облика криминалитета, У: *Семинар права (XVI), Тешки облици криминала, 8–12. јун 2004.*, Будва, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, ВШУП Земун, Београд, 2004., стр. 173–189.

³⁸⁰*Ibidem*, стр. 177.

6.3. Међународна кривичноправна сарадња као инструмент контроле насилничког имовинског криминалитета

Учиниоци кривичних дела насилничког имовинског криминалитета, појединачно или организовани у различите криминалне групе, настоје да врше кривична дела на подручју сваке државе, где сматрају да ово криминално понашање може остати некажњено. Они се удружују са својим „колегама по послу“, не марећи на државне границе, националну или верску припадност. Њихов императивни циљ је да, користећи се свим могућим расположивим средствима, применом адекватних метода остваре свој примарни циљ, а то је да изврше кривично дело. Транснационалност и све јача повезаност криминалних група једно је од обележја савременог криминалитета, па и овог. Тренутни трендови дезорганизације надлежних субјеката, који су последица ескалације тероризма, показују њихову недовољну организованост како на државном, тако и на ширем нивоу. Хармонизација прописа, која је неопходан предуслов за постојање организационих структура на европском и светском нивоу, свакако не могу бити алиби за недовољно квалитативне и квантитативне резултате у контроли криминалитета. Оно што је основни предуслов ефикасном супротстављању овој друштвеној појави на међународном плану јесте методологија рада органа кривичног гоњења, која се мора заснивати на јединственим стандардима и на међународној сарадњи.

Због отворености граница у нашем ближем окружењу, стварају се неопходни предуслови и за извршење кривичних дела на подручју других држава, што самим тим и криминалитету даје међународни карактер. Та карактеристика савременог криминалитета пред државе и различите међународне организације поставља логично питање како адекватно одговорити на његове изазове. Због тога се међународна кривичноправна сарадња појављује као нужан инструмент реакције друштва у циљу контроле криминалитета, без обзира на место извршења кривичног дела, националну припадност учиниоца, државне и друге границе.³⁸¹ Дакле, она је због своје важности значајно средство у контроли криминалитета, превасходно што омогућава да сваки појединац који је извршио неко кривично дело буде адекватно кривичноправно третиран.

Основни видови међународне кривичноправне сарадње држава у борби против криминалитета јесу различити, а у односу на носиоце те сарадње она може бити:

- међународна судска (кривичноправна помоћ);
- међународна полицијска сарадња.³⁸²

Међународна судска сарадња одвија се преко надлежних правосудних институција државе (кривични суд и тужилаштво), а полицијска преко националних полицијских агенција и различитих безбедносних институција. Јачање и унапређење брзе и ефикасне сарадње полицијских и судских власти држава има за циљ да кроз полицијску и правосудну сарадњу у кривичним стварима обезбеди виши ниво заштите

³⁸¹ Видети више: Бејатовић, С., Међународна кривичноправна сарадња као инструмент ефикасности откривања и доказивања кривичних дела с међународним обележјем. У: *Европске интеграције и међународна кривичноправна сарадња*, Институт за упоредно право и Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2011-2012., стр. 33–52.

³⁸² Никач, Ж., Међународна сарадња држава у борби против криминалитета, са освртом на полицијску превенцију. У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање, могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 189–209.

свих њених грађана.³⁸³ Због тога државе као субјекти међународног права и међународних односа развијају неопходну сарадњу, полазећи од својих спољнополитичких циљева и потребе супротстављања савременим облицима криминалитета, који нарушава базичне интересе сваке правне државе.

6.3.1. Међународна полицијска сарадња у контроли насилничког имовинског криминалитета

Супротстављање насилничком имовинском криминалитету подразумева предузимање мера превенције на његовом спречавању и одређених мера репресије у циљу његовог сузбијања, односно откривања кривичних дела, лишења слободе њихових учинилаца и обезбеђења релевантних доказа. Проналажење решења за овај проблем неопходно је да се потражи уз ангажовање свих надлежних државних институција, како појединачних држава у којој се се овај криминалитет испољио, тако и кроз облике међународне кривичноправне сарадње и помоћи коју она обезбеђује у третирању ове врсте криминалитета.

Различити облици међународне и регионалне сарадње и координације у одговору на све облике и врсте криминалних активности, посебно у односу на организовани насилничко имовински криминалитет, представљају најважније чиниоце за његово успешно сузбијање. Добро је познато да криминалитет угрожава подједнако свако друштвено-политичко уређење, али и да у свом испољавању не познаје националне оквири. То се нарочито односи на најтеже облике криминалних радњи, а такве у одређеном броју случајева представљају радње насилничког имовинског криминалитета. Извршење таквих кривичних дела веома често захтева од њихових учинилаца деловање у више од једне државе, односно у регионалним и међународним оквирима. Такође, учиниоци оваквих деликата могу бити држављани различитих држава или могу предузимати радње кривичних дела на територији различитих држава. Извршењем кривичних дела могу бити угрожени интереси субјеката из раличитих држава, односно субјеката који имају мултинационални карактер. Другим речима, последице кривичних дела могу се рефлектовати на међународном плану у многим сферама.

У духу и жељи да се онемогући настојање учинилаца да преласком државне границе избегну кривични прогон, појавила се и потреба за организовање и развијање међународне полицијске сарадње. „Успостављање трајне сарадње и ближих веза између полицијских управа различитих држава“³⁸⁴ била је једна од идеја која се појавила још на конгресу Међународне комисије за казнионе, одржаном 1878. године у Стокхолму. То је касније резултирало образовањем више полицијских организација, које се баве координацијом међународне полицијске сарадње, ангажовањем више од хиљада официра за везу између различитих полицијских институција у свету. Многа министарства унутрашњих послова и многе полицијске агенције развиле су сопствене службе за међународну сарадњу, веома моћне и по обиму и по овлашћењима.³⁸⁵

³⁸³ Опширније о томе видети: Кошуткић, Б., *Увод у европско право*, Завод за уџбенике, Београд, 2006., стр. 44–45.

³⁸⁴ Le Congrès pénitentiaire international de Stockholm, Stockholm, Bureau de la Com-mission pénitentiaire internationale, 1879, pp. 589–590. Наведено према: Бабовић, Б., *Превенција криминалитета као циљ и резултат међународне полицијске сарадње*, У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање, могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 123–131.

³⁸⁵ *Ibidem*, стр. 130.

Међународна полицијска сарадња је саставни део међународне кривичноправне сарадње. Обично претходи међународној судској сарадњи и омогућава правосудним органима да остваре процесноправне претпоставке за иницирање, вођење и окончање кривичног поступка. Полазећи од тога да се пре свега полицијске институције непосредно и пре осталих процесних субјеката баве насилничким имовинским криминалитетом, а имајући у виду све израженију интернационализацију криминалитета, могу се разумети настојања ових институција за интензивирање међународне полицијске сарадње како би се повећала ефикасност у њиховом раду.³⁸⁶

Слобода и безбедност имају посебан значај како за свако демократско друштво тако и на глобалном нивоу, а подстицај њиховом очувању и учвршћивању као израза владавине права представља и њихова интернационална заштита. Између осталог, та заштита се остварује и кроз рад специјализованих полицијских организација. Рад ових међународних субјеката јесте брана угрожавању, осим већ истакнутих вредности, и загарантованих права и слобода, које представљају темељ правне државе и међународног поретка.

У раду ових организација свакако има места за напредак и усавршавање начина и облика сарадње, управо због нарастајућих опасности и изазова који угрожавају интересе држава. На овоме месту посветићемо нешто више пажње овим двома организацијама у светлу предмета нашег интересовања.

6.3.1.1. Међународна организација криминалистичке полиције – Интерпол

Полицијска међународна сарадња у контроли криминалитета најдужу традицију има у оквиру Међународне организације криминалистичке полиције – Интерпола. Основна функција ове организације јесте да развија и помаже међународну помоћ свих криминалистичких служби у оквиру закона земаља које су његове чланице, придржавајући се духа свих међународних докумената који промовишу права човека. Своју улогу на глобалном плану Интерпол покушава да оствари путем испуњења следећих циљева:

- Осигуравања и унапређења узајамне помоћи свих тела криминалистичке полиције у границама важећих закона у различитим државама и у духу Опште декларације о људским правима;
- Успостављања и развоја свих институција које могу делотворно допринети превенцији и сузбијању кривичних дела, из домена општег права.³⁸⁷

У оквиру Интерпола државе чланице изграђују своје односе и пружају међусобну помоћ на пољу превенције и сузбијања криминалних појава. Кроз ову сарадњу размењују се и прикупљају информације о извршеним кривичним делима, њиховим учиниоцима, обавља се поступак идентификације сумњивих особа, као и оних за којима је расписана потерница, лишавају се слободе учиниоци за које постоји одговарајући налог суда неке државе, итд. Међутим, свака држава има права да сама одлучи хоће ли да поступи по захтеву Интерпола за лишење слободе или не.³⁸⁸ Такође, своју функцију остварује и подстицањем примене научних достигнућа у борби против

³⁸⁶Фалаџић, А., *Улога тужилаштва у супротстављању организованом криминалу*, (необјављена докторска дисертација), Библиотека Правног факултета у Нишу, Ниш, 2012., стр. 194–195.

³⁸⁷Члан 2 *Constitution of the ICPO-INTERPOL, (I/CONS/GA/1956(2008))*. Преузето са интернет адресе: <http://www.interpol.int/About-INTERPOL/Legal-materials>, приступљено: 25.05.2015.

³⁸⁸Видети више: Алексић, Ж., Шкулић, М., *Криминалистика*, Београд, 2002., стр. 34.

криминалитета, организацијом стручних семинара и конференција, образовањем радних група које се баве проучавањем појавних облика криминалитета итд.

У делатностима Интерпола међудржавна размена информација која се одвија преко националних бироа има централно место. Карактер тих информација је такав да су у њима садржани подаци о начинима, средствима и методима извршења кривичних дела са елементима иностраности. Такође, кроз делатност се настоји да се унапреди рад националних полицијских организација побољшањем техничких стандарда, увођењем савремене опреме, организационим променама и поспешивању размене искустава у супротстављању различитим врстама деликата. У оквиру сарадње обезбеђују се и предмети и материјални докази од значаја за кривични поступак (фотографије, отисци прстију, итд.), углавном када се против страног држављанина покрене кривични поступак или постоје основи сумње да је учинилац кривичног дела.³⁸⁹

Државе чланице у оквиру својих министарстава унутрашњих послова (полиције) формирају националне бироа који су задужени да комуницирају са органима Интерпола у седишту ове организације. Та комуникација је сталног карактера и одвија се у различитим облицима, укључујући и непосредне контакте овлашћених представника. Тим путем долази се до оперативних података у вези са лицима за којима су расписане међународне потернице, а размењују се и подаци везани за безбедносно интересантне субјекте у вези са претходно вођеним истрагама или ранијим осудама.

Задужења националних бироа су следећа:

- Расписивање међународних потерница и објава за особама и предметима;
- Реализација изручења ради кривичног гоњења или преузимања извршења казни;
- Провере особа, предмета и докумената;
- Посредовање, у хитним случајевима, приликом пружања захтева за међународноправном помоћи по захтевима Министарства правде, судова и тужилаштва и страних надлежних тела према надлежним националним службама;
- Поступање по сложенијим захтевима националне полиције према страним полицијама и обрнуто;
- Представљање државе на радним састанцима Интерпола.³⁹⁰

Овакав вид сарадње и јасно дефинисане процедуре поступања и понашања у дужем низу година показало је да су гарант успешног функционисања ове међународне полицијске организације на опште добро свих њених чланица.

6.4.1.2. Европска полицијска канцеларија - Европол

Европска полицијска канцеларија (енг. *European police office*) са седиштем у Хагу јесте агенција Европске уније у области полицијске и правосудне сарадње. Основни разлог образовања Европола је унапређење узајамне сарадње и активности полицијских и других институција држава чланица у чијој надлежности је спровођење

³⁸⁹Кривокапић В., *Криминалистичка тактика*, Виша школа унутрашњих послова Земун, Београд, 1984., стр. 58.

³⁹⁰*Ibidem*

закона на сузбијању тежих облика криминалитета. У складу са тиме, одредбама члана 88 тачка 2 УФЕУ дефинисани су и задаци који се односе на:

- Прикупљање, обраду, анализу, размену и чување информација, нарочито оних које су доставиле надлежне институције држава чланица, трећих земаља или других субјеката;
- Организацију, координацију и спровођење истражних и оперативних процедура које се спроводе заједно са надлежним институцијама држава чланица или у оквиру заједничких истражних тимова, када је то неопходно, у сарадњи са Евроцастом.

На само почетку Европол је имао две главне функције: информативну (која се остварује формирањем главне базе у коју пристижу све важне информације) и аналитичку (која се односи на проучавање главних специфичности и узрока везаних за феноменологију и етиологију криминалитета у државама које чине ЕУ). Већ је на први поглед јасно да се овде не ради о јединственој полицијској служби са извршним задацима.

Усвајањем различитих протокола, надлежности Европола су значајно еволуирале. Протокол из 2000. године³⁹¹ проширује надлежност у борби против прања новца, омогућавајући му да спроводи истраге у овој области, без обзира на надлежност у испитивању кривичног дела из кога проистичу новчана средства. Протокол из 2002. године³⁹² проширује му овлашћења да може од надлежних органа држава чланица да захтева да започну истраге у предметима који су од интереса за Европол. Трећи протокол из 2003. године³⁹³ овлашћује га да под одређеним условима може да позове и експерте трећих земаља да учествују у активностима Европола. И коначно, одлуком од 06.04.2009. године Европол је добио статус Европске агенције од 01.01.2010. године.³⁹⁴

У складу са својом основном функцијом, активности Европола усмерене су на пружање неопходне подршке националним полицијским организацијама у погледу сарадње на превенцији и сузбијању тежих облика криминалитета, са елементима иностраности, укључујући и кривична дела насилничког имовинског криминалитета.³⁹⁵

Основна функција Европола је јачање капацитета полицијских агенција држава чланица и заједничка сарадња у спречавању и сузбијању тежих облика криминалитета, који угрожавају интересе најмање две државе чланице или заједничке интересе Европске уније.³⁹⁶ Што значи да је *conditio sine qua non* било каквог ангажовања потреба покретања заједничких активности, а због основане сумње да су у криминалну структуру укључени држављани најмање две државе чланице.

Из овако конципираног одређења функције, произилазе и примарни задаци:

³⁹¹Protocol drawn up on the basis of Article 43(1) of the Convention on the establishment of a European Police Office (Europol Convention) amending Article 2 and the Annex to that Convention – Declaration. (2000). OJ C 358/1.

³⁹²Protocol – amending the Convention on the establishment of a European Police Office (Europol Convention) and the Protocol on the privileges and immunities of Europol, the members of its organs, the deputy directors and the employees of Europol. (2002). OJ C 312/2.

³⁹³Protocol – Drawn up on the basis of Article 43(1) of the Convention on the Establishment of a European Police Office (Europol Convention), amending that Convention. (2004). OJ C 2/2.

³⁹⁴Decision 2009/371/JHA of 06 April 2009 establishing the European Police Office (Europol). (2009). OJ L 121/37.

³⁹⁵Члан 3 ст. 1 Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA.

³⁹⁶Члан 3 ст. 1 Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA.

- Прикупљање, обрада, анализа и размена информација и обавештајних података који се односе на дефинисане облике криминалитета;
- Преко националне јединице Европола без одлагања обавештава надлежне службе држава чланица о информацијама које се односе на идентификоване везе међу потенцијалним учиниоцима и све остале активности које могу да буду интересантне, а односе се на могуће извршење кривичних дела;
- Координација, организација и спровођење истражних и оперативних активности, којим се пружа неопходна помоћ и подршка надлежним институцијама држава чланица, које се изводе у сарадњи са институцијама држава чланица или у оквиру заједничких истражних тимова;
- Иницирање образовања заједничких истражних тимова и учествовање у њиховом раду;
- Пружа обавештајна сазнања и аналитичку подршку надлежним институцијама држава чланица приликом одржавања важних међународних догађаја (спортске манифестације и других масовних јавних окупљања високог безбедносног ризика);
- Израда различитих процена безбедносних претњи, стратешких анализа и општих ситуационих извештаја, који су у функцији остваривања детерминисаних задатака Европола;
- Подстицање и унапређење професионалних знања о методама превенције криминалитета различитим истражним процедурама, техничким и форензичким методама које су у функцији надлежних институција држава чланица;
- Омогућава оперативну, техничку и финансијску подршку прекограничним активностима држава чланица, подршку у размени информација, операцијама и истрагама држава чланица и заједничким истражним тимовима;
- У сарадњи са Агенцијом Европске уније за организацију професионалног усавршавања у спровођењу закона, омогућава специјалистичку едукацију службеницима надлежних институција држава чланица, финансијску и другу подршку државама чланицама у организацији професионалног оспособљавања;
- Разменом информација и пружањем аналитичке подршке остварује сарадњу са ОЛАФ-ом и надлежним телима основаним у складу са главом 5 Уговора о функционисању Европске уније (УФЕУ)³⁹⁷ у домену њихове надлежности;
- Пружа информације и подршку надлежним структурама ЕУ за управљање ванредним ситуацијама и мисијама основаним на бази Уговора о ЕУ, који своју функцију остварују у складу са циљевима Европола из тачке 3;
- Развија специјализоване стручне центре ЕУ за сузбијање одређених врста криминалитета из надлежности Европола;
- Обезбеђује неопходну подршку активностима држава чланица у вези са превенцијом и сузбијањем кривичних дела из своје надлежности, која се односе, извршавају или је њихово извршење олакшано коришћењем интернета.
- Стратешким анализама и проценом угрожености пружа неопходну стручну помоћ Савету и Комисији приликом утврђивања и оперативног спровођења стратешких и оперативних приоритета Европске уније у борби против криминалитета;

³⁹⁷Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU), Consolidated version, C 83/49, Official Journal of the European Union, 30.03.2010.

- Израдом стратешких анализа и проценом угрожености доприноси квалитативнијој и делотворнијој употреби средстава за оперативне активности, доступних како на националном, тако и на нивоу ЕУ;
- Обавља послове централне канцеларије за сузбијање фалсификовања евра. Подстиче и координише мере које предузимају надлежне институције држава чланица или заједнички истражни тимови у супротстављању фалсификовању ове европске валуте.³⁹⁸

Као што се може приметити, основна функција Европола – повећање ефикасности у сарадњи и координацији активности између полиција земаља чланица – свакако је примарна функција и циљ Европске полицијске канцеларије. Та сарадња подразумева прикупљање и размену обавештајних података у превенцији различитих облика организованог криминалитета са међународним елементом. Међутим, ту се надлежности и могућности Европола завршавају. То значи да службена лица Европола немају правну могућност да самостално врше истраге у земљама чланицама, а још мање да лишавају слободе осумњичена лица. Они немају оперативна овлашћења и службеници Европола немају мандат да примењују полицијска овлашћења, која су ексклузивно резервисана за полицијске агенције држава чланица. Такође, нема могућности стварања сарадничке мреже, већ се добијене информације могу користити и обрађивати само ако су добијене на валидан начин, посредством националне јединице или контакт тачке, друге државе са којом је закључен оперативни уговор о сарадњи. У том смислу, улога Европола је сведена на: размену информација, прикупљање, обраду и анализу информација и обавештајних података, експертизе и обуку припадника полиције из земаља чланица.³⁹⁹

Сарадња у оквиру Европске полицијске канцеларије, баш као што је то случај код Интерпола, одвија се преко националних тела. Наиме, свака држава чланица због неопходности сарадње у обавези је да организује Националну јединицу или контакт тачку земље (држава која није чланица), која има закључен оперативни уговор о сарадњи, преко које се на релацији Европол–полиција и правосудни органи националних држава обављају предвиђене активности. Надлежности националних тела се односе на следеће:

- Достављање информација и обавештајних података, који су неопходни Европолу за несметано обављање прописаних задатака;
- Поступање по захтевима за достављање потребних информација и инструкцијама које достави Европол;
- Аналитичко и ажурно вођење евиденција и поступање са информацијама;
- Поштујући национално законодавство користе и прослеђују надлежним службама информације и обавештајне податке;
- Обраћају се Европолу са захтевом за достављање неопходних обавештења, информација, савета и анализа;
- У складу са процедуром, редовно достављају информације које је неопходно укључити у информативну базу Европола;

³⁹⁸Члан 4 *Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA.*

³⁹⁹Алексић, Ж., Шкулић, М., *Opus citatum*, стр. 36.

- Старају се да се не крше предвиђене процедуре приликом размене информација са Европолом.⁴⁰⁰

Република Србија је потписала Споразум⁴⁰¹ о стратешкој сарадњи са Европолом у септембру 2008. године. Његова сврха је унапређење сарадње како са Европолом, тако и са државама чланицама Европске уније. Овим су се створиле значајне правне претпоставке за квалитативно унапређење активности усмерених на контролу насилничког имовинског криминалитета, имајући у виду све особености организовања и испољавања на подручју Републике Србије. Суштина споразума је у размени информација које су одредбама члана 2 Споразума подељене на стратешке и техничке.

Стратешке информације обухватају:

- Мере које се односе на спровођење, а које би могле бити корисне за спречавање кривичних дела, а нарочито специјална средства за борбу против кривичних дела;
- Изучавање трендова развоја и унапређења нових метода које се користе за извршење кривичних дела;
- Примену нових метода које се користе у извршењу кривичних дела;
- Запажања и закључке до којих се долази успешном применом нових помоћних средстава и техника за спровођење закона;
- Руте и измене у рутама, које користе кријумчари или лица умешана у извршење кривичних дела, незаконите трговине обухваћена овим споразумом;
- Превентивне стратегије и методе руководства за избор приоритета у области спровођења закона;
- Процене претњи и извештаје о стању у области криминалитета.⁴⁰²

Техничке информације обухватају (али не искључиво) следеће:

- Средства за јачање капацитета административних и извршних структура у областима обухваћеним овим Споразумом;
- Форензичке полицијске методе и истражне поступке;
- Методе обуке одговарајућих службеника;
- Криминалистичко-обавештајне аналитичке методе;
- Утврђивање стручног знања у области спровођења закона.⁴⁰³

6.4.2. Међународна правосудна сарадња у области супротстављања насилничком имовинском криминалитету

Променом политичких односа, али и укупних карактеристика међународног окружења, долази до појаве нових неконвенционалних актера, нових чинилаца и извора угрожавања безбедности. Раније постојећи видови међународне сарадње у области супротстављања новим изазовима не поседују ефикасност која је жељена од

⁴⁰⁰Теранић, Ј., Рабреновић, А., Еуропол – Трећи стуб Европске уније. У: *Контрола криминалитета и европски стандарди: стање у Србији*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2009., стр. 275–292.

⁴⁰¹Закон о потврђивању Споразума о стратешкој сарадњи Републике Србије и Европске полицијске канцеларије, „Службени гласник РС“ – Међународни уговори, бр. 38/09.

⁴⁰²*Ibidem*

⁴⁰³*Ibidem*

стране глобалне заједнице. Због тога су све израженији захтеви за проширењем фокуса правосудне, али и других облика сарадње на плану борбе против криминалитета.

Поједини драматични облици криминалних појава, међу којима су и неки појавни облици насилничког имовинског криминалитета (брутална разбојништва и изнуде), могу извршити метаморфозу међународних представа и учврстити свест о потреби међународне сарадње на њеном супротстављању. Треба истаћи и неопходност критичког промишљања и преобликовања устаљеног начина сагледавања међународне сарадње у циљу њеног даљег унапређења. Међународна сарадња и стварање различитих инструмената, средстава и способност суочавања са новим облицима угрожавања безбедности, посебно криминалитетом, представља допринос очувању мира и безбедности у свету.

Међународна правосудна сарадња заузима веома значајно место у сарадњи држава по питањима значајним за контролу криминалитета. Она има за циљ да помогне развој капацитета националних правосудних система како би се омогућило да сваки појединац, учинилац кривичног дела, буде адекватно кривичноправно третиран. Тај развој подразумева учвршћивање разумевања и понављања правних принципа, различитих инструмената, поступака за извршење одлука судова и различитих других области које сачињавају саставне делове националног правног система. Међународна правосудна сарадња остварује се билатералним уговорима са другим државама или приступањем институцијама које су образоване да ту помоћ координирају између више држава.

Дакле, међународна сарадња у области правосудја одвија се преко правосудних институција (судова и тужилаштва). За разлику од полицијских институција које своју сарадњу унапређују и у криминалистичким аспектима криминалитета, правосудни органи баве се кривичноправним аспектима криминалних појава. Те активности обављају се кроз међународну правну помоћ.

Основни облици међународне правне помоћи у кривичним стварима јесу екстрадиција и европски налог за хапшење.

Екстрадиција је свакако један од првих облика међународне правне помоћи која се остварује међу државама у области кривичног законодавства, чији је циљ уступање кривичног гоњења или уступање већ осуђеног лица са територије једне на територију друге државе. Она представља правни посао између држава којим се странац или лице без држављанства, на основу спроведеног правног поступка, предаје (изручује) другој држави да би му се тамо судило или да би се над њим извршила санкција.⁴⁰⁴

Европски налог за хапшење суштински мења процедуре изручења лица које су биле засноване на међународним уговорима о екстрадицији. Његова примена базирана је на претпоставци постојања високог нивоа међусобног поверења између кривичноправних система и институција држава које га спроводе.⁴⁰⁵ Основни смисао његовог имплементирања у кривичноправни систем јесте да убрза процедуру изручења лица која су осумњичена да су извршила кривично дело, а такође и укидање формалног поступка изручења за правоснажно осуђене особе. Његова примена у пракси потврђује начело узајамног признавања које се сматра базичним предусловом за остваривање правосудне сарадње.

Европски налог за хапшење је судска одлука коју издаје држава чланица, у циљу хапшења и изручења особе из друге државе која јој је недоступна за вођење кривичног поступка, извршење кривичне санкције или постојања наредбе о

⁴⁰⁴Фалацић, А., *Opus citatum*, стр. 194.

⁴⁰⁵Василков, З., *Област слободе безбедности и правде у праву Европске уније*, (необјављена докторска дисертација), Библиотека Правног факултета у Нишу, Ниш, 2016., стр. 345.

одређивању притвора.⁴⁰⁶ Може бити издат за лице које је извршило кривично дело за које је забрањена казна затвора у максималном трајању од најмање 12 месеци, ако је за извршење тих дела предвиђено одређивање притвора, или је у земљи која издаје налог осуђен на казну затвора од најмање 4 месеца и издат налог за одређивање притвора.⁴⁰⁷ Овим се убрзава поступање надлежних правосудних органа који одлучују о њему, лимитира утицај надлежних министарстава, јер надлежни суд не улази у оцену доказа против лица или правичност окончаног судског поступка, већ само утврђује испуњеност формалних услова за спровођење налога за хапшење.

Од осталих облика међународне кривичне помоћи можемо споменути тзв. малу кривичноправну помоћ. Њена суштина је у предузимању конкретних, истражних и других радњи судова једне државе на молбу и у корист судова друге државе у циљу вођења кривичног поступка. Може се односити на саслушање сведока, вештака и стручних лица, а у појединим, истина ретким, случајевима испитивање окривљеног и привремено одузимање предмета. Такође, овим путем може се осигурати присуство лица у кривичном поступку достављањем позива или достављањем других писмена, као и размена података који могу послужити за вођење кривичног поступка као што су, рецимо, подаци из евиденција. Остварује се упућивањем замолнице чији је садржај нормиран међународним уговором.⁴⁰⁸

Правосудна сарадња у кривичним стварима део је готово свих докумената који чине примарно право ЕУ, а која има за циљ превенцију и борбу против расизма, ксенофобије, организованог криминала, тероризма, трговине људима, дрогом и наоружањем, корупције, разних врста превара и криминалитета чије су жртве деца. Сарадња се остварује путем акција ЕУ од којих су најзначајније Евроцаст (о коме ће бити више речи у наставку рада) и Европска правосудна мрежа. Посредством ове сарадње остварује се усклађивање правила између држава чланица и развијање механизма за признавање судских одлука у кривичним стварима у оквиру јединственог европског простора. У области правосудне сарадње и у оквиру ЕУ одлучује се на основу међувладиног модела. Правни инструменти у овој области јесу заједнички ставови, одлуке, оквирне одлуке, конвенције и сл.

6.4.2.1. *Евроцаст* – Eurojust (European body for the enhancement of the judicial cooperation)

Правосудна сарадња је уз полицијску једна од политика ЕУ која се најбрже развијала и учвршћивала и то како на нормативном, тако и на практичном плану. Њен значај је у складу са порастом безбедносних изазова последњих година стално растао. Европска унија је и у овој области изградила институционалне оквире са циљем конкретније и ефикасније сарадње у супротстављању савременим изазовима као што су миграције, тероризам и тешки облици криминалитета, међу којима насилнички имовински криминалитет заузима значајно место.

Поред других специјализованих агенција ЕУ, Евроцаст је институција која је у европском систему задужена за полицијску и правосудну сарадњу. Иначе, европске агенције су тела која су нормативно уређена кроз секундарно право ЕУ са конкретно и јасно одређеним циљевима свог деловања и другим специфичностима које их чине

⁴⁰⁶Члан 1, тачка 1 *Council Framework Decision 2002/584/JHA on the European Arrest Warrant and the surrender procedures between Member States, (2002) OJ L190/1.*

⁴⁰⁷Члан 2, тачка 1 *Council Framework Decision 2002/584/JHA on the European Arrest Warrant and the surrender procedures between Member States, (2002) OJ L190/1.*

⁴⁰⁸Фалацић, А., *Opus citatum*, стр. 194.

јединственим делом европске администрације. Као и остале, и Евроцаст има своје специфичне циљеве деловања и делокруг рада.

Основни мотив за образовање овакве организације јесте неопходност да се надлежним институцијама држава чланица пружи адекватна помоћ у области процесуирања прекограничног, организованог, али и свих других тежих облика криминалитета. Ту је и потреба за унапређењем и усклађивањем сарадње између националних институција које су надлежне за спровођење истрага и кривично гоњење учинилаца озбиљнијих кривичних дела, који своју криминалну активност усмеравају на више држава чланица (најмање две). У складу са тим неопходностима, уговором о функционисању Европске уније предвиђено је образовање једне овакве институције (Евроцаста) и дефинисане су јој опште надлежности:

- Иницирање спровођења кривичних истрага и давање предлога о покретању кривичног гоњења, која спроводе надлежне државне институције, превасходно за кривична дела која су усмерена против финансијских интереса Европске уније;
- Координација истраге и кривичног гоњења учинилаца за дела која су усмерена против финансијских интереса Европске уније;
- Унапређење правосудне сарадње, решавање сукоба надлежности и ближа сарадња са Европском правосудном мрежом.⁴⁰⁹

Такође, ово тело треба да олакша поступак међународне правне помоћи између држава чланица уз брже спровођење поступака екстрадиције. Елемент иностраности у већем броју случајева захтева озбиљнију и тежу истрагу конкретних криминалних догађаја, због чега је потребно да се кроз један овакав системски оквир побољша ефикасност националних правосудних институција и тела.

Стога је као израз суштинске неопходности Одлуком Савета ЕУ 2002. године⁴¹⁰ Евроцаст образован као тело или агенција чија је основна функција унапређење правосудне сарадње.

Састављен је од по једног националног члана у складу са правним системом државе из које долази. Основни предуслов је да буде тужилац, судија или полицијски службеник са еквивалентним компетенцијама.⁴¹¹

Основне надлежности се односе на сва кривична дела за које је надлежан Европол, а основна улога му је да:

- подстиче и унапређује сарадњу између надлежних тела држава чланица, спроводи координацију активности које се односе на истраге и кривично гоњење у државама чланицама, полазећи од захтева који долазе од надлежних институција држава чланица и информација које достави било које надлежно тело у складу са усвојеним одредбама Уговора;
- унапређује сарадњу између надлежних институција држава чланица, посебно омогућујући спровођење захтева и одлука о правосудној сарадњи, укључујући инструменте којима се спроводи начело узајамног признавања;
- подржи и на друге начине омогући надлежним институцијама држава чланица квалитетније спровођење истрага и кривичног гоњења учинилаца кривичних дела.⁴¹²

⁴⁰⁹Члан 85, *Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU)*, Consolidated version, C 83/49, Official Journal of the European Union, 30.03.2010.

⁴¹⁰*Council Decision setting up Eurojust with a view to reinforcing the fight against serious crime*, (2002/187/JHA), OJ L 63/1., 06.03.2002.

⁴¹¹Члан 2 тачка 1, *Council Decision 2009/426/JHA on the strengthening of Eurojust and amending Decision 2002/187/JHA setting up Eurojust with a view to reinforcing the fight against serious crime*, (2009) OJ L 138/14

Делујући преко националних чланова, Евроџаст може, наводећи разлоге нужности, затражити од надлежних институција држава чланица предузимање различитих мера које се односе на:

- иницирање спровођења истрага и кривичног прогона која су у вези са извршењем специфичних кривичних дела;
- решавање сукоба надлежности одређивањем приоритета одређених држава чланица у процесуирању учинилаца специфичних кривичних дела;
- координацију надлежности о спровођењу истрага о истом кривичном делу између надлежних институција више држава чланица;
- образовање заједничких истражних тимова у складу са релевантним инструментима сарадње;
- доступност информацијама које су релевантне за несметано функционисање;
- предузимање специјалних истражних метода;
- предузимање и других мера које је неопходно предузети у циљу спровођења истрага или кривичног гоњења учинилаца.⁴¹³

У циљу остваривања свих наведених функција, државе чланице су дужне да обезбеде да надлежне државне институције без одлагања поступе на све постављене захтеве у вези са тиме.⁴¹⁴

Евроџаст је овлашћен да потписује споразуме и са другим државама како би се обезбедила тешња сарадња у борби против прекограничног и организованог криминалитета. Тиме се успостављају институционални механизми за непосреднију правосудну сарадњу у кривичним стварима и са државама које формално нису чланице ЕУ. Потписивање споразума са Европском јединицом за правосудну сарадњу од посебног је значаја за државе које се налазе у преговарачком процесу када је у питању преговарачко поглавље под називом „Правда, слобода и безбедност“.

⁴¹²Члан 3 тачка 1, *Council Decision setting up Eurojust with a view to reinforcing the fight against serious crime*, (2002/187/JHA), OJ L 63/1., 06.03.2002. Члан 1 тачка 2, *Council Decision 2009/426/JHA on the strengthening of Eurojust and amending Decision 2002/187/JHA setting up Eurojust with a view to reinforcing the fight against serious crime*, (2009) OJ L 138/14

⁴¹³Члан 1 тачка 5, *Council Decision 2009/426/JHA on the strengthening of Eurojust and amending Decision 2002/187/JHA setting up Eurojust with a view to reinforcing the fight against serious crime*, (2009) OJ L 138/14

⁴¹⁴Члан 1 тачка 5, *Council Decision 2009/426/JHA on the strengthening of Eurojust and amending Decision 2002/187/JHA setting up Eurojust with a view to reinforcing the fight against serious crime*, (2009) OJ L 138/14

ЧЕТВРТИ ДЕО
ПРЕВЕНЦИЈА НАСИЛНИЧКОГ
ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

1. ЗНАЧАЈ НОРМАТИВНОГ РЕГУЛИСАЊА ПРЕВЕНЦИЈЕ КРИМИНАЛИТЕТА

Спречавање извршења кривичних дела у криминалистичкој теорији и пракси питање је које заокупља пажњу сваког озбиљног истраживача криминалних појава. Нажалост, дуго времена уназад у пракси супротстављања криминалитету од стране државних органа, репресивна делатност имала је предност у односу на осмишљену и организовану активност друштва усмерену на превенцију криминалитета.

Један од битних разлога за такво стање у друштвеној пракси, по нашем мишљењу, јесте и чињеница да на нормативном пољу није учињен довољан и адекватан напор од стране одговорних државних субјеката да се нормирају како мере и активности усмерене на превенцији криминалитета уопште, тако и оне усмерене на превенцији извршења појединих кривичних дела.

Осим што мора бити одређена са становишта правне науке и њених дисциплина, да би остваривала своју друштвену функцију, садржина превенције криминалитета мора бити и *de lege lata* одређена. Законско третирање превенције криминалитета потребно је да би се избегле арбитарност и самовоља у поступању државних субјеката, пре свега у оним областима живота где може доћи до угрожавања и повреда слобода и права грађана.

Дакле, постоји потреба да се превентивне мере и активности у што већој мери регулишу позитивноправним прописима, али и да таква регулатива буде сагласна са стањем у пракси, то јест у друштвеном животу. То значи да се од науке захтева да препозна проблеме праксе на спречавању кривичних дела, синтетизујући уочено у конкретне поступке којима би се превентивно деловало на потенцијалне учиниоце ових дела.

Опште је познато да нису сва кривична дела подједнако друштвено опасна, односно да једни појавни облици криминалитета угрожавају друштвене вредности у већој мери или су учесталији од других. Друштву и појединцу посебна опасност прети од кривичних дела насилничког имовинског криминалитета, нарочито због степена опасности којим се излаже жртва у току извршења тих дела.

Насилнички имовински криминалитет представља брутални акт насиља предузет из користољубља и најгрубљи вид одузимања туђе имовине, и зато се сузбијању, а посебно превенцији ових кривичних дела свуда у свету поклања посебна пажња. Супротстављање овим делима од стране државних субјеката остварује се са мање или више успеха. Стратегија супротстављања извршењу ових кривичних дела обухвата широку лепезу различитих мера и активности, како превентивног тако и репресивног карактера.

Сматрамо да постоји друштвена оправданост да се спречавању овог кривичног дела поклони дужна научна пажња, у склопу савремених тенденција у контроли криминалитета, односно криминалног понашања. Потреба за нормативним одређењем најбоље се може уочити ако се погледају напори учињени на међународном плану да се садржине превенције и легислативно дефинишу.

1.1. Нормативно уређење превенције криминалитета у Европи

У последњој деценији у државама Европске уније (ЕУ) чине се значајни напори на развијању програма спречавања криминалитета. При том, настојања су усмерена посебно на нормирање мера и активности које ти програми садрже. Још 1997. године

неке чланице ЕУ иницирале су установљавање „Европске награде за превенцију криминалитета“ (ЕСРА), све у циљу и намери да се субјекти ангажовани на превенцији криминалитета додатно мотивишу. Исте године, Акционим планом⁴¹⁵ ЕУ одређене су приоритетне области за превенцију криминалитета на нивоу ЕУ.

У законодавству ЕУ први пут се нормирање превенције криминалитета појављује у уговору из 1999. године, где се у чл. 29 децидирано каже да: „ЕУ има за циљ да грађанима обезбеди висок ниво заштите на подручју безбедности, слободе и правде“. Потом се 2000. године појављује саопштење Европске комисије којима се установљавају приоритетна подручја за превенцију криминалитета и одређује стратегија поступања субјеката задужених за превентивно деловање.⁴¹⁶

Уобличавање нормирања превенције криминалитета на нивоу ЕУ окончано је формирањем Европске мреже за превенцију криминалитета (EUCPN), од стране Европског савета 2001. године. Превенција криминалитета одређује се као скуп мера којима се смањује или на други начин доприноси квалитативном и квантитативном смањењу криминалитета и повећању осећаја сигурности грађана, било да се то чини кроз директно одвраћање од криминалних активности или кроз политику интервенције усмерене на узроке криминалитета.⁴¹⁷ То укључује рад владе, надлежних власти, агенција за казнено право, локалних власти, струковних удружења, приватног, добровољачког и цивилног сектора, научника и јавности, потпомогнутих медијима.⁴¹⁸

У оквиру оваквог нормирања превенције циљеви EUCPN усмерени су на развијање различитих аспеката превенције криминалитета у ЕУ и помоћ активностима превенције криминалитета на локалном и националном нивоу. Државе чланице ЕУ имају обавезу формалног изјашњавања о свом поступању у превенцији криминалитета са циљем да обликују националну политику поступања у превенцији криминалитета. Приликом успостављања националних политика превенције криминалитета државе чланице ЕУ треба да поштују смернице УН за превенцију криминалитета⁴¹⁹ којима се предвиђа:

- политичко одређење за превенцију на државном нивоу;
- планирана одговарајућа финансијска средства;
- посебна средства за структуре и активности превенције;
- препоруке са државног на локални ниво;
- израженије партнерство између јавног и приватног сектора безбедности;
- израженије статистичко праћење учесталости приоритетних облика криминалитета.

⁴¹⁵Official Journal of the European Communities, C 251, 15. august 1997.

⁴¹⁶COM (2000) 786., коначна верзија од 29.11.2000. Наведено према: *Prevenција kriminaliteta u Europskoj uniji*, МУР-а Republike Hrvatske, Zagreb, 2005., стр. 2.

⁴¹⁷Члан 1 ст. 3, *Council Decision (2001/427/JHA) of 28 May 2001., setting up a European crime prevention network*, Official Journal of the European Communities, L 153, 08. June 2001, 1.

⁴¹⁸Члан 1 ст. 3, *Council Decision (2001/427/JHA) of 28 May 2001., setting up a European crime prevention network*, Official Journal of the European Communities, L 153, 08. June 2001, 1.

⁴¹⁹*Report on the eleventh session (16-25 April 2002) – United Nations*, Commission on Crime Prevention and Criminal Justice, Economic and Social Council, Official Records., 2002, Supplement No. 10. Преузето са интернет адресе: https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/CCPCJ_Sessions/CCPCJ_11/E-2002-30_E-CN15-2002-14/E-2002-30_E-CN15-2002-14_E.pdf, приступљено 15.11.2017. године.

1.2. Нормативно уређење превенције криминалитета у Републици Србији

У Републици Србији превенција криминала није уређена једним законом који би се системски односио на ту област, већ је уређена већим бројем закона и подзаконских прописа.⁴²⁰ С тим у вези, треба истаћи да је Закон о министарствима од 26.04.2014. године спречавање кривичних дела поверио у надлежност Министарству унутрашњих послова.⁴²¹ Такође, и у Закону о полицији помиње се превенција криминала и унапређење безбедности заједнице, пре откривања и расветљавања кривичних дела. Међутим, закон не операционализује даље активности на њеној реализацији.⁴²²

Можемо основано приметити да је нормативно одређење превенције код нас штуро, односно да су одредбе којима се превенција регулише уопштене и нису праћене одговарајућим подзаконским прописима који би се односили на спречавање друштвено негативних појава. Иако је 2009. године израђен Полазни оквир националне стратегије превенције криминала, на даљој разради онога што овај документ садржи није урађено онолико колико је приликом његовог доношења очекивано.⁴²³ Овим документом превенција је одређена у ширем смислу као посебно дефинисан и планиран сегмент укупне социјалне политике земље, која обавезује професионалце и све чланове друштва, а непосредно је руковођена од стране државе. Стратешки правци превенције уређени овим документом подразумевају неколико општих и специфичних циљева. Општи циљеви су: смањење криминала и повећање степена сигурности грађана и њихове имовине; повећање способности свих одговорних субјеката у превенцији криминала; развој међусобне и сарадње и партнерства свих обавезних и заинтересованих субјеката на превенцији криминала, и то како владиног тако и невладиног сектора од локалног до националног нивоа. Специфични циљеви, између осталог, обухватају: стварање законодавног оквира за превенцију криминала у складу са међународним актима; повећање постојећих капацитета за превентивно деловање у релевантним институцијама; јачање мреже сарадње између полиције и других сегмената друштва; успостављање и развој механизма за контролу и надзор установа и институција репресивног карактера итд. Полазни оквир је на бази етиолошких истраживања криминала у Србији идентификовао следеће факторе ризика: ослабљене механизме друштвене и индивидуалне контроле понашања; поремећене породичне односе, злостављање и занемаривање, као и виктимизацију насиљем; изложеност антисоцијалним и насилничким моделима идентификације у породици, школи, заједници и путем медија; укљученост у делинквентне групе и злоупотреба психоактивних супстанци; социоекономско раслојавање, негативне друштвено-структуралне промене и пад друштвених вредности; различите ситуационе факторе.

⁴²⁰ Вуковић С., Превенција криминала у Републици Србији и европске интеграције, У: *Сузбијање криминала и европске интеграције*, КПА и Ханс Зајдел Фондација, Београд, 2010., стр. 301–309.

⁴²¹ Закон о министарствима, „Службени гласник РС“, 44/2014.

⁴²² Закон о полицији, „Службени гласник РС“, 06/2016., од 28.01.2016. године.

⁴²³ Министарство унутрашњих послова РС и Мисија ОЕБС, Београд, 2009.

1.3. Нормативно регулисање превенције насилничког имовинског криминалитета

Наше кривично законодавство од својих почетака посебну пажњу поклања инкриминисању разбојништва, разбојничке крађе и изнуде. Нормативно одређење кривичног дела насилничког имовинског криминалитета појављује се као први корак ка превентивном деловању на потенцијалне учиниоце у смислу генералне превенције њиховог одвраћања од вршења тог криминалитета. Наравно, ту је и стално присутна дилема колико се правним нормама, као и другим средствима социјалне контроле, уопште може утицати на понашање појединца.⁴²⁴ Без обзира на различите ставове о томе у којој мери кривично право има превентивно дејство, данас преовладава став да је традиционално кривично право у условима промењених друштвених околности, повезаних са повећаним ризицима и сложености савремених облика криминалитета како на глобалном тако и на националном нивоу, достигло своје функционалне границе.⁴²⁵

Кривично право као *ultima ratio societatis* свакако је само помоћ свеобухватном настојању друштва у контроли криминалитета. С обзиром на карактер потенцијалних мета (жртва), начине извршења ових кривичних дела и могућности превенције, посебну пажњу требало би обратити на широк спектар могућег нормирања различитих елемената који би веома делотворно утицали на превенцију извршења ових дела.⁴²⁶

За успешну превенцију насилничког имовинског криминалитета од значаја су превентивне мере и активности које предузима полиција, а којима се остварује како спречавање тако и сузбијање кривичних дела и прекршаја, као и криминалистичка контрола над лицима за које се оправдано сумња да би могла да понове извршење кривичног дела. Превенција ових дела на нормативном и на практичном плану у склопу деловања полиције може се сагледати само на основу општег превентивног деловања полиције у обављању послова безбедности.

Основи нормативног уређења превентивног деловања полиције налазе се у Закону о полицији. У одредбама поменутог Закона први пут се у нормирању полицијских послова експлицитније помиње превенција криминала: „Полицијски послови су... превенција криминала и унапређење безбедности у заједници, откривање и расветљавање кривичних дела, прекршаја и престопа итд.“⁴²⁷ Међутим, никоме се експлицитно организација и обављање тих послова не преноси у надлежност, ако се изузме да је полицијским управама само пренет цео корпус обављања полицијских послова.⁴²⁸ Нема обавезе Дирекције полиције да се на организован и темељит начин бави организацијом и планирањем ових послова на подручју Републике Србије.

Према томе, за правно регулисање превентивне делатности полиције уопште и њене садржине значајно је јасно одређење права и обавеза појединих организационих делова МУП-а. Не можемо се отети утиску да се, и поред свих реформских процеса у полицији, превенција кривичних дела још увек сматра „пасивном полицијском делатношћу“, која је тако регулисана у позитивном законодавству и само повремено

⁴²⁴ Видети више: Стојановић З., Превентивна функција кривичног права, *Crimen (II)*, Број 1., 2001., стр. 3–25.

⁴²⁵ Sieber U., Grenzen des Starechts, Sonderdruck aus Band 119, 2007., р. 67. Наведено према: Стојановић, З., Превентивна функција кривичног права, *Crimen (II)*, Бр. 1., 2011., стр. 4.

⁴²⁶ На пример: предвидети адекватне техничке услове за објекте у којима се ради са готовим новцем, а који би остварили превентивни утицај на потенцијалне учиниоце итд.

⁴²⁷ Члан 30 Закона о полицији, „Службени гласник РС“, 06/2016, од 28.01.2016. године.

⁴²⁸ Члан 25 Закона о полицији, „Службени гласник РС“, 06/2016, од 28.01.2016. године.

добија политичке и стручне импулсе који су, већином, више декларативне него правне природе, што би обавезивало надлежне полицијске органе да по њима доследније поступају. Као одговор на такво стање у полицији потребно би било образовати посебну организациону јединицу која би се бавила искључиво пословима превенције криминалитета. Опет, оваква врста напора мора бити праћена и одговарајућим нормативним садржајима, јер се превентивна делатност у оваквим деловима полиције не може спроводити *ad hoc* и на основу општих прописа. Приликом оснивања служби које се баве превенцијом у полицији морају се поштовати и међународно усвојени стандарди.

Основни оквири за образовање организационих јединица које би се у полицији бавиле превенцијом негативних појава, између осталог и насилничким имовинским криминалитетом, налазе се у многим актима Интерпола, па зато по том питању на нормативном плану нема много тога да се одузме и дода.⁴²⁹ У поменутих актима, као могуће решење препоручује се да се унутар полицијске организације оснују посебне службе које би се састојале од студијског бироа задуженог за обављање послова стратешке превенције, односно прикупљања информација о одређеним кривичним делима, анализом околности које погодују њиховом настанку, са посебним нагласком на предлагање одређених превентивних мера и активности које треба предузети с обзиром на стечена искуства и податке.

Превентивна делатност полиције у спречавању ових кривичних дела треба да буде усмерена на конкретна криминогена жаришта у којима се дешавају ова кривична дела. Таквом врстом делатности утицаће се на отклањање индивидуалних и социјалних криминогених фактора, што гарантује и касније успешно сузбијање ове врсте кривичних дела.

Доношење и спровођење превентивних програма усмерених на отклањање криминогених фактора такође спада у нормативно одређење превенције. У том смислу, доношење превентивних програма рада са повратницима у извршењу кривичних дела и тежих прекршаја против јавног реда и мира као потенцијалних учинилаца ових дела представља значајну активност у спречавању насилничког имовинског криминалитета. Такође, неопходно је и доношење и спровођење превентивних програма у школама у циљу спречавања да се малолетна лица појављују као учиниоци кривичних дела и прекршаја.

Још један од сегмената превенције насилничког имовинског криминалитета код нас није адекватно нормиран. Тај сегмент јесте виктимолошка превенција жртава ових дела, нарочито примарна превенција. Едукација могућих жртава појављује се као елемент превентивног деловања, не само ових већ и других кривичних дела. Жртве које су доживеле виктимизацију извршењем ових кривичних дела веома често поред физичких имају и психичке последице које се манифестују од смањења способности за комуникацију до посттрауматских и стресних поремећаја.⁴³⁰ Примарна превенција виктимизације потенцијалних жртава ових кривичних дела, као и запослених на местима која су најчешће мете ових учинилаца, али и свих других лица која могу бити жртве ових кривичних дела, представља значајну активност на плану превенције насилничког имовинског криминалитета. Циљ ових мера треба да буде како смањење

⁴²⁹*The Role and future of the police in the field of crime prevention*, International Criminal Police Organization, United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (3rd: 1965: Stockholm, Sweden), 1965. p. 28.

⁴³⁰Mayhew, C., *Violence in the Workplace – Preventing Armed Robbery: A Practical Handbook*, Research and public policy series, No. 33, Australian Institute of Criminology, Canberra, Januar 2000., p. 18.

могућности и избегавање повређивања и губитка живота потенцијалних жртава, али и њихова едукација у поступцима који ће помоћи у откривању и хапшењу учинилаца ових кривичних дела. Да би се примарна виктимолошка превенција ефикасно спроводила, њена садржина мора бити прописана и усаглашена са оним што се догађа у пракси. Овде се као посебан сегмент мора укључити и пружање помоћи лицима која су била жртве ових дела, како би се омогућило њихово укључење у друштвену заједницу и живот без штетних последица.

Уређење превентивне делатности кроз нормативни оквир, као први стратешки корак у супротстављању кривичним делима, захтева постојање посебног закона који би уређивао превенцију криминалитета. Како смо већ констатовали, такав законски пропис код нас, нажалост, не постоји. Њиме би се уређивале основе система превенције криминалитета, уз нормативно правно уређење превентивне улоге друштвених субјеката у остваривању ове функције. Доношење таквог законског прописа, по нашем мишљењу, намеће се као реална потреба, а његов недостатак оставља простор за различите, углавном неуспешне покушаје да се акцијама привременог карактера нешто промени на боље у спречавању криминалних појава.

2. ОБЛИЦИ ДРУШТВЕНЕ ПРЕВЕНЦИЈЕ КРИМИНАЛИТЕТА

Још од најранијих периода свог развоја, многа друштва су покушавала реаговати на различите форме девијантног понашања појединаца или група која су негативно утицала на њихов друштвени развој. Оваква оријентација односила се пре свега на понашања која су нарушавала основне норме понашања тог друштва и била у супротности са њеним основним вредностима.

Концепт превенције криминалитета представља тековину савремене теорије и праксе контроле криминалитета. Један од основних постулата те тековине јесте да се само репресивним деловањем не може утицати на сузбијање кажњивог понашања, јер је само кривичноправним мерама то немогуће постићи. Због тога је нужно прихватити друштвену превенцију као област чији је допринос сузбијању криминалитета у предности у односу на искључиво репресивно деловање. Овакав однос је подржан и од стране ОУН.⁴³¹

Идеја превенције базирана је преваходно на развијању свести код људи да је слобода као универзално добро друштва прилично апстрактна категорија; она је могућа само ако смо спремни да за опште добро жртвујемо део своје слободе, као нужан предуслов остваривања идеје о личној и заједничкој слободи.⁴³² Дакле, превенција је могућа само ако смо свесни заједничке потребе да се одрекнемо малог делића свог komodитета оличеног у потреби предузимања нужних мера превентивног поступања у свако време и на сваком месту, што ће као крајњи резултат имати превенцију свих нас.

Превенција криминалитета као део савремене криминалне политике свакако обухвата велики дијапазон мера које су усмерене на сва могућа кажњива понашања. Због тога је и подела или класификација превенције веома комплексно питање, имајући у виду неопходност дефинисања аспеката који сачињавају криминалну радњу. У зависности од свега тога, поделу можемо извршити у односу на циљ, врсту, субјекте, природу, пољу деловања итд. Једна од стандардних диференцијација превенције криминалитета јесте подела на:

- друштвену или социјалну превенцију (контрола понашања);
- ситуациону превенцију (контрола ситуације).⁴³³

Прихватање превенције као нужне потребе сузбијања кажњивог понашања утицало је на неопходност унапређења читавог спектра мера из домена социјалне превенције. Област друштвене превенције обухвата широк спектар деловања на општем социјалном плану чији је циљ стварање таквих услова живота који ће својим позитивним утицајем свести на минимум оне друштвене факторе за које је егзактно доказано да изазивају и поспешују криминалитет.⁴³⁴ Она подразумева активирање свих могућих механизма савремене криминалне политике једног друштва. Њен фокус није само на предузимању мера, који у основи имају само криминалитет, напротив, пажња

⁴³¹Извештај Генералног секретара ОУН поднет на XXVII заседању Генералне скупштине октобра 1972, стр. 16. Наведено према: Радуловић, Љ., *Криминална политика, политика сузбијања криминала*, Правни факултет у Београду, Београд, 1999. стр. 229.

⁴³²Horvatić, Ž., Cvitanović, L., *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Policijska akademija, MUP R. Hrvatske, Zagreb, 1999., стр. 178.

⁴³³Кривокапић, В., *Превенција криминалитета*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 47.

⁴³⁴Радуловић, Љ., *Opus citatum*, стр. 229.

је усмерена на сва могућа кажњива понашања. Имајући то у виду, њена функција би била следећа:

- да је део шире социјалне политике, односно система социјалне контроле и усмерења;
- усмерена је подједнако према делинквентима и неделинквентима; дакле, према онима који су претходно било када кажњавани, као и према онима који нису никада кажњени;
- примарно и у највећој мери се остварује као предделиктна превенција;
- остварује се деловањем на комплекс криминогених фактора, уважавајући сазнања о феноменологији и етиологији кажњивих понашања;
- по својој интенцији и циљу друштвена превенција је јединствена и глобална, диференцирана по свом садржају и мерама;
- друштвена превенција криминалитета незамислива је без институционалног, организованог и планског приступа.⁴³⁵

С обзиром на то да је поље деловања друштвене превенције веома широко и комплексно, неопходно је извршити њену класификацију. За потребе овог рада ми ћемо усвојити поделу друштвене превенције на:

- општу социјалну превенцију;
- посебну (криминолошку) социјалну превенцију;
- индивидуалну или појединачну.⁴³⁶

Различита природа криминалитета сасвим природно условљава и различите реакције на његово спречавање. Социјална превенција се спроводи предузимањем одговарајућих, разноврсних и адекватних мера. Оне треба да буду усмерене како на учиниоце, тако и на жртве, нарочито мере које се предузимају у оквиру посебне и индивидуалне социјалне превенције. Од фундаменталног је значаја да се њени ефекти осете у што ранијој животној доби људи и у што ранијој, предделиктној фази девијантног понашања.

2.1. Општа социјална превенција

Полазећи од тога да је неопходно остварити утицај и отклонити велики дијапазон друштвених проблема који се налазе у свим сферама друштва и који имају фундаменталног значаја на генерисање узрока који се рефлектују кажњивим понашањем, нужно налаже потребу предузимања свих неопходних мера у свим сегментима друштва чији је циљ уклањање управо свих тих проблема.

Општа социјална превенција је део и компонента криминалне политике чији је циљ остваривање повратног утицаја на све процесе у друштву који имају утицаја на отклањање узрока настанка криминалитета; компатибилна је са социјалном, економском и општом политиком чији је саставни део.⁴³⁷

Активности које је неопходно имплементирати у оквиру превентивних циљева могу се реализовати у најразличитијим формама. Основно полазиште је елиминација

⁴³⁵Horvatić, Ž., Cvitanović, L., *Opus citatum*, стр. 182–183.

⁴³⁶Милутиновић, М., *Криминална политика*, Савремена администрација, Београд, 1984., стр. 306.

⁴³⁷Крстић, О., *Превенција криминалитета*, Бања Лука, 2007., стр. 68.

општих социјалних услова који погодују појави криминалитета на одређеном подручју, а са великом вероватноћом се може претпоставити да утиче на феномен кажњивог понашања.

Мере опште социјалне превенције примењују се у више различитих области и обухватају систем разноврсних мера чији је циљ отклањање узрока криминалитета. Њихов ефекат биће делотворан после дуготрајне и конзистентне примене тих мера. Њихово предузимање је делотворно ако приступ свих субјеката надлежних за њихову реализацију буде комплементаран и систематичан.

Мере опште социјалне превенције јесу бројне, али их можемо груписати у економске, политичке, образовно-васпитне, социјалне, здравствене и друге мере.

Мере економске политике имају за циљ повећање животног стандарда становништва јер бројне фрустрације које потичу из неповољног економског положаја људи рефлектују се и на криминалитет.⁴³⁸ Економска политика државе, усмерена на смањење незапослености, побољшање квалитета услова живота, повећање животног стандарда грађана, свакако ће допринети смањењу криминогених фактора који повољно утичу на развој криминалног понашања грађана.

Мере које предузимају политички субјекти можемо да декларишемо као политичке мере. Њихов смисао је да омогуће стабилне и уређене односе у друштву, функционисање правног система државе, хармонизацију односа како између субјеката политичког система, тако и односа између људи, и створе позитиван друштвени амбијент који ће онемогућити развој криминогених предиспозиција било ког појединца. Значајан предиктивни фактор политичких мера јесте и онемогућавање стварања амбијента који ће створити могућности за злоупотребу политичке моћи, власти на свим нивоима.

Образовно-васпитне мере свакако су значајан сегмент опште социјалне превенције. Успостављање квалитетног образовног система, како квантитативно тако и квалитативно, ствара повољније могућности за образовање људи, што свакако има утицаја на лакшу интеграцију људи у друштво и могућност лакше професионалне адаптације у неповољнијим друштвеним приликама, које се неминовно циклично догађају.

Мере социјалне политике које су непосредно усмерене на пружање неопходне помоћи лицима у стању социјалне потребе зовемо мерама социјалне заштите. Оне подразумевају пружање помоћи у кризи о појединцу кроз разрешавање незапослености, здравствених, материјалних и других проблема, стручну и другу помоћ у решавању различитих породичних проблема и тиме отклањају предуслове који могу бити потенцијална опасност за све видове девијантног понашања.⁴³⁹

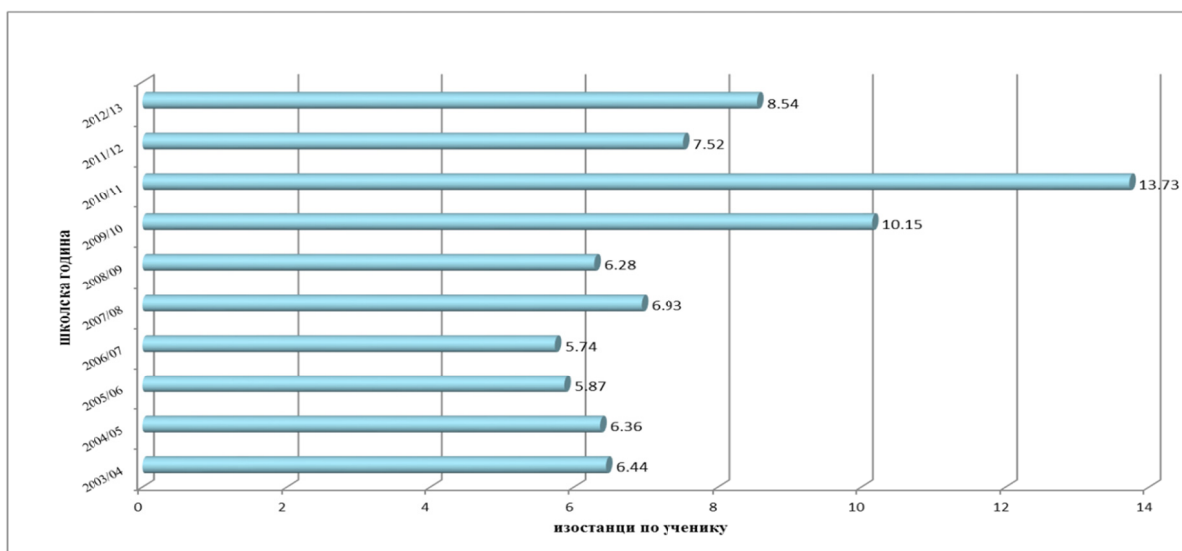
Осмишљавање мера опште социјалне превенције захтева добро промишљен и пажљив приступ у њеном креирању, како би оне биле у духу основне идеје превенције. Непажљиво и нецелисходно приступање овом проблему зна веома често да буде контрапродуктивно примарној идеји. Један од таквих приступа јесте и лоше вођење законодавне политике која се односи на дисциплинску одговорност ученика у школама, која би због свога значаја требало да буде најпажљивије вођена, јер последице лошег креирања могу бити веома деструктивне по читаво друштво. Током 2009. године, одредбама члана 113, став 3, тачка 8 новог Закона о основама система

⁴³⁸Heathcote, F., *Social disorganisation theories, Crime and Society*, Open University Set Book, London, 1993., 361–365.

⁴³⁹Радуловић, Љ., *Opus citatum*, стр. 237.

образовања и васпитања,⁴⁴⁰ повећan је број часова неоправданог изостајања са наставе, који се сматрао тежом повредом обавеза ученика, на најмање 35 часова.

Снижавање критеријума за санкционисање недисциплинованог понашања ученика неминовно је произвело опште повећање недисциплине ученика у овом домену. Општи тренд, који се пре тога кретао 6–7 неоправданих часова по ученику у току школске године, применом овог закона порастао је школске 2009/2010. на 10,15, а у школској 2010/2011. на 13,72 часова, што је дупло више него у претходном периоду (графикон 22).⁴⁴¹

Графикон 22: Дистрибуција неоправданих изостанака ученика XII Београдске гимназије по школским годинама у периоду 2003–2013. године

Овако негативан тренд подстакао је предлагача закона⁴⁴² да веома брзо, већ 2011. године, промени то законско решење и садржину те одредбе поново врати на претходни ниво⁴⁴³. У образложењу разлога за доношење закона предлагач као разлог за измену одредбе овог члана наводи „да је претходно решење проузроковало низ проблема“⁴⁴⁴. Нажалост, негативни ефекти овако брзоплетог и непродуктивног законског решења не могу се исправити у кратком временском року, што се из приложеног графикана може и видети.

⁴⁴⁰ „Службени гласник РС“ број 72/2009 од 03.09.2009. године.

⁴⁴¹ Статистички параметри су прибављени за потребе израде овог рада, а садржани су у годишњим извештајима о раду XXII Београдске гимназије.

⁴⁴² Влада Републике Србије.

⁴⁴³ Закон о изменама и допунама Закона о основама система образовања и васпитања „Службени гласника РС“ број 52/2011 од 15.07.2011. године, ступио на снагу 01.01.2012. године.

⁴⁴⁴ Предлог Закона о изменама и допунама Закона о основама система образовања и васпитања, стр. 10. Преузето са интернет адресе:

http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_pregled.php?id=146469, приступљено 15.08.2016. године.

2.2. Посебна социјална превенција

За разлику од опште социјалне превенције чије мере своју пажњу фокусирају на стварање позитивног општег амбијента у друштву, посебна социјална превенција усмерена је непосредније на отклањање услова који погодују развоју криминогених фактора. Самим тим, што су њене мере директније, оне се могу усмерити на одређено подручје или групу коју смо идентификовали да има криминогене предиспозиције.

Посебна социјална превенција састоји се у превенцији криминалитета отклањањем појединих криминогених фактора и утицаја који делују у ужој друштвеној средини или се односе на одређену групу појединаца која је склона вршењу кривичних дела.⁴⁴⁵

Полазећи од тога да свака локална средина има своје специфичности, да су оне одраз културолошких, етничких, урбаних, историјских и других особености те заједнице, мере посебне социјалне превенције усмерене на отклањање криминогених фактора које уважавају ове посебности биће нарочито ефикасне и делотворне. Типичан пример тога јесте разлика друштвене патологије карактеристичне за сеоску и градску средину, настала под утицајем деловања различитих фактора. Дијапазон различитих мера које имају утицаја на неутрализацију криминогених фактора у обе средине свакако неће бити исти и уважаваће етиологију свог настанка.

Суштина посебне социјалне превенције јесте у криминолошкој анализи свих криминогених детерминанти које карактеришу одређено подручје или групу, као и у процени најделотворнијих мера и имплементацији тако дефинисаних мера, које би требало да имају лековито дејство на специфичне криминогене факторе. У отклањању криминогених утицаја, примаран значај има деловање мера превенције усмерене на услове и узроке који су у литератури означени као „микрогрупни фактори криминалног понашања“ у које спадају деградирани породични односи, негативан утицај школе, уже социјалне средине и др.⁴⁴⁶

2.3. Индивидуална социјална превенција

Индивидуална превенција се у односу на општу и посебну превенцију превасходно базира на идентификацији криминогених утицаја и, на бази тога, на предузимању адекватних мера које су усмерене према одређеном, конкретном појединцу.

Индивидуална превенција обухвата систем разноврсних мера чији је циљ идентификовање појединаца чије понашање и стање личности указује да постоји висок степен извесности да ће предузети неку законом инкриминисану радњу, као и мере које се предузимају у циљу пружања помоћи појединцима како би се санирале и отклониле неповољне социјалне и личне околности које погодују извршењу кривичних дела.⁴⁴⁷ Предузима се према конкретним лицима мерама које су индивидуализоване према специфичним утицајима криминогених факторима на конкретно лице.

⁴⁴⁵Кривокапић, В., *Opus citatum*, стр. 129.

⁴⁴⁶Милутиновић, М., *Криминологија*, Савремена администрација, Београд, 1988., стр. 358–370.

⁴⁴⁷Радуловић, Љ., *Opus citatum*, стр. 247.

Неутрализација криминогених фактора, којима погодују неповољне индивидуалне особености одређених лица, постиже се применом разноврсних мера, прилагођених личним особеностима и понашању одређеног појединца.

У спровођењу индивидуалне превенције имамо неколико фаза:

- Идентификација криминогених појединаца који се налазе у пределиктном стању;
- Анализа њихових криминогених предиспозиција како би се установиле адекватне мере које ће имати утицаја на неутрализацију идентификованих криминогених предиспозиција;
- Процена најделотворнијег приступа и одабир најбољих метода имплементације дефинисаних мера индивидуалне превенције.

Мере индивидуалне превенције примењују различите државне институције, социјалне установе, здравствене установе, полиција, различите образовне институције, али и различите специјализоване невладине организације уз активну помоћ породице, суседства, пословног окружења, верских заједница итд. Саветодавне, заштитне, социјалне, терапеутске и друге мере које они предузимају имају значајне резултате.⁴⁴⁸

Индивидуална превенција посебно треба да буде усмерена на анализу ризика од виктимизације, нарочито виктимогених предиспозиција предиспонираних појединаца, анализу потенцијалних жртава, и након тога, комплементарни приступ свих субјеката превенције у примени адекватних виктимолошких мера примарне виктимолошке превенције, прилагођених личним потребама идентификованих људи. Све те активности имају за циљ повећање њихових виктимолошких капацитета.

2.4. Субјекти социјалне превенције криминалитета

Социјална контрола обухвата све законом дозвољене и етичке механизме деловања појединаца и друштвених група којима се обезбеђује сагласност поступака чланова друштва, са општеприхваћеним нормама понашања, а посебно важећим правним нормама.⁴⁴⁹ Мере социјалне превенције спроводе одређени субјекти:

- различити државни органи;
- недржавни органи, различита удружења и невладине организације;
- породица;
- суседство;
- верске организације и различите хуманитарне организације;
- васпитнообразовне установе;
- средства јавног информисања;
- грађани итд.

У зависности од тога да ли је остваривање превенције криминалитета деловањем ових субјеката засновано на позитивно правним нормама, називамо их формална и неформална социјална контрола. Формална социјална контрола је назив за деловање званичних органа кривичног прогона који стварају, тумаче и примењују законске норме. Деловање субјеката социјалне превенције које није регулисано правним прописима, али није у супротности са њима, називамо неформална социјална контрола.

⁴⁴⁸Милутиновић, М., Социјална превенција као област криминалне политике, *ЈПКК*, 3–4, 1984., стр. 409.

⁴⁴⁹Вуковић, С., *Превенција криминала*, КПА, Београд, 2010., стр. 85.

Осмишљена социјална превенција са свим доступним мерама пружа могућност виталног утицаја на све друштвено штетне појаве, а превасходно на превенцију криминалитета. Нажалост, иако од суштинског значаја, у нашем друштву она није препозната као значајно средство којим се може утицати на контролу криминалитета уопште. Поред мера социјалне превенције усмерене на учиниоца које нису континуирано, адекватно, целисходно и комплементарно предузимане, нажалост, мере социјалне превенције које могу бити осмишљене и предузимане у односу на жртву практично не постоје. Осмишљена и континуирана, научно фундирана стратегија, усмерена на све актере криминалног догађаја, може имати суштинског значаја у адекватној контроли криминалитета.

3. СИТУАЦИОНА ПРЕВЕНЦИЈА КРИМИНАЛИТЕТА

Када једну од познатих премиса психологије – „понашање је производ интеракције између особе и околине“ – преведено на криминолошки језик, значење криминала можемо објаснити као форму понашања које се догађа када неко ко је криминално мотивисан пронађе или створи *прилику* да изврши кривично дело. Другим речима, да би се извршило кривично дело, неопходно је имати *мотивацију* и *прилику* за то.⁴⁵⁰

Ова једноставна формулација омогућује нам да превенцију криминалитета поделимо у два дела која се могу дефинисати као „акција осмишљена да се интервенише у условима који су довели до извршења кривичног дела“. Што значи да она може бити усмерена у два правца:

- акцију усмерену на спречавања развоја криминалних склоности;
- акцију усмерену на смањења криминалних *могућности* (*прилика*).⁴⁵¹

Ситуациона превенција се суштински бави овом другом врстом превенције криминала – смањењем криминалних могућности. Она подразумева да се изменом ситуационих прилика може значајно утицати на обим извршених кривичних дела. Дакле, под ситуационом превенцијом криминала подразумевају се мере и радње које за циљ имају спречавање извршења кривичних дела смањивањем прилика или физичких могућности за њихово извршење.⁴⁵²

Мере ситуационе превенције нису усмерене превасходно на санкционисање или спречавање извршења дела, већ на спречавање саме појаве криминалитета. Није фокусирана на елиминацију криминалних или делинквентних тенденција, што је веома тешко, већ да се осмишљеним поступцима преступницима учине мање атрактивним криминалне акције. И то се чини не само претећи кривичним правосудним системом већ и кроз фино подешавање домаћих специфичних конструкција и функција за управљање широким спектром друштвених институција и агенција, укључујући и школе, скупштине станара, продавнице и паркиралишта, угоститељске објекте и комплексе забаве, осигуравајуће компаније итд.⁴⁵³

Концепт ситуационе превенције као један од приступа превенције криминалитета појавио се почетком 80-их година прошлог века. Почео је да се развија када су криминолози почели да дају све већи акценат превентивном приступу проблему криминалитета. Они у својим радовима истичу да је изучавање *прилике* за извршење кривичног дела подједнако важно као и изучавање социјалних и психолошких детерминанти девијантног понашања⁴⁵⁴. Не умањујући значај предиспозиција учиниоца, криминал се одвија на одређеном простору – школи, кући, послу, на јавном месту, тако да се на неким локацијама јавља чешће него на другим.

⁴⁵⁰Clarke, V.R., *The Theory and Practice of Situational Crime Prevention*, p. 1. Преузето са интернет адресе: http://www.e-doca.eu/content/docs/Situational_crime_prevention.pdf. Приступљено: 25.09.2011.

⁴⁵¹*Ibidem*

⁴⁵²Clarke, V. R., *Situational Crime Prevention: Successful Studies*. In: Glensor, W. R., Correa, E. M., Peak, J. K., (eds.), *Policing Communities: Understanding Crime and Solving Problems: An Anthology*, Roxbury Publishing Company, Los Angeles, 2000., pp. 186–191.

⁴⁵³Clarke, V. R., *The Theory and Practice of Situational Crime Prevention*, pp. 16–17. Преузето са интернет адресе: http://www.e-doca.eu/content/docs/Situational_crime_prevention.pdf. Приступљено: 25.09.2011.

⁴⁵⁴Clarke, V. R., *Situational Crime Prevention, Building a Safer Society: Strategic Approaches to Crime Prevention Source*, Michael Tonry, M., Farrington, P. D., (eds.), *Crime and Justice*, Vol. 19, 1995, pp. 91–150.

Ситуациона превенција потиче од хипотезе да је понашање појединца мање или више променљиво у складу са различитим околностима, тако да она може бити описана као контекстуално условљена. Основано се претпоставља да интеракције између појединаца и различитих ситуационих варијабли имају већи криминогени значај него релативно стабилна структура личности потенцијалних учинилаца (очигледно понашање на сличне и чак предвидиве начине под различитим околностима). Укратко, ситуациона превенција се не бави детаљно одакле заиста потиче мотивација за криминално понашање, јер је углавном заинтересована за ситуационе факторе који дозвољавају појединцу да делује на начин који води до његовог позитивног/пожељног унутрашњег или спољног стања ствари (или му пружају информација о могућем исходу криминалног понашања). Ситуациона превенција је, у ствари, нека врста образложене деривације народне мудрости „да могућност ствара лопова“. Њен основни циљ је да елиминише или бар умањи број криминогених могућности, нпр. путем јачања безбедности и заштите потенцијалних мета.⁴⁵⁵ Процене се заснивају на претпоставци да учиниоци „стварају ситуације, користећи контекстуално релевантну праксу и искуства“.⁴⁵⁶ Према томе, „она уопште не тежи да измени склоности или мотиве учиниоца за извршење кривичног дела, већ их узима као дате, и бави се конкретним околностима које утичу на конкретну одлуку или способност лица да изврши одређено дело на једном простору и у датом тренутку“. Настоји се овде и сада остварити утицај на дату криминалну ситуацију, отклањањем или заменом неких од чинилаца који могу утицати на вршење дела, или се онемогућава да ови фактори делују заједно будући да се тада ризик вршења дела повећава“.⁴⁵⁷

Корниш и Кларк (Cornish and Clarke) су 2003. године садржински другачије систематизовали и додатно унапредили претходне Кларкове класификације мера ситуационе превенције.⁴⁵⁸ Тако да разликујемо следеће мере:

1. Повећање очекиваног напора да се изврши кривично дело:

- *Отежавање приступа мети* типичне мере обухваћене овом методом су: изграђивање физичких баријера, коришћење специјалних брава и катанаца, специјална заштита прозора итд.
- *Мере контроле улаза* смањење броја улаза/излаза, коришћење идентификационих картица, ангажовање портира и сл.
- *Одвраћање преступника* ове мере имају за циљ да одврате преступника од његове намере (затварање улице, формирање полицијских пунктова и др.).
- *Контрола средстава извршења* ова мера подразумева скуп поступака помоћу којих се контролишу поједина средства извршења кривичних дела, чиме се онемогућава или смањује ризик од вршења тих дела. На пример, рестриктивни прописи којима се забрањује или пак ограничава производња поседовање и

⁴⁵⁵Опширније о томе видети: Kanduč, Z., On Various Aspects of Prevention in the Post-Modern Society, In: Meško, G., Kury, H., (eds.), *Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention – Slovenian Perspectives*, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia, 2009., pp. 59–96.

⁴⁵⁶Детаљније: Jacobs, A.B., Serendipity in robbery target selection, *The British Journal of Criminology*, Vol. 50, Issue 3, 2010., pp. 514–529.

⁴⁵⁷Игњатовић, Ђ., Стратегије полицијског деловања и превенција криминалитета, У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета: стање, могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002, стр. 98.

⁴⁵⁸Cornish, D. B., Clarke, R. V., Opportunities, precipitators and criminal decision: A reply to Wortley's critique of situational crime prevention. In: Smith, M. J., Cornish, D. B. (eds.), *Theory for Practice in Situational Crime Prevention, Crime Prevention Studies*, Volume 16, Criminal Justice Press, Monsey, NY, 2003, p. 41–96.

уопште промет оружја и оруђа која могу бити искоришћена у сврхе вршења криминалних радњи.

2. Повећање ризика извршења кривичног дела:

- *Мере самозащитите* (организовање у локалној заједници (*neighborhood watch groups*), кретање у друштву других особа и др.);
- *Олакшавање природног надзора* (побољшање уличног осветљења, уклањање зеленог растива које отежава видљивост, планирање изгледа зграда тако да прозори буду окренути улици и др.);
- *Смањивање анонимности* (ношење ђачких униформи, такси возачи са јасним идентификационим обележјима и др.);
- *Надгледање запослених* (чувари на паркингу, домари, портири на вратима хотела, контролори у средствима саобраћаја осим својих примарних функција треба да прате дешавања у непосредном окружењу њихових радних места и др.);
- *Коришћење формалног надзора* (камере, сензори, аларми и др.).

3. Смањивање очекиване добити извршењем кривичног дела:

- *Сакривање мете* (склањање вреднијих ствари у гепек аутомобила и др.);
- *Уклањање мете* (временске касе у радњама, које се компјутерски могу отворити само у одређено време, чиме се онемогућава да потенцијални преступник присили чувара да ту касу отвори и др.);
- *Обележавање имовине* (означавање имовине идентификационим обележјима, означавање делова аутомобила серијским бројем аутомобила и др.);
- *Уклањање црног тржишта* (појачана контрола места где се украдена роба може појавити – на пример бувље пијаци, залагаонице и др.);
- *Лишавање користи* (постављање каписла са мастилом које се у случају крађе активирају и оштећују одевни предмет или новац који је украден и др.).

4. Уклањање изговора за извршење криминалних радњи:

- *Успостављање правила* (јасно указивање на права и обавезе које подразумева боравак у одређеном простору);
- *Давање инструкција* (на пример, постављање знакова који упућују на одређена понашања);
- *Буђење савести* (на пример, билборди крај путева који указују на последице брзе вожње);
- *Помагање жељеног, исправног понашања* (на пример, постављање довољног броја корпи за отпатке);
- *Контрола промета алкохола и дрога* (на пример, забрана продаје алкохола лицима која се налазе у алкохолисаном стању).

5. Елиминисање провокација (подстицаја) за извршење кривичног дела:

- *Смањење фрустрација*;
- *Избегавање свађа и неспоразума*;
- *Смањење емотивних усхићења*;
- *Неутралисање притиска вршњака* (на пример, охрабривање малолетника да је исправно рећи „не“ негативним подстицајима друштва);
- *Обесхрабривање имитације* (хитна поправка имовине која је мета вандала, цензура детаља о извршеним кривичним делима приликом информисања јавности и др.).

За разлику од већине криминолошких теорија које покушавају да дају одговоре на то који фактори утичу на мотивацију одређене особе да изврши кривично дело, занемарујући услове у којима се нешто дешава, односно ситуациони контекст кривичног дела, веома мали број теорија настоји да да објашњење зашто високо мотивисани учинилац кривичног дела не изврши кривично дело, што је од суштинског значаја за идентификацију фактора који одређену „мету“ чине погодном за виктимизацију.⁴⁵⁹

На настанак и развој ситуационе превенције утицао је велики број теорија: теорија брањивог простора, теорија дизајна средине, теорија рутинске активности, теорија рационалног избора и теорија животног стила.⁴⁶⁰ Насилнички имовински криминалитет због свих својих специфичности, најбоље артикулишу теорија рутинских активности и теорија рационалног избора.

Као комплементарне, ове две теорије се баве нешто другачијим питањима. Теорија рутинских активности настоји да објасни како промене у друштву, које утичу на број „погодних мета“ или на број „способних чувара“, могу да дају објашњење о квалитативним и квантитативним променама у броју извршених дела.

Теорија рационалног избора, са друге стране, покушава да разуме криминалитет из перспективе преступника. Пита се: Шта учиниоце наводи да изврше дело? Како учиниоци одлуче да изврше одређено дело? Како мере ризике и користи које дело доноси? Како се постављају у извршењу дела? Ако су спречени да изврше одређено дело, која друга дела можда изаберу да изврше?⁴⁶¹ Из ових питања требало би бити кристално јасно да се теорија рационалног избора директно бави процесом размишљања учинилаца – како они процењују криминалне могућности (*прилике*) и зашто се одлучују да учине једно, пре него неко друго дело. Дакле, зашто се одлучују да остваре своје циљеве криминалним путем, а не легалним средствима.

3.1. Теорија рутинских активности

Теорију рутинских активности као једну од темељних теорија које су имале утицаја на развој мера ситуационе превенције установили су Лоренс Коен (Lawrence Cohen) и Маркус Фелсон (Marcus Felson) крајем осамдесетих година XX века. Они су указали да је за извршење кривичног дела неопходно да се у времену и простору испуне три услова: постојање мотивисаног учиниоца, неопходност постојања подесне мете и одсуство способног заштитника (чувара).

Теорија рутинских активности своје полазиште гради на три битна чиниоца: учиниоца, који има склоности и довољно је мотивисан да изврши кривично дело, мете (жртве) која је погодна за то и одсуство способног заштитника⁴⁶² који би био у стању

⁴⁵⁹Paulsen, J. D., Robinson, B. M., *Spatial Aspects of Crime: Theory and Practice*, Pearson Education, 2004, p. 3.

⁴⁶⁰Clarke, V. R., *Situational Crime Prevention: Successful Studies*. In: Glensor, W. R., Correa, E. M., Peak, J. K., (eds.), *Policing Communities: Understanding Crime and Solving Problems: An Anthology*, Roxbury Publishing Company, Los Angeles, 2000., pp. 186–191.

⁴⁶¹Clarke, V. R., *The Theory and Practice of Situational Crime Prevention*, p. 7–8. Преузето са интернет адресе: http://www.e-docs.eu/content/docs/Situational_crime_prevention.pdf. Приступљено: 25.09.2011.

⁴⁶²Може бити „формална“ особа, попут полицијског службеника, радника обезбеђења у неком објекту, или „неформална“ као чланови породице, пријатељи, комшије, пролазници, и многи други. По мишљењу неких аутора у улози заштитника могу бити и камере за надзор, чије присуство може одвратити

да спречи извршење дела. Нужан предуслов извршењу дела јесте конвергенција у времену и простору ова три чиниоца. Дакле, ниво присуства неког од ова три елемента афирмативно делује на процену преостала два. То значи да ће, уколико је мета погоднија и уколико нема адекватног чувара, ниво мотивације учиниоца бити већи и обрнуто. Мотивација учиниоца да изврши дело биће већа ако је мета погоднија, међутим, видљива посвећеност заштитника да је сачува утицаће да мотивација учиниоца буде нижа него да је видљиво одсуство његове посвећености да сачува мету. Дакле, низак ниво капацитета способности заштитника и нижи ниво погодности мете додатно подижу мотивацију учиниоца да изврши кривично дело.

Теорија рутинских активности идентификује конвергенцију мотивисаног учиниоца, подесне мете и недостатка способног заштитника на одређеном месту у одређено време, као суштински важне елементе потребне за настанак кривичног дела. Од суштинског су значаја и рутинске активности у обликовању просторно-временске структуре конвергенције жртве и учиниоца. Према томе, кривична дела се догађају када нормалне, свакодневне активности учинилаца и жртава конвергирају са одсуством способног чувара.⁴⁶³

Полазећи од тога, намеће се логичан закључак да и сама могућност веће конвергенције у времену и простору погодних мета и одсуство способних заштитника, без икаквог пораста структуралних предуслова који мотивишу појединце да учествују у извршењу кривичних дела, могу да доведу до повећања стопе криминалитета. Такође, пораст извршених кривичних дела у одређеној средини не мора нужно да буде производ повећања потреба учиниоца да чини већи број дела, већ може бити узрокован повећањем његове мотивације услед повећања броја погоднијих мета или већим степеном одсуства чувара.

Пре него што видимо како који елемент утиче један на други, неопходно је да дефинишемо појам рутинска активност. Она означава „било које понављајуће и преовлађујуће активности које омогућавају задовољење основних потреба појединаца и група... укључујући одлазак на посао, начин на који се проводи слободно време, друштвене интеракције, учење... а које се дешавају код куће, на послу изван куће и било где изван места становања“.⁴⁶⁴ Рутинске активности заправо представљају нормално свакодневно функционисање људи, нужно ради задовољавања својих функционалних потреба. Сваки човек има своју специфичну особеност у реализацији тих потреба и то представља његов животни стил. Нужност те свакодневне динамике оличене у рутинским активностима доводи у везу учиниоца и жртву на одређеном простору и у одређеном времену. Промене у рутинским активностима директно утичу на учесталост конвергенције међу овим елементима. Поред тога, теоретичари су изнели тезу да ако се повећава учесталост конвергенције, укупан број кривичних дела може да се повећа чак и ако број мотивисаних учинилаца остане исти. Централна премиса теорије рутинских активности јесте у томе да ако појединци проводе више времена далеко од куће, извесно је да ће се број извршених кривичних дела

потенцијалног преступника од извршења кривичног дела. Према: Chainey, S., Ratcliffe, J., *GIS and Crime Mapping*, John Wiley & Sons, Ltd., 2006, p. 88.

⁴⁶³ Cohen, L. E., Felson, M., Social Change and Crime Rates Trends: A Routine Activity Approach, *American Sociological Review*, Vol. 44, August, 1979., pp. 588–608.

⁴⁶⁴ *Ibidem*, p. 600.

повећати.⁴⁶⁵ Дакле, појединци који се одликују „вишком слободе“ у свим њеним доменима: понашању, циљевима и сл., постају актери кривичних дела.⁴⁶⁶

Превентивне стратегије базиране на постулатима теорије рутинских активности нуде могућност манипулације капацитетима мете (жртве) и њеним потенцијалним заштитником (чуваром). Што је усмереност већа на манипулисање њиховим капацитетима, мотивација учиниоца за извршење дела биће мања, а то ће у крајњем као резултат имати смањење броја кривичних дела, односно смањење криминалитета.

Због тога су све превентивне стратегије које произилазе из стратегије рутинских активности пре свега фокусиране на три димензије:

- смањење мотивације код учиниоца;
- спровођење активности чији је циљ да мета буде мање привлачна;
- повећањем способности заштитника да заштити потенцијалну мету.⁴⁶⁷

Према теорији рутинских активности поједина кривична дела насилничког имовинског криминалитета, нарочито разбојништва, такође су резултат подударања у времену и простору мотивисаног учиниоца са подесним и небрањеним метама. Теорија износи да су услови за такве конвергенције обликовани свакодневним активностима и да зато кривично дело настаје као резултат систематске коинциденције. Иако нека дела могу да настану као резултат случајног или неочекиваног наношења учиниочевог удара на подесну и рањиву мету, етнографски прорачун о томе како се учиниоци ментално припремају за напад осликавају мешовиту слику процеса.⁴⁶⁸ Ова слика укључује учиниоце који активно трагају за оптималним локацијама и жртвама и који, такође, у одређеним ситуацијама користе указане могућности којима не могу да одоле.⁴⁶⁹

Кривична дела насилничког имовинског криминалитета јесу веома специфична дела; могућност брзог доласка до новца има примарни ефекат у односу на све друге могуће одвраћајуће ефекте. У истраживању разбојништва, атрактивност награде и лакоћа узимања новца од жртве или чувара путем употребе или претње силом, изгледа да ово кривично дело чини тако неодољивим да велики број учинилаца није успео да се суздржи и поред опажених одвраћајућих фактора.⁴⁷⁰ Стога је неопходно поново преиспитати распон и других, тренутно могућих, одвраћајућих ефеката од извршења овог кривичног дела, првенствено ризик од хапшења, притвора и кажњавања. Ово је посебно битно ако се узму у разматрање млади и непрофесионални учиниоци који су одговорни за тако широк проценат озбиљних кривичних дела као што је разбојништво. Фактори који могу да одврате старије особе изгледа да немају исту тежину као у случају младих учинилаца. Све док се финансијска награда чини атрактивном и лаком

⁴⁶⁵Grof, R. E., Simulation for Theory Testing and Experimentation: An Example Using Routine Activity Theory and Street Robbery, *Journal of Quantitative Criminology*, Vol. 23, Issue 2, June, 2007., pp. 75–103.

⁴⁶⁶Кривокапић, В., *op. cit.*, стр. 74.

⁴⁶⁷Кривокапић, В., *Opus citatum*, стр. 75.

⁴⁶⁸Wright, T. R., Decker, H. S., *Armed Robbers in Action*, Boston, MA: Northeastern University Press, 1997. Наведено према: Bernasco, W., Block, R., Where offenders choose to attack: A discrete choice model of robberies in Chicago, *Criminology*, Vol. 47, Issue 1, February, 2009., pp. 93–130.

⁴⁶⁹Видети више: Bernasco, W., Block, R., Where offenders choose to attack: A discrete choice model of robberies in Chicago, *Criminology*, Vol. 47, Issue 1, February, 2009., pp. 93–130.

⁴⁷⁰Sagalin, A., Little, D. A., *The Crime of Robbery in the United States*, U.S. Department of Justice Law Enforcement Assistance Administration, National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice, 1971., pp. 17–18.

за прибављање како је опажа учинилац, све расположиве информације указују да ће број извршених разбојништава наставити да се повећава.⁴⁷¹

Из свега изнетог се може закључити да теорија рутинских активности криминалитет посматра као директан производ скупа друштвених услова који генеришу потенције за одређене облике друштвеног понашања, при чему свако нарушавање „равнотеже“ између трију кључних елемената може утицати на промену стопе криминалитета, што само по себи може бити значајан фактор у предвиђању кретања стопе криминалитета. Осим тога, ова теорија криминалну радњу посматра као целовит феномен, при чему је крајње неупутно вештачко аналитичко раздвајање и потенцирање само појединих аспеката криминалне радње, што је типична грешка великог броја теоријских промишљања о криминалитету.⁴⁷²

3.2. Теорија рационалног избора

Као један од најранијих академских приступа објашњењу каузалности злочина, теорија рационалног избора широко је примењивана у друштвеним наукама преко 200 година, пошто су њене темеље поставили Чезаре Бекарија (Cesare Beccaria) и Џереми Бентам (Jeremy Bentham) у другој половини 18. века.⁴⁷³ Теорија почива на следећим претпоставкама:

- под датим околностима учинилац редефинише своје приоритете и ангажује се у одређеним акцијама и истовремено препознаје доступне алтернативе;
- учиниоци су мотивисани потребом да максимизирају своју добит;
- предности учинилаца су потпуне;
- предности учинилаца су преносиве;
- предности учинилаца могу да се прошире на друге, сличне ситуације.⁴⁷⁴

За разлику од позитивистичких криминолошких теорија које се баве биолошким, психолошким и социолошким чиниоцима криминалне предодређености (који могу бити урођени, стечени учењем или могу бити резултат свесно одређених активности), теорија рационалног избора обраћа више пажње на специфичне врсте кривичних дела и конкретне околности које омогућавају или олакшавају успешно спровођење криминалних пројеката (нпр. на карактеристике „мете“ и њено окружење, укључујући и понашање жртве). С једне стране, ова теорија покушава да објасни разне психолошке процесе који одређују спремност да се изврше кривична дела или утичу на одлуке које се односе на континуитет у извршењу кривичних дела и одустајање од „криминалне каријере“. Теорија рационалног избора указује да је одлука за кривично дело типа X често различита од одлуке за кривично дело типа Y, док у исто време иницијална одлука за кривично дело типа X може да се разликује од каснијих одлука за криминално понашање овог типа (нпр. зато што је учинилац постао искуснији).⁴⁷⁵

⁴⁷¹*Ibidem*

⁴⁷²Кривокапић, В., *Opus citatum*, стр. 76.

⁴⁷³Видети више: Piotrowski, P., Street robbery offenders: Shades of rationality and reversal theory perspective, *Rationality and Society*, Vol. 23, Issue 4, November, 2011., pp. 427–451.

⁴⁷⁴Robles, M. J., Bounded rationality: A realistic approach to the decision process in a social environment, *Theoria*, Vol 16, Issue 1, 2007., pp. 41–48.

⁴⁷⁵Kanduč, Z., *Opus citatum*, p. 85.

Од 1980. године дошло је до ренесансе у примени виђења рационалног избора, који сматра да учиниоци почине кривична дела искључиво на основу рационалног избора и слободне воље. Развој ове теорије везује се за рад Дерека Корниша (Derek Cornish) и Роналда Кларка (Ronald Clarke) – *The reasoning criminal*, који је објављен 1986. године. Теорија је базирана на постулатима да је сасвим логично да ће преступници приликом доношења одлуке да ли да изврше одређено дело бити у ситуацији да имају више алтернатива у избору. Претпоставка је да је њихова одлука да ли ће у конкретној ситуацији извршити кривично дело резултат когнитивне обраде расположивих информација којима они располажу и представља њихов „рационални избор“. Свакако да на одлуку учиниоца могу утицати различити фактори, а пре свега процена претпостављеног ризика извршења кривичног дела и очекиване награде (користи). Другим речима, учинилац се сматра „глумцем“, активно укљученим у обраду информација, који анализира ситуацију, процењује вероватноћу успеха или неуспеха, и на крају – који прави планове за криминалне активности са циљем стицања добити. Дакле, калкулације односа између очекиваног ризика и награде (користи) утичу на то да ли је одређена мета „добра“ или „лоша“. У складу са тиме, учиниоци ће, када је то могуће, увек тежити да изаберу оне мете које захтевају најмање напора приликом извршења дела, које у исто време обезбеђују високу награду и, када је реч о последицама неуспеха, носе у себи најмањи могући ризик. Овај приступ се заснива на моделу грађанина (као и учиниоца) као слободног, рационалног и хедонистичког појединца.⁴⁷⁶

Суштински важан појам у овој теорији којим је условљен избор мете свакако је појам могућности. То значи да учинилац свој избор у датом тренутку дефинише у складу са понуђеним могућностима. Појам могућности обухвата две стране: субјективну и објективну. Субјективна страна односи се на личност, мотивацију и когницију преступника, а објективна на могућности за криминалну радњу које постоје у самој стварности. Стога ова теорија, у ствари, представља интеграцију психолошких и ситуационих приступа. Дакле, постојање субјективних могућности представља нужан, али не и довољан предуслов манифестовања криминалног понашања. Уколико се испред тих појединаца не створе објективне могућности, велика је вероватноћа да ће се избећи криминално понашање.⁴⁷⁷

Рационални избор дефинише понашање учиниоца као процес из две фазе. Прва фаза укључује одлуку да се учествује у извршењу кривичних дела. Резултат ове фазе је стање „спремности“ да се изврши кривично дело. Друга фаза укључује одлуку да се изврши конкретно кривично дело и на њу утичу ситуациони фактори који постоје у конкретном контексту.⁴⁷⁸

Постоји неколико компоненти рационалног избора који дефинишу модел. У основи теорије јесте концепт рационалности у доношењу одлука. Теоретичари се залажу за појам рационалности који је веома широк, изјављујући: „чак и да направљени избор или донете одлуке нису оптималне⁴⁷⁹, оне могу имати смисла за учиниоца и представљају његове напоре у циљу оптимизације ефеката“.⁴⁸⁰

⁴⁷⁶Piotrowski, P., *Opus citatum*, p. 430.

⁴⁷⁷Кривокапић, В., *Opus citatum*, стр. 76.

⁴⁷⁸Grof, R. E., *Opus citatum*, p. 83.

⁴⁷⁹Око 30% од 107 интервјуисаних учинилаца уличног разбојништва изјавило је да је кривично дело које су извршили било ирационално. Наведено према: Piotrowski, P., Street robbery offenders: Shades of rationality and reversal theory perspective, *Rationality and Society*, Vol. 23, Issue 4, November, 2011., pp. 427–451. Слично томе, једна трећина учинилаца уличних разбојништава изјавила је да нису имали намеру да изврше то дело, тврдећи да се оно „једноставно догодило“. Наведено према: De Haan, W., Vos, J., A

У оквиру теорије рационалног избора нема сагласности у погледу квалитета рационалног размишљања учиниоца. На једној страни су они који заступају тезу да учиниоци детаљно планирају извршење дела. С друге стране су они који говоре о њиховој ограниченој рационалности, сматрајући да се њихова одлука о реализацији дела не базира на анализи свих битних фактора. Фактори који доприносе ограничавању рационалности код одређених категорија учинилаца насилничких имовинских кривичних дела, нпр. разбојништва, могу бити: импулсивност и грешке у резонувању, примена техника рационализације, карактеристике моралне процене кривичног дела, доживљавање јаких емоције током извршења дела, идентификација са уличном културом, конзумирање алкохола и психоактивних супстанци, као и групни контекст дела.⁴⁸¹ Они често приликом извршења кривичних дела доносе серије непромишљених одлука. Док одлука о самом извршењу конкретног дела не мора следити класичне моделе рационалног избора, разговори са самим учиниоцима и други докази указују да њихови избори рефлектују жељу за онемогућавањем отпора, прибављањем максимално могуће добити и затим могућности безбедног бекства.⁴⁸² Од посебног интереса приликом доношења одлуке о извршењу дела јесте локација. Учиниоци ових дела привучени су местима на којима се налазе рањиве, доступне и профитабилне мете.⁴⁸³

Нарастајући обим истраживања о извршиочевој традицији доношења одлука показује како је избор мета „преплављен двосмисленостима“.⁴⁸⁴ Феноменолошке силе као што су емоција и импулсивност дестабилишу избор и увећавају погрешне прорачуне које се односе на могуће ризике и потенцијалну награду. Учиниоци могу да не размишљају о могућим санкцијама, могу те аспекте да узму у разматрање, па да их одбаце, могу да прецене предвиђене награде или могу да се фокусирају на предвиђене награде до нивоа искључења ризика⁴⁸⁵.

Критичари теорије рационалног избора сматрају да она има озбиљних слабости. Најозбиљнији аргумент је у вези са чињеницом да она не одражава тачно механизме индивидуалног понашања у реалним ситуацијама. У складу са претпоставкама ове теорије, појединац који доноси одлуку пореди се са непогрешивом машином која калкулише, лишена било каквих емоција, и доноси одлуке независно од ситуационих фактора. Учишилац ефикасно упоређује и процењује вредност алтернативних активности, предвиђа ефекте њихове примене, а све из угла максимизирања

crying shame: The over-rationalized conception of man in the rational choice perspective, *Theoretical Criminology*, Vol. 7, No. 1, February, 2003., pp. 29–54.

⁴⁸⁰Детаљније: Clarke, V. R., Cornish, B. D., Modeling offender's decisions: a framework for research and policy, In: Tonry, M., Morris, N., (eds.), *Crime and justice: an annual review of research*, Vol 6., University of Chicago Press, Chicago, 1985., pp. 147–185.

⁴⁸¹Детаљније: Jacobs, T., Wright, R., Stick-up, street culture and offender motivation, *Criminology*, Vol. 37, Issue 1, February, 1999., pp. 149–174.

⁴⁸²Jacobs, A. B., Robbing Drug Dealers, Violence Beyond the Law, Hawthorne, New York: Aldine de Gruyter. Наведено према: Braga, A. A., Hureau, M. D., Papachristos, V. A., The Relevance of Micro Places to Citywide Robbery Trends: A Longitudinal Analysis of Robbery Incidents at Street Corners and Block Faces in Boston, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 48, Issue 1, February, 2011., pp. 7–32.

⁴⁸³Feeney, F., Robbers as Decision Makers, In: Cornich, B. D., Clarke, V. R., (eds.), *The Reasoning Criminal: Rational Choice Perspectives on Offending*, Springer-Verlag, New York, 1986., pp. 53–71.

⁴⁸⁴ Опширније о томе видети: Wright, T. R., Decker, H. S., Armed Robbers in Action, Boston, MA: Northeastern University Press, 1997. Наведено према: Jacobs, A. B., Serendipity in robbery target selection, *The British Journal of Criminology*, Vol. 50, Issue 3, May, 2010., pp. 515.

⁴⁸⁵Bennet, T., Wright, R., Burglars on Burglars: Prevention and the Offender, Alderchot, Hampshire, England: Gower, 1984. Наведено према: Jacobs, A. B., *Opus citatum*, p. 515.

непосредне користи од својих дела.⁴⁸⁶ Најбитније ограничење теорије рационалног избора лежи у њеној претпоставци да су све људске активности инструменталне по свом карактеру и повезане искључиво са тежњом појединца за постизањем својих специфичних циљева.⁴⁸⁷ Такође, теорија рационалног решења не узима у обзир норму, вредности или емоције, што значајно смањује могућности анализирања феномена доношења одлука.⁴⁸⁸ И на крају, теорија у потпуности игнорише аспект *рода*, што може створити озбиљан превид у свакој анализи криминалног понашања.⁴⁸⁹

Теорија рационалног избора играла је важну улогу у развоју ситуационе превенције криминала у најмање 3 важна аспекта. Први, помогла је да се објасни зашто се премештање криминалитета не дешава увек када су могућности (*прилике*) за криминал смањене. Други аспект – значајан допринос теорије рационалног избора у развоју ситуационе превенције криминала јесте размишљање о проналажењу различитих начинима да се смање могућности (*прилике*) за извршење кривичног дела. Трећи – проучавајући учиниоца, испитујући методе које он користи у свакој фази извршења кривичног дела, настојање да се добро разуме непосредно окружење у коме су ови избори направљени, теорија рационалног избора је обезбедила методологију за практичну превенцију криминалног акта.⁴⁹⁰ Ова методологија је верзија познате „акције истраживања модела“ и садржи пет секвенцијалних корака:

- *Идентификација специфичних проблема криминалитета* – овај проблем не мора бити тако широк да обухвата широк спектар преступника, мотива и метода, немогуће је јасно разумети специфичне факторе који дозвољавају могућност да се криминал догоди. На пример, пројекат ситуационе превенције криминала који се фокусира само на разбојништва у банкама биће успешнији него да се фокусира генерално на сва разбојништва.
- *Анализа података о ситуационим условима који дозвољавају или олакшавају извршење кривичног дела* – у већини случајева, ово укључује полицијску анализу података о времену и месту где се догодило дело и карактеристике ухапшених лица. Међутим, много других података могу бити прикупљени, укључујући и директно посматрање средине где се дело догодило, као и детаљне интервјуе са учиниоцем и жртвом.
- *Систематска студија могућих начина за блокаду могућности за извршење кривичних дела* – укључује анализу економских трошкова мера разматрања, као и процену њихове практичности и применљивости у јавности. Овде треба поменути да не постоји само један начин да се смање могућности (*прилике*). Ово значи да се одређене мере искључе због трошкова или неслагања о њиховој прихватљивости, јер је готово увек могуће наћи алтернативу.

⁴⁸⁶ Видети више: Robles, M. J., *Opus citatum*, pp. 41–48.

⁴⁸⁷ Детаљније: Boudon, R., Limitations of rational choice theory, *American Journal of Sociology*, Vol. 104, No. 3, November, 1998., pp. 817–828.

⁴⁸⁸ Scheff, T., Rationality and Emotion: Homage to Norbert Elias, In: Coleman, S. J., Fararo, J. T., (eds), *Rational Choice Theory: Advocacy and Critique, Key Issues in Sociological Theory 7.*, Sage Publications, Newbury Park, 1992., pp. 101–117.

⁴⁸⁹ Опширније о томе видети: De Haan, W., Vos, J., A crying shame: The over-rationalized conception of man in the rational choice perspective, *Theoretical Criminology*, Vol. 7, No. 1, February, 2003., pp. 29–54.

⁴⁹⁰ Clarke, V. R., *The Theory and Practice of Situational Crime Prevention*, p. 8. Преузето са интернет адресе: http://www.e-docs.eu/content/docs/Situational_crime_prevention.pdf. Приступљено: 25.09.2011.

- *Имплементација најперспективнијих, изводљивих и економских мера* – имплементациони поступак може имати велике потешкоће за добијање уведених мера, на начине на који су оне неопходне.
- *Процена резултата* – Ако су резултати незадовољавајући, процес треба започети поново, водећи рачуна о претходним грешкама. Може бити тешко да се процене резултати акционог истраживања, осим ако то доводи до драматичног смањења проблема. Драматична смањења криминала обично су постигнута ситуационом превенцијом.⁴⁹¹

Потреба за идеализовањем понуђених превентивних стратегија за контролу криминалитета код једног броја истраживача буди мотив да покуша да оспори валидност мера проистеклих из ситуационе превенције криминалитета.

Наравно, теорије рутинских активности и рационалног избора садрже основне постулате којима је могуће значајно утицати на редукцију криминалитета, и нуде значајне субјекте утицаја који могу допринети томе. Међутим, нереално је очекивати да је овако сложене друштвене појаве могуће сузбити чак и комбинацијом различитих мера утицаја на све субјекте који су активни чиниоци њене експанзије. Различити актери се у истим ситуацијама различито понашају – неки рационално, док други потпуно ирационално. Између ових крајности свакако је велики дијапазон могућих варијација. Немогуће је извршити исти рационалан утицај на њих истим мерама јер је природно да ће и њихов приступ бити различит. Због свега тога, као логичан закључак намеће се нужност да се утицај на овај друштвени феномен остварује из више могућих праваца, јер се само тако може остварити крајњи циљ, а то је контрола криминалитета.

⁴⁹¹ *Ibidem*, pp. 9–10.

4. ПРЕВЕНТИВНА ДЕЛАТНОСТ НЕДРЖАВНИХ СУБЈЕКТА У КОНТРОЛИ НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Потреба за заштитом људских живота и материјалних вредности постојала је у читавом периоду еволуције људске заједнице. Ниво легитимне заштите разликовао се како од степена економског, технолошког, социјалног и другог развоја, тако и од врста и нивоа различитих облика угрожавања. Повећање софистицираности начина и облика угрожавања неминовно је производило потребу за усавршавањем начина одговора на њих, нудећи потребан ниво задовољења осећаја личне и имовинске сигурности свих чланова заједнице. Та потреба је нужно наметала реструктурирање постојећег и успостављање новог уређеног система заштите, способног да одговори изазову времена и потреби да се изазову нарастајућег повећања криминалитета одговори на систематичан и организован начин.

Систем безбедности треба схватити као сложену, уређену целину низа људских делатности и специјализованих органа, усмераваних од стране политике ради остваривања одређених безбедносних циљева. У духу ове концепције, систем је инструмент државе помоћу којег она одстрањује негативне делатности по друштво, односно оне елементе чијим се дејством подрива неопходна целовитост и јединство, услов опстанка и развоја друштва у датом историјском облику и на датом степену историјског развоја.⁴⁹²

Немогућност државних субјеката безбедности да обезбеде своје присуство у свако време и на сваком месту налагали су потребу физичким и правним лицима која су имала могућност да за то додатно ангажују едукована лица, како би ниво своје личне и имовинске сигурности довели на ниво за који су сматрали да је пожељан. То је нужно довело до организовања и других структура безбедности које нису из контингента државних него недржавних субјеката специјализованих за пружање безбедносних услуга.

Директни разлози настанка и раста недржавног сектора безбедности у свету, по мишљењу појединих аутора, јесу притисци са којима су се државе сусретале током 70-их година прошлог века, а који су их присилили да смање јавно пружање услуга. Први притисак је био одраз негативне међународне економске климе, која је утицала да су многе националне економије почеле да клизе у еру рецесије и буџетских ограничења. Други притисак био је неодржив раст јавних услуга у друштву, који је за последицу имао преоптерећење и недостатак државних ресурса, који би били у стању да задовоље све већу потражњу за услугама домаће безбедности.⁴⁹³

Тенденција значајног увећања обима недржавних субјеката безбедности јесте таквог интензитета да се не треба концентрисати само на државне субјекте, а искључити приватне, комерцијалне, комуналне, добровољне и индивидуалне актере безбедности. Чак и унутар државних субјеката, профилисање, регистри учинилаца, надзор, кабловски систем преноса и иницијативе за безбедност заједнице, указују на промене у наведеном правцу. Једнако важна је промена односа између државне и

⁴⁹²Ракић, М., Вејновић, Д., *Систем безбедности и друштвено окружење*, Дефендологија, Бања Лука, 2006., стр. 65.

⁴⁹³Видети више: Marglin, A. S., Schor, B. J., (eds), *The Golden Age of Capitalism: Reinterpreting the Postwar Experience*, Clarendon Press, Oxford UK 1991., pp. 7–8.

недржавне сфере.⁴⁹⁴ Механизми делегирања уговора⁴⁹⁵ и стратегије одговорности⁴⁹⁶ захтевају истраживање нових могућности путем којих би државе требало да приближавају све субјекте. Анализа ових односа показује дубоке разлике између државних и недржавних актера. Граница се превладава уговорним поверавањем јавних услуга недржавним субјектима, кроз државно регулисање преко лиценци, инспекције и аудиторске контроле приватне безбедносне индустрије.⁴⁹⁷ Забринутост због антагонистичких, компетитивних или просто антиетичких аспеката односа државно/недржавно успевала је да затамни степен до ког су изражене професионална интеракција, реципроцитет, чак и узајамна зависност између ова два сектора.⁴⁹⁸

Прилагођавање променама које се одвијају у савременим демократским друштвима, одвија се и у нашој земљи. Прилагођавање закономерностима које тамо владају код нас се одвија у контексту актуелне друштвено-политичке транзиције, доносећи нам нове вредносне изазове. Због тога је неопходно систем безбедности пројектовати еластично, како би могао омогућити перманентно унапређење и имплементацију свих савремених решења.

Полазећи од тога да су природом свога посла недржавни субјекти укључени у обезбеђење и заштиту објеката који су веома често мете извршења кривичних дела насилничког имовинског криминалитета, од значаја је да сагледамо њихово место и улогу у контроли ове врсте криминалитета.

4.1. Појам, место и улога недржавних субјеката у систему безбедности

Савремена демократска друштва имају посебно одговоран однос према безбедности свих њених чланова. Одговори на све изазове безбедности свакако су у приоритету у односу на остале сегменте друштвеног живота. Тако да свака држава односе из овог домена уређује својим законодавством, имајући у виду степен развоја и потреба самог друштва. Пословима безбедности, поред конвенционалних државних субјеката, баве се и остали недржавни чиниоци, који заједничким деловањем чине систем безбедности.

Подела сектора безбедности може се извршити на више начина у зависности пре свега од начина приступа. У зависности од тога ко оснива субјекте безбедности, у теорији је све израженија подела на: државни сектор безбедности, којег чине субјекти које конституише држава, и недржавни сектор безбедности, чије субјекте оснивају недржавни актери.⁴⁹⁹

⁴⁹⁴Shapland, J., van Outrive, L., (eds), *Policing and Security: Social Control and the Public-Private Divide*, Paris: Editions L'Harmattan, 1999. Наведено према: Zedner, L., *Pre – crime and post –criminology, Theoretical Criminology*, Vol. 11, No. 2, May, 2007., pp. 261–281.

⁴⁹⁵Детаљније: Crawford, A., *Contractual Governance of Deviant Behaviour, Journal of Law and Society*, Vol. 30, Issue 4, December, 2003., pp. 479–505.

⁴⁹⁶Опширније о томе видети: Garland, D., *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*, Oxford University Press, Oxford, 2001., pp. 124–127.

⁴⁹⁷Zedner, L., *Policing Before and After the Police – The Historical Antecedents of Contemporary Crime Control, The British Journal of Criminology*, Vol. 46, Issue 1, January, 2006., pp. 78–96.

⁴⁹⁸Feeley, M., *Entrepreneurs of Punishment – The Legacy of Privatization, Punishment and Society*, Vol. 4, No. 3, July, 2002., pp. 321–344.

⁴⁹⁹Avant, D. D., *Private Security, Security Studies*, In: Williams, P., (ed), *Security Studies – An Introduction*, Routledge, London–New York, 2008., pp. 441–445.

Ми ћемо се у наставку рада бавити делатностима недржавних органа у контроли насилничког имовинског криминалитета.

Основна претпоставка у дефинисању надлежности недржавних органа јесте одређење шта је то недржавни сектор безбедности и које су његове компоненте. Нажалост, сва теоријска настојања усмерена у том правцу нису до сада дала општеприхваћене резултате. У ширем смислу, према неким мишљењима, он може обухватати сва поступања у безбедносној сфери изван делокруга надлежности државних органа. Док, у ужем смислу, у недржавни сектор безбедности можемо обухватити само на прописима базиране делатности професионалног типа, које су организоване у циљу пружања безбедносних услуга у процесу безбедносне заштите и контроле криминалитета. Ово се превасходно односи на професионалне активности специјализованих безбедносних компанија, послове надлежних организационих јединица у компанијама које су задужене за послове корпоративне безбедности, као и делатности приватних војних компанија, агенција за детективску делатност и приватних установа за извршење кривичних санкција.⁵⁰⁰

Недржавни сектор безбедности можемо посматрати као шири појам од приватног сектора безбедности јер, поред делатности приватних фирми и агенција за пружање различитих безбедносних услуга на комерцијалној основи, он садржински обухвата и специфичне послове корпоративне безбедности које се спроводе независно, од стране самосталних учинилаца или за те послове специјализованих унутрашњих организационих јединица у корпорацијама, јавним предузећима и другим пословним субјектима.⁵⁰¹ Што значи да недржавни сектор безбедности конструишу две компоненте:

- корпоративна безбедност и
- приватна безбедност.

Различите послове из домена недржавног сектора безбедности обављају различити, наменски специјализовани субјекти. Имајући у виду да претходно набројани субјекти безбедности у основи представљају државне субјекте, који послове безбедности извршавају превентивним и репресивним деловањем у домену заштите друштва и државе од различитих облика угрожавања, недржавни субјекти безбедности су „субјекти који штите лица и имовину од угрожавања, при чему то чине или као део, односно посебна служба у оквиру правног лица које штите, или као предузеће или агенција који по основу уговора врше послове обезбеђења лица и имовине, заштиту од пожара, обезбеђење трансфера новца и других драгоцености“.⁵⁰²

Недржавни субјекти безбедности у теорији дефинишу се и као субјекти безбедности које не финансира држава, нити су у функцији активности државних субјеката безбедности као посебно штићени субјекти на основу закона. Спектар недржавних субјеката врло је широк и обухвата приватна лица, организације, установе, компаније, корпорације и друго.⁵⁰³

⁵⁰⁰Кесић, З., *Приватни сектор у контроли криминалитета*, Досије студио, Београд, 2009., стр. 11–12.

⁵⁰¹*Ibidem*

⁵⁰²Детаљније о томе: Дапчевић Марковић, Љ., *Право приватне безбедности*, Факултет за пословни менаџмент, Бар, 2010., стр. 112.

⁵⁰³Стајић, Љ., *Изазови корпоративне безбедности у светлу савременог схватања појма безбедности*, У: *Приватна безбедност – стање и перспективе*, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2008., стр. 24–39.

Надлежности недржавних органа безбедности, по Мареју (Murray) и Мек Киму (McKim), јесу:

1. „Физичка заштита, која представља нискоризичне послове, обухвата обезбеђење имовине, ограничавање губитака и контролу приступа објектима и подацима,
2. Безбедносне услуге, које представљају средње ризичне послове (параполицијски послови који попримају полицијски карактер), обухватају активну превенцију криминала, ограничена патролирања, примену локалног законодавства на основу уговора са локалним властима,
3. Приватне истраге, које обухватају грађанске и приватне истраге, присмотре, провере кандидата за пријем у радни однос,
4. Корпоративну безбедност, која представља заштиту сложених операција, превенцију криминала против корпорације и интерне истраге, обухвата рад агената који су запослени у великим корпорацијама,
5. Криминалистичке истраге, које обухватају истраживање превара и сумњивих пословних трансакција, обухватају сложене задатке који обично захтевају специјалистичку обуку“.⁵⁰⁴

4.2. Корпоративна безбедност

У теорији и пракси безбедности присутне су различитости у појмовном одређењу корпоративне безбедности, а самим тим и у погледу њених садржаја. У актуелној пракси у Републици Србији доминира схватање по коме се садржаји корпоративне безбедности своде на послове и задатке обезбеђења које врше интерне службе обезбеђења – посебно у великим техничко-технолошким системима (самозаштитна делатност).

Милан Милошевић заступа становиште да је корпоративна безбедност по својој дефиницији интегрисана, полазећи од претпоставке да обухвата обављање више различитих функција које је потребно синхронизовати. Овакав приступ произилази пре свега из потребе да функција корпорације, у чијој је надлежности контрола, управљање и координирање свих делатности које се тичу безбедности унутар пословног субјекта, буде у оквиру јединственог организационог дела тог пословног субјекта. Постојање ефикасног система корпоративне безбедности пружа компанији резистентност од свих облика угрожавајућег деловања, успоставља основу за доношење адекватних управљачких одлука, обезбеђује топ менаџменту приступ поверљивим информацијама и формира процесе и процедуре који онемогућавају одливање заштићених података из корпорације.⁵⁰⁵

Према појединим хрватским ауторима, „корпоративна безбедност представља стратешку функцију компаније, која има за циљ остваривање сигурности пословног успеха корпорације, што подразумева: елиминацију свих ризика и угрожавања који могу утицати на пословне активности и остварење пословног успеха; свођење

⁵⁰⁴Murray, T., McKim, E., Полиција и сектор приватне безбедности: Шта доноси будућност, *Безбедност*, Vol. 45, бр. 4, 2003., стр. 635–646.

⁵⁰⁵Видети више: Милошевић, М., Појам и садржаји корпоративне безбедности, У: *Корпоративна безбједност – ризици, пријетње и мјере заштите*, Факултет за безбједност и заштиту Универзитета Синергија, Бања Лука, 2010., стр. 59–60.

угрожавајућих учинака на најмању могућу меру; пословно функционисање у условима криза (*crisis management*); те превладавање криза и поновно нормално пословање⁵⁰⁶.

Међутим, према смерницама Европске уније корпоративна безбедност се не може поистовећивати како са појмом приватног обезбеђења, тако ни са пословима и задацима интерних служби обезбеђења у обавезно обезбеђеним објектима, односно у јавним предузећима и великим техничко-технолошки системима. Дакле, према смерницама Европске уније, корпоративна безбедност у корпорацијама се дефинише као интегрална безбедност,⁵⁰⁷ која у себи обухвата послове безбедности (*security*) и заштите (*safety*). Она подразумева послове усмерене на прикупљање информација, израду безбедносних процена и процена ризика, информатичке заштите, кризног менаџмента, заштите од пожара, експлозија и хаварија, заштите безбедности и здравља на раду и друго. Повезивање свих ових послова, било у истој организационој јединици или у виду управљања од стране јединственог менаџера безбедности, свакако доприноси делотворнијој организацији, координацији и контроли датих послова, а самим тим, и рационализацији и унапређењу укупног пословања. Овакав приступ корпоративној безбедности у савременим условима дефинише је као стратешку функцију пословних субјеката.

Овако постављена идеја о моделу обједињавања, односно интегралне функције безбедности, постаје присутна и на просторима Западног Балкана. Модел даје шансу за усвајање јединствене безбедносне политике као интегралног дела укупне пословне политике и, на другој страни, за реализацију у пракси укупне националне политике безбедности.⁵⁰⁸

Откривање и у најранијој фази ефективно спречава развој свих претњи које угрожавају саму корпорацију и њено пословање, не обухвата само послове физичке и техничке заштите компаније, него и заштиту информатичког система, интелектуалног власништва итд. Све израженија потреба квалитативног унапређења корпоративне безбедности нужно ствара предуслове за образовањем ефикасних, високо професионализованих служби, које имају извесну дистанцу и самосталност у односу на унутрашњу хијерархију организације рада и самих запослених у том процесу. Поред спољашњег угрожавања безбедности предузећа и његове имовине, нарочито је висок ризик од унутрашњих узрока угрожавања безбедности, а некада су ови фактори и повезани.⁵⁰⁹

Сагласно доктрини и пракси земаља са развијеном тржишном економијом и стабилном демократијом, функције корпоративне безбедности обухватају:

- административну безбедност (*Administrative Security*) – процедуре и политику у области информатичке заштите;
- физичку и техничку безбедност (*Out-Source/Proprietary*) – машина, постројења и објеката;
- безбедност својине и спољних партнерстава (*Personnel Security*);
- личну безбедност (*Protective Security*) – заштиту лица и заштиту на раду;

⁵⁰⁶Ivandić Vidović, D., Karlović, L., Ostojić, A., *Korporativna sigurnost*, Udruga hrvatskih menadžera sigurnosti, Zagreb 2011., стр. 34.

⁵⁰⁷*Ibidem*, стр. 68.

⁵⁰⁸Кешетовић, Ж., Симоновић, Б., Сектор корпоративне и приватне безбедности у Србији, *Годишњак Факултета безбедности*, Београд, 2009., стр. 166.

⁵⁰⁹Петровић, Д., „Безбедност у школи и корпоративна безбедност“, У: *Безбедност у постмодерном амбијенту*, Центар за истраживање националне безбедности, Hanns Seidel Stiftung, Београд, 2007., стр. 247–254.

- заштиту од пожара (*Fire Security*);
- деловање у ванредним ситуацијама (*Contingency Planning*);
- информациону безбедност (*Information Security*);
- безбедност менаџера (*Executive Security*);
- безбедност на различитим пословним догађајима (*Event Security*);
- безбедност уговорених послова са државним структурама;
- истраге (*Investigations*) – програм заштите од криминалитета;
- програме едукације и развоја безбедносне културе запослених (*Security Education Awareness and Training Program*).⁵¹⁰

Ове функције остварују се кроз два основна облика деловања (о којима ће касније бити више речи): превентивним деловањем, које је инструмент одвраћања од свих облика и врста угрожавања, и репресивним деловањем, које подразумева елиминисање њихових носилаца принудом на правно дозвољен начин.

4.3. Приватна безбедност

Као компонента недржавног сектора безбедности „приватна безбедност је планска и организована самостална или заједничка делатност и функција појединаца, организација, приватних или професионалних агенција, усмерена на сопствену заштиту или заштиту других, као и заштиту одговарајућих лица, простора, објеката, пословања или делатности, а који нису покривени ексклузивном заштитом државних органа“.⁵¹¹ Нејсел Саут (N. South) дефинише приватну безбедност као „збир услуга и производа хонорарно запослених појединаца у приватним компанијама, које нуде робу и услуге клијентима на комерцијалној основи у циљу заштите лица, имовине и њихових интереса од разних облика опасности“,⁵¹² док је канадски теоретичар Форкадо (Fourcaudot) мишљења да је приватна безбедност „свеукупност активности, услуга, мера и средстава намењених за заштиту приватне својине, информација и лица, а које се нуде и обезбеђују у оквирима приватног тржишта“.⁵¹³ Ради се о субјектима који се у границама својих надлежности супротстављају разним облицима угрожавања лица и имовине, чији послови нису у ексклузивној надлежности државе, за разлику од државних субјеката безбедности који се ангажују на превентивном и репресивном плану у домену заштите друштва и државе од свих облика њеног угрожавања.⁵¹⁴

Подела приватног сектора безбедности може се извршити по неколико различитих параметара, међутим, у страниој стручној литератури најприсутнија је подела на приватне војне компаније (*private military companies – PMC*) и приватне безбедносне компаније (*private security companies – PSC*). Оне се разликују у томе што приватне војне компаније на комерцијалној основи пружају своје услуге војном

⁵¹⁰Kovacich, L. G., Halibozek, P. E., *The Manager's Handbook for Corporate Security: Establishing and Managing a Successful Assets Protection Program*, Butterworth-Heinemann, Boston MA 2002., pp. 161–162.

⁵¹¹Даничић, М., Стајић, Љ., *Приватна безбедност*, ВШУП, Бања Лука, 2008., стр.14.

⁵¹²Видети више: South, N., *Privatizing Policing in the European Market*, *European Sociological Review*, Vol. 10, Issue 3, Oxford University Press, Oxford, UK, 1994., pp. 221–223;

⁵¹³Детаљније: Fourcaudot, M., *Étude descriptive des agences de sécurité au Québec – Rapport synthèse*, Direction générale de la sécurité et de la prévention, ministère de la Sécurité publique, Sainte-Foy CA, 1988., p. 16.

⁵¹⁴Савић, А., *Приватна безбедност у систему националне безбедности*, У: *Приватна безбедност – стање и перспективе*, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2008., стр. 18.

сектору, док су приватне безбедносне компаније усмерене на пружање такође комерцијалних услуга, али које су преваходно оријентисане на обезбеђење личне и имовинске заштите својих клијената и пружање услуга у сфери управљања ризиком.⁵¹⁵

Дијапазон деловања приватних безбедносних компанија доста је велики, те се оне у теорији условно деле на компаније за физичко обезбеђење, компаније за техничко обезбеђење и приватне детективске агенције.⁵¹⁶ У иностраној литератури егзистира подела приватних безбедносних компанија у зависности од сектора специјализованих услуга које нуде:

- Сектор физичког обезбеђења (пружају услуге класичне чуварске службе и остале видове физичке заштите објеката);
- Сектор техничког обезбеђења, информационе заштите и присмотре (пружају услуге техничког обезбеђења које обухватају имплементацију различитих противпрепадних, противпровалних алармних система, уређаја за заштиту, биометричких сензора, мониторинг услуге и видео-надзор);
- Сектор истрага, анализа и ризик менаџмента (обухвата услуге приватне и индустријске шпијунаже, противобавештајне делатности, прикупљања података и информација, спречавања превара и слично);
- Активности приватних обавештајних агенција (ова компонента приватних безбедносних компанија карактеристична је за развијене земље Запада и за Руску Федерацију).⁵¹⁷

Основ деловања приватних безбедносних компанија јесте њихово ангажовање од стране физичких или правних лица која их, у складу са прописима, ангажују да у њихово име у циљу заштите њихових приватних интереса предузму одређене радње за које су специјализоване. Запослени у овим компанијама уживају иста права и заштиту као и остали грађани, али и права која су им делегирани клијенти који су их ангажовали. Они нису овлашћени да самоиницијативно иницирају било какве активности.⁵¹⁸

Условљене економским, демографским, политичким и осталим променама у друштву, услуге приватних безбедносних компанија стално се повећавају. Потреба за фискалном консолидацијом све већег броја држава утиче и на смањење пројектованих трошкова усмерених на државне субјекте безбедности. Такође, све присутније опредељење појединаца, пословних организација и осталих конзумента услуга приватне безбедности да, у условима смањења полиције, сумњи у рад правосудних органа и страха од криминала, предузму додатне мере ради обезбеђења своје личне и имовинске сигурности, проширује област деловања приватних безбедносних компанија и на високо ризична подручја (критична инфраструктура, нуклеарне електране, банке, амбасаде и аеродроми), све до управљања затворима, обезбеђивања заштите сведока, безбедности судова, патролирање војним базама и другим услугама.⁵¹⁹

⁵¹⁵Shearer, D. *Private Armies and Military Intervention (The Adelphi Papers)*, Oxford University Press, Oxford, UK, 1998., pp. 23–27.

⁵¹⁶Видети више: Schreier, F., Caparini, M., *Privatising Security: Law, Practice And Governance of Private Military And Security Companies (Occasional Paper № 6)*, DCAF, Geneva 2005., p. 27.

⁵¹⁷*Ibidem*, p. 40.

⁵¹⁸Симић, Р., Бошковић, М., *Физичко-техничка заштита објеката*, Институт безбедности, Мултиаларм, Београд, 1991., стр. 23.

⁵¹⁹Литавски, Ј., *Изазови приватног сектора безбедности у новом веку*, Центар за евроатланске студије – CEAS, Београд, новембар, стр. 10–11.

У нашој земљи, приватна безбедност је тек од скора добила нормативну артикулацију својих послова. Њени субјекти су приватне компаније за физичко и техничко обезбеђење лица и имовине, као и приватне компаније за детективске послове. Ови субјекти регистровани су као привредна друштва или агенције за обезбеђење, заштиту, обезбеђење драгоцености у транспорту, те као агенције за вршење детективских послова.

4.4. Законска овлашћења службеника обезбеђења

Значај недржавних субјеката у контроли насилничког имовинског криминалитета детерминисан је овлашћењима у поступању, која им је законодавац делегирао. Она имају посебно место у регулативи приватне безбедности и посебно у односу на кршења људских права, као и угрожавајуће појаве које данас носе нове облике, које по степену опасности у одређеној мери превазилазе опасности које су до сада биле познате.⁵²⁰

У обављању послова приватног обезбеђења, службеници обезбеђења⁵²¹ имају одређена овлашћења,⁵²² која се могу применити само под условима и на начин предвиђен законом⁵²³ и другим нормативним актом,⁵²⁴ и само за време вршења дужности, при чему се та овлашћења морају примењивати поступно и сразмерно, према конкретним околностима. Сврха оваквог поступања службеника обезбеђења јесте неутралисање угрожавајуће криминалне појаве с минимумом штетних последица.

У том смислу, глава VI Закона о приватном обезбеђењу уређује општи оквир надлежности и овлашћења службеника обезбеђења, којима службеници приватног обезбеђења немају статус службеног лица, мада имају велики број овлашћења која су слична овлашћењима полиције и који могу да:

1. провере идентитет лица које улази или излази из објекта или простора које се обезбеђује и у самом штићеном простору;⁵²⁵
2. врше преглед лица или возила на улазу или излазу из објекта или простора и у самом штићеном простору;⁵²⁶

⁵²⁰Према: Cunningham C. William, Strauchs J. John, Van Meter Clifford, & Hallcrest Systems, Inc. *Private security trends 1970–2000: The Hallcrest report II*, Butterworth-Heinemann, Boston MA, 1990., pp. 116–128.

⁵²¹Члан 3 Закона о приватном обезбеђењу предвиђа да је „службеник обезбеђења физичко лице, оба пола, које врши послове приватног обезбеђења“.

⁵²²Овлашћење представља право и дужност овлашћеног лица да предузима низ мера, радњи, као и да користи одговарајућа средства против носилаца угрожавања безбедности, али искључиво у ситуацијама предвиђеним законима и на начин предвиђен законским или подзаконским актима. Према: Стевановић О., *Руковођење у полицији*, Полицијска академија, Београд 2003., стр. 133.

⁵²³Закон о приватном обезбеђењу, „Службени гласник РС“ бр. 104/13.

⁵²⁴Правилник о начину употребе средстава принуде у вршењу послова приватног обезбеђења, „Службени гласник РС“ бр. 30/2015.

⁵²⁵Проверу идентитета лица врше помоћу личне карте или друге идентификационе исказнице.

⁵²⁶Преглед лица и возила врши се визуелно, а гарантује се истополност прегледа, осим у случају када је неопходно одузимање оружја. Код прегледа се физички не врши претресање, већ се само врши спољашњи преглед лица, отварањем пртљага и појединих делова возила, али без права на претурање ствари и њиховог појединачног разгледања. Наиме, у таквој ситуацији, уколико постоје основи сумње да лице код себе, у превозном средству или пртљагу који носи са собом, има предмете који могу послужити као доказ у прекршајном или кривичном поступку, службеник обезбеђења позваће лице да самостално покаже садржај одеће, предмета или возила. Тако, ако се потврде основи сумње или наведено лице одбије, указује се потреба за вршењем радње претресања, коју службеник обезбеђења не може

3. забране неовлашћеним лицима улаз или излаз из објекта или простора који се обезбеђује;
4. нареде лицу да се удаљи из објекта или простора који се обезбеђује, ако се лице ту неовлашћено налази;
5. упозоре лице које својим понашањем или пропуштањем дужне радње може угрозити своју безбедност, безбедност других или изазвати оштећење и уништење имовине;⁵²⁷
6. привремено задрже лице које су затекли у објекту или простору у вршењу кривичног дела и тежих прекршаја јавног реда и мира, до доласка полиције;⁵²⁸
7. употреби следећа средства принуде:⁵²⁹ средства за везивање,⁵³⁰ физичку снагу,⁵³¹ посебно дресиране псе⁵³² и ватрено оружје (под условима утврђеним законом⁵³³ и законом којим се уређује употреба оружја од стране овлашћеног полицијског службеника⁵³⁴).

Што се тиче употребе ватреног оружја, члан 23 Закона о приватном обезбеђењу посебно предвиђа да се послови физичке заштите објеката могу вршити оружјем искључиво ради заштите:

- обавезно обезбеђених објеката критичне инфраструктуре, као и пратећих објеката који су у функцији тих објеката;
- банака и других финансијских организација које послују са новцем и драгоценостима – посебно пошта, штедионица и мењачница;
- објеката у којима се складишти оружје, експлозивни, радиоактивни, запаљиви и отровни материјал у већим количинама;

применити према лицу које није запослено у штићеном објекту, већ једино такво лице може бити привремено задржано до доласка полиције, и обрнуто: ако се ради о запосленом лицу у штићеном објекту, тада службеник обезбеђења има право да предузме и радњу претресања.

⁵²⁷Упозорења се издају гласовно и у писаном облику и морају бити разумљива.

⁵²⁸Мере привременог задржавања користе се када је у штићеном простору ухваћено лице у вршењу кривичног дела, које се након идентификације и обраде предаје полицији.

⁵²⁹Уочљиво је да Закон о приватном обезбеђењу не предвиђа могућност употребе електричних омамљивача, као знатно хуманијег средства у односу на ватрено оружје. По употреби средстава принуде, службеник обезбеђења пружа прву помоћ, обавештава надлежну полицијску управу, те саставља извештај своме претпостављеном, који га у року од 48 часова уз своје мишљење доставља месно надлежној полицијској управи.

⁵³⁰Одредбе Закона о приватном обезбеђењу у вези са употребом средстава принуде налажу да се средства за везивање користе да би се спречио отпор, самоповређивање и бекство.

⁵³¹Под физичком снагом подразумева се коришћење посебних борилачких вештина – захвата, удараца и комбинација захвата и удараца до границе када се лице повинује наредбама или престане са нападом или давањем отпора. Физичка снага користи се да би се спречио напад или оштећење имовине.

⁵³²Употреба посебно дресираних паса дозвољена је само у случају када је дозвољена употреба ватреног оружја, односно само у случајевима испуњености услова „нужне одбране“ и „крајње нужде“, као и на начин који не узнемирава грађане од стране обучених службеника обезбеђења са додатном обуком.

⁵³³Члановима 55 и 56 Закона о приватном обезбеђењу прописани су законски услови и процедура употребе ватреног оружја од стране службеника приватног обезбеђења, а искључиво у условима испуњења услова у случају нужне одбране (члан 19 КЗ РС) и крајње нужде (члан 20 КЗ РС), која, уз остало, обухвата идентификацију и јасно упозорење, као и обавезе након употребе средстава принуде, што укључује и достављање извештаја о употреби оружја и других средстава принуде одговорном лицу у правном лицу, које потом доставља извештај са својим мишљењем надлежној полицијској управи.

⁵³⁴У складу са одредбама члана 124, 125 и 126 Закона о полицији Републике Србије, „Службени гласник РС“ бр. 6, од 28.01.2016. и Правилника о техничким обележјима и начину употребе средстава принуде у МУП-а, „Службени гласник РС”, бр. 19/07, 112/08 и 115/14.

- објекта у којима се чува и складишти роба веће вредности.⁵³⁵

Изузетно од наведеног, службеници обезбеђења могу носити оружје ван штићеног објекта или простора који обезбеђују у ситуацијама:

- када врше и обезбеђују транспорт и пренос новца и вредносних пошиљки, само за време и на правцу кретања транспорта;
- када врше пренос новца пешице, само на правцу кретања;
- када врше физичку заштиту лица – лично обезбеђење;
- током интервенције у тиму за интервенцију, за време интервентног обављања послова.⁵³⁶

Са аспекта контроле насилничког имовинског криминалитета, најзначајније овлашћење које има највећи превентивни, а делимично и репресивни карактер, јесте употреба ватреног оружја. Полазећи и од одредби Закона о полицији којим се уређује употреба оружја од стране овлашћеног полицијског службеника, службенику обезбеђења приликом обављања послова непосредног чувања и обезбеђења лица и имовине дозвољена је употреба ватреног оружја само када је апсолутно нужно да од себе или другог одбије истовремени и непосредно предстојећи противправни напад према лицу које се обезбеђује или према себи, ако се то није могло постићи употребом физичке снаге. Ово подразумева да приликом извршења ових дела службеник обезбеђења, ако су испуњени законски услови, има овлашћење да употреби ово средство принуде.

Ближи начин употребе средстава принуде утврђених Законом о приватном обезбеђењу предвиђен је Правилником о начину употребе средстава принуде у вршењу послова приватног обезбеђења којег доноси министар унутрашњих послова, у складу са одредбом члана 57 Закона о приватном обезбеђењу.

Одредбе Закона о приватном обезбеђењу налажу да сва наведена овлашћења службеника приватног обезбеђења буду јасно наведена у уговору о обезбеђењу⁵³⁷ који се закључује са корисником услуга. Такође, одређено је да приликом примене мера нико не сме бити подвргнут мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању.

Одредбама закона предвиђена су и ограничења примене ових овлашћења, тако да службеник обезбеђења сме поступати само на начин који је утврђен Законом о приватном обезбеђењу и другим прописима, тако да извршење задатака постиже са најмањим штетним последицама. Ако је у односу на околности дозвољено применити више мера, дужан је према начелу сразмерности применити најпре ону која лицу најмање штети, а с применом мера мора престати чим престану разлози због којих су биле примењене или онда када утврди да задатак на тај начин неће моћи да изврши.

Генерално, овлашћења службеника обезбеђења слична су овлашћењима полицијских службеника, а основна разлика састоји се у томе што службеници обезбеђења своја овлашћења могу користити искључиво у зони штићеног објекта.

⁵³⁵Члан 23 Закона о приватном обезбеђењу, „Службени гласник РС“ бр. 104/13.

⁵³⁶Члан 25 Закона о приватном обезбеђењу, „Службени гласник РС“ бр. 104/13.

⁵³⁷Према члану 20 Закона о приватном обезбеђењу, послови приватног обезбеђења у Србији могу се вршити само на основу и у оквиру уговора закљученог у писменој форми између правног лица, односно предузетника за послове приватног обезбеђења и корисника услуга. Поменути уговор, између осталог, мора да садржи: јасно одређен предмет уговора; начин вршења уговорних послова са уговорним овлашћењима службеника обезбеђења, број и место рада; врсту и количину ангажованог оружја и средстава, време трајања уговорне услуге и начин, врсту и степен тајности, рок чувања и употребе, као и мере заштите података произашлих из уговора.

Међутим, изузетно, за време обезбеђења транспорта или преноса новца и вредносних пошиљки и обављања послова личног обезбеђења (на предлог органа државне управе, органа јединице локалне самоуправе, организација или удружења и физичких лица), овлашћења могу примењивати и ван штићеног објекта, па и на јавним местима, а на основу претходне сагласности МУП-а, које се издаје најкасније 24 часа пре почетка службених активности.

Као и полицијски службеници, службеници приватног обезбеђења врше проверу идентитета увидом у личну карту или други документ са фотографијом, с тим што је у приватном обезбеђењу, у случајевима одбијања идентификације, једина конвенција спречавање уласка у штићени објект.

Такође, преглед лица, предмета и превозних средстава слично је регулисан као и у поступању полицијских службеника. Међутим, за разлику од полиције, службеници обезбеђења могу вршити преглед само визуелно или коришћењем техничких средстава, односно не могу вршити преглед додиривањем. Предвиђено је да преглед мора вршити лице истог пола, што значи да би на улазу у штићени објект обавезно морали да буду присутна најмање два службеника обезбеђења – мушког и женског пола. Одредба којом је прописано да службеник обезбеђења позива лице да самостално покаже садржај одеће, предмета које носи са собом или возила које улази или излази из штићеног објекта, намеће питање шта се дешава када лице одбије позив обезбеђења – да ли ће му се као и код одбијања да се идентификује забранити улаз у штићени објект или ће га ипак пустити у објект, ако је лице претходно идентификовано. Извесно је да службеник обезбеђења никога не може приморати да прикаже садржај своје одеће, предмета или возила.

Чланом 46, став 1, тачка 6 Закона о приватном обезбеђењу прописано је да је „службеник обезбеђења овлашћен да привремено задржи лице које је затекао у објекту или простору у вршењу кривичних дела и тежих прекршаја нарушавања јавног реда и мира, до доласка полиције“. С тим у вези, неоправдано је и погрешно очекивати од службеника обезбеђења да квалификује која је врста нарушавања јавног реда и мира наступила, па да у зависности од сопствене процене доноси одлуку да ли ће или не задржати лице до доласка полиције.

Тиме, предвиђена овлашћења службеника приватног обезбеђења обезбеђују одговарајуће услове пре свега за њихово превентивно и тек делимично за репресивно деловање на спречавање и сузбијање имовинских кривичних дела, чија конкретна примена мора бити у складу са предвиђеним законским и подзаконским актима. Док ће, када су у питању кривична дела насилничког имовинског криминалитета, предвиђена овлашћења имати у највећој мери само превентивни карактер. Међутим, обученост службеника обезбеђења, у примени својих законских овлашћења, могу значајно повећати њихов како превентивни, тако и репресивни капацитет. У том смислу, слободно се може рећи да недржавни субјекти безбедности представљају одређену допуну безбедности коју гарантује држава и уједно утичу на повећање укупних потенцијала свих субјеката у контроли насилничког имовинског криминалитета, тежећи да изједначи разлике између интереса појединца (заштита лица и имовине на комерцијалној основи) и јавног интереса заједнице.

4.5. Облици делатности недржавних субјеката

Пружити стабилну безбедносну заштиту објекту који се штити веома је комплексан и захтеван посао. Он подразумева прикупљање валидних сазнања на бази којих је нужно изградити адекватне безбедносне процене, које треба да омогуће

пружање квалитетних безбедносних одговора на све варијанте могућег угрожавања. У складу са тиме планирају се различити облици делатности свих надлежних субјеката. У зависности од потребе облици делатности могу бити: физичка заштита, техничка заштита, детективска делатност или мања или већа комбинација неког од ових облика.

4.5.1. Физичко обезбеђење

Физичко обезбеђење је најчешћи и најмасовнији облик делатности који спроводе субјекти недржавног сектора безбедности. Изводе га адекватно обучени и опремљени припадници служби физичког обезбеђења у циљу непосредне заштите објеката, лица или имовине од различитих врста могућег угрожавања.

Према Р. Рађеновићу, „физичко обезбеђење је обезбеђење објеката, имовине и ствари у транспорту од уништавања, оштећења, крађе и других облика штетног деловања, као и обезбеђење лица у стану и другом приватном простору од угрожавања њиховог живота, физичког и психичког интегритета, приватности и личних права, као и других облика угрожавања њихове личне сигурности“. Основне врсте ове делатности јесу: заштита личности, заштита објеката, надзор над видео-уређајима и уређајима противпожарне заштите, као и гашење пожара мањег интензитета. Обављање делатности подразумева комбиновање различитих метода ангажовања, пре свега контролу, преглед, патролирање и осматрање, укључујући и мере спољашњег и унутрашњег физичког обезбеђења.⁵³⁸

Делатности ресурса физичког обезбеђења могуће је разврстати у четири групе послова, и то: заштита лица и имовине, транспорт новца и осталих вредности, заштита особа (*bodyguard*) и обезбеђење јавних скупова.⁵³⁹

У зависности од циља може да се спроводи јавно (превентивна функција), тајно (репресивна функција) или комбиновано. Може се изводити самостално или у комбинацији са другим облицима деловања.

Физичко обезбеђење се остварује на неколико начина:

- Сталним боравком на улазима у објекат који се обезбеђује;
- Образовањем сталних или повремених места која су погодна за спољно или унутрашње обезбеђење;
- Обиласком (патролирањем) претходно утврђених праваца која су у функцији ефикасног обезбеђења објекта;
- Комбиновањем више наведених начина.

4.5.2. Техничко обезбеђење

За разлику од физичког обезбеђења где је фокус на физичкој (људској) заштити објеката, имовине или лица, техничко обезбеђење подразумева имплементацију различитог спектра техничких уређаја, у циљу обезбеђења максималних ефеката заштите и смањења могућности грешке или пропуста у заштити различитих објеката који су предмет заштите. Основна функција техничког обезбеђења свакако је да буде у

⁵³⁸Рађеновић, Р., *Обезбеђење и безбедносна заштита одређених личности и објеката*, МУП Републике Србије и Центар за школовање и стручно усавршавање Института безбедности, Београд, 1995., стр. 56.

⁵³⁹Бошковић, М., Кековић, З., *Обезбеђење лица, имовине и пословања предузећа (студија)*, ВШУП, Београд, 2003., стр. 29.

функцији субјеката који спроводе физичко обезбеђење. Данас, у условима убрзаног технолошког развоја друштва, примена све сложенијих техничких уређаја у пуној мери долази до изражаја.

Техничко обезбеђење подразумева предузимање адекватних мера у циљу обезбеђења лица, објеката и имовине, ствари које се транспортују, употребом техничких средстава и уређаја, чија се врста, намена, квалитет и примена одређују посебним прописима и по захтеву заинтересованих странака.⁵⁴⁰ Наиме, техничко обезбеђење представља заштиту и спречавање неовлашћеног приступа објекту који је предмет обезбеђења уз примену техничких средстава и опреме.⁵⁴¹ У зависности од врсте техничких средстава која се примењују, облици техничке заштите могу бити: *механичка заштита*, која подразумева употребу различитих техничких средстава која су у функцији заштите објекта (сигурносне браве, различите врсте сефова и каса, решетака, ограда, сигурносних капака и других средстава чија је основна намена физичко спречавање неовлашћеног приступа објекту заштите) и *електронска заштита*, употреба уређаја који најављују или онемогућавају приступ објекту заштите (разноврсни алармни системи, системи за контролу и детекцију приступа, систем затворене телевизије, систем за контролу обиласка објеката и остали електронски системи заштите).⁵⁴²

Спровођење техничке заштите је комплексан процес који се имплементира у неколико фаза. Основни предуслов практично функционалном систему јесте израда одрживе процене угрожености штићеног објекта, конструисање безбедносног елабората, дефинисање пројектног задатка, пројектовање система техничке заштите, стручни надзор над извођењем радова, технички преглед и пријем система, експлоатација, одржавање и сервисирање система техничке заштите.⁵⁴³ Правилно конципиран, имплементиран и експлоатисан систем техничке заштите треба да, што је раније могуће, обезбеди информацију о покушају неовлашћеног приступа у штићени простор.

Систем техничке заштите у већим привредним субјектима обједињује спољну и унутрашњу техничку заштиту, противпожарну заштиту, систем затворене телевизије, систем за контролу приступа и систем непрекидног напајања. Рачунарски повезан чини „интегрисан систем техничке заштите“.⁵⁴⁴

4.5.3. Детективска делатност

У односу на остале облике делатности недржавног сектора безбедности, детективска делатност је специфичан облик делатности, пре свега у односу на време у коме се предузима. Она је превасходно део реактивног инжењеринга субјеката безбедности.

Закон о детективној делатности је одредбама члана 3, став 1, тачка 3 ову „делатност разврстао у област административних и помоћних услужних делатности, у

⁵⁴⁰ Даничић, М., *Обезбеђење лица и имовине предузећа у Републици Српској*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2006., стр. 14.

⁵⁴¹ Бошковић, М., Кековић, З., *Opus citatum*, стр. 29.

⁵⁴² Мандић, Г., *Системи обезбеђења и заштите*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2004., стр. 155–159.

⁵⁴³ Опширније о томе видети: Симић, Р., Бошковић, М., *Физичко-техничка заштита објеката*, Voxel, Београд, 1995., стр. 98–103.

⁵⁴⁴ Матић, Г., *Основи физичко-техничког обезбеђења*, Привредна комора Србије, Београд, 2006. стр. 164.

грану и групу истражних делатности, која обухвата истражне и детективске услуге и активности свих приватних истражитеља, без обзира на то за кога и шта истражују. Истражне и детективске услуге су послови прикупљања, обраде података и преноса информација у складу са овим законом и другим прописима, од стране правних лица и предузетника за детективску делатност као руковалаца и запослених детектива као обрађивача.⁵⁴⁵

У земљама са дугом традицијом у обављању детективске делатности најчешће услуге које пружају детективи јесу:

- Истраге и потраге за несталим лицима и стварима;
- Истраге о изучавању прошлости лица;
- Писмено и аудио документовање изјава сведока;
- Прикупљање јавно доступних података;
- Откривање скрибомана (класичних и имејл);
- Провера имовине дужника;
- Провера брачне верности (откривање прељубе и неверства);
- Откривање чланства у тоталитарним и деструктивним сектама;
- Откривање наркоманије;
- Провера политичких противника;
- Остале врсте истражних и потражних радњи, укључујући и оне које су у вези са најтежим кривичним делима;
- Физичко-техничко обезбеђење објеката у оквиру истраге;
- Физичко-техничко обезбеђење лица у оквиру истраге.⁵⁴⁶

У нашој земљи, у складу са законом, правно лице регистровано за обављање детективске делатности и предузетник за детективску делатност, односно детектив,⁵⁴⁷ може обрађивати податке о:

1. несталим лицима или лицима која се крију ради избегавања кривичног гоњења;
2. лицима која су кориснику услуге проузроковала штету, ако су испуњени законом утврђени услови одговорности за штету;
3. лицима која анонимно и противправно поступају према кориснику услуге, са претњом штетних последица;
4. предметима који су изгубљени или украдени;
5. успешности пословања правних лица и предузетника;
6. заштити интелектуалне и индустријске својине.⁵⁴⁸

Обављање детективске делатности подразумева законом дефинисан уговорни однос између корисника услуга и правног лица које обавља ову делатност. Детективске агенције нису овлашћене да саме иницирају било какве активности. Уколико у обављању својих, законом дефинисаних, задатака дођу до сазнања о извршењу неког кривичног дела, дужне су да то пријаве надлежним државним институцијама.

⁵⁴⁵Закон о детективској делатности, „Службени гласник РС“ бр. 104/13.

⁵⁴⁶Бошковић, М., *Основи детективске делатности*, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2006., стр. 25.

⁵⁴⁷Детектив је физичко лице које је запослено у правном лицу за детективску делатност и које има лиценцу за обављање детективских послова, под условима из овог закона. *Закон о детективској делатности*, „Службени гласник РС“ бр. 104/13.

⁵⁴⁸Закон о детективској делатности, „Службени гласник РС“ бр. 104/13.

4.6. Задаци, место и улога недржавног сектора безбедности у контроли криминалитета

Као што смо видели, насилнички имовински криминалитет као значајан сегмент савременог криминалитета веома је сложена друштвена појава. Одликује га висок степен друштвене опасности и доста велики капацитет адаптирања на све услове који га условљавају. Све ове особености отежавају субјектима безбедности његово спречавање, откривање и обезбеђење валидних доказа за процесуирање. Стога, само конзистентна и организована делатност свих надлежних субјеката може обезбедити адекватно супротстављање и контролу овом виду криминалитета.

Полазећи од тога да су превентивна и репресивна делатност основни облици деловања свих надлежних субјеката у контроли криминалитета, подразумева се да и недржавни субјекти безбедности своју делатност усмеравају моделирајући специфичне мере које се могу предузети како би се на исти начин супротставили овој појави, узимајући у обзир начин обављања своје делатности, објекте заштите и нарочито овлашћења која имају. Обе ове делатности су међусобно комплементарне и не могу се посматрати одвојено.

4.6.1. Превентивна делатност

С обзиром на то да су недржавни субјекти безбедности непосредно ангажовани за обезбеђење лица, објеката и имовине која је реално угрожена овом врстом криминалитета, подразумева се да је основни облик њиховог деловања предузимање свих мера превенције како би се спречило извршење кривичних дела.

Превенција је планска активност намењена остваривању заштитне функције објеката, имовине и лица у привредном друштву или другом правном лицу; то је основни облик деловања и рада недржавних субјеката безбедности.⁵⁴⁹

Концентрисаност у предузимању превентивних мера или мера превентивне заштите јесте у предикцији могућих негативних појава које мањим или већим степеном прете угрожавању људских живота, објектима и имовини, и благовремено предузимање адекватних мера како би се онемогућило да настану негативне активности и последице по људе и материјална добра.⁵⁵⁰

Основна функција превентивног деловања јесте предузимање адекватних, планских мера од којих се очекује лековити утицај на криминогене факторе који погодују извршењу насилничких имовинских кривичних дела. Активност свих субјеката усмерена је на предузимање адекватних мера које у суштини треба да спрече да дође до извршења кривичних дела у објектима, имовини или лицима која су предмет њихове заштите.

Ефикасност превентивних мера подразумева темељиту процену и израду различитих планова мера и активности које је неопходно предузети према конкретном објекту заштите. Сваки план превентивних мера садржи неколико елемената: локацију и старост објекта, врсте послова који се обављају, вредност имовине која се обезбеђује, анализу угрожености објекта заштите претходно извршених криминалним делима, угроженост од избијања пожара или других хаварија, и сарадњу са надлежним

⁵⁴⁹ Матић, Г., *Opus citatum*, стр. 114.

⁵⁵⁰ Пејановић, Љ., Лаковић, В., Стојановић, С., *Угрожавање и физичко-техничка заштита*, Институт за политичке студије, Београд, 2007., стр. 56–62.

државним органима.⁵⁵¹ Анализа наведених параметара треба да омогући синхронизовано предузимање адекватних мера различитим факторима, како би се на најефикаснији начин деловало на потенцијалне учиниоце и заштитили потенцијално угрожени објекти.

Најчешћи облици превентивног деловања недржавних субјеката јесу:

- патролирање;
- преглед возила и пртљага;
- легитимисање;
- давање обавештења и упозорења;
- контрола сигнализације и средстава за осветљавање објеката.⁵⁵²

Ефикасност превентивне делатности како недржавних субјеката тако и надлежних институционалних служби које се баве превенцијом и сузбијањем криминалитета у целини основни је предуслов за осећај сигурности свих грађана.⁵⁵³

4.6.2. Репресивна делатност

За разлику од могућности превентивног деловања, реактивно деловање надлежних недржавних субјеката безбедности лимитирано је законским овлашћењима која им је делегирао закон.

Основна функција репресивне делатности концентрисана је на последице већ извршеног кривичног дела. Што значи да се мере и активности из домена репресије могу предузимати након извршења недозвољене радње. С обзиром на овакав карактер, суштина деловања је у расветљавању свих околности које су довеле до извршења дела, идентификацији њихових учинилаца, укључујући и обезбеђење неопходних доказа у циљу успешног вођења кривичног поступка.

Репресија је облик реаговања служби физичко-техничке заштите на појаву криминалитета и других девијантних појава у заштићеном објекту.⁵⁵⁴

У спровођењу репресивних активности субјекти обезбеђења могу да:

- утврде идентитет непознатог лица;
- издају неопходна упозорења;
- неовлашћеним лицима забране улазак у пословни простор, приступ одређеним објектима и принудно их удаље;
- изврше преглед лица, возила и пртљага;
- задрже на простору штићеног објекта лица затечена у вршењу кривичног дела која се гоне по службеној дужности;
- спрече бекство учиниоца кривичног дела уз употребу ватреног оружја, применом законских овлашћења од стране радника физичког обезбеђења.⁵⁵⁵

⁵⁵¹Симић, Р., Бошковић, М., *Физичко-техничка заштита објеката*, Институт безбедности, Мултиаларм, Београд, 1991., стр. 28.

⁵⁵²Татомировић, Д., *Практикум за обављање послова заштите имовине и лица са правилом вршења службе*, Ревизија Детектив, Београд, 1997., стр. 18–21.

⁵⁵³Бошковић, М., *Систем обезбеђења*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1997., стр. 35.

⁵⁵⁴Матић, Г., *Opus citatum*, стр. 114.

⁵⁵⁵Матић, Г., *Opus citatum*, стр. 117–128.

Након извршења кривичног дела у објекту који се обезбеђује, неопходно је предузети следеће:

- У што краћем року, извршење кривичног дела пријавити надлежном државном органу;
- Одмах обавестити руководиоца обезбеђења и власника имовине;
- До доласка надлежних државних органа предузети неопходне мере на обезбеђењу места извршења дела, осигурати да се ништа не дира или помера и да се нико не креће у простору за који се основано претпоставља да је боравио учинилац;
- Предузети мере да се у непромењеном стању сачувају трагови и предмети који се налазе на месту извршења кривичног дела, до доласка полицијских органа.⁵⁵⁶

Најчешће мере недржавних субјеката у функцији репресивног деловања јесу:

- Забрана приступа у објект или простор који се обезбеђује;
- Издавање наређења о напуштању објеката или простора;
- Употреба физичке снаге;
- Употреба ватреног оружја;
- Привођење у просторије ради предаје надлежним државним органима и задржавање на месту извршења кривичног дела.⁵⁵⁷

4.7. Сарадња државних и недржавних субјеката безбедности у контроли криминалитета

Познато је да су односи између различитих компоненти система безбедности веома комплексни. Мапирање ових односа показује да постоје дубоке разлике међу њима. У свету је давно напуштено мишљење да су само надлежне државне институције одговорне за стање реда, мира и безбедности. Квантитативно и квалитативно повећање потреба за услугама недржавних субјеката безбедности толико је динамично да је више неодрживо фокусирати се само на поступања државних субјеката. Нема сумње да ће они значајно допринети ефикасној заштити свих виталних вредности друштва. И у оквиру државних актера, транзиција која се спроводи (ситуациона превенција криминалитета, рад полиције у заједници итд.) показује на промене које су усмерене у том правцу. Свакако, од суштинског значаја за унапређења стања безбедности јесте промена односа између државних и недржавних актера безбедности.

Тенденција да се недржавни субјекти безбедности доживљавају као конкуренција полицијској делатности има утицаја на виђење да су њихови задаци функционално аналогни, маскирајући битне разлике, између осталог, њихову улогу и практичну оријентацију. Традиционалне реактивне функције полиције, поступање по одредбама кривичног законодавства, обављање криминалистичких истрага и процесуирање осумњичених учинилаца кривичних дела, много мање се односе на субјекте недржавног сектора безбедности.⁵⁵⁸ Заједничке функције оба актера безбедности обухватају пре свега: патролирање, надзор, одржавање реда и заштиту

⁵⁵⁶*Ibidem*

⁵⁵⁷Татомировић, Д., *Opus citatum*, стр.18–21.

⁵⁵⁸Опширније о томе: Loader, I., Thinking Normatively about Private Security, *Journal of Law and Society*, Vol. 24, Issue 5, September, 1997., pp. 377–394.

својине. Када се појави основана сумња да је извршено кривично дело, припадници недржавног сектора, свесни граница својих правних овлашћења, мандата и интереса својих послодаваца, брзо ће предати осумњичене полицији. Након што је дошло до извршења кривичног дела, радници безбедносне индустрије су мање заинтересовани за процесуирање и санкционисање учинилаца, а више за компензацију штете која је настала извршењем тог дела.⁵⁵⁹ Њихов превасходни интерес је да идентификују изворе који погодују извршењу кривичног дела, да утврде потенцијалне мете и на тај начин минимализују будуће губитке. Различите функције полиције и недржавних органа безбедности свакако заслужују већу пажњу. Раст приватне безбедносне индустрије не указује само на промену овлашћења у контроли криминалитета. Он врши притисак у правцу радикалније промене логике кривичне правде од реактивног поступања до напреднијег поступања које подразумева предикцију криминалитета и адекватну реакцију пре него што се деси недозвољена радња.⁵⁶⁰ Стога је кључна транзиција не од државног према недржавном него суштинско померање од реактивног према проактивном поступању.

Према неким мишљењима, однос између недржавног сектора безбедности и надлежних државних служби, пре свега полиције⁵⁶¹, треба посматрати са два аспекта: првог – формалног, који је условљен законском и другом регулативом, и другог – неформалног, који је резултат динамике тржишта рада у сектору безбедносних услуга. Формалне везе између ових сектора, поготово оне законом одређене, које се односе на оцену законитости у примени овлашћења, могу имати знатан утицај, посебно на тржиште приватне безбедности, због чега морају бити предмет посебне бриге и пословних асоцијација и извршне власти. Други аспект формалних односа произлази из чињенице да је недржавни сектор безбедности у основи само превенцијски елемент у успостављању система безбедности, док полиција има и задатак наметања и одржавања јавне безбедности, из чега произлази потреба јасне сарадње у тренутку када престаје (радна) обавеза служби корпоративне и приватне заштите и почиње обавеза полиције у успостављању система јавне безбедности. Ти односи су од општег друштвеног значаја, због чега их је потребно реализовати преко јасно утврђених и обострано прихваћених стандардних оперативних поступака.⁵⁶²

Поједини аутори истичу да државни и недржавни субјекти безбедности имају десет истих функција: превенцију, обезбеђење, примену силе, детекцију, истраживање, одвраћање, службе за хитне интервенције, извештавање, надзор и генералну помоћ.⁵⁶³

Од свих функција приватне безбедности које су значајне у контроли криминалитета, а које су подударне полицијским пословима, можемо издвојити следеће:

⁵⁵⁹Williams, J. W., Reflections on the Private Versus Public Policing of Economic Crime, *The British Journal of Criminology*, Vol. 45, Issue 3, May, 2005., pp. 316–339.

⁵⁶⁰Видети више:Shearing, C., Johnston, L., Justice in the Risk Society, *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, Vol. 38, Issue 1, April, 2005., pp. 25–38.

⁵⁶¹Поред сарадње у реализацији конкретних задатака, полиција има и надзорну функцију над компанијама и службеницима обезбеђења. Чланови 70–75 Закона о приватном обезбеђењу, „Службени гласник РС“ бр. 104/13. Браковић, Ж., Организација полицијског система у Шпанији, *Безбедност*, Vol. 53, бр. 3, 2011., стр. 181–201.

⁵⁶²Добрановић, Ж., Мјесто и улога приватне заштите у супротстављању организираном криминалу, У: *Друштвени аспекти организованог криминала*, Институт за међународну политику и привреду, Београд 2011., стр. 226–240.

⁵⁶³Pallmotto, M., *Policing: Concepts, Strategies, and Current Issues in American Police Forces*, Academic Press, Carolina, 2005., pp. 102–103.

- Физичка заштита: обезбеђење имовине и лица, ограничавање губитака и контрола приступа објектима и подацима;
- Безбедносне услуге: активна превенција криминала, послови имплементације локалног законодавства, на основу уговора са локалним властима;
- Приватне истраге: различите опсервације људи и објеката и различити облици провера лица (грађанског и приватног карактера);
- Корпоративна безбедност: превенција криминалитета усмереног према корпорацијама, интерне истраге и заштита сложених операција у оквиру корпорације;
- Криминалистичке истраге: истраживање различитих превара и сумњивих пословних трансакција.⁵⁶⁴

У свету одавно влада мишљење да полиција није у могућности да сама успешно обавља своју функцију и да јој је неопходна сарадња и партнерство са другим субјектима друштва. У том смислу, од суштинског значаја је сарадња са недржавним актерима безбедности.⁵⁶⁵ Полазећи од ове неопходности, најновије идеје у области законског регулисања ове материје управо су усмерене су ка увођењу законске обавезе сарадње и размене безбедносних информација између свих субјеката безбедности, с тим да је пракса да државни субјекти буду носиоци ових активности.

Међусобне односе између државних и недржавних субјеката све више опредељују индикатори поделе рада, подразумевајући да недржавни субјекти постају децентрализовани провајдер превенције криминалитета, док се државни субјекти специјализују у постделиктним истрагама.⁵⁶⁶

У литератури постоји неколико модела односа између недржавних субјеката и полиције.⁵⁶⁷

1. *Независност* – модел по коме оба актера безбедности, поступајући у складу са својим дефинисаним задацима, скоро и да не остварују било какав контакт;
2. *Конкуренција* – овај модел карактерише недостатак међусобног поверења, који проистиче из конкурентског надметања за обезбеђење послова на тржишту безбедносних услуга. Изражен је у погледу криминалистичких истрага и конкурентског односа приватних детективских агенција и за те послове надлежних полицијских структура. Ако се та активност спроводи на законској основи, она не може да представља конкуренцију, већ допринос утврђивању реалног чињеничног стања;⁵⁶⁸
3. *Комплементарност* – модел подразумева коректну коегзистенцију оба актера на тржишту безбедносних услуга;
4. *Кооперативност* – модел односа заснован на међусобној сарадњи, изражен кроз пружање обостране подршке, у циљу оснаживања сваког од учесника;

⁵⁶⁴Симић, Р., Бошковић, М., *Opus citatum*, стр. 21–23.

⁵⁶⁵Видети више: Симоновић, Б., Правни аспекти алтернативног сектора безбедности у Србији и европски стандарди, У: *Правни систем Србије и стандарди Европске уније и Савета Европе – књига 4*, Правни факултет, Крагујевац, 2009., стр. 107–122.

⁵⁶⁶Опширније о томе видети: Bayley, H. D., Shearing, D. C., *The New Structure of Policing: Description, Conceptualization and Research Agenda*, National Institute of Justice Research Report, Washington DC, 2001., p. 19.

⁵⁶⁷Кесић, З., *Opus citatum*, стр. 77.

⁵⁶⁸Gill, M., Hart, J., Private investigators in Britain and America: Perspectives on the impact of popular culture, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. 20, Issue 7, Emerald Group Publishing Ltd, Bingley UK, 1997., pp. 631–640.

5. *Партнерство* – модел односа који карактерише највећи ниво кооперативности у поступању и потпуна једнакост између учесника чија је делатност усмерена ка постизању заједничког циља. Узајамни однос недржавних субјеката безбедности и полиције мора бити максимално кооперативан, имајући у виду да су и један и други субјект део јединственог система безбедности.⁵⁶⁹

Позитивни помаци и успеси у сузбијању криминалитета пре свега јесу одраз унапређења партнерства свих субјеката у кривичном прогону и превенцији криминалитета. Развијањем партнерства на виши ниво, полицији се омогућава да значајно утиче на обликовање метода контроле криминалитета, што у крајњем има утицаја и на криминалну политику.

⁵⁶⁹Према: Даничић, М., Приватне фирме и управљање новом безбедношћу, *Безбједност–Полиција–Грађани*, Год 1, Бр. 2, МУП Републике Српске, Бања Лука 2005., стр. 397–415.

ПЕТИ ДЕО
**ВИКТИМОЛОШКИ АСПЕКТ КОНТРОЛЕ
НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ
КРИМИНАЛИТЕТА**

ВИКТИМОЛОШКИ АСПЕКТ КОНТРОЛЕ НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Савремено друштво се свакодневно суочава са различитим облицима угрожавања својих чланова. Криминал се претвара у болест пандемијског карактера, прождирући огромне људске и материјалне ресурсе, угрожавајући не само националну безбедност већ и генерално људску егзистенцију. У питању су, са једне стране, велики материјални губици као последица штете настале извршењем кривичних дела, а са друге стране, материјална улагања у субјекте формалне социјалне контроле.⁵⁷⁰ Стога ће друштвена заједница у трећем миленијуму бити приморана да све интензивније тражи часни излаз из кривичне замке у коју је себе довела. На нивоу излазних могућности, разумевање лежи у ширењу и продубљивању друштвене, социјалне и правне контроле над незаконитим понашањем.

Истраживања у овој области су недвосмислено показала да знања о жртвама криминалитета нису ништа мање важна од знања неопходних за проучавање узрока који доводе до извршења самог дела, утврђивању степена кривице учесника криминалног догађаја и развијању мера за њихову превенцију. Темелита анализа свих фактора који доприносе виктимизацији на различитим нивоима, укључујући и анализу виктимогених фактора на локалном нивоу, ствара битне предуслове за смањење нивоа жртава на локалном нивоу, што само по себи има утицаја и на укупно смањење виктимизације. Ово је од фундаменталног значаја, нарочито ако се има у виду да свако подручје има своје особености које значајно утичу на ниво његове виктимизације.⁵⁷¹ Укупност свих виктимогених фактора за једно подручје, укључујући и њихове специфичност за појединачна кривична дела, ствара неопходне предуслове за израду анализе виктимогених фактора, како на локалном тако и на стратешком нивоу. Ово је битна претпоставка која треба да створи неопходне предуслове за предузимање потребних мера за неутрализацију тих фактора.

⁵⁷⁰Taylor, I., *The Political Economy of Crime*, The Oxford Handbook of Criminology, New York, 1997., pp. 295–297.

⁵⁷¹На пример: већи ниво виктимизације урбаних у односу на рурална подручја.

1. ВИКТИМОЛОШКИ ПРИЛАЗ НАСИЛНИЧКОМ ИМОВИНСКОМ КРИМИНАЛИТЕТУ

Извршење кривичног дела је динамичан, веома често интерактиван процес, у коме се између учиниоца и жртве могу развити сложене предизвршне везе, које у крајњем и доводе до извршења самог кривичног дела. Незрело, ризично или лакомислено понашање жртве често су предуслови за њену виктимизацију.

Виктимизација⁵⁷² као друштвени феномен увек постоји када и радња извршења кривичног дела, која у основи ствара, реализује и производи виктимизацију. У одређеној мери, узроци криминалитета и узроци виктимизације имају заједничко порекло, стога сматрамо да појединачни акти криминалних радњи и индивидуалне виктимизације као систем повлаче и друге квалитативне закључке који, што је најбитније, могу да произведу и квалитетније мере превенције, што је у суштини и основни постулат проучавања виктимологије.

Виктимизација је процес трансформације одређеног лица у жртву, у коме је жртва изложена страдању кроз одређене догађаје и процесе. Она би се могла дефинисати и као асиметрични интерперсонални однос који се може описати као злоупотреба, бол, деструктивност, паразитизам и неправда.⁵⁷³ Криминална виктимизација представља страдања која су последица радњи које се сматрају криминалним, како по карактеру тако и последицама.⁵⁷⁴ У зависности од тога када се она догађају, означавамо их појмовима примарна, секундарна и терцијарна виктимизација.

- Примарна виктимизација обухвата процес и последице трауматичног догађаја коме је жртва изложена, односно страдање жртве које је последица извршења кривичног дела
- Секундарна виктимизација представља поновно преживљавање „трауме“ која је настала као последица примарне виктимизације. Она се жртви наноси накнадно, неодговарајућим реаговањем свих субјеката који долазе у контакт са жртвом.
- Терцијарна виктимизација означава трајну обележеност особе улогом жртве одређеног кривичног дела. Често се ради о трајном дискриминисању или одбацивању жртве од средине у којој живи.⁵⁷⁵

Поновљена виктимизација или ревиктимизација постоји када се понови примарна виктимизација одређеног лица, које је претходно већ било виктимизовано.

Свакако да и један од начина мерења криминалитета може бити и мерењем степена виктимизације људи. Наиме, број виктимизованих људи можда је релевантнији за праћење стопе криминалитета, него начин мерења који као основ узима само број извршених кривичних дела.

⁵⁷²Опширније о томе видети: Игњатовић, Ђ., Симеуновић Патић, Б., *Виктимологија*, Београд, Правни Факултет Универзитета у Београду, Досије студио, Београд, 2011., стр. 23–25. Šeparović, Z., *Viktimologija – studija o žrtvama*, Pravni fakultet u Zagrebu, Poslovna politika Beograd, Zagreb – Beograd, 1987. стр. 13–39. Рамљак, А. А. Симовић, Н. М., *Виктимологија*, Правни факултет Универзитета у Бихаћу, Бина д.о.о., Бања Лука, 2011., стр. 4–18.

⁵⁷³Karme, A., *Crime victims, An Introduction to Victimology*, 6th ed, Thomson, Wadsworth, 2007., p. 1. Наведено према: Simović Hiber, I., *Opus citatum*, стр. 29.

⁵⁷⁴Звекић, У., *Жртве криминала у земљама у транзицији*, Виктимолошко друштво Србије, Београд, 2001, стр. 33.

⁵⁷⁵Игњатовић, Ђ., Симеуновић Патић Б., *Opus citatum*, стр. 23.

1.1. Виктимолошки прилаз криминалитету

Сагледавање целисходности понашања жртве за време њене виктимизације данас би требало да има велики значај јер је блиско повезано са питањима друштвене одговорности жртве за своје понашање. Успостављање адекватних критеријума и индикатора којима би се измерила примереност понашања жртве имало би значајно место у дијагностиковању виктимности, антиципацији и предикцији девиктимогеног понашања жртве.

Још од Бекарија (Vespaia) и његове књиге „О злочинима и казнама“ (*Dei delitti e delle pene*) 1764. године, научна и стручна јавност проблему криминала приступа проучавањем узрока који до њега доводе. Примарни циљ бављења овим проблемом јесте пронаћи одговоре који ће допринети његовој елиминацији као друштвене појаве, или бар таквој редукацији која ће га свести у разумне оквире. Бављење криминалом подразумевало је свестран и свеобухватан приступ у свим његовим аспектима.

У том свестраном приступу проблему криминала приступало се на више начина, у зависности од афинитета и образовног профила оног који се тиме бавио. Међутим, централно место свих криминолошких теорија дато је како узроцима настајања, тако и његовом учиниоцу. Проблем жртве скоро да и није разматран.

Криминалитет као друштвена појава захтева мултидисциплинаран приступ. Различите науке имају своје приступе проблему криминалитета и свака од њих има своје теорије том приступу и проблему криминала уопште. Ако пођемо од претпоставке да је криминологија самостална наука, онда постоје три групе теорија: кривичноправне, криминолошке и криминално политичке.⁵⁷⁶

Криминологија као наука која се бави криминалним феноменом свој предмет проучавања усмерила је на злочин као индивидуалну појаву, учиниоца као аутора дела, жртву злочина, криминалитет као масовну појаву и, најзад, реакцију појединца на злочин и криминалитет.⁵⁷⁷ Стога се приступ бављењу овим појавама назива криминолошким приступом. С обзиром на то да је наша амбиција да се у овом делу рада бавимо криминалитетом, али из визуре жртве, и односа које она у тој појави гради, такав приступ можемо дефинисати као виктимолошки приступ, као посебан део криминолошког приступа криминалитету.

Виктимизација као феномен по природи свог настанка јесте продукт криминала. Због своје природе, подразумева да буде изучавана на исти начин као и сви релевантни чиниоци настанка криминала.

Виктимолошки приступ криминалитету подразумева његово бављење стављањем у фокус оног другог актера, а то је жртва. Он треба да понуди сагледавање свих узајамно последичних веза у реализацији виктимизације. Нужно је сагледати и све остале аспекте самог догађаја, али из визуре жртве (њено понашање, поступке, допринос властитој виктимизацији), и оно што је најбитније јесте развити потребне мере које ће имати утицаја на могућност како њеног смањења тако и редуковања могућих последица таквог акта. Овакав приступ треба да да одговоре на питање које су то специфичности једне особе а не друге које је доводе у позицију да баш она буде виктимизована и које су то њене карактеристике личности (да ли психолошке, социјалне или неке друге). Који су то односи са окружењем који производе виктимизацију. Ово је веома значајно пре свега што би сви могући индикатори до

⁵⁷⁶Игњатовић, Ђ., *Криминологија*, Правни факултет, Београд, 2008., стр. 91.

⁵⁷⁷*Ibidem*, стр. 32.

којих би се свакако дошло имали немерљивог утицаја на конципирање и израду применљивих и одрживих превентивних стратегија.

Виктимолошки приступ је доста дуго био веома занемарен. Можда је разлог у томе што је, сем општих мера превенције које би требало да буду основно опредељење оваквом приступу проблему, веома тешко идентификовати потенцијалне жртве криминала, нарочито њених појединих облика. Можда је идентификација његових потенцијалних учинилаца много тежи и комплекснији задатак од идентификације могућих жртава, па је у науци, али и у пракси, учиниоцима посвећена много већа пажња, што показује и број криминолошких теорија које се баве овим проблемом. Разлог је можда и у стереотипу – да нема учиниоца кривичног дела, не би било ни жртве. Међутим, ако се руководимо том логиком расуђивања, можемо такође извести закључак да ако нема жртве, неће бити ни учиниоца. Тачно је то да су адекватније превентивне стратегије чија је логика да нема дела без мотивисаног учиниоца, али је криминалитет напосто немогуће контролисати пажњом усмереном само на учиниоца.

Стога се намеће логичан закључак да је најисправнија логика приступ криминалитету усмерен на све његове актере.

1.2. Виктимолошки прилаз насилничком имовинском криминалитету

Из групе деликата који се сврставају у најозбиљнији криминалитет, посебну пажњу заслужују деликти који остављају тешке последице на жртве кривичних дела и деликти који се најчешће врше. Овим је друштвена опасност од криминала као негативне друштвене појаве велика и она се испољава кроз различите облике.

Различите животне ситуације својом комплементарношћу значајно доприносе порасту вероватноће да се постане жртва ове врсте криминалитета. Олако стечена материјална добра код људи који њима располажу доприносе њиховом нерационалном трошењу, што их доводи у позицију да могу буду погодне жртве за виктимизацију. Неадекватно обезбеђење одређених објеката, пре свега оних у којима се налазе одређене материјалне вредности, повећава вероватноћу да могу да буду процењени као „лак плен“ учиниоцима. Различита ризична понашања потенцијалних жртава која их чине лаким и погодним метама свакако ће имати утицаја да буду изабрани за виктимизацију. Образац виктимизације у извесној мери одређен је и животним стиливима.

Виктимолошки приступ насилничком имовинском криминалитету треба да понуди одговоре које су то узрочно-последичне везе између учиниоца и жртве, узимајући у обзир све специфичности ове врсте криминала. Ту пре свега мислимо на особености карактеристичне како за насилнички, тако и за имовински криминалитет, као различите категорије.

Овим приступом веома је значајно размотрити однос ризика виктимизације и појединачних аката виктимизације овом врстом криминалитета, односно установити однос виктимности као масовних и појединачних појава и идентификовати њихове карактеристике. Овај однос је упоредив са односом између криминала и конкретног кривичног дела. Коришћење категорије узрочности, у односу на масовне појаве, омогућава нам да сагледамо тренд развоја једне појаве и различита одступања од овог тренда. Сабирањем просте суме појединачних аката виктимизације конкретних грађана на најширој основи, ниво виктимизације формира друштвени феномен који се знатно разликује од њених саставних делова, односно појединачних аката виктимизације. Виктимизације на појединачном и на масовнијем нивоу имају квалитативне разлике, пре свега што тада масовна појава престаје да буде збир појединачних аката, а има и

друге карактеристике које одражавају суштину овог проблема, као довољно сложене и свеprisутне појаве.

За разлику од неких других типова виктимизације, код којих често изостаје њена осуда, извршењем ових реагује се доста бурно и са неспорним одбацивањем. Ову чињеницу добро познају како органи формалне социјалне контроле, тако и медији и творци продуката масовне културе.

2. ФЕНОМЕНОЛОШКИ АСПЕКТ ВИКТИМИЗАЦИЈЕ НАСИЛНИЧКИМ ИМОВИНСКИМ КРИМИНАЛИТЕТОМ

У циљу сагледавања криминалне виктимизације као друштвеног феномена од суштинског значаја је и сагледавање свих њених показатеља. Као и свака друга појава, и она има индикаторе чије би научно разматрање могло да произведе озбиљне закључке, који могу значајно да допринесу унапређењу мера њене превенције. Индикаторе виктимизације можемо груписати у два блока:

1. квантитативни, стопа виктимизације, динамика виктимизације итд.
2. квалитативни, структура, просторни распоред, ниво латентности, временска дистрибуција, последице виктимизације итд.

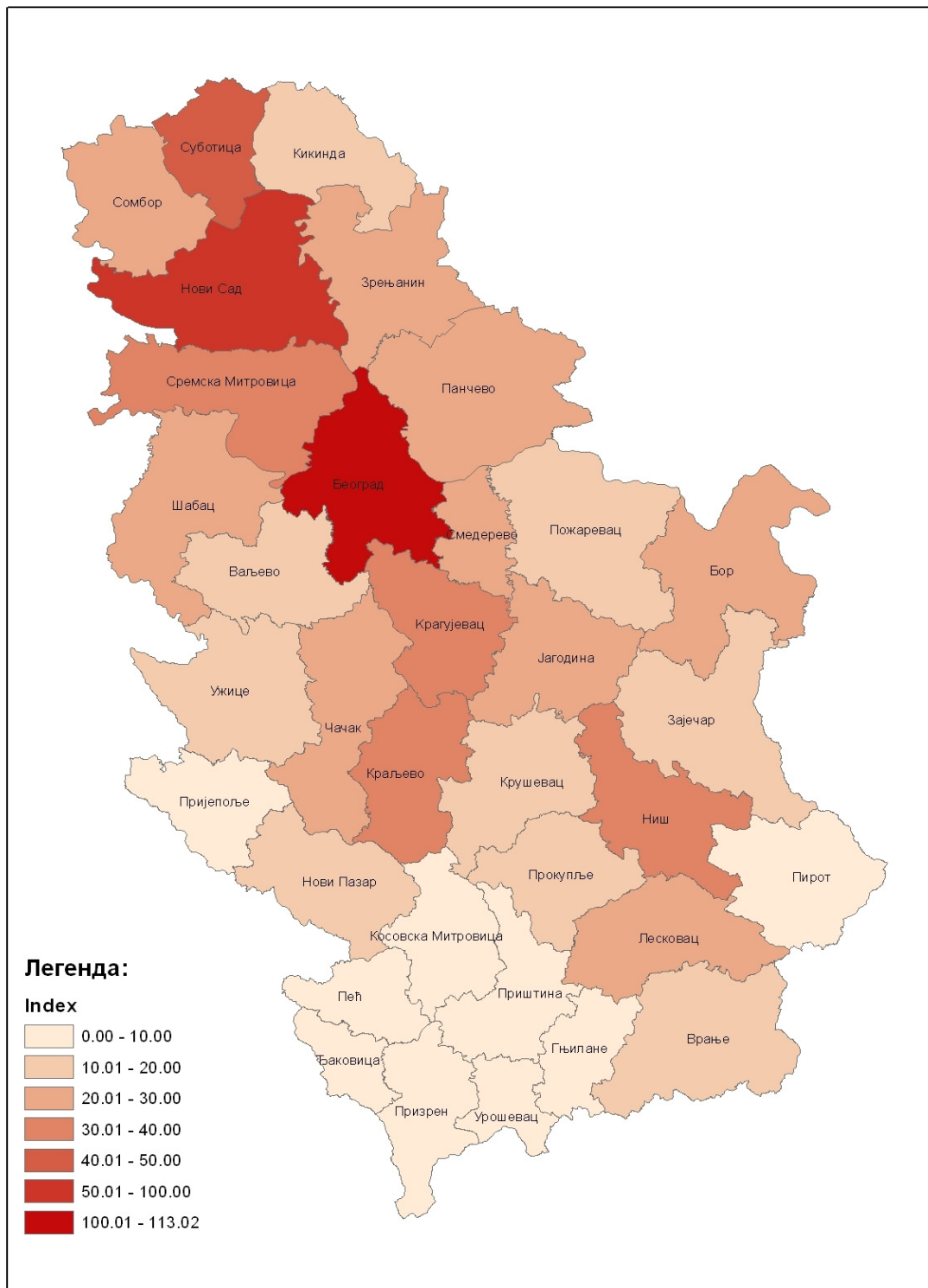
2.1. Стопа виктимизације

Основни квантитативни параметар виктимизације који нам нужно пружа могућности праћења одређене појаве, а преваходно могућност евалуације одређених мера превенције, јесте стопа виктимизације.

За потребе успешнијег сагледавања феноменолошког аспекта виктимизације, ми ћемо је разматрати са два аспекта. Први аспект – као општу стопу виктимизације, анализирајући територијалну дистрибуцију насилничког имовинског криминалитета у Републици Србији, кроз територијалну организацију министарства унутрашњих послова (по полицијским управама). Други аспект – као посебну стопу виктимизације, проучавањем нивоа виктимизације жртава насилничког имовинског криминалитета и проучавањем показатеља виктимизације за свако појединачно кривично дело.

2.1.1. Општа стопа виктимизације насилничким имовинским криминалитетом

Као што је приказано на слици, подручје Републике Србије подељено је на 27 полицијских управа. Подручје АП КиМ организовано је у једну координациону управу и, као што се може приметити, стопа виктимизације за то подручје није приказана због недостатка статистичких показатеља. Општа стопа виктимизације изражена је према квоти, која је за потребе овог рада израчуната на 100.000 становника.

Слика 1: Просторна расподела виктимизације насилничким имовинским криминалитетом у Србији у периоду 2001–2013. година (Извор МУП)

Сумирајући разматрање квантитативних показатеља опште стопе виктимизације, можемо констатовати да је просечна стопа у Републици Србији 50,26 виктимизованих лица на 100.000 становника (слика 1).

Ниво виктимизације појединих подручја значајно је изнад просека. Град Београд са стопом од 113,02 и Нови Сад са 96,26 јесу најугроженији.⁵⁷⁸ Као што се са слике може закључити, једино ова два подручја имају стопу виктимизације вишу од просечне, заправо значајно вишу, што само по себи утиче и на вишу укупну стопу виктимизације жртава овом врстом криминалитета на подручју целе Републике Србије. Овакви резултати потврђују тезу да на ниво виктимизације значајно утиче и урбанизација подручја.⁵⁷⁹ Од ове тезе одступају Суботица (49,62) и Сремска Митровица (35,64). Подручје полицијске управе у Нишу значајно је испод просека (36,75). Од осталих урбанијих подручја ваља споменути Крагујевац (31,68) и Краљево (31,01). Најнижи ниво виктимизације жртава је на подручју Пријепоља (4,12), Пирота (9,22), Враћа (11,22) и Ужица (12,02).

2.1.2. Посебна стопа виктимизације

Као што смо видели, више појединачних кривичних дела груписали смо у категорију насилничког имовинског криминалитета. Због тога је веома значајно размотрити посебну стопу виктимизације, односно стопу виктимизације за свако дело појединачно, како бисмо могли да сагледамо којим су делом из ове групе кривичних дела жртве најугроженије и колика је вероватноћа виктимизације тим делом.

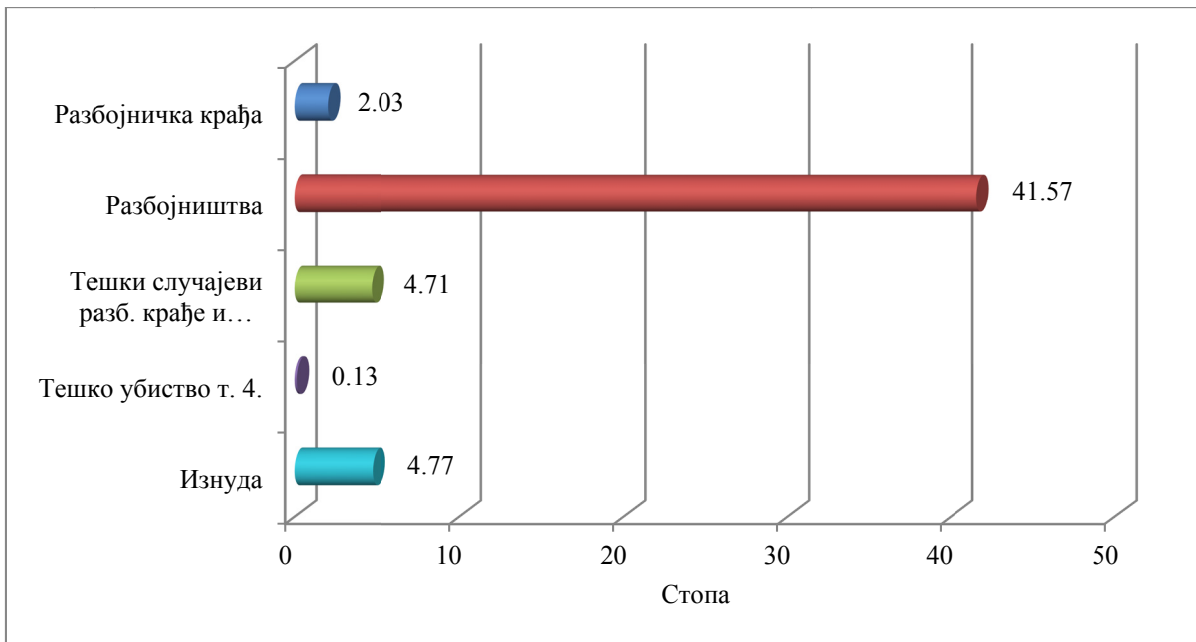
Разматрајући виктимизацију кривичним делима разбојничка крађа, разбојништва и изнуда за период 2001–2013. године, можемо закључити да је највећа стопа виктимизације за кривично дело разбојништво, и то по стопи од 41,57. Виктимизација изнудом је много нижа и њена стопа је 4,77, а најнижа је за разбојничку крађу и износи 2,03 (графикон 23).

Виктимизацију кривичним делом, тешки случајеви разбојничке крађе или разбојништва, разматрали смо за период 2001–2005. године, док је виктимизација тешким убиством из тачке 4 анализирана у периоду 2006–2013. године. Стопа виктимизације за оба дела релативно је ниска, с тим што је изражено ниска за тешко убиство из тачке 4 и износи 0,13, док за тешке случајеве разбојничке крађе или разбојништва износи 4,71.

⁵⁷⁸Стопе разбојништва бивају знатно више у важнијим градовима него у држави као целини. Разлика је најнаглашенија у САД где је стопа Њујорка (2,3%) скоро 4 пута виша него национална стопа (0,6%). Приметни изузеци су Даблин, Стокхолм и Атина. Наведено према: Dijk, V. J., Kesteren V. J., Smit P., *Criminal Victimization in International Perspective – Key findings from the 2004-2005*, ICVS and EU ICS, p.76. Преузето са интернет адресе:

http://www.unicri.it/services/library_documentation/publications/icvs/publications/ICVS2004_05report.pdf, приступљено: 25.11.2014.

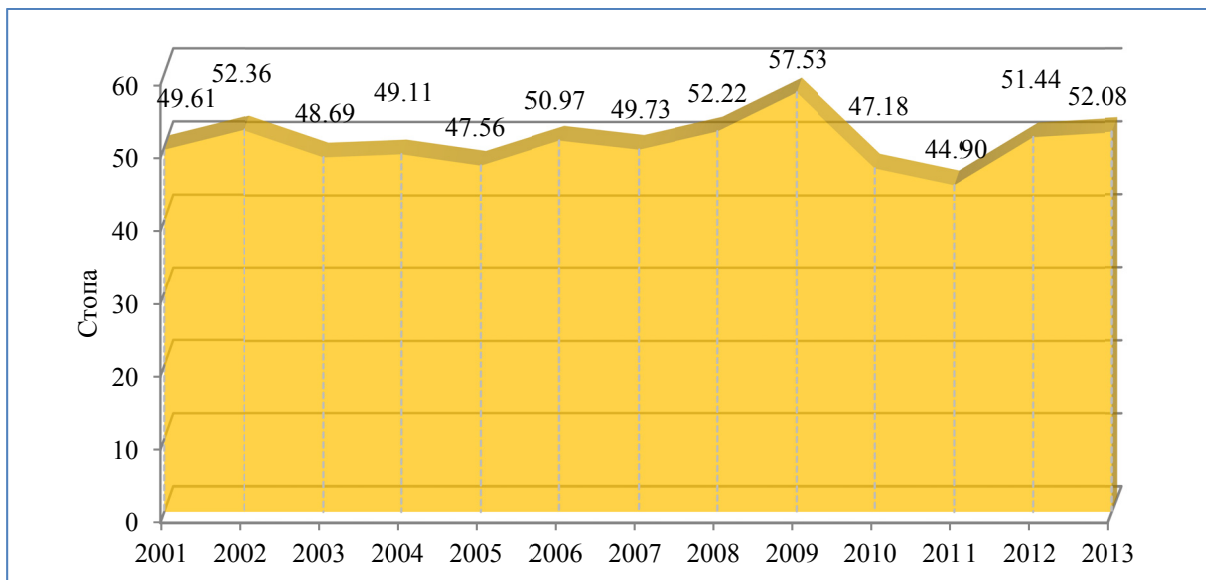
⁵⁷⁹Просечна стопа виктимизације разбојништвом јесте 1% на државном нивоу и 2,4% у већим градовима. Стопе у градовима у земљама у развоју приметно су више – 6,1%. Разбојништво је један од типичних примера злочина који је знатно заступљенији у већим градовима него у сеоским подручјима и стога може бити карактерисано као типична манифестација урбаног проблема криминалитета. Наведено према: Dijk, V. J., Kesteren V. J., Smit P., *Opus citatum*, p. 73.

Графикон 23: Посебна стопа виктимизације насилничким имовинским криминалитетом у Србији, у периоду 2001–2013. године (Извор МУП)

2.2. Динамика виктимизације

Следећи битан квалитативни параметар у идентификацији виктимогених фактора јесте динамика виктимизације. Трендови које можемо да апсолвиримо на овај начин омогућавају нам да уочимо утицај пре свега екстерних виктимогених фактора (нпр. утицај законске норме итд).

Графикон 24: Динамика виктимизације насилничким имовинским криминалитетом у Србији, у периоду 2001–2013. године (Извор МУП)

Динамика виктимизације насилничким имовинским криминалитетом (графикон 24) кретала се доста равномерно. Одређених значајнијих одступања било је 2009.

године, када се пораст виктимизације дешавао доста динамичније него претходних година и износио је 57,53. Најмирнија година била је 2011. када је пораст износио 44,90. У овом периоду није било значајнијих измена прописа који су уређивали питања из овог домена, стога се њихов утицај не може видети на графикону.

2.3. Просторна дистрибуција виктимизације

Следећи квантитативни показатељ виктимизације јесу места на којима се она и догодила. Свакако један од најзначајнијих елемената троугла анализе кривичних дела јесте место извршења кривичног дела. Несумњиво да се од свих елемената тог троугла најконкретније може деловати/утицати на место и да се креирањем погодног амбијента може остварити контрола насилничког имовинског криминалитета.

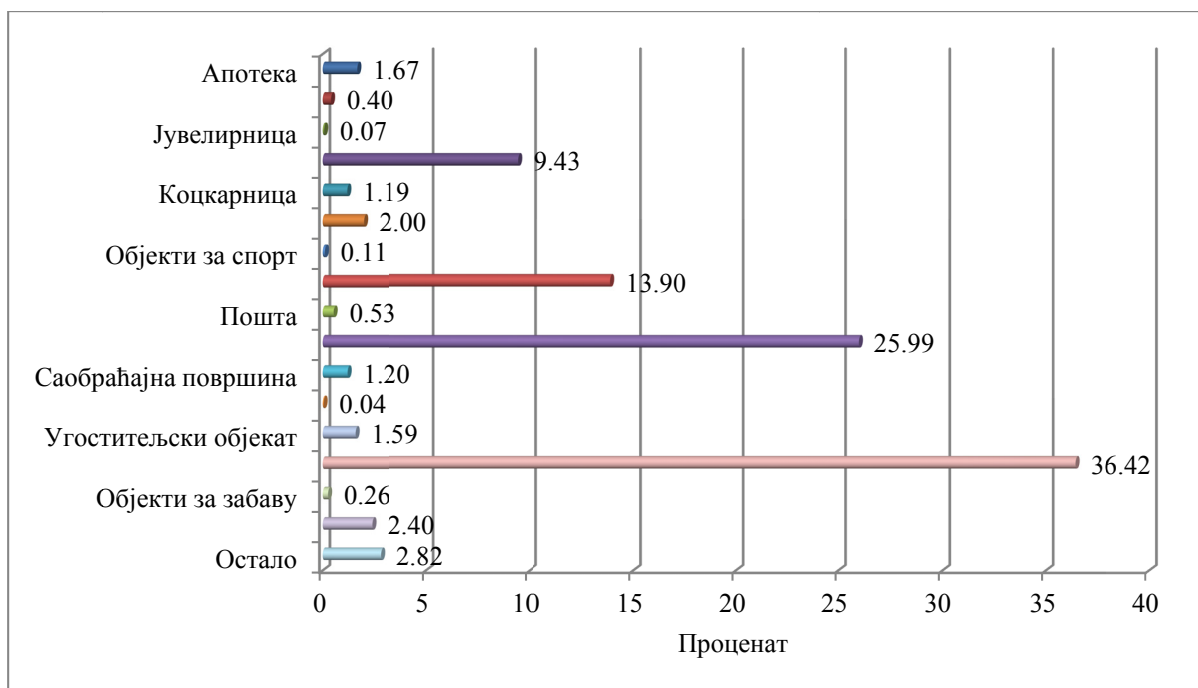
Истраживања показују да веће удаљености од места становања учинилаца до места извршења разбојништва прелазе професионалнији учиниоци, они који нападају захтевније мете. Реализација разбојништва код удаљенијих мета није успешнија од оних где је мета (објекат извршења) ближа, али ако ипак до ње дође, она доноси већу добит. Резултати сугеришу да ови учиниоци путују даље јер очекују више новца од специфичних мета. Комерцијална разбојништва изгледају као једнообразно кривично дело: учиниоци уђу, изнуде новац од жртава уз претњу насиљем и оду што је брже могуће.⁵⁸⁰

Анализирајући квантитативне резултате према графикону 25 можемо закључити да се највећи број жртава овом врстом криминалитета у нашој земљи виктимизује на улици (36,42%), у продавницама и робним кућама (25,99%). Најмања вероватноћа виктимизације овом групом дела јесу жртве које се налазе на трговима (0,04%) и у јувелирницама (0,07%). Ово су сасвим логични резултати, пре свега због чињенице да је на трговима по природи велика фреквенција људи, па учиниоци избегавају да ту врше виктимизацију, нарочито због страха од лакше идентификације, а такође и због тежег бекства. Жртве које су виктимизоване у јувелирницама махом су радници или власници тих радњи. Просторни распоред ових објеката (претежно на фреквентним местима) уз мере техничке заштите које се предузимају могу бити објашњење малог броја угрожавања ових објеката овим кривичним делима.

Овде је неопходно анализирати и колико се места извршења виктимизације налазе далеко од места пребивалишта виктимизатора. У сваком случају, учиниоци разбојништва заиста путују и жртве су често виктимизоване ван њиховог суседства. Троугао криминалног суседства (место извршења кривичног дела, боравиште учиниоца и боравиште жртве у истом месту) појављује се у само 14% случајева; „троугао извршиоачеве покретљивости“ (кривично дело и жртва у истом месту, али не и учинилац) у 17%; „троугао жртвине покретљивости“ (кривично дело и учинилац у истом месту, али не и жртва) у 19%; „троугао покретљивости кривичног дела“ (учинилац и жртва у истом месту, али не и кривично дело) у 12%; и „троугао тоталне покретљивости“ (кривично дело, учинилац и жртва – сви у различитим местима) у 38%. Дакле, учинилац и жртва живе у истом месту у 16 % случајева. Место виктимизације и живљења учиниоца исти су у 33% случајева, а место кривичног дела и боравишта жртве у 32% случајева.⁵⁸¹

⁵⁸⁰Van Koppen, J. P., Jansen, J. W. R., *The Road to the Robbery: Travel Patterns in Commercial Robberies*, *The British Journal of Criminology*, Vol. 38, No. 2, Spring, 1998., pp. 230–246.

⁵⁸¹Normandeu, A. *Patterns In Robbery*, *Criminology*, Vol. 6, Issue 3, November, 1968., pp. 2–16.

Графикон 25: Просторна дистрибуција извршења насилничког имовинског криминалитета (у односу на објекте и места) у периоду 2001–2013 године (Извор МУП)

Највећи број уличних разбојништава догађа се у градским подручјима. Стопе виктимизације у САД су око два пута више за становнике градског подручја него за становнике предграђа.⁵⁸²

Старосна доб жртве исто тако има утицаја на место извршења виктимизације. На пример, већа је вероватноћа да ће мушкарци старији од 65 година постати жртве разбојништа у близини места становања или на некој приватној локацији, у поређењу са млађим мушкарцима (млађи од 65 година) (49 %). За мушкарце млађе од 65 година најмање је вероватно да ће доживети виктимизацију на некој приватној локацији (22 %).⁵⁸³

2.4. Временска дистрибуција извршења виктимизације

Утицај термичких прилика, однос између спољашњих (временских) услова, одавно је познато да има утицаја на криминалитет. Статистичка истраживања јединствено валоризују претпоставку да извршење имовинских деликата достижу свој максимум у зимским месецима, а деликти против људи и морала у летњим месецима.⁵⁸⁴ Ова чињеница се може објаснити повећањем животних трошкова у овом

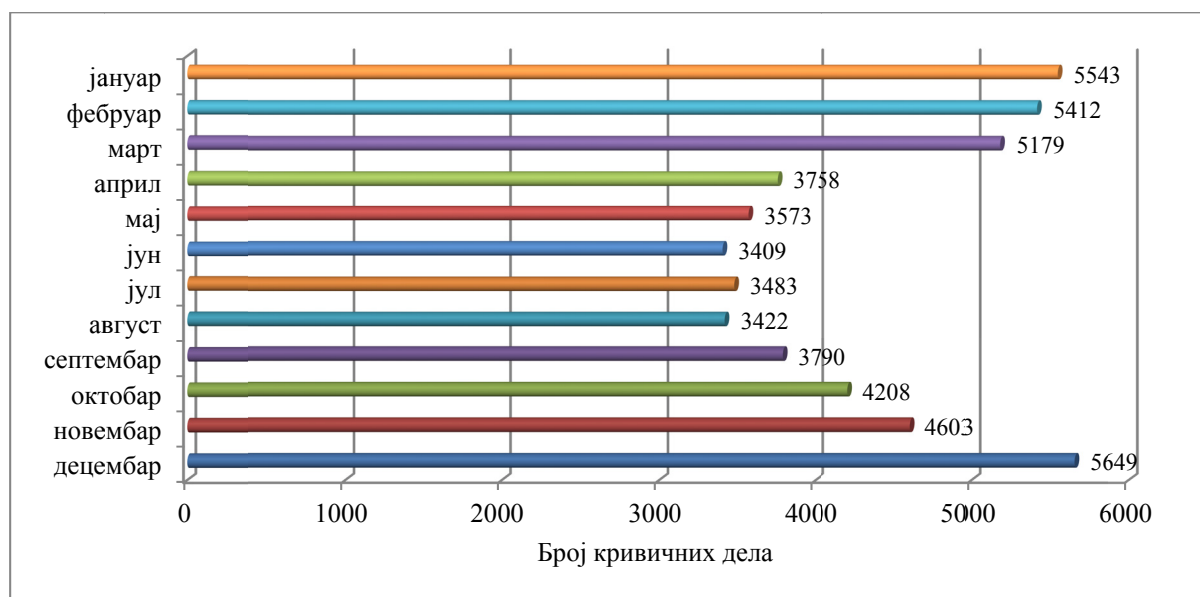
⁵⁸²U.S. Department of Justice, Criminal Victimization in the United States, 2005, Statistical Tables: National Crime Victimization Survey, Washington, D.C.: U.S. Department of Justice, Office of Justice Program. Наведено према: Monk, M. M., Heinonen, A. J., Eck, E. J., *Street Robbery*, Problem-Specific Guides Series No. 59, U.S. Department of Justice of Community Oriented Policing Services, USA, 2010., p. 5. Преузето са интернет адресе: http://www.popcenter.org/problems/pdfs/street_robbery.pdf, приступљено: 21.06.2014.

⁵⁸³Bachman, R., Dillaway, H., Lachs, M. S., Violence against the elderly, *Research on aging*, Vol. 20, No 2, March, 1998., pp. 183–198.

⁵⁸⁴Видети више: Sutherland, H. E., *Principles of Criminology*, Lippincott, Philadelphia, USA, 1947., p. 82.

периоду, а нарочито природним условима који олакшавају извршење дела. Непријатно време склања људе са улице и чини оне који излазе напоље рањивим за напад.⁵⁸⁵

Различити временски услови имају и различитог утицаја на понашање људи. Људи су агресивнији на вишим температурама⁵⁸⁶ (то је посебно изражено током вечери⁵⁸⁷), док низак ваздушни притисак утиче на ниво депресије код људи.⁵⁸⁸ Због свега тога веома је значајно сагледати квалитативни утицај времена на виктимизацију људи насилничким имовинским криминалитетом. У досадашњим истраживањима запажени су психолошки утицаји на варијације у степену извршења виктимизације насилничким криминалитетом, за разлику од имовинског, где су варијације у степену имовинских деликата много мање зависне од промена у психолошком стању.⁵⁸⁹ Виктимизација разбојништвима се најчешће врши током зимских месеци, нарочито у децембру, петком и суботом и ноћу, што је исти образац и за виктимизације осталим имовинским кривичним делима.⁵⁹⁰

Графикон 26: Временска дистрибуција виктимизације насилничким имовинским криминалитетом у односу на месеце извршења у периоду 2001–2013. године (Извор МУП)

⁵⁸⁵ Видети више: Landau, F. S., Fridman, D., The Seasonality of Violent Crime: The Case of Robbery and Homicide in Israel, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 30, Issue 2, 1993., pp. 163–191.

⁵⁸⁶ Опширније о томе видети: Baron, A. R., Bell, A. P., Aggression and Heat: Mediating Effects of Prior Provocation and Exposure to Any Aggressive Mode, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 31, Issue 5, May, 1975., pp. 825–832.

⁵⁸⁷ Детаљније о томе: Cohn, G. E., Rotton, J., Assault as a Function of Time and Temperature: A Moderator-Variable Time-Series Analysis, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 72, Issue 6, Jun, 1997., pp. 1322–1334.

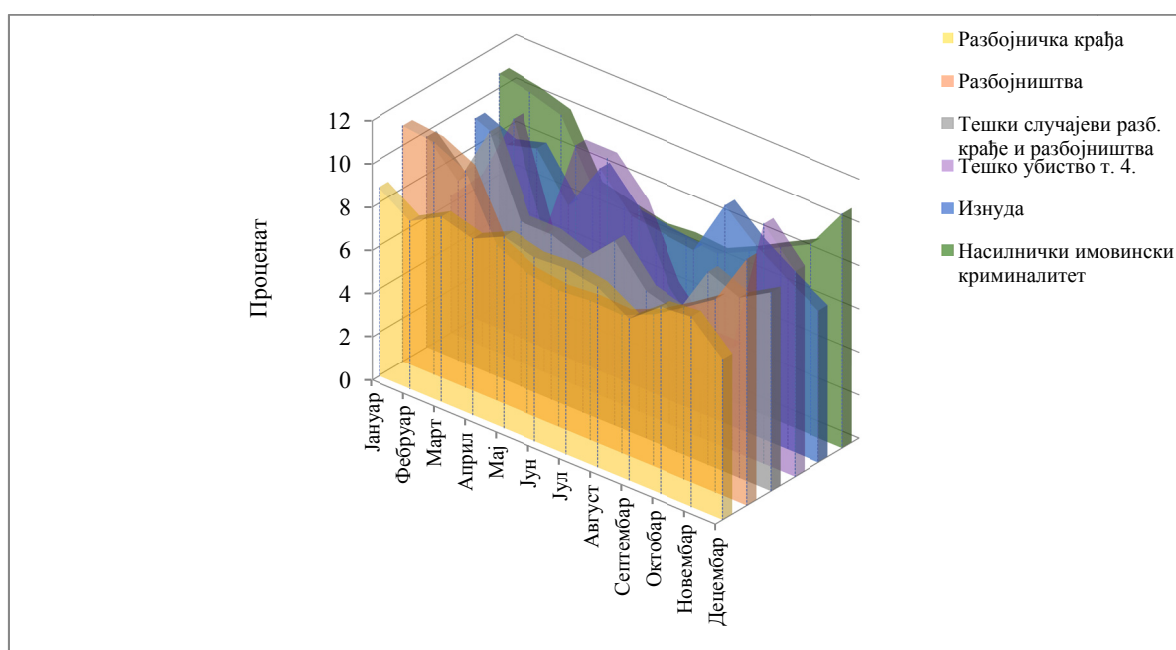
⁵⁸⁸ Видети више: Briere, J., Downes, A., Spensley, J., Summer in the City: Urban Weather Conditions and Psychiatric Emergency Room Visits, *Journal of Abnormal Psychology*, Vol. 92, No. 1, 1983., pp. 77–80.

⁵⁸⁹ Детаљније о томе: Anderson, A. C., Temperature and Aggression: Effects on Quarterly, Yearly, and City Rates of Violent and Nonviolent Crime, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 52, Issue 6, June, 1987., pp. 1161–1173.

⁵⁹⁰ Видети више: Normandeau, A., Patterns In Robbery, *Criminology*, Vol. 6, Issue 3, November, 1968., pp. 2–16.

Анализом података из графикана 26 можемо закључити да се и у Републици Србији највећи број виктимизација насилничким имовинским криминалитетом догоди током зимских месеци – у децембру, јануару, фебруару и марту. Најмањи број виктимизација је актуелан током летњих месеци – у јуну, јулу и августу.

Који су разлози томе? Зашто је врхунац броја виктимизација разбојништвима као квантитативно најбројније виктимизације насилничким имовинским криминалитетом баш у зимском периоду (графикон 27)? Много тога може да има утицаја на то да учиниоци радије бирају да то изводе у мраку, да ниске температуре поспешују извршење, или да жртве носе више новца зими.⁵⁹¹ Временски услови свакако имају мало утицаја на извршење, за разлику од других виктимизација, пошто су ова извршења претежно мотивисана финансијском потребом.⁵⁹² Мањак утицаја временских услова вероватно произилази из чињенице да се многа извршења планирају неколико дана унапред, када су још непознати временски услови који ће бити актуелни на сам дан извршења виктимизације.⁵⁹³ Поједини аутори наводе као разлог и то да и учиниоци ових виктимизација такође одлазе на летње одморе. Због тога је и очекивано да мањи број буде за време летњих школских распуста.⁵⁹⁴

Графикон 27: Временска дистрибуција виктимизације по кривичним делима у односу на месеце извршења у периоду 2001–2013. године (Извор МУП)

Мишљења смо да ипак највише утицаја на значајно већи број виктимизација зими има чињеница да се веома рано завршава дан, односно почиње ноћ. Значајан пораст броја виктимизација разбојништвима зими углавном је проузрокован порастом броја њиховог

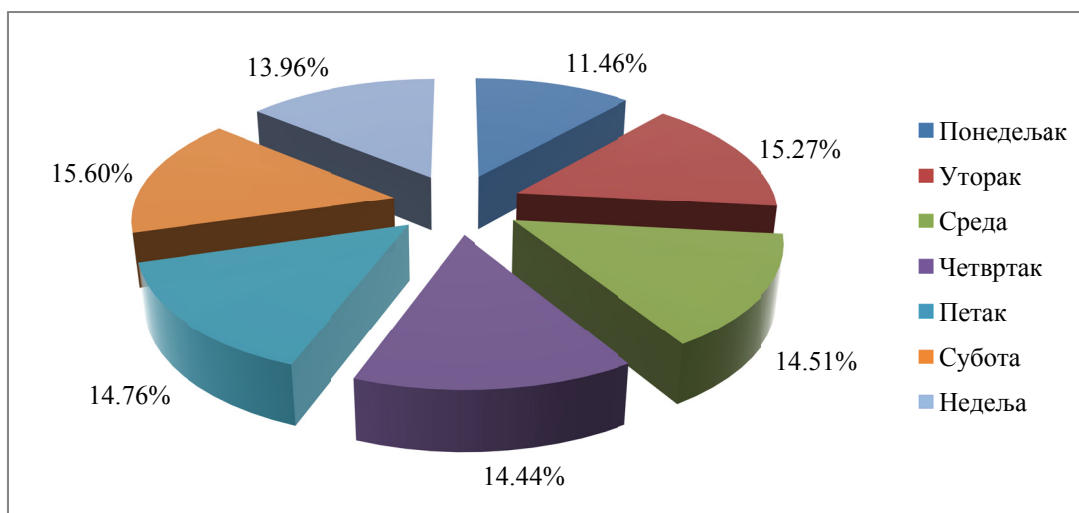
⁵⁹¹ Детаљније: Cohn, G.E., Weather and Crime, *The British Journal of Criminology*, Vol. 30, Issue 1, Winter, 1990., pp. 51–64.

⁵⁹² Опширније о томе видети: Anderson, A.C., Anderson, D. C., Ambient Temperature and Violent Crime: Tests of the Linear and Curvilinear Hypotheses, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 46, Issue 1, January, 1984., pp. 91–97.

⁵⁹³ Видети више: Van Koppen, J.P., Jansen, J.W.R., *Opus citatum*, p. 10.

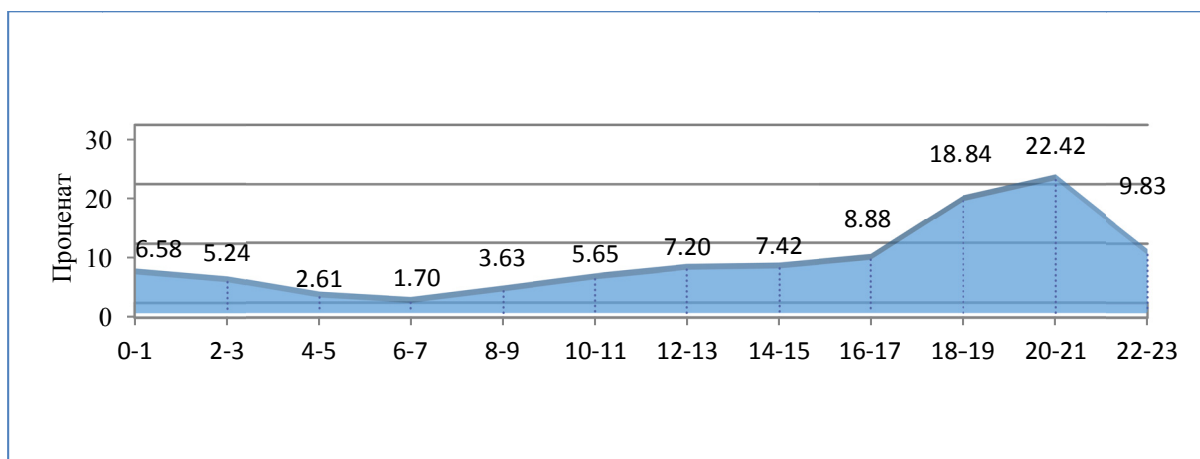
⁵⁹⁴ Zimring, F., Ceretti, A., Broli, L., Crime Takes a Holiday in Milan, *Crime & Delinquency*, Vol. 42, No. 2, April, 1996., pp. 269–278.

извршења увече, када је лети дан, а зими ноћ. Ово се одржава у свим категоријама: банке (стопа зимских вечерњих разбојништава је 674% већа него летњих вечери), транспорт новца (214%), радње (197%), бензинске пумпе (227%), и ХРЦ индустрија (163%). Мање повећање је евидентно зими у периоду који називамо крај радног дана – када је мрачно зими, а лети је још увек дан, за банке (148%) и радње (100%).⁵⁹⁵

Графикон 28: *Временска дистрибуција виктимизације у односу на дане извршења у периоду 2001–2013. године (Извор МУП)*

Ако анализирамо дистрибуцију виктимизације, посматрајући којим се данима у недељи она најчешће догађа, долазимо до закључка да су сви дани приближно пропорционално заступљени (графикон 28). Најмање се врши виктимизација лица овом врстом криминалитета понедељком (11,46%), а највише викендом, што је и логично, петком (14,76%) и суботом (15,6%). Међутим, актуелан је и уторак (15,27%).⁵⁹⁶

Графикон 29: *Временска дистрибуција виктимизације у односу на сате извршења у периоду 2001–2013. године (Извор МУП)*

⁵⁹⁵Van Koppen, J. P., Jansen, J. W. R., *Opus citatum*, p. 21.

⁵⁹⁶Петак је најпопуларнији дан за извршење разбојништава. Van Koppen, J. P., Jansen, J. W. R., *Opus citatum*, p. 17.

Највећи број виктимизација овим делима у току дана врши се у вечерњим сатима (графикон 29). Најзаступљеније време је 20–22 часова, у коме се изврши 22,42% свих виктимизација овим кривичним делима. Временски период 18–20 часова такође је најугроженији (18,84%). Овакви резултати су сасвим очекивани, имајући у виду да смо, разматрајући резултате виктимизације по месецима, констатовали да се највећи број виктимизација догађа у зимским месецима, пре свега због раног пада мрака у том добу године. Интересантно да су временски интервали пре (16–18 часова) и после (22–24 часова) процентуално значајно мање заступљени. Најмањи број виктимизација се догоди у временском интервалу 06–08 часова (1,7%) и од 04–06 часова (2,61%).

Када су у питању виктимизације које се изводе према радницима у комерцијалним објектима, оне кореспондирају са устаљеним шаблонима радног времена. Постоји неколико доследности: релативно мали број се дешава ујутру (изузев банке које су актуелне ујутру одмах по отварању), број виктимизација сваке мете достиже врхунац у тренуцима када се очекује да ће у објекту бити највише новца (трговинске радње мало пре затварања, 18–21 часова), и, логично, преферира се ноћ за време извршења.⁵⁹⁷

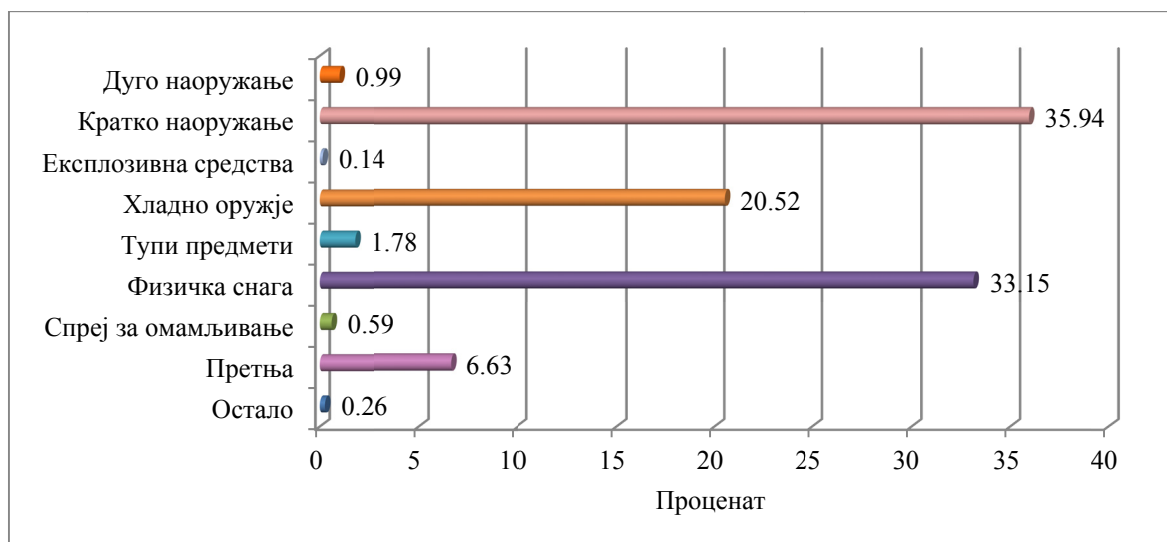
Битан елемент сваке виктимизације јесте планирање безбедног удаљавања са места извршења. Степен заштићености варира у току дана и учиниоци разбојништава увек планирају време које им минимализује ризик од хапшења. Како пролазници увећавају тај ризик, они ће увек бирати време када је мање посетилаца у одабраном објекту. За бензинске пумпе, на пример, вече и ноћ су најмирнији периоди.⁵⁹⁸

2.5. Средства за извршење виктимизације

С обзиром на то да је застрашивање жртава најважнији елемент приликом извршења кривичних дела насилничког имовинског криминалитета, веома је важно извршити квантитативну и квалитативну анализу средстава која се користе приликом њиховог извршења. Ово је битно као елемент који треба имати у виду приликом разраде превентивних мера, које се односе на безбедно понашање жртве у зависности од средстава која се користе за њену виктимизацију.

⁵⁹⁷ *Ibidem*

⁵⁹⁸ *Ibidem*, p. 13.

Графикон 30: Преглед средстава виктимизације лица у периоду 2001–2013. године
(Извор МУП)

Дијапазон средстава која се користе за виктимизацију лица у нашој земљи веома је разуђен. Практично се користе сва могућа средства којима се може повредити жртва, или јој се може запретити. Међутим, најчешће коришћено средство за извршење ових дела свакако је ватрено оружје, са процентом укупног учешћа од 36,94% (графикон 30). У његовој структури, кратко оружје се користи у 35,94%. Физичком снагом виктимизовано је 33,15% свих жртава у периоду 2001–2013. године. Овакви резултати су слични резултатима истраживања до којих је дошао Нормандеј (Normandeau). Наиме, ватрено оружје учествује са 32%, а физичка снага са 38%, и то су примарна средства застрашивања. Мушке жртве се чешће застрашују ватреним оружјем, док су жене чешће застрашиване физичком снагом. Мушкарци учиниоци најчешће користе физичку снагу, док жене преступници користе ватрено оружје. Ови резултати су сасвим логични, јер жене учиниоци тешко могу ефикасно да користе физичку принуду због својих физичких предиспозиција, због чега чешће прибегавају употреби ватреног оружја као средству застрашивања, док мушкарци могу да примењују и своју природну физичку снагу, посебно у односу на жене.⁵⁹⁹

Који су основни разлози употребе ватреног оружја, да ли је то могућност озбиљног повређивања жртве или је суштина његове употребе у остваривању психолошког ефекта на жртве, који их онемогућава да пруже било какав отпор? Хардинг и Блејк (Harding & Blake), у покушају да идентификују чиниоце који имају значај на употребу ватреног оружја, закључили су да се већина наоружаних учинилаца разбојништва, који користе ватрено оружје, опредељује за то јер им:

- омогућава да принуде жртву да поступа по захтевима учиниоца (60%);
- омогућава да контролишу жртву (64,3%);
- спречава отпор жртве (66,7%);
- омогућава контролу више људи у исто време (64,3%).⁶⁰⁰

⁵⁹⁹Normandeau, A. Violence and Robbery: A Case Study, *Acta Criminologica*, Vol. 5, No. 1, January, 1972., p. 78.

⁶⁰⁰Harding, W. R., Blake, A., *Weapon Choice by Violent Offenders in Western Australia: A Pilot Study*, Research Report, No. 1, Crime Research Centre, University of Western Australia, Perth, Australia, 1989., p. 27. Преузето са интернет адресе: <http://crg.aic.gov.au/reports/5-88.pdf>, приступљено: 01.03.2014.

Масивнија партиципација у укупном збиру свих средстава којима се врши виктимизација жртава овим кривичним делима јесте још код употребе хладног оружја, које у укупном збиру партиципира са 20,52% (графикон 30). Претња као фундаментално средство извршења виктимизације изнудом заступљена је са 7% у укупном броју свих средстава. Од осталих средстава које смо разматрали треба напоменути тупе предмете (2%), спреј за омамљивање (1%) и експлозивна средства која су у виктимизацији коришћена у 0,14% случајева.

2.6. Тамна бројка виктимитета

Основни предуслов конципирања успешних превентивних стратегија у контроли криминалитета јесте обухватност анализе појаве коју посматрамо. Као и код других, тако и код кривичних дела насилничког имовинског криминалитета, увек се поставља питање тачности статистичких параметара која су нам на располагању, пре свега због непријављивања виктимизације и манипулисања евидентирањем извршених дела, нарочито од стране полиције.

Склоност жртава да пријаве своју виктимизацију кључна је детерминанта у обликовању статистике која се води од стране полиције. Ово је такође веома битно и у ширем разумевању утицаја криминалитета на различите особе, заједнице итд.⁶⁰¹

Пријављивање извршења виктимизације може имати директан утицај на жртве, али и шири утицај на друштво.⁶⁰² Непријављивањем извршеног кривичног дела полиција неће бити свесна догађаја и неће бити никакве перспективе хапшења учинилаца, а оно што је веома битно, они су и даље слободни да виктимизирају друге жртве. Овим ће утицај система кривичног правосуђа биће ослабљен. Полазећи од тога да се полиција и други ресурси формалне социјалне контроле на макро и микроплану распоређују и према формули која укључује и ниво криминалитета, појединци и заједница која није склона пријављивању виктимизације биће оштећени и нижим нивоом мера које се предузимају на превенцији криминалитета.⁶⁰³

Постоји много разлога који могу да имају утицаја на ову појаву. Неразвијен систем секундарне виктимолошке превенције свакако доприноси томе. Пријављивање виктимизације, каснија обавеза поступања по захтеву полиције, тужилаштва, суда или неких других субјеката, свакако имају утицаја на повећање трошкова жртви. Опасност од одмазде и накнадног погоршања односа са самим учиниоцем или са његовим окружењем такође може да има одвраћајући утицај од пријављивања. Ако је сама жртва актер било ког облика девијантног понашања, она неће желети да скреће пажњу на себе и на тај начин позива полицију да се бави између осталог и њом.⁶⁰⁴ Те особе немају само анимозитета према пријављивању своје виктимизације полицији, из страха од излагања сопствених незаконитих активности, већ постоји и вероватноћа да не би биле схваћене озбиљно чак и ако би пријавиле дело. Ово повратно значи да

⁶⁰¹Детаљније о томе: Tarling, R., Morris, K., Reporting crime to the police, *The British Journal of Criminology*, Vol. 50, Issue 3, March, 2010., pp. 474–490.

⁶⁰²Видети више: Rennison, C., *Victim and Household Characteristics: Reporting Violence to the Police*, Illinois Criminal Justice Information Authority, Illinois, August, 2007. Преузето са интернет адресе:

<http://www.icjia.org/public/pdf/ResearchReports/Illinois%20Crime%20Victimization%20Survey%202002%20Data%20Analysis.pdf>, приступљено: 01.05.2015.

⁶⁰³Tarling, R., Morris, K., *Opus citatum*, p. 475.

⁶⁰⁴*Ibidem*

превентивни, компензаторни и ретрибутивни доприноси формалне правде нису расположиви веома широком кругу потенцијалних жртава, и остављају их посебно рањивим у односу на учиниоце насилних кривичних дела.⁶⁰⁵

Природа и околности извршеног кривичног дела исто имају великог утицаја на одлуку да ли пријавити виктимизацију. У ситуацијама када је вредност имовине која је предмет извршења дела висока, потреба за финансијском надокнадом може да буде приоритетни фактор на одлуку да ли пријавити. Озбиљност и начин извршења су такође од пресудног утицаја на одлуку да ли пријавити виктимизацију. Дакле, већа је вероватноћа да ће свршена кривична дела пре бити пријављена него сам покушај извршења. Виктимизација имовинским делима код којих је губитак имовине већи и насилничка дела код којих су укључене повреде вероватније је да ће бити пријављена, укључујући и виктимизацију извршену уз употребу оружја.⁶⁰⁶ Поједини аутори су закључили да озбиљност извршене виктимизације и већа емотивна реакција на то имају значајног утицаја на позитиван однос према пријављивању.⁶⁰⁷

Истраживање које је обављено са жртвама виктимизације разбојништвом у Великој Британији, а односило се на њено пријављивање, продуковало је интересантне закључке. Процент пријављивања, ако се упореди 1991. и 2007/2008. година, опао је са 47,2% на 43,1%. Такође, перцепција озбиљности саме виктимизације са 10,4 смањена је на 8,3 (максимално 20). Разлози за непријављивање које су навели јесу да само извршење нису сматрали као озбиљно – 1991. (55%) и 2007/2008. (32%). Значајан проценат је проценио да полиција не би била заинтересована или не би могла да реши случај. Такође, велики број је и оних који су сматрали да је отуђена имовина приватна и да они треба сами да се баве тиме. Када су у питању мотиви којим су се руководили да своју виктимизацију пријаве полицији, резултати су следећи: жртве су веровале да је њихова дужност да пријаве виктимизацију и да је то једино права и умесна ствар урадити. Трећина се надала да ће пријављивање водити до лишења слободе и казне за учиниоца. Пријављивање би имало утицаја на смањење криминалитета јер би довело до непонављања виктимизације, како садашњих тако и других потенцијалних жртава.⁶⁰⁸

Дакле, у складу са свим претходним истраживањима, можемо закључити да је озбиљност извршења виктимизације најважнији фактор од утицаја на њено пријављивање надлежним институцијама. Поред тога, степен емоционалне штете коју жртве доживљавају има утицаја на одлуку о пријављивању. Ако је губитак имовине покривен осигурањем, то ће готово удвостручити шансе да се пријави извршено дело. Виктимизација над женама повећава шансе пријављивања за скоро 50% него када се ради о оштећеним мушкарцима. Али, претходна виктимизација неутралише ефекте који се стварају њеним извршењем, смањујући шансе да ће она бити и пријављена.⁶⁰⁹ Интересантно је да и неки други фактори имају значајног утицаја на перцепцију жртве да ли да пријави своју виктимизацију.⁶¹⁰

⁶⁰⁵ Видети више: Topalli, V., Wright, R., Fornango, R., Drug dealers, robbery and retaliation, Vulnerability, Deterrence and the Contagion of Violence, *The British Journal of Criminology*, Vol. 42, Issue 2, March, 2002., pp. 337–351.

⁶⁰⁶ Tarling, R., Morris, K., *Opus citatum*, p. 476.

⁶⁰⁷ Skogan, W. G., *Contacts between Police and Public: Findings from the 1992 British Crime Survey*, Home Office Research, Study No. 134., Home Office, London, 1994. Преузето са интернет адресе: http://www.skogan.org/files/Contact_Between_Police_Public_Hors_134.pdf., приступљено 01.05.2015.

⁶⁰⁸ Tarling, R., Morris, K., *Opus citatum*, pp. 480–481.

⁶⁰⁹ *Ibidem*, p. 485.

⁶¹⁰ Старије жртве су чешће биле спремне да пријављују кривична дела учињена на њихову штету. За сваку додатну годину животног узраста, вероватноћа пријављивања повећавала се за 2%. Стопе

Једна од студија чији се подаци сматрају релевантним у овој области јесте Међународна студија виктимизације (*International Crime Victims Study – ICVS*).⁶¹¹ Према тим подацима, разлике између западноевропских и земаља југоисточне Европе у погледу пријављивања виктимизације разбојништвом нису толико велике колико се мисли. У земљама западне Европе око 50% жртава пријављује своју виктимизацију полицији, док у земљама југоисточне Европе своју виктимизацију пријављује око 38% жртава.

пријављивања су биле исте и за жене и за мушкарце, као и унутар различитих етничких група; друге варијабле нису биле од значаја. Као код имовинског криминалитета највећи значај је имала озбиљност последице. Жртвина перцепција озбиљности, као што је процењено на скали од 20 или на скали емоционалних повреда које су доживеле, била је значајно повезана са стопама пријављивања. Сваки пораст на скали озбиљности и сваки пораст на скали емоционале повређености повећавају вероватноћу пријављивања респективно између 13% и 32%. Присуство оружја и тога да ли је противправност имала за последицу повреду жртве такође је значајно утицала на одлуку о пријављивању – оружје нешто преко 50% и повреда 87%. У сваком случају, ако је жртва, или још неко ко није учинилац, била делимично одговорна за кривично дело, шансе за пријављивање су биле смањене за приближно половину. Видети више: Tarling, R., Morris, K., *Opus citatum*, p. 487.

⁶¹¹Kovčo Vukadin, I., Kriminalitet na području jugoistočne Europe *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, Vol. 15, br. 1, 2008., стр. 43.

3. ЗНАЧАЈ САГЛЕДАВАЊА УЛОГЕ ЖРТАВА НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА ЗА КОНТРОЛУ КРИМИНАЛИТЕТА

Криминализација лица са једне стране и виктимизација лица са друге стране могу се анализирати као процес друштвене интеракције. Наиме, учинилац и жртва у процесима настајања криминала појављују се као лица која се међусобно условљавају и тумаче своје и поступке друге стране у овој интеракцији.

3.1. Појам и типологија жртава криминалитета

Временом, како се и развијала, виктимологија је на различите начине прилазила проблему дефинисања жртве. У периоду када се развијала под утицајем Lombrosa и Ferris, она је своју пажњу фокусира на личност жртве. Они су жртву сматрали статичким и пасивним објектом злочина. Утемељивач виктимологије Hans von Hentig је у свом раду „Примедбе о интеракцији између починиоца и жртве” (1941) први пут и изнео тезу да *жртва није пасивни објект, већ постаје активни субјект у процесу виктимизације.*⁶¹²

Особа постаје жртва извршењем криминалних радњи учиниоца, својим властитим понашањем, реакцијом социјалне контроле на понашање учиниоца и жртве, као и прихватањем улоге жртве.⁶¹³

Различити прилази схватању појма жртве и њеног учешћа у сопственој виктимизацији различито су и дефинисали сам појам жртве.

Под појмом жртве у ужем смислу можемо рећи да она обухвата лица чија су добра или права непосредно повређена или угрожена извршењем кривичног дела, односно кршењем међународно признатих норми о људским правима.⁶¹⁴

Посматрано у ширем смислу, појам жртве би могао обухватити лица и друге субјекте (социјалне групе, колективе, друштво) чија су добра или права непосредно или посредно повређена или угрожена извршењем кривичног дела или других кажњивих радњи, односно кршењем међународно признатих норми о људским правима.⁶¹⁵

Један од приступа појмовном одређењу подразумева је као особу која је жртва кршења норми кривичног права од стране другог лица или ентитета. Криминална активност која производи жртву може имати облик директне или индиректне интеракције учиниоца и жртве.⁶¹⁶

Појам жртве дефинисан је и у Декларацији Уједињених нација о основним начелима правде за жртве кривичних дела и злоупотребе власти из 1985. године⁶¹⁷:

⁶¹²Рамљак, А. А., Симовић, Н. М., *Opus citatum*, стр. 7–8.

⁶¹³Hentig, H., *The Criminal and His Victim*, New Haven, 1948. Наведено према: Рамљак, А. А., Симовић, Н. М., *Opus citatum*, стр. 9.

⁶¹⁴Игњатовић Ђ., Симеуновић Патић Б., *Opus citatum*, стр. 20.

⁶¹⁵*Ibidem*

⁶¹⁶Das, B., *Modern Thoughts on Victimology and Crimes*, A Comparative Study, University Book House Pvt. Ltd., Jaipur, 1997., p. 2.

⁶¹⁷*United Nations Declaration of basic principles of justice for victims of crime and abuse of power*, донета Резолуцијом Генералне скупштине УН 40/34 29.11.1985. године.

- Под жртвом се подразумевају лица која су појединачно и колективно претрпела штету, укључујући телесне и душевне повреде, емоционалну патњу, материјални губитак или знатно угрожавање основних права, путем чињења или нечињења која представљају кршење кривичних закона државе чланице, укључујући и оне законе којима се забрањују кривична дела злоупотребе власти.
- Према овој декларацији, свако лице се може сматрати жртвом, без обзира на то да ли је учинилац дела идентификован, да ли је ухапшен, да ли се против њега води судски поступак или је проглашен кривим, као и без обзира на његово сродство са жртвом. Израз „жртва“ по потреби такође, обухвата и блиску породицу и издржавана лица непосредне жртве и лица која су претрпела штету помажући жртвама које су се нашле у невољи или спречавајући да дође до жртва.

У кривичноправном смислу жртва је особа која трпи последице нечијег криминалног понашања, независно од тога да ли је у делу учествовала својом криминалном или субкриминалном активношћу.⁶¹⁸

Већина људи уочава само општу слику жртве криминалитета. Та слика се може представити путем концепта „идеалне“ жртве – беспомоћне жртве која нема никаквог утицаја на своју виктимизацију.⁶¹⁹ Може се описати као старија дама коју је на путу до болесне сестре којој треба да помогне опљачкао пунолетни мушкарац који је зависник од дроге.⁶²⁰

Према Кристију (Christie) идеална жртва има најмање шест карактеристика:

- Она је слаба;
- Укључена је у неку активност коју сви поштују;
- Жртва је на путу до места коме се не може ставити никаква замерка;
- Учинилац је доминантнији у односу на жртву и може бити описан у негативном смислу;
- Учинилац је непознат жртви;
- Жртва има довољно утицаја да тражи статус жртве.⁶²¹

Идеална жртва са свим својим карактеристикама има и своју супротност. То може бити пијани младић над којим је извршена виктимизација у неком неугледном кафићу, и то од стране лица са којима је ту и дошао.⁶²²

У односу на непосредност/директност искуства виктимизације, жртве можемо поделити на директне и индиректне жртве.

Под појмом *директне или примарне жртве* подразумева се лице које је непосредно искусило виктимизацију, односно претрпело извршење кривичног дела, укључујући и његове последице.⁶²³

⁶¹⁸Šeparović, Z., *Viktimologija – studija o žrtvama*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1987., стр. 40.

⁶¹⁹Skogan, W. G., Maxfield, M. G., *Coping with crime*, Sage Publications, California, USA, 1981. Наведено према: Линдгрен, М., Николић Ристановић, В., *Жртве криминалитета*, ОЕБС, Мисија у Србији, Београд, 2011., стр. 21.

⁶²⁰Christie, N., *The Ideal Victim*, In: Fattah, E. A., (ed), *From Crime Policy to Victim Policy*, The MacMillan Press, London, UK, 1986., pp. Наведено према: Линдгрен, М., Николић Ристановић, В., *Opus citatum*, стр. 21.

⁶²¹*Ibidem*

⁶²²*Ibidem*, стр. 22.

Индиректне или секундарне жртве укључују лица из најближег (породичног) окружења директне жртве, која емоционално пате или трпе финансијске последице кривичног дела, иако нису биле непосредно изложене виктимизацији.⁶²⁴

Једну од првих типологија поставио је утемељивач виктимологије Ханс вон Хентинг (Hans von Hentig) 1948 године. Он је разликовао тринаест категорија жртава: млади, жене, стари, душевно болесне и особе са менталним дефицитом, имигранти, припадници мањина, нормалне особе нижих интелектуалних капацитета, депресивне особе, грамзиве особе, развратне особе, усамљене и особе душевно уцвељене, злостављачи и особе заробљене у специфичном контексту виктимизације.⁶²⁵

Бенџамин Менделсон (Benjamin Mendelsohn) жртве је класификовао према степену кривице у властитом страдању, разликујући:

- невину жртву;
- жртву са незнатном кривицом;
- жртву која је подједнако крива као и учинилац;
- жртву која је више крива од учиниоца;
- жртву која је једина крива или претежно крива;⁶²⁶
- жртву која умишља да је виктимизована.⁶²⁷

Следећа типологија жртава може се извести из типологије криминалне виктимологије са почетка овог рада. У сваком случају жртве, карактеристичне за одређену врсту криминалитета, имаће сва обележја жртава из претходних подела, али ће имати и одређене специфичности, карактеристичне за одређену врсту кривичног дела. Степен интеракције између жртве и учиниоца и врста криминалне активности главне су карактеристике оваквог приступа типологији жртава. Ако смо типологију виктимологије извршили на виктимологију насилничког, имовинског, политичког, саобраћајног или неког другог криминалитета, са свим особеностима последица виктимизације које произилазе из тога, онда је логично да и жртве можемо поделимо на исти начин: на жртве насилничког, имовинског, политичког, саобраћајног или другог криминалитета.

3.2. Жртве насилничког имовинског криминалитета

У зависности од начина и облика виктимизације, и жртве појединих врста кривичних дела имају своје особености. Прво, „типовање“ неког лица које ће касније постати жртва виктимизације несумњиво се разликује код имовинских и насилничких дела. Примарни мотив виктимизације код имовинских кривичних дела јесте остваривање противправне имовинске користи, док је код насилничких то секундарног

⁶²³Karmen, A., *Crime Victims: An Introduction to Victimology* (6-th ed.), Thomson, Belmont, 2007., p. 2. Наведено према: Игњатовић Ђ., Симеуновић Патић Б., *Виктимологија*, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду, Досије студио, Београд, 2011., стр. 21.

⁶²⁴*Ibidem*

⁶²⁵Turvey, E. B., Petherick, W., *Forensic Victimology: Examining Violent Crime Victims in Investigative and Legal Contexts*, Elsevier Inc., Burlington, USA, 2009., pp. 12–14.

⁶²⁶Mendelsohn, B., *La Victimologie, Revue internationale de criminologie et de la police technique*, Vol. 10, No. 2, 1956., pp. 95–109.

⁶²⁷Walace, H., Roberson, C., *Victimology: Legal, Psychological and Social Perspectives (3-rd ed.)*, New Jersey, USA, Pearson Education, Inc., 2011., pp. 9–10.

карактера. Друго, последице виктимизације су различите. Код имовинских дела, последице по жртву су искључиво финансијског карактера, код насилничких махом у физичким повредама, док су код насилничких имовинских кривичних дела последице претежно у психичким и физичким повредама уз обавезан финансијски губитак. Треће, начин виктимизације код имовинских дела јесте крађом, тако да жртва по правилу није ни присутна у тренутку виктимизације, сем код појединих кривичних дела. За разлику од насилничких дела где је употреба директне или индиректне силе или претње апсолутно непосредна и директно усмерена према жртви.

За потребе овог рада неопходно је да проучимо све особености жртава насилничког имовинског криминалитета, како по начину виктимизације, тако и по последицама. Полазећи од тога да оне имају све кумулативне карактеристике жртава имовинског и насилничког криминалитета, потребно је прво да обрадимо њихове специфичности.

Виктимолошка истраживања показују да се ризик да одређено лице буде виктимизовано насилничким криминалитетом значајно разликује међу појединцима и различитим друштвеним групама. Карактерише их употреба различитих врста насиља према жртвама, што је изражено високим степеном интеракције самих актера, а као крајњи резултат има веома велике последице по жртву.

Поједини аутори сматрају да је ризик од изложености насиљу већи за млађе него за старије особе, израженији за мушкарце него за жене, за самце у односу на особе које живе у брачној заједници. Ризик је већи у великим градовима и густо насељеним срединама.⁶²⁸

Одређене групе су изложеније виктимизацији у односу на општу популацију. То су пре свега поједине маргинализоване групе становништва, које живе изван оквира „нормалног“ друштва, као што су бескућници, затвореници, грађани који су исељени из својих кућа, зависници од дроге и алкохола итд.⁶²⁹ Посебну групу чине оне особе које су изложене насиљу претежно због својих занимања (полицијски службеници, радници обезбеђења, превозници, запослени у ресторанима, као и запослени у здравственим институцијама), о којима ће бити више речи у даљем раду.

Овом врстом виктимизације жртве трпе све последице које су карактеристичне за повреду и последице изазване насиљем.

За разлику од виктимизације насилничким, виктимизација имовинским криминалитетом обухвата сва кривична дела из групе имовинских кривичних дела. Стога је виктимизација овим делима најчешћи и најбројнији облик виктимитета. Нажалост, с обзиром на то да је у већем броју случајева релативно мала друштвена опасност извршењем ових дела, надлежни субјекти формалне социјалне контроле се недовољно и неадекватно баве овим проблемом.

Основна специфичност ових жртава јесте у томе да се веома често понавља виктимизација истих лица. За ову констатацију постоји једноставно објашњење: крајње је рационално за учиниоца кривичног дела да поново нападне исту жртву. За већи број материјалних штета које су нанели, учиниоци знају да ће жртва добити адекватно обештећење од осигурања. То само по себи значи да ће он имати могућност да поново приступи објекту који му је познат, сада обogaћен новим материјалним ресурсима који су му интересантни. „Провалник који се шета улицом у којој претходно није извршио кривично дело види две врсте кућа – оне које су вероватно непогодне и оне које су

⁶²⁸Häll, L., *Off er för vålds-och egendomsbrott, I Välfärd och ojämlikhet i 20-årsperspektiv 1975–1995*, SCB-rapport 91 Statistiskacentralbyrån, Stockholm, 1997., pp. 303–325.

⁶²⁹Линдгрен, М., Николић Ристановић, В., *Opus citatum*, стр. 61.

вероватно погодне. Онда успешно проваљује у кућу која је оцењена као одговарајућа. Следећи пут он шета улицом и види три типа кућа – вероватно непогодне, вероватно погодне и дефинитивно погодне.⁶³⁰

Тамна бројка виктимитета је највећа код ове врсте виктимизација. Жртве овом виктимизацијом не трпе само материјалну штету већ и психолошке последице због материјалне штете којој су били изложени.

Дакле, жртве насилничког имовинског криминалитета представљају по много чему специфичну категорију жртава, пре свега због начина виктимизације и комплексности њених последица. Стога је веома значајно истражити све специфичности различитих начина виктимизације, специфичности манифестација последица на жртву, како бисмо били у могућности да израдим различите моделе превентивних стратегија, чији би циљ био како смањење виктимизација овом врстом криминалитета, тако и умањење њених последица на жртву.

Поједине особености потенцијалних жртава несумњиво их сврставају у групу латентних жртава. Животни стил и социјални положај представљају два важна разлога због којих је једна мања група грађана релативно више угрожена овом виктимизацијом. Друго могуће објашњење је у чињеници да је виктимизација у каузалној вези са занимањем жртве, јер је евидентно да су одређене особе изложеније ризику виктимизације управо због ризика свог занимања.

На понашање жртве које их чини подобним да буду виктимизовани делују како општи фактори утицаја, тако и посебни за поједине облике виктимизације.

Основни мотив виктимизације овом врстом криминалитета јесте остваривање имовинске користи, а као средство за реализацију тог циља појављује се употреба силе или претње силом. Међутим, у одређеним ситуацијама примарни мотив може бити примена силе, а као секундарна последица тога – имовинска корист.

Неопходно је посебно обрадити жртве виктимизације одређеним кривичним делом како би били идентификовани сви специфични предуслови и последице баш те врсте дела, што би као резултат имало усмерење пажње превентивних стратегија на елиминацију конкретних предиспозиција.

Имајући у виду специфичности насилничког имовинског криминалитета, веома је битно, кад год је то могуће, сагледати их из више аспеката. Прво, субјективне стране понашања оштећене жртве, којима је потребно сагледати њен интелектуални и вољни моменат и да ли постоји неки облик кривице у виктимизацији (умишљају или нехату). Сагледати различита усмерења (намере) жртве након настанка негативних ефеката виктимизације (директно или индиректно) и оријентације (побуде) различитих врста намера (непажња или немар). Друго, објективне околности – да ли је и колико сама жртва била предузимљива у пружању активног или пасивног отпора. Ови аспекти имају утицаја јер утичу на питање кривице жртве (не односи се само на кривичноправну одговорност), њен друштвено одговорни однос према криминалитету који се догодио.

Кривица жртве није само правни, него и морално-етички, социјално-правни и психолошки концепт који има велики морални значај и блиско је повезан са питањима друштвене одговорности жртве због свог неадекватног понашања. Да би се пратио и утврђивао степен одговорности жртве за виктимизацију, неопходно је развити индикаторе којим би се утврђивао степен одговорности жртве. Они би истовремено били корисни у дијагностици степена ризика виктимизације и прогнозирању ризичног понашања жртве.

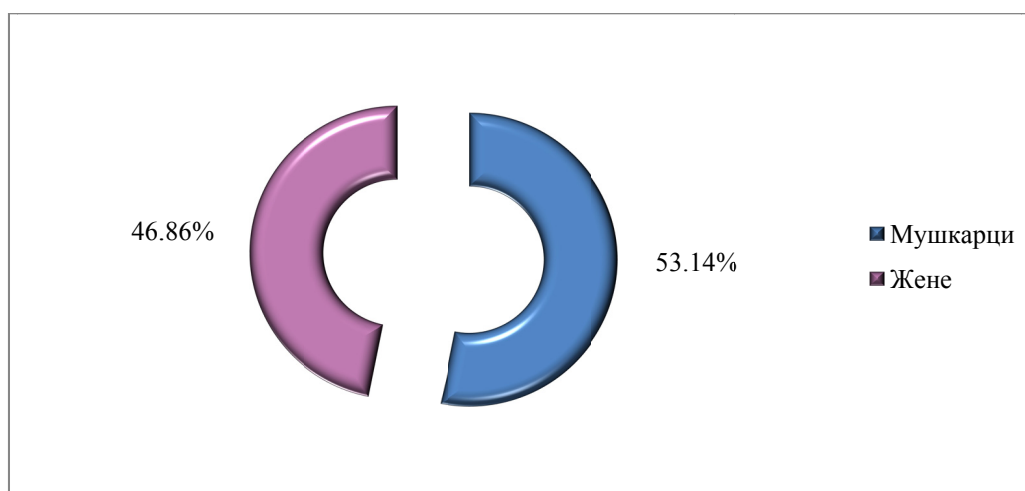
⁶³⁰Farel, 1995. Наведено према: Линдгрен, М., Николић Ристановић, В., *Opus citatum*, стр. 63.

Ништа мање сложен проблем лежи у равни девиктимизације и регенерацији позитивних ставова у понашању грађана који су већ једанпут били жртве разних врста криминалних активности. У таквој ситуацији можемо говорити о рецидивном квалитету (својству) ризика виктимизације одређених категорија грађана, који често постају жртве различитих врста криминалитета.

У даљем раду сагледаћемо све особености жртава ове врсте криминалитета, специфичности и типологије виктимизација, начин интеракције са учиниоцем, као и карактеристике примарне виктимизације.

3.3. Виктимолошке карактеристике жртава

Контрола насилничког имовинског криминалитета, као што смо видели, представља комплексну делатност која је базирана и на проучавању различитих параметара. Виктимолошки приступ жртвама требало би да нам понуди све валидне показатеље који би нам омогућили израду јасних превентивних стратегија и то пре свега оних које су усмерене на примарну виктимолошку превенцију. У циљу стварања неопходних претпоставки, кључно питање је, као што ћемо касније видети, како идентификовати потенцијалне жртве и које превентивне мере предузети према њима, а које могу имати утицаја да одређено лице не постане жртва ове врсте криминалитета. Прво је неопходно извршити квалитативну анализу жртава које су већ виктимизоване како би се успешно конституисао профил потенцијалне жртве. Ми ћемо у овом раду користити неколико параметра који су нам били доступни.

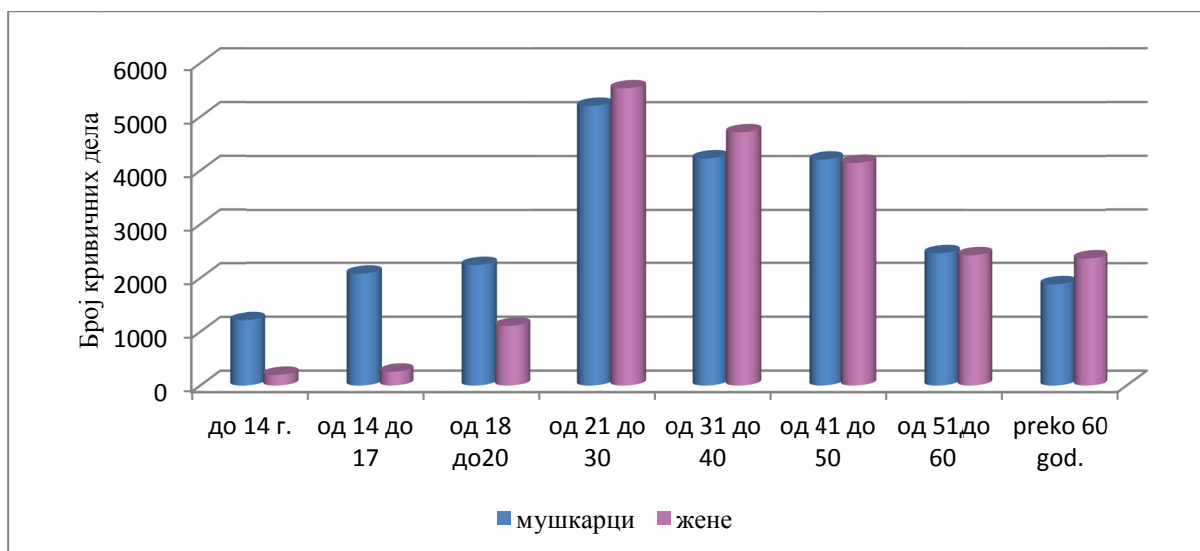

Графикон 31: Полна структура виктимизованих лица у периоду 2001–2013. године
(Извор МУП)

Може се рећи да је мало неочекивано да већи број жртава буде мушког пола (графикон 31). Ово очекивање је првенствено због стереотипа да жене због својих физичких предиспозиција неће пружати отпор, што учиниоцима нуди могућност да користе мању силу (принуду) приликом извршења виктимизације.⁶³¹ Међутим, када размотримо узраст жртава (графикон 32), долазимо до објашњења због чега је то тако. Наиме, доминантно већи број виктимизованих лица узраста до 18 година јесте мушког

⁶³¹Zimring, E. F., Zuehl, J., *Opus citatum*, p. 17.

пола. Не толико значајна разлика је до 21. године живота жртве. Ови резултати нам недвосмислено указују да су жртве узраста до 21. године живота доминантно особе мушког пола (77,96%). Анализа квантитативних података полне структуре жртава старијих од 21. године даје нам мало уравнотеженију слику полне структуре (графикон 32). Тако да је проценат жртава мушког пола нешто мањи (48,40%) у односу на проценат жртава женског пола (51,6%). У старосном добу 21–30 (51,52%) и 31–40 година (52,7%) преовладава веће учешће жена у структури жртава. Обрнут случај је у следећим двама старосним категоријама. Значајно већи број женских жртава забележен је у старосном добу преко 60 година (55,66%).⁶³²

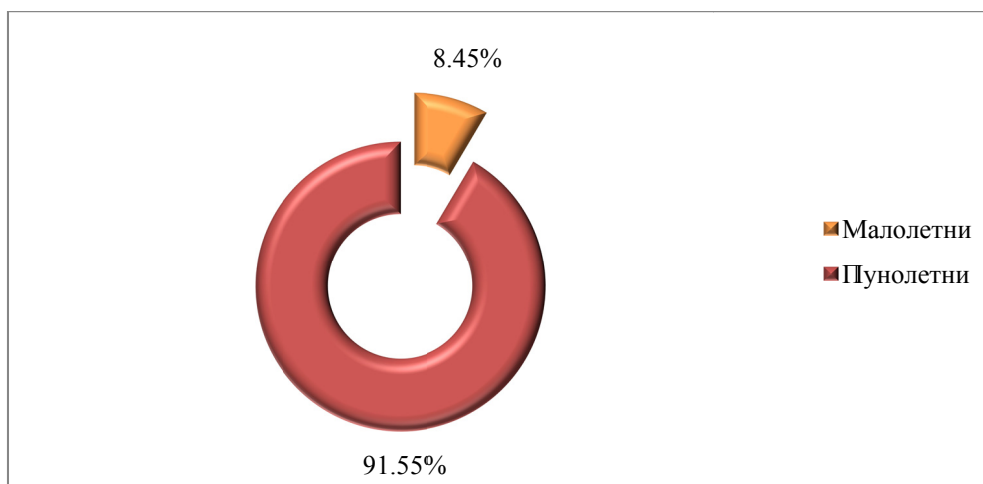

Графикон 32: Пол и узраст виктимизованих лица у периоду 2001–2013. године (Извор МУП)

Разматрајући старосну структуру и мушких и женских жртава (графикон 33) можемо констатовати да у укупном збиру жртава малолетне жртве учествују са 7,75 %, а пунолетне жртве са 92,25%. Деца до 14 година виктимизована су у 3,19%. Малолетна лица 14–18 година 5,27% (графикон 34). Виктимизација малолетних лица може имати одлучујући ефекат на развој и личност детета. Дуго након критичног догађаја многи од њих ће осећати неповерење према спољном свету, због тога што им недостаје способност да се сами ефикасно изборе са догађајем. Када је извршена њихова виктимизација „ван“ своје куће, они обично о томе могу да причају са родитељима и да добију љубав, бригу и осећај сигурности. Управо су то фактори који значајно

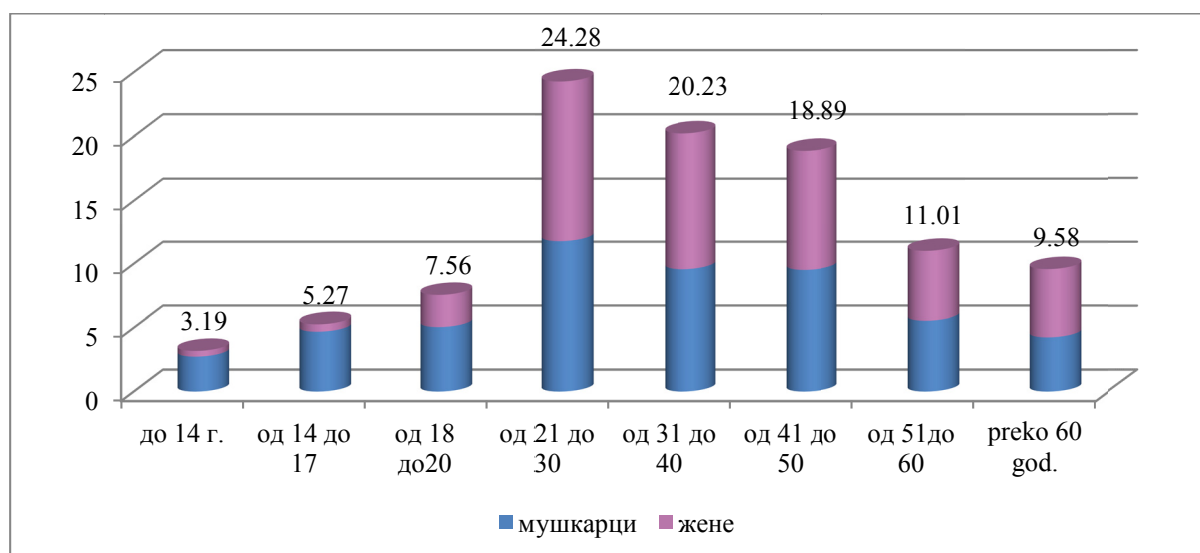
⁶³²Користећи квантитативне податке из националних анкета о жртвама криминала у САД, у периоду 1992–1994 године, урађено је истраживање са циљем да се види да ли постоји веза између година старости и различитих врста виктимизације. Закључцима се може утврдити да постоји негативна веза између година старости и стопа виктимизације за разбојништво и виктимизацију директним нападом. Вероватноћа виктимизације разбојништвом или директним нападом смањује се код жена и мушкараца у зависности од повећања година живота жртве. Жене млађе од 25 година имају већи ризик за 30 пута да постану жртве него жене које имају 65 година и више. Међутим, однос за разбојништва је значајно другачији, тако да је ризик од виктимизације за жене млађе од 25 година у односу на оне старије од 65 година 7:1 у корист старијих жена. Док је код мушкараца у компарацији за исти животни период за директне нападе вероватноћа да постану жртве већа за 24 пута када су у питању млађи мушкарци, док је код разбојништва такав однос 12.5:1 у корист старијих мушкараца (већа вероватноћа виктимизације млађих особа). Према: Bachman R., Dillaway H., Lachs M. S., Violence against the elderly, *Research on aging*, Vol. 20, No 2, March, 1998., pp. 183–198.

повећавају способност да се суоче и носе са конкретним догађајем. Малолетници често имају потешкоћа у изражавању своје љутње и срамоте одраслима, јер се налазе у односу зависности, и због тога имају проблем у довођењу у питање ауторитета одраслих.⁶³³

Графикон 33: Старосна структура виктимизованих лица у периоду 2001–2013. године (Извор МУП)

Анализирајући учешће пунолетних лица у структури жртава, можемо констатовати да су лица у старосној доби 21–30 година најзаступљенија са процентом од 24,28. Након тога су жртве у узрасту 31–40 година (са 20,23%). Из ове категорије жртава најмање учешће у виктимизацији имају жртве у старосној доби 18–21 године (7,56%) (графикон 34).

Графикон 34: Старосна структура виктимизованих лица (укупно М+Ж) у периоду 2001–2013. године (Извор МУП)

⁶³³Hindberg, B., Barnmisshandel, Rädda, Barnen, Stockholm, 1997. Наведено према: Линдгрен, М., Николић Ристановић, В., *Opus citatum*, стр. 64–65.

Анализирајући специфичне годишње стопе виктимизације разбојништвима у Филаделфији, поједини аутори су дошли до следећих закључака:⁶³⁴

1. Већа је вероватноћа да жене постану жртве мушкараца него мушкарци жена, без обзира на расу жртве и учиниоца;
2. Већа је вероватноћа да мушкарци постану жртве других мушкараца него жена било које расе;
3. Већа је вероватноћа да жене постану жртве супротног него свог пола, без обзира на расу;
4. Лице одређене расе и пола ће вероватније постати жртва сопствене расе и пола него учиниоца из друге расе, без обзира на пол;
5. Бела особа ће пре него црнац истог пола постати жртва особе друге расе и пола;
6. Црнац ће вероватније постати жртва другог црнца него белац другог белца, без обзира на пол;
7. Највећи ризик од виктимизације лица у свакој подгрупи раса/пол јавља се када је мушкарац црнац учинилац;
8. Када се пређу расне границе, онда мушкарци и жене било које расе имају мањи ризик од виктимизације од жена из супротне расе.

Основне виктимолошке особености жртава могли бисмо да сведемо на неколико специфичних карактеристика:

- жртва је рањива;
- атрактивна;
- мање освешћена;
- једноставна, некомплицована;
- од ње је лако могуће побећи.⁶³⁵

Рањива (подложна нападу) – Учиниоци бирају жртве које могу да преплаше, потчине или надјачају. На пример, старији грађани или они за које је мало вероватно да ће о својој виктимизацији да обавесте полицију (нпр. корисници дроге, проститутке, илегални имигранти) могу изгледати нарочито рањивим. У сваком случају, неке жртве могу бити мање рањиве него што је почетно процењено и способне да се одбране од напада. У ствари, коришћење заштитних мера ради отпора учиниоцу помогло је преко половине жртава у САД током 2006. године, а учинило је последице тежим у мање од 8% случајева;⁶³⁶

Атрактивна (привлачна) – Жртва је атрактивна у очима учиниоца ако на себи или са собом носи атрактивне и скупоцене предмете. У скоро 67% случајева одузета имовина је била видљива учиниоцу пре самог извршења дела. Накит као атрактивна имовина жртве због тога што је изложен учиниоцу заузима високо место по броју украдене имовине, и одузет је од 19,7% жртава. Преко 80% накита били су златни ланчићи.⁶³⁷ Очигледно да је ова врста имовине увек привлачна учиниоцима и

⁶³⁴Normandeau, A., *Opus citatum*, p. 76.

⁶³⁵Monk, M. M., Heinonen, A. J., Eck, E. J., *Opus citatum*, p. 9.

⁶³⁶*Sourcebook of Criminal Justice Statistics Online*, Albany, N.Y.: University of Albany, 2006. Наведено према: Monk, M. M., Heinonen, A. J., Eck, E. J., *Opus citatum*, pp. 12–13.

⁶³⁷Barker, M., et al., *The Prevention of Street Robbery*, Crime Prevention Unit Series, Paper No. 44, Home Office Police Department, London, 1993., Преузето са интернет адресе: <http://library.college.police.uk/docs/hopolicers/fcpu44.pdf>, приступљено: 01.02.2012.

представља јасан доказ да сви традиционални савети о превенцији немају утицаја из простог разлога јер се накит и иначе купује да би се користио, односно био изложен.

Недостатак освеићености – Учиниоци, нарочито они који та дела изводе на улицама и осталим јавним површинама, посебну пажњу у одабиру адекватне жртве усмеравају на особе које нису довољно концентрисане (нпр. користе мобилни телефон, видно су алкохолисани и/или им је непознато њихово окружење) као лакше за приступ и надјачавање.⁶³⁸

Једноставна – Учиниоци у планирању вероватно разматрају лакоћу приступа жртвама. Потенцијална жртва која је на већој удаљености вероватно је мање интересантна од оне која је близу. Колико комплексно приступају процени да ли да изврше кривично дело, зависи од форме напада (конфронтација, изненадни напад, одвлачење пажње, отимање) која је њему својствена.⁶³⁹

Од ње је могуће побећи – Учиниоци у припреми извршења кривичног дела као један од битних параметара разматрају и могућност брзог и безбедног удаљавања од жртве након извршеног дела. Они могу избегавати жртве за које процене да ће их касније јурити, те могу користити изненадне нападе како би их физички онеспособили за то. Они се могу мање бринути о могућностима бекства када им не делује вероватно да ће их жртва (нпр. старији грађани или пијани људи) јурити или им се опирати. У овом случају они могу користити конфронтацију, одвраћање пажње или отимање јер не мисле да морају да учине мету непокретном.⁶⁴⁰

3.4. Карактеристике учинилаца

Познавање специфичности учинилаца и њихових виктимолошких карактеристика неопходан су предуслов успешности, како израде тако и имплементације стратегија, чији је основни смисао проактивни начин супротстављања насилничком имовинском криминалитету.

Виктимолошке карактеристике учинилаца ове врсте криминалитета базиране су пре свега на њиховим различитим психолошким моделима и различитом профилу, који се огледа у начину приступа планирању виктимизације, начину извршења, одабиру и броју саизвршилаца, и свему ономе што је значајно са аспекта учиниоца како би успешно извршио кривично дело, односно виктимизацију жртве.

Учешће мушкараца као извршилаца виктимизације значајно је веће него жена. Оно што је идентично код оба пола јесте то да је и мушкарцима и женама учиниоцима у селекцији жртава примарно да минимализују ризике, а да максимализују могуће добитке. Разлика у тим прорачунима је у томе да је много мањи избор мета које жене сматрају лаким и безбедним.⁶⁴¹

Да би успешно извршиле дело, жене морају да узму у разматрање родна обележја свог окружења. Један од начина на који оне то раде јесте избор других жена за мету. И мушкарци и жене имају виђење да је лакше извршити кривично дело над

⁶³⁸Monk, M. M., Heinonen, A. J., Eck, E. J., *Opus citatum*, p. 13.

⁶³⁹*Ibidem*

⁶⁴⁰*Ibidem*

⁶⁴¹Brookman, F., et al, Gender, Motivation and the Accomplishment of Street Robbery in the United Kingdom, *The British Journal of Criminology*, Vol. 47, Issue 6, July, 2007., pp. 861–884.

женама, зато што је мање вероватно да жене буду наоружане, за разлику од мушкарца. Природно је да су жене слабије и да их је лакше уплашити.⁶⁴²

У односу на резултате извршења дела, нивоа професионалности и криминалне прошлости, учиниоце можемо сврстати у неколико категорија: аматере, полупрофесионалце и професионалце.

Аматери су опортунистички настројени учиниоци (користе zgodnu прилику), са краткорочним намерама и са slabим знањем о томе шта могу да очекују од овог криминогеног искуства и колику добит ће остварити.⁶⁴³ Они најмање планирају извршење дела, што као резултат има мању успешност у реализацији његовог извршења. Ослањају се првенствено на елемент изненађења и висок степен насиља.⁶⁴⁴

Полупрофесионални учиниоци су обично боље организовани и искуснији од аматера, али нису толико посвећени извршењу дела као што су то професионалци.⁶⁴⁵ Ови учиниоци обично обаве осредње планирање и спремни су да употребе оружје уколико то буде неопходно.⁶⁴⁶ Недостатак планирања, нарочито за непредвиђене ситуационе варијације, може довести до безразложног насиља приликом извршења дела. Полупрофесионалци који врше кривична дела уз употребу ватреног оружја јесу најагресивнији и најимпулсивнији учиниоци ове врсте кривичних дела.⁶⁴⁷ Све наведено сугерише да ова категорија учинилаца представља највећи ризик од повређивања жртава.

Професионални учиниоци имају виши ниво мотивације. Извршење дела укључује ригорозно планирање; постоји већа вероватноћа да ће за извршење изабрати ватрено оружје; спремнији су да примене насиље; и већа је вероватноћа да ће константно вршити кривична дела и тако се издржавати.⁶⁴⁸ Професионални учиниоци се сматрају високоризичним, насилним учиниоцима, иако представљају само мали проценат популације учинилаца кривичних дела. Они друштву стварају највећу бригу.⁶⁴⁹ Начин извршења подразумева постизање изненађења уз употребу ватреног оружја и јасних вербалних упутстава које упућују жртвама, жртве им ретко пружају

⁶⁴²Miller, J., Up it Up: Gender the Accomplishment of Steet Robbery, *Criminology*, Vol. 36, Issue 1, February, 1998., pp. 37–66.

⁶⁴³Видети више: Matthews, R., *Armed Robbery: Two Police Responses*, Crime Detection and Prevention Series paper 78, Home Office Police Research Group, London, 1996., pp. 37–38. Преузето са интернет адресе: http://www.popcenter.org/problems/robbery_atms/PDFs/fcdps78.pdf, приступљено: 22.05.2015.

⁶⁴⁴Опширније о томе видети: Einstadter, J. W., The Social Organization of Armed Robbery, *Social Problems*, Vol. 17, Issue 1, July, 1969., pp. 64–83.

⁶⁴⁵Matthews, R., *Opus citatum*, pp. 37–38.

⁶⁴⁶Smith, L., Louis, E., Cash in transit armed robbery in Australia, *Trends & issues in crime and criminal justice* No. 397, Australian Institute of Criminology, July, 2010. p. 1.

⁶⁴⁷Haran, F. J., Martin, M. J., The armed urban bank robber: a profile, *Federal Probation*, Vol. 48, Issue 4, 1984., pp. 47–53.

⁶⁴⁸Gill, M., The Craft of Robbers of Cash in Transit Vans: Crime Facilitators and the Entrepreneurial Approach, *International Journal of the Sociology of Law*, Vol. 29, Issue 3, 2001., pp. 277–291.

⁶⁴⁹Видети више: Farrington, P. D., Human Development and Criminal Careers, In: Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R., (eds), *The Oxford Handbook of Criminology (2nd edn)*, Clarendon Press, Oxford, UK, 1997., pp. 511–584.

отпор.⁶⁵⁰ Због високог нивоа планирања остављају утисак довољне самоконтроле и у неочекиваним околностима.⁶⁵¹

У односу на психолошке моделе и карактеристике који дефинишу скуп њиховог понашања, поједини аутори су ове учиниоце сврстали у три категорије и назвали их „Каубоји“, „Бандити“ и „Робинови људи“. Приликом извршења дела „Робинови људи“ показују виши ниво планирања и организације; „Бандити“ су агресивни, склони малтретирању жртава; док су „Каубоји“ несмотрени, склони беспотребним нападима на жртве коришћењем насиља и вербалних претњи, као и употреби ватреног оружја. „Робинови људи“ се сматрају најпрофесионалнијом групом, која претходно прецизно планира како извршење дела тако и начине остваривања контроле над жртвама, док се „Каубоји“ сматрају најмање „професионалном“ групом.⁶⁵² „Робинови људи“ најјасније отелотворују традиционалну слику учинилаца насилничких имовинских дела као организованих група, које за мету имају добро обезбеђене и уносне објекте, како би остварили већу имовинску корист.⁶⁵³

Дакле, и у зависности од комплексности планирања и извршења самог кривичног дела огледа се ниво професионалности самих учинилаца. Тако су учиниоци у комерцијалним објектима, нарочито у банкама, углавном високо професионализовани. Нарочиту пажњу обраћају планирању и организовању извршења дела, пажљивом избору својих саизвршилаца и прецизној и јасној расподели задатака. Веома добро су упознати са функционисањем сигурносних система и прописима банака, желе да дођу у посед што већој количини новца у што краћем времену, са што мање ризика да буду ухваћени.⁶⁵⁴

У организовању и извршењу самог кривичног дела учинилац може учествовати сам или са једним или више саизвршилаца.

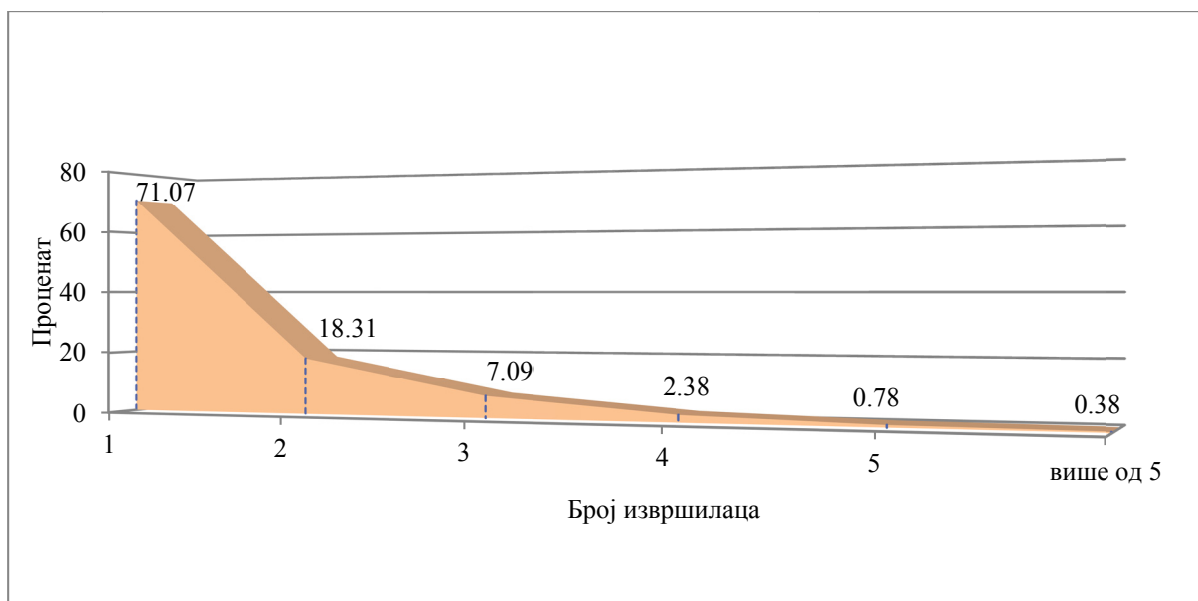
⁶⁵⁰Опширније о томе видети: Alison, L., et al., Bandits, cowboys and Robin's men: The facets of armed robbery. In: Canter, V. D., Alison, L., (eds.), *Profiling Property Crimes*, Ashgate, Aldershot, 2000., pp. 75–106. Наведено према: Yapp, R. J., *The Profiling of Robbery Offenders*, The Centre for Forensic and Criminological Psychology The University of Birmingham, September 2010. p. 55. Преузето са интернет адресе: etheses.bham.ac.uk/1059/1/Yapp10ForenPsyD.pdf, приступљено: 15.01.2014.

⁶⁵¹*Ibidem*

⁶⁵²Alison, L., et al., Bandits, cowboys and Robin's men: The facets of armed robbery. In: Canter, V. D., Alison, L., (eds.), *Profiling Property Crimes*, Ashgate, Aldershot, 2000., pp. 75–106. Наведено према: Porter, E. L., Robbery, In: Brown, M. J., Campbell, A. E., (eds.), *Cambridge Handbook of Forensic Psychology*, Cambridge University Press, Cambridge, GBR, 2010., p. 562.

⁶⁵³Porter, E. L., *Opus citatum*, p. 562.

⁶⁵⁴Matthews R., Armed robbery, Cullompton, Willan, 2002. Наведено према: Eugenio D. G., Dynamics of a robbery: criminological aspects, security issues and prevention – an exploratory study, *Police practice and research*, Vol. 12, No. 3, June, 2001., pp. 253–264.

Графикон 35: Преглед броја учинилаца који су учествовали у појединачним виктимизацијама у периоду 2001–2013. године (Извор МУП)

Као што је приказано у графикону 35, у анализираном периоду у Србији је највише кривичних дела насилничког имовинског криминалитета извршено од стране једног учиниоца (71,07%), док је групно извршење дела изведено у 28,93%.

Групно извршење кривичних дела, по дефиницији, подразумева више од једног учиниоца. Профил понашања сваког од њих и њихов допринос у извршењу дела може у даљем кривичном поступку бити један од елемената у квалификацији самог дела и процени висине могуће казне самим учиниоцима. Такође, познато је да се сваки члан групе понаша у оквиру истог или сличног образаца противправног понашања, али ипак са особеностима који га чине различитим од свих осталих у класификацији. Да би групе биле подложне класификовању у терминима из образаца понашања, оне морају деловати као јединице усклађеног понашања, а то значи понашање унутар истог образаца.⁶⁵⁵

Несумњиво је да је основни кохезиони фактор између чланова исте групе сличност у карактерних особина њених чланова и каснији утицај који преносе њени доминантни чланови. Појединци са сличним особеностима у понашању привлаче један другог, да би касније кроз честе међусобне интеракције постајали сличнији један другом.⁶⁵⁶ Портер и Алисон (Porter and Alison) идентификовали су лидере у групи који воде своје чланове делујући као узор понашања. Тврде да ће овај модел утицаја лидера вероватно произвести равномерно понашање групе, односно чланови групе, копираће понашање свог лидера.⁶⁵⁷

Ако анализирамо претходна хапшења учинилаца ових дела, закључићемо да се изузетно висок проценат (84%) налази у евиденцијама ранијих хапшења.⁶⁵⁸

⁶⁵⁵Porter, E. L., Alison, J. L., Behavioural coherence in group robbery: A circumplex model of offender and victim interactions, *Aggressive Behavior*, Vol. 32, Issue 4, August, 2006., pp. 330–342.

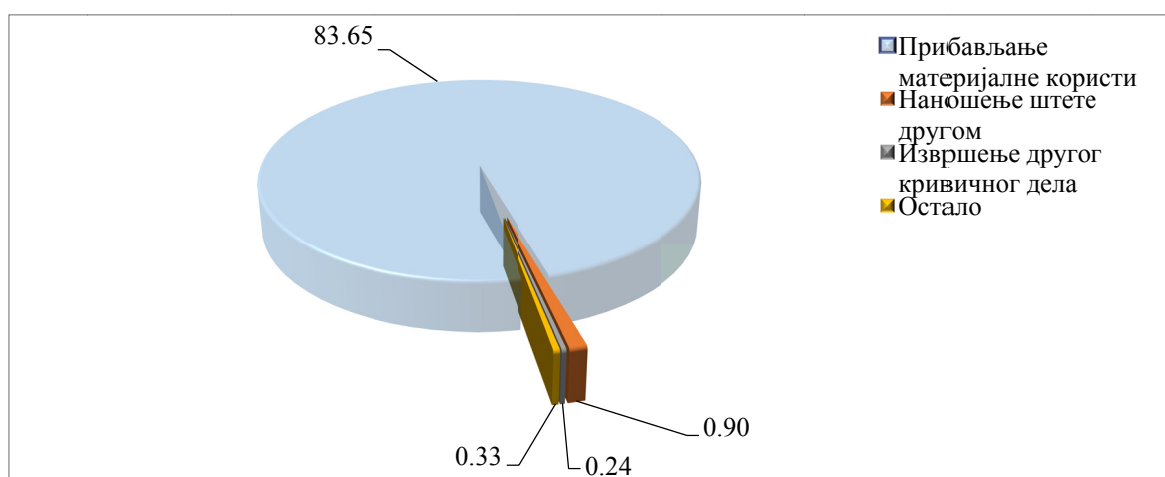
⁶⁵⁶Espelage, L. D., Holt, K. M., Henkel, R. R., Examination of Peer-Group Contextual Effects on Aggression During Adolescence, *Child Development*, Vol. 74, Issue 1, 2003., pp. 205–220.

⁶⁵⁷Porter, E. L., Alison, J. L., *Opus citatum*, p. 331.

⁶⁵⁸Normandeau, A., *Opus citatum*, p. 82.

Њихови мотиви за извршење ових кривичних дела могу бити различити. Рајт, Брукман и Бенет (Wright, R., Brookman, F., Bennett, T.) закључили су да је главни мотив за извршење разбојништва потреба за брзим обезбеђењем готовог новца, а одлука да се оно изврши донета је под утицајем „уличне културе“.⁶⁵⁹

Потреба за забавом, узбуђењем и хедонизмом подразумева социјалну нестабилност и у први план поставља потребу за статусом, уз притисак да се прикажу одређени статусни симболи који указују на богатство (на пример: ауто, одећа, накит). За ове особе, легитиман посао би, уколико би и био доступан, био превише рестриктиван за њихов начин живота, не би доносио довољно новца који би омогућио жељени животни стил или би нудио одложена задовољства.⁶⁶⁰ Насупрот томе, постоје мишљења да се извршење разбојништва сматра најједноставнијим начином да се брзо дође до готовог новца, за разлику од неких других дела где је потребно да се роба „украде“, а затим прода, чиме се одлаже добијање новца, а истовремено и повећава ризик јер се у процес укључују и друга лица.⁶⁶¹ Две трећине учинилаца је овај разлог навело као свој основи мотивациони фактор, с тим да је он израженији код пунолетних учиниоца (74%) за разлику од малолетних (45%).⁶⁶²

Графикон 36: Мотиви виктимизације жртава у Србији у периоду 2001–2013. године (Извор МУП)

Квантитативни подаци добијени од МУП-а за потребе овог рада не пружају нам могућност да извршимо компаративну анализу са горе поменутих резултатима, због тога што се као параметар евидентира збирно прибављање било какве материјалне користи. Али и према тим показатељима у Републици Србији (графикон 36) прибављање материјалне користи доминира као основни мотив за виктимизацију лица овом врстом криминалитета; он у укупном збиру учествује са 98,52 %. Остали разлози који су анализирани не представљају валидан показатељ јер се њихове вредности крећу испод нивоа статистичке грешке.

⁶⁵⁹Wright, R., Brookman, F., Bennett, T. The foreground dynamics of street robbery in Britain, *The British Journal of Criminology*, Vol. 46, Issue 1, January, 2006., pp. 1–15.

⁶⁶⁰Опширније о томе видети: Porter, E. L., Robbery, In: Brown, M. J., Campbell, A. E., (eds.), *Cambridge Handbook of Forensic Psychology*, Cambridge University Press, Cambridge, GBR, 2010., p. 564.

⁶⁶¹Видети више: Jacobs, T., Wright, R., Stick-up, street culture and offender motivation, *Criminology*, Vol. 37, Issue 1, February, 1999., pp. 149–174. Наведено према: Porter, E. L., *Opus citatum*, p. 564.

⁶⁶²Детаљније: Feeney, F., Weir, A., The Prevention and Control of Robbery, *Criminology*, Vol. 13, Issue 1, May, 1975., pp. 102–105.

3.5. Типологија виктимизације

Жртва је веома значајан субјект у виктимизацији; ништа мање значајан у фази криминалистичке обраде места извршења виктимизације, посебно ако се има у виду потенцијал да једино она може да открије детаље о способностима учиниоца, његовом односу према жртви, искуствима која је показао током извршења кривичног дела, његовом тренутном менталном стању и другим аспектима од значаја у полицијским истрагама.

Изучавање начина виктимизације, изучавање учиниоца кроз његов животни стил, односно његов свакодневни живот, од суштинског је значаја јер ако се његово понашање одликује бесом и насиљем, онда ће исто тако и начин извршења кривичног дела одражавати унутрашње стање духа. Изучавање разлика у понашању међу учиниоцима у току виктимизације омогућава нам да можемо лако и поуздано да вршимо класификацију преступника, тј. потенцијалних учинилаца, према њиховим карактеристикама. Извођење закључка о карактеристикама виктимизације опредељује и аналогију понашања учиниоца са свим његовим карактерним особинама, што у истрази има за циљ успостављање његовог поузданог профила, с обзиром на то да се ради о осумњиченим лицима.

Разлике у начину виктимизације код свих жртава виктимизације кривичним делима насилничког имовинског криминалитета, изузимајући делимично начине извршења изнуде, веома је слично без обзира о којем делу се ради и које жртве су у питању.

Стога је веома значајно да извршимо типологију виктимизације, конципирану по начину приступа учиниоца према жртви.

Полазећи од овог приступа, Смит (Smith) је однос учиниоца према жртви рашчланио на четири стила, али је то довео у однос са латентном димензијом интеракције и насиља. Тако је представио четири стила у интеракцији са четири битна момента употреба силе.

- Конфронтација (*Confrontation*) – учинилац захтева имовину или нешто што се налази у поседу жртве у тренутку контакта са њом. Он ће обично користити вербалне команде ради наметања послушности (нпр. „дај ми твој новац“). Насиље може да уследи ако се жртва не повинује његовим захтевима.
- Изненадни напад (*Blitz*) – учинилац најпре користи насиље да би стекао контролу над жртвом (тј. објавио ко је главни). Само одузимање имовине се догађа након што учинилац жртву учини непокретном.
- Одвлачење пажње – превара (*Con*) – учинилац користи тактику одвлачење пажње како би жртву учинио неспремном за било какву реакцију. На пример, могао би да пита неког за време или било шта друго пре напада. Коришћење легитимног одвраћања пажње омогућава му да успостави контакт са жртвом, без изазивања било каквог опреза код ње.
- Отимање (*Snatch*) – тактика се догађа веома брзо. Не успоставља се никаква вербална комуникација између учиниоца и жртве пре извршења дела. Учиниоца граби видљиву имовину, а затим бежи.⁶⁶³

⁶⁶³Smith, J., *The Nature of Personal Robbery*, Research Study No. 254, Home Office Development and Statistics Directorate, London, 2003., pp. 39–44.

Ови стилови се узајамно не искључују и могу се мењати током трајања виктимизације. Типологија је битна са аспекта жртве јер по овој теорији ниво силе коју примењује учинилац може да варира, од ниског до високог нивоа.⁶⁶⁴

Интеракција између учиниоца и жртве, по овој типологији, није обострано корисна за оба учесника у догађају. Суштина је у томе што мотивација учиниоца није у томе да одржи тај однос изван остварења свог циља – да узме робу (плен). Цела епизода може да траје мање од минут. Жртва неће бити вољна да партиципира у овој интеракцији и њена мотивација ће бити пре да оконча интеракцију, него да је усвоји на задовољавајући начин.⁶⁶⁵

Ниво силе различит је у односу на стил. Док је код *Blitz* и *Snatch* низак, он је код *Confrontation* изузетно висок и у огромној је интеракцији са жртвом. Код *Con* представља низак ниво примене силе у односу на жртву. Дакле, степен интеракције учиниоца и жртве не мора да буде у истој пропорцији са употребом силе према жртви.

Резултати истраживања која су обављена на узорку од 72 учиниоца, а односе се на ниво интеракције и ниво насиља, користећи Смитову типологију, показују да је у укупном износу дела 27,8% извршено на *Snatch* начин, 8,3% на *Con*, 33,3% на *Blitz* и 30,6% на *Confrontation*.⁶⁶⁶

Препознавање неког од ових модела може бити од користи за неке будуће превентивне делатности и едукацију потенцијалних жртава насилничког имовинског криминалитета, укључујући и коришћење ефикасних метода за опоравак жртве.⁶⁶⁷

3.5.1. Специфичности интеракције између жртве и учиниоца

Степен интеракције, као међузависност и узајамно дејство између жртве и учиниоца, значајно опредељује интензитет њихових међусобних односа приликом виктимизације. Логично је да сваки од ова два субјекта жели да у насталом окружењу обезбеди за себе што је могуће већу моћ. Међутим, она је у оваквим ситуацијама веома различито делегирана. Природно, она је на страни учиниоца који бира време и место реализације своје замисли за извршење планираног дела, за разлику од жртве којој припада само могућност да своје реакције што боље и што пре прилагоди новонасталој ситуацији, како би укупна штета по њу била минимизирана.

Учиниоца жели да своју моћ артикулише у што је могуће већу способност спровођења сопствене воље, упркос отпору који може очекивати. Спровођење те воље увек може бити посматрано као заједничка функција расположивих ресурса којима се врши виктимизација са профилем самог учиниоца дела. Док отпор жртве можемо дефинисати као заједничку функцију средстава која она може употребити у циљу минимизирања утицаја учиниоца, оличеним у средствима за одбрану која може употребити у својој одбрани и личним карактеристикама жртве, које је чине мање или више подложним утицајима учиниоца.

Као што смо видели, насилнички имовински криминалитет обухвата широк спектар кривичних дела са различитим врстама сценарија, динамике и циљева који се налазе у основи његовог извршења. Оно што је значајно јесте да сви непредвиђени

⁶⁶⁴*Ibidem*

⁶⁶⁵Porter, E. L., Alison, J. L., *Opus citatum*, p. 332.

⁶⁶⁶Goodwill, M. A., et al., Multidimensional Latent Classification of 'Street Robbery' Offences, *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, Vol. 9, Issue 1, 2012., pp. 93–109.

⁶⁶⁷Smith, J., *Opus citatum*, pp. 39–44.

инциденти приликом њиховог извршења могу значајно подићи ниво и озбиљност предузетог насиља.⁶⁶⁸ То је интерперсонални догађај који подразумева интеракцију између жртве и учиниоца виктимизације.

Имајући у виду да су ово насилна кривична дела, природно је да имају тенденцију да код жртве изазивају непријатељство, али карактер могућих последица производи неспремност жртве да предузме активнији отпор. Управо је ниво насиља у обрнутој пропорцији са вољом да се предузима било какав отпор. Такође, карактер угрожене имовине као мотивациони фактор извршења дела има значајан утицај на степен интеракције између жртве и учиниоца. Лични карактер имовине производи већи ниво непријатељства у односу на угрожену имовину у комерцијалним објектима чије жртве су знатно спремније на сарадњу.

Комплементарни односи између учиниоца и жртве неопходни за наставак интеракције јесу у извесној мери обострано корисни јер доводе до самоодрживости.⁶⁶⁹ Али, у контексту насилничког имовинског криминалитета интеракција није обострано корисна за учиниоца и жртву. Као што смо приметили, мотивација учиниоца није да одржи однос изван остварења свог циља. Даље, жртва неће бити вољни учесник у овој интеракцији и њена мотивација неће бити да до краја одржи интеракцију. Међутим, упркос кратком периоду интеракције, постоје различити стилови међуљудског понашања које учиниоци могу да примене у покушају да изазову одређене реакције код жртве (нпр. да предају новац) и да ови стилови ограничавају понашање жртве.⁶⁷⁰

Различите варијације у понашању оба субјекта ових интеракција може бити њихова перцепција потребног понашања у тим ситуацијама, али и предикција могућег понашања другог актера у интеракцији.

Употреба оружја од стране учиниоца може као примарни циљ да има контролу понашања жртве, како би она била спремна на сарадњу.⁶⁷¹ Међутим, у циљу одржавања контроле исхода, учинилац може напасти жртву или да, у страху од хапшења или могућности сопствене повреде, као алтернативу изабере минимализацију сопствених губитака и прихвати исход који је повољан по жртву.⁶⁷²

Покушаји жртве да као властиту помоћ привуку интервенцију других могу бити мотивисани избегавањем губитка угрожене имовине или смањењем вероватноће задобијања физичких повреда.⁶⁷³ Избегавање и бежање као стратегије могућег отпора жртве такође су усмерене како на заштиту нападнуте имовине, тако и на избегавање физичких повреда.⁶⁷⁴

Дакле, што је већа способност жртве да контролише исходе извршења кривичног дела, то пружа више могућности да сам исход буде у сагласности са њеним интересима.

Понашање жртве и учиниоца ће највероватније имати најдиректнији ефекат на исходе кривичних дела, иако понашање које је манифестовано може бити

⁶⁶⁸ Видети више: Eugenio, D. G., Dynamics of a robbery: criminological aspects, security issues and prevention – an exploratory study, *Police practice and research*, Vol. 12, No. 3, June, 2001., pp. 253–264.

⁶⁶⁹ Детаљније о томе видети: Carson, R. C., Interaction concepts of personality, Aldine Publishing Co; Chicago, IL, 1969. Наведено према: Porter, E. L., Alison, J. L., *Opus citatum*, p. 332.

⁶⁷⁰ Porter, E. L., Alison, J. L., *Opus citatum*, p. 332.

⁶⁷¹ *Ibidem*, p. 337.

⁶⁷² Видети више: Ziegenhagen, E. A., Brosnan, D., Victim responses to robbery and crime control policy, *Criminology*, Vol. 23, No. 4, 1985., pp. 675–695.

⁶⁷³ *Ibidem*, p. 679.

⁶⁷⁴ *Ibidem*, p. 680.

специфичност њихових индивидуалних карактеристика попут узраста, пола и расе. И број самих актера на лицу места може произвести одређен ефекат на њихово понашање, с обзиром на то да и учиниоци и жртве могу бити извори увећаних могућности, употребљивих за контролу исхода кривичног дела.⁶⁷⁵

Ниво интеракције се може најбоље сагледати кроз *Circumplex model*⁶⁷⁶ који поуздано нуди модел интерперсоналног понашања, као метод за описивање међуљудских реакција између појединаца, у овом случају учиниоца и жртве. Овај модел нуди поуздане прогнозе ових динамичких односа.

Пресудни фактори који ће учиниоца определити ка извршењу виктимизације, односно ставити га у интеракцију са жртвом, могу се сагледати кроз четири принципа међуљудских односа која он мора да оствари како би стекао потпуну контролу над жртвом. Ти принципи су:

- доминација;
- покорност;
- сарадња;
- непријатељство.⁶⁷⁷

Доминација подразумева да учинилац, наметањем своје доминације, изазива реципрочно понашање жртве и обрнуто. Учиниоца има тенденцију да изазове сарадњу жртве. Принцип комплементарности сугерише да доминација изазива одређено, жељено понашање; дакле, жртве нису у стању да реагују. У овом моделу интеракције учинилац показују највећи степен контроле над својом жртвом. Таква контрола и доминација обично је повезана са употребом оружја којим се прети и контролише жртва, уместо да се одмах изазове штета.⁶⁷⁸ Учиниоца својим брзим реакцијама одмах жели да стави до знања да жели да успостави доминацију над осталим актерима. У случају отпора жртве, макар то био само врисак, он приступа примени тзв „гег радње“: у одређеним ситуацијама одмах везује жртву или из претњу репетирања оружја издаје гласно наређење да би на тај начин присилио жртву да се повинује његовим наредбама и на тај начин остварио доминацију.

Покорност је заснована на међусобном односу који подразумева покорно понашање учиниоца у односу на понашања жртве, чиме принцип комплементарности сугерише доминацију жртве. Покорност је током извршења ових дела веома ретка јер приморавање жртве да преда имовину не може да буде покоран чин.⁶⁷⁹ Догађаји у којима је само једна жртва и који се завршавају без повреда и без имовинског губитка укључују насилан отпор жртве (оружје, ударац, шутирање, гребање) и изостанак напада учиниоца. Стратегије жртве које се завршавају без имовинске штете и повреде варирају када учинилац не поседује ватрено оружје. У таквим инцидентима, ослањање жртве на избегавање, убеђивање и покушаје да добије помоћ од других често не резултирају нападом учиниоца. Као што се може очекивати, такав отпор је мање вероватан кад је учинилац наоружан.⁶⁸⁰

⁶⁷⁵*Ibidem*, p. 682.

⁶⁷⁶Freedman, B. M., et al., The interpersonal dimension of personality, *Journal of Personality*, Vol. 20, Issue 2, pp. 143–161.

⁶⁷⁷Porter, E. L., Alison, J. L., *Opus citatum*, p. 330.

⁶⁷⁸*Ibidem*, p. 332.

⁶⁷⁹*Ibidem*

⁶⁸⁰Ziegenhagen, E. A., Brosnan, D., *Opus citatum*, p. 683.

Сарадња је принцип којим учинилац дизајнира своје понашање како би изазвао сарадњу жртве, на тај начин што јој поставља захтеве и даје инструкције. Циљ је у остваривању сарадње, која треба да резултира понашањем које ће у крајњем да доведе до добровољне реализације циља учиниоца. Основна стратегија учиниоца јесте да изазове сарадњу жртве, односно да жртва следи његова упутства. Он у почетку користи поверење као приступ (легитимни купац, легитимни грађанин са понашањем које не указује о његовим намерама), након чега изненада напада (претња оружјем или претња жртви да ће напасти) и поставља вербалне инструкције жртви, приморавајући је да учествује/сарађује тако што ће се повинovati свим његовим захтевима.⁶⁸¹ Велика је вероватноћа да ће жртва прихватити сарадњу и поступати како учинилац налаже пре него му пружити отпор. Отпор који може да пружи углавном се своди на аларм околине. Сарадња жртве се подстиче првенствено коришћењем акта насиља који је јединствен у том моменту, чиме се успоставља сарадња са жртвом и њоме доминира.

Непријатељство учиниоца дефинише његово агресивно и насилно понашање према жртви. Начин комуникације међу њима сугерише да ће такво понашање произвести непријатељски одговор жртве. Учиниоци ових дела су описани као агресивни јер су терорисали своје жртве понижавајући их, користећи неоправдано насиље.⁶⁸²

Односи између учиниоца и жртве које смо описали међусобно су испреплетани и као такви представљају типологију, односно скуп понашања, где, на пример, доминација не постаје одједном непријатељство, али понашања постају непријатељска.

3.5.2. Ефекти примарне виктимизације на жртве насилничког имовинског криминалитета

Насилнички имовински криминалитет је специфична врста криминалитета, пре свега због последица које оставља на његове жртве. Једна од значајнијих особености ове врсте криминалитета, као и специфичност која одређује њену психолошку комплексност, јесте чињеница да долази до директне конфронтације између учиниоца и жртве. Ова интеракција је један од највећих извора страха јер се жртва суочава са изненадном претњом животу, губитком контроле и нападом на лични простор.⁶⁸³ Она се одвија уз употребу силе или претње, што веома често угрожава физичку сигурност жртве.⁶⁸⁴ Наравно да свака конфронтација, а нарочито она која је пуна јаке емоционалне напетости, подразумева велики ризик од последица. Ово је пре свега последица неоснованог уверења учиниоца ових кривичних дела да они сами неће претрпети никакве повреде, нити ће бити ухапшени.⁶⁸⁵

Ризик од повреда и смрти током виктимизације додатно појачава страх јавности од ове врсте криминалитета. Учиниоци физички нападају скоро половину својих

⁶⁸¹Porter, E. L., Alison, J. L., *Opus citatum*, p. 336.

⁶⁸²*Ibidem*, p. 337.

⁶⁸³Опширније о томе видети: Gale, J., Coupe, T., The Behavioral, Emotional and Psychological Effects of Street Robbery on Victims, *International Review of Victimology*, Vol. 12, No. 1, January, 2005., pp. 1–22. Наведено према: Monk, M. M., Heinonen, A. J., Eck, E. J., *Opus citatum*, p.8.

⁶⁸⁴Видети више: Franklin, E. F., Determinants of the Death Rate from Robbery: A Detroit Time Study, 6., *The Journal of Legal Studies*, Vol. 6, No. 2, June, 1977. pp. 317–332.

⁶⁸⁵Детаљније о томе: Goode, E., *Deviant Behavior*, Prentice – Hall, New Jersey, USA, 1997., p. 338.

жртва, а приближно њих 20% после напада има потребу за медицинском негом.⁶⁸⁶ У 2005. години ФБИ је проценио да је око 6% свих убистава било повезано са извршењем ових кривичних дела (изузев изнуде).⁶⁸⁷ Имајући у виду значајну компоненту насиља које је присутно, криминолози ову врсту криминалитета сматрају најозбиљнијим делом против имовине.⁶⁸⁸ Од свих кривичних дела у којима се учинилац и жртва не познају, ова кривична дела (осим изнуде) најчешће резултирају повредом или смрћу жртве у Сједињеним Америчким Државама.⁶⁸⁹

Ова врста криминалитета потенцијално има озбиљне последице за све жртве. Заједно са губитком финансијских или материјалних добара постоји и емоционални траг на жртви, што као резултат производи психолошки стрес изазван конфликтом, који се доживљава психолошки, емотивно, понашајно и социјално.⁶⁹⁰ Дакле, жртва трпи одређену материјалну и/или нематеријалну штету, која се манифестује кроз: физичке повреде, психичке патње, умањење имовине, осећање страха и напад на своја основна права.⁶⁹¹

Ово трауматично искуство карактерише неколико фаза праћених различитим поремећајима у понашању:

Почетна реакција шока:

- Могућа су стања дезоријентисаности, панике или парализованости;
- Жртва се осећа напуштеном и беспомоћном, јавља се страх;
- Физички, она може да осећа општу слабост, притисак, пробадање у грудима, тешкоће у дисању;
- Има тешкоће у разумевању, концентрацији, обради информација;
- Жртва покушава да поништи искуство, сматра да то није смело да јој се деси, односно да то није требало баш њој да се догоди.⁶⁹²

Фаза реакције:

- Жртва чини различите мање или више функционалне напоре да се заштити од стресног догађаја и његових последица;
- Може да се осећа збуњено, огорчено, фрустрирано, упрљано, оштећено;
- Пратеће појаве су и депресија, губитак самопоштовања, поремећај исхране и спавања, главобоља, повраћање, зависност од лекова, алкохола, цигарета;
- Жртва се повлачи, осећа се изолованом из породичних и ширих социјалних контаката, може да стрепи од напуштања куће и отвореног простора.⁶⁹³

Фаза опоравка:

- Најважније за опоравак жртве јесте да прихвати реалност, да не криви себе, обнови свој живот и предузме мере заштите од могуће поновне виктимизације;
- Жртва може да тражи и прима помоћ других људи.⁶⁹⁴

⁶⁸⁶Cook, J. P., Robbery, In: Tonry, M., (ed.), *The Oxford Handbook of Crime and Public Policy*, Oxford University Press, New York, USA, 2009., pp. 102–114.

⁶⁸⁷*Ibidem*

⁶⁸⁸Piotrowski, P., *Opus citatum*, p. 429.

⁶⁸⁹Zimring, E. F., Zuehi, J., *Opus citatum*, p. 1.

⁶⁹⁰Видети више: Lazarus, R. S., *Psychological Stress and the Coping Process*, McGraw-Hill, New York, 2006. Наведено према: Topalli, V., Wright, R., Fornango, R., *Opus citatum*, p. 338.

⁶⁹¹*Жртве и сведоци у кривичноправном систему*, Виктимолошко друштво Србије, брошура 5, 2003., стр. 7.

⁶⁹²*Жртве криминалитета и њихова права*, Виктимолошко друштво Србије, брошура 2, 2003., стр. 2.

⁶⁹³*Ibidem*, стр. 3.

Превазилажење искуства или нова оријентација:

- Када успе да поврати самопоуздање и самопоштовање, жртва може да настави са нормалним животом.⁶⁹⁵

Оваква трауматична искуства за последицу имају физичке повреде, финансијски губитак и психичке трауме које овакви догађаји остављају на жртву.

Физичке повреде се манифестују лакшим или тешким телесним повредама, а у одређеним ситуацијама и смрћу жртве.

Поједина истраживања показују да је насиље у извршењу насилничког имовинског криминалитета више потенцијалног него реалног карактера, односно не превазилази фазу претње. Наиме, према тим резултатима 1/3 жртава трпи повреде, а само неколицини њих је потребна хоспитализација.⁶⁹⁶ Ипак, ефекти и обим психолошке трауме код жртава јесу дубоки и тешко их је проценити.⁶⁹⁷ Насупрот томе, из других истраживања закључујемо да је 44% случајева укључивало насиље које је било усмерено према жртви. Последице по жртве дистрибуиране су тако да је 28% било повређено, од тога 3% толико озбиљно да су повреде квалификоване као тешке телесне повреде. Број повређених не укључује много већи број лица која су доживела шок као последицу оваквог искуства.⁶⁹⁸

Финансијски губици су неизоставна последица извршења дела ове врсте криминалитета. Они се манифестују материјалним губитком за жртву, мањих или већих размера. Оно што је специфично јесте то да ти губици могу оставити последице и на саме жртве виктимизације, а такође и на њихово окружење, имајући у виду да и они трпе последице материјалних губитака извршењем ових дела.

Неупитно је да ли се јављају психичке реакције овом врстом виктимизације. Оне се јављају и у ситуацијама када нема физичких повреда јер има финансијских губитака, а у пуној мери долазе до изражаја када има и озбиљних физичких повреда, а као што смо рекли, финансијске последице су неизоставне.

Психолошке последице се манифестују на различите начине:

- Губитком самопоуздања и сумњама у себе;
- Раздражљивошћу и несаницом;
- Тугом, кривицом и депресијом;
- Поремећеним односима са породицом и пријатељима;
- Убрзаним радом срца;
- Заstraшујућим сновима;
- Физичким болестима;
- Тешкоћама у обављању кућних послова;
- Одсуствовањем са посла и страхом од повратка на рад;
- Смањеном способношћу за слободно комуницирање са другим људима;
- Осећањем некомпетентности и тешкоћама у општим способностима;
- Страхом од критике менаџера;

⁶⁹⁴*Ibidem*

⁶⁹⁵*Ibidem*

⁶⁹⁶Harlow, W. C., *Robbery Victims*, Washington, DC: United States Department of Justice, Bureau of Justice Statistics Special Report. 1987. Наведено према: Piotrowski, P., *Opus citatum*, p. 430.

⁶⁹⁷Gale, J., Coupe, T., *The behavioral, emotional and psychological effects of street robbery on victims*, *International Review of Victimology*, Vol. 12, No. 1, January, 2005., pp. 1–22. Наведено према: Piotrowski, P., *Opus citatum*, p. 430.

⁶⁹⁸Barker, M., et al., *Opus citatum*, p. 9.

- Повећаном употребом кофеина, никотина, алкохола и лекова;
- Фобијама и халуцинацијама;
- Посттрауматским стресним поремећајем.⁶⁹⁹

Специфичност ове виктимизације је и у великом страху који изазива сама могућност да могу постати жртве ове врсте криминалитета. Више од 20% људи је изјавило да су „веома забринути“ због могућности да буду жртве ових дела, а тај проценат код жена износи 30%.⁷⁰⁰

Након виктимизације оваквим догађајем неминовно је да жртве доживљавају стрес. Стрес је стање у које организам долази у ситуацијама које неко доживљава као опасност властитом интегритету. Он је природни обрамбени механизам који организам припрема како би уклонио опасност (механизам за одбрану или бег). Међутим, кад се неко суочи с непосредном претњом животу у којој се осећа беспомоћан, када су и „бег“ и „борба“ немогући, готово код сваке особе наступиће симптоми акутног стресног поремећаја.⁷⁰¹ Особа душевно проживљава трауматски догађај. То је пролазни поремећај који се развија као последица изложености трауматским ситуацијама, односно физичком или психичком стресу. Обично пролази након неколико сати или дана, а јавља се у прве четири недеље након трауматског догађаја и симптоми морају трајати од два дана до четири недеље.⁷⁰²

Код већине особа с таквим тегобама уз одговарајућу терапијску подршку ови симптоми ће нестати у року од месец дана. Код неких неће; развиће се парцијални или потпуно развијени посттрауматски стресни поремећај (ПТСП).⁷⁰³ У ПТСП симптоми могу бити акутни (трају до три месеца) или хронични (трају три и више месеци).⁷⁰⁴ У сваком случају, особе које су изложене овим поремећајима биће дуже времена онемогућене да раде и биће неопходно њихово лечење и потпуна здравствена рехабилитација.

У истраживању које је обављено са радницима пошта, бензинских пумпи, самопослуга и лутрије у Хрватској, код свих испитаника у року од седам дана обављен је психијатријски преглед и код свих је постављена дијагноза акутног стресног поремећаја. Већина је лечена амбулантно психијатријски, што је подразумевало 3–5 психијатријских третмана у временском интервалу од 1 до 3 месеца. Доминантна тегоба у почетку лечења била је страх и сметње у спавању, несаница или кошмарни снови. Након прекида лечења, код већине испитаника који су доживели само један разбојнички напад заостале тегобе су биле: тескоба, узнемиреност приликом излагања садржајима који су их асоцирали на напад, слабија концентрација и раздражљивост. Они који су преживели два или више напада након прекида лечења имали су доминантне тегобе које су се манифестовале кроз: депресивност, интрузивна сећања, кошмарне снове, раздражљивост и сметње у концентрацији. 7,4% испитаника навело је

⁶⁹⁹*Guidelines for Security and Safety of Health Care and Community Service Workers*, California Occupational Safety and Health Administration, March 1998., pp. 4, 16. Преузето са интернет адресе: https://www.dir.ca.gov/dosh/dosh_publications/hcworker.html, приступљено: 01.05.2015.

⁷⁰⁰Hough, M., Mayhew, P., *The British Crime Survey: first report*, Home Office Research Study 76., HMSO, London, 1983. Наведено према: Barker, M., et al., *Opus citatum*, p. 1.

⁷⁰¹Видети више: Pavićević, L., Bobić, J., Utjecaj posljedica oružane pljačke na radnu sposobnost žrtava, *Sigurnost*, Vol. 53, br. 4, 2011., стр. 311–317.

⁷⁰²Опширније о томе видети: Kozarić Kovačić, D., Kovačić, Z., Rukavina, L., *Posttraumatski stresni poremećaj*, *Medix*, God. XIII, br. 71, Srpanj, 2007., стр. 102–106.

⁷⁰³Pavićević, L., Bobić, J., *Opus citatum*, стр. 311–312.

⁷⁰⁴Kozarić Kovačić, D., Kovačić, Z., Rukavina, L., *Opus citatum*, стр. 102.

да више немају никаквих тегоба. Опоравак свих осталих испитаника био је непотпун, а код 27% њих установљен је ПТСП који је практично искључивао њихово функционисање на радном месту, честа боловања и након неколико година одлазак у инвалидску пензију. Последице оружаних разбојништава биле су разлог пензионисања 5% испитаника. Ризични фактори за појаву ПТСП били су већи број напада, околности под којима су напади извршени, ретрауматизација и раније болести жртава оружаних разбојништава.⁷⁰⁵

⁷⁰⁵Pavićević, L., Bobić, J., *Opus citatum*, стр. 313.

4. ПРЕВЕНЦИЈА ПРИМАРНЕ ВИКТИМИЗАЦИЈЕ ЖРТАВА НАСИЛНИЧКОГ ИМОВИНСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Пренос криминолошког акцента са појединачног учиниоца на појединачну жртву евидентно може довести до другачијег приступа дефинисању оба смера и садржаја превентивног рада у целини. Штавише, веома је познато, а може се и егзактно доказати, да ће се ефекат превентивних мера појавити у потпуно новом облику ако га сагледате из другог угла – угла жртве. С обзиром на то да виктимолошки приступ омогућава да се развију специфичне мере према лицима која су потенцијалне жртве криминалитета, по истом принципу овај приступ проналази своје место у свим областима превенције криминалитета.

Новија криминолошка истраживања свој фокус преносе са учиниоца на жртву, проучавајући њен животни стил и рутинске активности које је чине погодном да може постати жртва.⁷⁰⁶ Према обема теоријама, могућност да се постане жртва јесте функција износа и врсте интеракције између појединца или објекта у координатама ризика: време–простор–мета (лице или објекат). Као што смо видели, теорија рутинских активности је на становишту да су мотивисани учиниоци, подесне мете (жртве) и одсуство делотворног заштитника три неопходна елемента да се догоди виктимизација. Слично томе, теорија животних стилова је на становишту да начин на који људи распоређују своје време, користећи га за своје стручне и слободне активности, дефинише њихову изложеност ситуацијама у којима може да дође до виктимизације.⁷⁰⁷ Из овога произилази да је један од кључних елемената контроле криминалитета садржан и у предузимању свих неопходних превентивних утицаја на потенцијалну жртву.

Посматрајући виктимизацију као друштвени феномен, која је у суштини дериват злочина, а бавећи се превенцијом само једног субјекта тог феномена, учиниоцем и факторима који утичу на њега, свакако није најцелисходнији приступ том феномену. Од суштинског је значаја посветити посебну пажњу и свим могућим мерама које могу имати утицаја на жртву и њено понашање, као и широком спектру фактора који утичу на њену виктимизацију. Јер сваки вид рестриктивног понашања потенцијалне жртве представља превентивну активност.⁷⁰⁸ Све мере и активности усмерене у том правцу називамо виктимолошком превенцијом. Она није засебан део превенције криминалитета, без обзира што је тежишно усмерена на понашање жртве, већ је саставни део система и институција традиционалне (конвенционалне) превенције криминалитета. Предмет њеног истраживања су: сама виктимизација и све њене везе; виктимогени фактори и ситуационе околности које детерминишу понашање жртве, којим се изазива виктимизација конкретне особе; и групе грађана и појединаца који су подложнији ризику виктимизације. Тај систем у сваком друштву спроводе различити субјекти на различитим нивоима, у формама адекватним за различите објекте, али је од

⁷⁰⁶Yong, A., Rush, P., *The Low of Victimage in Urbane Realism: Thinking Through Inscriptions of Violence, The Futures of Criminology*, London, 1994., p.153.

⁷⁰⁷Hindelang, M. J., Gottfredson, M. R., Garofalo, J., *Victims of Personals Crime: An Empirical Foundation for Theory of Personal Victimization*, Cambridge, MA: Ballinger, 1978. Наведено према: Tseloni, A., et al., *Modelling Property Crime Using the British Crime Survey. What Have We Learnt?*, *The British Journal of Criminology*, Vol. 42, Issue 1, January, 2002., pp. 109–128.

⁷⁰⁸Кривокапић, В., Појам и основне карактеристике организованог криминалитета и његове превенције, У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – актуелно стање и могућности унапређења*, КПА, Београд, 2007., стр. 21.

суштинске важности да се она спроводи у што ранијем и непосреднијем стадијуму манифестација особина личности потенцијалне жртве.

Виктимизација жртве је процес који се развија некада у дужем, а некада у краћем временском интервалу. Утицај на тај процес може се спроводити у различитим фазама. У зависности од времена утицаја на тај процес, можемо говорити о примарној, секундарној или терцијарној превенцији.

Примарни задаци виктимолошке превенције садржани су у следећим фундаменталним активностима:

- Истраживању и проучавању начина идентификовања латентних жртава;
- Перманентном истраживању и проучавању различитих могућности виктимизације;
- Истраживању и проучавању метода предвиђања ризика од виктимизације, лица која су због својих предиспозиција предиспонирана за виктимизацију;
- Проучавању односа између виктимизације и страха од криминала;
- Сагледавању могућности санкционисања понашања жртве, које су директно или индиректно допринеле генези криминалног понашања учиниоца;
- Проучавању начина и метода идентификације понашања жртве, која доприносе смањењу виктимизације;
- Истраживању и проучавању ефикасности механизма примарне виктимолошке превенције, која имају утицаја на смањење виктимизације;⁷⁰⁹
- Континуираној едукацији како грађана (општа), ризичних група (посебна), тако и виктимолошки угрожених појединаца (индивидуална);
- Подизању виктимолошке културе;
- Заштити и очувању права и интереса стварних и потенцијалних жртава криминала;
- Процени даљег развоја ове врсте превентивног деловања.

Основни постулати виктимолошке превенције требало би да буду базирани на вредностима којима се обезбеђује: доследно поштовање свих законских норми, које се односе на превенцију; примена мера којима се остварује утицај на виктимогене факторе који условљавају неадекватно понашање жртве; свеобухватни приступ жртвама, који треба да резултира променом њеног понашања, уважавајући неопходност индивидуалног прилагођавања специфичностима њене личности и конкретном проблему; предузимање интервенција у најранијој могућој фази настанка виктимизације, са интензитетом који ће бити довољан да би се она спречила; заштита легитимних интереса лица која су постала жртве криминалитета.

4.1. Значај примарне виктомолошке превенције у контроли насилничког имовинског криминалитета

Предузимање мера виктимолошке превенције има највећег утицаја ако се спроводи у најранијој могућој фази, много пре него што дође до виктимизације одређене особе, али, у сваком случају, најкасније до реализације већ започете виктимизације. Ову фазу виктимолошке превенције називамо примарна виктимолошка

⁷⁰⁹Fattah, A. E., La victimologie: qu'est-elle et quel est son avenir? (Suite et fin), *Revue internationale de criminologie et de police technique*, Vol. 21, Issue 3, 1967., pp. 192–202.

превенција и једино њена адекватна примена може као резултат имати девиктимизацију.

Примарна виктимолошка превенција, као део општег система виктимолошке превенције криминалитета, представља специфичну, плански усмерену делатност свих њених субјеката, чији је циљ спровођење општих, посебних и индивидуалних мера, усмерених на редукцију ризика да појединци постану жртве криминалитета. Она обухвата:

- идентификацију, елиминацију или неутрализацију виктимогених фактора, формирајући понашање жртве које неће резултирати виктимизацијом;
- идентификацију ризичних група и конкретних особа са повећаним ризиком од виктимизације, у циљу обнављања или активизације њених заштитних својстава;
- развој и унапређење заштитних потенцијала могуће жртве.

Систем примарне виктимолошке превенције састоји се из следећих основних, међусобно повезаних и интерактивних чиниоца: објеката према којима је неопходно остварити утицај; субјеката/учесника који спроводе неопходне мере; мера којима се остварује потребан утицај на дефинисане субјекте.

Виктимизација, као и сви производи криминала, има своје специфичне карактеристике (друштвену условљеност, масовност, конзистентност, негативне последице и др.) окарактерисане квантитативним (стање, ниво, динамика) и квантитативно-квалитативним (структура, просторна дистрибуција) показатељима. Карактерише је одређен степен ревиктимизације и латентности. Све то условљава велики дијапазон објеката примарне виктимолошке превенције.

Објекти примарне виктимолошке превенције насилничког имовинског криминалитета пре свега јесу виктимогени фактори који формирају понашање жртве и провоцирају виктимизацију одређених конкретних лица. Можемо их груписати у две категорије: виктимогене групе лица и конкретне (појединачне) особе, које су потенцијалне жртве ове врсте криминалитета због свог друштвеног статуса, професије, понашања или начина живота.

Битан предуслов њене успешности јесте ниво ефикасности свих њених субјеката у комбинацији са другим превентивним ефектима. Да би се остварио овај предуслов, неопходна је координација и интеграција свих њихових напора који би произвели неопходан, међусобни интерактивни однос, који може да обезбеди њену успешност. Аналогно социјалној превенцији криминалитета, субјекти примарне виктимолошке превенције криминалитета јесу:

1. Формални – који поступају у оквиру својих надлежности, користећи постојеће виктимолошке потенцијале различитих служби који се налазе у њеној организационој структури (државни органи у чијој надлежности је спровођење закона, васпитнообразовне институције, установе здравствене и социјалне заштите итд.);
2. Неформални – различита виктимолошка удружења и удружења за помоћ и подршку грађанима, различите верске и хуманитарне организације, невладине организације, јавност, суседство и скупштине станара, спортски савези и различита спортска удружења, агенције за физичко-техничко обезбеђење и детективске агенције, медији и новинарска удружења, итд.

Примарна виктимолошка превенција започиње идентификацијом и анализом свих битних детерминанти виктимизације. Пажљива анализа помоћи ће у осмишљавању ефикасних стратегија одговора. Природно, већа могућност анализе

омогућиће лакше дијагностиковање проблема.⁷¹⁰ Први корак ка њеној успешној имплементацији јесте утврђивање хипотетичког оквира који се односи на друштвене појаве и процесе који су најближе повезани са испољавањем виктимизације (алкохолизам, наркоманија, животни стил и др.) Други корак је идентификација и анализа повезаности виктимогених фактора који утичу на понашање жртве у процесу њене виктимизације. Трећи корак подразумева имплементацију адекватних виктимолошких мера које треба да допринесу позитивном утицају на корекцију понашања жртве. Евалуација тих мера значајно утиче на унапређење свих мера и активности које се спроводе.

Овакав приступ нужно налаже и успостављање различитих механизма који би били фокусирани у два правца. Први представља проучавање начина за ефикасну идентификацију високоризичних лица и стандардизовање мера за редукцију виктимогених фактора. Он би подразумевао: идентификацију појединаца и група са већим степеном изложености ризику од виктимизације, како би се према њима предузела интервенција која би повећала њихове заштитне потенцијале; спречавање, елиминацију или неутрализацију виктимогених фактора; проучавање различитих форми интеракције виктимолошких субјеката; антиципацију одређених феномена у друштву који могу условљавати виктимизацију; унапређење и развој постојећих метода повећања заштитних перформанси потенцијалних жртава.

Други правац треба да нам пружи одговоре на питања који су то видови, методе и активности најделотворнији у неутрализацији виктимогених фактора, да ли је то: информисање локалне заједнице о егактно уоченим и идентификованим узроцима виктимизације грађана и могућим мерама за њихову неутрализацију; мере које је потребно предузети у циљу јачања атмосфере мира и стабилности, као противдејство криминогеним процесима; укључивање јавности и професионалаца (наставно особље, психолози, социолози и др.) у едукацију особља за рад са жртвама; професионална едукација и стручни развој полицијских службеника; истраживање и формирање јавног мњења о значају активности на виктимолошкој превенцији; изучавање и синтетизовање информација садржаних у различитим изворима правосудних органа и других релевантних институција, средства масовне комуникације и поруке грађана; подизање нивоа познавања потребних виктимолошких норми и виктимолошка едукација грађана; пружање савета грађанима и јавности о могућностима примарне виктимолошке заштите од криминалитета.

Овако комплексне циљеве могуће је постићи спровођењем различито моделираних научно фундираних мера. Вишеслојне форме мера примарне виктимолошке превенције треба да имају едукативни карактер и суштина им је у подизању индивидуалног нивоа заштите сваког појединца. Њихов квалитет је у пружању неопходних информација о неопходности предузимања потребних мера како би се избегле ситуације у којима би сваки појединац могао постати жртва виктимизације, осигурала властита лична безбедност као и безбедност имовине. Оне се могу спроводити и конституисањем специјалних консултативних пунктова за социјалну и психолошку заштиту грађана од криминалитета, чији би основни задатак био да информише грађане о свим заштитним мерама које је неопходно предузети, истовремено им пружајући потребну социјалну и психолошку помоћ и антиципацију њиховог индивидуалног понашања, и циљу идентификације и неутрализације негативних индивидуалних виктимолошких особина личности.

⁷¹⁰Monk, M. M., Heinonen, A. J., Eck, E. J., *Opus citatum*, p. 21.

Успешност имплементације предвиђених мера подразумева образовање јасно дефинисане организационе структуре и прецизно дефинисање нивоа њиховог спровођења, имајући у виду специфичност свих потенцијалних објеката на које је неопходно остварити превентивни виктимолошки утицај. Међутим, веома је тешко повући јасну линију разграничења између различитих нивоа, преваходно због комплексности могућих видова и метода остваривања превенције, нарочито ако се има у виду њихова међусобно блиска повезаност у пракси. Посматрајући примарну виктимолошку превенцију као део опште превенције криминалитета, опредељује и њену поделу. Дакле, полазећи од обухватности спровођења и објеката према којима је усмерена, примарна виктимолошка превенција треба да се остварује кроз мере опште, посебне и индивидуалне примарне превенције виктимизације жртава.

Без обзира на поделу, јасно је да су сви нивои примарне виктимолошке превенције од великог значаја, као што је дефинисано и одређено њеним садржајем. При чему општа примарна виктимолошка превенција може бити ефикасна само када су напори свих њених субјеката усклађени и када се изводе у интеракцији са мерама које се спроводе у оквиру посебне и индивидуалне превенције и обрнуто.

ШЕСТИ ДЕО
РЕЗУЛТАТИ ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА

1. КОНЦЕПТУАЛНИ ОКВИР И ДИЗАЈН ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања. Емпиријско истраживање представља научно истраживање индикатора који имају утицаја на извршење кривичног дела разбојништва, најбројније вршеног кривичног дело из групе кривичних дела насилничког имовинског криминалитета. Оно треба да нам обезбеди да на основу прикупљених и анализираних параметара дођемо до валидних закључака, који треба да нам омогуће унапређење контроле насилничког имовинског криминалитета у Републици Србији. Овакво истраживање емпиријског типа базирано је на опсервацији, дизајнирано по типу студија пресека.⁷¹¹

Узорак. Узорак се састојао од 120 лица која су се налазила на издржавању казне затвора због извршеног кривичног дела разбојништва и тешки случајеви разбојничке крађе и разбојништва, од укупно 352 осуђеника за разбојништво⁷¹² који су се у том периоду налазили у казнено-поправном заводу у Сремској Митровици. Три анкетна упитника нису била у довољној мери попуњена и нису се могла користити, тако да је валидан узорак представљало 117 анкетних упитника. Узорак представља 13% од укупно 894 осуђеника, колико се у том периоду налазило на издржавању казне затвора због извршења овог дела, у установама за извршење кривичних санкција у Републици Србији.⁷¹³ Нажалост, истраживање није могло да се обави са учиниоцима других кривичних дела насилничког имовинског криминалитета због тога што је њихов број био занемарљив. Сви испитаници су се код својих васпитача усмено сагласили са учешћем у испитивању. Сви су елементарно писмени, а понуђен им је анкетни упитник припремљен на ћирилици и латиници, у зависности од писма које боље познају. Правосудни органи су их проценили у довољној мери здравим да би могли да издржавају затворску казну. Овакав узорак је по врсти неслучајни⁷¹⁴, а по типу намерни узорак⁷¹⁵ (*purposive sampling*).

Ток истраживања. Након добијене дозволе, коју је дала Управа за извршење кривичних санкција Министарства правде, емпиријско истраживање обављено је у периоду јул–август 2013. године, анонимним анкетирањем уз претходно прелиминарно тестирање упитника како би се остварио увид у погледу квалитета информација које се помоћу овог инструмента (анкетног упитника) могу добити. Оваквим тестирањем анкетног упитника настојало се да се отклоне евентуалне нејасноће и разумљивост код појединих питања, али и да се провери сама организација испитивања. Спровођење прелиминарног теста упитника реализовано је у јуну 2013. године, на узорку величине 15% од величине узорка планираног за финално испитивање.

Испитивање је обављено по групама у просторијама КПЗ у Сремској Митровици. У складу са техничким могућностима, начелник службе за третман формирао је групе које су бројале од 10 до 25 испитаника. Испитаницима су најпре

⁷¹¹Опширније о томе видети: Crow, I., *Researching Criminology*, Open University Press, New York, USA, 2006., pp. 39–42.; Jupp, V., *Methods of Criminological Research*, Routledge, London and New York, 1989., pp. 39–41.

⁷¹²Подаци прибављени од управе казнено-поправном заводу у Сремској Митровици.

⁷¹³Подаци прибављени од Управе за извршење кривичних санкција Министарства правде, Републике Србије.

⁷¹⁴Хавелка, Н., Кузмановић, Б., Поподић, Д., Методе и технике социјално-психолошких истраживања, Центар за примењену психологију Друштва психолога Србије, Београд, 1998. Наведено према: Ђурић, С., *Истраживање безбедности квалитативни приступ*, Факултет безбедности, Београд, 2013., стр. 62.

⁷¹⁵Детаљније о томе видети: Ritchie, J., Lewis, J., Elam, G., *Designing and selecting samples*, In: Ritchie, J., Lewis, J., (eds.), *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers*, Sage Publications, Thousand Oaks, CA, USA, 2003., pp. 77–108.

били подељени инструменти за испитивање (анкетни упитници) и хемијске оловке, објашњени су им циљеви овог испитивања и упознати су с тим да ће се њихови резултати користити у научне сврхе, а након тога дато им је упутство о начину попуњавања упитника. Упознати су да могу одбити да дају одговоре на питања за која сматрају да могу на било који начин да их угрозе. За време трајања испитивања, у просторији није био присутан нико од радника затвора. Испитивач је у току рада на захтев било ког испитаника давао додатна упутства. Упркос чињеници да се радило са специфичном (криминалном) популацијом, са којом је из много разлога отежан рад, њихово понашање је било врло добро, тако да се прикупљени подаци могу сматрати потпуно ваљаним. Испитивач је одлазио у казнено-поправни завод више пута, док није испитао све расположиве испитанике.

Етички принципи истраживања. Истраживање је спроведено у складу са свим постулатима истраживачке етике. Посебна пажња је била посвећена предузимању свих мера како би се спречило наношење било какве штете субјектима истраживања, које би биле последица њиховог учешћа у испитивању. Специфична позиција испитаника налагала је потребу предузимања мера којима је требало обезбедити апсолутну анонимност како би се обезбедила висока аутентичност (искреност) њиховог мишљења кроз одговоре које ће дати у анкети. Стога је обезбеђена непрозирна кутија у коју су испитаници након завршетка анкетирања убацивањем одлагали своје попуњене упитнике.

Инструменти. У складу са циљем емпиријског истраживања као инструмент је коришћен анонимни анкетни упитник⁷¹⁶, као метод испитивања који је реализован према испитаницима писменим путем. Анкетни упитник састојао се од 54 питања, која су систематизовани у неколико група. Прва група питања имала је општи карактер и конципирана је како би се добили валидни статистички параметри о анкетираној популацији. Друга група се односила на питања која је требало да нам идентификује факторе од значаја за извршење кривичног дела. Трећа група односила се на формулисање криминалне каријере испитаника. Четврта се односила на аспекте који се односе на припремање извршења дела. Пета група се бавила аспектима извршења уличног разбојништва, док се шеста односила на питања која су битна за саму реализацију извршења кривичног дела разбојништва. Конципирана питања су била различита по типу. Нека питања су по типу Ликертове скале (*Likert scale*), одређен број је имао категорисане (затворене) одговоре, док су поједина питања била отвореног типа.⁷¹⁷

Мислимо да је на овом месту неопходно да напоменемо да су у изради анкетног упитника и у реализацији самог испитивања постојала одређена ограничења. Она су се пре свега односила на потребу да анкетни упитник буде прилагођен образовном профилу испитаника и одређеном жаргонском изражавању који је њима крајње разумљив. Наравно, потребно је било и задржати бар минимални ниво разумљивости, који би ипак могао да задовољи потребне критеријуме које подразумева израда овог рада. Друго, као што се да приметити, број питања је нумерички доста мањи него што је то објективно у упитнику. Основни разлог за то је жеља истраживача да проблем истражи из свих углова, док би сам поглед на укупан број питања, који сваки испитаник неминовно радознано остварује на почетку испитивања, можда био дестимулативан, што би могло резултирати одустајањем од испитивања или попуњавањем упитника реда ради, што се на срећу није догодило.

⁷¹⁶Tkalac Verčić, A., Sinčić Đorić, D., Pološki Vokić, N., *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada*, Zagreb, 2010., стр. 103–115.

⁷¹⁷Crow, I., *Researching Criminology*, Open University Press, New York, USA, 2006., p. 139.

Начин обраде података. У циљу извођења што прецизнијих резултата, извршена је обрада и анализа добијених података. Статистичка обрада комплетног узорка извршена је формирањем одговарајуће базе података уз коришћење адекватног компјутерског програма за обраду статистичких података. У складу са постављеним циљевима, резултати су били анализирани дескриптивним методама, укључујући мере централне тенденције, мере варијабилитета и показатеље структуре исказаних у виду процената. Повезаност варијабли била је испитана применом Пеарсоновог хи-квадрат теста или Фишеровог теста тачне вероватноће. У процесу тестирања статистичких хипотеза, за доношење одлуке о статистичкој значајности био је узет ниво (алфа ниво) од 0.05. Резултати су приказани одговарајућим графичким моделима како би се остварио што потпунији увид у резултате истраживања.

Истраживања која се спроводе са лицима која се налазе на издржавању казне затвора понекад наилазе на критике да су резултати добијени на тај начин неистинити или на неки други начин неважећи и неупотребљиви. Наравно, немогуће је утврдити да ли испитаници увек говоре истину. Међутим, испитивање затвореника уобичајен је метод прикупљања података и утврђено је да постоји разумна подударност између онога што преступници кажу и чињеница које се могу потврдити.⁷¹⁸

⁷¹⁸ Видети више: Martin, C., *Doing Research in a Prison Setting*, In: Jupp, V., Davies, P., Francis, P., (eds.), *Doing Criminological Research*, London, UK, Sage, 2000. Наведено према: Brookman, F., et al, *Gender, Motivation and the Accomplishment of Street Robbery in the United Kingdom*, *The British Journal of Criminology*, Vol. 47, Issue 6, July, 2007., pp. 861–884.

2. ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Дескриптивни приказ социодемографских карактеристика испитаника

Питање број 1 гласи: „Колико година имате?“ и постављено је у форми уписивања текстуалног одговора.

Анализом квантитативних резултата овог емпиријског истраживања можемо видети да је просечна старост испитаника 31,62 године, са стандардним одступањем од 5,372; доња старосна граница у испитиваном узорку је 21, а горња 41 година. Узорак је хомоген у погледу старосне доби ($ЦВ < 30$).

	n	Минимална вредност	Максимална вредност	Аритметичка средина	Стандардна девијација
Старост	117	21	49	31,62	5,372

Табела 1: Дескриптивне статистике учесталости година живота испитаника

Стратификовањем посматраног узорка на старосне категорије, применом χ^2 теста сагласности, може се закључити да се добијене учесталости по старосним категоријама значајно разликују ($\chi^2=43,983$, $df=4$, $p<0,001$). Најзаступљенија категорија је од 30 до 35 година са 35%, потом старосна категорија од 25 до 30 година са 32,5%, од 35 до 40 година са 19,7%, од 21 до 25 са 6%, од 40 до 45 година са 4,3% (најмање учестала категорија испитаника у узорку) Као што смо на почетку напоменули, сви испитаници су особе мушког пола.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
21–25 година	7	6,0
25–30 година	38	32,5
30–35 година	41	35,0
35–40 година	23	19,7
40–45 година	5	4,3
45–50 година	3	2,6
Укупно	117	100

Табела 2: Интервална дистрибуција старости испитаника

Питање број 2 гласи: „Ваше образовање“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Незавршена основна школа“, 2. „Основна школа“, 3. „Средња трогодишња“, 4. „Средња школа четворогодишња“, 5. „Виша или висока школа“, 6. „Факултет“.

Анализом степена образовања у посматраном узорку, применом χ^2 теста сагласности, утврђено је да постоји значајна разлика у степену образовања ($\chi^2=84,180$, $df=5$, $p<0,001$). Највећу заступљеност у посматраном узорку имају испитаници са трогодишњом средњом школом (36,8%), потом испитаници са завршеном основном школом (30,8%), четворогодишњом средњом школом са 23,1% и незавршеном основном школом са 5,1%. Испитаници са завршеном вишом или високом стручном спремом (2,6%) и факултетом (1,7%) заједно су заступљени са мање од 5% (4,3%).

Имајући у виду да се ради о репрезентативном узорку испитаника, у односу на целокупну затворску популацију, можемо закључити да је извршење овог кривичног дела углавном карактеристично за ниже образовне категорије особа.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Незавршена основна школа	6	5,1
Основна школа	36	30,8
Средња трогодишња школа	43	36,8
Средња четворогодишња школа	27	23,1
Виша или висока школа	3	2,6
Факултет	2	1,7
Укупно	117	100

Табела 3: Образовни профил испитаника

Питање број 3 гласи: „Који је Ваш најчешћи успех у досадашњем школовању?“. Питање је постављено у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Одличан“, 2. „Врло добар“, 3. „Добар“, 4. „Довољан“, 5. „Чешће неуспешан него успешан“.

Анализом добијених резултата који се односе на постигнути успех у досадашњем школовању испитаника, применом χ^2 теста сагласности, утврђено је да постоји значајна разлика у најчешће оствареном успеху у досадашњем школовању ($\chi^2=80,522$, $df=4$, $p<0,001$). Најчешћи успех у анализираном узорку је „врло добар“ са 45,2%, „добар“ успех остварило је 31,3% испитаника, „одличан“ 19,1%, „довољан“ 2,6% и „чешће неуспешан него успешан“ само 1,7% анкетираних. Иако се радило о анонимном изјашњавању, што може да значи да је постојала могућност да поједини испитаници „побољшају свој успех“, анализирајући добијене резултате, ипак можемо закључити да они мало одударају од присутног стереотипа о неинтелигентним особама. Напротив, ако у добар успех убројимо категорије успеха „добар“ и више, закључујемо да је са овим успехом своје школовање завршило укупно 95,7% анкетираних лица.

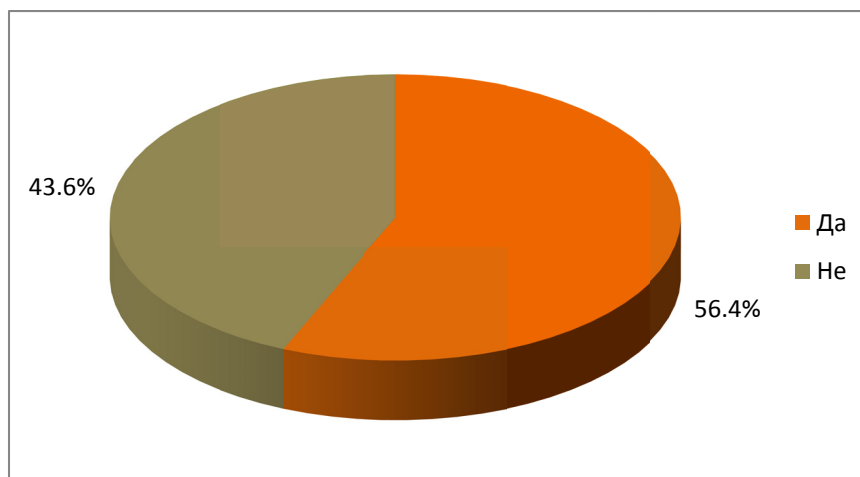
Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Одличан	22	19,1
Врло добар	52	45,2
Добар	36	31,3
Довољан	3	2,6
Чешће неуспешан него успешан	2	1,7
Укупно	115	100

Табела 4: Расподела учесталости најчешћег успеха у школовању испитаника

Упоредивањем варијабли образовања и успеха у образовању/школовању, можемо закључити да је у укупном броју испитаника веома велики број њих који су у току школовања били добри ученици (95,7%), али је веома мали број оних који су стекли више или високо образовање (4,3%), па чак и средње у четворогодишњем трајању (само 23,1%). На постављено питање није одговорило 1,7% испитаника.

Питање број 4 гласи: „Да ли сте некада у школи добили јединицу из владања?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Да“, 2. „Не“.

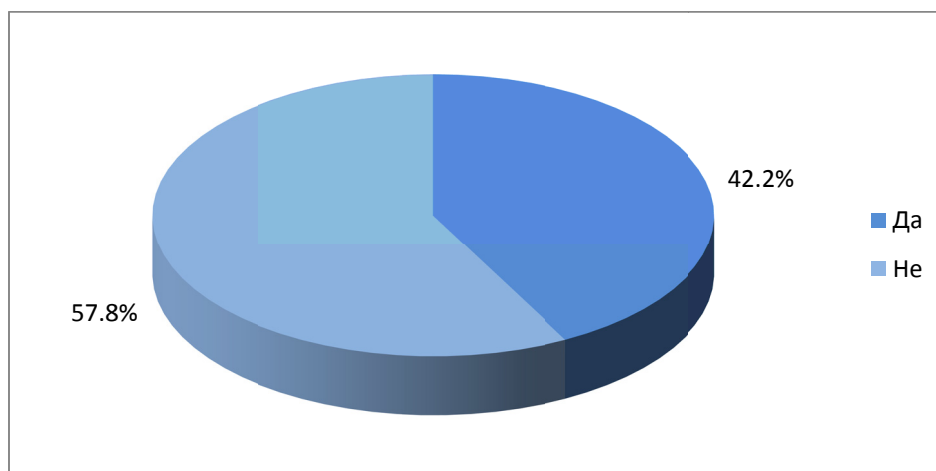
Анализом резултата добијених одговора на ово питање закључујемо да се 56,4% испитаника изјаснило позитивно, што значи да су током школовања својим владањем заслужили негативну оцену, док се 43,6% на исто питање изјаснило негативно. Применом χ^2 теста сагласности добијамо да не постоји статистички значајна разлика у датим одговорима ($\chi^2=1,923$, $df=1$, $p>0,05$), што потврђује високу заступљеност позитивног одговора на постављено питање.

Графикон 37: Дистрибуција учесталости јединице из владања у посматраном узорку

Питање број 5 гласи: „Да ли сте некада бежали од куће?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Да“, 2. „Не“.

Анализом добијених квантитативних параметара видећемо да је своју кућу напустило 42,2% испитаника, док се 57,8% изјаснило негативним одговором. Применом χ^2 теста сагласности можемо утврдити да не постоји статистички значајна разлика у датим одговорима ($\chi^2=2,793$, $df=1$, $p>0,05$), што потврђује високу заступљеност позитивног одговора на постављено питање.

Графикон 38: Дистрибуција учесталости бежања од куће испитаника из узорка

Питање број 6 гласи: „Са киме сте живели до 18. године?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора и уписивањем текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Са оба биолошка родитеља“, 2. „Само са мајком“, 3. „Само са оцем“, 4. „Дедом“, 5. „Бабом“, 6. „Братом“, 7. „Сестром“, 8. „Са мајком и очухом“, 9. „Са оцем и маћехом“, 10. „Тетком, ујаком, стрицем“, 11. „У дому за незбринуту децу“, 12. „Неким другим“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора.

Сумирајући учесталости добијених резултата, можемо закључити да је највећи број испитаника одрастао и живео у примарној породици, заједно са оба биолошка родитеља (65%), са мајком је живело 12,8%, са мајком и очухом 6%, са оцем 5,1%, са дедом 4,3%, док је са бабом живело 3,4%, са сестрама 1,7%, са тетком, ујаком или стрицем живео је један испитаник, што представља 0,9% од укупног узорка, колико се изјаснило и за нешто друго као понуђени одговор. На остале понуђене одговоре није се изјаснио ниједан испитаник. Применом χ^2 теста сагласности добијено је да постоји статистички значајна разлика у датим одговорима ($\chi^2=201,513$, $df=5$, $p<0,001$).

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Са оба биолошка родитеља	76	65,0
Само са мајком	15	12,8
Само са оцем	6	5,1
Дедом	5	4,3
Бабом	4	3,4
Братом	0	/
Сестром	2	1,7
Са мајком и очухом	7	6,0
Са оцем и маћехом	0	/
Тетком, ујаком, стрицем	1	0,9
У дому за незбринуту децу	0	/
Неким другим	117	0,9
Укупно	117	100

Табела 5: *Расподела учесталости функционалности примарне породице испитаника*

Питање број 7 гласи: „Какве су биле материјалне прилике породице у којој сте одрасли?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Сиромашне“, 2. „Испод просечних могућности“, 3. „Припадала је просечним породицама“, 4. „Изнад просечних могућности“, 5. „Богате“.

Према анализи резултата одговора на ово питање, материјалне прилике породице у којој су одрасли у 58,6% случајева биле су просечне, 18,1% испитаника одрасло је у породици чије је материјално стање било испод просека, изнад просека је живело 12,9% породица, 6,9% је било сиромашно, док се 3,4% испитаника изјаснило да би се материјалне прилике његове породице могле карактерисати као богате. На постављено питање није одговорило 0,9% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји статистички значајна разлика у датим одговорима ($\chi^2=115,466$, $df=4$, $p<0,001$).

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Сиромашне	8	6,9
Испод просечних могућности	21	18,1
Припадала је просечним породицама	68	58,6
Изнад просечних могућности	15	12,9
Богате	4	3,4
Укупно	116	100

Табела 6: Учесталост економског статуса породице испитаника

Сублимирајући резултате одговора по појединим категоријама, евидентно је да се 25% испитаника изјаснило да је одрастање провело у не баш завидним материјалним приликама (испод просека и сиромашно).

Питање број 8 гласи: „*Какво је било Ваше детињство?*“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Срећно“, 2. „Мање срећно“, 3. „Несрећно“, 4. „Не могу да се одредим“.

Анализом добијених резултата на ово питање у посматраном узорку, применом χ^2 теста сагласности, можемо закључити да постоји значајна разлика у општој оцени детињства ($\chi^2=62,357$, $df=3$, $p<0,001$). Највећу заступљеност у одговорима има оцена да је детињство било срећно (са 54,8% испитаника), потом оцена да је било мање срећно (са 25,2%). Несрећно детињство по својој процени имало је 7%, док 13% испитаника није могло да се одреди. На постављено питање није одговорило 1,7% испитаника из узорка.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Срећно	63	54,8
Мање срећно	29	25,2
Несрећно	8	7,0
Не могу да се одредим	15	13,0
Укупно	115	100

Табела 7: Дистрибуција учесталости квалитета одрастања испитаника

Питање број 9 гласи: „*Ваше брачно стање*“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Неожењен“, 2. „Ожењен“, 3. „Разведен“, 4. „Удовац“, 5. „Ванбрачна заједница“.

Анализирајући квантитативне резултате одговора и применом χ^2 теста сагласности, добијено је да постоји значајна разлика у статусу испитаника у односу на брачно стање ($\chi^2=33,448$, $df=3$, $p<0,001$). Највећи број испитаника изјаснио се да је неожењен (47,4%), у ванбрачној заједници живи 23,3%, ожењено је 15,5%, а разведено 13,8% анкетираних лица. На постављено питање није одговорило 0,9% испитаника.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Неожењен	55	47,4
Ожењен	18	15,5
Разведен	16	13,8
Удовац	0	/
Ванбрачна заједница	27	23,3
Укупно	116	100

Табела 8: *Расподела учесталости брачног стања испитаника*

Сублимирајући анализе добијених резултата социодемографских карактеристика испитаника, можемо закључити да је просечан учесник овог истраживања особа средње животне доби (31,62 године), неожењен (47,4%), испод просечног образовања (незавршена основна школа, завршена основна школа и средња трогодишња школа укупно 72,9%), одрастао срећно (54,8%) у примарној породици (са оба биолошка родитеља 65%) са просечним материјалним приликама (58,6%).

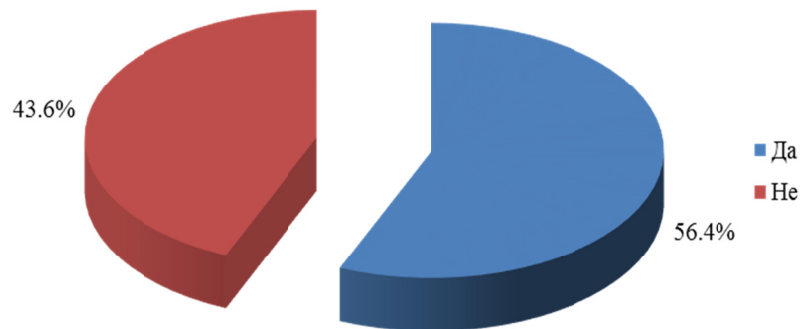
Различита истраживања у психологији и социологији потврђују стабилност индивидуалних разлика у проблематичном понашању особа током живота. Постоји већа вероватноћа него код друге деце да ће деца која се у том периоду често лоше понашају у адолесцентном добу бити делинквентна, а касније у одраслом добу и учиниоци кривичних дела, да ће имати слабо плаћен посао, ниже образовање и разводе бракова током живота. Са друге стране, учтива деца која се лепо понашају веома ретко постају делинквенти у адолесценцији, а још ређе учиниоци кривичних дела у одраслом добу. Значај ових чињеница за заузимање оваквог приступа јесте неспоран. Стога интервенција у сврху контроле криминалитета мора доћи што раније у животу човека. Подизање нивоа самоконтроле изгледа могуће у раном детињству, али искуство указује да су успешни напори у промени нивоа касније у животу невиђено ретки, ако не и непостојећи. Универзално опадање криминалног понашања у раном одраслом добу тако је брзо да напори у правцу промене, чак и да су успешни, бивају високо неефикасни.⁷¹⁹

2.2. Криминолошки фактори од значаја за извршење кривичног дела

Питање број 10 гласи: „Да ли сте пресудом због које се сада налазите на издржавању казне осуђени и за неко друго кривично дело осим разбојништва?“ и постављено у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Да“, 2. „Не“.

Према анализи резултата одговора који су дати, а односе се на постављено питање, применом χ^2 теста сагласности, утврђено је да је веома висок проценат испитаника осуђен и за неко друго дело ($\chi^2=1,923$, $df=1$, $p>0,05$). На постављено питање 56,4% испитаника је одговорило да су пресудом због које се сада налазе на издржавању казне обухваћена и друга дела, што потврђује висока заступљеност позитивног одговора на постављено питање.

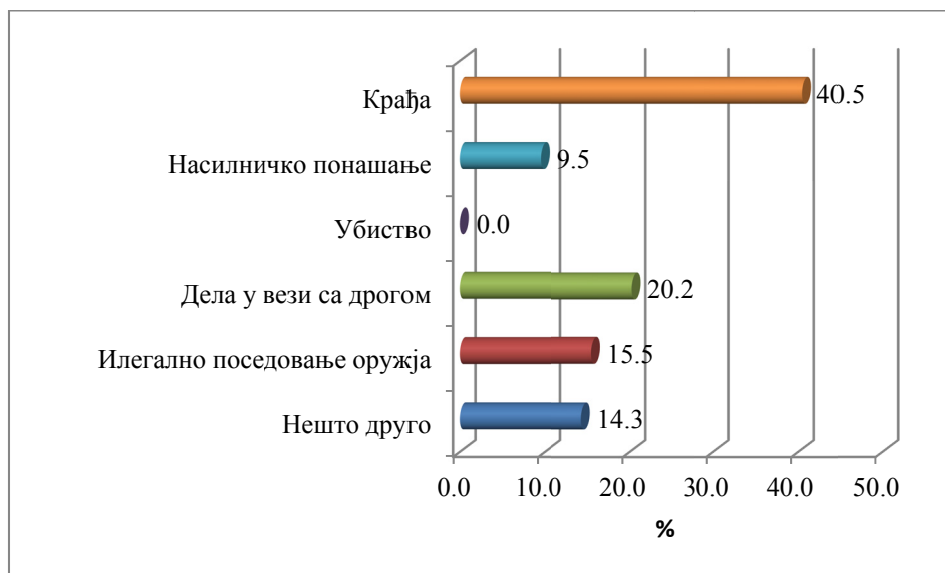
⁷¹⁹Опширније о томе видети: Gottfredson, R. M., Hirschi, T., National Crime Control Policies, *Society*, Vol. 32, Issue 2, January/February, 1995., pp. 30–36.

Графикон 39: Дистрибуција учесталости извршења других кривичних дела уз извршење актуелног разбојништва

Питање број 10 А. гласи: „Ако је одговор на претходно питање **ДА**, назначите за која дела/дело сте још осуђени“ и постављено је у форми заокруживања једног или више понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Крађа“, 2. „Насилничко понашање“, 3. „Убиство“, 4. „Дела у вези са дрогом“, 5. „Илегално поседовање оружја“, 6. „Нешто друго“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора.

У посматраном узорку постоји значајна разлика у односу на врсту другог дела које је, поред дела разбојништва, обухваћено актуелном пресудом ($\chi^2=45,142$, $df=5$, $p<0,001$). Најзаступљеније је кривично дело крађе са 40,5%, дела у вези са дрогом са 20,2%, илегално поседовање оружја са 15,5%, насилничко понашање са 9,5%, и неко друго дело које је заступљено са 14,3%. Није забележено извршење кривичног дела убиства заједно са извршењем разбојништва.

Графикон 40: Учесталост извршења других кривичних дела

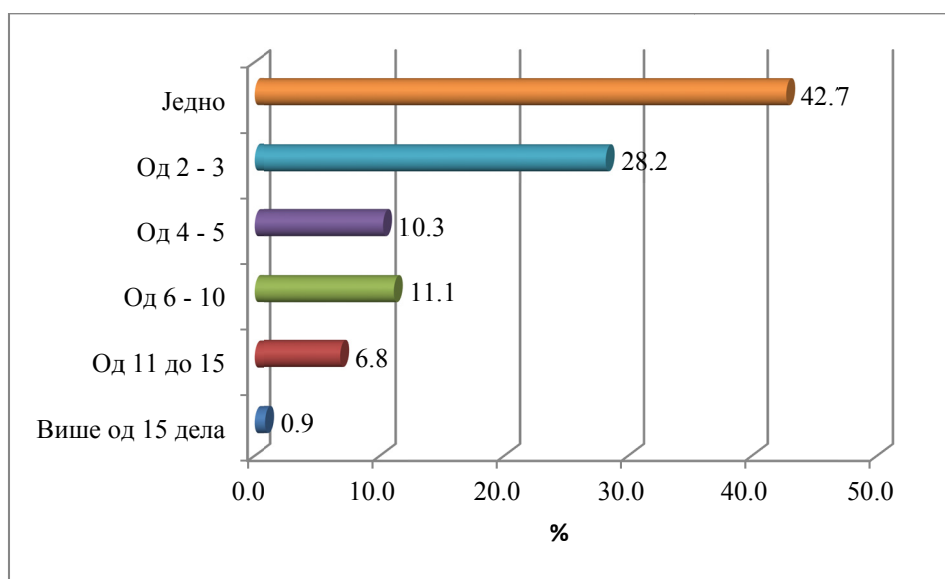
Питање број 11 гласи: „Због колико кривичних дела разбојништва сте осуђени пресудом због које се сада налазите на издржавању казне?“ и постављено је у форми уписивања текстуалног одговора.

У посматраном узорку, осуђујућом пресудом обухваћен је значајан број извршених кривичних дела разбојништва. Фреквенција њиховог броја креће се од 1 до 16 извршених дела, што је у просеку $3,42 \pm 3,56$, са очигледно великим одступањима у броју дела. До сличних резултата дошао је и Ван Копен (Van Koppen).⁷²⁰

	n	Минимална вредност	Максимална вредност	Аритметичка средина	Стандардна девијација
Број кривичних дела	117	1	16	3,42	3,56

Табела 9: *Дескриптивне статистике учесталости извршења разбојништва у посматраном узорку*

Ако бисмо квантификоване резултате анализирали формирајући одређене категорије полазећи од броја извршених дела, резултати би били следећи: једно дело извршило је 50 испитаника (42,7%), од 2 до 3 дела 28,2%, од 4 до 5 дела извршило је 10,3% испитаника. Квантитативну категорију од 6 до 10 дела чини 11,1%, од 11 до 15 чини 6,8% испитаника, а више од 15 извршених дела обухваћених пресудом због које се налазе на издржавање казне један испитаник (0,9%). Применом χ^2 теста сагласности добијено је да постоји значајна разлика у броју испитаника према категоријама формираним по броју дела разбојништва обухваћених пресудом због које се сада налазе на издржавању казне ($\chi^2=53,214$, $df=4$, $p<0,001$).

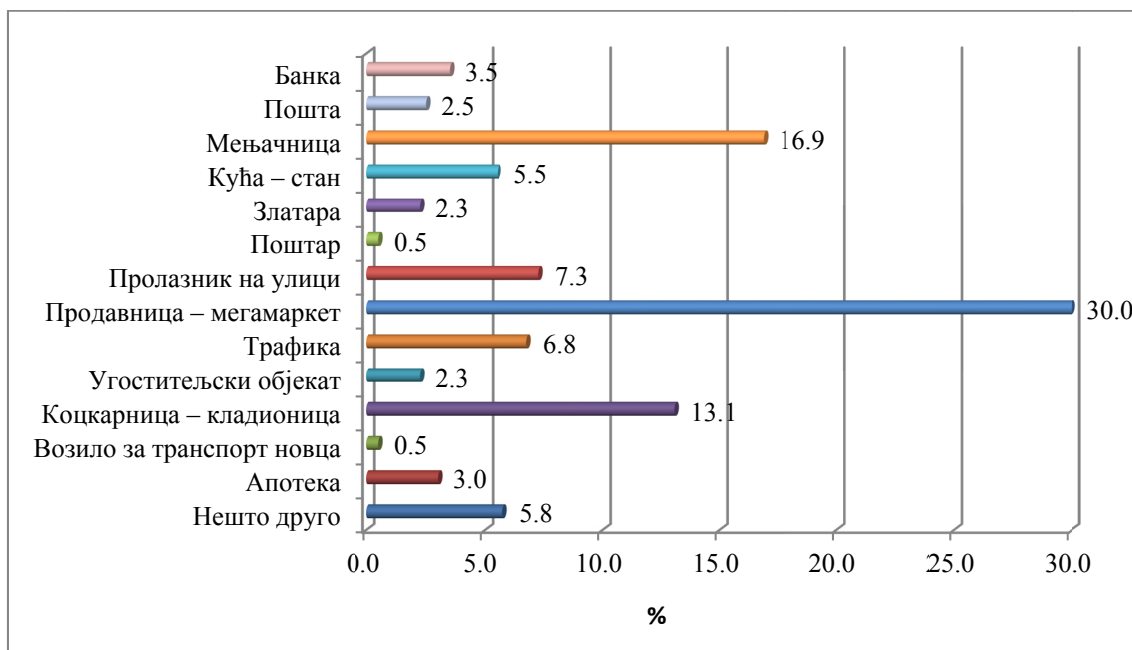
Графикон 41: *Интервална дистрибуција учесталости извршења разбојништва обухваћених атуелном пресудом*

Питање број 12 гласи: „Објект извршења тих кривичних дела разбојништва био је“ и постављено је у форми заокруживања понуђених одговора и уписивања одговарајућег текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Банка“, 2. „Пошта“, 3. „Мењачница“, 4. „Кућа/стан“, 5. „Златара“, 6. „Поштар“, 7. „Пролазник на улици“, 8. „Продавница/мегамаркет“, 9. „Трафика“, 10. „Угоститељски објект“, 11.

⁷²⁰Van Koppen, J. P., Jansen, J. W. R., *The Road to the Robbery: Travel Patterns in Commercial Robberies*, *The British Journal of Criminology*, Vol. 38, Issue 2, 1998., pp. 230–246.

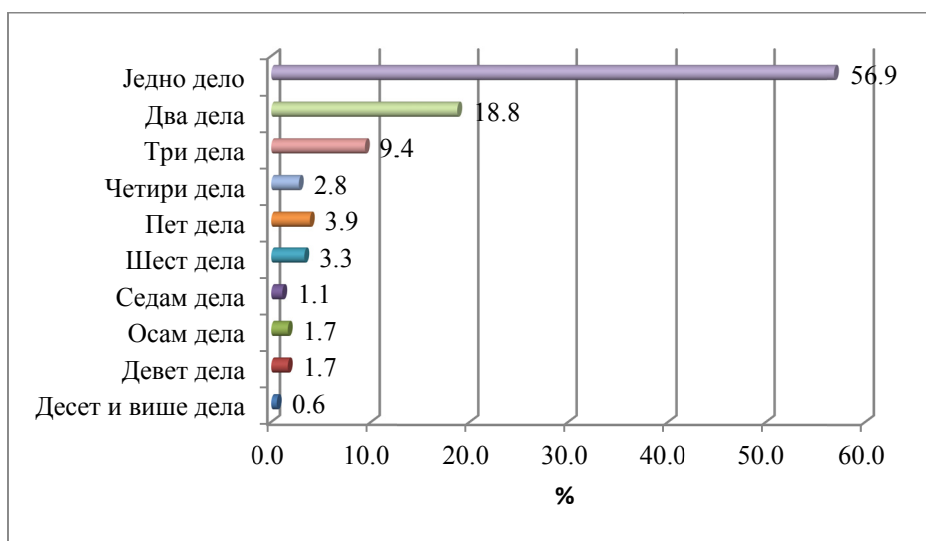
„Коцкарница/кладионица“, 12. „Возило за транспорт новца“, 13. „Апотека“, 14. „Нешто друго“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора.

Анализом добијених резултата можемо закључити да је најчешћи објекат извршења продавница/мегамаркет у 30% случајева. Мењачница је у 16,9%, коцкарница/кладионица у 13,1%, пролазник на улици 7,3%, трафика 6,8%, кућа/стан 5,5%, банка 3,5%, аптека 3%, пошта 2,5%, угоститељски објекат 2,3%, златара 2,2%, поштар и возило за транспорт новца 0,5%. Понуђени одговор као објекат извршења „нешто друго“ изабрало је 5,8% испитаника, који су уписали најчешће бензинску пумпу (30,4% од свих одговора); у осталим случајевима одговори представљају појединачне случајеве.

Графикон 42: Дистрибуција учесталости кривичног дела разбојништва у односу на могуће мете/објекте извршења

Испитаници из узорка су најчешће извршили једно кривично дело (56,9%). Два дела извршило је 18,8%, три 9,4%, а десет и више 0,6% учесника у испитивању.

Графикон 43: Интервална расподела учесталости броја извршених разбојништва у односу на мете/објекте извршења

Анализом само овог квантитативног параметара можемо закључити да значајан број ових испитаника можемо сврстати у криминолошку категорију професионалних учинилаца.

Избор мете/објекта извршења кривичног дела свакако имплицира потребу да то буде одабрано и да неко ко је заинтересован за то изврши тај одабир. И једно и друго подразумева интеракцију. Као што се може видети, постоји велика хетерогеност могућих мета/објеката над којима је могуће извршити кривично дело разбојништва. Оне су условљене различитим факторима, обимом имовине коју је могуће противправно отуђити, хитношћу коришћења благодети те отуђене имовине, степеном безбедносне заштите мете/објеката, али и неопходним обимом планирања и потребних људских и материјалних ресурса који су нужни за извршење разбојништва. Што значи да стратегије избора циља од стране учиниоца „варирају у софистицираности, калкулацији, фокусу и степену планирања“.⁷²¹ Теже је реализовати разбојништва у банкама него нпр. у продавницама, пре свега што банке имају више особља и примењују процедуре које обезбеђују виши ниво безбедности. Са друге стране, ниво безбедности је позитивно повезан са доступним новцем. Овај подстицај може да охрабри учиниоце да прескоче релативно лаке мете – продавнице или кладионице и одлуче се за банку. Међутим, да би превазишли безбедносне мере, морају да уложе више енергије у реализацији припрема, обаве пажљивије планирање и, у складу са тиме, поделе задатке. То заузврат може да их наведе да буду селективнији у избору мета.⁷²² Отуда и релативно мањи број извршења у објектима који обезбеђују виши ниво безбедносне заштите, без обзира на начин остваривања тог нивоа. Али је неспорно да су учиниоци који као мету/објекат извршења дела бирају комерцијалне објекте мотивисани већим финансијским добитком кроз већу суму новца коју ће брзо стећи.⁷²³ Тамо где је примарни мотив за извршење разбојништва брзо прибављање новаца ради набавке дроге или алкохола, постоји повишен ризик по комерцијалне објекте који су отворени до касно, размењују готов новац и имају минималан број присутних радника, што се може видети из резултата нашег истраживања. Сервисне станице су очигледна мета разбојништва јер се у њима размењује новац, често су отворене касно ноћу, омогућују лак приступ, обично се не налазе у близини других радњи и ноћу имају минималан саобраћај.⁷²⁴ И апотеке су под ризиком због чињенице да се лекови чувају у њиховим просторијама и могу бити отворене до касно.⁷²⁵

Постоји значајна разлика у просторној дистрибуцији разбојништава која се врше у урбаним срединама у односу на рурална подручја, што такође имплицира избор доступних мета/објеката. Студије просторног распореда извршења разбојништава у урбаном окружењу показале су да релативно мали број микроместа генерише

⁷²¹Детаљније о томе: Jacobs, A. B. Serendipity in robbery target selection, *The British Journal of Criminology* Vol. 50, Issue 3, 2010., pp. 514–529.

⁷²²Van Koppen, J. P., Jansen, J. W. R., *Opus citatum*, pp. 232.

⁷²³Видети више: Kapardis, A., One hundred convicted armed robbers in Melbourne: Myths and reality, In: Challenger, D., (ed.), *Armed Robbery*, Proceedings of a Seminar Held 22-24 March 1988., Australian Institute of Criminology, Canberra, 1988., pp. 37–49. Преузето са интернет адресе:

<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/119997-120009NCJRS.pdf>, приступљено: 17.11.2013.

⁷²⁴Детаљније: Mayhew, C., *Violence in the Workplace: Preventing Armed Robbery*, Research and Public Policy Series, No. 33, Australian Institute of Criminology, Canberra. Наведено према: Taylor, N., *Robbery Against Service Stations and Pharmacies: Recent Trends*, *Trends & issues in crime and criminal justice*, Australian Institute of Criminology, Canberra, No. 223, April 2002. p. 1.

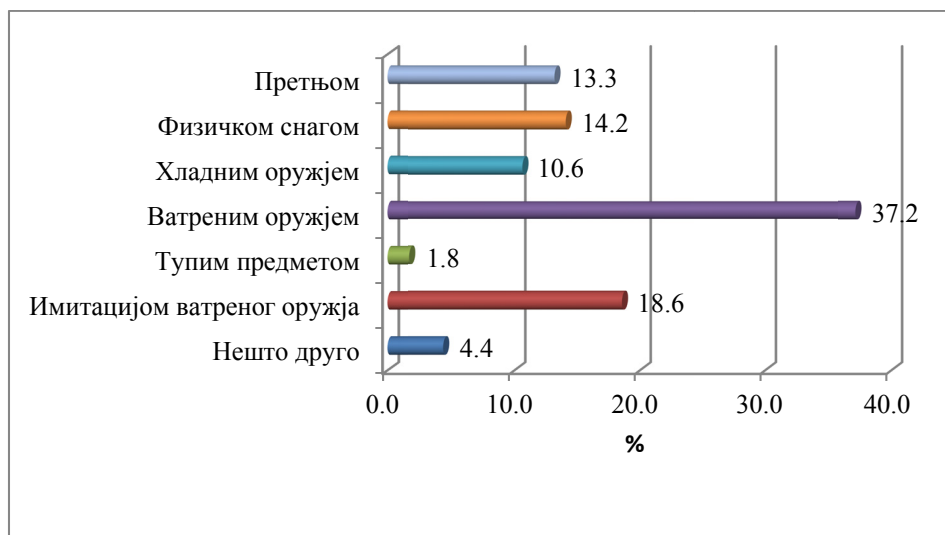
⁷²⁵Rotherham, S., Employers told to fix up security or else, *Security Australia*, Vol. 19, No.7, September, 1999. pp. 18–19.

диспропорционалан број њихових извршења. Извесна места високог ризика, као што су барови, продавнице робе широке потрошње и банке, на одређеним местима показују тенденцију диспропорционалног броја извршених разбојништава⁷²⁶

У складу са резултатима које смо добили овим истраживањем и другим доступним истраживањима можемо закључити да су за разлику од других објеката улична разбојништа мање софистицирана, обично их врше млађе особе у потрази за узбуђењима или наркомани који их врше како би дошли до новца за дрогу.

Питање број 13 гласи: „Како сте извршили дело?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Вербалном претњом (речима)“, 2. „Физичком снагом“, 3. „Хладним оружјем (нож, сатара, бодез, шрафцигер и др.)“, 4. „Ватреним оружјем“, 5. „Тупим предметом (палицом, пајсером итд.)“, 6. „Имитацијом ватреног оружја“, 7. „Нешто друго“ са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора.

Анализом одговора који су дати на питање везано за начин извршења дела, применом χ^2 теста сагласности, добијено је да постоји значајна разлика у начину извршења кривичног дела разбојништава ($\chi^2=39,867$, $df=5$, $p<0,001$). Највећи број испитаника који су одговорили на ово питање (37,2%) извршило је ово кривично дело ватреним оружјем, имитацијом ватреног оружја 18,6%, физичком снагом 14,2%, претњом 13,3%, хладним оружјем 10,6% и тупим предметом 1,8%. На постављено питање 4,4% испитаника је одговорило да је нешто друго од понуђених одговора било средство којим су извршили дело. Пажње вредан је одговор једног испитаника да је приликом извршења дела користио полицијску униформу и на тај начин довео жртву у заблуду. На постављено питање није одговорило 3,4% испитаника из посматраног узорка.

Графикон 44: Дистрибуција учесталости коришћења појединих средстава за извршење разбојништава

⁷²⁶ Видети више: Clarke, V. R., Eck, E. J. Understanding Risky Facilities, Problem-Oriented Guides for Police, Problem-Solving Tools Series, Guide No 6, Washington, DC: U.S. Department of Justice, 2007. Наведено према: Braga, A. A., Hureau, M. D., Papachristos, V. A., The Relevance of Micro Places to Citywide Robbery Trends: A Longitudinal Analysis of Robbery Incidents at Street Corners and Block Faces in Boston, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 48, Issue 1, 2011., pp. 7–32.

Начин извршења и сам избор оружја суштински варира у зависности од избора мете/објекта извршења дела. Вероватније је да ће приликом извршења разбојништва у банкама бити коришћени пиштољи или имитације пиштоља, јер је тешко замислити учиниоца са ножем који контролише велики број запослених и коминтената банке и брзо их принуђује на послушност,⁷²⁷ док је извесније да ће приликом извршења разбојништва у апотекама, сервисним станицама и на улици бити коришћени ножеви.⁷²⁸

У литератури су доступна различита истраживања о начину извршења, избору оружја и последицама различите употребе оружја у односу на поједине објекте извршења.

Фини (Feeneу) наводи да је 80% учинилаца употребило неку врсту оружја: 53% пиштољ, 19% нож и 8% неко друго оружје. Већина наводи да им је основни мотив коришћења оружја био да застраше своје жртве и преузму контролу над ситуацијом, а не да им нашкоде. Они су сматрали да би и само показивање оружја било довољно да остваре свој циљ, али су такође били спремни да примене силу уколико се жртва буде опирала или уколико наиђе полиција.⁷²⁹ Интересанто је да је скоро 30% оних који су користили „пиштољ“ користило оружје које или није било напуњено или је било имитација. 16% је носило пиштоље који нису напуњени, 7% симулацију оружја, а још 5% је носило пластично оружје. Већина њих је желела да буде сигурна да нико неће бити повређен, па су сматрали да, ако немају муниције у пиштољу, не постоји шанса да неког могу случајно да повреде. Малолетници су ретко носили оружје, али када су га носили, оно је било напуњено.⁷³⁰ Као што се може закључити, број испитаника који је користио имитацију ватреног оружја значајно је мањи од резултата које смо ми добили у истраживању (37,2).

У нашем раду нисмо истраживали корелацију смртних последица по жртве у односу на врсте коришћеног оружја, што свакако може бити значајан параметар. Међутим, у различитим истраживања изведена је ова корелација. Ако бисмо из узорка изузели убиства приликом извршења разбојништва у домовима (кућа/стан), коришћење ватреног оружја има три пута већу вероватноћу да доведе до смрти жртве од дела извршених ножем, као следећим најопаснијим оружјем.⁷³¹

Такође, досадашња истраживања показују да разлике у избору оружја могу да рефлектују и различите степене хитности повезане са извршењем разбојништва у различитих типовима објеката, нарочито разлике у просторним карактеристикама и архитектури који су повезани са проблемима успостављања контроле над ситуацијом.⁷³²

⁷²⁷Детаљније о томе: Gabor, T., *Armed robbery overseas: Highlights of a Canadian study*, In: Challinger, D., (ed.), *Armed Robbery, Proceedings of a Seminar Held 22-24 March 1988*, Australian Institute of Criminology, Canberra, 1988., pp. 13–23. Преузето са интернет адресе:

<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/119997-120009NCJRS.pdf>, приступљено: 17.11.2013.

⁷²⁸Видети више: Mouzos, J., Carcash, C., *Weapon Involvement in Armed Robbery*, Research and Public Policy Series, No 39, Australian Institute of Criminology, Canberra, 2001., pp. 29–30. Преузето са интернет адресе: http://aic.gov.au/media_library/publications/rpp/38/rpp038.pdf, приступљено: 11.06.2013.

⁷²⁹Feeneу, F., *Robbers as Decision-Makers*, p. 63. Преузето са интернет адресе:

http://www.popcenter.org/library/reading/PDFs/ReasoningCriminal/04_feeneу.pdf, приступљено: 01.07.2013.

⁷³⁰Feeneу, F., *Opus citatum*, p.63.

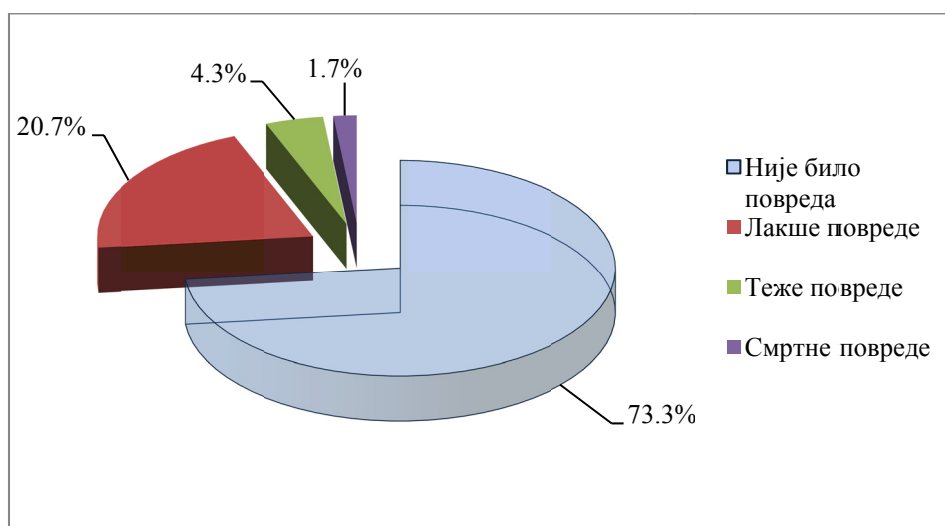
⁷³¹Zimring, E. F., Zuehi, J. (1986)., *Victim Injuru and Death in Urban Robbery: A Chicago Study*, *The Journal of Legal Studies*, Vol. 1, No. 1, January, 1986., pp. 1–40.

⁷³²Детаљније о томе: New South Wales Bureau of Crime Statistics and Research, 1987., p. 36. Наведено према: Mouzos, J., Carcach, C., *Opus citatum*, p. 6.

Иначе, градови са највишом пропорцијом разбојништава уз употребу пиштоља су Пном Пен са 66%, Рио 56%, Сао Пауло 51%, Јоханесбург 47% и Њујорк 27%.⁷³³

Питање број 14 гласи: „Уколико сте повредили оштећене, о каквим повредама се радило?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Није било повреда“, 2. „Лакшим“, 3. „Тешким“, 4. „Смртним“.

Анализом квантитативних параметара добијених овим питањем, можемо видети да није било повређивања жртава у 73,3% извршених кривичних дела. Од укупног броја испитаника 20,7% изјаснило се да је приликом извршења дела дошло до лакших повреда, 4,3% да је било тежих повреда и 1,7% је одговорило да је било смртних повреда. Применом χ^2 теста сагласности, која је укључивала групу испитаника који су одговорили да је дошло до повреда или смрти жртве, утврђено је да постоји значајна разлика у врсти настале повреде оштећених при извршењу кривичног дела разбојништва ($\chi^2=9,323$, $df=1$, $p<0,001$). Односно, у 77,42% случајева у којима је наведено да је дошло до повреда жртве у питању су биле лакше телесне повреде, тешке повреде су биле присутне у 22,58%, док су смртне последице верификоване у 6,45%. На постављено питање није одговорило 0,9% испитаника из узорка.

Графикон 15: Структура учесталости повреда жртава

Ово је значајан број извршених дела у којима није дошло до повреда жртве, у односу на 44% разбојништава извршених у Филадельфији, која нису резултирала било каквом повредом. По истом истраживању у 56% дошло је до неких повреда, од тога у 26% до лакших телесних повреда.⁷³⁴

Иначе, као што смо претходно закључили, стопа смртности је у корелацији са употребом ватреног оружја. Ако посматрамо улична разбојништва, она се креће од две трећине свих уличних разбојништава са смртним исходом, па до више од 80%

⁷³³Dijk V. J., Kesteren V. J., Smit P., *Criminal Victimization in International Perspective – Key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*, p. 76. Преузето са интернет адресе:

http://www.unicri.it/services/library_documentation/publications/icvs/publications/ICVS2004_05report.pdf, приступљено: 27.06.2014.

⁷³⁴Normandeau, A., *Violence and Robbery: A Case Study*, *Acta Criminologica*, Vol. 5, No. 1, January, 1972., pp. 11–106.

случајева смрти у разбојништвима извршених у комерцијалним и другим објектима.⁷³⁵ Дистрибуција задобијених повреда извршењем овог дела померена је ка мање озбиљним повредама. Само 19% свих повреда резултирало је пријемом у болници, позивом служби хитне помоћи или другим наговештајем озбиљнијих повреда.⁷³⁶

Оно што значајно може да утиче на озбиљност јесте и објекат у коме се налазе жртве. Већи ниво безбедности мете/објекта сам по себи подразумева и већи ниво силе коју ће учиниоци предузети како би савладали отпор и реализовали свој план. Ово може да буде разлог зашто успешно изведена разбојништва у комерцијалним објектима чешће укључују употребу ватреног оружја; такође, учинилац који самостално изводи дело често је хендикепиран у односу на одабрани објекат, што смањује његову могућност да повреди или убије своју жртву.⁷³⁷ Овакав закључак свакако не сме да резултира смањењем нивоа безбедности већ, напротив, његовом повећању.

Питање број 15 гласи: „Колико је било оштећених делом због којег сте сада овде?“ и постављено је у форми уписивања текстуалног одговора.

У посматраном узорку просечно је било 2,46 жртава по једном извршеном делу, са стандардним одступањем од 1,95; најмање је било једно оштећено лице, а највише 12. Узорак није хомоген у погледу броја оштећених лица која су обухваћена делом ($CV > 30$).

	п	Минимална вредност	Максимална вредност	Аритметичка средина	Стандардна девијација
Број оштећених лица	117	1	12	2,46	1,95

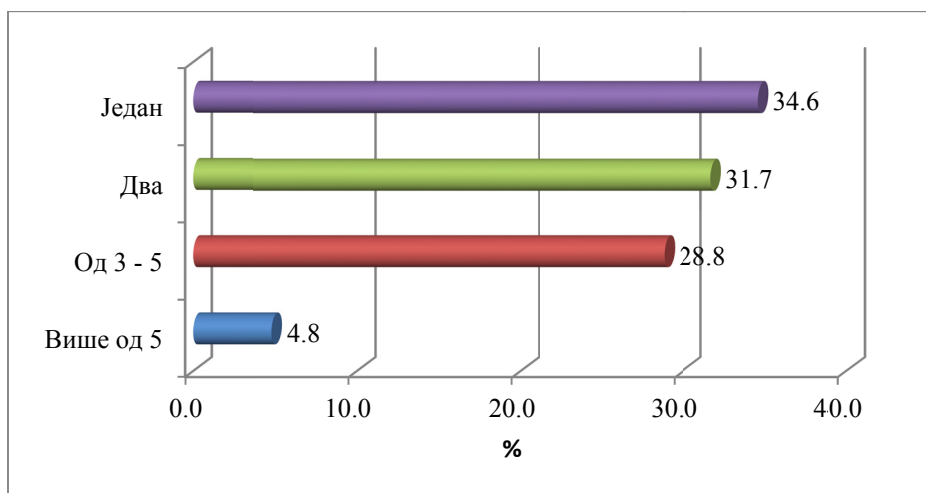
Табела 10: *Дескриптивне статистике учесталости броја оштећених лица разбојништвом*

У 34,6% случајева испитаници који су одговорили на ово питање навели су да је у питању било једно оштећено лице, у 31,7% у питању су била два оштећена лица, у 28,8% случајева су од три до пет лица, док је у 4,8% било више од 5 лица. Применом χ^2 теста сагласности на категорије броја оштећених лица добијамо да постоји значајна разлика у односу на категорије оштећених лица у предметном кривичном делу због кога се испитаници налазе на одслужењу казне ($\chi^2=23,308$, $df=1$, $p<0,001$)

⁷³⁵Zimring, E. F., Zuehl, J., *Opus citatum*, p. 15.

⁷³⁶*Ibidem*, p. 20.

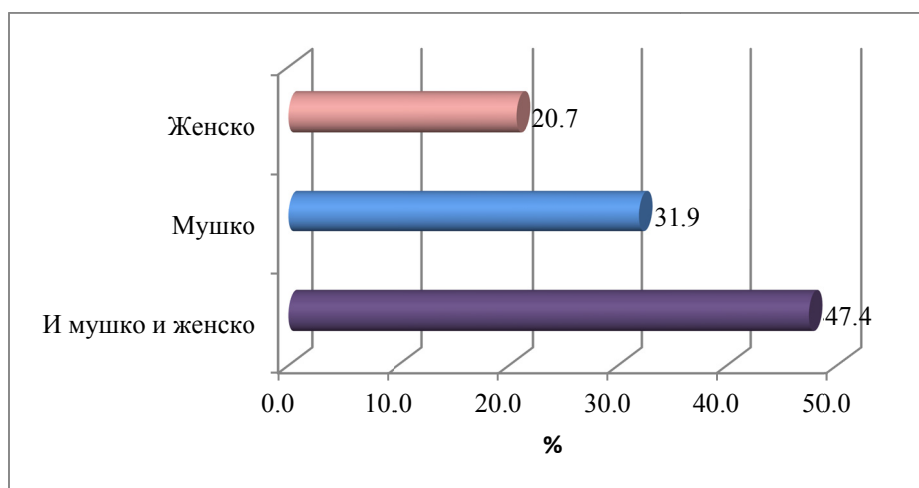
⁷³⁷*Ibidem*, p. 25.

Графикон 46: Интервална расподела дистрибуције броја жртава разбојништвом

Питање број 16 гласи: „Пол оштећених“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Женско“, 2. „Мушко“, 3. „Женско и мушко“.

На ово питање 20,7% испитаника се изјаснило да је жртва била женског пола, 31,9% мушког пола, док је 47,4% испитаника одговорило да су жртве биле и мушког и женског пола. На постављено питање није одговорило 0,9% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности на све три категорије можемо утврдити да постоји значајна разлика у заступљености ових категорија ($\chi^2=26,379$, $df=2$, $p<0,001$), односно највећа је заступљеност оба пола међу оштећеним лицима. Ако посматрамо категорије у односу на мушки или женски пол жртве, добијамо да не постоји значајна разлика у заступљености по полу оштећених лица ($\chi^2=0,988$, $df=2$, $p>0,05$).

Графикон 47: Полна структура жртава

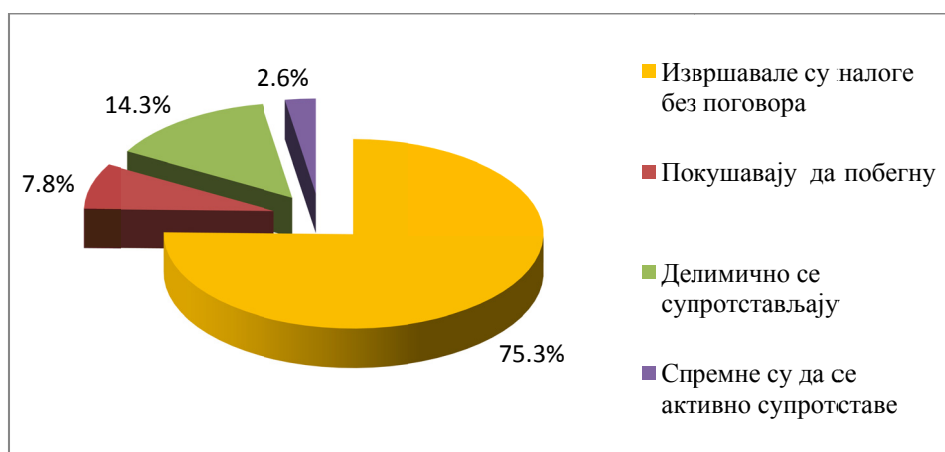
Логички посматрано, овакви резултати су мало изненађујући из више аспеката. Прво, у већини финансијских и комерцијалних објеката превасходно су запослене особе женског пола. Друго, претпоставка је да, пошто су у могућности да бирају објекат над којим ће извршити разбојништво, изгледније је да ће изабрати објекат у којима је жртве лакше принудити на сарадњу. Једно од објашњења би могло да буде то што су сви наши испитаници особе мушког пола, те да им у реализацији дела од примарног значаја није био пол жртве већ доступност имовине за коју су били

заинтересовани. Зимринг и Зуехи (Zimring анд Zuehi) сматрају да два аспекта виктимизације у односу на пол заслужују посебну пажњу. У забележеним разбојништвима број жртава мушког пола дупло је већи него женског, а оно што нам је познато о вероватноћи пријављивања случајева полицији сугерише нам да овакав однос није последица пријављивања по полу. Даље, оваква корелација која износи два према један у виктимизацијама разбојништвом отприлике се поново дуплира у случајевима који резултирају повредама или смрћу жртве, где је разлика у ризику између полова четири према један.⁷³⁸

Иначе, у разбојништвима која се догађају на отвореном простору и која следе након изненадних напада 50% жртава чине мушкарци, 40% жене и 10% деца млађа од 14 година.⁷³⁹

Питање број 17 гласи: „Ако су жене биле оштећене извршењем дела, како су се понашале?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Извршавају налоге без поговора“, 2. „Покушавају да побегну“, 3. „Делимично се супротстављају“, 4. „Спремне су да се активно супротставе“.

Анализирајући одговоре можемо видети да је 75,3% испитаника одговорило да су оштећена лица женског пола извршавала налоге без поговора, 14,3% су се делимично супротстављале, 7,8% су покушавале да побегну, док је 2,6% испитаника одговорило да су жене спремне да се активно супротставе. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у заступљености ових категорија ($\chi^2=106,117$, $df=3$, $p<0,001$).

Графикон 48: Дистрибуција учесталости понашања жртава - жена

Питање број 18 гласи: „Ако су мушкарци били оштећени извршењем дела, како су се понашали?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Извршавају налоге без поговора“, 2. „Покушавају да побегну“, 3. „Делимично се супротстављају“, 4. „Спремни су да се активно супротставе“.

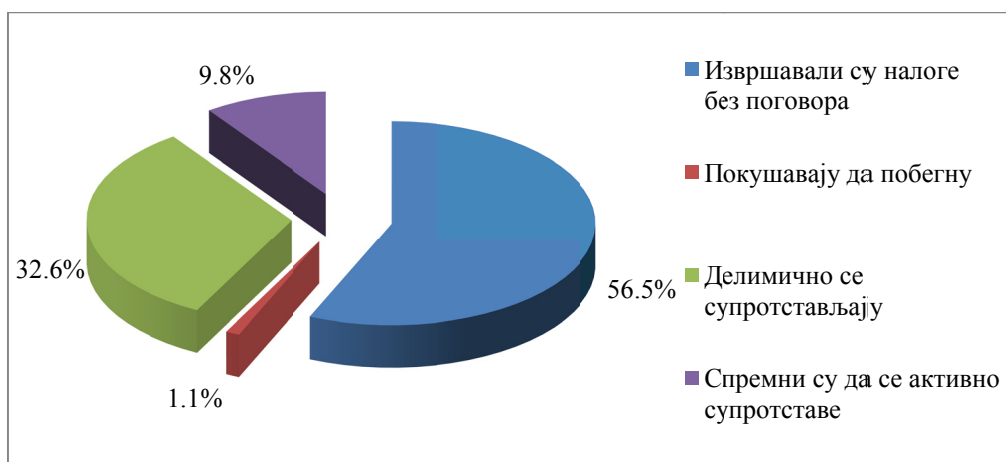
Понашање оштећених мушкараца 56,5% испитаника је декларисало као жртве које су извршавали налоге без поговора, 32,6% да су се делимично супротстављали, 9,8% испитаника наводи да су били спремни да се активно супротставе, док је 1,1%

⁷³⁸Zimring, E. F., Zuehi, J., *Opus citatum*, p. 22.

⁷³⁹Normandeu, A., *Opus citatum*, p. 74.

покушавало да побегне. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у заступљености ових категорија ($\chi^2=68,261$, $df=3$, $p<0,001$).

За упоређивање одговора на питање 17 и 18, у контексту оцене степена сличности понашања током извршења кривичног дела мушкараца и жена, коришћен је χ^2 тест контингенције и добијени су резултати да постоји значајна разлика у понашању мушкараца и жена током извршавања кривичног дела разбојништва ($\chi^2=15,95$, $df=3$, $p<0,001$), односно да је више мушкараца него жена спремно да се активно супротставе.

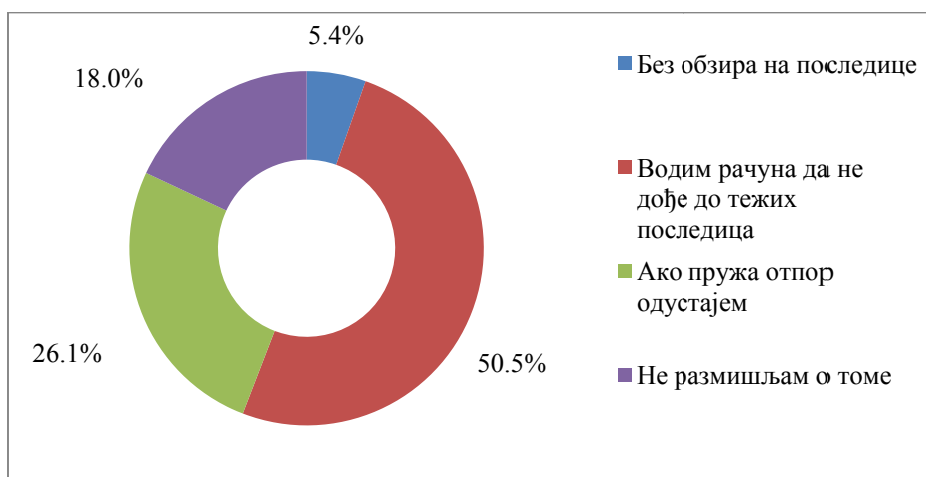

Графикон 49: Дистрибуција учесталости понашања жртава мушкараца

Питање број 19 гласи: „Колику силу сте били спремни да употребите како бисте извршили дело?“ и постављено у форми заокруживања једног од понуђених одговора као у анкети: 1. „Без обзира на последице“, 2. „Водим рачуна да не дође до тежих последица“, 3. „Ако пружа отпор, одустајем“, 4. „Не размишљај о томе“.

Анализом одговора који су дати и применом χ^2 теста сагласности, утврђено је да постоји значајна разлика у степену спремности за примену силе при извршењу кривичног дела разбојништва ($\chi^2=48,027$, $df=4$, $p<0,001$).

Највећи број испитаника (50,5%) на ово питање је одговорило да су приликом извршења дела водили рачуна да не дође до тежих последица, 26,1% је одговорило да би одустали од примарне намере уколико би оштећени пружао отпор, 18% испитаника не размишља о томе, док је 5,4% одговорило да би применило силу без обзира на последице. На постављено питање није одговорило 5,1% испитаника из узорка.

Графикон 50: Дистрибуција учесталости нивоа интеракције са жртвом

Овакви резултати су донекле охрабрујући јер могу да нам сугеришу да учиниоци воде више рачуна о могућим последицама по жртву, а мање о добитку који треба да остваре нападом. Истраживање које је обављено само са учиниоцима уличних разбојништава сугерише нам управо супротне резултате. Наиме, када су упитани колико насиља су спремни да примене, они су одговорили „да би применили онолико колико је неопходно да од жртава добију оно што желе“.⁷⁴⁰

Питање број 20 гласи: „Колико година сте имали када сте извршили дело због којег сада издржавате казну?“ и постављено је у форми уписивања текстуалног одговора.

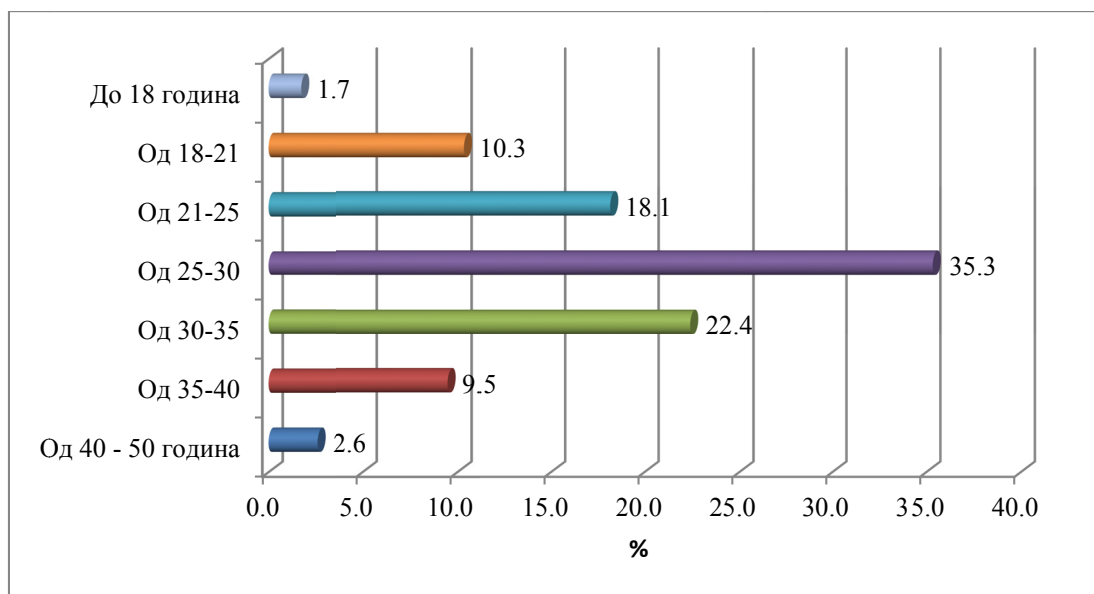
Просечна старост испитаника у време извршења кривичног дела јесте 27,49 година, са стандардним одступањем од 5,785, при чему је најмлађи испитаник имао 15 година, а најстарији 46 година. Узорак је хомоген у погледу старости испитаника у тренутку извршења. На постављено питање није одговорило 0,9% из посматраног узорка.

	n	Минимална вредност	Максимална вредност	Аритметичка средина	Стандардна девијација
Старост у време извршења дела	117	15	46	27,49	5,785

Табела 11: *Дескриптивне статистике учесталости година живота испитаника приликом извршења актуелног дела*

Поделом узорка на категорије према критеријуму старости у тренутку извршења кривичног дела можемо закључити да је 35,3% испитаника који су одговорили на ово питање у старосној категорији од 25 до 30 година, 22,4% испитаника у категорији од 30 до 35 година, 18,1% од 21 до 25, 10,3% од 18 до 21 годину и 9,5% старости од 35 до 40 година. Мање од 18 година у време извршења актуелног дела имало је 1,7% испитаника, а од 40 до 50 – 2,6%. Анализирајући статистичке параметре може се закључити да је преко 50 процената било старосне доби од 25 до 35 година. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у припадности старосним категоријама испитаника у посматраном узорку ($\chi^2=21,5$, $df=4$, $p<0,001$). На постављено питање није одговорило 0,9% испитаника.

⁷⁴⁰Опширније о томе видети: Barker, M., et al., *The Prevention of Street Robbery*, Crime Prevention Unit Series, Paper No. 44, Home Office Police Department, London, 1993. p. 25. Преузето са интернет адресе: <http://library.college.police.uk/docs/hopolicers/fcpu44.pdf>, приступљено: 01.02.2012.

Графикон 51: Интервална дистрибуција учесталости разбојништва у односу на године живота у време извршења кривичног дела

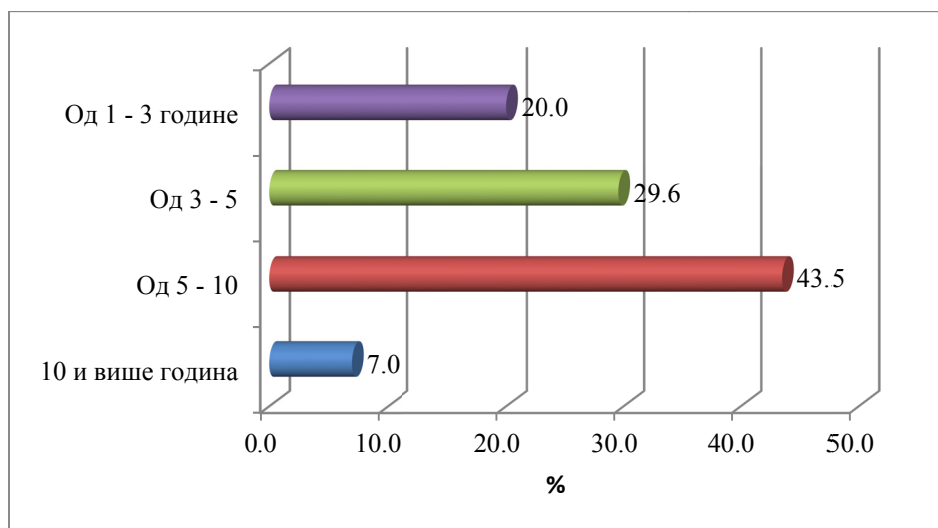
Питање број 21 гласи: „Колико сте осуђени због извршења тог/тих дела?“ и постављено је у форми уписивања текстуалног одговора.

Просечно временско трајање казне којом су испитаници из посматраног узорка осуђени за дело разбојништва јесте 4,86 година, са стандардним одступањем од 2,738, при чему је најмања изречена казна у трајању од једне године, а највећа изречена казна у трајању од 15,06 година. Узорак није хомоген у погледу временског трајања изречене казне, што је сагласно разликама у начину извршења и тежини дела. На постављено питање није одговорило 1,7% испитаника.

	n	Минимална вредност	Максимална вредност	Аритметичка средина	Стандардна девијација
Висина казне	117	1	15,06	4,86	2,738

Табела 22: Дескриптивне статистике учесталости висине казне изречене испитаницима

Поделом на категорије према критеријуму дужине трајања казне изречене актуелном пресудом закључујемо да је 43,5% испитаника изречена казна у трајању од 5 до 10 година, 29,6% испитаника је санкционисано казном у трајању од 3 до 5 година, 20% у трајању од једне до 3 године, док је у 7% случајева изречена казна у трајању већем од 10 година. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у висини изречене казне ($\chi^2=32,791$, $df=3$, $p<0,001$).

Графикон 52: Интервална дистрибуција учесталости висине изречене казне затвора

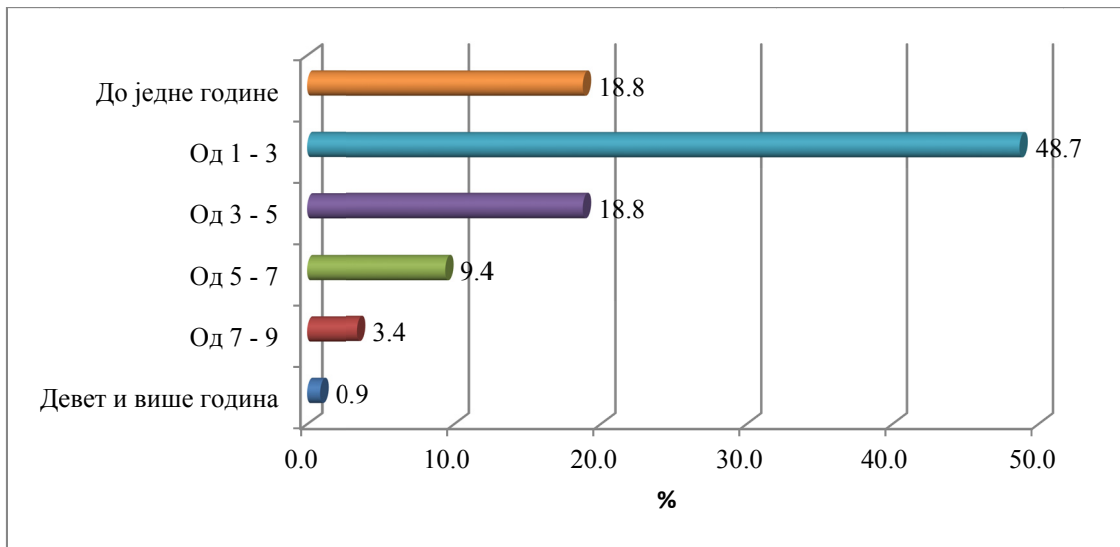
Питање број 22 гласи: „Колико времена се већ налазите на издржавању казне?“ и постављено је у форми уписивања текстуалног одговора.

Време које се испитаници у посматраном узорку налазе на издржавању казне просечно износи 2,226 година, са стандардним одступањем од 1,95 године, при чему је најмање време проведено на одслужењу казне 0,01 (месец дана), а највеће 9,04 година. Узорак није хомоген у погледу временског трајања издржавања казне затвора.

	n	Минимална вредност	Максимална вредност	Аритметичка средина	Стандардна девијација
Проведено време на издржавању казне	117	0,01	9,04	2,226	1,95

Табела 33: Дескриптивне статистике учесталости временаведеног на издржавању казне испитаника из узорка

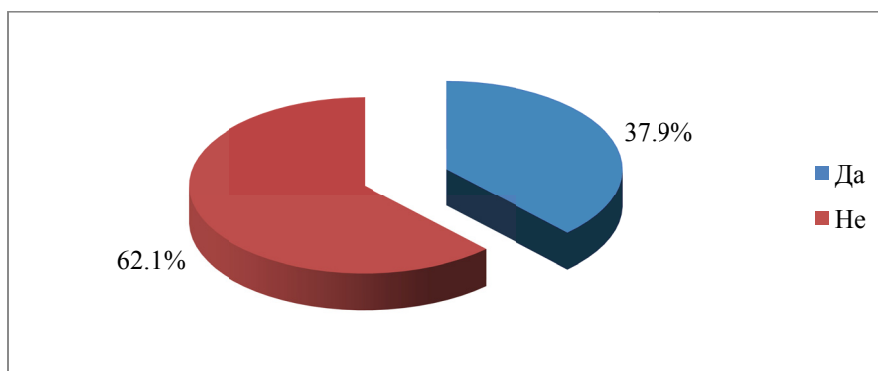
Ако добијене резултате статификујемо на временске категорије, можемо закључити да се 48,7% анкетираних налази на издржавање казне у временском интервалу од 1 до 3 године, 18,8% испитаника је провело од 3 до 5 година, а исто толико издржава казну до једне године, 9,4% је на издржавању казне од 5 до 7 година, 3,4% од 7 до 9 година и 0,9% се на издржавању казне налази више од 10 година. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у времену проведеном на издржавању казне у посматраном узорку ($\chi^2=69,453$, $df=4$, $p<0,001$).

Графикон 53: Интервална дистрибуција учесталости времена проведеног на издржавању казне затвора

Питање број 23 гласи: „Да ли сте у време извршења дела због којег се сада налазите овде били запослени?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Да“, 2. „Не“.

Анализом резултата одговора који се односе на постављено питање можемо видети да је 62,1% испитаника одговорило да су били незапослени, док је 37,9% њих било запослено. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у запослености испитаника у време извршења кривичног дела ($\chi^2=6,759$, $df=1$, $p<0,01$). На постављено питање није одговорило 0,9% испитаника у посматраном узорку. До сличних резултата дошли су и Фини и Вир (Feeney, Weir) констатујући да три четвртине одраслих учинилаца разбојништва нису имали посао. Мање од половине незапослених изјаснило се да су заправо тражили посао, док многи који нису тражили посао зависност од хероина наводе као разлог своје непосвећености тражењу посла. Од оних који су тражили посао појединци су навели да су преко шест месеци интензивно покушавали да нађу посао, али без успеха.⁷⁴¹

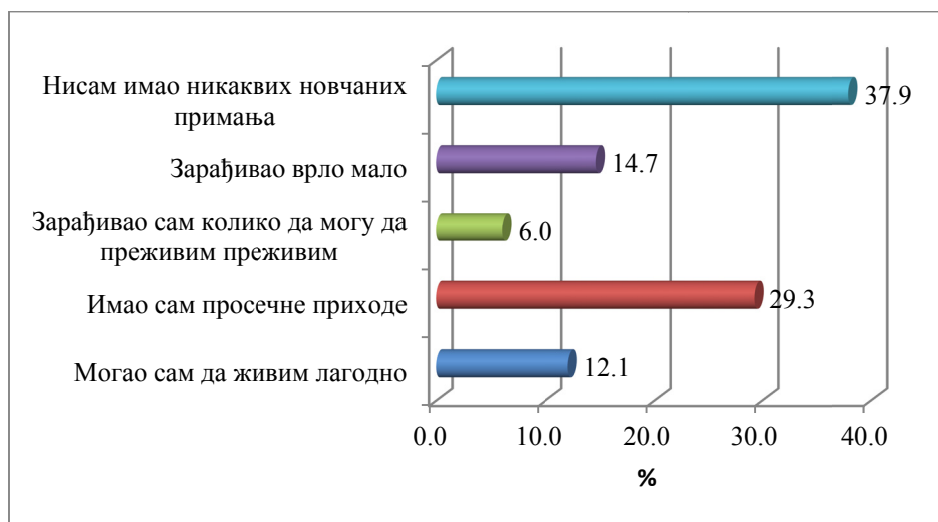
Табела 54: Расподела учесталости запошљавања испитаника у време извршења актуелног дела

⁷⁴¹Feeney, F., Weir, A., The Prevention and Control of Robbery, *Criminology*, Vol. 13, Issue 1, May, 1975., pp. 102–105.

Нажалост, у литератури нема доступних систематских истраживања о томе да ли су учиниоци разматрали задовољавање својих потреба кроз легитимне могућности које им се пружају. Међутим, многи учиниоци своју немогућност да нађу посао истичу као један од фактора од утицаја на њихову материјалну ситуацију.

Питање број 24 гласи: „*Ваше материјалне прилике пре извршења дела због којег сте овде биле су?*“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора као у анкети: 1. „Нисам имао никаквих новчаних примања“, 2. „Зарађивао сам врло мало“, 3. „Зарађивао сам колико да могу да преживим“, 4. „Имао сам просечне приходе“, 5. „Могао сам да живим лагодно“.

Анализом резултата одговора можемо видети да се 37,9% испитаника изјаснило да није имало примања, 29,3% испитаника је имало просечна примања, 14,7% је зарађивало веома мало, 6% је зарађивало тек да преживи, док је 12,1% испитаника одговорило да су им њихове материјалне прилике омогућавале да могу да живе лагодно. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у запослености испитаника у време извршења кривичног дела ($\chi^2=40,293$, $df=4$, $p<0,001$). На постављено питање није одговорило 0,9% испитаника.

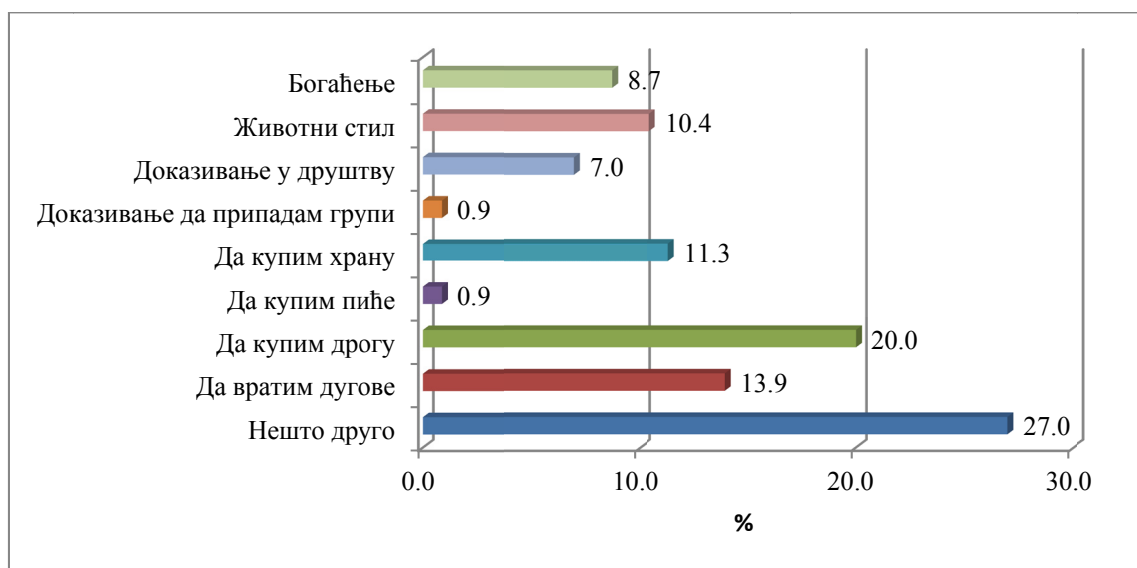

Графикон 55: Дистрибуција учесталости материјалних прилика пре извршења актуелног дела

Питање број 25 гласи: „*Шта бисте навели као главни разлог да извршите дело због којег се сада налазите овде?*“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Богаћење“, 2. „Животни стил“, 3. „Доказивање у друштву“, 4. „Доказивање да припадам групи“, 5. „Да купим храну“, 6. „Да купим пиће“, 7. „Да купим дрогу“, 8. „Да вратим дугове“, 9. „Нешто друго“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора.

Као примарни мотив за извршење кривичног дела 20% анкетираних определило је набавку дроге, 13,9% враћање дугова, 11,3% куповину хране, 10,4% начин живота, односно животни стил, 8,7% богаћење, 7% доказивање у друштву, 0,9% куповину пића и доказивање припадности групи са којом је извршио дело. За неки други разлог определило се чак 20% анкетираних, од којих је пуко преживљавање као основни мотив навело 2,6% од укупног броја анкетираних лица. Остали наведени резултати су веома хетерогени, те их стога нећемо набрајати. На постављено питање није одговорило 1,7% испитаника из посматраног узорка.

Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у навођењу разлога за извршење кривичног дела ($\chi^2=22,991$, $df=6$, $p<0,001$).

Графикон 56: Дистрибуција учесталости примарног мотива за извршење разбојништва

Мотивација за извршење било којег кривичног дела један је од најзначајнијих фактора за проучавање. Многи учиниоци у различитим истраживањима наводе сличне разлоге који их мотивишу да врше кривична дела. Значајан број њих наводи да су чак привремено и одустали од конвенционалног начина живота и у потпуности се посветили проводу и журкама. Посвећеност уличном животу и криминалитету поклапа се са периодима употребе дрога и са тим повезаним породичним и финансијским кризама.⁷⁴² Током активног уличног живота, преступници срећу публику која им се диви због преузимање ризика, неустрашивости и способности да обезбеде новац и дрогу за забаве.⁷⁴³

У студији коју је спровео Смит⁷⁴⁴ (Smith) на основу више од 2.000 кривичних пријава и изјава сведока, у седам полицијских области у Енглеској, закључио је да је главни мотив за извршење разбојништва финансијска корист за учиниоца која се на овај начин оствари. Међутим, када дело изврши група младих преступника, онда им то служи да побољшају личну репутацију и статус учиниоца. Друго истраживање, спроведено такође у Лондону, као главне мотивационе факторе утврђује: потребу за новцем за свакодневне расходе, животни стил (статусни симболи, скупа одећа, пиће и наркотице), потребу за забавом и узбуђењем, измиривањем дугова, потребу за повећањем личне заштите стварањем репутације „опасног типа“.⁷⁴⁵

⁷⁴²Детаљније о томе: Hochstetler, A., Opportunities and Decisions: Interactional Dynamics in Robbery and Burglary, *Criminology*, Vol. 39, Issue 3, August, 2001. pp. 737–764.

⁷⁴³Видети више: Miller, J., Up it up: Gender and accomplishment of street robbery, *Criminology*, Vol. 36, Issue 1, February, 1998., pp. 37–66.

⁷⁴⁴Smith, J., The Nature of Personal Robbery, Home Office Research Study 254, Home office, London, 2003. Наведено према: Wright, R., Brookman, F., Bennett, T., The Foreground Dynamics of Street Robbery in Britain, *The British Journal of Criminology*, Vol. 46, Issue 1, 2006., pp. 1–15.

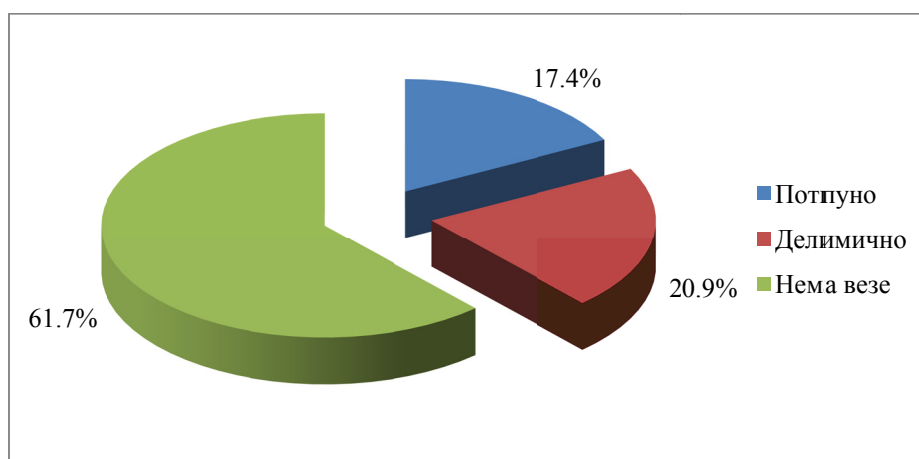
⁷⁴⁵FitzGerald, M., Stockdale, J., Hale, C., Young People and Street Crime, London, UK: Youth Justice Board for England and Wales, January 2003. Наведено према: Wright, R., Brookman, F., Bennett, T., *Opus citatum*, p. 3.

Код уличних разбојништава битан елемент је свакако и „улична култура“ ових учинилаца. Као најважнији фактор уличне културе учинилаца ових дела у Сент Луису била је њихова жеља „да се добро проведу“, што је у овом случају углавном значило „коцкање, конзумирање тешких дрога и прекомерно конзумирање алкохола“.⁷⁴⁶

Поједини истраживачи су дошли до закључка да један број учинилаца разбојништво сматра као пријатну потрагу која сама себе оправдава. Заводљивост криминалитета и емоционална корист извршењем кривичног дела утврђена је у односу на учиниоце у САД. У већини случајева, учиниоци једноставно кажу да им је разбојништво дало „животно узбуђење“ или је на други начин било забавно или узбудљиво. Један учинилац је навео да је био зависан од извршења разбојништва.⁷⁴⁷ Такође, учешће мушкараца у извршењу појединих кривичних дела повезано је са схватањем и очекивањем „доказивања мушкости“. Мушкарци користе криминалитет да покажу своју мушкост на улици и они често нападају када помисле да им је угрожена репутација опасног мушкараца.⁷⁴⁸

Питање број 26 гласи: „Колико извршење овог дела има везе са дрогом?“ и постављено у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Потпуно“, 2. „Делимично“, 3. „Нема везе“.

Анализом квантитативних резултата испитивања 17,4% анкетираних навело је да је извршење дела потпуно повезано са дрогом, 20,9% одговорило је да је делимично повезано са дрогом, што чини 38,3% испитаника који су потврдили одређени степен повезаности извршења кривичног дела разбојништва са дрогом. Док је 61,7% испитаника одговорило да дело због кога се налазе на одслужењу казне нема везе са дрогом. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у навођењу повезаности извршења кривичног дела са дрогом ($\chi^2=65,537$, $df=2$, $p<0,001$). На постављено питање није одговорило 1,7% испитаника.

Графикон 57: Фреквенција утицаја дроге на извршење разбојништва

⁷⁴⁶Jacobs, T., Wright, R., Stick-up, street culture and offender motivation, *Criminology*, Vol. 37, Issue 1, February, 1999., pp. 149–174.

⁷⁴⁷Опширније о томе видети: Katz, J., *The Seductions of Crime: Moral and Sensual Attractions in Doing Evil*, New York: Basic Books, 1988. Наведено према: Wright, R., Brookman, F., Bennett, T., *Opus citatum*, p. 9.

⁷⁴⁸Видети више: Alder, M. C., Polk, K., Masculinity and Child Homicide, *The British Journal of Criminology*, Vol. 36, Issue 3, 1996., pp. 396–411.

Употреба психоактивних супстанци је један од водећих фактора повезан са свим типовима криминалитета. Специфичне форме употребе дроге у снажној су вези и са квантитативним стопама извршења кривичних дела. Учиниоци који своју зависност од хероина морају да подрже са нпр. 50 долара дневно, или интензивно користе алкохол и барбитурате, предиспонирани су да буду упорни, озбиљни и учестали учиниоци кривичних дела. У сваком случају, они који користе комбинацију алкохол–барбитурати врше насилна кривична дела веома често, док зависници од хероина учестало врше имовинска кривична дела.⁷⁴⁹

Теорије о вези дроге и криминалитета могу се поделити у три различита типа:

1. Оне који указују на директну узрочну везу (нпр. једна варијабла узрокује другу);
2. Оне које сугеришу индиректну узрочну везу (нпр. друге варијабле узрокују појаву обе);
3. Оне које се заснивају на ставу да веза није узрочна (нпр. веза је последица опште повезаности криминалитета, употребе дрога и других проблема у понашању).⁷⁵⁰

Прва група теорија обухвата објашњења да „употреба дроге изазива криминал“ и да „криминал изазива употребу дроге“. Обе представљају директне верзије ове повезаности зато што се једна варијабла сматра узроком друге.⁷⁵¹ Објашњење да „употреба дроге“ изазива криминал назива се још и „теорија поробљавања“ или теорија „економске нужности“.⁷⁵² Што у суштини значи да највећи зависници од дроге неће бити у могућности да своје навике финансирају од прихода стечених обављањем легитимних послова него нелегитимних, а пре свега криминалитетом.

Теорије о повезаности дроге и криминалитета предвиђају да ће одређене врсте кривичних дела чешће бити повезане са њеном употребом од других. Ово схватање укључује кривична дела као што су: различите врсте крађа, нарочито у продавницама, разбојништва и проституцију. Она подразумева да постоји корелација да су та дела извршена ради обезбеђења средстава за куповину дроге. Вероватноћа за извршење разбојништва међу корисницима дроге (углавном хероина, крека и кокаина) јесте око 1,7 пута већа него међу онима који је не користе.⁷⁵³

Постоје и варијације у односу на различите утицаје појединих врста дрога у односу на поједина кривична дела. Три врсте дроге најчешће су повезане са криминалитетом – то су хероин, крек и кокаин. На основу различитих истраживања може се закључити да су употреба хероина, крека и кокаина и криминалитет позитивно повезани. Вероватноћа извршења кривичног дела је око 3 до 3,5 пута већа код корисника хероина у односу на оне који не користе хероин. Вероватноћа извршења дела се повећава код уживаоца крека за 6 пута, док је код корисника кокаина она 2,5 пута већа у односу на оне који га не користе.⁷⁵⁴

⁷⁴⁹Chaiken M. J., Chaiken, R. M., Peterson, E. J., *Varieties of Criminal Behavior: Summary and Policy Implication*, The National Institute of Justice, U.S. Department of Justice, August, 1982. p. 24. Преузето са интернет адресе: <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2007/R2814.pdf>, приступљено: 05.05.2013.

⁷⁵⁰Bennett, T., Holloway, K., Farrington, D., The statistical association between drug misuse and crime: A meta-analysis, *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 13, Issue 2, 2008., pp. 107–118.

⁷⁵¹Bennett, T., Holloway, K., Farrington, D., *Opus citatum*, p. 109.

⁷⁵²Видети више: Goldstein, J. P., The Drugs/Violence Nexus: A Tripartite Conceptual Framework, *Journal of Drug Issues*, Vol. 15, No 4, 1985., pp. 493–506.

⁷⁵³Bennett, T., Holloway, K., Farrington, D., *Opus citatum*, p. 114.

⁷⁵⁴*Ibidem*, pp. 112–113.

Поређење средње величине ефекта за три врсте дроге показује да је вероватноћа извршења дела највећа међу корисницима крека, затим хероина, а најнижа међу корисницима кокаина. Поређења ради, за марихуану је вероватноћа 1,5 пута.⁷⁵⁵

У сваком случају, зависничка употреба хероина повезанија је са имовинским него са насилничким кривичним делима. Према неким показатељима цена, она има пресудни утицај пре него психолошки ефекат дроге.⁷⁵⁶

Из свега изнетог можемо закључити да би употреба дроге требало да буде виђена као главни индикатор девијантног животног стила учинилаца кривичног дела разбојништва.

Утицај дроге на различите учиниоце кривичног дела разбојништва у нашем истраживању утврдићемо упоредном анализом варијабле „објекат извршења разбојништва“ и варијабле „колико извршење овог дела има везе са дрогом“, коју смо формализовали са два могућа одговора – „да нема везе са дрогом“ и „има везе“ (обједињавањем понуђених одговора из упитника „потпуно“ и „делимично“) (табела 14).

		Извршење дела и веза са дрогом	
		Нема везе %	Има везе %
Објекти извршења	Банка	100	0
	Пошта	85,7	14,3
	Мењачница	53,3	46,7
	Кућа/стан	85,7	14,3
	Златара	77,8	22,2
	Поштар	50,0	50,0
	Пролазник на улици	52,9	47,1
	Продавница/мегамаркет	36,8	63,2
	Трафика	23,1	76,9
	Угоститељски објекат	50,0	50,0
	Коцкарница/кладионица	68,4	31,6
	Возило за транспорт новца	100	0
	Апотека	16,7	83,3
	Нешто друго	50,0	50,0

Табела 14: Повезаност дроге и извршења разбојништва у различитим објектима

Највећа корелација између дроге и објекта у којем је извршено ово кривично дело постоји код апотека (83,3%). Веома висока учесталост је код трафике 76,9%, продавнице/мегамаркета 63,2%, угоститељског објекта и поштара са по 50%. Када је у питању објекат извршења банка или возило за транспорт новца, веома је очекивано да

⁷⁵⁵*Ibidem*, p. 113.

⁷⁵⁶Chaiken, M. J., Chaiken, R. M., Peterson, E. J., *Opus citatum*, p. 18.

учесталост буде 0%. Код поште је 14,3%, златаре и куће/стана такође 14,3%. Анализом ових резултата можемо закључити да ниво безбедносне заштите и постојање прописаних процедура, без обзира на уносност објекта, има преовлађујући одвраћајући ефекат у односу на све друге могуће превентивне факторе. Такође, велика доступност најугроженијих објеката учиниоцима који су мотивисани неким од разлога који су повезани са дрогом имају значајан подстицај на велику учесталост извршења разбојништва над њима.

Значајан индикатор за израду стратегија које су усмерене према жртвама могао би да буде однос пола жртве (варијабла „пол оштећених“) и средства коришћена за извршење разбојништва (варијабла „како сте извршили кривично дело“) (табела 15).

		Начин извршења разбојништва						
		Вербалном претњом %	Физичком снагом %	Хладним оружјем %	Ватреним оружјем %	Тупим предметом %	Имитацијом в/о %	Нешто друго %
Пол оштећених	Женско	21,7	4,3	21,7	21,7	0	21,7	8,7
	Мушко	11,4	31,4	0	40	2,9	11,4	2,9
	Женско и мушко	11,1	7,4	13,0	42,6	1,9	22,2	1,9

Табела 15: Повезаност средства извршења дела и пола жртве

Када су жртве биле жене, скоро петина (21,7%) дела извршена је уз употребу претње, колико и уз употребу хладног оружја, ватреног оружја и имитације ватреног оружја. Док се према мушкарцима као средство извршења дела најчешће користи ватрено оружје – 40%, физичка снага – 31,4% и имитација ватреног оружја и претња у 11,4% случајева. Када су жртве биле и мушког и женског пола, најчешће је употребљавано ватрено оружје у 42,6% и имитација в/о у 22,2% случајева.

Ако упоредимо учесталост употребе средстава према полу, можемо видети да се ватрено оружје најчешће користи када су присутне жртве и мушког и женског пола (42,6%), за разлику од ситуације када су присутне само жене (21,7%). Имитација ватреног оружја се користи када се очекује присуство и мушкараца и жена (у 22,2% случајева), за разлику од ситуације када су присутни само мушкарци (11,4%). Хладно оружје се користи према жртвама женског пола у 21,7% случајева, али његова употреба није регистрована према мушкарцима. Учесталост од 13% забележена је када су заједно и мушке и женске жртве, што може да нам сугерише да се хладно оружје користи махом код разбојништава која се изводе *ad hoc*, без припреме.

Као што смо претходно закључили, велики утицај на задобијене повреде приликом виктимизације има степен интеракције између жртве и учиниоца, и понашање саме жртве у односу на начин и средства извршења овог кривичног дела. Начин на који се жртва понаша и средства која се користе за напад на њу свакако да имају умерено снажне везе са исходом кривичног дела. Познавање начина на који се жртва опирала омогућила би коректну предикцију могућих исхода кривичних дела у незнатно више од половине случајева. Познавање средстава која учиниоци користе приликом извршења кривичног дела такође би дозволила прецизнију предикцију исхода у око 50% случајева.⁷⁵⁷ Стога је од суштинског значаја да утврдимо у каквом су

⁷⁵⁷Ziegenhagen, E. A., Brosnan D., Victim responses to robbery and crime control policy, *Criminology*, Vol. 23, No. 4, 1985., pp. 675–695.

узајамном односу средства која се користе за извршење дела и понашање жртве. У нашем истраживању ове резултате добићемо поредећи варијабле: „како сте извршили дело“ и „како су се оштећени понашали за време извршења дела“, како за жене тако и за мушкарце.

		Понашање мушкарца			
		Извршавају без поговора %	Покушавају да побегну %	Делимично се супротстављају %	Активно се супротстављају %
Средства извршења разбојништва	Претњом	70,0	0	20,0	10,0
	Физичком снагом	26,7	0	46,7	26,7
	Хладним оружјем	42,9	0	42,9	14,3
	Ватреним оружјем	67,6	0	29,7	2,7
	Тупим предметом	0	0	50,0	50,0
	Имитацијом в/о	68,8	6,3	25,0	0
	Нешто друго	50,0	0	50,0	0

Табела 16: Утицај средстава извршења дела на понашање мушкарца као жртве

Мушкарци као жртве разбојништва извршавају све захтеве учиниоца без поговора када су на то принуђени вербалном претњом у 70% случајева, у 68,8% дела када се користи имитација в/о и 67,6% ватрено оружје. Активно се супротстављају када се користи тупи предмет у 50% случајева, физичка снага у 26,7% и хладно оружје у 14,3% ситуација. Делимично се супротстављају када се користи тупи предмет или нешто друго у 50% виктимизација, физичка снага у 26,7% и хладно оружје у 14,3%. На одлуку да покушају да побегну има утицаја само коришћење имитације ватреног оружја, и то у 6,3% виктимизација (табела 16).

		Понашање жена			
		Извршавају без поговора %	Покушавају да побегну %	Делимично се супротстављају %	Активно се супротстављају %
Средства извршења разбојништва	Претњом	54,4	18,2	27,3	0
	Физичком снагом	25,0	25,0	25,0	25,0
	Хладним оружјем	75,0	8,3	16,7	0
	Ватреним оружјем	89,3	3,6	7,1	0
	Тупим предметом	0	0	100	0
	Имитацијом в/о	82,4	5,9	5,9	5,9
	Нешто друго	50,0	0	50,0	0

Табела 17: Утицај средстава извршења дела на понашање жене као жртве

Највећи утицај на беспоговорно понашање жене жртве виктимизације има употреба ватреног оружја (89,3%) и имитација в/о (82,4%), док коришћење хладног оружја утиче на 75% жртава. Највише мотива да покушају да побегну имају када се према њима користи физичка снага у 25% и претња у 18,2% случајева. Делимично се супротстављају када су изложене виктимизацији тупим предметом – 100%, нечим другим – 50% и претњом у 27,3% случајева. Спремне су да се активно супротставе само када су угрожене физичком снагом (у 25% случајева) и имитацијом в/о (у 5,9%) (табела 17).

Као што се може видети у анализираним резултатима, веома је висока учесталост беспоговорног понашања и мушкараца и жена када се разбојништво изводи уз коришћење вербалне претње. Ово нас наводи да покушамо да идентификујемо могуће разлоге за то. Неопходно је да извршимо анализу објеката у којима је приликом извршења дела као средство утицаја на жртве коришћена вербална претња. Одговоре можемо добити ако упоредимо варијаблу „објекти извршења“ са варијаблом „како сте извршили дело“ (табела 18). Анализом добијених резултата можемо констатовати да је у више од половине извршења мета/објекат био пролазник на улици (27,8%) и продавница/мегамаркет (у 27,8% дела). Мењачница или нешто друго у 11,1%, а пошта, кућа/стан, златара и угоститељски објекат били су актуелни за извршење дела вербалном претњом у 5,6% случајева.

		Извршење дела вербалном претњом
		%
Објекти извршења	Пошта	5,6
	Мењачница	11,1
	Кућа/стан	5,6
	Златара	5,6
	Пролазник на улици	27,8
	Продавница/мегамаркет	27,8
	Угоститељски објекат	5,6
	Нешто друго	11,1

Табела 18: Повезаност објекта извршења дела и извршења вербалном претњом

Други могући фактор од утицаја могао би бити број учинилаца који је учествовао у реализацији дела. Претпоставка је да ће јасна намера, декларисана у озбиљној претњи већег броја учинилаца, деловати обесхрабрујуће на жртву. Упоредну анализу ових параметара можемо добити упоређујући варијаблу „начин извршења дела вербалном претњом“ и варијаблу „број учесника у извршењу дела“ (табела 19).

		Број учесника у извршењу дела			
		Био сам сам %	Двоје %	Од 3-5 %	Више од 5 %
Начин извршења	Вербалном претњом	60,0	13,3	26,4	0

Табела 19: Утицај броја присутних учинилаца на начин извршења дела вербалном претњом

Из добијених резултата можемо закључити да је учинилац самостално извршио дело у 60% случајева, двоје је учествовало у 13,3%, а од три до пет у 26,4% извршених дела.

Следећи фактор од утицаја свакако је број присутних жртава у време извршења кривичног дела. Упоредјујући варијабле „начин извршења дела претњом“ и „колико је било оштећених делом“, можемо сагледати ове индикаторе (табела 20).

		Број жртава у време извршењу дела			
		Једна %	Две %	Од 3-5 %	Више од 5 %
Начин извршења	Вербалном претњом	35,7	35,7	28,6	0

Табела 20: Утицај броја присутних жртава на начин извршења дела вербалном претњом

Као што се може закључити из табеле, жртва је сама била присутна у 35,7% виктимизација, а исто толико биле су присутне две жртве, док је од 3 до 5 било присутно у 28,6% случајева у којима је као средство извршења коришћења вербална претња.

Овакви резултати нас наводе на закључак да постоји висок степен вероватноће да је у одређеним објектима, према прописаним процедурама поступања, забрањено било какво супротстављање овим учиниоцима кривичних дела. Бројност учинилаца у одређеном броју ситуација и вероватно њихова јасно изражена намера у комбинацији са очигледно доминантном разликом у физичкој конституцији између учиниоца и жртве сасвим је довољан разлог да обесхрабри жртве од било какве реакције.

Различити модалитети интеракције између оба учесника у виктимизацији подстичу нас да упоредимо степен задобијених повреда у односу на пол жртве. Ове резултате можемо обезбедити ако упоредимо варијаблу „пол оштећених“ са варијаблом „уколико сте повредили оштећене, о каквим се повредама радило“ (табела 21).

		Повреде жртве			
		Није било повреда %	Лакше повреде %	Теже повреде %	Смртне повреде %
Пол жртве	Женско	83,3	16,7	0	0
	Мушко	48,6	35,1	10,8	5,4
	Женско и мушко	85,5	12,7	1,8	0

Табела 21: Повезаност степена повреда и пола жртве

Анализирајући добијене резултате овог упоредног истраживања, можемо видети да постоји велики степен вероватноће (41,4%) да ће мушкарци жртве задобити неке од повреда – 35,1% лаке, 10,8% теже и чак 5,4% смртне повреде. За разлику од 16,7% лаких повреда које задобијају жртве женског пола и 12,7% лаких и 1,8% тежих које су извесне када се заједно налазе жртве оба пола.

Већ смо констатовали да степен интеракције између жртве и учиниоца опредељује и степен повреда жртве. У каквој су узајамној вези начини понашања жртве током виктимизације са врстом повреда, можемо видети ако упоредимо варијабле „како су се понашали оштећени“ (и жене и мушкарци) и „уколико сте повредили оштећене, о каквим се повредама радило“ (табела 22).

		Повреде жртве			
		Није било повреда %	Лакше повреде %	Теже повреде %	Смртне повреде %
Понашање жртве	Извршавали захтеве без поговора	86,4	11,8	1,8	0
	Покушавали да побегну	85,7	14,3	0	0
	Делимично се супротстављају	65,0	30,0	5,0	0
	Активно се супротстављају	36,4	36,6	18,2	9,1

Табела 22: Утицај понашања жртве на степен њених повреда

Анализом добијених резултата можемо закључити да је степен задобијених повреда повезан са степеном отпора жртве, што је конзистентно са закључцима истраживања које су урадили Фини и Вир (Feeney and Weir), којима је једна четвртина интервјуисаних одраслих учинилаца и половина малолетних изјавила да је током извршења разбојништва неко повређен. Као најчешћи разлог повреда они наводе пружање отпора.⁷⁵⁸

И губитак живота у разбојништву тесно је повезан са активним отпором жртве,⁷⁵⁹ што се може видети из табеле 22. Активно супротстављање учиниоцу повећава вероватноћу задобијања смртних повреда на 9,1%. До сличних резултата су дошли и Зимринг и Зуени (Zimring and Zuehi) који су у својим истраживањима закључили да је активно одбијање сарадње, повезано са ризиком од смртних последица по жртву у разбојништву, око 14 пута веће него сарадња или пасивно одбијање сарадње. Пасивно одбијање сарадње има два пута већу вероватноћу да доведе до смртог исхода него сарадња. Концентрација убистава код мушких жртава знатно је већа него код женских,⁷⁶⁰ што је потпуно исти закључак и анализе резултата нашег истраживања.

Најмање повреда по жртву било је када су потпуно поступали у складу са захтевима учинилаца – 86,4%. Како расте интензитет отпора, тако се повећава и вероватноћа задобијања повреда на 36,4%, када се активно супротстављају учиниоцима. Степен повређивања је у обрнутој пропорцији са интензитетом супротстављања учиниоцу. Лакше телесне повреде су констатоване код 11,8% жртава које су извршавале све захтеве, 14,3% када су покушавали да побегну, 30% у ситуацијама када су се делимично и 36,6% када су се активно супротстављале учиниоцима разбојништва. Слични резултати су и код задобијања тежих повреда: 1,8% у случајевима потпуног повиновања захтевима до 18,2% када пружају активан отпор, што је константа и код смртних последица, које су једино забележене у случају пружања активног отпора.

Који су разлози и шта наводи жртве да пружају отпор и тиме ризикују озбиљне повреде, да ли је мотив страх, губитак имовине или нешто друго, и које понашање носи најмањи ризик? Непружање отпора који доводи до губитка имовине која је предмет напада резултира у 59% случајева неповређивањем жртве. Како год, у 23% разбојништва неопирање жртве резултира и губитком имовине и повредама. Ови

⁷⁵⁸ Feeney, F., Weir, A., *Opus citatum*, p. 105.

⁷⁵⁹ Zimring, E. F., Zuehi, J., *Opus citatum*, p. 18.

⁷⁶⁰ *Ibidem*, p. 30.

результати показују да сарадња жртве ипак није никаква гаранција потпуне сигурности од физичких повреда. У приближно 6% случајева жртва која се не опире задобиће физичку повреду без губитка имовине, што вероватно указује на мешовиту мотивацију учинилаца ових кривичних дела.⁷⁶¹ Позитиван однос између употребе силе од стране жртве, као начину пружања отпора и избегавања губитка имовине, показао се као позитиван. Приближно 66% жртава које су користиле или претиле оружјем нису задобиле повреде и успеле су да поврате своју имовину, иако је 21% њих било повређено у том процесу. Ударање и шутирање се такође показало као ефективна стратегија опирања којом се избегава губитак имовине за 42% жртава које нису изгубиле имовину нити задобиле повреде. 20% жртава је сачувало своју имовину, али је задобило неку врсту повреде.⁷⁶²

Интересантно је сагледати и остале тактике супротстављања жртве у покушају да стекне задовољавајућу контролу ситуације, како би се повећала вероватноћа избегавања повреда и/или губитка имовине. Жртве се могу надати да ће привући интервенцију других како би избегли повреде и губитак имовине. У 65% случајева када је жртва вриштала или дозивала у помоћ, није било повреда нити губитка имовине. У додатна 24% случајева резултат је био губитак имовине без повреда. У само нешто преко 11% случајева било је повреда, од чега је 10% задобило повреду и изгубило имовину. Покушаји убеђивања учиниоца разбојништва да одустане од покушаја извршења дела показали су се мање успешним за жртву. У 33% овакав приступ резултирао је потпуним успехом жртве (без губитка имовине), док је у 23% епилог био губитак имовине, али без повреда. У сваком случају, 31% жртава је изгубило имовину и било повређено, док је 13% било повређено, али није изгубило имовину.⁷⁶³

Напуштање места виктимизације показало се као успешна тактика за жртву у 56% случајева где није дошло до губитка имовине нити повреда. 25% је изгубило имовину, али није задобило било какве повреде; 8% је задобило само повреде, а 11% је изгубило имовину и задобило повреду. Индивидуалне категорије средстава напада коришћене од стране учиниоца највише се повезују за две категорије исхода кривичног дела, укључујући повреду жртве. У 55% случајева, када је учинилац користио више од једног средства напада, исход по жртву је био губитак имовине и задобијање повреда. Слично, у 55% дела, кад је учинилац пуцао, употребио нож или ударио жртву, исход је био губитак имовине уз повреду. Задобијање ударца, шамара или шутирања резултирало је у 44% ситуација да жртва изгуби имовину и задобије повреду. Коришћење пиштоља од стране учиниоца у 66% дела исходовао је да жртве изгубе имовину, али без повређивања.⁷⁶⁴

2.3. Криминална каријера анкетираних лица

Питање број 27 гласи: „*Колико година сте имали када сте први пут извршили било које кривично дело због кога сте процесуирани?*“ и постављено је у форми уписивања текстуалног одговора.

У посматраном узорку просечна старост при извршењу првог кривичног дела јесте 19,83 године, са стандардним одступањем од 6,148. Доња старосна граница у

⁷⁶¹ Ziegenhagen, E.A., Brosnan D., *Opus citatum*, p. 687.

⁷⁶² *Ibidem*, p. 688.

⁷⁶³ *Ibidem*, pp. 688–689.

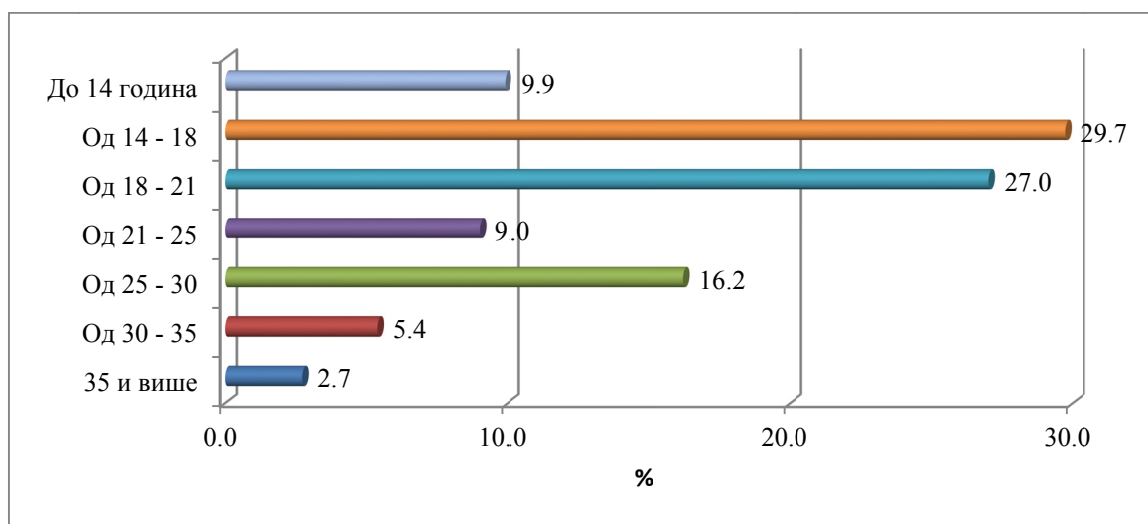
⁷⁶⁴ *Ibidem*, p. 689.

испитиваном узорку је 9, а горња 42 године. Узорак није хомоген у погледу старосне доби извршења првог дела ($\text{ЦВ} > 30$).

	N	Минимална вредност	Максимална вредност	Аритметичка средина	Стандарна девијација
Старост у време првог к.д.	117	9	42	19,83	6,148

Табела 23: *Дескриптивне статистике учесталости година живота у време извршења првог кривичног дела*

Поделом посматраног узорка на старосне категорије, применом χ^2 теста сагласности, може се закључити да се добијене учесталости по старосним категоријама извршења првог кривичног дела значајно разликују ($\chi^2=30,351$, $df=5$, $p<0,001$). Односно да су најзаступљеније старосне категорије испитаника она од 14 до 18 година (са 29,7%) и старосна категорија од 18 до 21 године (са 27%). Следећа категорија по учесталости је од 25 до 30 са 16,2%, до 14 година 9,9%, следећа од 21 до 25 са 9%, од 30 до 35 учесталост је 5,4% и на крају је категорија која обухвата старост лица у моменту извршења првог дела која су имала 35 и више година са 2,7%. Анализом ових квантитативних статистичких параметара можемо констатовати поражавајуће резултате који нам сугеришу да криминална каријера учиниоца кривичних дела разбојништва почиње веома рано, још док су учиниоци малолетни (39,6%), а ако би у исту категорију стратификовали и млађа пунолетна лица, то значајно снижава старосну границу, па тако долазимо до резултата да чак 2/3 учинилаца започиње своју криминалну каријеру пре 21. године живота.

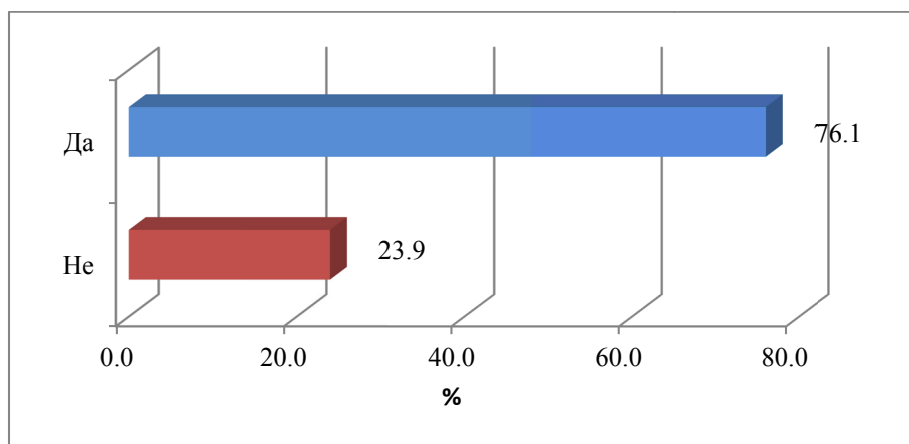
Графикон 58: *Интервална расподела учесталости почетка криминалне каријере*

Узраст у доба започињања бављења криминалом чињеница је од суштинске важности. Кохерентност и интензитет веза између узраста и криминалитета запањујуће је забрињавајућа. Стопа криминалитета интензивно расте у раним адолесцентским годинама, достиже свој врхунац у касном адолесцентском и раном одраслом добу, и затим рапидно и континуално опада током остатка живота. Стога је стопа криминалитета код адолесцената и младих уочљиво виша него стопа код свих других

узраста⁷⁶⁵, што потврђују и презентовани резултати нашег истраживања. Кривична дела крађе, тешке крађе (тзв. провалне крађе) и разбојништва постижу свој врх између средње и касне адолесценције, а њихове стопе се смањују за половину до средњих двадесетих година учиниоца.⁷⁶⁶ Имајући све ово у виду, ефикасна политика контроле криминалитета требало би да буде фокусирана на спровођење ефикасних превентивних мера према овој категорији становништва.

Питање број 28 гласи: „Да ли сте пре дела због којег сте сада овде извршили неко друго кривично дело?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Да“, 2. „Не“.

Анализом датих одговора можемо закључити да је 76,1% испитаника пре извршења разбојништва, због којег се налазе на издржавању казне затвора, извршило неко кривично дело, док је 23,9% одговорило негативно. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у навођењу извршења неког кривичног дела пре извршења актуелног дела ($\chi^2=31,803$, $df=1$, $p<0,001$).

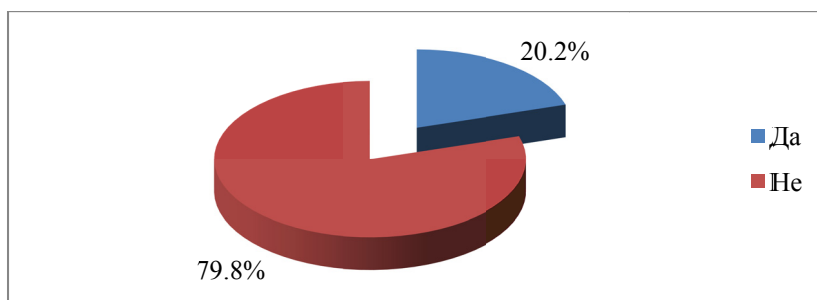
Графикон 59: Учесталост извршења кривичног дела пре извршења актуелног дела

Питање број 28 А гласи: „Ако је одговор на претходно питање **ДА**, да ли је то дело теже него дело због којег сте сада овде?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Да“, 2. „Не“.

Анализом квантитативних статистичких параметара испитивања, можемо закључити да је 20,2% анкетираних лица, која је требало да дају одговоре на ово питање, пре извршења актуелног дела извршило теже, док је 79,8% извршило лакше кривично дело од разбојништва. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у навођењу повезаности тежине кривичног дела извршеног пре дела због којег се налази у затвору ($\chi^2=31,562$, $df=1$, $p<0,001$).

⁷⁶⁵Gottfredson, R. M., Hirschi, T., *Opus citatum*, p. 31.

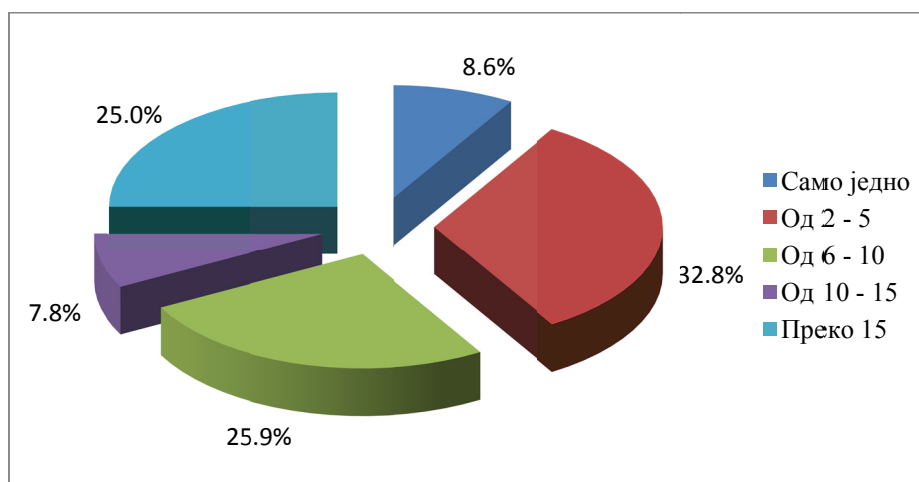
⁷⁶⁶*Ibidem*, p. 34.

Графикон 60: Расподела учесталости тежине извршеног дела у односу на претходно извршено кривично дело

Питање број 29 гласи: „Колико сте укупно извршили свих кривичних дела за која сте процесуирани у току живота?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Само једно“, 2. „Од 2 до 5“, 3. „Од 5 до 10“, 4. „Од 10 до 15“, 5. „15 и више“.

Анализирајући добијене резултате стратификоване у категорије према броју кривичних дела за које су процесуирани, можемо видети да је 32,8% анкетираних процесуирано за извршење 2–5 кривичних дела, 25,9% за извршење од 5 до 10 дела, и са сличном процентуалном заступљеношћу од 25% јесте и категорија 15 и више извршених дела. За 10–15 дела процесуирано је 7,8%, а за само једно извршено кривично дело 8,6% анкетираних. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у заступљености одговора на постављено питање према категоријама формираним према укупном броју кривичних дела за која су процесуирани ($\chi^2=29,086$, $df=4$, $p<0,001$). На постављено питање није одговорило 0,9% испитаника.

Графикон 61: Интервална дистрибуција учесталости укупног броја извршених кривичних дела због које су испитаници процесуирани

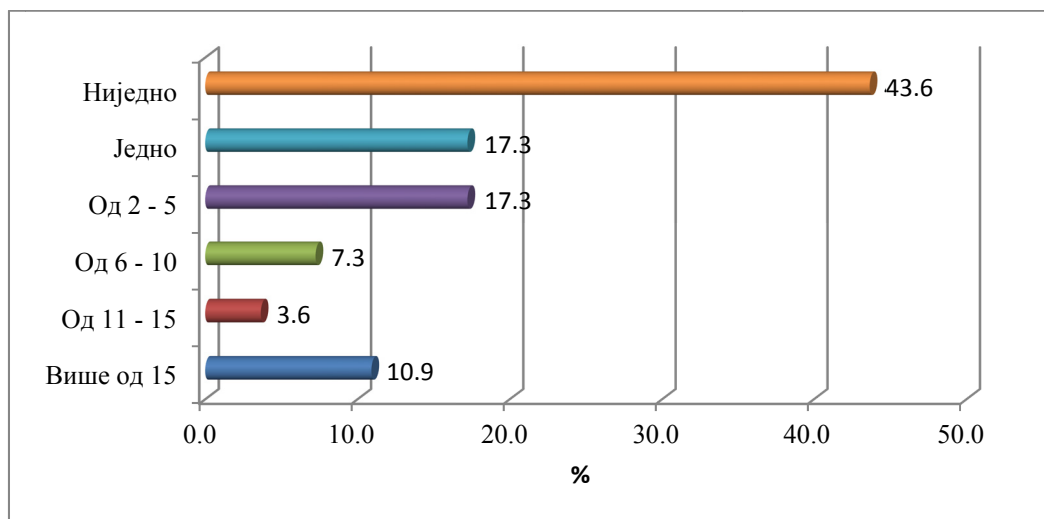
Питање број 30 гласи: „Колико сте кривичних дела разбојништва до сада извршили не рачунајући дела због којих се сада налазите овде?“ и постављено је у форми уписивања текстуалног одговора.

У посматраном узорку просечан број кривичних дела разбојништва која су претходно извршена, не рачунајући оно због кога су на издржавању казне, јесте 4,78, са стандардним одступањем од 9,329. Постоје лица која претходно нису извршила ниједно кривично дело разбојништва (40,17%). Узорак је хетероген у погледу старосне доби извршења првог дела ($CV>30$).

	n	Минимална вредност	Максимална вредност	Аритметичка средина	Стандардна девијација
Број к.д. разбојништва	110	0	55	4,78	9,329

Табела 24: *Дескриптивне статистике учесталости броја извршених разбојништава*

Ако ове одговоре групишемо у категорије према броју до сада извршених разбојништава, можемо закључити да 43,6% испитаника није претходно извршило ниједно кривично дело разбојништва, по 17,3% једно и 2–5 кривичних дела, чак 10,9% је извршило 15 и више разбојништава, 7,3% од 6 до 10 и 3,6% од 10 до 15 кривичних дела разбојништва. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у заступљености одговора на постављено питање према формираним категоријама у односу на укупан број кривичних дела за која су процесуирани ($\chi^2=67,272$, $df=5$, $p<0,001$). На постављено питање није одговорило 6% испитаника из посматраног узорка. Може се приметити да број извршених разбојништава варира од учиниоца до учиниоца. До сличних показатеља у свом истраживању дошао је и Фини (Feeney). Наиме, 40% његових испитаника навело је да је извршило своје прво разбојништво, 26% између 2 и 9, 24% између 10 и 49, док је 10% пријавило извршење 50 и више разбојништава.⁷⁶⁷

Графикон 62: *Интервална дистрибуција учесталости укупног броја извршених разбојништава*

Анализирајући добијене резултате можемо закључити да, иако су индивидуалне криминалне каријере обично разноврсне, учиниоци појединачно и криминалне групе као целина често се специјализују како у методама извршења дела, тако и у начину избора мете/објекта. Ова заједничка специјализација показује да су учесници повезани у скуп искусних група које поседују капацитете за извршење дела.⁷⁶⁸

⁷⁶⁷Feeney, F., *Opus citatum*, pp. 59–60.

⁷⁶⁸Детаљније о томе: Warr, M., Organization and instigation in delinquent groups, *Crimonology*, Vol. 34, Issue 1, February, 1996. pp. 11–37. Наведено према: Hochstetler, A., *Opus citatum*, p. 752.

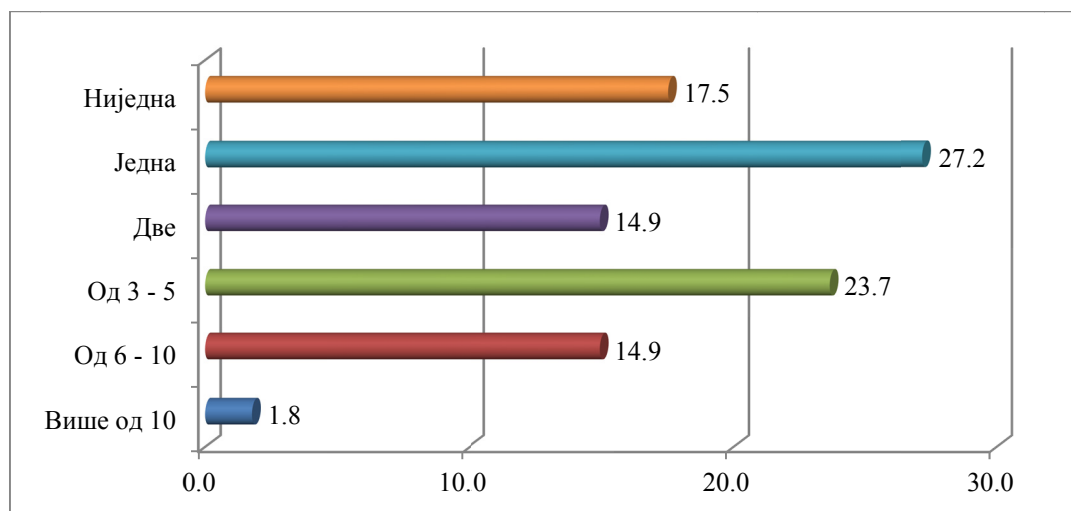
Питање број 31 гласи: „Да ли сте пре пресуде због које сте сада овде били некад осуђивани; ако јесте, наведите колико пута?“ и постављено је у форми уписивања текстуалног одговора.

У посматраном узорку просечан број осуда је 2,77, са стандардним одступањем од 2,954. Постоје лица која нису имала претходне осуде, као и лица са више од 10 осуда. Узорак је хетероген у погледу старосне доби извршења првог дела ($CV > 30$).

	n	Минимална вредност	Максимална вредност	Аритметичка средина	Стандардна девијација
Број осуда	114	0	16	2,77	2,954

Табела 25: *Дескриптивне статистике учесталости броја осуђујућих пресуда*

Поделом посматраног узорка на категорије према броју осуда и применом χ^2 теста сагласности, можемо закључити да се добијене учесталости по формираним категоријама, изузимајући категорију преко 10 осуда (1,8%), значајно не разликују ($\chi^2 = 6,175$, $df = 5$, $p > 0,05$). Односно да су подједнако заступљене категорије да није било претходних осуда – 17,5%, једна – 27,2%, две – 14,9%, од 3 до 5 – 23,7% и од 6 до 10 осуда – 14,9%. На постављено питање није одговорило 2,6% испитаника из узорка.

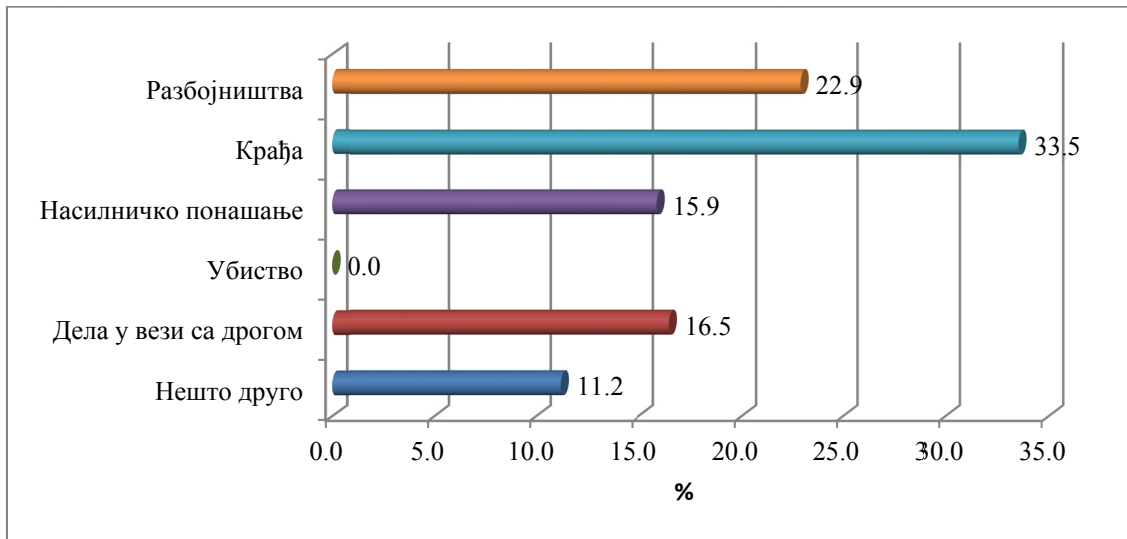

Графикон 63: *Интервална дистрибуција учесталости броја правоснажних пресуда испитаника*

Питање број 31 А гласи: „Ако сте претходно били осуђивани, наведите за која кривична дела“ и постављено је у форми заокруживања једног или више понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Разбојништва“, 2. „Крађа“, 3. „Насилничко понашање“, 4. „Убиство“, 5. „Дела у вези са дрогом“, 6. „Нешто друго“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора. Дозвољено је било заокружити више одговора ако су се осуде односиле на различите категорије понуђених одговора.

Одговор на ово питање требало је да понуди 94 испитаника. Овај статистички параметар добијен испитивањем пружа нам могућност да извршимо анализу генезе криминалне прошлости учиниоца. Анализом квантитативних података може се закључити да учиниоци претходно изврше разбојништво, као једно од дела у 22,9%, разне облике крађе у 33,5%, кривична дела у вези са дрогом у 16,5%, и насилничко понашање у 15,9% случајева. Убиство није претходило извршењу разбојништва; оно може да се догоди као последица извршења самог разбојништва. Све остале пресуде за

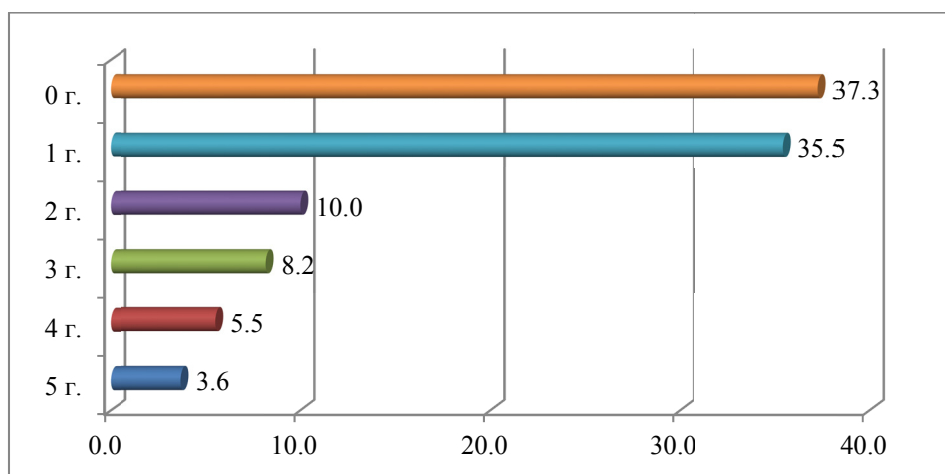
извршена кривична дела која су претходила извршењу дела, због којег се испитаници налазе на издржавању казне, заступљена су у 11,2%. Нормандо (Normandeau) је својим истраживањем дошао до сличних закључака. Кривична дела разбојништва или дела против имовине у великој мери су заступљена у ранијем криминалном понашању учинилаца. 78% његових испитаника претходно су извршили кривична дела против имовине, а само 21% кривична дела против насиља.⁷⁶⁹ Наравно, разбојништва су у његовој типологији класификована као кривична дела против имовине.

Графикон 64: Фреквенција осуда за различита кривична дела

Питање број 32 гласи: „Колико пута сте пре овог били на издржавању казне затвора, не рачунајући притвор за ово дело/дела?“ и постављено је у форми уписивања текстуалног одговора.

На издржавању казне затвора није било 37,3% испитаника, 35,5% су били једном, 10% два пута, 8,2% у три наврата, 5,5% у четири и 3,6% пет пута. Применом χ^2 теста сагласности добијено је да постоји значајна разлика у броју претходних казни затвора ($\chi^2=78,509$, $df=5$, $p<0,001$).

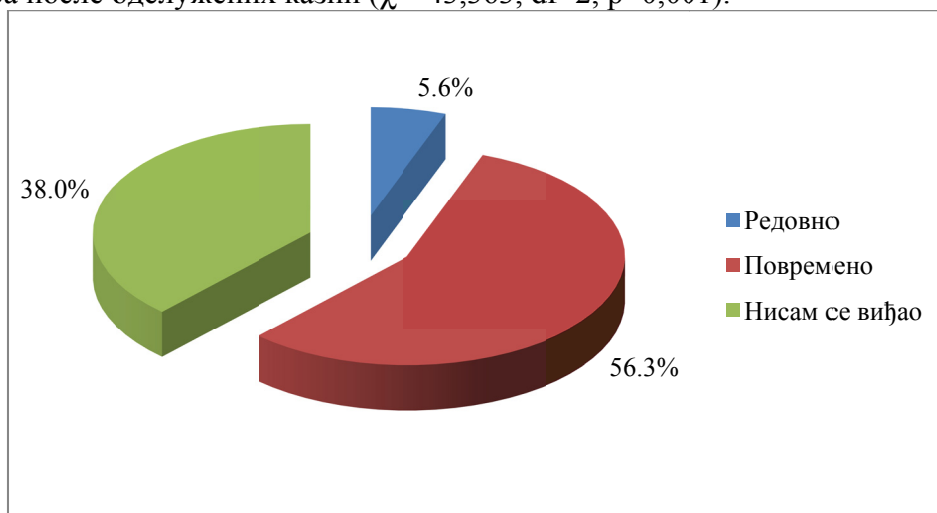

Графикон 65: Дистрибуција учесталости издржавања казне затвора

⁷⁶⁹Normandeau, A., *Opus citatum*, p 53.

Питање број 32 А гласи: „Ако сте били на издржавању казне, колико често сте се виђали са познаницима из затвора после одслужених казни?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Редовно“, 2. „Повремено“, 3. „Нисам се виђао“.

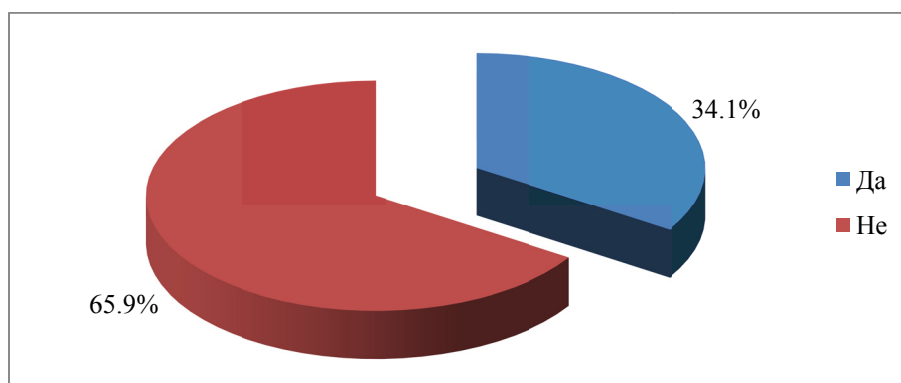
Од укупног броја испитаника који је требало да понуде одговор на ово питање, 5,6% је одговорило да се редовно виђа са познаницима из затвора после одслужених казни, 56,3% повремено и 38% је одговорило да се није виђало. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика односу на виђање са познаницима из затвора после одслужених казни ($\chi^2=43,363$, $df=2$, $p<0,001$).

Графикон 66: Учесталост дружења са познаницима из затвора

Питање број 32 Б гласи: „Да ли сте са неким познаником из затвора извршили ново кривично дело?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Да“, 2. „Не“.

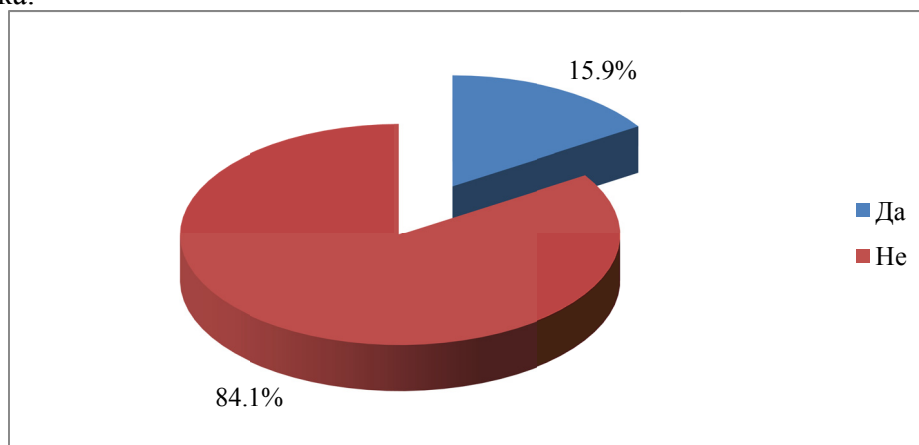
Одговор на ово питање требало је да пружи 44 испитаника који су претходно били на издржавању казне затвора, а након тога су се виђали са познаницима које су тамо упознали. Анализом добијених одговора можемо закључити да је 34,1% испитаника извршило ново кривично дело са њима, за разлику од 65,9% који то нису урадили. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у односу на одговоре на постављено питање. ($\chi^2=4,455$, $df=1$, $p<0,05$).

Графикон 67: Учесталост извршења новог кривичног дела са познаницима из затвора

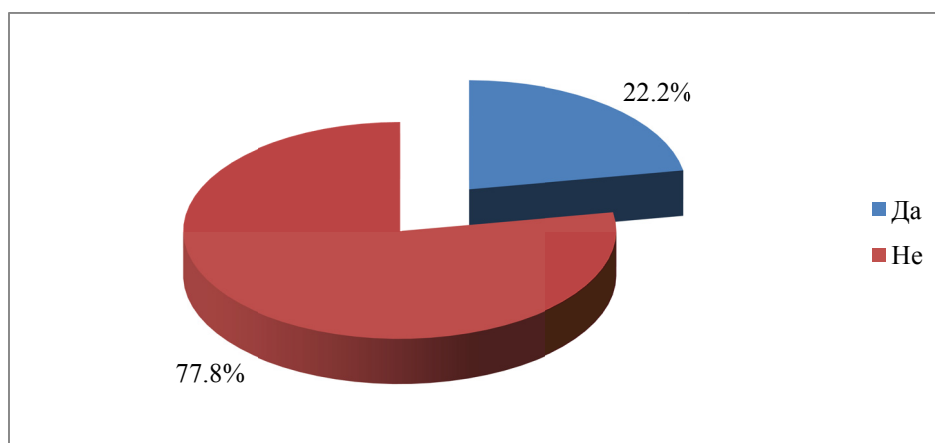
Питање број 33 гласи: „Да ли сте после дела због којег сада издржавате казну извршили неко друго кривично дело?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Да“, 2. „Не“.

Квантитативном анализом добијених одговора утврђено је да су испитаници у 15,9% случајева наставили са криминалном каријером. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у броју накнадних извршења кривичних дела ($\chi^2=52,469$, $df=1$, $p<0,001$); односно, значајно већи број испитаника у посматраном узорку одговорио је да после дела због којег је сада на издржавању казне није извршио неко ново кривично дело (84,1%). На постављено питање није одговорило 3,4% испитаника.

Графикон 68: Учесталост поврата након извршења актуелног дела

Питање број 33 А гласи: „Ако је одговор на претходно питање ДА, да ли је то дело теже него дело због којег сте сада овде?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Да“, 2. „Не“.

Графикон 69: Фреквенција тежине новог извршеног кривичног дела

Одговор на понуђено питање требало је да пружи 18 испитаника, који су претходно потврдили да су извршили ново кривично дело. Анализом резултата можемо констатовати да је 22,2% анкетираних одговорило потврдно на постављено питање. Применом χ^2 теста сагласности утврдили смо да постоји значајна разлика у броју извршених тежих кривичних дела након актуелног кривичног дела ($\chi^2=5,556$, $df=1$, $p<0,05$); односно, значајно већи број испитаника из посматраног узорка одговорио је да је извршено дело било лакше од дела због којег се сада налази у затвору.

Као што можемо видети из анализираних резултата одговора који се односе на криминалну каријеру испитаника који су учествовали у овом истраживању, њихова криминална каријера је веома комплексна и карактерише је веома рано започињање, значајан број извршених рановрсних кривичних дела, превасходно имовинских и насилничких, велики број осуда и добар део живота проведен у затвору. Све ово нам даје за право да покушамо да анализирамо шта ју је условило.

За квалитетну социјализацију деце и адолесцената несумњиво је да највећи утицај има породица и социјално окружење, нарочито школа. Стога ћемо покушати да сагледамо како ови фактори утичу на развој личности са позитивним ставовима, полазећи пре свега од испитаника који су, започињући своју криминалну каријеру, у различитом старосном добу били у прилици да се декларишу као личности са негативним ставовима у погледу криминалитета.

Утицај примарне породице је од суштинског значаја за развој здраве личности са позитивним ставом. Колики је њен утицај на различите периоде започињања криминалне каријере, покушаћемо да утврдимо упоређујући варијабле: „старост у време извршења првог кривичног дела за које су процесуирани“ и „са киме сте живели до 18. године живота“.

		Функционалност примарне породице у време одрастања				
		Оба родитеља %	Мајка %	Отац %	Мајка и отац %	Нешто друго %
Старост у време извршења првог к.д. за које су процесуирани	До 14. године	45,5	9,1	9,1	27,3	9,0
	Од 14 до 18	60,6	12,1	3,0	3,0	21,3
	Од 18 до 21	60,0	16,7	6,7	6,7	9,9
	Од 21 до 25	80,0	10,0	0	0	10,0
	Од 25 до 30	83,3	16,7	0	0	0
	Од 30 до 35	83,3	16,7	0	0	0
	35 и више	33,3	0	33,3	0	33,3

Табела 26: Утицај функционисања примарне породице на почетак криминалне каријере

Анализирајући добијене резултате можемо уочити да је функционалност примарне породице значајно нижа код испитаника/учиниоца кривичних дела разбојништва који су веома рано започели са вршењем кривичних дела. Само 45,5% испитаника који су криминалну каријеру започели пре навршене 14. године живело је у породици коју су чинила оба родитеља. Функционална присутност оба родитеља нам показује да има снажног утицаја на што каснији, евентуални почетак криминалне каријере њихове деце, што се јасно види у табели 26, јер је евидентно да веће присуство оба родитеља у одрастању и васпитавању деце до осамнаесте године има пропорционалног утицаја на што касније извршење неког кривичног дела, на који свакако могу имати утицаја и неки други фактори.

Утицај школе, понашање ученика у школи и значај интерактивног односа родитеља и наставног особља у образовању, али и васпитању људи има примаран значај. Упоређујући варијаблу „старост у време извршења првог кривичног дела за које су процесуирани“ и варијаблу „да ли сте некада у школи добили јединицу из владања“, анализираћемо њен евентуални утицај на почетак криминалног понашања (табела 27).

		Негативно владање у школи	
		Да %	Не %
Старост у време извршења првог к.д. за које су процесуирани	До 14. године	81,8	18,2
	Од 14 до 18	66,7	33,3
	Од 18 до 21	53,3	46,7
	Од 21 до 25	40,0	60,0
	Од 25 до 30	50,0	50,0
	Од 30 до 35	33,3	66,7
	35 и више	33,3	66,7

Табела 27: Утицај понашања у школи на почетак криминалне каријере

Упоређујући квантитативне резултате добијене овом упоредном анализом, можемо видети да недисциплиновано понашање у школи може имати утицаја на што ранији почетак криминалне каријере. У старосној категорији оних који су извршили прво дело, а да нису навршили 14 година, 81,8% је оних који су добијали јединицу из владања у школи. Са повећањем година опада и број испитаника који су се негативно понашали у школи. Код категорије од 14 до 18 година то је 66,7%, па све до испитаника који су имали између 30 и 35 година, код којих је тај однос сведен на само 33,3%.

Непримерено владање и понашање које смо констатовали као постулат у њиховом односу према школи, карактеристика је испитаника који су учествовали у овом испитивању. Овакав однос је образац понашања и код куће, што можемо закључити упоређујући варијабле „старост у време извршења првог кривичног дела за које сте процесуирани“ и „да ли сте некада бежали од куће“.

		Бежање од куће	
		Да %	Не %
Старост у време извршења првог к.д. за које су процесуирани	До 14. године	90,0	10,0
	Од 14 до 18	51,5	48,5
	Од 18 до 21	50,0	50,0
	Од 21 до 25	20,0	80,0
	Од 25 до 30	22,2	77,8
	Од 30 до 35	16,7	83,3
	35 и више	0	100

Табела 28: Утицај удаљавања од куће на почетак криминалне каријере

И резултати које смо добили упоређујући ове варијабле показују исти тренд као и претходне анализе. Недозвољено удаљавање од куће има утицај на рани почетак бављења криминалом. 90% оних који су бежали од куће започело је вршење кривичних дела пре навршетка 14. године живота. 51,5% је из категорије од 14 до 18 година, 50% од 18 до 21 године и, као што се може закључити из табеле 28, 16,7% код оних који су имали између 30 и 35 година.

Веома рано опредељење ка девијантном понашању има утицаја на ниво стеченог образовања. Његов утицај утврдићемо упоређујући варијаблу „старост у време извршења првог кривичног дела за које су процесуирани“ са варијаблом „ваше образовање“.

		Образовање испитаника				
		Незавршена основна школа %	Основна школа %	Средња трогодишња школа %	Средња четворогодишња школа %	Виша, Висока, Факултет %
Старост у време извршења првог к.д. за које су процесуирани	До 14. године	9,1	45,5	36,4	9,1	0
	Од 14 до 18	9,1	39,4	39,4	12,1	0
	Од 18 до 21	3,3	33,3	36,7	23,3	3,3
	Од 21 до 25	0	20,0	10,0	60,0	0
	Од 25 до 30	0	22,2	33,3	33,3	11,2
	Од 30 до 35	0	16,7	66,7	16,7	0
	35 и више	0	0	33,3	33,3	33,3

Табела 29: Утицај криминалне каријере на образовање

Квантитативни резултати које смо добили овом анализом логичан су след околности које смо извели претходним упоредним анализама. Сасвим је логично да претходни индикатори имају утицаја на ниво стеченог образовања и веома раном опредељењу испитаника из узорка ка криминалитету као свом превасходном занимању, што се може видети из табеле 29. Ниво образовања је пропорционално нижи код старосних категорија које укључују мањи број година, приликом извршења првог кривичног дела за које су процесуирани.

Поред понашања за које смо констатовали да могу имати значајног утицаја на почетак криминалне каријере, материјалне прилике не би требало да имају велики утицај, али могу бити један од индикатора за њен рани почетак. Могући утицај материјалних прилика можемо измерити упоређујући варијабле „старост у време извршења првог кривичног дела за које су процесуирани“ и „какве су биле материјалне прилике породице у којој сте одрастали“ (табела 30).

		Материјалне прилике у породици током одрастања				
		Сиромашне %	Испод просека %	Просечне %	Изнад просека %	Богате %
Старост у време извршења првог к.д. за које су процесуирани	До 14. године	18,2	36,4	45,5	0	0
	Од 14 до 18	9,1	15,2	66,7	6,1	3,0
	Од 18 до 21	6,7	20,0	53,3	20,0	0
	Од 21 до 25	0	10,0	50,0	20,0	20,0
	Од 25 до 30	5,6	16,7	55,6	22,2	0
	Од 30 до 35	0	33,3	66,7	0	0
	35 и више	0	0	66,7	33,3	0

Табела 30: Утицај материјалних прилика на почетак криминалне каријере

Као своје испод просечне материјалне прилике (сиромашне 18,2% и испод просека 36,4%) процењује 54,6% анкетираних испитаника у старосној категорији до 14 година. 24,3% на исти начин из категорије од 14 до 18 година, 26,7% од 18 до 21, 10% од 21 до 25, 22,3% од 25 до 30 и 33,3% оних испитаника који су у време извршења првог дела имали између 30 и 35 година. Анализирајући добијене резултате можемо констатовати да материјалне прилике највероватније немају значајног утицаја на

почетак криминалне каријере, али могу имати значаја на одлуку да се изврши конкретно кривично дело.

Сви претходно набројани индикатори могу имати утицаја на стварање позитивног осећај задовољства код људи који би требало да резултирају усвајањем друштвено одговорног обрасца понашања. Како различите категорије испитаника своје детињство процењују у односу на почетак своје криминалне каријере, закључићемо упоредном анализом варијабле „старост у време извршења првог кривичног дела за које су процесуирани“ са варијаблом „како је било ваше детињство“ (табела 31).

		Детињство			
		Срећно %	Мање срећно %	Несрећно %	Неопредељено %
Старост у време извршења првог к.д. за које су процесуирани	До 14. године	27,3	27,3	18,2	27,3
	Од 14 до 18	54,5	21,2	9,1	15,2
	Од 18 до 21	55,2	20,7	3,4	20,7
	Од 21 до 25	80,0	0	10,0	10,0
	Од 25 до 30	61,1	38,9	0	0
	Од 30 до 35	66,7	33,3	0	0
	35 и више	33,3	66,7	0	0

Табела 31: Утицај квалитетаведеног детињства на почетак криминалне каријере

Анализирајући резултате можемо закључити да је срећно и мање срећно детињство провело 54,6% испитаника из категорије до 14 година. 75,7% испитаника који су у време извршења првог дела имали између 14 и 18 година, 75,9% од 18 до 21 године, 80% од 21 до 25 година, док су остале старосне категорије квалитетведеног детињства оцениле као потпуно задовољавајуће (100%).

Ранији почетак криминалне каријере има значајног утицаја на број извршених кривичних дела које током те каријере сваки учинилац и изврши. Колика је фреквенција тог утицаја, можемо утврдити анализирајући резултате добијене упоређујући варијаблу „старост у време извршења првог кривичног дела за које су процесуирани“ и варијаблу „колико сте укупно извршили кривичних дела за које сте процесуирани“ (табела 32).

		Криминална каријера испитаника (број извршених процесуираних дела)				
		1 %	2–5 %	6–10 %	11–15 %	Преко 15 %
Старост у време извршења првог к.д. за које су процесуирани	До 14. године	0	18,2	18,2	9,1	54,5
	Од 14 до 18	0	18,8	37,5	6,2	37,5
	Од 18 до 21	0	53,3	23,3	3,3	20,0
	Од 21 до 25	10,0	30,0	20,0	30,0	10,0
	Од 25 до 30	22,2	33,3	22,2	5,6	16,7
	Од 30 до 35	33,3	33,3	16,7	16,7	0
	35 и више	33,3	33,3	33,3	0	0

Табела 32: Утицај почетка криминалне каријере на број извршених кривичних дела

Квантитативном анализом резултата можемо констатовати да је вероватноћа да ће учиниоци који своје прво дело изврше са мање од 14 година извршити значајно већи број кривичних дела. Иако смо претходно констатовали релативно велики број осуђујућих пресуда и значајно време проведено на издржавању казне затвора (графикони 63 и 65), евидентно је да је функција позитивне специјалне превенције коју спроводе надлежне установе веома ограничена.

Значајан број поврата у извршењу овог кривичног дела (графикони 61 и 68) јесте последица и наставак социјалних веза и контаката који су стечени за време проведено на издржавању казне затвора. Утицај дужине криминалне каријере на развијање тих социјалних контаката и након завршетка боравка у тим установама сагледаћемо упоређујући варијаблу „старост у време извршења првог кривичног дела за које су процесуирани“ и варијаблу „ако сте били на издржавању казне, колико често сте се виђали са познаницима из затвора после одслужених казни“ (табела 33), као и утицај тих веза на наставак криминалне каријере упоредном анализом варијабли „старост у време извршења првог кривичног дела за које су процесуирани“ и „да ли сте са неким познаником из затвора извршили ново кривично дело“ (табела 34).

		Криминална каријера (дружење са познаницима из затвора)	
		Да %	Не %
Старост у време извршења првог к.д. за које су процесуирани	До 14. године	77,8	22,2
	Од 14 до 18	68,2	31,8
	Од 18 до 21	63,6	36,4
	Од 21 до 25	50,0	50,0
	Од 25 до 30	50,0	50,0
	Од 30 до 35	0	100
	35 и више	0	0

Табела 33: Утицај криминалне каријере на дружење са познаницима из затвора

Анализом квантитативних резултата можемо закључити да је 77,8% испитаника из категорије оних који су своје прво дело извршили пре навршене 14. године наставило да се виђа редовно или повремено са познаницима које су стекли у затвору, а чак 57,1% је одговорило да је са неким од њих извршило неко ново кривично дело. Из категорије од 14 до 18 година 68,2% се изјаснило да је наставило своје познанство, а 33,3% је наставило са вршењем нових кривичних дела са њима. Од 18 до 21 године своје социјалне контакте редовно и повремено наставило је 63,6% анкетираних, а ново дело је заједно извршило њих 35,7%. Категорија испитаника која је своју криминалну каријеру започела од 21. до 25. године наставила је половично дружење, док су заједно учествовали у новом кривичном делу у 33,3%. Исти је случај и са категоријом од 25 до 30 година, али они нису поновили дело са њима. Из свега изнетог можемо закључити да је значајан број испитаника остварио нове социјалне везе са сличним профилем људи, које су им касније у значајној мери пружиле могућност да се са њима удруже и наставе са вршењем нових кривичних дела. Тиме је значај програма ресоцијализације, која се спроводи током извршења затворске казне у релевантним институцијама, веома упитан, што само по себи има утицаја и на остваривост специјалне позитивне превенције криминалитета.

		Криминална каријера (да ли је неко дело извршено са познаником из затвора)	
		Да %	Не %
Старост у време извршења првог к.д. за које су процесуирани	До 14. године	57,1	42,9
	Од 14 до 18	33,3	66,7
	Од 18 до 21	35,7	64,3
	Од 21 до 25	33,3	66,7
	Од 25 до 30	0	100
	Од 30 до 35	0	0
	35 и више	0	0

Табела 34: Утицај криминалне каријере на извршење кривичних дела са познаницима из затвора

До сличних закључака дошли су и други аутори који профил учиниоца разбојништва, са високом стопом извршења ових и других кривичних дела, карактеришу као особу која је:

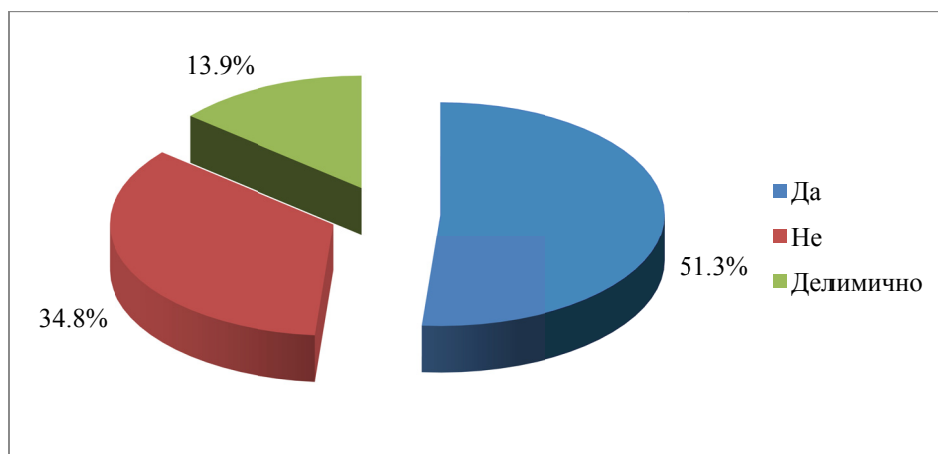
- релативно млађа, мушког пола;
- вршила насилничка кривична дела и то често пре 16. године живота;
- дуго користи психотропне дроге или зависничке дозе хероина;
- своје зависничке навике од употребе дроге подржава извршењем имовинских кривичних дела, које је такође чинила и пре узраста од 16. година;
- релативно нестабилна која не ради пуно, избегава породичне обавезе и која је провела много времена у малолетничким установама и/или затвору.⁷⁷⁰

2.4. Карактеристике начина припремања извршења кривичног дела

Питање број 34 гласи: „Да ли сте објекат над којим ћете извршити дело одабрали пре његовог извршења?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Да“, 2. „Не“, 3. „Делимично“.

Анализом одговора који су испитаници дали на постављено питање, можемо закључити да је 50,4% испитаника одговорило да је објекат над којим ће извршити дело одабрало пре извршења, 34,2% се изјаснило да није, а 13,7% се делимично одлучило о потенцијалном мети. На постављено питање није одговорило 1,7% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у временском тренутку одабира објеката над којима је извршено кривично дело ($\chi^2=41,885$, $df=2$, $p<0,001$).

⁷⁷⁰Chaiken M. J., Chaiken, R. M., Peterson, E. J., *Opus citatum*, p. 21.

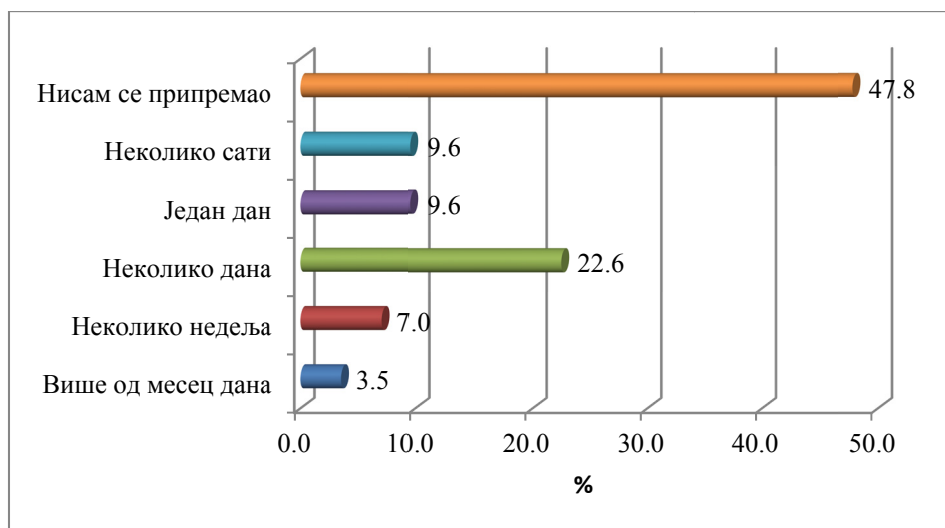
Графикон 70: Дистрибуција учесталости таргетирања мете/објекта пре његове реализације

Избор мете/објекта извршења кривичног дела примарни је задатак сваког учиниоца који жели да се на прави начин припреми за његову реализацију. То је свакако просторно структуриран, вишефазан и хијерархијски процес доношења одлука. Разлика се прави између избора циљаног подручја и избора специфичне мете – човека или објекта. Када тражи мету, учинилац кривичног дела разбојништва одабира погодно подручје и у њему бира подесну мету.⁷⁷¹

Питање број 35 гласи: „Колико дуго су трајале припреме за извршење дела?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Нисам се припремао“, 2. „Неколико сати“, 3. „Један дан“, 4. „Неколико дана“, 5. „Неколико недеља“, 6. „Више од месец дана“.

Анализом квантитативних параметара добијених испитивањем, можемо констатовати да извршење није планирало 47,8%, док је припрему извршења дела обавило 52,2% анкетираних испитаника. Дужина њиховог трајања од неколико дана утврђена је код 22,6%. Краткотрајне припреме које су подразумевале од неколико сати до једног дана утврђене су код 9,6% испитаника. Дугорочне припреме су биле својствене анкетираним који су ту радњу обављали неколико недеља – 7% и више од месец дана у 3,5%. На постављено питање није одговорило 1,7% анкетираних испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у времену припреме за извршење кривичног дела ($\chi^2=62,696$, $df=4$, $p<0,001$).

⁷⁷¹Brown, B. B., Altman, I., Territoriality and residential crime: A conceptual framework. In: Brantingham, J. P., Brantingham, L. P., (eds.), Environmental Criminology, Beverly Hills, CA: Sage, 1981. Наведено према: Bernasco, W., Block, R., Where offenders choose to attack: A discrete choice model of robberies in Chicago, *Criminology*, Vol. 47, Issue 1, February, 2009., pp. 93–130.

Графикон 71: *Расподела учесталости трајања припрема*

Многи истраживачи, образлажући значај припреме извршења кривичног дела, нуде перспективу рационалног избора, описујући учиниоце као професионалце који планирају своја дела и уче из својих искустава, док напредују кроз своју „криминалну каријеру“.⁷⁷² Међутим, већина учинилаца разбојништва је изгледа развила врло опуштен приступ извршењу свога дела. Више од половине испитаника у истраживању које је обавио Фини⁷⁷³ (Feeney) навело је да су дело извршили без икаквог планирања, што кореспондира са резултатима нашег истраживања. Још једна трећина је навела само мања планирања као што је проналажење партнера, размишљање о месту на коме ће оставили возило за бекство или размишљање о томе да ли да користе оружје. Ова мала планирања на ниском нивоу углавном су се одвијала истог дана када и реализација дела, често и у року од неколико сати од извршења, што је нешто више у односу на наше резултате (19,2% – збирно „неколико сати“ и „један дан“). Најдуже време је генерално било потребно да се набави оружје ако га учинилац већ није имао.

Мање од 15% испитаника, наводи Фини (Feeney), имало је било какав плански приступ. Највећи број њих (9%) су једноставно следили постојећи, усвојени образац понашања приликом извршења својих дела. Обавили су веома мало новог планирања јер су већ имали изграђен приступ који им је одговарао. Мање од 5% учинилаца испланирало је сваки детаљ. Они су већ учествовали у извршењу комерцијалних разбојништава, украли су возило и испланирали трасе за бекство, детаљно испланирали активности сваког свог партнера, проценили непредвиђене околности и размотрили план зграде која им је била циљ. Као што се и може очекивати, комерцијална разбојништава се чешће планирају, за разлику од оних која се изводе над појединцима (60% наспрам 30%).⁷⁷⁴

Генерално, планирање се повећава са бројем извршених разбојништава. Нико од учинилаца коме је то било прво дело није обавио ништа осим ситног планирања, 21% оних који су изјавили да су извршили од 2 до 9 дела обавили су нешто више од

⁷⁷²Опширније о томе видети: Matthews, R., *Armed Robbery*, Cullompton, Devon: Wilan Publishing, 2002. Наведено према: Porter, E. L., *Robbery*, In: Brown, M. J., Campbell, A. E., (eds.), *Cambridge Handbook of Forensic Psychology*, Cambridge University Press, Cambridge, GBR, 2010., pp. 561–568.

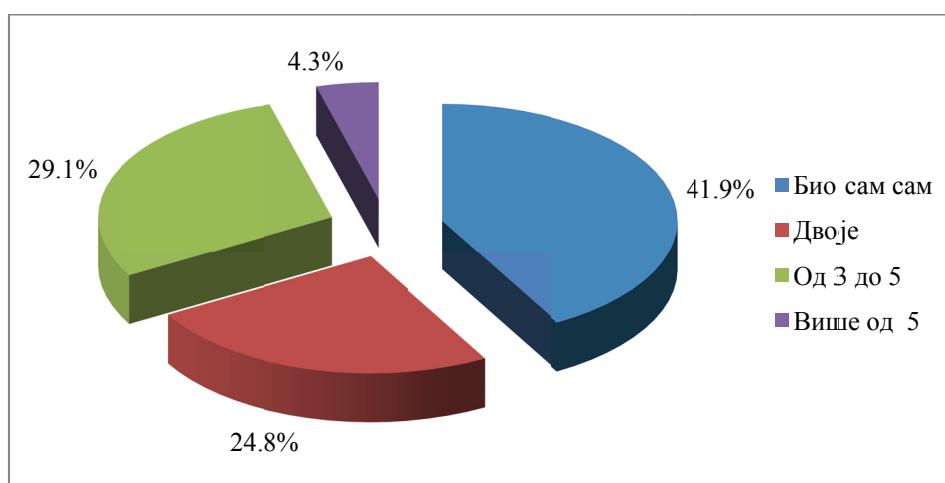
⁷⁷³Feeney, F., *Opus citatum*, p. 59.

⁷⁷⁴*Ibidem*

минималног планирања, у поређењу са 23% оних који су извршили од 10 до 49 дела и 33% који су извршили педесет или више разбојништава.⁷⁷⁵

Питање број 36 гласи: „Колико Вас је учествовало у извршењу дела због којег сте сада овде“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора као у анкети: 1. „Био сам сам“, 2. „Двоје“, 3. „Од 3 до 5“, 4. „Више од пет“.

Самостално извршење дела реализовало је 41,9%, а учествовањем у групи 58,1% испитаника. Анализом одговора можемо утврдити да је најчешћи састав групе бројао од 3 до 5 чланова (29,1%), двоје лица је учествовало у 24,8%, а састав групе која је бројала више од 5 чланова извршила је ово дело у 4,3% случајева. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у броју извршилаца кривичног дела ($\chi^2=34,214$, $df=3$, $p<0,001$).

Графикон 72: Интервална дистрибуција учесталости броја саизвршилаца

До сличних резултата дошли су у свом истраживању и Бернасцо и Блок (Bernasco and Block). Према њиховим резултатима, 48% разбојништава изврше два или више учиниоца.⁷⁷⁶ Док су Ван Копен и Џенсен (Van Koppen and Jansen) установили да најчешће учествују два учиниоца (38%), док је само један учествовао у извршењу 35% разбојништава.⁷⁷⁷

Број учесника у самом извршењу кривичног дела разбојништва условљен је многим објективним факторима. Они подразумевају ниво мера безбедности мете/објекта над којим се врши дело, компликованост објекта, број лица који се у њему налазе и многи други фактори који могу имати утицаја на одлуку. Међутим, њихов број зависи и од субјективних фактора који имају утицаја на процену самог учиниоца о могућим исходима кривичног дела и, у складу са тиме, неопходности ангажовања више учесника или не (процена властитих способности у односу на мету итд.).

Сам број учинилаца свакако не одражава меру професионалности. Учиниоца који самостално изводи дело има више проблема у реализацији компликованијег разбојништва, али и „додатне руке које током извршења носе ризик од могућих грешака или од превише приче касније“. Имајући у виду ове проблеме, тројица учинилаца су изгледа оптималан број. Један прикупља новац, други може да обузда

⁷⁷⁵Feeney, F., *Opus citatum*, p. 60.

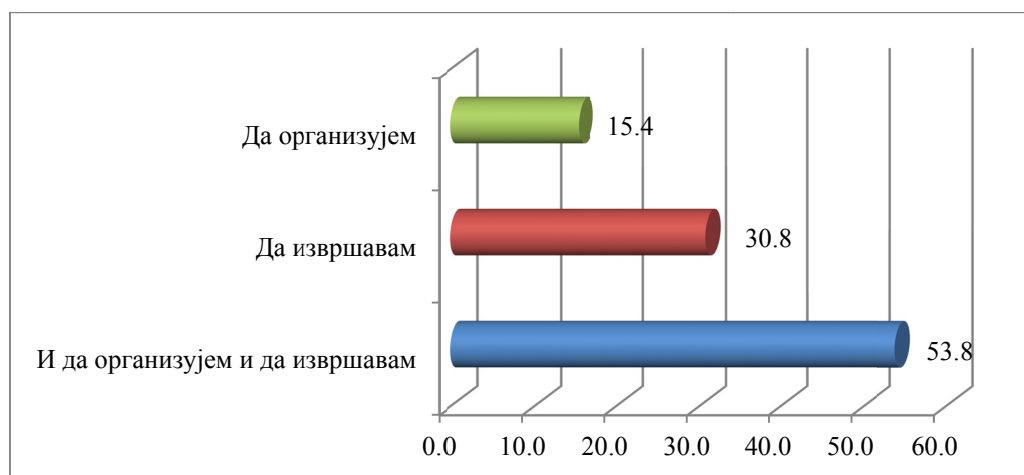
⁷⁷⁶Bernasco, W., Block, R., *Opus citatum*, p. 122.

⁷⁷⁷Van Koppen, J. P., Jansen, J. W. R., *Opus citatum*, p. 234.

присутне, трећи може да осматра излаз и/или да вози аутомобил. Наравно, они тада морају да поделе задатке како би сви они били у функцији.⁷⁷⁸ У складу с тиме, и други аутори наводе да је за успешно извршење разбојништва неопходна „основна улога тријаде“ због чега, како наводе, највише наоружаних учинилаца делују у групама од по три. Један остаје напољу близу аутобонила, а двојица улазе у објекат, наоружани: један као подршка који надгледа клијенте и не дозвољава им да изађу, док други прикупља новац. Ако то захтева сложеност, у извршењу разбојништва може учествовати и више људи, али они углавном не обављају улоге другачије од основне улоге тријаде.⁷⁷⁹

Питање број 37 гласи: „Која је била Ваша улога у извршењу тог дела?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Да организујем“, 2. „Да извршавам“, 3. „И да организујем и да извршавам“.

Полазећи од тога да је 68 анкетираних лица изјавило да су ово кривично дело извршили у групи, у оквиру тог броја испитаника је и очекиван одговор на ово питање. Задатак да организује извршење имало је 15,4%, да извршава 30,8%, а да организује и извршава 53,8% анкетираних овим испитивањем. Применом χ^2 теста сагласности добијено је да постоји значајна разлика у броју извршилаца кривичног дела ($\chi^2=24,904$, $df=2$, $p<0,001$). На ово питање није одговорило 2,6% испитаника.

Графикон 73: Дистрибуција учесталости улоге у реализацији разбојништва

У складу са нашим претходним опсервацијама које се односе на значај проучавања начина извршења кривичних дела у којима је учествовало више учинилаца, веома је битно проучити и улогу сваког учесника појединачно, пре свега због квалитативног побољшања кривичног поступка и утврђивања индивидуалне кривичне одговорности. У истраживању које су спровели Доналд и Вилсен⁷⁸⁰ (Donald, Wilson) констатовано је да је улога учиниоца у извршењу разбојништва одговарала њиховој криминалној историји. На пример, учиниоци чији је задатак био да пруже „подршку“ углавном су осуђивани за насилна дела, за разлику од „возача“ који су осуђивани за ненасилна. Неспорно је да учиниоци узајамно утичу једни на друге, да сваки од њих има значајну улогу у избору кривичног дела, али је такође евидентно да

⁷⁷⁸Van Koppen, J. P., Jansen, J. W. R., *Opus citatum*, p. 233.

⁷⁷⁹Einstadler, J. W., The social organization of armed robbery, *Social problems*, Vol. 17, Issue 1, 1969., pp. 64–83.

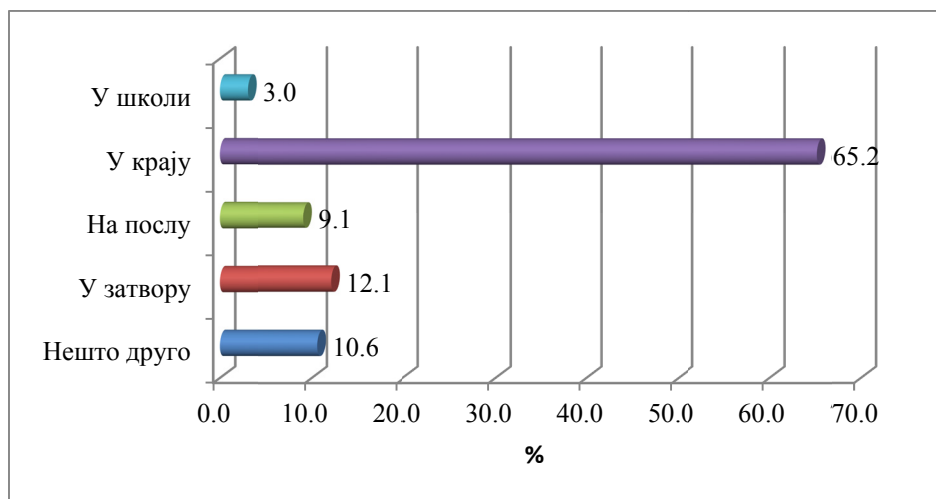
⁷⁸⁰Donald, I., Wilson, A., Ram raiding criminals working in groups, In: Canter, V. D., Alison, J. L., (eds.), *The Social Psychology of Crime*, Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2000., pp. 189–246.

поједини учесници имају више утицаја на понашање групе.⁷⁸¹ Када нису сигурни у туђе циљеве, учиниоци без заједничког искуства користе различите сигнале да разговарају око дефинисања заједничких циљева. Неко од њих чини први потез ка извршењу, а затим чека реакцију других како би сазнао да ли и они у томе виде сличан потенцијал и да ли су спремни на сарадњу.⁷⁸² Они често граде поверење користећи оптимистичку конверзацију која се назива „хваљење“ или „подстицање“.⁷⁸³ Старост сарадника, жилавост, сигурно држање и криминална репутација примарни су извор утицаја. Претпостављена или доказана криминална способност партнера, и на тај начин дефинисане криминалне могућности, не само што наводи друге да гледају у његовом правцу са поштовањем него и дефинише односе у групи.⁷⁸⁴

Питање број 38 гласи: „Ако дело нисте извршили сами, молим да одговорите на следећа питања“:

Питање број 38 А гласи: „Где сте упознали другове са којима сте извршили дело?“ и постављено је у форми заокруживања једног или више понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети 1: „У школи“, 2. „У крају“, 3. „На послу“, 4. „У затвору“, 5. „Нешто друго“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора и могућношћу да се одговори на више понуђених одговора.

У крају где живи саизвршиоце је упознало 62,3% испитаника, у затвору 11,6%, на послу 8,7% и у школи 2,9%. На неком другом месту је своје другове са којима су касније извршили кривично дело упознало 14,5% анкетираних лица, међутим, ниједно место не конзистира да би се могло релеватно поменути. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у односу на место упознавања лица са којима је извршено кривично дело ($\chi^2=51,406$, $df=3$, $p<0,001$).

Графикон 74: Расподела учесталости извршења групног разбојништва у односу на места упознавања саизвршилаца

⁷⁸¹ Видети више: Warr, M., Organization and instigation in delinquent groups, *Crimonology*, Vol. 34, Issue 1, February, 1996., pp. 11–37. Наведено према: Hochstetler, A., *Opus citatum*, pp. 752–753.

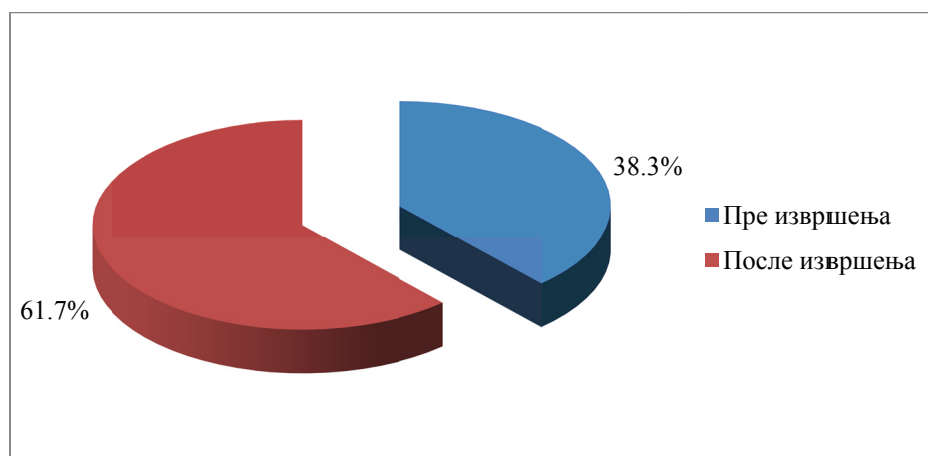
⁷⁸² Детаљније о томе: Cromwell, F. P., Olson, N. J., Avary, W. D., *Breaking and Entering: An Ethnographic Analysis of Burglary*, Newbury Park, Calif: Sage, CA, USA 1991., p. 67.

⁷⁸³ Cromwell, F. P., Olson, N. J., Avary, W. D., *Opus citatum*, p. 69.

⁷⁸⁴ Hochstetler, A., *Opus citatum*, p. 753.

Питање број 38 Б гласи: „Када сте договорили поделу плена/новца?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Пре извршења“, 2. „После извршења“.

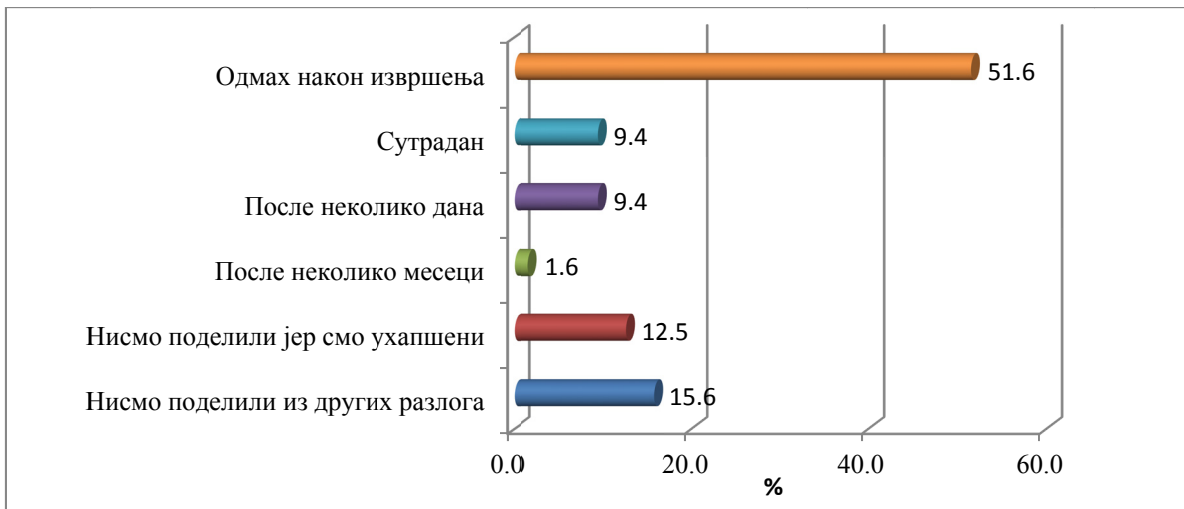
Пре извршења кривичног дела договор о времену расподеле противправне имовинске користи стечене извршењем разбојништва постигло је 38,3%, док је након самог извршења то учинило 61,7% испитаника из посматраног узорку. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да не постоји значајна разлика у времену договора о подели плена ($\chi^2=3,267$, $df=1$, $p>0,05$).

Графикон 75: Фреквенција извршења дела у односу на време договора о расподели „плена“

Питање број 38 В гласи: „Када сте поделили плен/новац?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Одмах након извршења“, 2. „Сутрадан“, 3. „После неколико дана“, 4. „После неколико недеља“, 5. „После неколико месеци“, 6. „Нисмо поделили јер смо ухапшени“, 7. „Нисмо поделили из других разлога“.

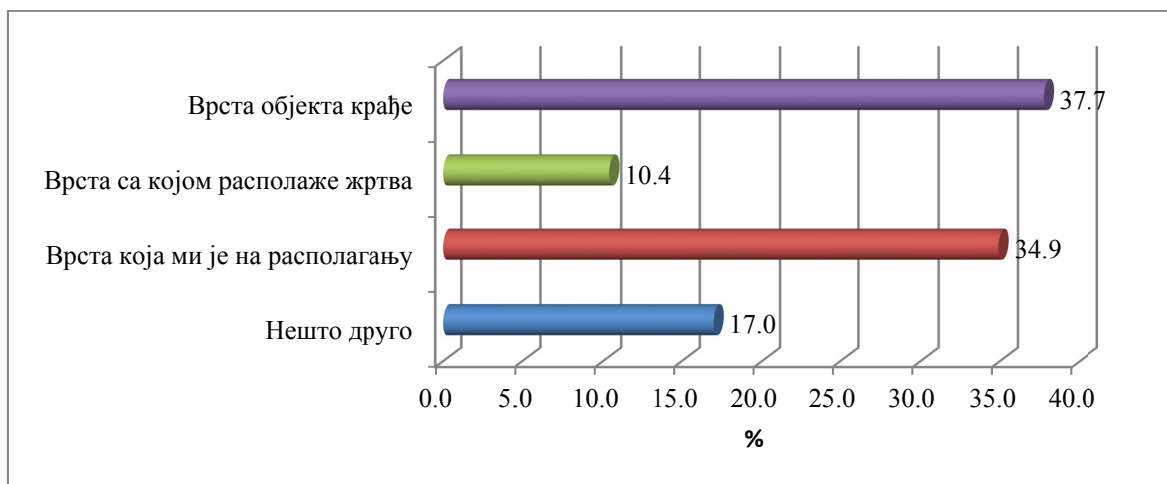
Анализом статистички обрађених одговора можемо видети да се сама реализација договора о расподели плена стеченог извршењем овог дела заиста и догодила у 71,9%. Временски оквир расподеле је веома разуђен: одмах након стицања те противправне имовинске користи у 51,6% случајева, сутрадан и након неколико дана 9,4% испитаника означило је као време када се то догодило, док се 1,6% определило за понуђени одговор који је подразумевао неколико месеци након догађаја. Значајан је и број оних који нису успели да обаве расподелу – 28,1%. Хапшење је био основни разлог за 12,5% испитаника, док друге разлоге као фактор који је имао утицаја да не изврше расподелу плена/новца наводи 15,6% испитаника из узорка. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у времену када је извршена подела плена ($\chi^2=39,231$, $df=4$, $p<0,001$).

Графикон 76: Дистрибуција учесталости реализације дела у односу на време расподеле „плена“

Питање број 39 гласи: „Шта по Вама утиче на избор оружја/оруђа за извршење дела?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Врста објекта крађе“, 2. „Врста са којом располаже жртва“, 3. „Врста која ми је на располагању“, 4. „Нешто друго“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора.

Значајан параметар за анализу методологије припремања извршења кривичног дела свакако је избор оружја којим ће се оно и извршити. Анализом добијених одговора из посматраног узорка видимо да највећи утицај има врста мете/објекта над којим је планирано извршење дела – 37,7%, врста оруђа која је била на располагању испитаницима била је од пресудног утицаја за њих 34,9%, док је избор оружја, адекватан и следствен оружју којим располаже жртва, имало значаја за 10,4% испитаника. Неки други разлози били су мотив код 17,0% анкетираних у овом испитивању. Између осталог, као опредељујући разлози наведени су: „карактер човека“, „љубав према ЦЗ99“, „нешто што би изазвало апсолутни страх“, „оружје које ми се свиђа“, „у зависности од расположења зависи и оружје које носим са собом“. На постављено питање није одговорило 9,4% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у односу на утицај на избор оружја за извршење кривичног дела ($\chi^2=22,830$, $df=3$, $p<0,001$).

Графикон 77: Расподела учесталости различитих фактора на избор оружја

Веома су значајна и истраживања о мотивационим факторима који утичу на избор оружја које ће бити коришћено у извршењу разбојништва. У складу са тиме, постоје и различите мотивационе разлике повезане са избором оружја која се употребљавају приликом извршења оружаног разбојништва. Покоравање жртве, избор мете, припрема извршења, опажање о могућности увећавања казни за употребу ватреног оружја и наравно његова доступност само су неки од разлога које учинилац разматра приликом доношења одлуке о употреби конкретног оружја. Истраживања показују да постоје разлике не само у одлуци о ношењу ватреног или неког другог оружја, него такође и у одлуци да ли да се користи ватрено оружје које је спремно за употребу (напуњено) или ватрено оружје које није потпуно спремно за то.⁷⁸⁵

Најважнији разлог који је опредељивао одлуку да ли да користе ватрено оружје било је мишљење да, „ако носиш пиштољ, твоја жртва се неће борити, и на тај начин не мораш да је повређујеш“. Овај мотив је сматран „веома значајним“ код 57% учинилаца који користе ватрено оружје.⁷⁸⁶ Овакви резултати нам сугеришу да је успостављање контроле над окружењем значајан фактор који има утицаја на избор оружја. Преузимање контроле треба да обезбеди да потенцијални „јунаци отпора“ буду склоњени у страну, а да се истовремено жртве код којих се налазе различите вредности (новац или нека друга добра) повинују њиховим захтевима.⁷⁸⁷ Што значи да је преовлађујући мотив жеља да се минимализују „неприлике“ којима би учинилац могао бити изложен, а максимализују шансе да се кривично дело успешно реализује.⁷⁸⁸ „Велики, ружни пиштољи“ као што су пиштољи калибра 9 мм или .45 најбоља су оружја за изазивање сарадње – они имају снажнију тенденцију да преплаше жртву и смање вероватноћу пружања отпора.⁷⁸⁹

Други значајан разлог који има великог утицаја на одлуку да ли да користи ватрено оружје јесте објективна могућност „да увек постоји шанса да ће моја жртва бити наоружана“. Овакав приступ „веома значајним“ сматра 50% учинилаца који су користили пиштоље.⁷⁹⁰

Висина могуће казне због коришћења оружја у извршењу разбојништва такође је значајан фактор који опредељује и коришћење различитог оружја. Нешто више од једне половине корисника ножева као разлог за њихово коришћење наводи своја очекивања да би добили оштрију казну ако би били ухваћени са ватреним оружјем. Другим речима, учиниоци разбојништава који као средство извршења користе нож уместо ватреног оружја сматрају вероватнијим да исход дела може бити њихово лишење слободе, па су се стога опредељивали за „инфериорније оружје“ као што је нож.⁷⁹¹

⁷⁸⁵Mouzos, J., Carcach, C., *Opus citatum*, p. 12.

⁷⁸⁶Истраживање је урађено на узорку од око 2.000 осуђених и затворених учинилаца у САД током периода од августа 1982. до јануара 1983. године. Видети више: Wright, D. J., Rossi, H. P., *Armed and Considered Dangerous: A Survey of Felons and their Firearms*, Aldine De Gruyter, New York, 1986. p. 129.

⁷⁸⁷Опширније о томе видети: Gill, M., *Commercial Robbery: Offenders Perspectives on Security and Crime Prevention*, Blackstone Press Limited, Great Britain, 2000., p. 83.

⁷⁸⁸Wright, D. J., Rossi, H. P., *Opus citatum*, p. 130.

⁷⁸⁹Wright, T. R., Decker, H. S., *Armed Robberies in Action: Stickups and Street Culture*, Northeastern University Press, Boston, USA, 1997., pp. 105–106.

⁷⁹⁰Wright, D. J., Rossi, H. P., *Opus citatum*, p. 130.

⁷⁹¹Mouzos, J., Carcach, C., *Opus citatum*, p. 9.

Као друге могуће разлоге за коришћење ножа, Хардинг и Блејк⁷⁹² (Harding, Blake) наводе да је значајан број учинилаца који су користили нож мислио да:

- не би имали поверења у себе ако би били наоружани пиштољем;
- постоји могућност самоповређивања ако би користили ватрено оружје;
- у случају наилазка полиције, већа је вероватноћа да би и они били повређени.

Као што смо констатовали у нашем истраживању, значајан број учинилаца бира оружје и у складу са метом/објектом извршења дела. Ако је мета банка или нека друга финансијска институција, то подразумева чешће коришћење ватреног оружја.⁷⁹³

Такође, важно је напоменути да постојање различитих културних навика у погледу коришћења ватреног оружја у различитим државама може бити значајан фактор у избору оружја.⁷⁹⁴

Рекапитулирајући аспекте припремања извршења кривичног дела долазимо до истог закључка као што велики број учинилаца и наводи: „они не планирају извршење кривичних дела или их планирају само неколико минута.“⁷⁹⁵ Овакви наводи иду у прилог размишљању појединих аутора да учиниоци, док размишљају о извршењу кривичног дела, често игноришу или не размишљају о могућим последицама хапшења.⁷⁹⁶ Као што се може видети из графикана 71, ово питање смо већ обрадили. Међутим, различити профили учинилаца дефинишу и различит приступ припреми извршења кривичног дела, уважавајући особености појединих мета/објеката. У сваком случају, модалитети приступа нису исти за нпр. разбојништво које се врши у банци и трафици или на улици. Ради сагледавања степена и нивоа тих специфичности, све мете/објекте извршења које смо понудили у питању број 12 груписаћемо у четири категорије⁷⁹⁷, полазећи од нивоа мера безбедности које се предузимају, потенцијалном броју жртава, месту на коме се налазе, а у наредном делу рада ћемо их у складу са тиме и поредити.

Објекти извршења:

1. Финансијски објекти (банка, пошта, поштар и возило за транспорт новца);
2. Комерцијални објекти (мењачница, златара, продавница/мегамаркет, трафика, угоститељски објекат, коцкарница/кладионица и апотека);
3. Улично разбојништво (пролазници на улици);
4. Остало (кућа/стан и нешто друго из упитника).

Како различите мете/објекти утичу на потребу за што квалитетнијом припремом? Колико је она базирана на објективним способностима учиниоца да обради све расположиве информације које треба да резултирају правовременим избором мете, можемо видети упоређујући варијаблу „објекат извршења разбојништа“ са

⁷⁹²Harding, W. R., Blake, A., *Weapon Choice by Violent Offenders in Western Australia: A Pilot Study*, Research Report, No. 1, Crime Research Centre, University of Western Australia, Perth, Australia, 1989., p. 29. Преузето са интернет адресе: <http://crg.aic.gov.au/reports/5-88.pdf>, приступљено: 01.03.2014.

⁷⁹³Mouzos, J., Carcach, C., *Opus citatum*, p. 1.

⁷⁹⁴*Ibidem*, p. 6.

⁷⁹⁵Short, F. J., The level of explanation problem revisited –The American Society of Criminology 1997 Presidential Address, *Crimonology*, Vol. 36, Issue 1, February, 1998. pp. 3–36.

⁷⁹⁶Детаљније о томе видети: Shover, N., Honaker, D., The socially bounded decision making of persistent property offenders, *Howard Journal of Criminal Justice*, Vol. 31, Issue 4, November, 1992., pp. 276–293.

⁷⁹⁷У западној литератури обично се користи подела на комерцијална разбојништва, у која спадају сви комерцијални објекти и улична разбојништва. Међутим, ми смо сматрали да ће нам ова подела понудити више различитих могућности за извођење квалитетнијих закључака.

варијаблом „да ли сте објекат над којим ћете извршити дело одабрали пре његовог извршења“ (табела 35).

		Објекат извршења је унапред одабран		
		Да %	Не %	Делимично %
Објекти извршења	Финансијски	75,0	25,0	0
	Комерцијални	53,3	25,3	21,3
	Улично разбојништво	38,9	61,1	0
	Остало	53,6	42,9	3,6

Табела 35: Утицај познавања мете/објекта на припреме за извршење дела

Анализом квантитативних резултата ове упоредне анализе можемо закључити да је 75% испитаника чији је објекат извршења био у категорији финансијских објеката унапред изабрало своју мету, што је потпуно очекивани резултат у односу на ниво мера безбедности у тим објектима и друге факторе који карактеришу те објекте, а које је неопходно темељито сагледати. Веома висок ниво је и код комерцијалних објеката, 53,3% анкетираних којима су ови објекти били избор дефинисало је своју мету пре извршења, док је 21,3% то учинило тек делимично. Лице над којим ће извршити улично разбојништво одабрало је 38,9% испитаника, док су остали објекти одабрани у 53,6% потпуно у 3,6% случајева делимично пре извршења дела и самим тим се могла организовати и адекватна припрема за реализацију разбојништва. Што је ниво безбедности мете већи, то је и планирање темељније. Разбојништва која се изводе над нпр. транспортима новца подразумевају планирање и већи број учинилаца који су наоружани ватреним оружјем и желе велику добит. У складу са овим профилем, вероватније је да ће већина учесника бити професионални учиниоци оружаних разбојништава. Анализирајући 341 учинилаца ових разбојништава Џил (Gill) је установио постојање истог образаца; они су били најорганизованији, улажући највише труда да се изборе са свим могућим ризицима.⁷⁹⁸

У складу са параметрима који се односе на одабрани објекат дефинише се број учесника у реализацији тог циља. Карактеристике тог утицаја можемо видети ако извршимо упоредну анализу варијабли „објекат извршења разбојништа“ и „колико вас је учествовало у извршењу дела“ (табела 36).

		Број учесника у извршењу разбојништва			
		Један извршилац %	Два %	Од 3 до 5 %	Више од 5 %
Објекти извршења	Финансијски	25,0	31,3	31,3	12,5
	Комерцијални	48,0	25,0	26,7	1,3
	Улично разбојништво	38,9	38,9	22,2	0
	Остало	41,4	13,8	34,5	10,3

Табела 36: Утицај мете/објекта на број учинилаца у реализацији дела

⁷⁹⁸Gill, M., The craft of robbers of cash in transit vans: Crime facilitators and the entrepreneurial approach, *International Journal of the Sociology of Law*, Vol. 29, Issue 3, 2001., pp. 277–291.

Анализом добијених резултата можемо видети да је најчешће један учинилац био актер извршења разбојништва код комерцијалних објеката – 48%, код уличног разбојништва 38,9% и осталих објеката 41,4%. Групно разбојништво је преовлађујућа особеност мета које смо декларисали као финансијске објекте. Двојица учинилаца су учествовала у 31,3% извршења, од 3 до 5 исто толико, док је пет и више актера учествовало у 12,5% дела. Код групних разбојништава над комерцијалним објектима најчешће је било пристуно од 3 до 5 учинилаца (26,7%).

Утицај социјалног окружења на избор лица са којима се најчешће врши ово кривично дело и утицај озбиљности мете/објекта сагледаћемо упоређујући варијаблу „објекат извршења разбојништа“ са варијаблом „где сте упознали другове са којима сте извршили дело“ (табела 37).

		Упознавање саизвршилаца				
		У школи %	У крају %	На послу %	У затвору %	Негде друго %
Објекти извршења	Финансијски	0	58,3	16,7	25	8,3
	Комерцијални	5,1	66,7	7,7	15,4	12,8
	Улично разбојништво	0	54,5	9,1	18,2	27,3
	Остало	0	93,3	6,7	6,7	6,7

Табела 37: Утицај мете/објекта на места упознавања учинилаца

Анализирајући добијене квантитативне параметре можемо закључити да уже социјално окружење које је омеђено „крајем у коме се живи“ генерише највећи број случајева упознавања особа, које се пре или касније одреде да заједно врше кривична дела. Код осталих објеката то је 93,3%, у комерцијалним 66,7%, док је код финансијских учесталост 66,7%. Најнижа је за улична разбојништва – 54,5%. Упознавање саизвршилаца у затвору је особеност која са 25% карактерише извршење разбојништва у финансијским објектима и сву озбиљност искушења која учиниоци ових дела стављају пред собом, опредељујући се за ове мете. Дела која се реализују на улици опредељују одабир друштва из затвора у 18,2%, док је код комерцијалних објеката то присутно у 15,4%. Из изнетих резултата можемо видети да степен озбиљности свих мера безбедности и заштите које се предузимају у различитим објектима има утицаја и на нивое професионалности актера који у њима учествују.

У претходном делу смо исцрпно навели различите приступе приликом избора оружја које ће бити употребљено за извршење овог кривичног дела. Какав је утицај мета/објеката на испитанике у нашем испитивању, утврдићемо поредећи варијабле „објекат извршења разбојништа“ и „шта утиче на избор оружја за извршење дела“, (табела 38).

		Фактори од утицаја на избор оружја			
		Објекат извршења %	Оружје којим располаже жртва %	Расположиво оружје %	Нешто друго %
Објекти извршења	Финансијски	25,0	6,3	25,0	43,8
	Комерцијални	45,1	8,5	32,4	14,1
	Улично разбојништво	22,2	11,1	55,6	11,1
	Остало	36,4	22,7	27,3	13,6

Табела 38: Утицај мете/објекта на избор оружја

Анализом добијених резултата можемо констатовати да оружје којим се располаже има највише утицаја приликом избора. Као што можемо приметити, то је карактеристика за улична разбојништва у 55,6% случајева, код комерцијалних објеката у 32,4%, финансијских у 25% и осталих објеката у 27,3% случајева. Оно што смо очекивали (да особености извршења дела у финансијским објектима имају и опредељујући утицај на избор оружја), делимично се показало као нереалним, али ако се има у виду висок резултат од чак 48% изражен у понуђеном одговору као нешто друго, даје нам за право да останемо код тог очекивања, поготово што је код комерцијалних објеката тај однос у скоро обрнутој пропорцији од (45,1%:14,1%).

Као што смо и претходно закључили, оружје је моћно средство које треба да обезбеди што већу кооперативност жртве. Претња његовом употребом треба да „убеди“ жртву на неминовност да се опрости од новца или других добара која се налазе у њеном поседу.⁷⁹⁹ Оно треба да обезбеди остваривање следећих циљева:

- Осигура брзу сарадњу жртве;
- Спречи било какав отпор;
- Ономогући потеру;
- Обесхрабри жртву у погледу сарадње са полицијом и судовима.⁸⁰⁰

Позната је и типологија наоружаних учинилаца разбојништва, где избор оружја варира у зависности од „врсте“ наоружаног учиниоца:

- *Хронични* – редовно носе ватрено оружје (које је увек напуњено и спремно за употребу) и користе га у једном од пет разбојништава;
- *Професионални* – показују тенденцију да такође буду добро наоружани (понекад аутоматским оружјем), отварају ватру из свог оружја ређе него хронични учиниоци (једно од десет разбојништава) и понекад узимају таоце;
- *Интензивни* – генерално користе несмртоносна оружја, која ретко стављају у употребу, и само понекад су наоружани ватреним оружјем (увек напуњеним) које никада не користе;
- *Случајни* – наоружани су ватреним оружјем (понекад) напуњеним, које никада не користе.⁸⁰¹

Питање број 40 – односи се на проверу ставова, са циљем да се утврди како поједини фактори, у припреми извршења дела, утичу на учиниоце кривичног дела разбојништва, и оно гласи: „*Колико је, по Вашем мишљењу, људима који врше разбојништва значајан сваки од следећих елемената у припреми извршења дела*“. Постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора према петостепеној Ликертовој скали (*Likert scale*). За сваку појединачну тврдњу о различитим ставовима понуђени степен слагања био је изражен од „*без значаја*“, „*мањег значаја*“, „*средњег значаја*“, „*значајно*“ до „*веома значајно*“.

⁷⁹⁹Nugent, S., et al., *Armed robbery from an offender's perspective: Implications for prevention, unpublished report*, Australian Institute of Criminology, Canberra Australia, 1989., p. 38. Преузето са интернет адресе: <http://aic.gov.au/documents/C/4/F/%7BC4F63B1B-7712-4134-BF2B-AA2417BF32EB%7Drobbery.pdf>, приступљено: 01.05.2014.

⁸⁰⁰Macdonald, J. M., *Armed Robbery: Offenders and their Victims*, Charles C. Thomas, Springfield, Illinois, USA, 1975., p. 331.

⁸⁰¹Gabor, T., et al., *Armed Robbery: Cops, Robbers and Victims*, Charles C. Thomas, Springfield, Illinois, USA, 1987. Наведено према: Mouzos, J., Carcach, C., *Opus citatum*, pp. 7–8.

Питање број 40, тврдња број 1, гласи: „*Могућност неопаженог доласка до објекта*“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Без значаја	6	5,4
Мањег значаја	3	2,7
Средњег значаја	9	8,1
Значајно	36	32,4
Веома значајно	57	51,4
Укупно	111	100

Табела 39: *Дистрибуција учесталости утицаја неопаженог доласка до мете/објекта на припреме за извршење разбојништва*

Анализом добијених квантитативних резултата испитивања на ово питање можемо видети да је могућност неопаженог доласка до објекта извршења кривичног дела веома значајна за 51,4% испитаника, значајна за 32,4%, средњег значаја за 8,1%, без значаја за 5,4% и мањег значаја за 2,7% анкетираних из посматраног узорка. На постављено питање није одговорило 5,1%. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у процени значаја неопаженог доласка до објекта извршења кривичног дела ($\chi^2=60,546$, $df=4$, $p<0,001$).

Питање број 40, тврдња број 2, гласи: „*Постојање физичког обезбеђења*“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Без значаја	9	8,2
Мањег значаја	8	7,3
Средњег значаја	11	10,0
Значајно	29	26,4
Веома значајно	53	48,2
Укупно	110	100

Табела 40: *Дистрибуција учесталости утицаја постојања физичког обезбеђења мете/објекта на припреме за извршење разбојништва*

Анализом одговора који су испитаници дали на постављено питање можемо видети да је постојање физичког обезбеђења битан фактор за 48,2% испитаника. Значајан је за 26,4%, средњег значаја за 10%, без значаја за 8,2% и мањег значаја за 7,3% испитаника из узорка. На постављено питање није одговорило 6% анкетираних из посматраног узорка. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у процени значаја постојања физичког обезбеђења објекта извршења кривичног дела ($\chi^2=68,0$, $df=4$, $p<0,001$).

Питање број 40, тврдња број 3, гласи: „Постојање видео-надзора“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Без значаја	13	11,8
Мањег значаја	8	7,3
Средњег значаја	8	7,3
Значајно	28	25,5
Веома значајно	53	48,2
Укупно	110	100

Табела 41: Дистрибуција учесталости утицаја постојања видео-надзора мете/објекта на припреме за извршење разбојништва

Анализом резултата одговора који су испитаници дали на ово питање, веома значајно је за 48,2% испитаника, значајно за 25,5%, без значаја за 11,8%. За 7,3% испитаника из посматраног узорка, постојање видео надзора је средњег или мањег значаја у припреми извршења кривичног дела разбојништва. На постављено питање није одговорило 6,0% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у процени значаја постојања видео надзора објекта извршења кривичног дела ($\chi^2=66,818$, $df=4$, $p<0.001$).

Питање број 40, тврдња број 4, гласи: „Постојање техничке заштите објекта“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Без значаја	8	7,4
Мањег значаја	7	6,5
Средњег значаја	13	12,0
Значајно	31	28,7
Веома значајно	49	45,4
Укупно	108	100

Табела 42: Дистрибуција учесталости утицаја постојања техничке заштите мете/објекта на припреме за извршење разбојништва

За 45,4% испитаника који су учествовали у овом испитивању постојање техничке заштите објекта веома је значајно сазнање. Значајно је за 28,7%, средњег значаја за 12%, без значаја за 7,4% и мањег значаја за 6,5% анкетираних лица из узорка. На постављено питање није одговорило 7,7% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у процени значаја постојања техничке заштите објекта извршења кривичног дела ($\chi^2=60,704$, $df=4$, $p<0,001$).

Питање број 40, тврдња број 5, гласи: „Присуство полиције у близини“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Без значаја	5	4,7
Мањег значаја	5	4,7
Средњег значаја	7	6,5
Значајно	24	22,4
Веома значајно	66	61,7
Укупно	107	100

Табела 43: Дистрибуција учесталости утицаја присуства полиције у близини мете/објекта на припреме за извршење разбојништва

Анализом одговора који су испитаници дали на питање, а које се односило на присуство полиције у близини објекта извршења кривичног дела, 4,7% испитаника који су одговорили на постављено питање навело је да је то сазнање за њих без значаја, 4,7% да је мањег значаја, 6,5% да је средњег значаја, 22,4% да је значајно и 61,7% да је веома значајно. На постављено питање није одговорило 8,5% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у процени значаја присуства полиције у близини објекта извршења кривичног дела ($\chi^2=82,944$, $df=4$, $p<0,001$).

Питање број 40, тврдња број 6, гласи: „Број људи према којима је потребно применити силу“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Без значаја	11	10,1
Мањег значаја	6	5,5
Средњег значаја	14	12,8
Значајно	28	25,7
Веома значајно	50	45,9
Укупно	109	100

Табела 44: Дистрибуција учесталости утицаја броја људи према којима је потребно применити силу на припреме за извршење разбојништва

Анализом резултата понуђених одговора који су испитаници дали одговарајући на ово питање, видећемо да је 45,9% испитаника одговорило да је за њих то веома значајно, 25,7% се изјаснило да је значајно, 12,8% да је од средњег значаја, за 10,1% је без значаја, док је од мањег значаја за 5,5% анкетираних из посматраног узорка. На постављено питање није одговорило 6,8% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у процени значаја број људи према којима је потребно применити силу при извршењу кривичног дела ($\chi^2=57,835$, $df=4$, $p<0,001$).

Питање број 40, тврдња број 7, гласи: „Број људи који ће се случајно затећи“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Без значаја	14	12,8
Мањег значаја	14	12,8
Средњег значаја	17	15,6
Значајно	21	19,3
Веома значајно	43	39,4
Укупно	109	100

Табела 45: Дистрибуција учесталости утицаја броја људи који ће се случајно затећи на припреме за извршење разбојништва

Анализом одговора који су испитаници дали на питање које се односило на број људи који ће се случајно затећи при извршењу кривичног дела, 12,8% испитаника који су одговорили на постављено питање навело је да је без значаја, 12,8% да је мањег значаја, 15,6% да је средњег значаја, 19,4% да је значајно и 39,4% да је веома значајно. На постављено питање није одговорило 6,8% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у процени значаја броја људи који ће се случајно затећи при извршењу кривичног дела ($\chi^2=27,284$, $df=4$, $p<0,01$).

Питање број 40, тврдња број 8, гласи: „Неопажено чекање“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Без значаја	11	10,3
Мањег значаја	12	11,2
Средњег значаја	21	19,6
Значајно	24	22,4
Веома значајно	39	36,4
Укупно	107	100

Табела 46: Дистрибуција учесталости утицаја неопаженог чекања на припреме за извршење разбојништва

Анализом квантитативних статистичких параметара можемо закључити да је могућност неопаженог чекања битна претпоставка у припреми за 36,4% испитаника, значајна за 22,4%, средњег значаја за 19,6%, мањег значаја за 11,2% и без значаја за 10,3% анкетираних испитаника из узорка. На постављено питање није одговорило 8,5% испитаника из посматраног узорку. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у процени значаја могућности неопаженог чекања при извршењу кривичног дела ($\chi^2=23,918$, $df=4$, $p<0,001$).

Питање број 40, тврдња број 9, гласи: „Видљивост“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Без значаја	8	7,3
Мањег значаја	8	7,3
Средњег значаја	13	11,8
Значајно	35	31,8
Веома значајно	46	41,8
Укупно	110	100

Табела 47: Дистрибуција учесталости утицаја видљивости на припреме за извршење разбојништва

Анализом одговора који су испитаници дали на ово питање видећемо да је видљивост веома значајна за 41,8% испитаника, значајна за 31,8%, средњег значаја за 11,8%, а без значаја или мањег значаја за 7,3% испитаника који су учествовали у испитивању. На постављено питање није одговорило 6% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у процени значаја видљивости објекта извршења кривичног дела ($\chi^2=56,364$, $df=4$, $p<0,001$).

Питање број 40, тврдња број 10, гласи: „Правци и начин бекства“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Без значаја	3	2,8
Мањег значаја	4	3,7
Средњег значаја	3	2,8
Значајно	27	25,2
Веома значајно	70	65,4
Укупно	107	100

Табела 48: Дистрибуција учесталости утицаја праваца и начина бекства на припреме за извршење разбојништва

Анализом одговора који су испитаници дали на питање које се односило на могуће правце и начине бекства након извршења кривичног дела, 65,4% испитаника који су одговорили на постављено питање навело је да је то по њиховом суду веома значајно, 25,2% да је значајно, мањег значаја је за 3,7% и средњег значаја или без значаја за 2,8% њих. На постављено питање није одговорило 8,5% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у процени значаја процене могућих праваца и начина бекства након извршења кривичног дела ($\chi^2=80,418$, $df=4$, $p<0,001$).

Питање број 40, тврдња број 11, гласи: „Избор оружја/оруђа“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Без значаја	13	12,3
Мањег значаја	8	7,5
Средњег значаја	15	14,2
Значајно	30	28,3
Веома значајно	40	37,7
Укупно	106	100

Табела 49: Дистрибуција учесталости утицаја избора оружја/оруђа на припреме за извршење разбојништва

Анализом одговора који су испитаници дали на постављено питање можемо закључити да су одговори на ово питање веома разуђени. Наиме, за 37,7% је веома значајно, 28,3% је одговорило да је значајно, за 14,2% је средњег значаја, без значаја за 12,3% и мањег значаја за 7,5% анкетираних лица из узорка. На постављено питање није одговорило 9,4% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у процени значаја избора оружја/оруђа извршења кривичног дела ($\chi^2=33,528$, $df=4$, $p<0,001$).

Питање број 40, тврдња број 12, гласи: „Типовање жртве/објекта“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Без значаја	14	13,1
Мањег значаја	6	5,6
Средњег значаја	12	11,2
Значајно	25	23,4
Веома значајно	50	46,7
Укупно	107	100

Табела 50: Дистрибуција учесталости утицаја типовања жртве/објекта на припреме за извршење разбојништва

Анализом резултата одговора на ово питање можемо закључити да је типовање жртве веома значајно за 46,7% испитаника из посматраног узорка, значајно за 23,4%, без значаја за 13,1%, средњег значаја за 11,2% и мањег значаја за 5,6% испитаника. На постављено питање није одговорило 8,5% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у процени значаја типовања жртве/објекта извршења кривичног дела ($\chi^2=56,598$, $df=4$, $p<0,001$).

Питање број 40, тврдња број 13, гласи: „Праћење жртве/објекта“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Без значаја	17	15,7
Мањег значаја	5	4,6
Средњег значаја	14	13,0
Значајно	24	22,2
Веома значајно	48	44,4
Укупно	108	100

Табела 51: Дистрибуција учесталости утицаја праћења жртве/објекта на припреме за извршење разбојништва

Анализом одговора који су испитаници дали на постављено питање видимо да се 44,4% анкетираних определило за то да је праћење жртве веома значајно на листи њихових приоритета у припреми извршења овог кривичног дела. За 22,2% је то значајно, без значаја је за 15,7%, средњег значаја за 13% и мањег значаја за 4,6% испитаника из посматраног узорка. На постављено питање није одговорило 7,7% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у процени значаја праћења жртве/објекта извршења кривичног дела ($\chi^2=23,852$, $df=4$, $p<0,01$).

Питање број 40, тврдња број 14, гласи: „Изучавање навика жртве/објекта“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Без значаја	20	18,9
Мањег значаја	9	8,5
Средњег значаја	14	13,2
Значајно	21	19,8
Веома значајно	42	39,6
Укупно	106	100

Табела 52: Дистрибуција учесталости утицаја изучавања навика жртве/објекта на припреме за извршење разбојништва

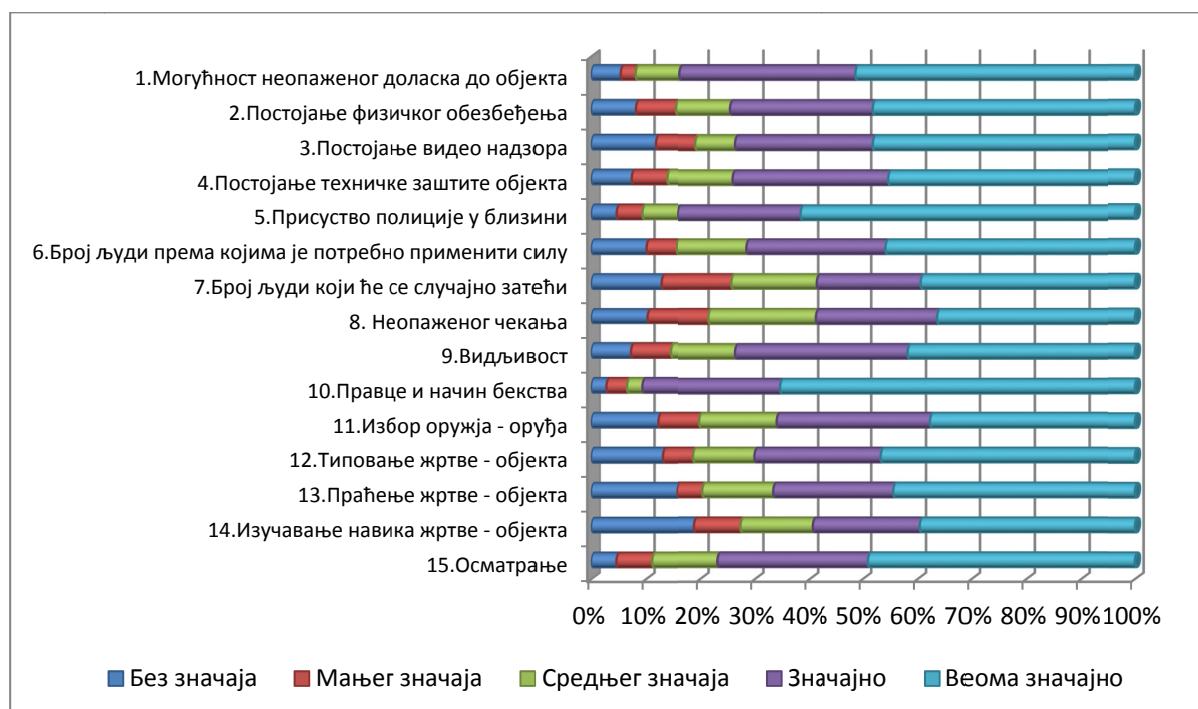
Анализом одговора који су испитаници дали на ово питање можемо закључити да је овај фактор у припреми извршења дела веома значајан за 39,6% испитаних из узорка, значајан за 19,8%, без значаја за 18,9%, средњег значаја за 13,2%, а за 8,5% је ово питање мањег значаја. На постављено питање није одговорило 9,4% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у процени значаја изучавања навика жртве/објекта извршења кривичног дела ($\chi^2=29,943$, $df=4$, $p<0,001$).

Питање број 40, тврдња број 15, гласи: „Осматрање“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Без значаја	5	4,6
Мањег значаја	7	6,5
Средњег значаја	13	12,0
Значајно	30	27,8
Веома значајно	53	49,1
Укупно	108	100

Табела 53: Дистрибуција учесталости утицаја осматрања на припреме за извршење разбојништва

Анализом резултата испитивања на ово постављено питање можемо видети да је осматрање веома значајно за 49,1% анкетираних испитаника. Да је од значаја определило се њих 27,8%, средњег значаја је за 12%, мањег значаја за 6,5% и без значаја за 4,6% лица из посматраног узорка. На постављено питање није одговорило 7,7% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у процени значаја осматрања објекта извршења кривичног дела ($\chi^2=40,963$, $df=4$, $p<0,001$).

Графикон 78: Дистрибуција учесталости утицаја различитих елемената на припреме за извршење разбојништва

Припрема извршења једна је од фаза извршења кривичног дела, значајна колико и она која се односи на његову реализацију јер ствара неопходне предуслове за успешан исход самог кривичног дела. Претходно смо могли да се уверимо да јој значајан број учинилаца посвећује потребну пажњу; наравно, неки су потпуно посвећени свим њеним елементима, док одређен број ставља тежиште само на поједине

елементе који су по њиховом мишљењу за њих битни. Шта има највећег утицаја на њих? Одговор на ово питање је од значаја како за саму израду профила ових учинилаца, тако и за предузимање неопходних мера превенције, које су усмерене како на жртву тако и на одређене ситуационе околности које могу имати мање или више утицаја на одлуку да ли да се изврши баш кривично дело разбојништва, да се одустане од његовог извршења или да се предузме извршење другог кривичног дела мање друштвене опасности.

Анализом резултата истраживања добили смо квантитативне параметре који нам дају одговоре на утицаје појединих елемената. Сваки од њих је вредан пажње, а све њих је потребно посматрати као међусобно комплементарне, јер само тако могу да дају одређен превентивни резултат. Стога је идентификација појединачне значајности веома битна како би тај резултат био што је могуће већи, а самим тим и ризик од извршења овог кривичног дела сведен на најмању могућу меру, што је и суштина превенције криминалитета, односно контроле насилничког имовинског криминалитета.

Ако бисмо појединачно анализирали различите елементе, сублимирајући резултате који се односе на ставове испитаника, а изражени су одговорима „значајно“ и „веома значајно“, што заједно подразумева да имају велики утицај, можемо констатовати да се највише пажње посвећује сагледавању могућности безбедног доласка и одласка са места извршења дела. Наиме, за 90,8% испитаника правци и начини бекства су питања од посебне важности. Приближно томе – 83,5% посвећено је и одговорима на питање које су могућности неопаженог доласка до мете/објекта извршења планираног дела. Овакви резултати кореспондирају са резултатима која ћемо добити у одговорима на анкетно питање број 42, а дају нам логичне одговоре да је највећа пажња посвећена смањењу вероватноће откривања/идентификације на најмању могућу меру. Распоред полиције на терену и њено евентуално присуство у близини мете/објекта за који су заинтересовани од круцијалног је значаја за 84,1% анкетираних испитаника, а од тога је ово питање од великог значаја за њих 61,7%. Овакви резултати нам дају за право да закључимо да превентивне стратегије треба да буду усмерене на обезбеђење неопходних услова да распоред могућих мета/објеката буде у функцији смањења могућности безбедног доласка и одласка, како архитектонским решењима у самом објекту тако и урбанистичким око објекта (улице, пролази и сл.), или стварањем услова за повећањем броја пролазника који треба да онемогуће прикривен долазак или бекство и повећају могућност идентификације учинилаца. Упоредо са тиме, близина полицијских станица или број усмерених, интервентних или других варијација повећаног присуства полицијских службеника значајно би обесхрабрила учиниоце ових дела.

Постојање мера физичко-техничке заштите или надзора високо су котирани елементи који се разматрају у припреми извршења дела. Постојање физичког обезбеђења (74,6%), техничка уређеност објекта (74,1%) и функционисање видео-надзора (73,7%), иако немају великог утицаја на саму одлуку о реализацији намере за извршење разбојништва, свакако да имају значаја приликом сагледавања различитих начина и могућности извршења дела и места и улоге сваког учесника у њему. Потреба за осматрањем мете и извођење одређених закључака које је могуће добити на овај начин од су велике важности за 76,9% испитаника, као и видљивост за коју се определило њих 73,6%. Процењивање броја људи према којима је потребно применити принуду, јер ће се због своје улоге сигурно наћи у објекту, високо је оцењен елемент припреме (са 71,6%). Процена броја особа који се могу случајно затећи на месту виктимизације (са 58,7%) исто је тако битан елемент. Ови параметри су неопходни пре свега због планирања адекватног броја саизвршилаца, које је неопходно обезбедити и

организовати, и адекватних средстава принуде/оружја (66%) за реализацију планираног извршења кривичног дела.

Као што се може закључити, типовање мете, жртве/објекта (68,1%), њено праћење (66,6%) и изучавање њених навика (59,4%) са више аспеката имају великог утицаја приликом сваке озбиљније припреме извршења било којег кривичног дела, а нарочито разбојништва. Могућност неопаженог чекања је на дну лествице понуђених варијабли, али ипак са високим процентом значајности од чак 58,8%, пошто је то вероватно само један сегмент елемената који се односе на безбедан долазак и удаљавање са места извршења овог кривичног дела.

2.5. Карактеристике начина извршења уличног разбојништва

Питање број 41 односи се на испитанике који су до сада извршили једно или више кривичних дела разбојништва над пролазником или пролазницима, на улици, тргу, парку или неком другом јавном месту.

Питање број 41 А гласи: „*Шта је имало највише утицаја да одаберете баш то оштећено лице?*“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Богат изглед“, 2. „Видљив накит“, 3. „Знао сам да има новца“, 4. „Насумице сам реаговао“, 5. „Нешто друго“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора.

Анализом одговора које су испитаници из посматраног узорка навели можемо закључити да је информација о поседовању новца („типовање“) имала примаран утицај на избор жртве за 31,7% анкетираних испитаника, насумични избор за 24,4%, богат изглед за 7,3%, видљив накит за 2,4%, док су неки други разлози били од суштинског значаја за 2,4% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да не постоји значајна разлика у наведеним доминантним разлозима за избор оштећеног лица ($\chi^2=5,927$, $df=4$, $p>0,05$).

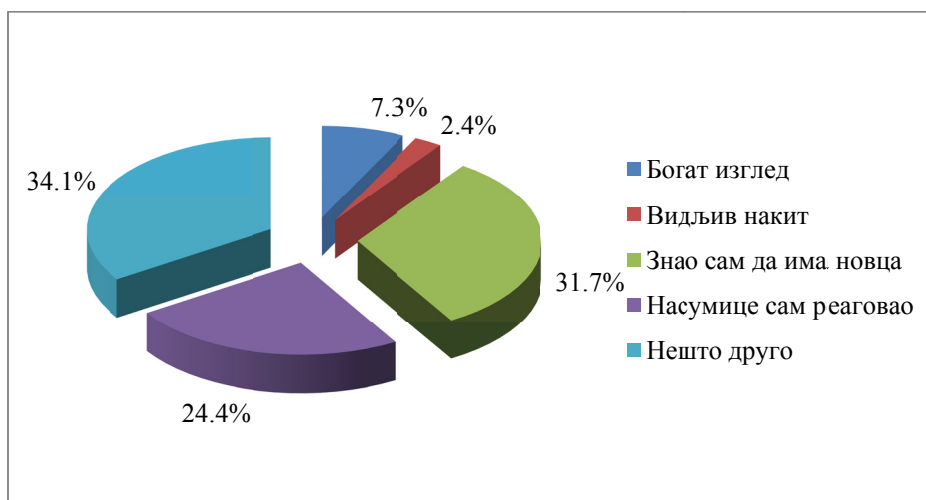
Ови резултати се донекле разликују од резултата до којих је у свом истраживању дошао Фини (Feeney), јер се 20% његових испитаника изјаснило да су своје жртве изабрали због практичности да изврше дело, 15% се изјаснило да им је изгледало да жртва има новац, а такође њих 15% је изабрало баш ту жртву због могућности бекства или је изгледало да је ризик минималан.⁸⁰² С друге стране, код Баркера (Barker) је далеко најчешће помињани фактор који је имао утицаја на избор жртве код уличног разбојништва био њихов „богат изглед“. Следећи најчешће помињани и повезан фактор био је да ли је жртва имала упадљиву имовину, као што су накит, сат или торба. Они који нису поменули ниједан од тих варијабли навели су да видљиви знаци богатства нису били толико значајни, јер је све што су они желели био је новац, а сви га код себе имају.⁸⁰³ Подаци добијени од жртава потврђују значај имућног изгледа при избору; 20 од 33 жртве биле су елегантно или врло елегантно обучене у тренутку напада (обучени у одела), крећући се са посла кући, или су били обучени за излазак. По његовом мишљењу, перцепција богатства жртве представља кључни фактор у избору жртве.⁸⁰⁴ Када су учиниоци мушкарци за своје жртве бирали друге мушкарце, често су усвајали један од два уопштена приступа одабиру

⁸⁰²Feeney, F., *Opus citatum*, p. 62.

⁸⁰³Barker, M., et al., *Opus citatum*, pp. 22–23.

⁸⁰⁴*Ibidem*, p. 23.

мете/жртве. Први приступ обухвата разбојништва проистекла из уочених личних или статусних изазова (нпр. освета за увреду, наплата дуга) или су произишла из физичког напада. Други укључује препознавање специфичности које жртву опредељују као лаку metu или да поседује неке вредности. Иначе, сигнали на основу којих су закључивали да жртва поседује нешто вредно били су непосредни, очигледни (нпр. конкретно уочавање да поседују мобилне телефоне, златне ланчиће, извађен новац итд.) или посредни (нпр. потенцијална жртва је лепо обучена).⁸⁰⁵

Графикон 79: Расподела фреквенција различитих утицаја на избор жртве

Питање број 41 Б гласи: „Да ли наилазак на лице које има видљив плен утиче да се у том тренутку одлучите да извршите дело?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Да“, 2. „Не“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Да	18	43,9
Не	23	56,1
Укупно	41	100

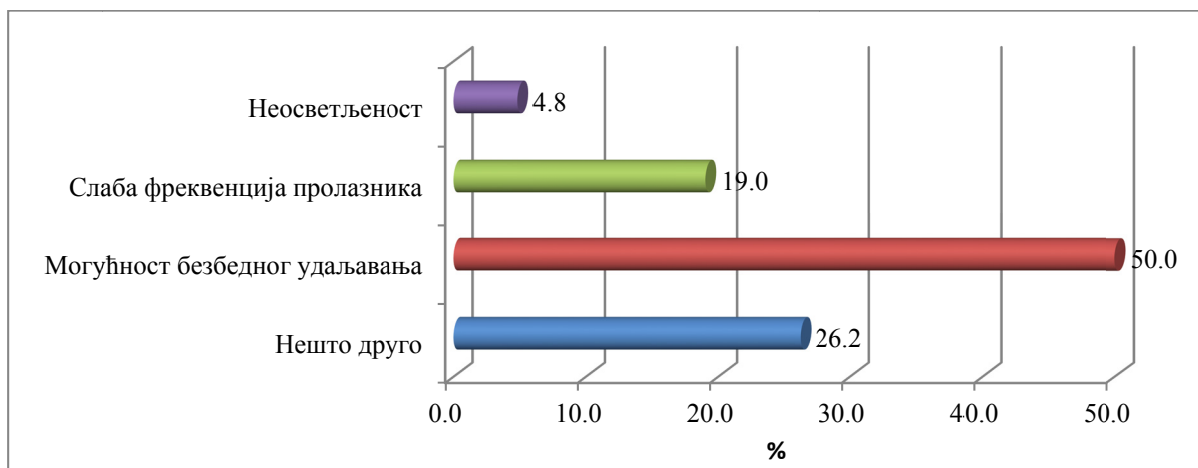
Табела 54: Учесталост утицаја видљивог „плена“ на избор жртве

Потврдан одговор на постављено питање дало је 43,9% испитаника, што је веома значајан број, док је 56,1% негативно одговорило на констатацију садржану у питању. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да не постоји значајна разлика у утицају видљивости плена ($\chi^2=0,610$, $df=1$, $p>0,05$).

Питање број 41 В гласи: „Због чега сте баш на том месту извршили дело?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Неосветљеност“, 2. „Слаба фреквенција пролазника“, 3. „Могућност безбедног удаљавања“, 4. „Нешто друго“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора.

⁸⁰⁵ Видети више: Brookman, F., et al., Gender, Motivation and the Accomplishment of Street Robbery in the United Kingdom, *The British Journal of Criminology*, Vol. 47, Issue 6, July, 2007., pp. 870–871.

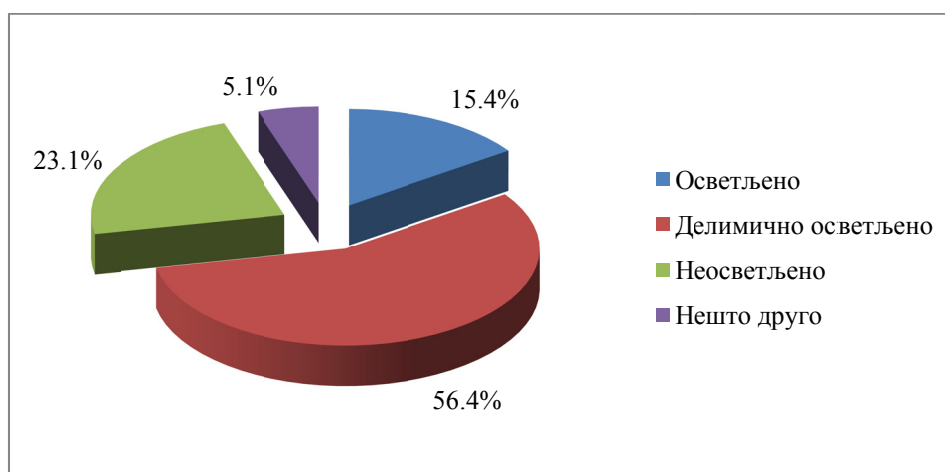
Утицај спољних фактора на избор места напада на жртву садржан је у анализи одговора на постављено питање. Могућност безбедног удаљавања са места извршења има утицај на половину испитаних у анкети (50%), слаба фреквенција пролазника на 19%, неосветљеност на 4,8%, а неки други разлози имали су утицаја на 26,2% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у навођењу разлога за избор места извршења кривичног дела ($\chi^2=18,00$, $df=3$, $p<0,001$).

Графикон 80: Дистрибуција учесталости различитих утицаја на избор места извршења разбојништва

Питање број 41 Г гласи: „Уколико је дело извршено ноћу, место на коме је извршено било је?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Осветљено“, 2. „Делимично осветљено“, 3. „Неосветљено“, 4. „Нешто друго“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора.

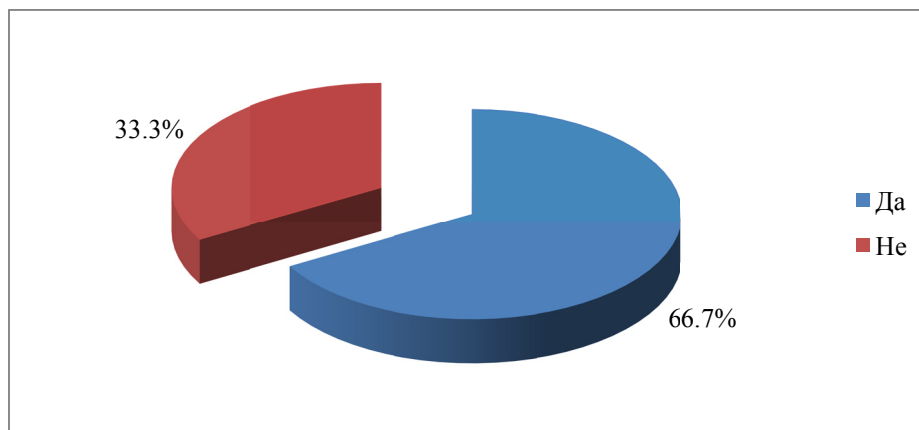
Анализом добијених резултата видимо да је 56,4% испитаника одговорило да је место било делимично осветљено, 23,1% да је било неосветљено, 15,4% да је било осветљено, док је 5,1% испитаника одговорило нешто друго. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у значају осветљености места извршења кривичног дела ($\chi^2=23,051$, $df=3$, $p<0,001$).

Графикон 81: Расподела учесталости разбојништва извршених ноћу у односу на степен осветљености места извршења дела

Питање број 41 Д гласи: „Да ли су оштећени били сами?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Да“, 2. „Не“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора.

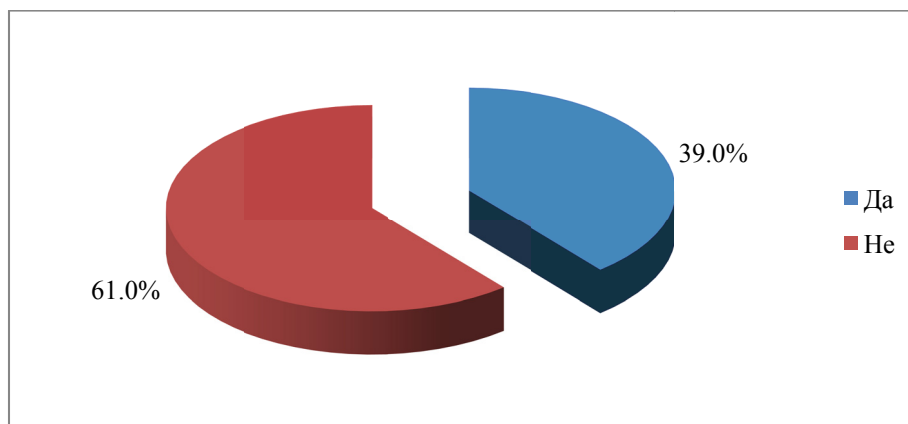
Анализом квантитативних података добијеним испитивањем можемо закључити да су две трећине жртава биле саме у моменту извршења разбојништва (66,7%), док се 33,3% њих налазило у друштву још неке особе. Када жртва није била сама, најчешће их је било две особе – 69,2%. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у односу на тврдњу да су оштећени били сами ($\chi^2=4,667$, $df=1$, $p<0,01$).

Графикон 82: Учесталост извршења уличног разбојништва према присутном броју жртава

Питање број 41 Ђ гласи: „Да ли је у окружењу било људи?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети 1. „Да“, 2. „Не“.

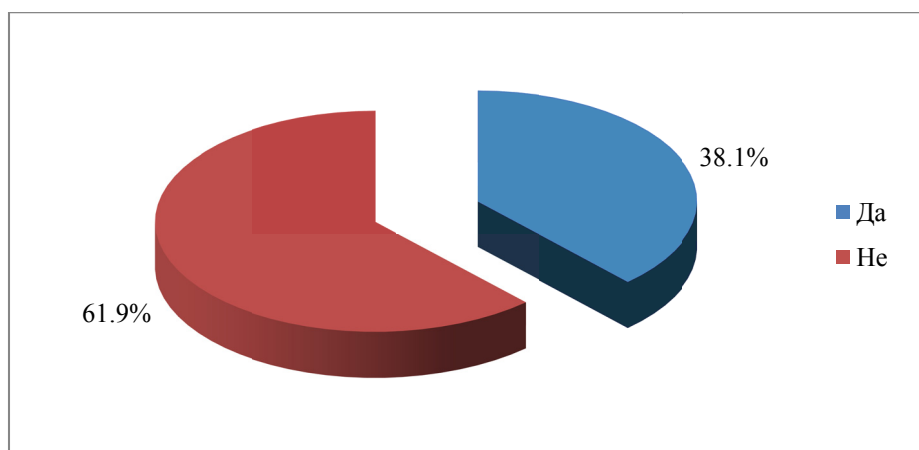
На постављено питање 61% анкетираних испитаника одговорило је да се у непосредном окружењу места извршења кривичног дела није налазио нико, док је 39% одговорило да је било присутно људи. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да не постоји значајна разлика у односу на тврдњу да је у окружењу било људи ($\chi^2=1,976$, $df=1$, $p>0,05$).

Графикон 83: Дистрибуција учесталости извршења у односу на број присутних лица у непосредном окружењу

Питање број 41 Е гласи: „Да ли сте чекали конкретну, претходно одабрану особу?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Да“, 2. „Не“.

Одговарајући на питање, 61,9% испитаних определило се за одговор да није чекало претходно одабрану „типовану“ особу, док је 38,1% њих одговорило да је знало о којој се особи ради и да су управо ту жртву и чекали. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да не постоји значајна разлика у односу на тврдњу да су учиниоци кривичног дела чекали конкретну особу ($\chi^2=2,381$, $df=1$, $p>0,05$).

Графикон 84: *Расподела учесталости извршења дела у односу на претходно таргетирану мету*

Улично разбојништво због различитих начина извршења, места на којима се догађају и специфичности последица, које неочекиваност и изненадност догађаја оставља на жртве, свакако је најтеже превенирати. Оно више од било ког подразумева предузимање свих мера примарне виктимолошке превенције криминалитета. Једна од битних мера може бити видљивост могућег „плена“, јер то може бити основни мотивациони фактор да се учинилац определи баш за ту жртву. Колики је утицај тог параметра, можемо видети ако упоредимо варијабле „шта је имало највише утицаја да одаберете баш то лице“ и „да ли наилазак на лице које има видљив плен утиче да се у том тренутку одлучите да извршите дело“ (табела 55).

	Фактори утицаја на одабир жртве			
	Богат изглед	Знао сам да има новца	Насумице	Нешто друго
	%	%	%	%
Утицај видљивог плена на одлуку о извршењу уличног разбојништва	17,6	52,9	11,8	17,6

Табела 55: *Утицај видљивих драгоцености на одлуку да се изврши дело над пролазником*

Анализом добијених резултата можемо закључити да само сазнање да неко лице има новца утиче у 52,9% случајева да баш оно буде виктимизирано. Богат изглед и нешто друго били су опредељујући фактор за 17,6%, испитаника приликом избора жртве, док је насумични избор био стицај околности који је 11,8% особа довело у позицију да буду жртве овог кривичног дела.

2.6. Карактеристике начина извршења кривичног дела разбојништва

Питање број 42 односи се на проверу ставова, са циљем да се утврди како поједини фактори утичу на одлуку учиниоца кривичног дела разбојништва у извршењу самог дела, и оно гласи: „*Како би доле набројане околности утицале на Вашу одлуку да извршите дело?*“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора према тростепеној Ликертовој скали (*Likert scale*). За сваку поједину тврдњу о различитим ставовима понуђени степен слагања био је изражен од „*Извршио бих дело (без утицаја)*“, „*Ни без утицаја, ни од великог утицаја*“ до „*Одустао бих (од великог утицаја)*“.

Питање број 42, тврдња број 1, гласи: „*Постојање физичког обезбеђења објекта*“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Извршио бих дело (без утицаја)	35	32,4
Ни без утицаја, ни од великог утицаја	28	25,9
Одустао бих (од великог утицаја)	45	41,7
Укупно	108	100

Табела 56: *Расподела учесталости утицаја постојања физичког обезбеђења мете/објекта на одлуку о извршењу разбојништва*

Анализом квалитативних резултата испитивања на ово питање можемо закључити да је постојања физичког обезбеђења од таквог утицаја да би 41,7% испитаника одустало од извршења дела, на 32,4% нема никаквог утицаја, док је 25,9% њих оценило да није без утицаја, али да није ни од великог утицаја. На постављено питање није одговорило 7,7% испитаника из посматраног узорка. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у оцени значаја постојања физичког обезбеђења објекта извршења кривичног дела на одлуку о извршењу дела ($\chi^2=4,056$, $df=2$, $p>0,05$).

Питање број 42, тврдња број 2, гласи: „*Постојање видео-надзора*“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Извршио бих дело (без утицаја)	56	51,4
Ни без утицаја, ни од великог утицаја	23	21,1
Одустао бих (од великог утицаја)	30	27,5
Укупно	109	100

Табела 57: *Расподела учесталости утицаја постојања видео-надзора мете/објекта на одлуку о извршењу разбојништва*

Постојања видео-надзора објекта је без утицаја, те би 51,4% испитаника извршило дело без обзира на његово постојање. Од извршења би одустало 27,5% анкетираних који су се изјаснили да та чињеница има великог утицаја на њих. Њих 21,1% оценило је да није без утицаја, али да није ни од великог утицаја. На постављено

питање није одговорило 6,8% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у оцени значаја постојања видео-надзора објеката на одлуку о извршењу дела ($\chi^2=16,642$, $df=2$, $p<0,001$).

Ставови наших испитаника потврђују резултате које је у свом истраживању добио Еугенио (Eugenio). Наиме, он је установио да 50,7% учинилаца разбојништва не користи маску како би покрили лице и на тај начин отежали своју идентификацију. Разлози за овако поступање могу бити различити. Прво може бити размишљање да је мала вероватноћа да ће особље, али и полицијски службеници који анализирају снимке, бити у могућности да их препознају. Друго – не носећи маску, они могу да се претварају да су клијенти и уђу у просторије одабраног објекта над којим желе да изврше дело, без изазивања било какве сумње у њих.⁸⁰⁶

Питање број 42, тврдња број 3, гласи: „Постојање физичког обезбеђења и видео-надзора“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Извршио бих дело (без утицаја)	33	30,6
Ни без утицаја, ни од великог утицаја	26	24,1
Одустао бих (од великог утицаја)	49	45,4
Укупно	108	100

Табела 58: Дистрибуција учесталости утицаја постојања физичког обезбеђења и видео-надзора мете/објекта на одлуку о извршењу разбојништва

Анализом резултата на ово питање можемо видети да постојања физичког обезбеђења и видео-надзора објекта има великог утицаја на 45,4% испитаника који су одговорили на ово питање. Ове околности су без утицаја на њих 30,6%, док се 24,1% анкетираних изјаснило да нису без утицаја, али ни од великог утицаја. На постављено питање није одговорило 7,7% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да не постоји значајна разлика у оцени значаја постојања физичког обезбеђења и видео-надзора објеката на одлуку о извршењу дела ($\chi^2=7,722$, $df=2$, $p>0,05$).

Питање број 42, тврдња број 4, гласи: „Постојање техничке заштите објекта“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Извршио бих дело (без утицаја)	33	30,6
Ни без утицаја, ни од великог утицаја	32	29,6
Одустао бих (од великог утицаја)	43	39,8
Укупно	108	100

Табела 59: Расподела учесталости утицаја постојања техничке заштите мете/објекта на одлуку о извршењу разбојништва

⁸⁰⁶Eugenio, D. G., Dynamics of a robbery: criminological aspects, security issues and prevention – an exploratory study, *Police practice and research*, Vol. 12, No. 3, June, 2001., pp. 253–264.

Постојања техничке заштите објекта је за 39,8% испитаника значајан фактор који би имао великог утицаја на одлуку да одустану од извршења дела. На 30,6% испитаних нема никаквог утицаја, док је 29,6% оценило да није без утицаја, али ни од великог утицаја на њихов став о већ донетој одлуци. На постављено питање није одговорило 7,7% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да не постоји значајна разлика у оцени значаја постојања техничке заштите објекта на одлуку о извршењу дела ($\chi^2=2,056$, $df=2$, $p<0,01$).

Постојање техничке заштите у виду различитих сигурносних система, као што се може видети из резултата, свакако има превентивни утицај на спречавање извршења разбојништва, али њихова ефикасност зависи и од тога да ли га оператери који у тим објектима рукују њима користе стратешки у интерактивном контексту извршења разбојништва.⁸⁰⁷ У сваком случају, техничка заштита представља значајан фактор превенције.

Питање број 42, тврдња број 5, гласи: „Присуство полиције у близини“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост N	Процент %
Извршио бих дело (без утицаја)	15	13,6
Ни без утицаја, ни од великог утицаја	26	23,6
Одустао бих (од великог утицаја)	69	62,7
Укупно	110	100

Табела 60: Дистрибуција учесталости утицаја присуства полиције у близини мете/објекта на одлуку о извршењу разбојништва

Утицај присуства полиције је веома конзистентан (62,7%) на испитанике из посматраног узорка који су се определили да ова околност има великог утицаја на њихову спремност да одустану од дела. За 13,6% њих то нема никаквог утицаја, док је 23,6% проценило да је то ни без утицаја, али ни од великог утицаја на њихов став. На постављено питање није одговорило 6% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у ставу о утицају присуства полиције на одлуку о извршењу дела ($\chi^2=44,418$, $df=2$, $p<0,001$).

Из анализираних резултата можемо закључити да учесталост присуства полицијских службеника има значајан утицај на извршење разбојништва, што је у складу са констатацијама појединих аутора када је у питању утицај полиције на повећање нивоа превенције од извршења овог кривичног дела.⁸⁰⁸

⁸⁰⁷Eugenio D. G., *Opus citatum*, p. 255.

⁸⁰⁸Детаљније о томе: Grof, R. E., Simulation for Theory Testing and Experimentation: An Example Using Routine Activity Theory and Street Robbery, *Journal of Quantitative Criminology*, Vol. 23, Issue 2, June, 2007., pp. 75–103.

Питање број 42., тврдња број 6. гласи: „*Могућност брзог доласка полиције*“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Извршио бих дело (без утицаја)	24	22,4
Ни без утицаја, ни од великог утицаја	26	24,3
Одустао бих (од великог утицаја)	57	53,3
Укупно	107	100

Табела 61: *Дистрибуција учесталости утицаја брзог доласка полиције на одлуку о извршењу разбојништва*

Анализом одговора на ово питање можемо видети да постоји јасна дистинкција између испитаника који су се определили да ова могућност има великог утицаја на њих (53,3%), оних који су мишљења да то не би утицало на њихов став да изврше кривично дело (22,4%) и категорије испитаника који су проценили да то на њих није без утицаја, нити од великог утицаја. На постављено питање није одговорило 8,5% испитаника из посматраног узорка. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у ставу о утицају брзог доласка полиције на одлуку о извршењу дела у ($\chi^2=19,196$, $df=2$, $p<0,001$).

Опуштенији приступ криминалитету илуструје и перцепција многих преступника у односу на могућност хапшења. Преко 60% учинилаца разбојништва пре извршења није ни помислило да би исход дела могао резултирати њиховим хапшењем, а 17% је размишљало о тој могућности, али нису то схватили као проблем. Само 21% њих сматрало је да треба да буду забринути због те могућности.⁸⁰⁹

Питање број 42, тврдња број 7. гласи: „*Једноставност (лакоћа) извршења*“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Извршио бих дело (без утицаја)	79	73,8
Ни без утицаја, ни од великог утицаја	19	17,8
Одустао бих (од великог утицаја)	9	8,4
Укупно	107	100

Табела 62: *Расподела учесталости утицаја једноставности реализације дела на одлуку о извршењу разбојништва*

Анализом резултата одговора на ово питање можемо видети да се градација утицаја једноставности извршења дела на могућност извршења разбојништва креће од 73,8% испитаника на које нема утицаја, преко 17,8% ни без утицаја, ни од великог утицаја до 8,4% оних на које има великог утицаја, тако да би они одустали од његовог извршења. На постављено питање није одговорило 8,5% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у оцени утицаја једноставности извршења кривичног дела ($\chi^2=80,374$, $df=2$, $p<0,001$).

⁸⁰⁹Feeney, F., *Opus citatum*, pp. 60–61.

Питање број 42, тврдња број 8, гласи: „Компликованост извршења“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Извршио бих дело (без утицаја)	36	33,0
Ни без утицаја, ни од великог утицаја	37	33,9
Одустао бих (од великог утицаја)	36	33,0
Укупно	109	100

Табела 63: Расподела учесталости утицаја компликованости реализације дела на одлуку о извршењу разбојништва

Компликованост извршења кривичног дела утиче на 33% испитаника да промене свој став о извршењу дела, а у истом броју и нема великог утицаја, што значи да би извршили планирану радњу. Ова околност није без утицаја, али ни од великог утицаја на 33,9% испитаника који су учествовали у овом испитивању. На постављено питање није одговорило 6,8% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да не постоји значајна разлика у утицају компликованости извршења кривичног дела ($\chi^2=0,018$, $df=2$, $p>0,05$).

Питање број 42, тврдња број 9, гласи: „Богат плен“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Извршио бих дело (без утицаја)	80	72,7
Ни без утицаја, ни од великог утицаја	16	14,5
Одустао бих (од великог утицаја)	14	12,7
Укупно	110	100

Табела 64: Дистрибуција учесталости утицаја „богатог плена“ на одлуку о извршењу разбојништва

Богат „плен“ на 72,7% испитаника нема утицаја да промене одлуку о извршењу дела. На 14,5% ова чињеница није без утицаја, али ни од великог утицаја, док је 12,7% оних који су понудили своје одговоре на ово питање оценило да има великог утицаја и да би они одустали од извршења. На постављено питање није одговорило 6% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у оцени утицаја богатог плена на одлуку о извршењу дела ($\chi^2=76,873$, $df=2$, $p<0,001$).

Питање број 42, тврдња број 10, гласи: „Слаб плен“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Извршио бих дело (без утицаја)	21	19,4
Ни без утицаја, ни од великог утицаја	24	22,2
Одустао бих (од великог утицаја)	63	58,3
Укупно	108	100

Табела 65: Дистрибуција учесталости утицаја „слабог плена“ на одлуку о извршењу разбојништва

Перцепција о недовољно добром материјалном резултату извршења разбојништва садржаном у слабом „плену“ има великог утицаја (58,3%) на испитанике да би одустали од реализације дела. 22,2% анкетираних се изјаснило да то сазнање на њих није без утицаја, али ни од великог утицаја, док то не би представљало сметњу за 19,4% испитаника из узорка да ипак изврше дело. На постављено питање није одговорило 7,7% испитаника у посматраном узорку. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у оцени значаја слабог плена на одлуку о извршењу дела ($\chi^2=30,5$, $df=2$, $p<0,001$).

Питање број 42, тврдња број 11, гласи: „Мала вероватноћа откривања“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Извршио бих дело (без утицаја)	69	63,3
Ни без утицаја, ни од великог утицаја	16	14,7
Одустао бих (од великог утицаја)	24	22,0
Укупно	109	100

Табела 66: *Расподела учесталости утицаја мале вероватноће откривања на одлуку о извршењу разбојништва*

Анализом резултата одговора на ово питање можемо видети да мала вероватноћа откривања делује подстицајно на испитанике да изврше дело у 63,3% случајева. Ова чињеница је од великог утицаја за 22% анкетираних да ипак одустану од извршења разбојништва, док се 14,7% определило за одговор који је подразумевао да то није без утицаја, али ни од великог утицаја. На постављено питање није одговорило 6,8% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у оцени значаја мале вероватноће откривања на одлуку о извршењу дела ($\chi^2=44,956$, $df=2$, $p<0,001$).

Питање број 42, тврдња број 12, гласи: „Велика вероватноћа откривања“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Извршио бих дело (без утицаја)	12	11,2
Ни без утицаја, ни од великог утицаја	13	12,1
Одустао бих (од великог утицаја)	82	76,6
Укупно	107	100

Табела 67: *Дистрибуција учесталости утицаја велике вероватноће откривања на одлуку о извршењу разбојништва*

За разлику од претходне тврдње, постојање велике вероватноће откривања има великог утицаја на 76,6% испитаника, тако да би одустали од извршења дела. За 12,1% њих ово сазнање није без утицаја, али ни од великог утицаја, док би 11,2% њих реализовало планирано кривично дело јер ово сазнање нема утицаја на њих. На постављено питање није одговорило 8,5% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности

утврђено је да постоји значајна разлика у оцени значаја постојања велике вероватноће откривања на одлуку о извршењу дела ($\chi^2=90,299$, $df=2$, $p<0,001$).

Питање број 42, тврдња број 13, гласи: „Могућност да те жртва препозна“.

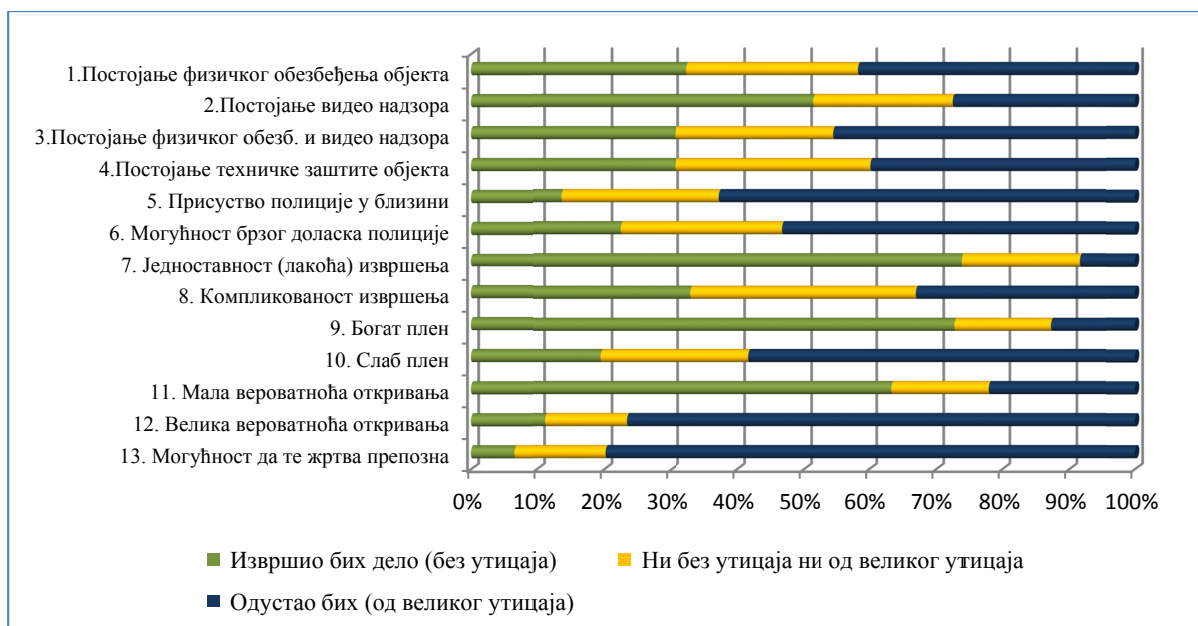
Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Извршио бих дело (без утицаја)	7	6,4
Ни без утицаја, ни од великог утицаја	15	13,8
Одустао бих (од великог утицаја)	87	79,8
Укупно	109	100

Табела 68: *Расподела учесталости утицаја препознавања од стране жртве на одлуку о извршењу разбојништва*

Могућност препознавања испитаника од стране жртве од пресудне је важности за 79,8% особа из посматраног узорка. Ова околност није без утицаја, али ни од великог утицаја за 13,8% анкетираних. Нема никаквог утицаја на 6,4% испитаника из посматраног узорка који би извршили реализацију дела. На постављено питање није одговорило 6,8% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у процени значаја могућности препознавања на одлуку о извршењу дела ($\chi^2=106,862$, $df=2$, $p<0,001$).

Могућност препознавања има веома великог утицаја на учиниоце, те стога они предузимају различите мере маскирања или прерушавања. Ниједна маска није непрофесионална, али превише маскирања (као што је нпр. фантомка) привлачи пажњу за време бекства. Искуство показује да су нека једноставна средства, као на пример комбинација качкета, наочара за сунце и лажних бркова, веома ефикасна у онемогућавању препознавања, како од стране сведока тако и од стране камера у објектима у којима се врше разбојништва.⁸¹⁰

⁸¹⁰Penrod, D. S., Cutler, L. B., Witness confidence and witness accuracy: Assessing their forensic relation, *Psychology, Public Policy and Law*, Vol. 1, Issue 4, December, 1995., pp. 817–845.

Графикон 85: Дистрибуција учесталости утицаја различитих околности на припреме за извршење разбојништва

Који су то елементи које учиниоци сагледавају приликом припреме за извршење овог дела имали смо прилику да претходно анализирамо, међутим, различите околности могу да имају значајног утицаја на саму одлуку да ли да се планирано кривично дело разбојништва изврши. Формулисање сврсисходних превентивних стратегија скоро је немогуће без сагледавања ових околности.

Највећи утицај на превенцију извршења ових дела, као што можемо закључити из претходних појединачних анализа, има вероватноћа препознавања и откривања њихових учесника. Мала вероватноћа откривања стимулативно утиче на 63,3% анкетираних да изврше дело, док је велика вероватноћа искључује код 76,6% испитаника. С тим да је најизраженија бојазан препознавања од стране жртве од суштинског значаја за 79,8% учесника овог испитивања. Овакви резултати су потпуно логични, али они треба да нам покажу смер у којем би требало да тражимо одговоре који ће нам обезбедити максимално повећање вероватноће откривања, и то предузимање адекватних мера које могу да нам омогуће препознавање учинилаца ових дела.

Један од битних фактора по њиховом мишљењу јесте посвећеност полиције у предузимању мера из своје надлежности. Усмереност полицијских службеника ка могућим метама/објектима овог кривичног дела значајна је за 62,7% испитаника, који сматрају да присуство полиције у близини ових мета/објеката има великог утицаја на одлуку да одустану од његовог извршења. Док је могућност брзе интервенције полиције у току реализације разбојништва фактор од утицаја на одлуку о одустајању за 48,7% њих. У сваком случају, комбиновање активности из надлежности полиције могу имати значајног утицаја на превенцију извршења ових дела.

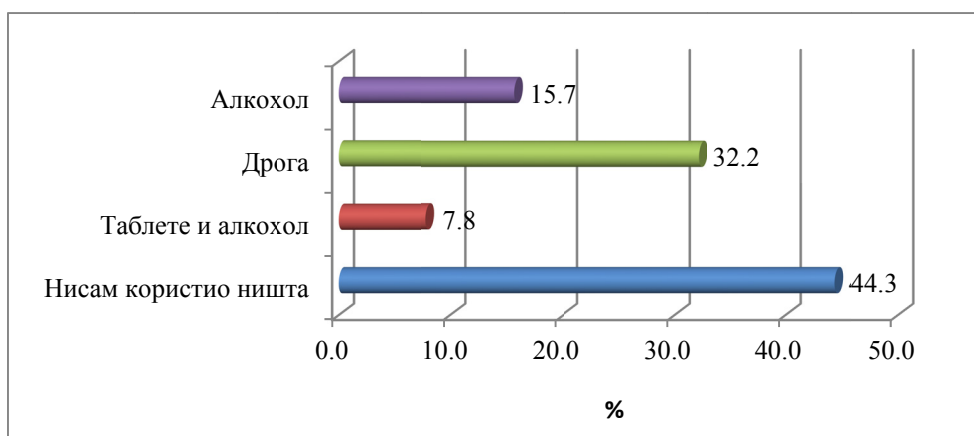
Смањивање атрактивности мете, манипулацијом евентуалне добити коју учиниоци могу да остваре извршењем разбојништва, према резултатима овог испитивања има значајног утицаја. 72,7% испитаника би сигурно извршило ово дело ако би било сигурно да би добит била велика („богат плен“), док би се, ако је у питању мала добит, на то одлучило тек 19,4%. Велика вероватноћа исказана у броју оних који би у овом случају одустали од извршења (58,3%) наводи нас на закључак да би ова превентивна стратегија требало да буде значајније разрађена.

Мере физичко-техничке заштите веома су битан фактор у превенцији овог кривичног дела, али појединачне мере нису фактор од великог утицаја на промену одлуке о његовом извршењу. Највећи утицај има постојање физичког обезбеђења и видео-надзора (45,4%), што значи да сублимација ових мера има већи утицај него постојање само појединачних мера, с тим да физичко обезбеђење има знатно већи утицај (41,7%) него инсталирање видео-надзора (27,5%). За чак 51,4% анкетираних инсталирање нема никаквог утицаја. Инсталирање различитих техничких система или предузимање одређених мера техничке заштите зависи од минималних потреба самог објекта који је неопходно технички обезбедити. Непостојање потпуних мера ове врсте заштите карактерише и само 39,8% одговора испитаника, који би одустали ако би оне биле предузете. Из свега изнетог можемо констатовати да појединачне мере физичко-техничке заштите немају доминантан значај на учиниоце ових кривичних дела, док би сврсисходно и комплексно стварање заокруженог система свих ових мера могло да буде значајан чинилац у превенцији извршења кривичних дела разбојништва.

Једноставност реализације извршења разбојништва има стимулативни значај на одлуку да изврше дело код чак 73,8% учесника у испитивању, док их компликованост своди на 33%, иако би од извршења одустао тек исти број анкетираних лица. Манипулација компликованошћу би могла бити једна од превентивних мера која би пре свега требало да буде усмерена ка смањењу вероватноће реализације дела, пре него што ће утицати на повећање вероватноће која ће имати утицаја на одустајање од његовог извршења.

Питање број 43 гласи: „Да ли сте непосредно пре извршења дела због којег сте сада овде били под утицајем“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Алкохола“, 2. „Дроге“, са отвореном рубриком за упис врсте дроге ако је коришћена, 3. „Таблета и алкохола“, 4. „Нисам користио ништа“.

Да није користило никакаву супстанцу пре извршења дела, потврдило је 44,3% анкетираних у овом испитивању. Психоактивне супстанце је користило 32,2%, алкохол 15,7%, док је таблете и алкохол употребљавало 7,8% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у коришћењу различитих супстанци и њених специфичних врста ($\chi^2=37,174$, $df=3$, $p<0,001$). Испитаници који су навели да су користили дрогу, њих 62,9% изјаснило се да је користило хероин. Само кокаин, хероин и кокаин, хероин и марихуану и остале врсте психоактивних супстанци користило је 8,6%, а све врсте 2,9% испитаника.

Графикон 86: Дистрибуција учесталости коришћења различитих супстанци пре извршења дела

За утврђивање профила учиниоца од капиталног је значаја извршити анализу резултата упоредног истраживања различитих варијабли којим би се утврдио утицај коришћења одређених супстанци у односу на ниво планирања и извршења разбојништва и свих других компоненти које га карактеришу у односу на различите мете/објекте. До ових резултата можемо доћи упоређујући варијаблу „објекат извршења кривичног дела“ и варијаблу „да ли сте пре извршења дела били под утицајем“ (табела 69).

		Присутност различитих супстанци у организму пре извршења дела			
		Алкохола %	Дроге %	Таблета и алкохола %	Ништа %
Објекти извршења	Финансијски	6,7	20,0	6,7	66,7
	Комерцијални	8,0	38,7	9,3	44,0
	Улично разбојништво	27,8	44,4	5,6	22,2
	Остало	25,0	28,6	7,1	39,3

Табела 69: Корелација присуства различитих супстанци у организму учиниоца у односу на објекат извршења дела

Највећи број испитаника који су своје дело извршили у финансијским објектима било је „потпуно чисто“ пре његовог извршења, што значи да није користило никакву супстанцу. 20% је користило неку врсту дроге, а по 6,7% алкохол или комбинацију таблета и алкохола. Анкетирани лица из посматраног узорка, којима су циљ били комерцијални објекти, у 44% случајева изјавило је да нису користили никакве супстанце, али је утицај дроге био присутан код 38,7% њих. Слично је и код категорије осталих објеката. Наиме, 39,3% није користило ништа, 28,6% је користило дрогу, 25% алкохол и 7,1% таблете и алкохол. Резултати који се односе на испитанике који су извршили улично разбојништво веома су забрињавајући. Анализирајући добијене резултате можемо констатовати да је чак 77,8% ових испитаника дело извршило под утицајем различитих супстанци. Дрогу је користила скоро половина (44,4%), алкохол 27,8%, а комбинацију алкохола и таблета 5,6% анкетираних који су извршили овај тип разбојништва.

Питање број 43 А гласи: „Ако сте пре извршење дела користили нешто од горе набројаног, који је био разлог за то?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Осећам се храбрије“, 2. „Стално сам користио“.

Испитаници који су навели да су користили нешто од набројаних супстанци у 87,5% случајева одговорили су да је разлог томе био то што су они били стални конзументи, док је потреба за подстицањем нивоа храбрости била разлог за 12,5% анкетираних који је требало да дају одговоре на ово питање.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Осећам се храбрије	7	12,5
Стално сам користио	49	87,5
Укупно	56	100

Табела 70: Расподела учесталости у односу на мотив коришћења

Добијени квантитативни резултати слични су резултатима које је добио Фини (Feeney). Наиме, он је установио да је једна четвртина анкетираних учинилаца изјавила да су у време извршења разбојништва били под утицајем психоактивних супстанци или комбинације наркотика и алкохола. Још 13% њих навело је да је у то време било у алкохолисаној стању.⁸¹¹ Са друге стране, Волкот (Wolcott) закључује да су наркотици и алкохол обезбедили стимуланс или играли значајну улогу у случају 71% проучаваних учинилаца који су извршили непланирана (тренутна) разбојништва. Када се узму у обзир и они који су извршили планирана разбојништва, он констатује да их је 44% било под утицајем наркотика или алкохола.⁸¹² Улога алкохола као фактора од утицаја на генезу извршења разбојништва јасно је видљива код „ситуационог криминалитета“, констатовао је и Кордилија (Cordilia). Алкохол индиректно утиче и на дела „професионалаца“, јер има тенденцију да буде елемент њиховог начина живота. Аутор је приметио да конзумирање алкохола доводи до извршења кривичних дела, али и да се уласком у криминални миље повећавају шансе од развоја зависности од алкохола.⁸¹³

Студија о учиниоцима разбојништва спроведена од стране Норманда (Normandeau) утврдила је да је алкохол био присутан или код учиниоца или код жртве или код оба актера у мање од 15% случајева. По његовом мишљењу, без обзира на употребу алкохола, он изгледа није био ни окидачки фактор, нити је утицао на „количину злочиначког мотива“ (количина насиља и повезаних фактора који указују на озбиљност кривичног дела).⁸¹⁴

Нашим истраживањем покушаћемо да идентификујемо који су мотивациони фактори имали утицаја на коришћење различитих супстанци – да ли је то зависност или је то условљено њиховим подстицајним могућностима. Са криминалистичког аспекта је веома битно да идентификујемо који су примарни разлози за њихово коришћење. Одговоре на ова питања добићемо ако извршимо упоредно истраживање варијабле „да ли сте пре извршења дела били под утицајем“ и варијабле „ако сте користили, који је био разлог за то“ (табела 71).

⁸¹¹Feeney, F., Weir, A., *Opus citatum*, p. 104.

⁸¹²Wolcott, D. G., A Typology of Armed Robbers, Master of Arts Thesis, Sacramento State College, 1965. Наведено према: Sagalin, A., Little, D. A., *The Crime of Robbery in the United States* U.S. Department of Justice Law Enforcement Assistance Administration, National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice, 1971., p. 16. Преузето са интернет адресе: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/142484NCJRS.pdf>, приступљено: 28.04.2013.

⁸¹³Опширније о томе: Cordilia, A., Alcohol and property crime: Exploring the causal nexus, *Journal of Studies on Alcohol*, Vol. 46, Issue 2, 1985., pp. 161–171.

⁸¹⁴Normandeau, A., Patterns in Robbery, *Criminologica*, November 1968. Наведено према: Sagalin, A., Little, D. A., *Opus citatum*, p. 15–16.

		Разлог коришћења	
		Осећам се храбрије %	Стално сам користио %
Коришћење супстанци пре извршења	Алкохол	8,3	91,7
	Дрога	13,9	86,1
	Таблете и алкохол	12,5	87,5

Табела 71: *Мотиви за коришћење различитих подстицајних супстанци*

Анализом квантитативних параметара добијених на овај начин можемо закључити да је употреба различитих супстанци проистекла из зависности учесника овог испитивања. Зависност од алкохола био је мотив његовог коришћења у 91,7% случајева, зависност од дроге у 86,1% и комбинација таблета и алкохола у 87,5% случајева. Највећи подстицајни фактор за испитанике има употреба дроге (13,9%), што је, може се рећи, у складу и са перформансама пријављене врсте дроге коју су користили (питање број 43 у анкети).

Полазећи од резултата које смо утврдили анализом одговора на претходно питање и констатације да су жртве уличног разбојништва најчешћа мета учиниоца који су под великим утицајем дроге, од суштинске важности је да утврдимо да ли су они наркомани или им дрога користи само као подстицајни фактор приликом реализације дела. Упоредјујући варијаблу „објекат извршења кривичног дела“ са варијаблом „ако сте користили, који је био разлог за то“, можемо извршити анализу утицаја у односу на објекат извршења (табела 72).

		Разлог коришћења различитих супстанци	
		Повећање нивоа храбрости %	Стално коришћење %
Објекти извршења	Финансијски	0	100
	Комерцијални	7,7	92,3
	Улично разбојништво	23,1	76,9
	Остало	23,1	76,9

Табела 72: *Корелација коришћења различитих супстанци у односу на објекте извршења дела*

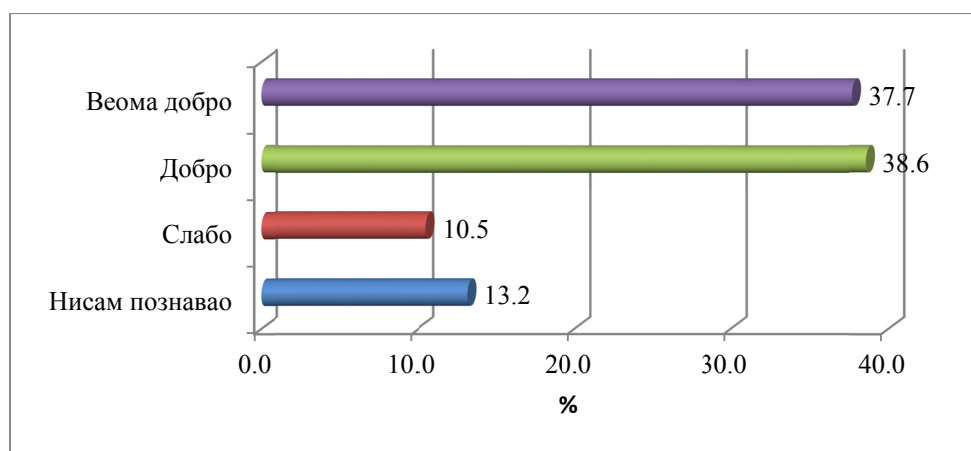
Сви испитаници који су користили неку од претходно набројаних супстанци, а дело извршили у финансијским објектима, приликом његовог извршења користили су зато што су били зависни од њих, односно стално су их користили. Као подстицај за повећање храбрости 7,7% испитаника којима су мете биле комерцијални објекти користило је неку од ових супстанци. 23,1% анкетираних из узорка оних којима су мете били остали објекти или су дело извршили на улици одговорило је да су неку од ових супстанци користили као подстицај за извршење конкретног дела, док је више од две трећине (76,9%) зависно од њихове употребе. Из свега изложеног можемо закључити да учиниоце уличних разбојништава у високом проценту треба тражити код

лица која су склона/зависна од употребе дроге, а потом и алкохола, и да им је окидач за њихово извршење вероватно новац који је неопходан за њихову набавку.

Као што смо и констатовали, мотиви за коришћење различитих супстанци могу бити различити. Истраживања указују на кључну улогу болести зависности у етиологији кривичног дела, посебно насилног криминалитета.⁸¹⁵ Једна од типичних група учинилаца разбојништава јесу и наркомани, пре свега због потребе да брзо и лако дођу до новца како би подржавали своју зависност,⁸¹⁶ што смо и ми констатовали у свом истраживању када су у питању кривична дела насилничког имовинског криминалитета. Међутим, у складу са нашим резултатима, мотиви могу бити како смањење страха⁸¹⁷, тако и повећање нивоа осећаја храбрости. Ту групу супстанци чине психостимулативне супстанце које повећавају ниво узбуђења и раздражљивости, и тако доприносе агресивном понашању њихових корисника (нпр. кокаин).⁸¹⁸

Питање број 44 гласи: „Колико добро сте познавали терен на коме сте извршили дело?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Веома добро“, 2. „Добро“, 3. „Слабо“, 4. „Нисам познавао“.

Један од најбитнијих елемената у планирању и извршењу разбојништва несумњиво је познавање амбијенталних услова на месту извршења или у његовом непосредном окружењу. Управо је то круцијални разлог позитивној реакцији на понуђене одговоре који поткрепљују изнету тврдњу. Терен је добро познавало 38,6%, а веома добро 37,7% испитаника. Слабо је познавало 10,5%, док је 13,2% испитаника одговорило да није познавало терен на месту где ће извршити дело. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у степену познавања терена међу испитаницима ($\chi^2=31,754$, $df=3$, $p<0,001$).

Графикон 87: Распореда учесталости познавања окружења на коме се налази мета

⁸¹⁵Видети више: Bushman, J. B., Cooper, M. H., Effects of alcohol on human aggression: An integrative research review, *Psychological Bulletin*, Vol. 107, No. 3, May, 1990., pp. 341–354.

⁸¹⁶Детаљније о томе: Akerstrom, M., Crooks and Squares: Lifestyle of Thieves and Addicts in Comparison to Conventional People, New Brunswick, NJ, USA: Transaction, 1985. Наведено према: Van Koppen, J. P., Jansen, J. W. R., *Opus citatum*, p. 233.

⁸¹⁷Cromwell, F. P., Olson, N. J., Avary, W. D., *Opus citatum*, p. 64.

⁸¹⁸Seivewright, N., McMahon, C., Egleston, P., Stimulant use still going strong, *Advances in Psychiatric Treatment*, Vol. 11, 2005., pp. 262–269.

Познавање терена или микроокружења мете/објекта где се врше кривична дела основна је и битна претпоставка за његову успешну реализацију. Учиниоци разбојништва више воле позната него непозната подручја, што се може закључити и из презентованих резултата испитивања. Познавање територије олакшава планирање одлука и стратегије за бекство. Такође, познавање чини лакшим предвиђање навика како самих мета, тако и чувара и полиције.⁸¹⁹ Колики је утицај мете/објекта на квалитет самих припрема, можемо видети ако упоредимо варијабле „објекат извршења кривичног дела“ и „колико добро сте познавали терен на коме сте извршили дело“ (табела 73).

		Познавање терена			
		Веома добро %	Добро %	Слабо %	Непознат %
Објекти извршења	Финансијски	56,3	37,5	0	6,3
	Комерцијални	36,5	41,9	10,8	10,8
	Улично разбојништво	41,2	29,4	11,8	17,6
	Остало	25,0	39,3	14,3	21,4

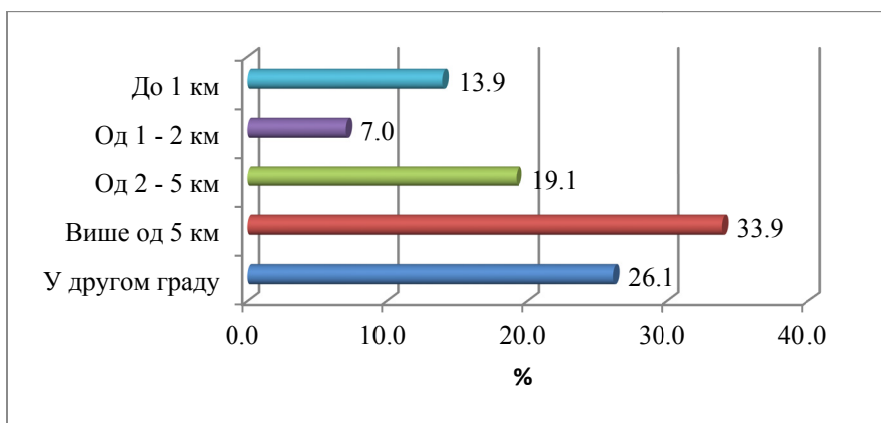
Табела 73: Утицај познавања непосредног окружења у односу на врсту објекта извршења дела

Анализом квантитативних резултата овог упоредног истраживања можемо видети да је познавање терена значајан елемент фазе припреме извршења дела на коме највише инсистирају испитаници којима су мете били финансијски објекти – 93,7% (веома добро 56,3% и добро 37,5%), за њима следе испитаници који су дело извршили у комерцијалним објектима – 78,4%, на улици 70,6% и у осталим објектима 64,3%. Ово је свакако један од значајнијих чинилаца који дефинише и професионалност учинилаца, али можемо констатовати да и ниво безбедности мете/објекта у којима се изводе разбојништва има великог утицаја и на ниво остварених припрема које су неопходне учиниоцима како би се одлучили да реализују своју намеру.

Питање број 45 гласи: „Колико је према Вашој процени место извршења дела удаљено од места где Ви живите?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „До 1 км“, 2. „Од 1 до 2 км“, 3. „Од 2 до 5 км“, 4. „Више од 5 км“, 5. „У другом граду“.

Анализом добијених одговора на ово питање видећемо да 33,9% испитаника врши кривично дело разбојништва удаљен више од 5 километара од места где живи, док 26,1% то чини у другом граду. 19,1% је одговорило да је било удаљено од 2 до 5 км, 13,9% до једног км, а 7% њих је било удаљено од 1 до 2 километара. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у степену удаљености ($\chi^2=25,217$, $df=4$, $p<0,001$).

⁸¹⁹Monk, M. M., Heinonen, A. J., Eck, E. J., *Street Robbery*, Problem-Specific Guides Series No. 59, U.S. Department of Justice of Community Oriented Policing Services, USA, 2010., p. 16. Преузето са интернет адресе: http://www.popcenter.org/problems/pdfs/street_robbery.pdf, приступљено: 21.06.2014.

Графикон 88: Интервална расподела учесталости удаљености мете у односу на место боравка учиниоца

Вероватноћа препознавања учиниоца, доступност појединих мета/објеката и други фактори имају утицаја на удаљеност мете до места где живи учинилац. Утицај различитих мета на удаљеност учинилаца можемо установити упоредним истраживањем варијабли „објекат извршења кривичног дела“ и „колико је место извршења удаљено од места где живите“ (табела 74).

		Удаљеност објекта извршења од места живљења учиниоца				
		До 1 км	Од 1 до 2 км	Од 2 до 5 км	Више од 5 км	У другом граду
		%	%	%	%	%
Објекти извршења	Финансијски	0	12,5	12,5	50,0	25,0
	Комерцијални	14,9	5,4	16,2	36,5	27,0
	Улично разбојништво	16,7	11,1	16,7	38,9	16,7
	Остало	25,0	3,6	21,4	28,6	21,4

Табела 74: Утицај удаљености у односу на врсту објекта извршења дела

Анализом резултата видимо да финансијски објекти имају највећи утицај да удаљеност буде већа. У 75% случајева испитаници су се изјаснили да су извршили дело које је више од 5 километара удаљено од места где живе или у другом граду. У 66,5% случајева (36,5% + 27%) комерцијални објекти су угрожени учиниоцима који су удаљенији, улична разбојништва се чешће врше даље од куће (у 55,6%), док су остали објекти половично угрожени од учинилаца који живе у непосредном или ближем окружењу у односу на оне који су удаљенији местом пребивалишта, односно боравишта.

Као што смо констатовали у анализи резултата одговора испитаника на ово питање, различита је удаљеност мете/објекта од места где учинилац живи. Извршење кривичног дела подразумева кретање (путовање) до места на коме се налази мета. Учинилац се креће према тој локацији са неке друге локације како би реализовао своју намеру која се односи на извршење дела. Потом напушта ту локацију да би избегао могућност да буде ухапшен. Без разумевања веза између места са којег учинилац долази и места на које одлази после извршења веома је тешко интервенисати у циљу смањења криминалитета, осим ако није високо концентрисан на једно место

(врућа/жаришна тачка). Стога је потребан динамичан оквир који на смислен начин повезује простор и време.⁸²⁰ Различити су и мотиви којима се руководе учиниоци. Неки настоје да оду тамо „где се дешава акција“ која ће им сама од себе обезбедити жртве,⁸²¹ док су други спремни да оду и даље ако на тој „дестинацији има добрих мета“.⁸²² Ако је у припреми неопходно остваривати дужи надзор (осматрати), они морају и више пута да одлазе до одабране мете. Осим тога, познавање терена због организовања бекства, које је свакако од кључне важности⁸²³, може да определи даљину мете.

У сваком случају, једна од главних детерминанти је и доступност одговарајућих мета. У руралним областима мете за извршење комерцијалних разбојништава разуђеније су него у густо насељеним подручјима, што има утицаја на удаљеност, а самим тим и време које је неопходно да се дође до њих. Такође, распоред разних врста комерцијалних мета се разликује, па је несумњиво да је број банака које могу да буду мете у овим срединама мањи него, на пример, број продавница.⁸²⁴

И време које протекне од доношења одлуке до њене реализације има утицаја да се кривично дело изврши у близини куће. Учиниоци који су изабрали познате мете (и преузели ризик да можда буду познати жртви) дело су извршили веома близу куће. Учиниоци који су реализовали извршење без поделе задатака и они који су то изводили самостално остајали су ближе кући, за разлику од актера који су то изводили на организованији начин. Што је убојитије оружје коришћено, учинилац је даље путовао. Учиниоци који су путовали даље бирали су мете са обезбеђењем.⁸²⁵ И захтевност у реализацији дела утиче на даљину мете/објекта. Банке су на једној страни екстрема, бензинске пумпе на другој. Исти образац се показао и код присуства и одсуства мера безбедности; дужа путовања су предузета да би се дело извршило над метама са обезбеђењем. Такође, мете са пултом (обично продавнице и кафићи) биле су мета извршења разбојништва у близини куће, мете са пултом који има сигурносно стакло (обично банке, поште и неке бензинске пумпе) биле су удаљеније, а мете без пулта (обично канцеларије и предузећа) биле су негде између.⁸²⁶

Из интервјуа са жртвама уличног разбојништва може се закључити да се она обично изводе у „близини дома“ жртве. Многе жртве су изјавиле да су нападнуте на мање од миље од своје куће (15/33), а две трећине на две миље. Жене су често нападнуте ближе дому него мушкарци, а 16 жртви од укупно 33 у тренутку напада налазиле су се на путу ка кући. Већина њих, као и учиниоци, кретали су се пешице.⁸²⁷ Када су у питању све могуће мете/објекти, Капоне и Николс⁸²⁸ (Capone and Nichols) установили су да је у 33% случајева растојање од куће до места где је извршено дело

⁸²⁰ Опширније видети: Levine, N., Crime travel demand and bank robberies, *Social Science Computer Review*, Vol. 25, No. 2, Summer, 2007., pp. 239–258.

⁸²¹ Детаљније о томе: St. Jean, P., *Pockets of Crime: Broken Windows, Collective Efficacy, and the Criminal Point of View*, University of Chicago Press, Chicago, 2007., p 151.

⁸²² Deakin, J., et al., Taxing on the streets: Understanding the methods and process of street robbery, *Crime Prevention and Community Safety*, Vol. 9, Issue 1, February, 2007., pp. 52–67.

⁸²³ Van Koppen, J. P., Jansen, J. W. R., *Opus citatum*, p. 233.

⁸²⁴ *Ibidem*, p. 232.

⁸²⁵ *Ibidem*, p. 241.

⁸²⁶ *Ibidem*, p. 241.

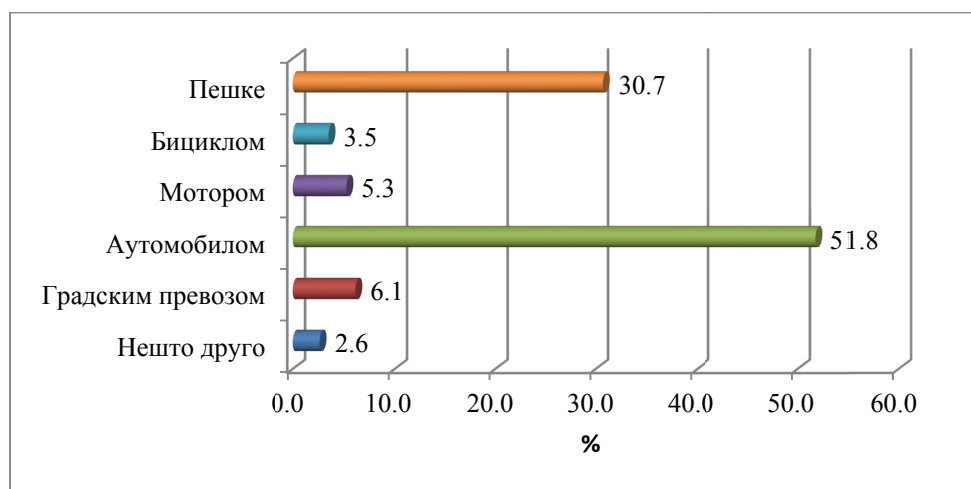
⁸²⁷ Barker, M., et al., *Opus citatum*, p. 22.

⁸²⁸ Capone, L. D., Nichols, W. W., Urban structure and criminal mobility, *American Behavioral Scientist*, Vol. 20, Issue 2, November/December, 1976., pp. 199–213.

било мање од једне миље, док је код Филиписа⁸²⁹ (Phillips) у преко 50% случајева констатовано растојање краће од две миље.

Питање број 46 гласи: „Како сте дошли на место где сте извршили дело?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Пешке“, 2. „Бициклом“, 3. „Мотором“, 4. „Аутомобилом“, 5. „Градским превозом“, 6. „Нешто друго“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора.

Анализирајући учесталост добијених одговора видећемо да је до места где су извршили кривично дело 51,8% анкетираних испитаника дошло аутомобилом, 30,7% пешке, градским превозом 6,1%, мотором 5,3% и бициклом 3,5%. За неки други начин доласка определило се 2,6% испитаних. На постављено питање није одговорило 2,6% испитаника.

Графикон 89: Дистрибуција учесталости коришћења различитих превозних средстава приликом доласка до мете/објекта извршења

Као што смо видели, могућност неопаженог доласка и начини бекства са места извршења кривичног дела налазе се високо у фокусу пажње учинилаца ових дела када су у питању радње које је неопходно предузети у припреми његове реализације (табеле 39 и 48). Једна од значајнијих претфаза јесте избор превозног средства. Свакако да избор зависи и од озбиљности, даљине и свих осталих перформанси које су карактеристичне за поједине мете/објекте до којих је неопходно доћи. Каква је њихова корелација, можемо утврдити упоредним истраживањем варијабли „објекат извршења кривичног дела“ и „како сте дошли на место где сте извршили дело“ (табела 75).

⁸²⁹Phillips, P. D., Characteristics and typology of the journey to crime, In: Georges-Abeyie, E. D., Harries, D. K., (eds.), Crime: A spatial Perspective, Columbia University Press, New York USA, 1980., pp. 167–180. Наведено према: Van Koppen, J. P., Jansen, J. W. R., *Opus citatum*, p. 231.

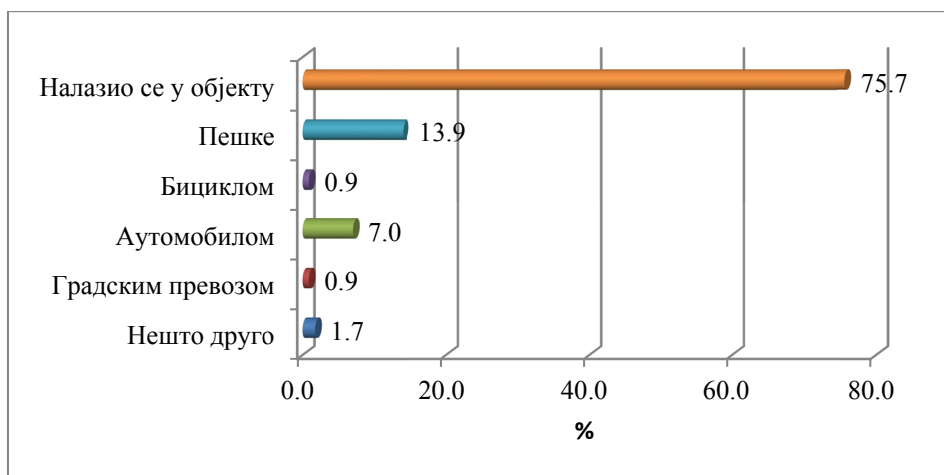
		Начини доласка на место извршења разбојништва					
		Пешке %	Бициклом %	Мотором %	Аутомобилом %	Градским превозом %	На други начин %
Објекти извршења	Финансијски	18,8	6,3	0	75,0	0	0
	Комерцијални	31,1	2,7	5,4	55,4	4,1	1,4
	Улично разбојништво	50,0	11,1	0	22,2	16,7	0
	Остало	25,9	3,7	11,1	48,1	3,7	7,4

Табела 75: Утицај различитих објеката на избор превозних средстава приликом доласка на место извршења дела

Анализом резултата овог упоредног истраживања можемо закључити да објекат извршења има значајног утицаја на то које ће се превозно средство користити. Испитаници који су дело извршили у финансијским објектима у својим одговорима су се изјаснили да је аутомобил најчешће средство превоза до мете/објекта (75%), а значајан број је и оних који се дошли пешице – 18,8%. Аутомобил је био примарно средство и приликом извршења у комерцијалним објектима (55,4%), док је значајно већи број оних који су до одабране мете дошли пешице – 31,1%. Слични резултати су и за дела која су учињена у осталим објектима: аутомобил је примарно средство у 48,1% случајева, пешице је дошло 25,9%, а мотором 11,1% испитаника. Природа места и начин извршења уличног разбојништва определило је и начин доласка до жртве. С обзиром на то да се радња извршења дешава на улици, до жртве се најчешће долази пешице (50%), аутомобилом 22,2%, градским превозом 16,7% и бициклом 11,1%.

Питање број 47 гласи: „Како се кретао оштећени?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Налазио се у објекту“, 2. „Пешке“, 3. „Бициклом“, 4. „Мотором“, 5. „Аутомобилом“, 6. „Камионом“, 7. „Градским превозом“, 8. „Нешто друго“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора.

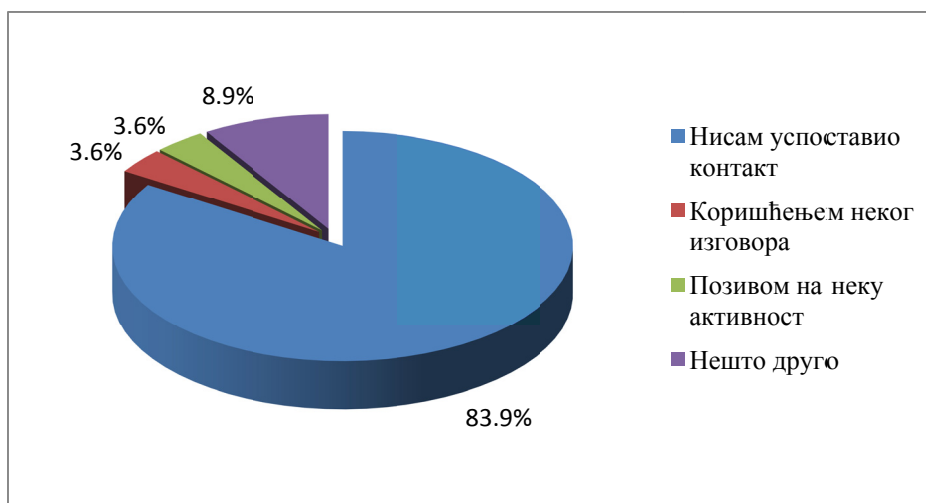
На питање како се кретао оштећени одговорило је 98,3% испитаника из узорка, и то 75,7% од испитаника који су одговорили навели су да се оштећени налазио у објекту, 13,9% да се оштећени кретао пешке, 7% да се кретао аутомобилом, 0,9% бициклом, 0,9% градским превозом, док је 1,7% одговорило нешто друго (у једно случају је наведено да је излазио из аутомобила). На постављено питање није одговорило 1,7% анкетираних испитаника. С обзиром на учесталости навођења бицикла, аутомобила, градског превоза и нешто друго, ове тврдње су обједињене пре примене χ^2 теста сагласности, којим је добијено да постоји значајна разлика у односу на то како се кретао оштећени ($\chi^2=92,887$, $df=2$, $p<0,001$).

Графикон 90: *Расподела учесталости начина кретања жртве*

Питање број 48 гласи: „Да ли сте успоставили неки контакт са оштећеним пре извршења дела?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Нисам успоставио контакт“, 2. „Коришћењем неког изговора“, 3. „Коришћењем трика“, 4. „Позивом на неку активност“, 5. „Нешто друго“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора.

На постављено питање одговорило је 95,7% испитаника: 83,9% оних који су одговорили на ово питање навело је да нису успостављали контакт са жртвом, 3,6% је одговорило да су користили неки од изговора, 3,6% је интеракцију са жртвом започело позивом на неку активност, док је 8,9% одговорило са нешто друго. На постављено питање није одговорило 4,3%. Применом χ^2 теста сагласности добијено је да постоји значајна разлика у односу на начине успостављања контакта са оштећеним ($\chi^2=129,071$, $df=2$, $p<0,001$).

Графикон 91: *Дистрибуција учесталости начина успостављања контакта са жртвом*

Степен остварене интеракције између учиниоца и жртве у различитим метама/објектима извршења значајно је утврдити како би се могле конципирати адекватне мере примарне виктимолошке превенције. Ове различитости можемо

утврдити упоредним истраживањем варијабле „објекат извршења кривичног дела“ и варијабле „да ли сте успоставили неки контакт са оштећеним“ (табела 76).

		Начини остварења интеракције са жртвом			
		Није је било %	Коришћењем изговора %	Позивом на неку активност %	На други начин %
Објекти извршења	Финансијски	100	0	0	0
	Комерцијални	87,8	1,4	2,7	8,1
	Улично разбојништво	81,3	6,3	0	12,5
	Остало	71,4	7,1	7,1	14,3

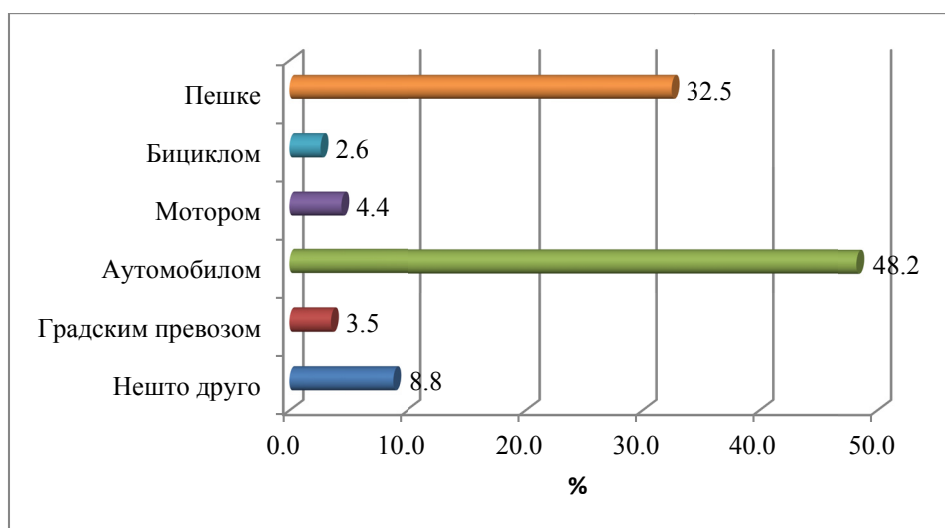
Табела 76: *Различити начини остваривања интеракције са жртвама у односу на објекте извршења дела*

Анализом добијених квантитативних резултата овог упоредног истраживања можемо видети да испитаници који су своје дело извршили у финансијским објектима уопште не теже успостављању било каквог контакта са својом жртвом. У комерцијалним објектима контакт се не успоставља у 87,8% случајева, док се интеракција остварује на други начин у 8,1%. Приликом извршења уличног разбојништва контакт се успоставља на други начин у 12% случајева и коришћењем неког изговора у 6,3%. Анкетирани лица из посматраног узорка не остварују никакву интеракцију са својим жртвама у 71,4% случајева када изводе разбојништво у осталим објектима. Најчешћи начин њеног остваривања јесте коришћењем изговора или позивом на неку активност у 7,1% случајева, док је на други начин остварује 14,3% испитаника којима су актуелне ове мете.

Питање број 49 гласи: „Како сте се удаљили са места извршења дела?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Пешке“, 2. „Бициклом“, 3. „Мотором“, 4. „Аутомобилом“, 5. „Градским превозом“, 6. „Нешто друго“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора.

Анализом добијених одговора анкетираних можемо видети да је примарно средство удаљавања са места извршења кривичног дела аутомобил за 48,2% испитаника, пешице се удаљило њих 32,5%, мотором 4,4%, градским превозом 3,5%, док је бицикл коришћен у 2,6% случајева. За нешто друго као одговор определило се 8,8% испитаника у узорку. Из те категорије 5,26% од укупног броја анкетираних лица одговорило је да су ухваћени на месту извршења кривичног дела, па стога нису ни успели да се самостално удаље. На постављено питање није одговорило 2,6% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у односу на начин удаљавања са места извршења дела ($\chi^2=48,737$, $df=3$, $p<0,001$). Као што се може закључити, у највећем броју случајева коришћено је исто средство превоза за долазак и одлазак до објекта где је извршено дело. До сличних резултата у свом истраживању дошли су и Ван Копен и Џенсен (Van Koppen, Jansen).⁸³⁰

⁸³⁰Van Koppen, J. P., Jansen, J. W. R., *Opus citatum*, p. 238.

Графикон 92: Дистрибуција учесталости коришћења различитих превозних средстава приликом одласка са места извршења дела

Питање број 50 односи се на проверу ставова, са циљем да се утврди како би поједини фактори утицали на учиниоца кривичног дела разбојништва ако би у току извршења самог дела дошло до одређених ситуација, и оно гласи: „Како бисте реаговали ако би у току извршења дела дошло до следећих ситуација?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора за сваку поједину тврдњу о различитим ставовима. Понуђени степен слагања био је изражен од „Одустао бих од извршења“ до „Наставио бих са извршењем“.

Питање број 50, тврдња број 1, гласи: „Присуство већег броја лица од очекиваног“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Одустао бих од извршења	69	61,6
Наставио бих са извршењем	43	38,4
Укупно	112	100

Табела 77: Дистрибуција учесталости утицаја присуства већег броја лица од очекиваног на конзистентност извршења разбојништва

Анализом резултата овог квантитативног истраживања можемо видети да присуство већег броја лица од очекиваног на 61,6% испитаника има таквог утицаја да би одустали од извршења већ започетог кривичног дела. За 38,4% испитаника ове околности немају већег значаја; они би наставили са извршењем. На постављено питање није одговорило 4,3% (табела 77). Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у односу на очекивану реакцију у случају присуства већег броја лица ($\chi^2=6,036$, $df=1$, $p<0,05$).

Имајући у виду веома хетероген број мета/објеката који могу имати значајног утицаја на различит профил учиниоца, упоредићемо њихове ставове на различите модалитете реаговања у овим ситуацијама. Утицај присуства већег броја лица од очекиваног на одлуку учиниоца о наставку извршења дела, у зависности од

мете/објекта над којим врши дело, видећемо ако упоредимо варијабле „објекат извршења кривичног дела“ и „начин реаговања у случају присуства већег броја лица од очекиваног“ (табела 78).

		Начин реаговања учиниоца у случају присуства већег броја лица од очекиваног	
		Одустао би од извршења дела %	Наставио би са извршењем дела %
Објекти извршења	Финансијски	37,5	62,5
	Комерцијални	55,4	44,6
	Улично разбојништво	70,6	29,4
	Остало	73,1	26,9

Табела 78: Утицај присуства већег броја лица од очекиваног на одлуку учиниоца о наставку извршења разбојништва

Анализом добијених резултата овог упоредног истраживања можемо видети да актери извршења у различитим објектима генеришу и потпуно различите резултате у односу на укупне резултате одговора на ово питање, а који су садржани у табели 77 (резултати одговора свих испитаника на ово питање). Да присуство већег броја лица не би утицало на промену одлуке, када се она врше у финансијским објектима, мишљење је 62,5% испитаника који су учествовали у извршењу разбојништва у овим објектима. С друге стране, 55,4% учинилаца у комерцијалним, 70,6% у уличним разбојништвима и 73,1% у осталим објектима одлучило би да у овим околностима одустане од већ започете реализације дела.

Питање број 50, тврдња број 2, гласи: „Опирање лица/жртве“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Одустао бих од извршења	66	58,9
Наставио бих са извршењем	46	41,1
Укупно	112	100,0

Табела 79: Дистрибуција учесталости утицаја опирања жртве на конзистентност извршења разбојништва

Анализом резултата одговора на ово питање можемо констатовати да би оваква ситуација у реалности за 58,9% испитаника била од суштинске важности да одустану од реализације дела, док се њих 41,1% у својим одговорима определило да то не би имало никаквог утицаја на промену њиховог става. На постављено питање није одговорило 4,3% (табела 79). Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да не постоји значајна разлика у односу на очекивану реакцију у случају опирања жртве ($\chi^2=3,571$, $df=1$, $p>0,05$).

Утицај опирања жртве на одлуку учиниоца о наставку извршења дела, у зависности од мете/објекта над којим врши дело, можемо проценити ако упоредимо варијабле „објекат извршења кривичног дела“ и „опирање лица/жртве“ (табела 80).

		Начин реаговања учиниоца у случају опирања жртве	
		Одустао би од извршења дела %	Наставио би са извршењем дела %
Објекти извршења	Финансијски	50,0	50,0
	Комерцијални	56,8	43,2
	Улично разбојништво	47,1	52,9
	Остало	61,5	38,5

Табела 80: Утицај опирања жртве на одлуку учиниоца о наставку извршења разбојништва

У односу на укупне резултате свих испитаника (табела 79) ова околност има најмањи утицај на актере уличних разбојништава јер би 52,9% њих наставило извршење започете радње, половина учинилаца у финансијским објектима одустала би од извршења, 56,8% у комерцијалним објектима, док би они који ово дело врше у осталим објектима у 61,5% случајева одустали од већ започете реализације разбојништва.

Питање број 50, тврдња број 3, гласи: „Пружање појединачног отпора“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Одустао бих од извршења	54	48,6
Наставио бих са извршењем	57	51,4
Укупно	111	100

Табела 81: Расподела учесталости утицаја пружања појединачног отпора на конзистентност извршења разбојништва

Пружање појединачног отпора од стране жртве утиче на ставове испитаника из посматраног узорка, тако да би 48,6% њих одустало, а 51,4% наставило са реализацијом већ започете радње извршења кривичног дела разбојништва. На постављено питање није одговорило 5,1% (табела 81. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да не постоји значајна разлика у односу на очекивану реакцију у случају пружања појединачног отпора ($\chi^2=0,081$, $df=1$, $p>0,05$).

Колики је утицај пружања појединачног отпора на одлуку учиниоца о наставку извршења дела, у зависности од мете/објекта над којим врши дело, проценићемо ако извршимо упоредну анализу варијабле „објекат извршења кривичног дела“ и варијабле „пружање појединачног отпора“ (табела 82).

		Начин реаговања учиниоца у случају пружања појединачног отпора	
		Одустао би од извршења дела %	Наставио би са извршењем дела %
Објекти извршења	Финансијски	43,8	56,3
	Комерцијални	45,9	54,1
	Улично разбојништво	37,5	62,5
	Остало	50,0	50,0

Табела 82: Утицај пружања појединачног отпора на одлуку учиниоца о наставку извршења разбојништва

Анализом добијених упоредних параметара можемо видети одступање од укупних резултата на ово питање (табела 81). Значајно је нижи проценат учинилаца уличних разбојништава на које би ова околност могла имати утицаја да одустану од извршења (48,6:37,5). Учиниоци који своја дела изводе у финансијским објектима такође не би били толико узнемирени појединачним отпором да би то имало значајнијег утицаја да одустану од завршетка реализације дела (48,6%:43,8%), а исто тако ни у комерцијалним објектима (48,6%:45,9%). Док би позитивни утицај у односу на просек имало само код половине учинилаца који своја дела изводе у осталим објектима из категорије објеката.

Питање број 50, тврдња број 4, гласи: „Пружање организованијег отпора“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Одустао бих од извршења	82	73,9
Наставио бих са извршењем	29	26,1
Укупно	111	100

Табела 83: Дистрибуција учесталости утицаја пружања организованијег отпора на конзистентност извршења разбојништва

Пружање организованијег отпора веома значајно утиче на промену става о извршењу започетог дела и то је резултат анализе одговора на ово питање. Наиме, ова околност имала би пресудног утицаја на 73,9% испитаника да одустану од извршења, док 26,1% процењује да то не би имало никаквог утицаја на њих, јер би они наставили са његовом реализацијом. На постављено питање није одговорило 5,1% (табела 83). Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у односу на очекивану реакцију у случају пружања организованог отпора ($\chi^2=25,306$, $df=1$, $p<0,001$).

Утицај пружања организованијег отпора на одлуку учиниоца о наставку извршења дела, у зависности од мете/објекта над којим врши дело, проценићемо ако извршимо упоредну анализу варијабле „објекат извршења кривичног дела“ и варијабле „пружање организованијег отпора“ (табела 84).

		Начин реаговања учиниоца у случају пружања организованијег отпора	
		Одустао би од извршења дела %	Наставио би са извршењем дела %
Објекти извршења	Финансијски	56,3	43,8
	Комерцијални	71,6	28,4
	Улично разбојништво	75,0	25,0
	Остало	84,6	15,4

Табела 84: Утицај пружања организованијег отпора на одлуку учиниоца о наставку извршења разбојништва

Анализом добијених квантитативних резултата можемо видети да пружање организованијег отпора има највише утицаја на учиниоце разбојништва у осталим објектима. 84,6% испитаника којима су мете били ови објекти изјаснило се да би одустало од извршења дела у овим околностима. 75% анкетираних који су извршили улично разбојништво такође би одустало од реализације започетог дела, док би 71,6% оних којима је објекат извршења био комерцијалне намене одустало. Ова варијабла има најмањи утицај на испитанике који су дело извели у финансијским објектима; тек 56,3% би одустало од извршења у односу на 73,9% (табела 84).

Питање број 50, тврдња број 5, гласи: „*Рањавања или убиства члана Ваше групе*“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост N	Процент %
Одустао бих од извршења	78	73,6
Наставио бих са извршењем	28	26,4
Укупно	106	100

Табела 85: Расподела учесталости утицаја рањавања или убиства члана групе на конзистентност извршења разбојништва

Ова екстремна околност која се у реалности повремено дешава приликом извршења разбојништва на 73,6% испитаника из узорка има пресудног утицаја да у тој ситуацији одустану од потпуне реализације овог дела. Док је 26,4% анкетираних лица одговорило да то не би имало утицаја на њихову одлуку, већ би они покушали да реализацију извршења доведу до краја. На постављено питање није одговорило 9,4% (табела 85). Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у односу на очекивану реакцију у случају рањавања или убиства члана групе ($\chi^2=23,585$, $df=1$, $p<0,001$).

Утицај рањавања или убиства члана своје групе на одлуку испитаника о наставку извршења дела, у зависности од мете/објекта над којим се врши дело, можемо проценити ако упоредимо варијабле „објекат извршења кривичног дела“ и „рањавање или убиство члана ваше групе“ (табела 86).

		Начин реаговања учиниоца у случају рањавања или убиства члана групе	
		Одустао би од извршења дела %	Наставио би са извршењем дела %
Објекти извршења	Финансијски	60,0	40,0
	Комерцијални	68,6	31,4
	Улично разбојништво	75,0	25,0
	Остало	80,0	20,0

Табела 86: Утицај рањавања или убиства саизвршилаца на одлуку учиниоца о наставку извршења разбојништва

У односу на 73,9% свих испитаника који су одговорили да би ове околности имале пресудног утицаја на то да они одустану од реализације већ започетог извршења разбојништва, 68,6% испитаника који су своје дело реализовали у комерцијалним и 60% оних који су то учинили у финансијским објектима определило се за то да би одустало од започете радње. Број оних који би одустали незнатно је већи у односу на укупне (табела 85): код учинилаца уличних разбојништва 75% и значајније већи код учинилаца у осталим објектима 80%.

Питање број 50, тврдња број 6, гласи: „Рањавања или убиства неког од присутних лица“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Одустао бих од извршења	85	78,7
Наставио бих са извршењем	23	21,3
Укупно	108	100

Табела 87: Дистрибуција учесталости утицаја рањавања или убиства неког од присутних лица на конзистентност извршења разбојништва

Друга екстремна околност, која би могла да резултира рањавањем или убиством неког лица које је присутно у време извршења разбојништва, утицала би на 78,7% испитаника да одустану од завршетка започете реализације дела, док на 21,3% испитаника из посматраног узорка она не би произвела никакву промену одлуке у погледу реализације постављеног циља. На постављено питање није одговорило 7,7% (табела 87). Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у односу на очекивану реакцију у случају рањавања или убиства присутног лица ($\chi^2=35,593$, $df=1$, $p<0,001$).

Да ли утицај рањавања или убиства неког од присутних лица има утицаја на одлуку испитаника о наставку извршења дела, у зависности од мете/објекта над којим се врши дело, можемо видети ако упоредимо варијабле: „објекат извршења кривичног дела“ и „рањавање или убиство неког од присутних лица“ (табела 88).

		Начин реаговања учиниоца у случају рањавања или убиства неког од присутних лица	
		Одустао би од извршења дела %	Наставио би са извршењем дела %
Објекти извршења	Финансијски	66,7	33,3
	Комерцијални	75,0	25,0
	Улично разбојништво	81,3	18,7
	Остало	84,0	16,0

Табела 88: Утицај рањавања или убиства неког од присутних лица на одлуку учиниоца о наставку извршења разбојништва

Резултати добијени упоредним истраживањем показују нам да се резултати крећу око просечних резултата (табела 87) – 78,7% су они који би одустали од извршења кривичног дела у овим околностима. Испод просека је 75% учинилаца у комерцијалним и 66,7% оних који су своје дело извршили у финансијским објектима. Изнад просека је 81,3% учинилаца уличног и 84% учинилаца разбојништва над осталим објектима.

Питање број 50, тврдња број 7, гласи: „Наилазак полиције“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Одустао бих од извршења	97	87,4
Наставио бих са извршењем	14	12,6
Укупно	111	100

Табела 89: Расподела учесталости утицаја наилазка полиције на конзистентност извршења разбојништва

Анализа резултата одговора на ово питање показује нам да би ова околност имала највећег утицаја на испитанике да одустану од извршења започетог кривичног дела (87,4%). За 12,6% анкетираних из узорка наилазак полиције не би утицао да промене свој став, већ би наставили са реализацијом дела. На постављено питање није одговорило 5,1% (табела 89). Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у односу на очекивану реакцију у случају наилазка полиције ($\chi^2=62,063$, $df=1$, $p<0,001$).

Полазећи од тога да и ова околност нема утицаја на одређен број учинилаца ових дела, можемо закључити да ипак највећи број њих за време или непосредно после извршења бива ухапшен. Половина осумњичених за извршење разбојништва који су ухапшени у Окленду ухапшени су или на лицу места или у непосредној близини. Две трећине су ухапшени на лицу места, у непосредној близини, или су познати жртви.⁸³¹

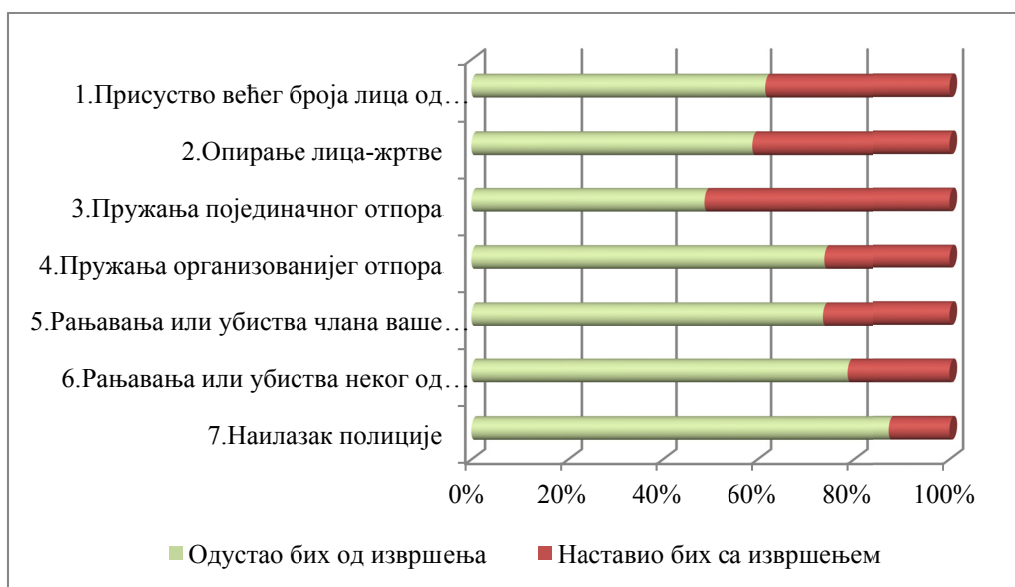
⁸³¹Feeney, F., Weir, A., *Opus citatum*, p. 105.

Да ли наилазак полиције током извршења дела има утицаја и колики је тај утицај на испитанике да наставе са његовим извршењем, у зависности од мете/објекта над којим се врши дело, можемо видети ако упоредимо варијабле „објекат извршења кривичног дела“ и „наилазак полиције“ (табела 90).

		Начин реаговања учиниоца у случају наласка полиције	
		Одустао би од извршења дела %	Наставио би са извршењем дела %
Објекти извршења	Финансијски	81,3	18,7
	Комерцијални	89,2	10,8
	Улично разбојништво	81,3	18,7
	Остало	92,3	7,7

Табела 90: Утицај рањавања или убиства неког од присутних лица на одлуку учиниоца о наставку извршења разбојништва

Према очекивању, најмање осцилације у односу на просечни узорак (87,4%, табела 89) констатоване су код ове варијабле упоредног истраживања. 81,3% испитаника који су своје разбојништво извршили у финансијским објектима и на улици одустало би од започете радње извршења дела. Док је 89,2% оних који су дело извршили у комерцијалним објектима и 92,3% у осталим објектима одговорило да би ова околност била од утицаја да одустану од реализације започетог кривичног дела разбојништва.

Графикон 93: Дистрибуција учесталости утицаја различитих ситуација на конзистентност извршења разбојништва

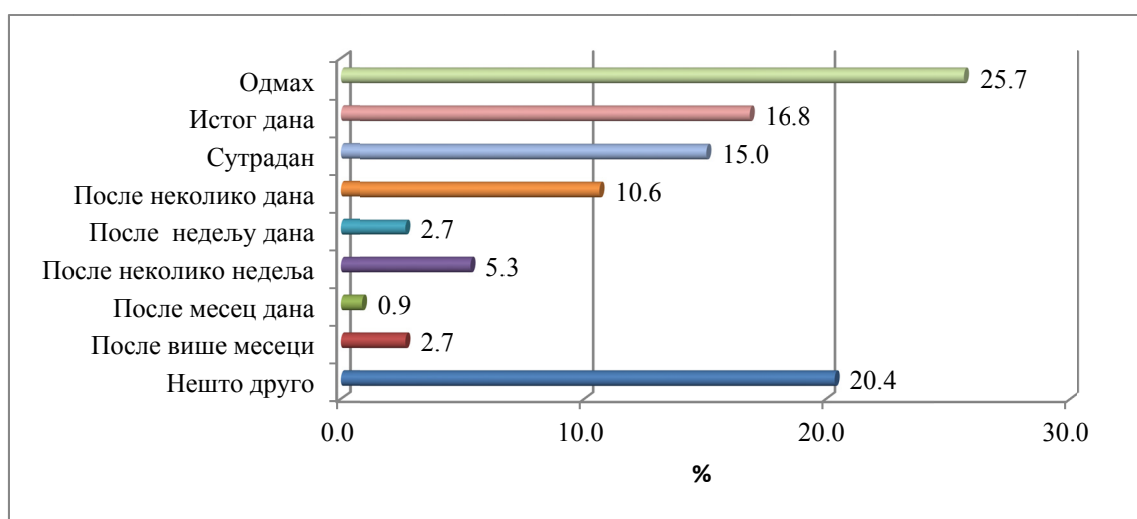
На одлуку да ли ће реализовати извршење кривичног дела имају утицаја различити фактори. Скуп фактора који се односе на перцепцију учиниоца о могућим различитих околности који ће се догађати подробио смо обрадили анализом одговора на питање број 42. Наравно, немогуће је предвидети све могуће варијације које се могу

појавити за време извршења самог дела, а које нису могле бити предвиђене јер су утицали и неки други фактори на које учиниоци нису могли да имају потпуни утицај.

Као и код анализе ставова у претходним питањима, утицај полиције има највећи значај. Наилазак полиције имао би пресудног утицаја на одлуку да одустану од извршења већ започетог разбојништва за чак 87,4% испитаника. Пружање појединачног отпора не би имало утицаја на одустајање од извршења, него би 51,4% анкетираних наставило са извршењем дела. Пружање организованијег отпора би за 73,9% испитаника било од суштинске важности да промене одлуку и одустану од извршења започетог дела. Рањавање или убиство неког од присутних лица има већег утицаја (78,7%) од рањавања или убиства неког од учесника из групе (73,6%) на промену одлуке о реализацији извршења кривичног дела. Присуство већег броја лица него што је очекиваног има већег утицаја (61,6%) од опирања присутних лица/жртава (58,9%), што само по себи може да укаже на то да се у складу са бројем могућих лица планира и број учесника и њихови задаци у реализацији.

Питање број 51. гласи: „Када сте Ви почели да користите новац од плена?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Одмах“, 2. „Истог дана“, 3. „Сутрадан“, 4. „После неколико дана“, 5. „После недељу дана“, 6. „После неколико недеља“, 7. „После месец дана“, 8. „После више месеци“, 9. „Нешто друго“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора.

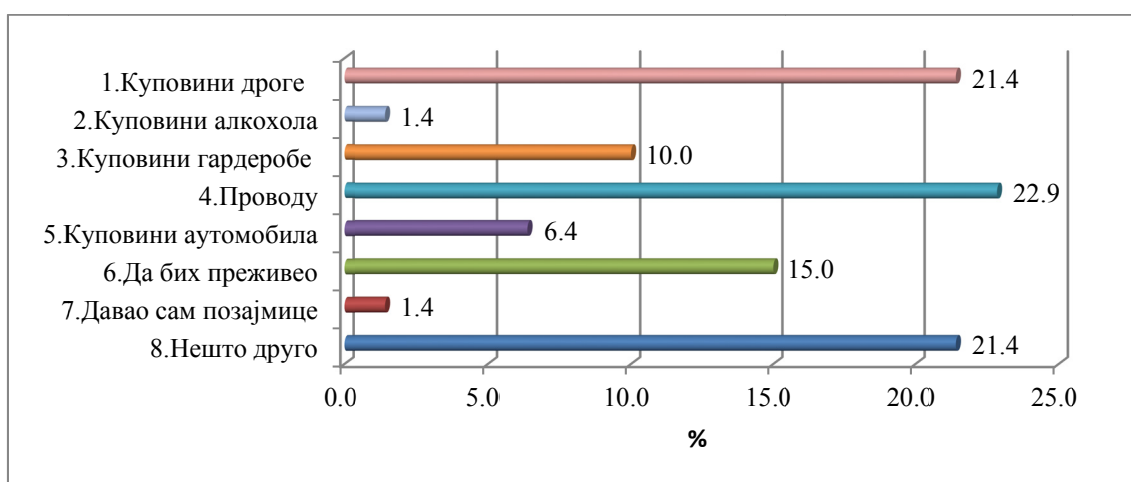
Анализом квантитативних података добијених овим испитивањем видимо да је најучесталији одговор на ово питање био да су новац почели да користе одмах – 25,7%, истога дана – 16,8%, сутрадан – 15%, после неколико дана – 10,6%, после неколико недеља – 5,3%, после недељу дана – 2,7%, после више месеци – 2,7%, док је после месец дана био одговор који је понуђен у 0,9% случајева. Релативно велики број испитаника из узорка определило се за нешто друго као понуђени одговор – 20,4%. Али, ако се има у виду висок проценат испитаника који су ухапшени, па стога нису били ни у прилици да дођу до новца, то може да буде основни разлог великог броја испитаника који су се определили за понуђену опцију „нешто друго“. На постављено питање није одговорило 3,4% испитаника из посматраног узорка.

Графикон 94: Распореда учесталости интервала коришћења новца стеченог разбојништвом

Питање број 52 гласи: „*На чему сте највише новца утрошили?*“ и постављено је у форми заокруживања једног или више понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Куповини дроге“, 2. „Куповини алкохола“, 3. „Куповини гардеробе“, 4. „Проводу“, 5. „Куповини аутомобила“, 6. „Да бих преживео“, 7. „Давао сам позајмице другим људима“, 8. „Нешто друго“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора.

Најчесталије понуђени одговор на ово питање јесте тај да је 22,9% анкетираних испитаника трошило на провод новац проистекао извршењем разбојништва. Новац за куповину дроге потрошило је 21,4% њих, да би преживело 15%, за куповину гардеробе 10%, куповину аутомобила 6,4%, док је куповина алкохола и давање позајмица другим људима у 1,43% био одговор на ово питање. Значајан број испитаника из узорка одговорио је да је нешто друго било разлог утрошка новца – 21,4%. У оквиру овог понуђеног одговора, „враћање дугова“ са 2,1%, „коцкање“ и на „све помало“ једини су разлози који се наводе више од једанпут (по 1,4%), док су остали одговори веома разуђени и крећу се од утрошка новца за школовање, пружање помоћи болесним родитељима, плаћање новчане казне, куповини лекова, новчане помоћи пријатељима итд.

Графикон 95: *Дистрибуција учесталости начина трошења новца стеченог разбојништвом*

Као што можемо закључити, приход прибављен извршењем разбојништва може се користити на разне начине. Куповина робе широке потрошње за свакодневне потребе или наркотика за личну употребу само је један од њих. Учиниоци повезани са организованим криминалом, на пример, користе новац за финансирање илегалних активности своје групе, као што је оружје или трговина дрогом.⁸³² Било је примера да су учиниоци покретали и сопствени посао од тих средстава или улагали новац у иностранство.⁸³³

Питање број 53 гласи: „*Да ли сте након извршења дела променили место становања?*“ и постављено у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Да“, 2. „Не“.

Анализом одговора које су испитаници дали на ово питање видимо да је 11,4% одговорило да је променило место становања, а 88,6% то није учинило. На постављено

⁸³²Eugenio D.G., *Opus citatum*, p. 253.

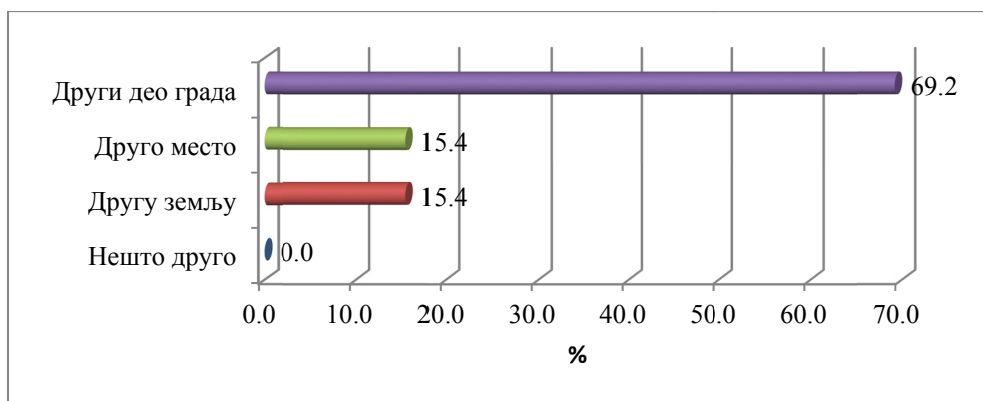
⁸³³Опширније о томе: Gill, M., *Commercial Robbery: Offenders Perspectives on Security and Crime Prevention*, Blackstone Press Limited, Great Britain, 2000., p. 155.

питање није одговорило 2,6% испитаника. Применом χ^2 testa сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у одговорима који се односе на промену места становања након извршења кривичног дела ($\chi^2=67,93$, $df=1$, $p<0,001$).

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Да	13	11,4
Не	101	88,6
Укупно	114	100

Табела 91: Учесталост промене места становања након извршења дела

Питање број 53 А гласи: „Уколико сте променили место становања, где сте отишли?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора и уписивања текстуалног одговора, као у анкети: 1. „Други део града“, 2. „Друго место“, 3. „Другу земљу“, 4. „Нешто друго“, са отвореном рубриком за упис текстуалног одговора.

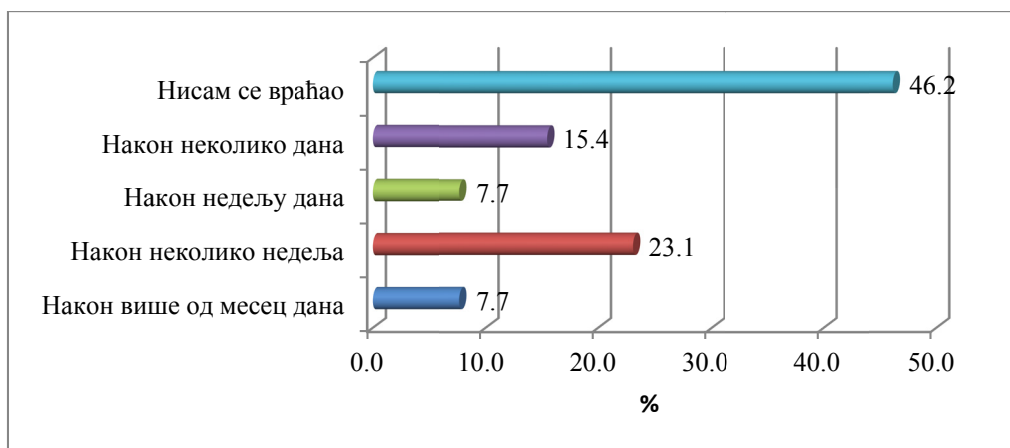

Графикон 96: Дистрибуција учесталости различитих места на која су се удаљили

Одговор на ово питање понудило је 13 учесника у испитивању, који су на претходно питање одговорили да су променили место становања. Анализом њихових одговора видимо да је њих 69,2% за другу дестинацију одабрало други део града, док је друго место и другу земљу изабрало по 15,4% испитаника. Применом χ^2 testa сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у односу на место одласка након извршења дела ($\chi^2=7,53$, $df=1$, $p<0,05$).

Питање број 53 Б гласи: „Уколико сте променили место становања, када сте се поново вратили у место становања?“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора, као у анкети: 1. „Након неколико дана“, 2. „Након недељу дана“, 3. „Након неколико недеља“, 4. „Након више од месец дана“, 5. „Нисам се враћао“.

Исти број анкетираних дао је одговор на ово питање. У претходно место становања нису се вратили 46,2% испитаника, након неколико недеља вратило се 23,1%, након неколико дана 15,4%, док се по 7,7% вратило након недељу дана или након више од месец дана.

Графикон 97: *Расподела учесталости времена задржавања у местима на која се удаљили након извршења дела*

Питање број 54 односи се на проверу ставова, са циљем да се утврди како поједини фактори утичу на мишљење испитаника о савршеном разбојништву, и оно гласи: „*Шта је по Вама важно да би разбојништво било савршено?*“ и постављено је у форми заокруживања једног од понуђених одговора према петостепеној Ликертовој скали (*Likert scale*). За сваку поједину тврдњу о различитим ставовима понуђени степен слагања био је изражен од „*Уопште није важно*“, „*Мање важно*“, „*Донекле важно*“, „*Важно*“ до „*Потпуно важно*“.

Питање број 54, тврдња број 1, гласи: „*Са богатим пленом*“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Уопште није важно	6	5,4
Мање важно	2	1,8
Донекле важно	7	6,3
Важно	24	21,4
Потпуно важно	73	65,2
Укупно	112	100

Табела 92: *Дистрибуција учесталости утицаја богатог „плена“ на став о савршеном разбојништву*

Анализом добијених квантитативних резултата можемо видети да је богат плен потпуно важан предуслов да би се извршено разбојништво сматрало савршеним за 65,2% испитаника. 21,4% мисли да је овај предуслов важан, за 6,3% је донекле важан, уопште није важан за 5,4%, а мање важан је за само 1,8% анкетираних. На постављено питање није одговорило 4,3%. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у заступљености степена важности богатог плена на став о савршеном разбојништву ($\chi^2=155.589$, $df= 4$, $p<0,001$).

Питање број 54, тврдња број 2, гласи: „*Без последица по жртве (оштећене)*“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Уопште није важно	3	2,7
Мање важно	5	4,5
Донекле важно	2	1,8
Важно	18	16,1
Потпуно важно	84	75,0
Укупно	112	100

Табела 93: *Дистрибуција учесталости утицаја реализације дела без последица по жртву на став о савршеном разбојништву*

За 75% испитаника који су одговорили на ово питање, савршено разбојништво је оно које прође без последица по жртве. Ова околност је важна за став 16,1% испитаника. 4,5% сматра да је овај предуслов мање важан, 2,7% да уопште није важан, док је за само 1,8% то донекле важно. На постављено питање није одговорило 4,3% испитаника. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у заступљености степена важности извршења дела без последица по жртве на став о савршеном разбојништву ($\chi^2=219.161$, $df= 4$, $p<0,001$).

Питање број 54, тврдња број 3, гласи: „*Без последица по мене и моје другове*“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Уопште није важно	2	1,8
Мање важно	1	0,9
Донекле важно	4	3,6
Важно	9	8,2
Потпуно важно	94	85,5
Укупно	110	100

Табела 94: *Дистрибуција учесталости утицаја реализације дела без последица по учиниоце на став о савршеном разбојништву*

Савршено извршење разбојништва је оно које протекне без последица по учиниоце, сматра 85,5% испитаника који су одговорили на ово питање. 8,2% је одговорило да је то важна околност која је у њиховој визији савршенства, за 3,6% је донекле важна, уопште није важна за 1,8%, а мање важна је за само 0,9% испитаника из узорка. На постављено питање није одговорило 6%. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у заступљености степена важности извршења дела без последица по учиниоце на став о савршеном разбојништву ($\chi^2=296,273$, $df=4$, $p<0,001$).

Питање број 54, тврдња број 4, гласи: „Без трагова извршења“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Уопште није важно	5	4,7
Мање важно	5	4,7
Донекле важно	3	2,8
Важно	6	5,6
Потпуно важно	88	82,2
Укупно	106	100

Табела 95: Расподела учесталости утицаја реализације дела без трагова извршења на став о савршеном разбојништву

Анализом резултата испитивања на ово питање можемо констатовати да је за 82,2% анкетираних лица савршено оно разбојништво у коме нема трагова извршења који би могли да доведу до идентификације његових учинилаца. Ова чињеница је важна за 5,6% испитаника, мање важна или уопште није важна за по 4,7%, а донекле важна за 2,8% испитаника из посматраног узорка. На постављено питање није одговорило 9,4%. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у заступљености степена важности извршења дела без трагова извршења на став о савршеном разбојништву ($\chi^2=259,308$, $df=4$, $p<0,001$).

Питање број 54, тврдња број 5, гласи: „Са великом медијском пажњом“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Уопште није важно	73	65,8
Мање важно	13	11,7
Донекле важно	6	5,4
Важно	3	2,7
Потпуно важно	16	14,4
Укупно	111	100

Табела 96: Расподела учесталости утицаја реализације дела уз велику медијску пажњу на став о савршеном разбојништву

Артикулисање велике медијске пажње на извршено разбојништво за 65,8% испитаника уопште није важна околност која би њихову реализацију чинила савршеним. Мање важна је за 11,7%, донекле важна за 5,4%, важна за 2,7%, док је потпуно важна за 14,4% испитаника из посматраног узорка. На постављено питање није одговорило 5,1%. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у заступљености степена важности извршења дела уз велику медијску пажњу на став о савршеном разбојништву ($\chi^2=150,216$, $df=4$, $p<0,001$).

Питање број 54, тврдња број 6, гласи: „Са великом бруком за физичко обезбеђење објекта“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Уопште није важно	69	62,7
Мање важно	14	12,7
Донекле важно	5	4,5
Важно	4	3,6
Потпуно важно	18	16,4
Укупно	110	100

Табела 97: Расподела учесталости утицаја реализације дела уз велику постиђеност физичког обезбеђења мете/објекта на став о савршеном разбојништву

Анализом резултата одговора на ово питање можемо констатовати да изазивање велике бруке за физичко обезбеђење уопште није важан предуслов за став о савршенству извршеног разбојништва, и то за 62,7% испитаника. Мање важан је за 12,7%, донекле важан за 4,5%, а важан за 3,6% оних који су одговорили на ово питање. Оваква околност је потпуно важна за 16,4% испитаника који то сматрају као битан чинилац у процени савршености извршења. На постављено питање није одговорило 6%. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у заступљености степена важности извршења дела уз велику бруку за припаднике физичког обезбеђења на став о савршеном разбојништву ($\chi^2=131,909$, $df=4$, $p<0,001$).

Питање број 54, тврдња број 7, гласи: „Са великом бруком за техничко обезбеђење објекта“.

Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Уопште није важно	65	59,6
Мање важно	10	9,2
Донекле важно	6	5,5
Важно	4	3,7
Потпуно важно	24	22,0
Укупно	109	100

Табела 98: Расподела учесталости утицаја реализације дела уз велику постиђеност мера техничког обезбеђења мете/објекта на став о савршеном разбојништву

Продуковање велике бруке за мере техничког обезбеђење уопште није битна околност која би могла да произведе савршен став о извршеном разбојништву, и то је мишљење 59,6% испитаника. Ова претпоставка је мање важна за 9,2%, донекле важна за 5,5%, а важна за 3,7%, док је потпуно важна за 22% анкетираних из узорка. На постављено питање није одговорило 6,8%. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у заступљености степена важности извршења дела уз велику бруку за предузете мере техничког обезбеђења на став о савршеном разбојништву ($\chi^2=118,202$, $df=4$, $p<0,001$).

Питање број 54, тврдња број 8, гласи: „Тако да бих могао да се у својој будућности бавим само легалним пословима“.

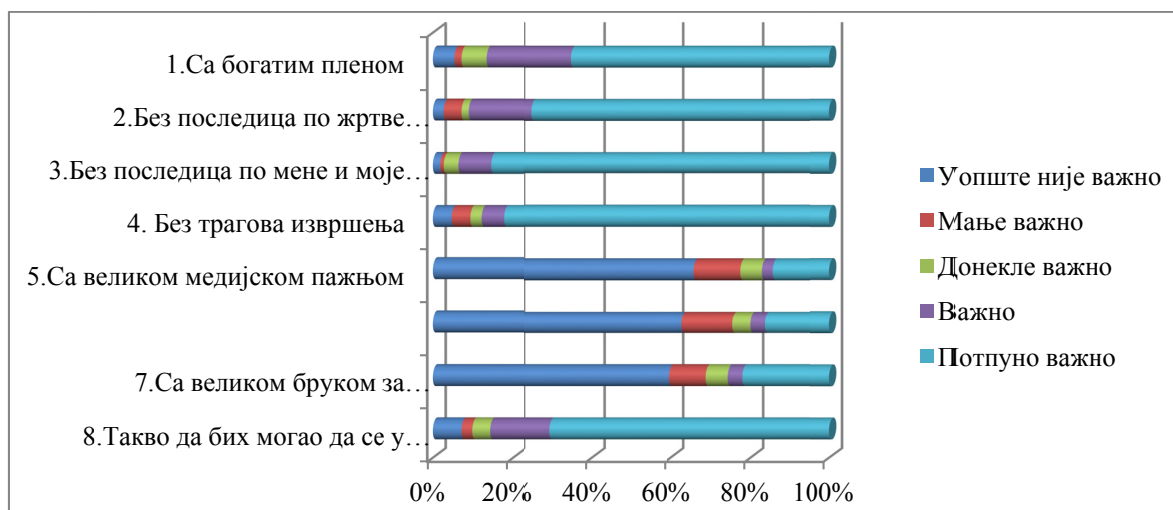
Понуђени одговори	Резултати	
	Учесталост n	Процент %
Уопште није важно	8	7,1
Мање важно	3	2,7
Донекле важно	5	4,5
Важно	17	15,2
Потпуно важно	79	70,5
Укупно	112	100

Табела 99: Расподела учесталости утицаја реализације дела обезбеђењем довољно материјалних средстава за касније бављење легалним пословима на став о савршеном разбојништву

Савршено разбојништво треба да обезбеди могућност да његов учинилац у будућности може да се бави легалним пословима, и то је мишљење 70,5% испитаника из посматраног узорка. Ова околност је важна за 15,2%, уопште није важна за 7,1%, донекле важна за 4,5% и мање важна за 2,7% анкетираних лица која су учествовала у овом испитивању. На постављено питање није одговорило 4,3%. Применом χ^2 теста сагласности утврђено је да постоји значајна разлика у заступљености степена важности ове опције на став о савршеном разбојништву ($\chi^2=183,893$, $df=4$, $p<0,001$).

Питање број 54, тврдња број 9, гласи: „Нешто друго“.

И неке друге околности од понуђених које могу да произведу утисак да је разбојништво савршено набројало је неколико испитаника. Они су навели следеће: „да се то уради без саучесника“, „добар плен узет од богате особе, али без последице по мене“ и мишљење да „не постоји савршено разбојништво“.

Графикон 98: Дистрибуција учесталости утицаја различитих околности на став о савршеном разбојништву

На крају анкетног упитника, остављена је могућност испитаницима да изнесу своја запажања у вези са истраживањем. Овом приликом можемо издвојити следећа:

„Неки људи попут мене не би вршили кривична дела да имају посао, храну и кров над главом“, „да ли постоји искрени осећај кајања и да ли је све то велика животна грешка“, „дело је учињено под дејством хероина; да није било хероина, не би било ни дела“, „друштво у којем живимо треба мало више да поради са нама, с ове стране зида, како по изласку из затвора не бисмо вршили кривична дела“, „зависност од коцке, тј. поремећај личности, патолошко коцкање“, „у упитнику није наведено питање за коју суму новца су људи спремни да изврше разбојништво; истраживање би показало да је чак 80% затвореника спремно да за мало новца оштећенима нанесе лаке и тешке повреде“, „треба се више посветити питањима о животу лица која се баве разбојништвима да би се утврдио прави разлог због чега долази до тога“, „одговорио сам како мислим, али не бих урадио или поновио било које кривично дело у будућности“, „хвала што покушавате да убедите остале да смо и ми људи“, „навео бих да сам осуђен и да ми је суђено за нешто што ја нисам знао и на признање наркомана који је то дело извршио“, „од тог посла слаб је лебац“, „не кајем се ни због чега што сам урадио у животу, младост ми је пропала, али ће старост бити богата“, „ја сам осуђен за разбојништво које нисам починио, а на ова питања сам Вам одговорио како бих ја то урадио када би се тиме бавио“, „не постоји савршен разбојник или злочин“, „наводим да је све ово на мене утицало јако позитивно; после извршења кривичног дела уписао сам факултет, веома брзо стао на ноге, упознао девојку, а посебно бих навео да ме апсолутно више не интересује било какво кривично дело, успео сам да зарадим и створим нешто својим радом и залагањем уз подршку породице и невенчане супруге“, „живим као Ронин“, „паре како дођу тако и оду или се поједу у затвору“, „сугестија да након изласка/одслужења казне затвора, без обзира на кривично дело, треба постојати програм ресоцијализације, јер су учиниоци, тачније већина њих, након изласка из КПЗ опет на истом леду и неретко завршавају на оваквим или сличним местима“, „не бих ништа додао, тест је добар“, „могло се поставити питање у вези са децом, или да ли је кривично дело управо због њих извршено“, „омогућити људима, дати шансу онима који желе нормално да живе након изласка из затвора“, „дела сам искључиво радио зато што сам био наркоман, убудуће бих то поновио ако ми је новац неопходан, а не могу да га приуштим за породицу у неким ситуацијама (болест), за углавном битне, важне и хитне ствари“, „увек ради сам“, „кајем се што сам урадио дело“, „ја сам извршио дело из туче, разбојништво имам због глупости, живео сам напољу са породицом од поштеног рада на грађевини, што по изласку намеравам. За дело за које одговарам био сам изазван“, „анкета задовољавајућа, интересантна и не бих имао шта да додам“, „за глупост сам добио 8 година, за два телефона“, „возио сам такси када су момци тражили превоз“, „немам осећај разбојника, дао сам искрене одговоре у потпуности“, „нико се од тога није обогатио, и те паре су већином проклете, не исплати се то радити“, „деведесете године и ситуација у земљи, ратови, један су од главних узрока да се крене странпутицом“.

Различите предлоге дали су учесници у истраживању које је обавио Фини (Feeney). Најчешћи предлог (37%) односио се на потребу да се обезбеди посао и програм обуке за посао особама као што су они. 14% њих је мишљења да није могуће спречити људе да чине разбојништва и да се ту ништа не може урадити. Остали предлози које је дало неколико преступника подразумевало је потребу за више саветовања, више програма за борбу против дроге, и упознавање преступника са казнама у циљу одвраћања.⁸³⁴

⁸³⁴Feeney, F., *Opus citatum*, p. 69.

3. ЗАКЉУЧЦИ О РЕЗУЛТАТИМА ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА

Најкомпетентнији и најефикаснији метод за израду превентивних стратегија, које се односе на различите модалитете контроле насилничког имовинског криминалитета, подразумева потпуно истраживање тог друштвеног феномена. Овај феномен треба истражити из свих могућих углова (криминолошког, криминалистичког итд.), како би се научно фундирани емпиријски резултати могли имплементирати у пракси. Идентификација метода и мотивационих фактора који су од фундаменталног значаја за извршење било којег кривичног дела, а самим тим и разбојништва, једна је од најбитнијих претпоставки сваког истраживања. Сазнања о разлозима који аутентично утичу на мотивацију учиниоца да врши кривична дела, или још битније, апострофирање фактора који имају највише утицаја да се изврши конкретно кривично дело, пружају нам могућност да иновирањем функционалних превентивних стратегија остваримо утицај на учиниоца како би редефинисао своју одлуку да изврши кривично дело, или да се определи за извршење лакшег дела, односно оног чија је друштвена опасност мања. Не мањи значај имају и резултати који нам пружају могућност остваривања позитивне трансформације предиспонираних жртава, преваходно како би конвертовањем њихових заштитних капацитета смањили могућност виктимизације. Или да, иако постану жртве, последице по њих буду што минималније. Резултати овог емпиријског истраживања нам управо пружају могућност да сагледамо све релевантне параметре и изведемо неопходне закључке који се односе на кривично дела разбојништва, као најчешће извршеног дела насилничког имовинског криминалитета:

- Анализом резултата који се односе на утицај дроге на мотивацију за извршење разбојништва можемо закључити да су њени различити утицаји значајан генератор извршења овог кривичног дела. Два су примарна разлога који утичу на овакву мотивацију. Први се односи на уживаоце који су зависни од употребе различитих врста ове супстанце (наркомане) и, у вези са тиме, тенденцију за свакодневним располагањем одређеним новчаним или материјалним ресурсима како би подржали ову зависност. Овакав став нам потврђује и учесталост извршења овог дела над метама/објектима, који релативно брзо могу да обезбеде задовољење ове потребе. Други утиче као подстицајни фактор приликом реализације извршења овог дела, јер употреба психостимулативних супстанци повећава осећај „храбрости“ код учинилаца и тиме значајно повећава мотивацију за извршење.
- Мете/објекти који су најугроженији извршењем разбојништва јесу они у којима се релативно увек може наћи новац, а уз то су и релативно најнеобезбеђенији. Мере ситуационе превенције најминималније се предузимају управо према продавницама, кладионицама, мењачницама итд.
- Сублимирајући анализу резултата истраживања, можемо видети да су учиниоци склони да ово кривично дело најчешће врше коришћењем ватреног оружја или њиховом имитацијом. Рудиментаран мотив је у томе што желе да обезбеде брзу беспоговорну сарадњу жртве, коју морају савладати да би остварили свој примарни циљ. Полазећи од тога, значајан број виктимизација оконча се без последица по жртве, али, ако је и дошло до повређивања, констатоване повреде су најчешће квалификоване као лаке телесне повреде. Наравно, већи ниво безбедности потенцијалних објеката јесте у пропорцији са озбиљношћу и убојитошћу средстава која се користе приликом извршења дела.

- Супротно очекивању или важећем стереотипу о већој угрожености особа женског пола извршењем разбојништва, можемо закључити да је број жена које су доживеле виктимизацију мањи у односу на мушкарце. Сасвим природно, жене су склоније да сарађују и извршавају све постављене захтеве учинилаца. Очекивано присуство жртава мушког пола опредељује и убојитост коришћеног оружја. Интересантно је то што, иако тај број није значајан, када жене одлуче да се активно супротставе учиниоцу, онда оружје којим се прети нема великог утицаја.
- Са аспекта опште социјалне превенције криминалитета, можемо констатовати да је код већине испитаника основни мотивациони фактор за извршење овог дела у веома лимитираним материјалним (новчаним) средствима којима су располагали (невезано за то да ли је мотив био куповина дроге), што може да значи да немогућност да до њих дођу кроз легитимне могућности које им пружа друштвена заједница генерише извршење разбојништва.
- Криминалне каријере учиниоца разбојништва (без обзира што је испитивање обављено у КПЗ, што подразумева учиниоце који су строже санкционисани) веома су респектабилне. Они веома рано започињу своју криминалну каријеру извршењем пре свега имовинских кривичних дела, кривичних дела која су у вези са кријумчарењем или конзумирањем опојних дрога или насилничких кривичних дела. Криминална каријера им је „веома богата“, како укупним бројем извршених дела, тако и бројем извршених разбојништава. Више пута су већ били правоснажно осуђивани, значајан број већ има искуство боравка у институцијама за извршење кривичних санкција, у којима упознају лица сличних склоности, са којима један број њих наставља социјалне контакте и у свакодневном животу, док се поједини удружују у извршење новог кривичног дела.
- Истраживање показује да бисмо узроке оваквог понашања могли да пронађемо у немогућности неопходне социјализације деце, коју мора да пружи функционална породична заједница. Дисфункционалност породица ових учинилаца у значајној мери опредељује и рани почетак њихове криминалне каријере, много више него материјалне прилике које владају у њима, јер такве породице нису у могућности да у значајној мери омогуће квалитет васпитања у најзначајнијем периоду одрастања, а који би могао имати пресудни утицај на њихово девијантно понашање.
- Други значајан стуб социјализације – школа (образовне институције) има немерљив значај у креирању друштвено одговорног понашања сваког члана друштва. Изостанак тог васпитно-образовног утицаја у значајној мери опредељује како сам почетак криминалног понашања, тако и његов каснији развој. Према истраживању, васпитни утицај ових установа у значајној мери има већи значај од образовног.
- Резултати истраживања указују да су учиниоци разбојништва у значајној мери посвећени свим елементима неопходним за припрему реализације дела. Они мету махом бирају пре извршења. Ниво безбедности мете има значајног утицаја на њен претходни избор, он опредељује и потребно време за реализацију припрема.
- Група разбојништва, и у оквиру њих већи број учинилаца, карактеристика су код сложенијих мета и мета са вишим протективним нивоом. Ниво безбедности опредељује и избор оружја. Уже социјално окружење има највећи утицај на избор чланова групе са којима се креће у реализацију дела. Расподелу стечене

добити пре извршења договора мањи број група, док се њена фактичка реализација у значајној мери дешава након самог извршења дела.

- Емпиријски резултати истраживања, које смо добили провером ставова испитаника, показали су нам који фактори имају мање или више утицаја на припрему извршења разбојништва и на саму одлуку о његовој реализацији.
- Могућност неопаженог и безбедног доласка и одласка са места извршења дела најбитнији је елемент који се анализира у самој припреми извршења дела, зато што велика вероватноћа откривања и могућност препознавања имају великог утицаја на одлуку да ли извршити или одустати од извршења планираног кривичног дела. Природно, мала вероватноћа откривања подстицајно делује на одлуку о извршењу.
- Систематично присуство и распоред полицијских службеника високо је на листи приоритета које разматрају учиниоци ових дела. Њихово присуство у близини могућих мета има значајан превентивни ефекат на могућу одлуку о реализацији дела. Могућност брзог доласка полиције до угрожене мете такође је високо котирана превентивна мера. С друге стране, наилазак полиције у фази извршења разбојништва имао би веома значајног утицаја на одлуку да се прекине са његовом реализацијом.
- Појединачним мерама физичко-техничке заштите се у фази припреме посвећује дужна пажња, превасходно због процене потреба евентуалног маскирања, али не и као превентивна мера која може имати утицаја на одлуку да се одустане од реализације примарног циља. Ове мере могу имати превентивни ефекат само ако се планирају и спроводе комплементарно.
- Прoцени евентуалног броја особа према којима је неопходно применити принуду приликом реализације дела, као елементу припреме, посвећује се значајна пажња. Присуство већег броја лица од анализираних у припремама може имати већу вероватноћу утицаја на одлуку да се одустане од извршења дела у његовој почетној фази, него што то има појединачно опирање или пружање појединачног отпора. Док би пружање организованијег отпора могло да има значајног утицаја на одлуку да се одустане од реализације већ започетог извршења дела.
- Типовање и у складу са избором – праћење и изучавање навика потенцијалне жртве исто су тако елементи који се анализирају приликом обављања неопходних припрема за извршење, јер компликованост или насупротив томе једноставност извршења дела има обрнуто пропорционални значај на саму одлуку да ли кренути у његову реализацију. Такође, ако је процена да мета неће бити атрактивна са аспекта могућности остваривања богатог плена, велика је вероватноћа да ће учиниоци одустати од извршења овог кривичног дела. Ови параметри могу имати велику важност приликом избора превентивних стратегија у контроли ове врсте криминалитета.
- Према статистичким параметрима МУП-а (графикон 25), разбојништва која се дешавају на улици веома су учестала у нашој земљи. За предузимање превентивних мера значајни су и параметри који опредељују профил потенцијалне жртве, како бисмо виктимолошким мерама покушали да подигнемо њене заштитне потенцијале, и карактеристике места на којем се дешавају ова кривична дела, како бисмо мерама ситуационе превенције смањили ризик од извршења и повећали вероватноћу откривања потенцијалног учиниоца.
- Просечна жртва је особа за коју се „типовањем“ установи да поседује новац или друге материјалне вредности и да у тренутку извршења буде сама. Окидач за

реализацију кривичног дела код већине ових учинилаца није сам наилазак, односно сусрет са лицем код којих су те материјалне вредности уочене.

- Улично разбојништво се у значајној мери изводи без претходне интеракције са жртвом. Када започну извршење, учиниоци у значајној мери не одустају од његове реализације, већ настоје да га доврше, изузев ако се не ради о пружању озбиљнијег и организованијег отпора.
- Избор места извршења уличног разбојништва опредељује пре свега велика вероватноћа безбедног удаљавања/бекства са тог простора, што може да омогући само добро познавање његовог микроокружења, али у значајној мери и слаба фреквенција или присуство других пролазника. Оно се не налази у близини места становања учиниоца, иако се до њега махом не долази превозним средствима. Све ово намеће закључак да је код избора места извршења примарни мотив учиниоца смањење вероватноће могућег откривања. Када су жртве виктимизовали ноћу, место је у великој мери било неосветљено или слабо осветљено.
- Добро познавање микро и макроокружења мете значајна је карактеристика учиниоца кривичног дела разбојништва. Висок ниво познавања декларише озбиљност и ниво безбедности мете, тако да је он највиши код финансијских објеката који су одабрани за мету. У значајној мери, место извршења је релативно или доста далеко од места становања њихових учинилаца. Они веома често користе различита превозна средства како у доласку, тако и у одласку. Њихова жртва се превасходно налази у објекту у коме је и извршено кривично дело, а самој реализацији не претходи успостављање било каквог контакта са њом, већ се интеракција остварује само у мери која је неопходна да се поступи у духу захтева које учиниоци постављају пред жртву.
- За успешно откривање учинилаца неопходно је познавање њихових навика након реализације дела. Материјалне вредности прибављене овим делом у значајној мери почињу да се користе одмах након његове реализације или у веома блиској будућности, а најчешће се користе за набавку дроге или за провод. Место становања мења веома мали број учинилаца, а када то ураде, најчешће оду у други део града.
- Испитаници са којима је обављено истраживање сматрају да савршено разбојништво треба да обезбеди стицање материјалне користи која у будућности може да омогући и бављење легалним пословима. Треба да буде изведено уз минималну медијску пажњу, на начин који неће оставити последице како на жртву, тако и на учиниоце. Вероватноћа њиховог откривања на основу трагова који се могу пронаћи на месту извршења разбојништва има значајан утицај на позитиван став о савршеном разбојништву.

СЕДМИ ДЕО
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА И ПРЕПОРУКЕ

1. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Као и многи други друштвени феномени, због своје друштвене опасности, али и због много чега другог што га прати, криминалитет изискује посебну пажњу друштвене заједнице. Реакција друштва на овај феномен питање је које прати сваку иоле значајнију расправу о њему. Поред тога, представља и сталну дилему – какав вид те реакције даје најбоље резултате у друштвеној пракси?

Доминација одређеног вида реакције друштва на криминалитет зависила је од времена и степена развоја друштвених снага. Еволуција функционалне организације друштва и њен правни развој опредељивао је и различите реакције на кршење норми понашања сваког појединца. Док је моралне норме понашања чланова заједнице одређивала сама заједница, те оне нису биле нормативно прописиване, односно биле су усвајане као морални кодекс понашања, друштво је легалним нормама, већином у форми закона, одређивало која се понашања могу сматрати недозвољеним. На тај начин су опредељиване и неопходне санкције за носиоце таквих понашања.

Поред санкционисања, спречавање извршења кривичних дела јесте питање које захтева озбиљну пажњу сваког преданог истраживача криминалних појава. Тим пре што интересовање за област превенције криминалитета не представља никакву новост. Откад се појавила могућност да људи постану жртве, постојала је и неопходност предузимања одређених мера, којим би они заштитили себе, своју породицу, имовину и сва друга добра која су могла бити угрожена овом појавом. Управо због тога је заштита друштва и сваког његовог појединца од криминалних аката срж превенције криминалитета. Та заштита је кроз време добијала различите форме и моделе.

Садашњи модел реакције друштва на криминалитет конципиран је у смеру који треба да омогући његову успешну контролу. Она се огледа у предузимању мера и активности усмерених ка његовој превенцији и репресији, уз систем различитих субјеката овлашћених на њихову примену, који је широко постављен, хијерерхијски организован и устројен. Овакав модел је дефинисан као контрола криминалитета. Полазећи од облика криминалитета који је предмет овог рада, ми смо га дефинисали као контролу насилничког имовинског криминалитета.

У нашој друштвеној пракси, већ дуго времена уназад, супротстављање криминалитету је у већој мери подразумевало репресивни приступ. Дакле, репресивно деловање надлежних друштвених субјеката имало је предност у односу на осмишљену, организовану и сталну активност усмерену на превенцију криминалитета.

Посебно се то односило на онај део криминалитета који чине кривична дела са високим степеном друштвене опасности. Неки од деликата са таквим степеном друштвене опасности, поред осталих, јесу и кривична дела насилничког имовинског криминалитета.

Но, ситуација на овом плану се мења у корист мера превентивног карактера. Мере које се предузимају у оквиру опште социјалне превенције свакако имају највећи ефекат на превенцију криминалитета. Повећање животног стандарда кроз мере економске политике, успостављање образовно-васпитног система који треба да омогући квалитетније образовање и друштвено користан васпитни потенцијал људи, који се остварује образовно-васпитним мерама државе, треба да допринесе значајном помаку ка повећању превенције делинквентног понашања. Већа брига и пружање неопходне помоћи у решавању социјалних потреба које се остварују мерама социјалне политике, унапређење квалитета здравствених услуга и здравствених мера које спроводе надлежни државни субјекти, на општем плану треба да омогући значајан подстицај који се огледа у повећању квалитета живота. У свом крајњем исходишту

унапређење квалитета живота грађана јесте неопходни услов за успешно спровођење превентивних мера у било којој области друштвене праксе.

Ситуациона превенција криминалитета кроз теорије рационалног избора и рутинских активности има свој суштински значај управо код контроле насилничког имовинског криминалитета. Она нуди могућност предузимања потребних мера према кључним чиниоцима криминалног троугла – учиниоцу, жртви и заштитнику/чувару. Промисљено предузимање свих дефинисаних мера из оквира ситуационе превенције у крајњем треба да доведе до смањења стопе ове врсте криминалитета, одустајањем од извршења планираног кривичног дела или извршењем другог кривичног дела чија је друштвена опасност мања.

Посебно место у ефикасном супротстављању насилничком имовинском криминалитету припада кривичноправним нормама. Иако кривично право у првом реду има репресивни карактер, суштина је да се њиме обезбеди позитиван утицај на генералну и специјалну превенцију насилничког имовинског криминалитета.

Полазећи од тога да највећи превентивни утицај на контролу насилничког имовинског криминалитета има ефикасност кривичноправног система, од суштинског је значаја да сарадња свих његових субјеката буде заснована на релевантним законским процедурама, уз поштовање начела правичности, што је у крајњем и гарант његове ефикасности.

Основу друштвене функције полиције у контроли насилничког имовинског криминалитета чини њено деловање кроз превентивно-репресивно поступање. То се остварује применом полицијских и кривичнопроцесних овлашћења према учиниоцима ових кривичних дела. Њена функција, као значајног субјекта који има заштитну антикриминалну улогу у друштву, опредељује и њен значај у превенцији криминалитета. Полазећи од тога, превенција је најзначајнији вид полицијске делатности у контроли криминалитета, који се може постићи применом различитих полицијских мера и активности.

Расветљавање кривичних дела такође је један од суштинских задатка полиције који проистиче из њене реактивне функције. Успешност у томе декларише и њену ефикасност. Несумњиво је утврђено да ефикасно расветљавање кривичних дела насилничког имовинског криминалитета има генерални превентивни утицај на све потенцијалне учиниоце ових дела.

За превенцију насилничког имовинског криминалитета, али и уопште посматрано, рад тужилаштва као субјекта са најдужим процесним континуитетом, чија је надлежност доказивање и гоњење учинилаца кривичних дела, има посебан значај. Наглашен је и значај кривичног суда, у истом смеру уз његову основну функцију – суђења. Дакле, оба државна органа имају значајну улогу у контроли насилничког имовинског криминалитета. Она је садржана превасходно у ефикасном и законитом вођењу кривичног поступка и сразмерности изречене кривичне санкције.

Немогућност формалних субјеката социјалне контроле да обезбеде своје присуство у свако време и на сваком месту имало је утицаја да заинтересована правна и физичка лица ангажују за то едуковане недржавне субјекте. Основни мотив за то био је повећање нивоа личне и имовинске сигурности, за који су сматрали да им у неким конкретним ситуацијама не може бити обезбеђен активностима државних органа у мери у којој то желе. Недржавни субјекти своју функцију остварују кроз различите облике делатности који су садржани у физичкој или техничкој заштити, детективској делатности или мањој или већој комбинацији неког од ових облика. У складу са својим овлашћењима, када се појави основана сумња да је извршено кривично дело, припадници недржавног сектора, свесни граница тих овлашћења, брзо ће осумњичена лица предати полицији. Ако имамо у виду да значајан број потенцијалних мета за

извршење кривичних дела насилничког имовинског криминалитета користи услуге овог сегмента безбедности, можемо закључити да је њихов присуство у контроли овог криминалитета веома изражено.

Виктимолошка превенција насилничког имовинског криминалитета може да има више значаја него код већине других кривичних дела. Пре свега зато што жртва, више него код других дела, има могућност да манипулише својом имовином, која може да буде предмет противправне имовинске користи. Противправна имовинска корист је и крајњи циљ који учинилац жели да оствари извршењем ових дела. Полазећи од тога, примарна виктимолошка превенција добија на значају, како мерама које се предузимају на општем и индивидуалном плану, тако и мерама које је неопходно предузети на превенцији виктимизације лица која могу постати жртве због своје професије.

Постојање институционалних оквира за међународну кривичноправну сарадњу и формализовање те сарадње одређеним партиципирањем у раду успостављених институција омогућава свим субјектима у нашој земљи несметану размену информација које су неопходне ради контроле свих потенцијалних учинилаца ових кривичних дела. Овакав облик организовања има значајан превентивни, али у крајњој линији и репресивни карактер.

На основу теоријског и емпиријског истраживања која су обављена у функцији сагледавања мера које је неопходно предузимати на контроли насилничког имовинског криминалитета, можемо извести следеће закључке:

- Нове друштвене околности на крају XX и почетком XXI века, почев од глобализације и наглашене улоге великих корпорација у наметању неких других животних приоритета, значајно су утицале, поред осталог и на криминалитет. Реакција друштва различитим, устаљеним мерама које су усмерене на превенцију и репресију криминалитета и начини њиховог традиционалног организовања и спровођења у новим околностима нису били довољно консеквентни како би се стопа криминалитета одржавала у рационалним оквирима. Све те околности налагале су потребу успостављања другачијег хијерархијског и организационог односа међу различитим надлежним субјектима, уз спровођење свих мера превенције и репресије криминалитета. Подела одговорности, децентрализација превенције криминалитета, уз реакцију унапред моделираним средствима пре него што се нежељена манифестација догоди, основна су поставка новог друштвеног концепта реаговања на криминалитет, који се дефинише као контрола криминалитета;
- У радовима иностраних аутора постоји теоријска база и иницијална практична искуства, која могу обезбедити да контрола криминалитета као нови друштвени концепт реаговања на криминалитет буде правилно организационо и садржински утемељена. Такве претпоставке могу имати утицаја на повећање одговорности надлежним субјектима превенције и репресије, што би у крајњем резултирало смањењем стопе криминалитета и валоризовало подизањем квалитета живота грађана на виши ниво;
- Контрола криминалитета у нашој земљи није у довољној мери обрађена. Учињен је значајан напор ка теоријском одређењу њеног појма, садржинске и организационе суштине, међутим, у практичном смислу нису предузети потребни кораци којим би се створиле нормативне претпоставке које ће подржати њено конституисање у пуном обиму. Субјекти формалне социјалне контроле функционишу са ограниченим потенцијалом. Он је пре свега лимитиран непостојањем дефинисаног облигаторног узајамног хијерархијског односа који би им омогућио кохерентно функционисање. Овако архаични

односи онемогућавају успостављање потребног нивоа одговорности, посебно не у складу са аксиомом који у свом пуном капацитету нуди контрола криминалитета;

- Тежиште рада свих субјеката формалне социјалне контроле код нас усмерено је на реактивни приступ криминалитету;
- Контрола криминалитета обухвата хијерархијски реконфигурисано организационо јединство свих субјеката формалне и неформалне социјалне контроле криминалитета, чија је надлежност предузимање мера на превенцији и репресији криминалитета;
- Насилнички имовински криминалитет обухвата сва она кривична дела којима се употребом силе или озбиљне претње насиљем себи или другом жели прибавити противправна имовинска корист. Насиље и противправна имовинска корист су у узајамном, каузалном односу. Према нашем кривичном законодавству у ову категорију криминалитета спадају кривична дела разбојничка крађа, разбојништво и изнуда;
- У кривичноправним системима земаља, обухваћених упоредноправном анализом, налазе се инкриминације кривичних дела насилничког имовинског криминалитета. Међутим, приметно је да поједина законодавства не прописују разбојничку крађу као засебно кривично дело. У свим системима ова кривична дела су сложене конструкције, али се делимично разликује њихов заштитни објект. Такође, нормативно одређење квалификованих облика ових дела извршено је према различитим критеријумима;
- Превенција криминалитета нормирана је правном регулативом Европске уније и у складу са тиме постоји потреба да се она правно утемељи и у нашој земљи. Евидентно је да код нас на нормативном плану није учињено довољно напора како би се нормирала надлежност, организација и садржај мера и поступака усмерених на превенцију криминалитета, укључујући и оне усмерене на превенцију извршења појединих кривичних дела;
- Постоји јасно теоријско одређење социјалне превенције криминалитета и у складу са тиме и прецизно дефинисани објекти, на које се односе мере опште, посебне и индивидуалне социјалне превенције. Постоји потреба да мере које се артикулишу буду пажљиво осмишљене, јер дисхармоничан приступ креирању ових мера, нарочито мера опште социјалне превенције, може бити веома контрапродуктиван основној идеји превенције криминалитета;
- Прецизно одређење хијерархијске надлежности формалних и неформалних субјеката социјалне превенције криминалитета, из чега би произашла и њихова одговорност, кључан је фактор одрживости и балансираности мера које они треба да реализују;
- Постоје значајне теоријске и емпиријске претпоставке да се изменом ситуационих околности може значајно утицати на смањење насилничког имовинског криминалитета. Мере ситуационе превенције у значајној мери пружају могућност смањењу ове врсте криминалитета: повећањем напора учиниоцу да изврши дело; смањењем његове мотивисаности за извршењем; повећањем протективног нивоа мете/објекта тако што би се унапредиле мере техничке заштите, повећањем способности њених чувара или редуковањем очекиване добити извршењем кривичног дела;
- Обављањем редовне и планске делатности на обезбеђењу различитих објеката, који су због својих карактеристика под повећаним ризиком од угрожавања насилничким имовинским криминалитетом, службеници приватне безбедности

предиспонирани су да предузимањем правилних превентивних мера утичу на смањење стопе извршења ових кривичних дела;

- У нашој легислативи не постоје прописи који јасно и недвосмислено акцентују објекте са повећаним ризиком од извршења кривичних дела чија је друштвена опасност већа (нарочито насилничког имовинског криминалитета). У складу са тиме, није апострофиран ни минималан ниво архитектонско-урбанистичких услова и физичко-техничке заштите, које је неопходно испунити приликом аплицирања за издавање дозволе за рад. Исто тако, није нормиран ни потребан ниво оспособљености службеника приватног обезбеђења и осталих радника који раде у објектима који су под повећаним ризиком од извршења кривичних дела насилничког имовинског криминалитета;
- Постоји нормативно одређење нивоа овлашћења која су прописана службеницима обезбеђења. Међутим, неопходно их је прецизније садржински одредити, како би се могла у пракси имплементирати у пуном капацитету (неопходно је да буду потпуно јасна и субјектима и објектима њихове примене). Овлашћење да се, на пример, ватрено оружје може употребити у случају нужне одбране или крајње нужде веома је широко и дезавуише његову практичну примену. Због могућности каснијег екстензивног тумачења прописа и последица у вези са тиме, у пракси се обично дешава да ће се лице које треба да примени неко овлашћење одредити да га не примени, увек када је то могуће, што у крајњем и није била основна намера законодавца;
- Међусобни однос државних и недржавних субјеката безбедности омогућава њихов независан рад у мери у којој је то пожељно, али и потпуно партнерски кохерентан однос у погледу контроле криминалитета, укључујући и кривична дела насилничког имовинског криминалитета. Резултати њихове хармоничне сарадње врло су видљиви смањењем или повећањем стопе криминалитета. Развијање оваквог односа значајно утиче на унапређење метода контроле насилничког имовинског криминалитета;
- Постоје нормативне и институционалне претпоставке за мултилатералну међународну сарадњу у домену кривичних дела насилничког имовинског криминалитета. Те претпоставке треба да буду искоришћене за унапређење сарадње у пракси;
- Мере превенције које спроводе субјекти формалне социјалне контроле, без мера субјеката неформалне социјалне контроле, нису довољне за успешну контролу насилничког имовинског криминалитета. Систематично усмерени поступци свих субјеката доприносе њеној успешној контроли;
- Усмерење рада субјеката формалне социјалне контроле, које иде у правцу предузимања мера на остваривање превенције криминалитета, имаће утицаја на смањење стопе криминалитета. Репресивне активности којим се остварује ефикасно процесуирање учинилаца генеришу остваривања генералне и специјалне превенције у пуном обиму;
- Стопа криминализације и виктимизације насилничким имовинским криминалитетом у складу је са искуствима других земаља. Она је значајно виша у урбаним у односу на руралне средине;
- Велики је дисбаланс у броју извршених појединих кривичних дела насилничког имовинског криминалитета. Евидентно је да је разбојништво најзаступљеније дело ове категорије криминалитета. У анализираном периоду нема значајнијег одступања од укупног тренда извршења ових кривичних дела. У моменту извршења дела, учинилац је најчешће био непознат, док је расветљавање дела са

непознатим учиниоцем најзаступљеније за кривично дело изнуде, а најмање за разбојништво;

- Избор и имплементација адекватног модела полицијског рада у контроли криминалитета ствара темељне основе ка његовој успешној контроли. Модели који су усмерени на проактивни приступ полиције предиспониранији су остваривању овог циља у односу на моделе који нуде реактивни приступ;
- Полицијски службеници имају значајна процесна овлашћења која ефикасном применом могу обезбедити квалитативно прогресивнији утицај на контролу насилничког имовинског криминалитета;
- Криминалистичка контрола као једна од примарних превентивних мера полиције, ако се предузима уз поштовање свих начела, може бити афирмативан инструмент у контроли насилничког имовинског криминалитета;
- Репресивна функција полиције у контроли насилничког имовинског криминалитета подразумева обезбеђење квалитетних доказа и, на бази тога, ефикасно откривање и процесуирање учинилаца ових кривичних дела. Уз примену адекватних санкција може деловати подстицајно на друге механизме и субјекте социјалне контроле;
- Савремене стратегије полицијског деловања могу значајно помоћи у повећању нивоа контроле насилничког имовинског криминалитета. Криминолошка анализа просторне и временске дистрибуције ове врсте криминалитета омогућује њено прецизно мапирање. Тиме се стварају квалитативне претпоставке за операционализацију различитих тактика полицијског поступања које се односе на распоређивање видљивих и прикривених усмерених или реактивних полицијских патрола. Верзирана примена обавештајног рада у циљу „обавештајног покривања“ повратника који се припремају за поновно извршење дела, предузимање поступака за нарушавање тржишта украдене робе или унапређење метода идентификације учинилаца ових кривичних дела само су неке од савремених стратегија полиције, којима је могуће остварити утицај на подизање нивоа контроле извршења ових кривичних дела;
- Постоји простор за унапређење рада тужилаштва; пре свега, започињањем кривичног поступка тек када се обезбеде релевантни докази, који могу да резултирају адекватном кривичном санкцијом. Ова чињеница се посебно односи за кривично дело изнуде;
- Евидентно је дуго трајање кривичног поступка за кривична дела насилничког имовинског криминалитета. Има простора за унапређење ефикасности вођења и трајања поступка. Тиме се остварује сврха генералне и специјалне превенције;
- Консеквентнијом казненом политиком може се остварити већи превентивни утицај на учиниоце кривичних дела насилничког имовинског криминалитета;
- Велики број поврата у извршењу кривичних дела насилничког имовинског криминалитета намеће потребу за анализом сврсисходности појединих кривичних санкција. Алтернативне санкције за лакша кривична дела, нарочито она која су извршена на почетку криминалне каријере ових учинилаца, могу имати инхибиторни карактер јер пружају могућност ресоцијализације на други начин. Неспорно је да је један број учинилаца склонији деструктивном утицају окружења док се налази на издржавању казне у установама за извршење кривичних санкција, што касније доприноси ескалацији њихове криминалне каријере. Анализа делотворности програма ресоцијализације, који се спроводе према осуђеним лицима док се налазе у надлежним институцијама, треба да

детектује проблеме и понуди иновирани методе приступа овом проблему чијом би се инкорпорацијом смањио број поврата;

- Виктимизација овим кривичним делима најчешће се догађа у зимским месецима, у касним поподневним и раним вечерњим часовима (од пада мрака до 22.00 часа), што одговара завршетку рада малопродајних трговачких објеката, који су најчешће мете извршења ових дела;
- У довољној мери не постоји есенцијална теоријска база за практично унапређење превенције виктимизације, као значајног фактора контроле насилничког имовинског криминалитета;
- Превентивне виктимолошке препоруке које се односе на поједина кривична дела или групе кривичних дела, које би на бази озбиљне, релевантне и методолошки фундиране виктимолошке и криминалистичке анализе требало да креирају надлежне државне институције, нису забележене у овом истраживању;
- Подстицање и унапређење процедура пријављивања ових кривичних дела може имати квалитативног значаја на повећање респектабилности криминолошких анализа, које обезбеђују израду квалитетнијих стратегија превенције насилничким имовинским криминалитетом;
- Субјекти формалне социјалне контроле, обављајући своју редовну делатност, систематичнијим коришћењем података до којих долазе приликом разговора са жртвама и учиниоцима ових кривичних дела, могу да пруже значајнији допринос изради профила идеалне или пожељне жртве кривичних дела насилничког имовинског криминалитета;
- Степен интеракције између жртве и учиниоца одвија се само у оквиру времена које је потребно за реализацију основне намере учиниоца. На њен ниво значајан утицај има карактер угрожене имовине. Лична имовина (имовина физичког лица) као мотивациони фактор реализације радње извршења ових кривичних дела производи већи ниво непријатељства, за разлику од имовине која се налази у комерцијалним објектима (имовина правних лица), где су жртве спремније на сарадњу. Већа способност жртве да контролише ниво интеракције у време извршења ових кривичних дела пружа више могућности да исходи буду у сагласности са њеним интересима;
- Специфичности интеракције коју производи директна конфронтација између учиниоца и жртве детерминише и последице по жртву. Оне се код жртава насилничког имовинског криминалитета одликују свим карактеристика примарне виктимизације, специфичним за жртве насилничког, али и имовинског криминалитета;
- Примарна виктимолошка превенција или превенција примарне виктимизације, као и код других облика криминалитета, нужно је да има најдоминантније место приликом креирања виктимолошких мера усмерених на превенцију насилничког имовинског криминалитета;
- Примарна виктимолошка превенција је усмерена на креирање начина идентификације могућих жртава овом врстом криминалитета. У складу са тиме, она нуди и различите виктимолошке мере које могу имати утицаја на повећање заштитних виктимолошких потенцијала свих грађана, а нарочито оних код којих је ризик виктимизације од ових кривичних дела изражен. Она треба да профилише методе утицаја на њих, како би се остварио потпуни ефекат тих мера. Ради остваривања њеног пуног капацитета неопходно је развити индикаторе који могу обезбедити рану идентификацију могућих жртава, како би се потребан превентивни утицај на њих могао остварити много пре него што би жртве и дошле у позицију да буду виктимизоване.

2. ВЕРИФИКОВАЊЕ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

На бази резултата добијених истраживањима која су обављена, евидентно је да је успостављена веза између теоријски датих предмета и циља истраживања, с једне стране, и искуствене стварности, с друге стране. Верификовање резултата истраживања обављено је методом провере полазних претпоставки (хипотеза) истраживања.

- Обављена научна истраживања потврдила су општу хипотезу да организационо и садржинско утемељење контроле насилничког имовинског криминалитета кроз одређивање конкретних активности превентивног и репресивног карактера, као и свих других активности и поступака који имају за циљ супротстављање овој врсти и облицима криминалитета, утиче на смањење, учесталост и њихову трансформацију у облике нижег степена друштвене опасности.
- Прва посебна хипотеза коју смо поставили, а односила се на то да контрола криминалитета као концепт друштвеног реаговања на криминалитет мора бити садржински и теоријски потпуно одређена и применљива кроз практичне активности усмерене на контролу криминалних понашања, потврђена је у истраживањима које смо обавили.
- Друга посебна хипотеза коју смо поставили, а односи се на претпоставку да организационе форме држава морају бити адекватно конципиране потребама праксе и људским и материјалним ресурсима, у потпуности је потврђена у обављеним теоријским и емпиријским истраживањима.
- Трећа посебна хипотеза коју смо поставили, а односи се на претпоставку да је као предуслов успешне контроле криминалитета потребно да инкриминације кривичних дела разбојништва, разбојничке крађе и изнуде, као дела која чине насилнички имовински криминалитет, буду у теоријском смислу сагледане и анализиране како у упоредном, тако и у домаћем законодавству, потврђена је у обављеним теоријским и емпиријским истраживањима.
- Обављена истраживања потврдила су четврту посебну хипотезу да је предузимање превентивних мера и активности од стране друштвених субјеката, државних и недржавних, неопходно за спровођење контроле криминалитета.
- Пета посебна хипотеза коју смо поставили, а односила се на потребу да мере и активности на превенцији насилничког имовинског криминалитета, јасно и адекватно нормиране у складу са потребама праксе, доприносе успешној контроли криминалитета, потврђена је у реализованим истраживањима.
- Истраживања су потврдила шесту посебну хипотезу да је примена репресивних мера према учиниоцима кривичних дела, са циљем примене санкција у односу на већ учињено кривично дело и његовог учиниоца, сегмент контроле криминалитета у оквиру кога је улога полиције, тужилаштва и суда важна у откривању, разјашњавању и доказивању кривичних дела и примени санкције на учиниоце.
- Седма посебна хипотеза коју смо поставили, а то је да теоријски и практични приступ жртвама насилничког имовинског криминалитета усмерен на мере и поступке контроле криминалитета, у складу са савременим трендовима у виктимологији, има за циљ смањење обима ове врсте криминалитета, потврђена је у обављеним теоријским и практичним истраживањима.
 - Осма посебна хипотеза коју смо поставили, а односила се на претпоставку да успешна контрола насилничког имовинског криминалитета која прати и уважава решења постигнута на међународном плану, уз развој и примену превентивних програма и уз остваривање међународне сарадње на овом пољу, превентивно делује на смањење ове врсте криминалитета, потврђена је у обављеним истраживањима.

3. ПРЕДЛОЗИ

Резултати теоријског и емпиријског истраживања које смо спровели указали су нам на то да су кривична дела насилничког имовинског криминалитета специфична кривична дела, како по својој правној конструкцији, профилу учинилаца, начину извршења, особеностима жртава, тако и по мерама које је неопходно предузети у циљу њихове контроле. Оне подразумевају предузимање читавог спектра комплексних и софистицираних мера превентивно-репресивног карактера од стране свих надлежних субјеката и морају бити усмерене у више праваца. Да би се остварила функција контроле насилничког имовинског криминалитета у свом пуном обиму, нужно је предузети и следеће:

- Постизање опште друштвеног консензуса о потреби дефинисања стратешког опредељења друштва, када су у питању девијантна и криминална понашања, што би отворило могућност темељнијем приступу овом феномену. Уважавајући генезу криминалитета на нашим просторима, поштујући културолошке специфичности нашег друштва, несумњиво је да би проактивни приступ овом проблему, садржан у контроли криминалитета, требало да буде доминантан;
- Нормирање превенције криминалитета којом би се обезбедило кохерентно уређење ове материје, чиме би се створиле неопходне претпоставке за ефикасно подизање квалитета примене практичних мера из ове области. То би подразумевало и дефинисање подстицајних мера које би омогућиле последније спровођење планираних активности, укључујући и механизме контроле њихове примене;
- Стварање нормативних и организационих претпоставки, како би се обезбедили предуслови за успостављање реконфигурисаног комплекса свих узајамно зависних структура с циљем успостављања контроле криминалитета у њеном пуном капацитету. Овим би се оствариле стратешке одреднице друштва у домену криминалитета;
- Функционално и садржински, на најширој могућој основи, дефинисање различитих кругова одговорности у контроли криминалитета, истовремено би омогућило и њену децентрализацију. Одређење и хармонизација субјеката кругова одговорности и дефинисање процедура њиховог деловања био би примарни задатак у остваривању тог циља. То би обезбедило повећање видљивости криминалитета, а самим тим и већу ефикасност надлежних субјеката за његову контролу (опредељење нивоа и субјеката у њима, у складу са тиме и њихових компетенција у контроли криминалитета);
- Прецизно, недвосмислено и конзистентно опредељење обавеза свим субјектима у контроли криминалитета, што би омогућило ревидирање контекста надлежности постојећим структурама, и њихово превођење у нови оперативни комплекс. Конституисањем недостајућих организационих структура заокружио би се целокупан систем;
- Конституисање службе за превенцију криминалитета, која би се институционално бавила превенцијом и координацијом активности свих надлежних формалних и неформалних субјеката, чиме би се успоставило централно тело за превенцију криминалитета. Иако би организационо могла да се налази у оквиру МУП-а, она би се бавила координацијом активности свих надлежних субјеката. Њен задатак, између осталих, био би да антиципирањем одређених криминолошких феномена пре њихове манифестације обезбеди довољно простора за пројектовање адекватних метода и потребне

организацијске структуре, која би била неопходна за ефикасно супротстављање. Предмет интересовања би могла бити превенција усмерена на учиниоца, жртву и ситуацију;

- Резултати дубинске анализе свих фактора који имају утицаја на све већи број дисфункционалних породица омогућили би креирање мера које би овај проблем могле довести у прихватљиве границе;
- Примерена легислативна решења омогућила би значајнији утицај породице на креирање друштвено одговорног става према позитивним друштвеним вредностима, а истовремено обесхрабрила понашања која нису у духу са тиме;
- Постоји потреба да мере опште, посебне и индивидуалне социјалне превенције буду усмерене према свим актерима делинквентног понашања. Истовремено, систематично креирање негативног става социјалног окружења према делинквентном понашању одражавало би и став према делинквенту (морална осуда делинквентног понашања);
- Имплементирање стандардизованог информационог система, што би омогућило праћење целокупног тока поступка од пријављивања/евидентирања кривичног дела, оптужења, изрицања пресуде до реализације правоснажне кривичне санкције;
- Организационо и садржинско унапређење квантитативних и квалитативних евиденција које се воде и ажурирају у МУП-а, тужилаштву, суду и установама за извршење кривичних санкција омогућило би њихову значајнију примену у изради општих и посебних анализа криминалитета. Унапређењем рада оперативне аналитике обезбедило би се усвајање квалификованих закључака који се могу користити за профилисање и израду стратегија које би биле у функцији унапређења контроле криминалитета;
- Објективније презентовање стања у области праћења криминалитета и остваривање стимулативнијег утицаја на надлежне институције, задужене за непосредно сузбијање криминалитета, омогућило би се креирањем упоредног статистичког праћења криминалитета на дужи временски период (нпр. пет година);
- Критичка анализа спровођења криминалистичке контроле лица омогућила би нам њено свестрано сагледавање као превентивног института контроле криминалитета и у погледу смањења броја поврата. Правна регулатива која би подразумевала њено вођење у одређеном временском периоду (нпр. две године) и према лицима која су издржала казну затвора због извршења кривичних дела из области насилничког имовинског криминалитет обезбедила би овој превентивној мери значајнију функцију у контроли ове врсте криминалитета. Она би могла бити обавезна бар према лицима која су, проценом специјалних васпитача у затворима, означена као лица код којих постоји веома велика вероватноћа да ће поновити извршење кривичних дела;
- Велики број поврата налаже потребу свеобухватне анализе утицаја важећих програма и метода ресоцијализације осуђених лица која се налазе на издржавању казне затвора и, у складу са резултатима, кориговање одређених програма и метода;
- Стварање нормативних претпоставки како би се овлашћеним полицијским службеницима омогућило остваривање увида у одређене евиденције о лицима, које се воде у установама за извршење кривичних санкција. Ово би се, пре свега, односило на параметре о понашању и владању лица, а нарочито на информације које се односе на степен ризика од поновног вршења кривичних дела. То би

омогућило примену различитих стратегија полицијског деловања усмерених на вишеструке повратнике;

- Свеобухватнији приступ проблему наркоманије као генератору криминалитета, посебно насилничког имовинског, омогућио би се: примарном превенцијом на свим нивоима; пружањем квалитетне секундарне помоћи наркоманима и бригом друштва о њиховом излечењу. Негативан став јавног мњења према свим члановима друштва који су склони коришћењу дроге, без обзира на њихов друштвени статус, могао би имати обесхрабрујући утицај на потенцијалне уживаоце;
- Превентивни едукативни програми, прилагођени узрастном добу, који би се спроводили почев од основне школе, омогућили би упознавање деце са разорним утицајем дроге, како на индивидуалном, тако и на нивоу друштва. Њихова реализација у оквиру редовног образовног процеса или кроз посебне школске садржаје омогућила би њихово континуирано спровођење током целог трајања основног и средњошколског образовања;
- Прописивање подстицајних мера наркоманима који се налазе на издржавању казне затвора, у циљу њиховог добровољног учешћа у програмима лечења од зависности, смањило би број зависника од дроге међу учиниоцима кривичних дела. Програми би се спроводили у установама за извршење кривичних санкција, уважавајући њихове специфичности;
- Подзаконска регулатива, којом би се регулисале обавезе у погледу располагања готовим новцем и одређеним вредностима (минимални услови у пословању чувања и транспорта новца и других вредности), имала би значајан превентивни ефекат на извршење кривичних дела насилничког имовинског криминалитета;
- У складу са позитивним искуствима других земаља, образовање службе унутар полиције, која би се бавила сарадњом, превентивним и инспекцијским надзором спровођења прописа о раду фирми и лица која обављају послове обезбеђења, омогућило би повећање нивоа контроле насилничког имовинског криминалитета;
- Различите подстицајне мере усмерене на унапређење пријављивања кривичних дела насилничког имовинског криминалитета смањиле би тамну бројку ових дела. Ово би имало утицаја и на спровођење мера примарне виктимолошке превенције криминалитета, чиме би се избегла поновна виктимизација;
- Искључивањем из кривичноправног система тзв. „бенигног криминалитета“ оставило би се довољно простора кривичнопроцесним субјектима да се максимално ефикасно посвете сузбијању тзв. „опасног криминалитета“ у који, свакако, спада и насилнички имовински криминалитет;
- Због високог степена друштвене опасности, кривична дела насилничког имовинског криминалитета требало би да буду предмет посебне пажње полиције. Систематско планирање, анализирање и примена различитих проактивних и реактивних мера омогућило би остваривање потребног нивоа контроле ове врсте криминалитета. Превентивна делатност усмерена на конкретна криминогена жаришта и примена различитих полицијских тактика обезбедила би остваривање примарног циља превенције ових дела. Реактивна компонента делатности полиције, уз подршку криминолошке и криминалистичке анализе, квалитетно планирање и спровођење оперативног рада полицијских службеника омогућила би значајно унапређење ефикасности рада полиције;
- Адекватан нормативноправни оквир омогућио би организационо конституисање и хијерархијско устројство виктимолошке превенције криминалитета у

Републици Србији. Примарна превенција виктимизације насилничким имовинским криминалитетом обезбедила би значајан позитивни утицај на његову контролу;

- Изучавање квантитативних и квалитативних карактеристика виктимизације насилничким имовинским криминалитетом, њених манифестација, субјективних виктимогених предиспозиција жртава, омогућиће устројавање механизма за идентификацију виктимогених предиспозиција код потенцијалних жртава. Пројектовање и имплементација најцелисходнијих мера и најделотворнијих метода утицаја на жртву обезбедили би повећање њихових заштитних виктимолошких потенцијала;
- Правна, здравствена, психолошка, материјална и нематеријална консолидација жртава насилничког имовинског криминалитета, и уопште свих жртава криминалне виктимизације, омогућила би њихову реинтеграцију у социјалном окружењу, без штетних последица по њих;
- Стандардизовање потребних минималних виктимолошких предиспозиција за рад у професијама које су изложеније повећаном ризику од виктимизације насилничким имовинским криминалитетом омогућило би смањење психолошких последица који се манифестују код жртве. Едукација радника који већ раде у тим институцијама подигла би њихове професионалне и психолошке референце на пожељан ниво;
- Мере на контроли насилничког имовинског криминалитета, које се сада спроводе у различитим видовима, неопходно је стално унапређивати у складу са теоријским и практичним искуствима.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аквински, Т., *Изабрана дјела*, Глобус, Загреб, 2005.
2. Alder, M.C., Polk, K., Masculinity and Child Homicide, *The British Journal of Criminology*, Vol. 36, Issue 3, 1996., pp. 396–411.
3. Алексић, Ж., Превенција криминалитета и криминалистика, У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање, могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 35–51.
4. Алексић, Ж., Шкулић, М., *Криминалистика*, Београд, 2002.
5. Alison, L., et al., Bandits, cowboys and Robin's men: The facets of armed robbery. In: Canter, V. D., Alison, L., (eds.), *Profiling Property Crimes*, Ashgate, Aldershot, 2000., pp. 75–106.
6. Anderson, A.C., Anderson, D. C., Ambient Temperature and Violent Crime: Tests of the Linear and Curvilinear Hypotheses, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 46, Issue 1, January 1984., pp. 91–97.
7. Anderson, A.C., Temperature and Aggression: Effects on Quarterly, Yearly, and City Rates of Violent and Nonviolent Crime, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 52, Issue 6, June, 1987., pp. 1161–1173.
8. Avant, D. D., Private Security, Security Studies, In: Williams, D. P., (ed.), *Security Studies—An Introduction*, Routledge, London-New York, 2008., pp. 425–438.
9. Бабић, М., и др., *Коментари Кривичних/Казњених закона у БиХ*, Савет/Вијеће Европе и Европска комисија, Сарајево, 2005.
10. Бабовић, Б., Превенција криминалитета као циљ и резултат међународне полицијске сарадње, У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање, могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 123–131.
11. Bachman R., Dillaway H., Lachs M.S., Violence against the elderly, *Research on aging*, Vol. 20, No 2, March, 1998., pp. 183–198.
12. Bahn, C., The reassurance factor in police patrol, *Criminology*, Vol. 12, Issue 3, November. 1974., pp. 338–345.
13. Бановић, Б., Криминалистичко – криминолошки аспекти кривичног дела разбојништва, У: *Деликти насиља: кривичноправни и криминолошки аспект*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2002., стр. 271–288.
14. Бановић, Б., Крушић, С., Неки кривичноправни и криминалистички аспекти кривичног дела разбојништва, *Безбедност*, Година 38, Бр. 4, 1996., стр. 435–462.
15. Barker, M., et al., *The Prevention of Street Robbery*, Crime Prevention Unit Series, Paper No. 44., London, Home Office Police Department, 1993. Преузето са интернет адресе: <http://library.college.police.uk/docs/hopolicers/fcpu44.pdf>, приступљено: 01.02.2012.
16. Baron, A.R., Bell, A.P., Aggression and Heat: Mediating Effects of Prior Provocation and Exposure to Any Aggressive Mode, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 31, Issue 5, May, 1975., pp. 825–832.
17. Bavcon, Lj., *Kriminalna politika i njene tendence u socialistični družbi*, Ljubljana, 1958., стр. 13–40.
18. Bayley, H. D., Shearing, D. C., *The New Structure of Policing: Description, Conceptualization and Research Agenda*, National Institute of Justice Research Report, Washington DC, 2001.
19. Becker, S. G., Crime and punishment: An economic approach, *Journal of Political Economy*, Vol. 76, No. 2, 1968., pp. 169–217.
20. Бејатовић, С., Сарадња полиције и других државних органа у превенцији криминалитета, У *Место и улога полиције у превенцији криминалитета–стање, могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 53–63.
21. Бејатовић, С., Међународна кривичноправна сарадња као инструмент ефикасности откривања и доказивања кривичних дела с међународним обележјем. У: *Европске интеграције и међународна кривичноправна сарадња*, Институт за упоредно право и Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2011–2012., стр. 33–52.
22. Bennett, T., Holloway, K., Farrington, D., The statistical association between drug misuse and crime: A meta-analysis, *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 13, Issue 2, 2008., pp. 107–118.
23. Bernasco, W., Block, R., Where offenders choose to attack: A discrete choice model of robberies in Chicago, *Criminology*, Vol. 47, Issue 1, February, 2009., pp. 93–130.
24. Bishop, N., *The Swedish Penal Code*, Stockholm, 1999.
25. Block, K. M., Heineke, M. J., A Labor Theoretic Analysis of the Criminal Choice, *American Economic Review*, Vol. 65, Issue 3, 1975., pp. 314–325.
26. Bock, M., Pozitivna specijalna prevencija i nove tendencije u kriminalnoj politici, *Crimen (I)*, Broj 2, 2010., стр. 139–167.

27. Borhart, D.K., Abeceda prava Evropske unije, Kancelarija za publikacije Evropske unije, Luksemburg, 2010. Преузето са интернет адресе: http://euinfo.rs/files/Publikacije-gr/10_Abeceda_prava_EU.pdf?rs=lat, приступљено: 25.05.2014.
28. Бошковић, М., *Систем обезбеђења*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1997.
29. Бошковић, М., *Криминолошки лексикон*, Матица Српска, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, 1999.
30. Бошковић, М., *Организовани криминалитет и корупција*, Бања Лука, 2004.
31. Бошковић, М., *Основи детективске делатности*, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2006.
32. Бошковић, М., Кековић, З., *Обезбеђење лица, имовине и пословања предузећа (студија)*, ВШУП, Београд, 2003.
33. Boudon, R., Limitations of rational choice theory, *American Journal of Sociology*, Vol. 104, No. 3, November, 1998., pp. 817–828.
34. Braga, A. A., Hureau, M. D., Papachristos, V. A., The Relevance of Micro Places to Citywide Robbery Trends: A Longitudinal Analysis of Robbery Incidents at Street Corners and Block Faces in Boston, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 48, Issue 1, 2011., pp. 7–32.
35. Braga, et al., Problem-Oriented Policing in Violent Crime Places: A Randomized Controlled Experiment, *Criminology*, Vol. 37, Issue 3, 1999., pp. 541–580.
36. Браковић, Ж., Организација полицијског система у Шпанији, *Безбедност*, Вол. 53, Бр. 3, 2011., стр. 181–201.
37. Браковић, Ж., Упоредна анализа разбојништава у неким земљама Европе и Републици Србији, *Европско законодавство*, Бр. 42, 2012., стр. 69–92.
38. Bridges S.G., Weis G.J., *Violent Crime and Violent Criminals*, Thousand Oaks-et.all.: Sage Publications, 1990.
39. Briere, J., Downes, A., Spensley, J., Summer in the City: Urban Weather Conditions and Psychiatric Emergency Room Visits, *Journal of Abnormal Psychology*, Vol. 92, No. 1, 1983., pp. 77–80.
40. Brkić, B., Kaznena djela razbojništva i razbojničke krađe, *Hrvatska pravna revija*, Br. 11, 2002., стр. 96–106.
41. Brookman, F., et al, Gender, Motivation and the Accomplishment of Street Robbery in the United Kingdom, *The British Journal of Criminology*, Vol. 47, Issue 6, July 2007., pp. 861–884.
42. Brown, P. A., Anti-Social Behaviour, Crime Control and Social Control, *The Howard Journal*, Vol. 43, No 2, May, 2004., pp. 203–211.
43. Bursik, J.R. Jr., The Informal Control of Crime through Neighborhood Networks, *Sociological Focus*, Vol. 32, Issue 1, 1999., pp. 85–97.
44. Bushman, J.B., Cooper, M.H., Effects of alcohol on human aggression: An integrative research review, *Psychological Bulletin*, Vol. 107, No 3, May, 1990., pp. 341–354.
45. Capone, L.D., Nichols, W.W., Urban structure and criminal mobility, *American Behavioral Scientist*, Vol. 20, Issue 2, November/December, 1976., pp. 199–213.
46. Chaiken M.J., Chaiken, R.M., Peterson, E. J., Varieties of Criminal Behavior: Summary and Policy Implication, The National Institute of Justice, U.S. Department of Justice, August 1982. Преузето са интернет адресе: <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2007/R2814.pdf>, приступљено: 05.05.2013.
47. Chainey, S., Ratcliffe, J., *GIS and Crime Mapping*, John Wiley & Sons, Ltd., 2006.
48. Chamlin, B.M., Langworthy, R., The police, crime, and economic theory: A replication and extension, *American Journal of Criminal Justice*, Vol. 20., Issue 2, 1996., pp. 165–182.
49. Clarke, V.R., Cornish, B.D., Modeling offender's decisions: a framework for research and policy, In: Tonry M., Morris N., (eds.), *Crime and justice: an annual review of research*, Vol 6, University of Chicago Press, Chicago, 1985., pp. 147–185.
50. Clarke, V.R., Situational Crime Prevention, In: Tonry, M., Farrington, P. D., (eds.), *Building a Safer Society: Strategic Approaches to Crime Prevention*, The University of Chicago Press, Chicago, pp. 91–150.
51. Clarke, V.R., Situational Crime Prevention: Successful Studies. In Glensor ,W.R., Correa, E.M., Peak, J.K., (eds), *Policing Communities: Understanding Crime and Solving Problems-An Anthology*, Roxbury Publishing Company, Los Angeles, 2000., pp. 186–191.
52. Clarke, V.R., *The Theory and Practice of Situational Crime Prevention*, Преузето са интернет адресе: http://www.e-docs.eu/content/docs/Situational_crime_prevention.pdf. Приступљено: 25.09.2011.
53. Cohen, L.E., Felson, M., Social Change and Crime Rates Trends: A Routine Activity Approach, *American Sociological Review*, Vol. 44, August, 1979., pp. 588–608.
54. Cohn, G.E., Weather and Crime, *The British Journal of Criminology*, Vol. 30, Issue 1, Winter, 1990., pp. 51–64.
55. Cohn, G.E., Rotton, J., Assault as a Function of Time and Temperature: A Moderator-Variable Time-Series Analysis, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 72, Issue 6, Jun, 1997., pp. 1322–1334.
56. Constitution of the ICPO-INTERPOL, (I/CONS/GA/1956(2008)). Преузето са интернет адресе: <http://www.interpol.int/About-INTERPOL/Legal-materials>, приступљено: 25.05.2015.

57. Cook, J.P., Robbery, In: Tonry, M., (ed.), *The Oxford Handbook of Crime and Public Policy*, Oxford University Press, New York, USA, 2009., pp. 102–114.
58. Cordilia, A., Alcohol and property crime: Exploring the causal nexus, *Journal of Studies on Alcohol*, Vol. 46, Issue 2, 1985., pp. 161–171.
59. Cornish, D.B., Clarke, R.V., Opportunities, precipitators and criminal decision: A reply to Wortley's critique of situational crime prevention. In: Smith, M. J., Cornish, D. B., (eds.), *Theory for Practice in Situational Crime Prevention, Crime Prevention Studies*, Volume 16., Criminal Justice Press, Monsey, NY, 2003., pp. 41–96.
60. *Council Decision (2001/427/JHA) of 28 May 2001., setting up a European crime prevention network*, Official Journal of the European Communities, L 153, 08. June 2001., 1.
61. *Council Decision setting up Eurojust with a view to reinforcing the fight against serious crime*, (2002/187/JHA), OJ L 63/1., 06.03.2002.
62. *Council Framework Decision 2002/584/JHA on the European Arrest Warrant and the surrender procedures between Member States*, (2002) OJ L190/1.
63. *Council Decision 2009/426/JHA on the strengthening of Eurojust and amending Decision 2002/187/JHA setting up Eurojust with a view to reinforcing the fight against serious crime*, (2009) OJ L 138/14
64. Crawford, A., The Local Governance of Crime (extract), In: Wasik, M., Gibbons, Th., Redmayne, M., (eds.), *Criminal Justice*, Longman, London, 1997., pp. 70–78.
65. Crawford, A., Contrasts in Victim/Offender Mediation and Appeals to Community in Comparative Cultural Contexts: France and England and Wales, In: Nelken, D., (ed.), *Contrasting Criminal Justice*, Aldershot, Dartmouth, 2000., pp. 3–38.
66. Crawford, A., Contractual Governance of Deviant Behaviour, *Journal of Law and Society*, Vol. 30, Issue 4, December, 2003., pp. 479–505.
67. *Criminal Code of the French Republic*, Преузето са интернет адресе: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/pdf>. Приступљено: 01.09.2012.
68. *Criminal Code, Canada, R. S. C., 1985, c. C-46.*, 2013. Преузето са интернет адресе: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/pdf>. Приступљено: 01.09.2012.
69. Cromwell, F.P., Olson, N.J., Avary, W.D., *Breaking and Entering: An Ethnographic Analysis of Burglary*, Newbury Park, Calif: Sage, CA, USA 1991.
70. Crow, I., *Researching Criminology*, Open University Press, New York, USA, 2006.
71. Cunningham, C. W., Strauchs J. J., Van Meter, W. C., *Private security trends 1970–2000: The Hallcrest report II*, Butterworth-Heinemann, Boston MA 1990.
72. Теранић, Ј., Рабреновић, А., Еуропол–Трећи стуб Европске уније. У: *Контрола криминалитета и европски стандарди: стање у Србији*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2009., стр. 275–292.
73. Даничић, М., Приватне фирме и управљање новом безбедношћу, *Безбједност–Полиција–Грађани*, Год 1, Бр. 2, МУП Републике Српске, Бања Лука 2005., стр. 397–415.
74. Даничић, М., *Обезбјеђење лица и имовине предузећа у Републици Српској*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2006.
75. Даничић, М., Стајић, Љ., *Приватна безбједност*, ВШУП, Бања Лука, 2008.
76. Дапчевић Марковић, Љ., *Право приватне безбедности*, Факултет за пословни менаџмент, Бар, 2010.
77. Das, V., *Modern Thoughts on Victimology and Crimes, A Comparative Study*, University Book House Pvt. Ltd., Jaipur, 1997.
78. De Haan, W., Vos, J., A crying shame: The over-rationalized conception of man in the rational choice perspective, *Theoretical Criminology*, Vol. 7, No 1, February, 2003., pp. 29–54.
79. Deakin, J., et al., Taxing on the streets: Understanding the methods and process of street robbery, *Crime Prevention and Community Safety*, Vol. 9, Issue 1, February, 2007., pp. 52 - 67.
80. *Decision 2009/371/JHA of 06 April 2009 establishing the European Police Office (Europol)*, (2009) OJ L 121/37.
81. Di Tella, R., Galiani, S., Schargrodsy, E., *Crime Victimization and Income Distribution*, Inter-American Development Bank, Washington, 2002. Преузето са сајта: idbdocs.iadb.org/wsdocs/getdocements.aspx дана 17.03.2015. године.
82. Dijk, V.J., Kesteren, V.J., Smit P., *Criminal Victimization in International Perspective – Key findings from the 2004-2005, ICVS and EU ICS*, 2007. Преузето са интернет адресе: http://www.unicri.it/services/library_documentation/publications/icvs/publications/ICVS2004_05report.pdf, приступљено: 27.06.2014.
83. Добрановић, Ж., Мјесто и улога приватне заштите у супротстављању организираном криминалу, У: *Друштвени аспекти организованог криминала*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2011., стр. 226–240.

84. Donald, I., Wilson, A., Ram raiding criminals working in groups, In: Canter, V. D., Alison, J. L., (eds.), *The Social Psychology of Crime*, Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2000., pp. 189–246.
85. Dujmović, Z., i dr. Struktura razbojničkog kriminaliteta u Republici Hrvatskoj i postupanje policije, *Kriminologija i socijalna integracija*, Br. 1, 2003., стр. 13–23.
86. Durkheim, E., *Moral Education*, Free Press, New York, 1973.
87. Дворшек, А., Значај криминалистичке стратегије за превенцију криминалитета, У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета–стање, могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 75–88.
88. Ђорђевић, Ђ., Кривично дело разбојништва и улога полиције у његовој превенцији, У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета–стање могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 381–394.
89. Ђорђевић, Ђ., *Кривично право – посебни део*, Криминалистичко полицијска академија, Београд, 2011.
90. Ђорђевић, М. Ђ., Кривично дело разбојничке крађе у савременом кривичном праву, *Архив за правне и друштвене науке*, Бр. 1-2, 2002., стр. 37–66.
91. Ђурђевић, З., *Кривичноправни и криминалистички аспекти насилничког криминалитета, (необјављена докторска дисертација)*, Библиотека Правног факултета у Београду, Београд, 2008.
92. Ђурић, С., *Истраживање безбедности квалитативни приступ*, Факултет безбедности, Београд, 2013.
93. Ehrlich, I., Participation in Illegitimate Activities: A Theoretical and Empirical Investigation, *Journal of Political Economy*, Vol. 81, No 3, May–Jun, 1973., pp. 521–565.
94. Einstadter, J. W., The Social Organization of Armed Robbery, *Social Problems*, Vol. 17, Issue 1, July, 1969., pp. 64–83.
95. Elezi, I., Kaqipi, S., Naxhia, R. M., *Komentari i kodit penal të Republikës së Shqipërisë (pjesa e përgjithshme): azhornuar e plotësuar me shtesat e ndryshimet e bëra me reformat ligjore të viteve 2001, 2003, 2004, 2007, 2008, 2012, 2013 e 2014 si dhe me praktikën gjyqësore*, Tiranë, 2014.
96. Espelage, L.D., Holt, K.M., Henkel, R.R., Examination of Peer-Group Contextual Effects on Aggression During Adolescence, *Child Development*, Vol. 74, Issue 1, 2003., pp. 205–220.
97. Eugenio, D.G., Dynamics of a robbery: criminological aspects, security issues and prevention—an exploratory study, *Police practice and research*, Vol. 12, No 3, June 2001., pp. 253–264.
98. *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2014*, European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, Publication Series No 80, Helsinki, 2014.
99. Фајфрић, Ж., *Савезна Република Немачка, Устав – Кривични законик – Привредни кривични законик*, Флеш, Нови Сад, 1996.
100. Фалацић, А., *Улога Тужилаштва у супротстављању организованом криминалу, (необјављена докторска дисертација)*, Библиотека Правног факултета у Нишу, Ниш, 2012.
101. Faral, S., et al., Questioning the Measurement of the Fear of Crime, *The British Journal of Criminology*, Vol. 37, Issue 4, 1997., pp. 658–679.
102. Farrington, P.D., Human Development and Criminal Careers, In: Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R., (eds.), *The Oxford Handbook of Criminology, (2nd edn)*, Clarendon Press, Oxford, UK, 1997., pp. 511–584.
103. Fattah, A.E., La victimologie: qu'est-elle et quel est son avenir? (Suite et fin), *Revue internationale de criminologie et de police technique*, Vol. 21, Issue 3, 1967., pp. 192–202.
104. Федосова, И., Скуратова, Т., *Уголовный кодекс Российской Федерации*, Гарант, Москва, 2005.
105. Feeley, M., Simon, J., Actuarial justice: The emerging new criminal law, In: Nelken, D., (ed.), *The future of criminology*, Sage, London, 1994., pp. 173–200.
106. Feeley, M., Entrepreneurs of Punishment – The Legacy of Privatization, *Punishment and Society*, Vol. 4, No 3, July, 2002., pp. 321–344.
107. Feeney, F., Weir, A., The Prevention and Control of Robbery, *Criminology*, Vol. 13, Issue 1, May, 1975., pp. 102–105.
108. Feeney, F. Robbers as Decision Makers, In: Cornich, B. D., Clarke, V. R., (eds.), *The Reasoning Criminal: Rational Choice Perspectives on Offending*, Springer-Verlag, New York, 1986., pp. 53–71.
109. Fourcaudot, M., Étude descriptive des agences de sécurité au Québec – Rapport synthèse, Direction générale de la sécurité et de la prévention, ministère de la Sécurité publique, Sainte-Foy CA, 1988.,
110. Franklin, E.F., Determinants of the Death Rate from Robbery: A Detroit Time Study 6., *The Journal of Legal Studies*, Vol. 6, No 2, June 1977., pp. 317–332.
111. Freedman, B.M., et al., The interpersonal dimension of personality, *Journal of Personality*, Vol. 20, Issue 2, 1951., pp. 143–161.
112. Gabor, T., Armed robbery overseas: Highlights of a Canadian study, In Challinger, D., (ed), *Armed Robbery, Proceedings of a Seminar Held 22-24 March 1988.*, Australian Institute of Criminology, Canberra, 1988. Преузето са интернет адресе: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/119997-120009NCJRS.pdf>, приступљено: 17.11.2013.

113. Gale, J., Coupe, T., The behavioral, emotional and psychological effects of street robbery on victims, *International Review of Victimology*, Vol. 12, No 1, January 2005., pp. 1–22.
114. Garland, D., The Limits of the Sovereign State: Strategies of Crime Control in Contemporary Society, *The British Journal of Criminology*, Vol. 36, Issue 4, Autumn, 1996., pp. 445–471.
115. Garland, D., *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*, University of Chicago Press, Chicago, 2001.
116. Garland, D., Sparks, R., Criminology, Social Theory and the Challenge of Our Times, *The British Journal of Criminology*, Vol. 40, Issue 2, 2000., pp. 189–204.
117. Gatrell, C.A.V., Crime Authority and the Policeman-State, In: Thompson, L. M. F., (ed.), *The Cambridge Social History of Britain 1750–1950.*, Vol. 3, Social Agencies and Institutions, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1990., pp. 243–310.
118. Germann, O.A., *Schweizerisches Strafgesetzbuch: vom 21. Dezember 1937 in Kraft seit 1. Januar 1942.*, Schilthess Polygraphischer Verlag, Zurich, 1974.
119. Gill, M., Hart, J., Private investigators in Britain and America: Perspectives on the impact of popular culture, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. 20, Issue 4, 1997., pp. 631–640.
120. Gill, M., *Commercial Robbery: Offenders Perspectives on Security and Crime Prevention*, Blackstone Press Limited, Great Britain, 2000.
121. Gill, M., The Craft of Robbers of Cash in Transit Vans: Crime Facilitators and the Entrepreneurial Approach, *International Journal of the Sociology of Law*, Vol. 29, Issue 3, 2001., pp. 277–291.
122. Goldstein, H., Improving policing: A problem - oriented approach, *Crime and Delinquency*, Vol. 25, Issue 2, 1979., pp. 236–258.
123. Goldstein, J.P., The Drugs/Violence Nexus: A Tripartite Conceptual Framework, *Journal of Drug Issues*, Vol. 15, No 4, 1985., pp. 493–506.
124. Goode, E., *Deviant Behavior*, Prentice–Hall, New Jersey, USA, 1997.
125. Goodwill, M.A., et al., Multidimensional Latent Classification of ‘Street Robbery’ Offences, *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, Vol. 9, Issue 1, 2012., pp. 93–109.
126. Gordon, M. D., Capitalism, class and crime in America, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 19, Issue 2, 1973., pp. 163–186.
127. Gottfredson, R.M., Hirschi, T., National Crime Control Policies, *Society*, Vol. 32, Issue 2, January/February, 1995., pp. 30–36.
128. Grabosky, N.P., The future of crime control, Trends & issues in crime and criminal justice, Australian institute of criminology, No 63, November 1996., pp. 1–6.
129. Grof, R.E., Simulation for Theory Testing and Experimentation: An Example Using Routine Activity Theory and Street Robbery, *Journal of Quantitative Criminology*, Vol. 23, Issue 2, 2007., pp. 75–103.
130. Грубач, М., Превентивна и репресивна функција полиције и нови законик о кривичном поступку, У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање, могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 23–32.
131. Гудовић, З., *Социо-антрополошке основе насиља*, Београд, 1996.
132. Guidelines for Security and Safety of Health Care and Community Service Workers, California Occupational Safety and Health Administration, March 1998. Преузето са интернет адресе: https://www.dir.ca.gov/dosh/dosh_publications/hcworker.html., приступљено: 01.05.2015.
133. Häll, L., Off er för vldds-och egendomsbrott, *I Vålfärd och ojämlikhet i 20-årsperspektiv 1975 - 1995.*, SCB-rapport 91 Statistiska centralbyrån, Stockholm, 1997., pp. 303–325.
134. Hallsworth, S., Rethinking the Punitive Turn: Economies of Excess and the Ciminology of the Other, *Punishment & Society*, Vol. 2, No 2, April, 2000., pp. 145–160.
135. Haran, F.J., Martin, M.J., The armed urban bank robber: a profile, *Federal Probation*, Vol. 48, Issue 4, 1984., pp. 47–53.
136. Harding, W.R., Blake, A., *Weapon Choice by Violent Offenders in Western Australia: A Pilot Study*, Research Report, No 1, Crime Research Centre, University of Western Australia, Perth, Australia, 1989. Преузето са интернет адресе: <http://crg.aic.gov.au/reports/5-88.pdf>., приступљено: 01.03.2014.
137. Heathcote, F., *Social disorganisation theories*, *Crime and Society*, Open University Set Book, London, 1993.
138. Hochstetler, A., Opportunities and Decisions: Interactional Dynamics in Robbery and Burglary, *Criminology*, Vol. 39, Issue 3, August, 2001., pp. 737–764.
139. Hope, T., *Implementing Crime Prevention Measures*, Home Office Research Study No 86, Home Office, London, 1985.
140. Horvatić, Ž., *Elementarna kriminologija*, Školska knjiga, Zagreb, 1993.
141. Horvatić, Ž., Cvitanović, L., *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Policijska akadmiја, MUP R.Hrvatske, Zagreb, 1999.

142. Hough, M., Clarke, G.V.R., Mayhew, P., Introduction, In: Clarke, G. V. R., Mayhew, P., (eds.), *Designing Out Crime*, HMSO, London, 1980.
143. Игњатовић, Ђ., *Криминологија*, Номос, Београд, 1996.
144. Игњатовић, Ђ., *Криминолошко наслеђе*, Београд, 1997.
145. Игњатовић, Ђ., Криминолошки аспект деликата насиља, У: *Деликти насиља: кривичноправни и криминолошки аспект*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2002., стр. 259–270.
146. Игњатовић, Ђ., Стратегије полицијског деловања и превенција криминалитета, У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002, стр. 89–102.
147. Игњатовић, Ђ., Криминалитет и реаговање државе, *Безбедност*, Год. 45, Бр. 4, 2003., стр. 499–520.
148. Игњатовић, Ђ., *Криминологија*, Ј.П. Службени гласник, Београд, 2005.
149. Игњатовић, Ђ., *Криминологија*, Правни факултет, Београд, 2008.
150. Игњатовић, Ђ., *Методологија истраживања криминалитета са методиком израде научног рада*, Правни факултет, Београд, 2009.
151. Игњатовић, Ђ., Насилнички криминалитет-концептуална и етиолошка питања, У: *Међународна научно-стручна конференција: Насилнички криминалитет – етиологија, феноменологија, сузбијање*, Бања Лука, 2011., стр. 5–31.
152. Игњатовић, Ђ., Појам и етиологија насилничког криминалитета, *Crimen (II)*, Бр. 2, 2011., стр. 179–211.
153. Игњатовић, Ђ., Симеуновић-Патић Б., *Виктимологија*, Београд, Правни Факултет Универзитета у Београду, Досије студио, Београд, 2011.
154. Илић, З., Полиција и превенција малолетничке делинквенције у локалној заједници (едукација, планирање и програмирање), У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 241–252.
155. Ivandić Vidović, D., Karlović, L., Ostojić, A., *Korporativna sigurnost*, Udruga hrvatskih menadžera sigurnosti, Zagreb 2011.
156. Jacobs, A.V., Serendipity in robbery target selection, *The British Journal of Criminology*, Vol. 50, Issue 3, 2010., pp. 514–529.
157. Jacobs, T., Wright, R., Stick-up, street culture and offender motivation, *Criminology*, Vol. 37, Issue 1, February, 1999., pp. 149–174.
158. Јанковић, С., Деликти насиља у војсци, У: *Деликти насиља: кривичноправни и криминолошки аспект*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2002., стр. 115–126.
159. Jeandidier, W., *Code penal*, Paris, 2000.
160. Јоксић, И., Међународна и национална сарадња и координација у супротстављању криминалитету, У: *Међународна и национална сарадња и координација у супротстављању криминалитету*, Vol. 3, Бр. 1, Интернационална асоцијација криминалиста, Бања Лука, 2010., стр. 61–73.
161. Јовановић, Љ., Јовашевић, Д., *Кривично право 2 – посебни део*, Полицијска академија, Београд, 1995.
162. Јовановић, С., Лукић М., Упоредноправни аспект разбојничке крађе и разбојништва, *Ревизија за криминологију и кривично право*, Vol. 41, Бр. 1, 2003., стр. 199–210.
163. Јовашевић, Д., Кривична дела разбојничке крађе и разбојништва у теорији, пракси и упоредном праву, *Безбедност*, Година 44, Бр. 2, 2002., стр. 247–267.
164. Јовашевић, Д., Кривичноправни аспекти и улога полиције у превенцији имовинског криминалитета, У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета-стање могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 357–379.
165. Јовичић, Д., *Јавна безбједност*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2011.
166. Jupp, V., *Methods of Criminological Research*, Routledge, London and New York, 1989.
167. Kanduč, Z., On Various Aspects of Prevention in the Post-Modern Society, In: Meško, G., Kury, H., (eds.), *Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention–Slovenian Perspectives*, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia, 2009. pp. 59 -96.
168. Kapardis, A., One hundred convicted armed robbers in Melbourne: Myths and reality, In: Challinger, D., (ed.), *Armed Robbery, Proceedings of a Seminar Held 22-24 March 1988.*, Australian Institute of Criminology, Canberra, 1988., pp. 37-49. Преузето са интернет адресе: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/119997-120009NCJRS.pdf>, приступљено: 17.11.2013.
169. Kasarda, D.J., Janowitz, M., Community Attachment in Mass Society, *American Sociological Review*, Vol. 39, No 3, 1974., pp. 328–339.
170. Kazneni zakon Republike Hrvatske, br. 71-05-03/1-11-2. od 21. listopada 2011. „Narodne novine“ Br. 125/11 i 144/12.
171. Kelly, M., Inequality and Crime, *Review of Economics and Statistics*, Vol. 82, Issue 4, 2000., pp. 530–539.
172. Кесић, З., *Приватни сектор у контроли криминалитета*, Досије студио, Београд, 2009.

173. Кешетовић, Ж., Симоновић, Б., Сектор корпоративне и приватне безбедности у Србији, *Годишњак факултета безбедности*, Београд, 2009., стр. 147–171.
174. Kleck, G., Chiricos, T., Unemployment and property crime: A target-specific assessment of opportunity and motivation as mediating factors, *Criminology*, Vol. 40, No. 3, 2002., pp. 317–332.
175. Kodi penal i Republikes se Shqiperise Nr.7895. date 27.01.1995. Преузето са интернет адресе: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/47.pdf>, приступљено: 01.09.2012.
176. Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., *Основи Виктимологије*, Сириус, Ниш, 1992.
177. Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В., *Криминологија*, Правни факултет, Ниш, 2003.
178. Кошутић, Б., *Увод у европско право*, Завод за уџбенике, Београд, 2006.
179. Kovacich, L. G., Halibozek, P. E., *The Manager's Handbook for Corporate Security: Establishing and Managing a Successful Assets Protection Program*, Butterworth-Heinemann, Boston, MA, 2002.
180. Kovčo Vukadin, I., Kriminalitet na području jugoistočne Europe, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, Vol. 15, br. 1, 2008.
181. Kozarić Kovačić, D., Kovačić, Z., Rukavina, L., Postraumatski stresni poremećaj, *Medix*, God. XIII, br. 71, Sranj, 2007., стр. 102–106.
182. Kraakman, R.H., Gatekeepers: The anatomy of a third-party enforcement strategy, *Journal of Law, Economics & Organization*, Vol. 2, No 1, Spring, 1986., pp. 53–104.
183. *Кривични закон БиХ*, „Службени гласник БиХ“, бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10.
184. *Кривични законик немачког Рајха од 15.5.1871. (R.G.B.L.S.127) и Закон о изменама кривичног законика од 27.1.1987. (B.G.B.L.IS.475)*.
185. *Кривични законик*, „Службени гласник РС“, бр.85/2005.
186. Кривокапић, В., *Криминалистичка тактика*, Виша школа унутрашњих послова Земун, Београд, 1984.
187. Кривокапић, В., *Криминалистика – тактика I*, Полицијска академија, Београд, 1996.
188. Кривокапић, В., *Превенција криминалитета*, Полицијска академија, Београд, 2002.
189. Кривокапић, В., Превенција криминалитета од стране грађана и полиције на локалном подручју (сектору), У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 223–239.
190. Кривокапић, В., Појам и основне карактеристике организованог криминалитета и његове превенције, У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – актуелно стање и могућности унапређења*, КПА, Београд, 2007., стр. 21–70.
191. Кривокапић, В., Жарковић М., Симоновић Б., *Криминалистичка тактика*, ВШУП, Београд, 2003.
192. Крылова, Н., Серебренникова, В. А., *Уголовное право зарубежных стран (Англии, США, Германии)*, Зерцало, Москва, 2000.
193. Крстић, О., *Превенција криминалитета*, Бања Лука, 2007.
194. Kubrin, E.Ch., et al., Proactive Policing and Robbery Rates Across U.S. Cities, *Criminology*, Vol. 48, Issue 1, FEBRUARY, 2010., pp. 57–97.
195. L'EXTORSION, DRCPN/INFPN/DOC, juin 2011. Преузето са интернет адресе <http://qcmtest.com/PDF2/coursPolice/EXTORSION.pdf>. Приступљено: 05.09.2012.
196. Lagache, D., *Crimnology and Penology*, New York, 1965.
197. Landau, F.S., Fridman, D., The Seasonality of Violent Crime: The Case of Robbery and Homicide in Israel, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 30, Issue 2, 1993., pp. 163–191.
198. Лазаревић, Љ., *Кривични законик Швајцарске од 21. децембра 1937. године са изменама и допунама у Федералном закону о измени и допуни Кривичног законика од 5. октобра 1950. године, који је ступио на снагу 5. јануара 1951. године*, Институт за упоредно право, Београд, 1957.
199. Лазаревић, Љ., *Кривично право – посебни део*, Савремена администрација, Београд, 1992.
200. Лазаревић, Љ., Деликти насиља – кривичноправни аспект, У: *Деликти насиља: кривичноправни и криминолошки аспект*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2002., стр. 11–22.
201. Линдгрен, М., Николић Ристановић, В., *Жртве криминалитета*, ОЕБС Мисија у Србији, Београд, 2011.
202. Levine, N., Crime travel demand and bank robberies, *Social Science Computer Review*, Vol. 25, No 2, Summer, 2007., pp. 239–258.
203. Levitt, D.S., Using Election Cycles in Police Hiring to Estimate the Effect of Police on Crime, *The American Economic Review*, Vol. 87, No 3, 1997., pp. 270–290.
204. Lewis, D. A., Salem, G., *Fear of crime: Incivility and the production of a social problem*, Transaction, New Brunswick, NJ, 1986.
205. Литавски, Ј., *Изазови приватног сектора безбедности у новом веку*, Центар за евроатланске студије–СЕАС, Београд, 2012.
206. Loader, I., Thinking Normatively about Private Security, *Journal of Law and Society*, Vol. 24, Issue 5, September, 1997., pp. 377–394.

207. Loader, I., Policing, securitization and democratization in Europe, *Criminology and Criminal Justice*, Vol. 2, Issue 2, May 2002., pp. 125–153.
208. Macdonald, J.M., *Armed Robbery: Offenders and their Victims*, Charles C. Thomas, Springfield, Illinois, USA, 1975.
209. Мандић, Г., *Системи обезбеђења и заштите*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2004.
210. Marglin, A. S., Schor, B. J., *The Golden Age of Capitalism: Reinterpreting the Postwar Experience*, Clarendon Press, Oxford UK 1991.
211. Markowitz, E. F., Bellair, E. P., Liska, E. A., Liu, J., Extending social disorganization theory: Modeling the relationships between cohesion, disorder, and fear, *Criminology*, Vol. 39, Issue 2, 2001., pp. 293–319.
212. Maršavelski, A., Komentar sudske prakse, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Vol. 18, Br. 2, 2011., стр. 817–824.
213. Matthews, R., *Armed Robbery: Two Police Responses*, Crime Detection and Prevention Series paper 78, Home Office Police Research Group, London, 1996. Преузето са интернет адресе: http://www.porcenter.org/problems/robbery_atms/PDFs/fcdps78.pdf, приступљено: 22.05.2015.
214. Matthews, R., *Armed Robbery, Crime and Society Series*, Willan Publishing, Devon, UK, 2002.
215. Матић, Г., *Основи физичко-техничког обезбеђења*, Привредна комора Србије, Београд, 2006.
216. Mayhew, C., *Violence in the Workplace – Preventing Armed Robbery: A Practical Handbook*, Research and public policy series, No. 33, Canberra: Australian Institute of Criminology, Januar, 2000.
217. Mbuba, M.J., Lethal Rejection: Recounting Offenders’ Experience in Prison and Societal Reaction Post Release, *The prison Journal*, Vol. 92, No 2, June, 2012., pp. 231–252.
218. McDermott, D., A retributivist argument against capital punishment, *Journal of Social Philosophy*, Vol. 32, Issue 3, 2001., pp. 317–333.
219. McGarrell, F. E., Giacomazzi, L. A., Thurman, C. Q., Neighborhood disorder, integration, and the fear of crime, *Justice Quarterly*, Vol. 14, Issue 3, 1997., pp. 479–500.
220. Mendelsohn, B., La Victimologie, *Revue internationale de criminologie et de la police technique*, Vol. 10, No 2, 1956., pp. 95–109.
221. Meško, G., Transfer of Crime Control Ideas—introductory Reflections, In: Meško, G., Helmut Kury, H., (eds.), *Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention – Slovenian Perspectives*, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia, 2009., pp. 19–41.
222. Meško, G., Kury, H., Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention—Slovenian Perspectives, In: Meško, G., Helmut Kury, H., (eds.), *Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention – Slovenian Perspectives*, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia, 2009., pp. 5–16.
223. Miller, J., Up it Up: Gender and the Accomplishment of Street Robbery, *Criminology*, Vol. 36, Issue 1, February, 1998., pp. 37–66.
224. Милетић, С., О неким регулаторним аспектима превенције криминалитета, У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – стање могућности и перспективе*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 65–73.
225. Милетић, С., *Полицијско право*, Полицијска академија, Београд, 2003.
226. Милошевић Милан, Појам и садржаји корпоративне безбедности, У: *Корпоративна безбједност – ризици, пријетње и мјере заштите*, Факултет за безбједност и заштиту Универзитета Синергија, Бања Лука, 2010., стр. 57–66.
227. Милутиновић, М., Социјална превенција као посебна област криминалне политике, *ЈПКК*, 3-4, 1984., стр. 393–420.
228. Милутиновић, М., *Криминологија*, Савремена администрација, Београд, 1988.
229. Митровић, М. Д., Вукадиновић, Г., Идеалистички појам права, *Годишњак Правног факултета у Источном Сарајеву*, Година III, Бр. 1, 2012., стр. 29–59.
230. Младеновић, Р., *Криминологија*, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo 2001.
231. Monk, M.M., Heinonen, A.J., Eck, E.J., *Street Robbery*, Problem-Specific Guides Series No 59, U.S. Department of Justice of Community Oriented Policing Services, USA, 2010. Преузето са интернет адресе: http://www.porcenter.org/problems/pdfs/street_robbery.pdf, приступљено: 21.06.2014.
232. Mouzos, J., Carcash, C., *Weapon Involvement in Armed Robbery*, Research and Public Policy Series, No 39, Australian Institute of Criminology, Canberra, 2001. Преузето са интернет адресе: http://aic.gov.au/media_library/publications/rpp/38/rpp038.pdf, приступљено: 11.06.2013.
233. Murray, T., McKim, E., Полиција и сектор приватне безбедности: Шта доноси будућност, *Безбедност*, Год. 45, Бр. 4, 2003., стр. 635–646.
234. Надрљански, С., Место и улога судова у контроли криминалитета, У: *Контрола криминалитета и европски стандарди – стање у Србији*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2009., стр. 133–144.
235. Neumayer, E., Inequality and Violent Crime: Evidence from Data on Robbery and Violent Theft, *Journal of Peace Research*, Vol. 42, No 1, 2005., pp. 101–112.

236. Nietzsche, F., *The Genealogy of Morals*, Anchor, New York, 1887/1956.
237. Niggli, A.M., Rational Choice and the Legal Model of the Criminal, In: Newman, G., Clarke, V.R., Shoham, G.S., (eds.), *Rational Choice and Situational Crime Prevention*, Ashgate, Aldershot, 1997., pp. 25–46.
238. Никач, Ж., Међународна сарадња држава у борби против криминалитета, са освртом на полицијску превенцију, У: *Место и улога полиције у превенцији криминалитета – актуелно стање и могућности унапређења*, Полицијска академија, Београд, 2002., стр. 189–209.
239. Normandeau, A., Patterns In Robbery, *Criminology*, Vol. 6, Issue 3, November, 1968., pp. 2–16.
240. Normandeau, A., Violence and Robbery: A Case Study, *Acta Criminologica*, Vol. 5, No 1, January, 1972., pp 11–106.
241. Nugent, S., et al., *Armed robbery from an offender's perspective: Implications for prevention, unpublished report*, Australian Institute of Criminology, Canberra Australia, 1989. Преузето са интернет адресе:
<http://aic.gov.au/documents/C/4/F/%7BC4F63B1B-7712-4134-BF2B-AA2417BF32EB%7Ddarobbery.pdf>, приступљено: 01.05.2014.
242. O' Sullivan, J., The capital question, *National Review*, Vol. 52, Issue 13, 2000., pp. 42–45.
243. O'Malley, P., Risk, Power, and Crime Prevention, *Economy and Society*, Vol. 21, Issue 3, 1992., pp. 252–275.
244. Osborne, D., Gaebler, T., *Reinventing Government*, Penguin, New York, 1993.
245. Padovani, T., Ala ricerca di una razionalita penale, *Rivista italiana di diritto e procedura penale*, Fasc. 3: 1087–1092
246. Pallmioletto, M., *Policing: Concepts, Strategies, and Current Issues in American Police Forces*, Academic Press, Carolina, 2005.
247. Paulsen, J. D., Robinson, B.M., *Spatial Aspects of Crime: Theory and Practice*, Pearson Education Inc, Boston, 2004.
248. Pavićević, L., Bobić, J., Utjecaj posljedica oružane pljačke na radnu sposobnost žrtava, *Sigurnost*, Vol. 53, br. 4, 2011., стр. 311–317.
249. Пејановић, Љ., Лаковић, В., Стојановић, С., *Угрожавање и физичко-техничка заштита*, Институт за политичке студије, Београд, 2007.
250. Penrod, D.S., Cutler, L.B., Witness confidence and witness accuracy: Assessing their forensic relation, *Psychology, Public Policy and Law*, Vol. 1, Issue 4, December, 1995., pp. 817–845.
251. Peršak, N., Contemporary Crime Prevention: Some Popular Myths and Conceptual Contradictions, In: Meško, G., Kury, H., (eds.), *Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention – Slovenian Perspectives*, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia, 2009., pp. 97–119.
252. Петровић, Д., „Безбедност у школи и корпоративна безбедност“, У: *Безбедност у постмодерном амбијенту*, Центар за истраживање националне безбедности, Hanns Seidel Stiftung, Београд, 2007., стр. 247–254.
253. Piotrowski, P., Street robbery offenders: Shades of rationality and reversal theory perspective, *Rationality and Society*, Vol. 23, Issue 4, November, 2011, pp. 427–451.
254. Pogarsky, G., Identifying “Deterrable” Offenders: Implications for Research on Deterrence, *Justice Quarterly*, Vol. 19, Issue 3, 2002., pp. 431–452.
255. *Полазни оквир националне стратегије превенције криминала*, Министарство унутрашњих послова РС и Мисија ОЕБС, Београд, 2009.
256. Поповић, Н., Казнена политика судова и њен утицај на превенцију криминалитета, Врховни суд Србије, *Билтен судске праксе*, Бр. 3/03, Службени гласник РС, Београд, стр. 19–32.
257. Porter, E.L., Alison, J.L., Behavioural coherence in group robbery: A circumplex model of offender and victim interactions, *Aggressive Behavior*, Vol. 32, Issue 4, August, 2006., pp. 330–342.
258. Porter, E.L., Robbery, In: Brown, M. J., Campbell, A. E., (eds.), *Cambridge Handbook of Forensic Psychology*, Cambridge University Press, Cambridge, GBR, 2010., pp. 561–568.
259. *Правилник о начину употребе средстава принуде у вршењу послова приватног обезбеђења*, „Службени гласник РС“ бр. 30/2015.
260. *Превенција криминалитета у Европској унији*, МУП-а Републике Хрватске, Загреб, 2005.
261. *Предлог Закона о изменама и допунама Закона о основама система образовања и васпитања*, Преузето са интернет адресе: http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_pregled.php?id=146469, приступљено 15.08.2016. године.
262. *Пресуда Врховног суда Србије, Кж.465/91* од 13. септембра 1991. године.
263. *Пресуда Врховног суда Србије, Кж.689/92* од 23. септембра 1992. године.
264. *Пресуда Врховног суда Србије Кж.482/92* од 9. априла 1993. године.
265. *Пресуда Врховног суда Србије Кж. 352/96* од 26. априла 1996., и *Пресуда Окружног суда у Београду К 297/94* од 22. септембра 1995. године.
266. *Пресуда Врховног суда Србије, Кж. 92/97* од 3. априла 1997. године.
267. *Пресуда Врховног суда Војводине, Кж 988/63*.

268. *Пресуда Врховног суда Србије Кж. 689/99* од 27. марта 2001., и *Пресуда Округног суда у Београду К 37/99* од 11. марта 1999. године.
269. *Пресуда Округног суда у Београду К. 216/99* од 2. јула 1999., и *Пресуда Врховног суда Србије Кж. 1536/99* од 30. децембра 1999. године.
270. *Пресуда Округног суда у Београду К. 374/00* од 2. новембра 2000., и *Пресуда Врховног суда Србије Кж. 158/01* од 13. априла 2000. године.
271. *Пресуда Врховног суда Србије Кж. 370/01* од 3. маја 2001., и *Пресуда Округног суда у Београду К. 148/00* од 12. септембра 2000. године.
272. *Пресуда Врховног суда Србије Кж. 1499/01* од 14. маја 2002., и *Пресуда Округног суда у Београду К. 81/01* од 6. септембра 2002. године.
273. *Пресуда Врховног суда Србије Кж. 269/03* од 24. априла 2003., и *Пресуда Округног суда у Београду К 265/02* од 4. новембра 2002. године.
274. *Пресуда Округног суда у Београду Кж. 323/04* од 12. фебруара 2004., и *Пресуда Петог општинског суда у Београду К 1399/02* од 19. јануара 2003. године.
275. *Пресуда Врховног суда Србије Кж. 1008/03* од 4. марта 2004., и *Пресуда Округног суда у Београду К. 351/01* од 31. јануара 2003. године.
276. *Пресуда Округног суда у Београду Кж. 1759/04* од 20. септембра 2004. и *Пресуда Четвртог општинског суда у Београду К. 265/02* од 24. марта 2004. године.
277. *Пресуда Округног суда у Београду Кж. 607/04* од 29. марта 2004. и *пресуда Четвртог општинског суда у Београду К. 1655/03* од 12. јануара 2004. године.
278. *Пресуда Округног суда у Београду К. 150/03* од 4. априла 2003., и *пресуда Врховног суда Србије Кж. 1353/03* од 26. фебруара 2004. године.
279. *Пресуда Округног суда у Београду Кж. 2780/04* од 9. децембра 2004. и *Пресуда Петог општинског суда у Београду К. 1342/03* од 1. априла 2004. године.
280. *Пресуда Врховног суда Србије Кж. 1612/05* од 5. октобра 2005., и *Пресуда Округног суда у Чачку К. 115/04* од 14. октобра 2004. године.
281. *Пресуда Врховног суда Србије Кж. 1502/05* од 19. октобра 2005., и *Пресуда Округног суда у Београду К. 684/05* од 30. јуна 2005. године.
282. *Protocol - amending the Convention on the establishment of a European Police Office (Europol Convention) and the Protocol on the privileges and immunities of Europol, the members of its organs, the deputy directors and the employees of Europol*, (2002) OJ C 312/2.
283. *Protocol - Drawn up on the basis of Article 43(1) of the Convention on the Establishment of a European Police Office (Europol Convention), amending that Convention*, (2004) OJ C 2/2.
284. *Protocol drawn up on the basis of Article 43(1) of the Convention on the establishment of a European Police Office (Europol Convention) amending Article 2 and the Annex to that Convention—Declaration*, (2000) OJ C 358/1.
285. Radović, T., Braković, Ž., Harmonization of the Police Law of the Republic of Serbia with the European Standards of Human Rights Protection, *Varstvoslovje / Journal of Criminal Justice and Security*, Vol. 17, No 2, 2015., pp. 243–257.
286. *Рад Јавних тужилаштва на сузбијању криминалитета и заштити уставности и законитости у 2013. години*, Републичко Јавно Тужилаштво, Београд, 2014. Преузето са интернет адресе: <http://www.rjt.gov.rs/assets/Izvestajza2013.pdf>, приступљено: 16.09.2016.
287. Радуловић, Љ., *Криминална политика, политика сузбијања криминала*, Правни факултет у Београду, Београд, 1999.
288. Рађеновић, Р., *Обезбеђење и безбедносна заштита одређених личности и објеката*, МУП Републике Србије & Центар за школовање и стручно усавршавање Института безбедности, Београд, 1995.
289. Ракић, М., Вејновић, Д., *Систем безбедности и друштвено окружење*, Дефендологија, Бања Лука, 2006.
290. Рамљак, А. А., Симовић, Н. М., *Виктимологија*, Правни факултет Универзитета у Бихаћу, Бина д.о.о. Бања Лука, 2011.
291. *Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA*.
292. Renauer, C.B., Reducing Fear of Crime: Citizen, Police, or Government Responsibility?, *Police Quarterly*, Vol. 10, No 1, March, 2007., pp. 41–62.
293. Rennison, C., *Victim and Household Characteristics: Reporting Violence to the Police*, Illinois Criminal Justice Information Authority, Illinois, August 2007. Преузето са интернет адресе: <http://www.icjia.org/public/pdf/ResearchReports/Illinois%20Crime%20Victimization%20Survey%202002%20Data%20Analysis.pdf>, приступљено: 01.05.2015.

294. *Report on the eleventh session (16-25 April 2002) – United Nations, Commission on Crime Prevention and Criminal Justice, Economic and Social Council, Official Records*, 2002, Supplement No 10. Преузето са интернет адресе:
https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/CCPCJ_Sessions/CCPCJ_11/E-2002-30_E-CN15-2002-14/E-2002-30_E-CN15-2002-14_E.pdf, приступљено 15.11.2017. године.
295. *Решење Врховног суда Србије Кр. 141/97* од 4. фебруара 1997. године.
296. Riley, D., Mayhew, P., *Crime prevention Publicity: An Assessment*, Home Office Research Study No 63, Home Office, London, 1980.
297. Ristad, J., A stark examination of prison culture and prison ministry, *Dialog – A Journal of Theology*, Vol. 47, Issue 3, 2008., pp. 292–303.
298. Ritchie, J., Lewis, J., Elam, G., Designing and selecting samples, In: Ritchie, J., Lewis, J., (eds.), *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers*, Sage Publications, Thousand Oaks, CA, USA, 2003., pp. 77–108.
299. Roberg, R., Crank, J., Kuykendall, J., *Пolicija i друштво*, Prevod Dalibegović, M., Office of Public Affairs of the United States of America, Sarajevo, 2004.
300. Robles, M.J., Bounded rationality: A realistic approach to the decision process in a social environment, *Theoria*, Vol 16, Issue 1, 2007., pp. 41–48.
301. Rose, N., Miller, P., Political Power Beyond The State: Problematics Of Government, *The British Journal of Sociology*, Vol. 43, Issue 2, June, 1992., pp. 173–205.
302. Rotherham, S., Employers told to fix up security or else, *Security Australia*, Vol. 19, No 7, September, 1999., pp. 18–19.
303. Sagalin, A., Little, D.A., *The Crime of Robbery in the United States*, U.S. Department of Justice Law Enforcement Assistance Administration, National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice, 1971. Преузето са интернет адресе: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/142484NCJRS.pdf>, приступљено: 28.04.2013.
304. Sampson, J.R., Cohen, J., Deterrent effects of the police on crime: A replication and theoretical extension, *Law & Society Review*, Vol. 22, No 1, 1988., pp. 163–190.
305. Sampson, R.J., Jéglum Bartusch, D., Legal cynicism and (subcultural?) tolerance of deviance: The neighborhood context of racial differences, *Law and Society Review*, Vol. 32, No 4, 1998., pp. 777–804.
306. Савић, А., Приватна безбедност у систему националне безбедности, У: *Приватна безбедност – стање и перспективе*, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2008., стр. 15–23.
307. Scheff, J.T., Rationality and Emotion: Homage to Norbert Elias, In: Coleman, S. J., Fararo, J. T., (eds.), *Rational Choice Theory: Advocacy and Critique*, Key Issues in Sociological Theory 7., Sage Publications, Newbury Park, London, New Delhi, 1992., pp. 101–119.
308. Schreier, F., Caparini, M., *Privatising Security: Law, Practice And Governance of Private Military And Security Companies* (Occasional Paper № 6), DCAF, Geneva 2005. Преузето са интернет адресе: file:///D:/Downloads/op06_privatising-security.pdf, приступљено 15.10.2015. године.
309. Seivewright, N., McMahon, C., Egleston, P., Stimulant use still going strong, *Advances in Psychiatric Treatment*, Vol. 11, 2005. pp. 262–269.
310. Sessar, K., Warum man abends nicht das Haus verlässt, Kriminologische Ergebnisse aus einem europäischen Forschungsprojekt zu Unsicherheiten in Großstädten, In: Obergfell-Fuchs, J., Brandenstein, M., (eds.), *National und international Entwicklungen in der Kriminologie*, Festschrift für Helmut Kury zum 65. Geburtstag, 2006., pp 265–293.
311. Shearer, D., *Private Armies and Military Intervention* (The Adelphi Papers), Oxford University Press, Oxford UK, 1998.
312. Shearing, C., Johnston, L., Justice in the Risk Society, *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, Vol. 38, Issue 1, April, 2005., pp. 25–38.
313. Shoemaker, D., *Theories of Delinquency*, Oxford University Press, New York, 1984.
314. Short, F.J., The level of explanation problem revisited –The American Society of Criminology 1997 Presidential Address, *Criminology*, Vol. 36, Issue 1, February, 1998. pp. 3–36.
315. Shover, N., Honaker, D., The socially bounded decision making of persistent property offenders, *Howard Journal of Criminal Justice*, Vol. 31, Issue 4, November, 1992., pp. 276–293.
316. Siegel, J.L., *Criminology*, Thomson Learning, London, 2006.
317. Silver, E., Miller, L. L., Sources of informal social control in Chicago neighborhoods, *Criminology*, Vol. 42, Issue 3, 2004., pp. 551–583.
318. Simović Hiber, I., *Okviri Viktimologije*, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2009.
319. Симић, Р., Бошковић, М., *Физичко-техничка заштита објеката*, Vodex, Београд, 1995.
320. Симић, Р., Бошковић, М., *Физичко-техничка заштита објеката*, Институт безбедности, Мултиаларм, Београд, 1991.
321. Симоновић, Б., *Рад полиције у заједници*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2006.

322. Симоновић, Б., Правни аспекти алтернативног сектора безбедности у Србији и европски стандарди, У: *Правни систем Србије и стандарди Европске уније и Савета Европе, књига 4*, Правни Факултет, Крагујевац, 2009., стр. 107–122.
323. Симоновић Б., Појам и врсте полицијске превентивне и репресивне делатности, *Ревуја за криминологију и кривично право*, Vol. 48, Бр. 3, 2010., стр. 87–105.
324. Sinanović, E., Krivičnopravni aspekti razbojništva u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, *Kriminalističke teme*, Godište XV, Broj 1-2, 2015., стр. 35–62.
325. Сингер, М., *Криминологија*, Глобус и МУП Републике Хрватске, Загреб, 1996.
326. Skogan, G.W., Concern About Crime and Confidence in the Police: Reassurance or Accountability?, *Police Quarterly*, Vol. 12, No 3, September, 2009., pp. 301–318.
327. Skogan, W. G., *Contacts between Police and Public: Findings from the 1992 British Crime Survey*, Home Office Research Study No. 134, Home Office, London, 1994. Преузето са интернет адресе: http://www.skogan.org/files/Contact_Between_Police_Public_Hors_134.pdf, приступљено 01.05.2015.
328. Скуратов, И. Ю., Лебедев, М. В., *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*, Инфра-М-Норма, Москва, 2000.
329. Smith, J., *The Nature of Personal Robbery*, Research Study No 254, Home Office Development and Statistics Directorate, London, 2003., pp. 39–44.
330. Smith, L., Louis, E., Cash in transit armed robbery in Australia, *Trends & issues in crime and criminal justice*, No 397, Australian Institute of Criminology, July, 2010.
331. Smith, M.D., *Violence and Sport*, Butterworth&Co, Toronto, 1983.
332. *Социолошки лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1982.
333. Стајић, Љ., Изазови корпоративне безбедности у светлу савременог схватања појма безбедности, У: *Приватна безбедност – стање и перспективе*, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2008., стр. 24–39.
334. Соковић, С., Искуства ЕУ у сузбијању тешких облика криминалитета, У: *Семинар права (XVI), Тешки облици криминала, 8–12. Јун, 2004., Будва*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, ВШУП Земун, Београд, 2004., стр. 173–189.
335. Соковић, С., Контрола криминалитета у систему права ЕУ, *Ревуја за европско право*, Vol. 7, Бр. 2-3, 2005., стр. 51–69.
336. Соковић, С., Савремене глобалне тенденције у контроли криминалитета (карактеристике, перспективе и осврт на домаће прилике), *Crimen (II)* Бр. 2, 2011., стр. 213–226.
337. Соковић, С., Бејатовић, С., *Малолетничко кривично право*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2009.
338. South, N., Privatizing Policing in the European Market, *European Sociological Review*, Vol. 10, Issue 3, Oxford University Press, Oxford, UK, 1994., pp. 221–223;
339. St. Jean, P., *Pockets of Crime: Broken Windows, Collective Efficacy, and the Criminal Point of View*, University of Chicago Press, Chicago, 2007.
340. Стаменковић, П., *Кривични законик Руске федерације од 1. јануара 1997. године - званични текст*, Досије, Београд, 1998.
341. Стевановић, О., *Руковођење у полицији*, Полицијска академија, Београд 2003.
342. Стевановић, Ч., *Кривично процесно право*, Научна књига, Београд, 1994.
343. Стојановић, З., *Границе, могућности и легитимност кривичноправне заштите*, Савремена администрација, Београд, 1987.
344. Стојановић, З., *Политика сузбијања криминалитета*, Правни факултет, Нови Сад, 1991.
345. Стојановић, З., Превентивна функција кривичног права, *Crimen (II)*, Број 1, 2001., стр. 3–25.
346. Стојановић, З., *Кривично право – општи део*, Правна књига, Београд, 2008.
347. Стојановић, З., Кривичноправни експанзионизам и законодавство Србије. У: *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања IV део*, Београд, 2010., стр. 32–48.
348. Стојановић, З., Перић, О., *Кривично право – Посебни део*, Правна књига, Београд, 2009.
349. Sutherland, H. E., *Principles of criminology*, J.B. Lippincott Co, Chicago–New York, 1955.
350. Šelih, A., Preprečevanje kriminalitete – razvoj in dileme, In: Meško, G., (ed.), *Preprečevanje kriminalitete – teorija, praksa, dileme*, Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri Pravni Fakulteti, 2004., pp. 19–30.
351. Šelih, A., General Trends of Crime Policy in Europe and Slovenia, In: Meško, G., Kury, H., (eds.), *Crime Policy, Crime Control and Crime Prevention – Slovenian Perspectives*, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia, 2009., pp. 43–58.
352. Šeparović, Z., *Viktimologija – studija o žrtvama*, Правни факултет у Загребу, Poslovna politika Beograd, Zagreb–Beograd, 1987.
353. Табароши, С., Неолиберализам, кривично право и транзиција. У: *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања I део*, Београд, 2007., стр. 133–149.

354. Tarling, R., Morris, K., Reporting crime to the police, *The British Journal of Criminology*, Vol. 50, Issue 3, March, 2010., pp. 474–490.
355. Татомировић, Д., *Практикум за обављање послова заштите имовине и лица са правилом вршења службе*, Ревизија Детектив, Београд, 1997.
356. Taylor, B. P., Fear of crime, social ties, and collective efficacy: Maybe masquerading measurement, maybe déjà vu all over again, *Justice Quarterly*, Vol. 19, Issue 4, 2002., pp. 773–792.
357. Taylor, I., *The Political Economy of Crime*, *The Oxford Handbook of Criminology*, New York, 1997., pp. 295–297.
358. Taylor, N., Robbery Against Service Stations and Pharmacies: Recent Trends, *Trends & issues in crime and criminal justice*, Australian Institute of Criminology, Canberra, No 223, April, 2002.
359. *The Role and future of the police in the field of crime prevention*, International Criminal Police Organization, United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (3rd : 1965: Stockholm, Sweden), 1965.
360. Tkalac Verčić, A., Sinčić Đorić, D., Pološki Vokić, N., *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada*, Zagreb, 2010.
361. Topalli, V., Wright, R., Fornango, R., Drug dealers, robbery and retaliation, Vulnerability, Deterrence and the Contagion of Violence, *The British Journal of Criminology*, Vol. 42, Issue 2, March, 2002., pp. 337–351.
362. *Treaty on European Union*, OJ C 191, 29. 07. 1992. Ступио на снагу 1. 11. 1993.
363. *Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU), Consolidated version, C 83/49*, Official Journal of the European Union, 30.03.2010.
364. Triplett, A.R., Gainey, R.R., Sun, Y.I., Institutional strength, social control and neighborhood crime rates, *Theoretical Criminology*, Vol. 7, Issue 4, November, 2003., pp. 439–467.
365. Trojanovicz, R., Bucqueroux, B., *Community Policing: How to Get Started*, Anderson Publishing, Cincinnati, 1998.
366. Tseloni, A., et al., Modelling Property Crime Using the British Crime Survey. What Have We Learnt?, *The British Journal of Criminology*, Vol. 42, Issue 1, January 2002., pp. 109– 128.
367. Turvey, E.B., Petherick, W., *Forensic Victimology: Examining Violent Crime Victims in Investigative and Legal Contexts*, Burlington, USA, Elsevier Inc., 2009.
368. *United Nations Declaration of basic principles of justice for victims of crime and abuse of power*, донета Резолуцијом Генералне скупштине УН 40/34 29.11. 1985. године.
369. *Устав Републике Србије*, „Службени гласник РС“ бр. 98/2006.
370. Van Koppen, J.P., Jansen, J.W.R., The Road to the Robbery: Travel Patterns in Commercial Robberies, *The British Journal of Criminology*, Vol. 38, No 2, Spring, 1998., pp. 230–246.
371. Василков, З., *Област слободe безбедности и правде у праву Европске Уније*, (необјављена докторска дисертација), Библиотека Правног факултета у Нишу, Ниш, 2016.
372. Vauzelle, M., *Nouveau Code penal, Mode d'emploi, Edition Documents*, J.C. Zylberstein, Paris, 1993.
373. Врањанац, Д., Дајовић, Г., *Основи права*, Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2009.
374. Вујаклија, М., *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1975.
375. Вуковић, С., Превенција криминала у Републици Србији и европске интеграције, У: *Сузбијање криминала и европске интеграције*, КПА и Ханс Зајдел Фондација, Београд, 2010., стр. 301–309.
376. Вуковић, С., *Превенција криминала*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010.
377. Wallace, H., Roberson, C., *Victimology: Legal, Psychological and Social Perspectives (3-rd ed.)*, New Jersey, USA, Pearson Education, Inc., 2011.
378. Weinberger, R., *Vorbeugende, Verbrechensbekämpfung, Illustrierte Rundschau der Gendarmerie*, No 10, 1964.
379. Weisburd, D., Eck, E.J., What can police do to reduce crime, disorder, and fear, *The annals of American Political and Social Science*, Vol. 593, No 1, May, 2004., pp. 42–65.
380. Weisburd, D., *Ideas in American policing, Place-based policing*, Police Foundation, No 9, Washington DC, 2008.
381. Williams, J.W., Reflections on the Private Versus Public Policing of Economic Crime, *The British Journal of Criminology*, Vol. 45, Issue 3, May, 2005., pp. 316–339.
382. Wright, D.J., Rossi, H.P., *Armed and Considered Dangerous: A Survey of Felons and their Firearms*, Aldine De Gruyter, New York, 1986.
383. Wright, T.R., Decker, H.S., *Armed Robberies in Action: Stickups and Street Culture*, Northeastern University Press, Boston, USA, 1997.
384. Wright, R., Brookman, F., Bennett, T., The foreground dynamics of street robbery in Britain, *The British Journal of Criminology*, Vol. 46, Issue 1, January, 2006., pp. 1–15.
385. Yapp, R. J., *The Profiling of Robbery Offenders*, The Centre for Forensic and Criminological Psychology The University of Birmingham, September 2010. Преузето са интернет адресе: etheses.bham.ac.uk/1059/1/Yapp10ForenPsyD.pdf, приступљено: 15.01.2014.

386. Yong, A., Rush, P., *The Law of Victimage in Urbane Realism: Thinking Through Inscriptions of Violence, The Futures of Criminology*, London, 1994.
387. Young, J., *The Exclusive Society*, Sage, London, 1999.
388. *Закон о детективској делатности*, „Службени гласник РС“ бр. 104/13.
389. *Закон о изменама и допунама Закона о основама система образовања и васпитања*, „Службени гласника РС“ број 52/2011.
390. *Закон о јавном тужилаштву*, „Службени гласник РС“ бр. 116/2008; 104/2009; 101/2010; 78/2011; - др. Закон 101/2011; 38/2012; - одлука УС: 121/2012; 101/2013, 111/2014; - одлука УС: 117/2014; 106/2015; 63/2016.
391. *Закон о министарствима*, „Службени гласник РС“, 44/2014.
392. *Закон о организацији и надлежности државних органа за сузбијање организованог криминала*, „Службени гласник РС“, бр. 42/2002.
393. *Закон о полицији*, „Службени гласник РС“, 06/2016., од 28.01.2016. године.
394. *Закон о потврђивању Конвенције УН против транснационалног организованог криминала и допунских протокола*, „Службени лист СРЈ–Међународни уговори“ бр. 06/01.
395. *Закон о потврђивању Споразума о стратешкој сарадњи Републике Србије и Европске полицијске канцеларије*, „Службени гласник РС–Међународни уговори“, бр. 38/09.
396. *Закон о приватном обезбеђењу*, „Службени гласник РС“ бр. 104/13.
397. *Закон о уређењу судова*, „Службени гласник РС“ бр. 116/2008; 104/2009; 101/2010; 31/2011; - др. закон 78/2011; - др. закон 101/2011; 101/2013; 40/2015; 106/2015; - др. закон 13/2006.
398. *Закон о основама система образовања и васпитања*, „Службени гласник РС“ број 72/2009.
399. *Законик о кривичном поступку*, „Службени гласник РС“ бр. 72/2011 и 101/2011; 121/2012; 32/2013; 45/2013 и 55/2014.
400. Звеквић, У., *Жртве криминала у земљама у транзицији*, Виктимолошко друштво Србије, Београд, 2001.
401. Здравковић, Љ., *Разбојништво – кривичноправни и криминалистички аспект*, Ниш, 2009.
402. Zedner, L., Policing Before and After the Police - The Historical Antecedents of Contemporary Crime Control, *The British Journal of Criminology*, Vol. 46, Issue 1, January, 2006., pp. 78–96.
403. Zedner, L., Pre – crime and post – criminology, *Theoretical Criminology*, Vol. 11, No 2, May, 2007., pp. 261–281.
404. Ziegenhagen, E.A., Brosnan D., Victim responses to robbery and crime control policy, *Criminology*, Vol. 23, No 4, 1985., pp. 675–695.
405. Zimring, E.F., Imprisonment rates and the new politics of criminal punishment, *Punishment & Society*, Vol. 3, No 1, January, 2001., pp. 161–166.
406. Zimring, E.F., Zuehi, J., Victim Injuru and Death in Urban Robbery: A Chicago Study, *The Journal of Legal Studies*, Vol. 1, No 1, January, 1986., pp. 1–40.
407. Zimring, F., Ceretti, A., Broli, L., Crime Takes a Holiday in Milan, *Crime & Delinquency*, Vol. 42, No 2, April, 1996., pp. 269–278.
408. Златарић, Б., *Кривични законик Шведске*, Институт за криминолошка и криминалистичка истраживања, Београд, 1967.
409. Zvonarević, M., *Socijalna psihologija*, Školska kniga, Zagreb, 1978.
410. *Жртве и сведоци у кривично – правном систему*, Виктимолошко друштво Србије, Брошура 5, 2003.
411. *Жртве криминалитета и њихова права*, Виктимолошко друштво Србије, Брошура 2, 2003.

ПРИЛОЗИ

Анкетни упитник

Поштовани,

Анкетни упитник је креиран за потребе научног истраживања и у друге сврхе се неће користити. Резултати истраживања биће објављени у научном раду. Попуњавање овог упитника је добровољно и анонимно. То значи да не морате да га поуните уколико не желите. Уколико одлучите да га поуните важно је да покушате да одговорите на сва питања, јер ће само тако подаци који су нам потребни бити тачни и потпуни. Важно је да на свако питање одговорите најискреније што можете. Сви Ваши одговори биће познати и доступни само истраживачу.

Молим Вас, да пажљиво прочитате упутство за попуњавање упитника.

УПУТСТВО

- Ово није тест. Нема тачних и погрешних одговора.
- Питања се односе само за кривично дело/дела разбојништва за која сте осуђени и тренутно се налазите на издржавању казне. Ако сте осуђени за више дела разбојништва, молим да на питања која се односе на конкретну радњу за одређено дело, одговорите имајући у виду последње извршено разбојништво.
- На сва питања потребно је одговорити заокруживањем броја испред одговора који показује Ваше мишљење.
- Молим, да пре заокруживања било каквог одговора, претходно пажљиво прочитате све понуђене одговоре.
- Уколико ниједан од одговора не одговара у потпуности Вашем мишљењу, заокружите онај одговор који му највише одговара.
- Немојте да уписујете своје име на упитнику.

ОСНОВНИ ПОДАЦИ

1. Колико година имате? /__/__/ година
2. Ваше образовање?
 1 Незавршена основна школа 2 Основна школа 3 Средња школа трогодишња 4 Средња школа четворогодишња 5 Виша или висока школа 6 Факултет
3. Који је Ваш најчешћи успех у досадашњем школовању?
 1 Одличан 2 Врло добар 3 Добар 4 Довољан 5 Чешће неуспешан него успешан
4. Да ли сте некада у школи добили јединицу из владања?
 1 Да 2 Не
5. Да ли сте некада бежали од куће?
 1 Да 2 Не
6. Са киме сте живели до 18 године? (Заокружите број испред особе са којом сте највише живели)
 1 Са оба биолошка родитеља 2 Само са мајком 3 Само са оцем 4 Дедом 5 Бабом 6 Братом
 7 Сестром 8 Са мајком и оцуком 9 Са оцем и маћехом 10 Тетком, ујаком,стрицем 11 У дому за незбринуту децу 12 Неким другим _____
7. Какве су биле материјалне прилике породице у којој сте одрасли?
 1 Сиромашне 2 Испод просечних могућности 3 Припадала је просечним породицама 4 Изнад просечних могућности 5 Богате
8. Како је било Ваше детињство?
 1 Срећно 2 Мање срећно 3 Несрећно 4 Не могу да се одредим
9. Ваше брачно стање?
 1 Неожењен 2 Ожењен 3 Разведен 4 Удовац 5 Ванбрачна заједница

Подаци о извршеним делима, актуелној и осталим пресудама

Следећих неколико питања односиће се на извршење кривичног дела разбојништва, због кога се сада налазите на издржавању казне. Поново Вас подсећам да је ово истраживање потпуно анонимно и молим да одговорите искрено?

10. Да ли сте пресудом због које се сада налазите на издржавању казне осуђени и за неко друго кривично дело осим разбојништва?
 1 Да 2 Не
-
- А) Ако је одговор на претходно питање **ДА** назначите за која дела/дело сте још осуђени?
 1 Крађа 2 Насилничко понашање 3 Убиство 4 Дела у вези са дрогом 5 Илегално поседовање оружја 6 Нешто друго _____
-
11. Због колико кривичних дела разбојништва сте осуђени пресудом због које се сада налазите на издржавању казне?
 /_/_/
-
12. Објекат извршења тих кривичних дела разбојништва био је? (ако сте извршили више дела, молим да поред сваког понуђеног одговора упишете број извршених дела)
 1 Банка /_/_/ 2 Пошта /_/_/ 3 Мењачница /_/_/ 4 Куће-стан /_/_/ 5 Златара /_/_/
 6 Поштар /_/_/ 7 Пролазник на улици /_/_/ 8 Продавница-мегамаркет /_/_/ 9 Трафика /_/_/ 10 Угоститељски објекат /_/_/
 11 Коцкарница /_/_/ 12 Возило за транспорт новца /_/_/ 13 Апотека /_/_/ 14 Нешто друго /_/_/ _____
-
13. Како сте извршили дело?
 1 Вербалном претњом (речима) 2 Физичком снагом 3 Хладним оружјем (нож, сатара, бодеж, шрафцигер и др) 4 Ватреним оружјем
 5 Тупим предметом (палицом, пајсером итд.) 6 Имитацијом ватреног оружја 7 Нешто друго _____
-
14. Уколико сте повредили оштећене, о каквим повредама се радило?
 1 није било повреда 2 лакшим 3 тешким 4 смртним
-
15. Колико је било оштећених делом због којег сте сада овде /_/_/_/
-
16. Пол оштећених?
 1 женско 2 мушко 3 женско и мушко
-
17. Ако су **жене** биле оштећене извршењем дела како су се понашале?
 1 Извршавале су налоге без поговора 2 Покушавају да побегну 3 Делимично се супротстављају 4 Спремне су да се активно супротставе
-
18. Ако су **мушкарци** били оштећени извршењем дела како су се понашали?
 1 Извршавали су налоге без поговора 2 Покушавају да побегну 3 Делимично се супротстављају 4 Спремни су да се активно супротставе
-
19. Колику силу сте били спремни да употребите како би извршили дело?
 1 Без обзира на последице 2 Водим рачуна да не дође до тешких последица 3 Ако пружа отпор одустајем 4 Не размишљам о томе
-
20. Колико година сте имали када сте извршили дело због којег сада издржавате казну? /_/_/_/ година
-
21. Колико сте осуђени због извршења тог дела/тих дела? /_/_/_/ год. и /_/_/_/ месеци
-
22. Колико времена се већ налазите на издржавању казне? /_/_/_/ год. и /_/_/_/ месеци
-
23. Да ли сте у време извршења дела због којег се сада налазите овде били запослени?
 1 Да 2 Не
-
24. Ваше материјалне прилике пре извршења дела због којег сте овде биле су?
 1 Нисам имао никаквих новчаних примања 2 Зарађивао сам врло мало 3 Зарађивао сам колико да могу да преживим 4 Имао сам просечне приходе 5 Могао сам да живим лагодно

25. Шта бисте навели као разлог да извршите дело због којег се сада налазите овде?
- 1 Богаћење 2 Животни стил 3 Доказивање у друштву 4 Доказивање да припадам групи 5 Да купим храну
- 6 Да купим пиће 7 Да купим дрогу 8 Да вратим дугове 9 Нешто друго

26. Колико извршење овог дела има везе са дрогом?
- 1 потпуно 2 делимично 3 нема везе

Следећих неколико питања односиће се на пресуде и извршење кривичних дела пре и после извршења дела због којих се сада налазите у затвору. Молим, да покушате да се присетите и одговорите на постављена питања.

27. Колико година сте имали када сте први пут извршили било које кривично дело због кога сте процесуирани? / __/ __/ __/

28. Да ли сте пре дела због којег сте сада овде извршили неко друго кривично дело?

1 Да 2 Не

А) Ако је одговор на претходно питање ДА, да ли је то дело теже него дело због којег сте сада овде?

1 Да 2 Не

29. Колико сте укупно извршили свих кривичних дела за која сте процесуирани у току живота?

1 само једно 2 од 2-5 3 од 6-10 4 од 10-15 5 преко 15

30. Колико сте кривичних дела разбојништва до сада извршили не рачунајући дела због којих се сада налазите овде? / __/ __/ __/

31. Да ли сте пре пресуде због које сте сада овде били некад осуђивани, ако јесте наведите колико пута? / __/ __/ __/

А) Ако сте претходно били осуђивани наведите за која кривична дела? (ако има више дела заокружите сваку групу посебно)

1 Разбојништва 2 Крађа 3 Насилничко понашање 4 Убиство 5 Дела у вези са дрогом 6 Нешто друго

32. Колико пута сте пре овог били на издржавању казне затвора, не рачунајући притвор за ово дело/дела / __/ __/ __/

А) Ако сте били на издржавању казне, колико често сте се виђали са познаницима из затвора после одслужених казни?

1 Редовно 2 Повремено 3 Нисам се виђао

Б) Да ли сте са неким познаником из затвора извршили ново кривично дело?

1 Да 2 Не

33. Да ли сте после дела због којег сада издржавате казну извршили неко друго кривично дело?

1 Да 2 Не

А) Ако је одговор на претходно питање ДА, да ли је то дело теже него дело због којег сте сада овде?

1 Да 2 Не

Следећих неколико питања односиће се на припрему извршења кривичног дела разбојништва због којег сте сада овде. Молим, да покушате да се присетите детаља и одговорите на постављена питања.

34. Да ли сте објекат над којим ћете извршити дело одабрали пре његовог извршења?

1 Да 2 Не 3 Делимично

35. Колико дуго су трајале припреме за извршење дела?

1 Нисам се припремао 2 Неколико сати 3 Један дан 4 Неколико дана

5 Неколико недеља 6 Више од месец дана

36. Колико Вас је учествовало у извршењу дела због којег сте сада овде?
 1 Био сам сам 2 Двоје 3 Од 3-5 4 Више од пет

37. Која је била Ваша улога у извршењу тог дела?
 1 Да организујем 2 Да извршавам 3 И да организујем и да извршавам

38. Ако дело нисте извршили сами, молим да одговорите на следећа питања:

А) Где сте упознали другове с којима сте извршили дело? (заокружите одговоре испред свих понуђених одговора који одговарају местима упознавања другова са којима сте извршили дело)
 1 У школи 2 У крају 3 На послу 4 У затвору 5 Нешто друго _____

Б) Када сте договорили поделу плена-новца?
 1 Пре извршења 2 После извршења

В) Када сте поделили плен-новац?
 1 Одмах након извршења 2 Сутрадан 3 После неколико дана 4 После неколико недеља 5 После неколико месеци
 6 Нисмо поделили јер смо ухапшени 7 Нисмо поделили из других разлога

39. Шта по Вама утиче на избор оружја/оруђа за извршење дела?
 1 Врста објекта крађе 2 Врста са којом располаже жртва 3 Врста која ми је на располагању 4 Нешто друго _____

40. Колико је, по Вашем мишљењу, људима који врше разбојништва значајан сваки од следећих елемената у припреми извршења дела? (молим да за сваку доле набројану тврдњу, обележите квадратић који одговара понуђеном одговору)

	Без значаја	Мањег значаја	Средњег значаја	Значајно	Веома значајно
1. Могућност неопаженог доласка до објекта	☐	☐	☐	☐	☐
2. Постојање физичког обезбеђења	☐	☐	☐	☐	☐
3. Постојање видео надзора	☐	☐	☐	☐	☐
4. Постојање техничке заштите објекта	☐	☐	☐	☐	☐
5. Присуство полиције у близини	☐	☐	☐	☐	☐
6. Број људи према којима је потребно применити силу	☐	☐	☐	☐	☐
7. Број људи који ће се случајно затећи	☐	☐	☐	☐	☐
8. Неопаженог чекања	☐	☐	☐	☐	☐
9. Видљивост	☐	☐	☐	☐	☐
10. Правце и начин бекства	☐	☐	☐	☐	☐
11. Избор оружја-оруђа	☐	☐	☐	☐	☐
12. Типовање жртве-објекта	☐	☐	☐	☐	☐
13. Праћење жртве-објекта	☐	☐	☐	☐	☐
14. Изучавање навика жртве-објекта	☐	☐	☐	☐	☐
15. Осматрање	☐	☐	☐	☐	☐

41. Ако сте дело извршили над **пролазником**, молим да одговорите на следећа питања:

А) Шта је имало највише утицаја да одаберете баш то оштећено лице?
 1 Богат изглед (лепо обучени) 2 Видљив накит 3 Знао сам да има новца 4 Насумице сам реаговао 5 Нешто друго _____

Б) Да ли наилазак на лице које има видљив плен утиче да се у том тренутку одлучите да извршите дело?
 1 Да 2 Не

В) Због чега сте баш на том месту извршили дело?
 1 Неосветљеност 2 Слаба фреквенција пролазника 3 Могућност безбедног удаљавања 4 Нешто друго _____

Г) Уколико је дело извршено ноћу, место на коме је извршено било је?
 1 Осветљено 2 Делимично осветљено 3 Неосветљено 4 Нешто друго _____

Д) Да ли су оштећени били сами? (ако је одговор **НЕ** напишите број особа које су биле са оштећеним)
 1 Да 2 Не _____

Ђ) Да ли је у окружењу било људи?
 1 Да 2 Не _____

Е) Да ли сте чекали конкретну, претходно одабрану особу?
 1 Да 2 Не _____

42. Како би доле набројане околности утицале на Вашу одлуку да извршите дело? (молим да за сваку описану ситуацију, обележите квадратић који одговара понуђеном одговору)

	Извршио бих дело (без утицаја)	Ни без утицаја ни од великог утицаја	Одустао бих (од великог утицаја)
1. Постојање физичког обезбеђења објекта	☐	☐	☐
2. Постојање видео надзора	☐	☐	☐
3. Постојање физичког обезб. и видео надзора	☐	☐	☐
4. Постојање техничке заштите објекта	☐	☐	☐
5. Присуство полиције у близини	☐	☐	☐
6. Могућност брзог доласка полиције	☐	☐	☐
7. Једноставност (лакоћа) извршења	☐	☐	☐
8. Компликованост извршења	☐	☐	☐
9. Богат плен	☐	☐	☐
10. Слаб плен	☐	☐	☐
11. Мала вероватноћа откривања	☐	☐	☐
12. Велика вероватноћа откривања	☐	☐	☐
13. Могућност да те жртва препозна	☐	☐	☐

Следећих неколико питања односе се на начин извршења разбојништва због којег сте овде. Молим да покушате да се присетите догађаја и одговорите на постављена питања.

43. Да ли сте непосредно пре извршења дела због којег сте сада овде били под утицајем?
 1 Алкохола 2 Дроге _____ 3 Таблета и алкохола 4 Нисам користио ништа
 навести врсту _____
 А) Ако сте пре извршења дела користили нешто од горе набројаног, који је био разлог за то?
 1 Осећам се храбрије 2 Стално сам користио _____

44. Колико добро сте познавали терен на коме сте извршили дело?
 1 Веома добро 2 Добро 3 Слабо 4 Нисам познавао _____

45. Колико је према Вашој процени место извршења дела удаљено од места где Ви живите?
 1 До 1 км. 2 Од 1-2 км. 3 Од 2-5 км. 4 Више од 5 км. 5 У другом граду _____

46. Како сте дошли на место где сте извршили дело?
 1 Пешке 2 Бициклом 3 Мотором 4 Аутомобилом 5 Градским превозом 6 Нешто друго _____

47. Како се кретао оштећени?
 1 Налазио се у објекту 2 Пешке 3 Бициклом 4 Мотором
 5 Аутомобилом 6 Камионом 7 Градским превозом 8 Нешто друго _____

48. Да ли сте успоставили неки контакт са оштећеним пре извршења дела?
 1 Нисам успоставио контакт 2 Коришћењем неког изговора 3 Коришћењем трика 4 Позивом на неку активност 5 Нешто друго _____

49. Како сте се удаљили са места извршења дела?
 1 Пешке 2 Бидиклом 3 Мотором 4 Аутомобилом 5 Градским превозом 6 Нешто друго

50. Како бисте реаговали ако би у току извршења дела дошло до следећих ситуација? (молим да за сваку описану ситуацију, обележите квадратић који одговара понуђеном одговору)

	Одустао бих од извршења	Наставио бих са извршењем
1. Присуства већег броја лица од очекиваног	☐	☐
2. Опирање лица-жртве	☐	☐
3. Пружања појединачног отпора	☐	☐
4. Пружања организованијег отпора	☐	☐
5. Рањавања или убиства члана Ваше групе	☐	☐
6. Рањавања или убиства неког од присутних лица	☐	☐
7. Наилазак полиције	☐	☐

51. Када сте Ви почели да користите новац од плена?
 1 Одмах 2 Истог дана 3 Сутрадан 4 После неколико дана 5 После недељу дана
 6 После неколико недеља 7 После месец дана 8 После више месеци 9 Нешто друго

52. На чему сте највише новца утрошили?
 1 Куповини дроге 2 Куповини алкохола 3 Куповини гардеробе 4 Проводу
 5 Куповини аутомобила 6 Да бих преживео 7 Давао сам позајмице другим људима 8 Нешто друго

53. Да ли сте након извршења дела променили место становања?
 1 Да 2 Не

А) Уколико сте променили место становања где сте отишли?
 1 Други део града 2 Друго место 3 Другу земљу 4 Нешто друго

Б) Уколико сте променили место становања, када сте се поново вратили у место становања?
 1 Након неколико дана 2 Након недељу дана 3 Након неколико недеља 4 Након више од месец дана 5 Нисам се враћао

54. Шта је по вама важно да би разбојништво било савршено? (молим да за сваку доле набројану тврдњу, заокружите број од 1 до 5 који одговара понуђеном одговору)

По мом мишљењу савршено разбојништво је...	Уопште није важно	Мање важно	Донекле важно	Важно	Потпуно важно
1. Са богатим пленом	1	2	3	4	5
2. Без последица по жртве (оштећене)	1	2	3	4	5
3. Без последица по мене и моје другове	1	2	3	4	5
4. Без трагова извршења	1	2	3	4	5
5. Са великом медијском пажњом (ТВ, новине...)	1	2	3	4	5
6. Са великом бруком за физичко обезбеђење објекта	1	2	3	4	5
7. Са великом бруком за техничко обезбеђење објекта	1	2	3	4	5
8. Такво да бих могао да се, у својој будућности, бавим само легалним пословима	1	2	3	4	5
9. Нешто друго (описите)					

На крају, молим Вас, да ако имате још неко интересантно запажање у вези са истраживањем а није обухваћено упитником, наведите то овде: _____

ХВАЛА НА САРАДЊИ.